1000 Yılın İslam Fıkhı Temel Eseri
Deliller ve Hükümler

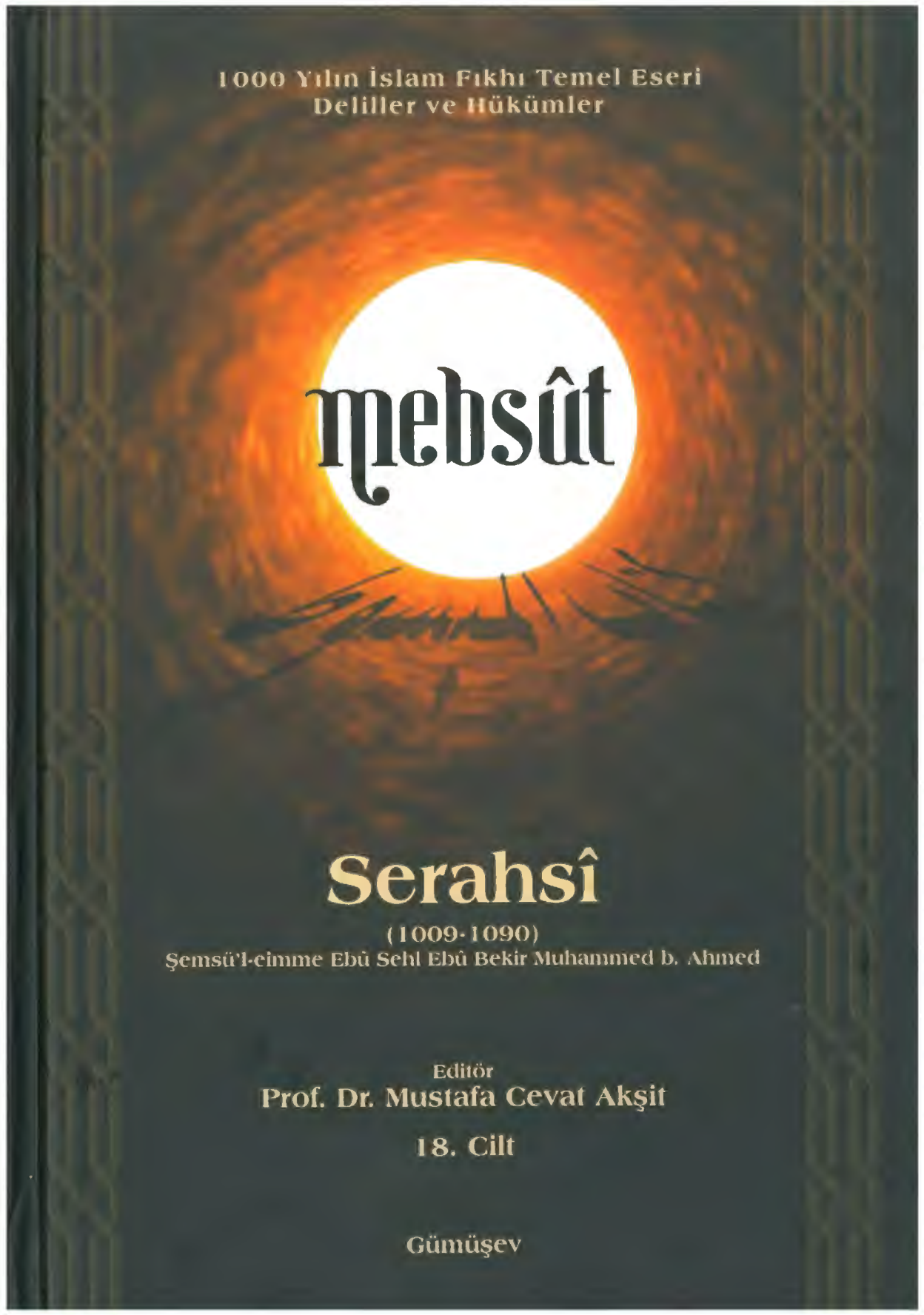

Mebsût

Serahsî

(1009-1090)
Şemsü'l-eimme Ebû Sehl Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed

Editör
Prof. Dr. Mustafa Cevat Akşit

18. Cilt

Gümüşev

18. CİLT TERCÜME ve TASHİH HEYETİ

Sayfa	Tercüme Eden	Tashih Eden
2-190	SONER DUMAN	PROF.DR. FAHRETTİN ATAR

Not:

Eserin tamamı Prof. Dr. Mustafa Cevat Akşit tarafından kontrol edilmiş ve dipnotlarla zenginleştirilmiştir.

Gümüşev Yayınları No:1
ISBN: 978-605-5779-00-9

"Mebsut kitabının bütün yayın hakları Gaye Vakfına ait olup, 3000 adeti kapsayan birinci baskısının yayın hakkı Gümüşev yayıncılığa devr edilmiştir."
Gaye Vakfı'nın yazılı izni olmadan çoğaltılamaz

Baskı-Cilt
Ege Basım
Esatpaşa Mah. Ziyapaşa Cad. No:8 Göztepe / İstanbul
www.egebasim.com.tr / ege@egebasim.net ~Tel: +90 216 472 84 01 ~ Fax: +90 216 472 84 05

İSTEME ADRESİ

GÜMÜŞEV YAYINCILIK
Merdivenköy Mah. Özlem Sk. Kansu Apt. No: 8/A Kadıköy/İstanbul
Telefon: +90 216 467 03 85 ~ Fax: +90 216 467 23 27
www.mebsut.com

İÇİNDEKİLER

ÂRİYET İKRARINDA BULUNMAK 1

Kişinin elindeki bir malın, başkasına ait âriyet olduğunu ikrar etmesi 1
İkrar edenle edilenin paranın elde bulunma nedeninde anlaşamamaları 4

KİŞİNİN ELİNDEKİ DİRHEMLERİ SAYI OLARAK İKRAR ETMESİ 5

Birden çok para biriminin bulunduğu bir yerde mutlak para denildiğinde muteber olan para 6
Soruya verilen "evet" şeklindeki cevabın, sorulanı ikrar anlamına gelmesi 8
Kişinin ikrarından dönmesi 9

FARKLI SÖZLERLE İKRARDA BULUNMAK 10

Akıllı bir kimsenin sözünün anlamlı bir şekilde yorumlanması durumunda tekrar sayılmayacağı 15
Bir kimsenin aynı kişi için iki mecliste iki ayrı borç ikrar etmesi 16

KATKILI DİRHEM İKRARINDA BULUNMAK 18

Gasp veya vedîa ikrarında bulunanın, malın kalitesi konusundaki beyanı 20
Borç ikrar eden kişinin, ikrar ettiği paranın tedavülden kalktığını iddia etmesi 21

İKRAR SAYILAN ŞEYLER 23

İkrarda "evet" sözcüğü 23

ÖLÜM HASTALIĞI SIRASINDA İKRARDA BULUNMAK 37

Ölüm hastalığında borç ikrarının hükmü 37
Ölüm hastalığında birkaç kez borç ikrarında bulunmak 39

Ölüm hastalığındaki kişinin borç ve emanet ikrarında bulunması 39
Ölüm hastasının önce malını bağışlayıp, sonra borç ikrarında bulunması 40
Ölüm hastasının, sağlığında borçlandıklarını ödemesi 43
Ölüm hastalığında evlenenin mehri 46

ÖLÜM HASTALIĞINDAKİ KİMSENİN MİRASÇISI VE BAŞKALARI İÇİN İKRARDA BULUNMASI 47

Ölüm hastalığındaki birisinin, mirasçısı lehine borç ikrar etmesi 47
Ölüm hastalığında olan birisinin nesep ikrar etmesi 49
Ölüm hastasının, mirasçısından alacağını aldığını ikrarı 49
Lehine borç ikrarında bulunulduktan sonra, mirasçılıktan çıkması 50
Lehine borç ikrarında bulunulanın, daha sonra mirasçı olması 50
Lehine ikrarda bulunulan mirasçının önce ölmesi 52
Ölüm hastasının, katili lehine ikrarda bulunması 53
Ölüm hastasının borç ikrar etmesi 55
Ölüm hastasının mirasçısından borç alması 56
Ölüm hastasının mehir borcu ikrar etmesi 57
Ölüm hastasının, birisine sattığı malın, tekrar onun mirasçısına dönmesi 57

BORÇLU İKEN KASTEN ÖLDÜRÜLEN KİŞİ 58

Diyetin tereke gibi olması 58
Kısası affetmeyenin diyet hakkı 58
Ölüm hastalığında yapılan bağışın vasiyet hükmünde olması 63

MİRASÇININ BORÇ İKRARINDA BULUNMASI 66

Mirasçının miras bırakan aleyhine borç ikrar etmesi 66
Ölenin üç oğlunun ikrarda bulunmaları 69
Ölenin iki oğlunun borç ikrar etmeleri 71

YEMİNDEN KAÇINMAK SURETİYLE İKRARDA BULUNMAK 75

Yemin etmekten kaçınmanın davadaki hükmü 75
Küçük çocuğa yemin ettirilmesi 77
Yeminden kaçınan kişinin sonradan yemin etmesi 77

İKİ KİŞİ ARASINDA ORTAK OLAN BİR MALDA İKRARDA BULUNMAK 78

Ortaklardan birinin başkası lehine ikrarda bulunması 78
Başkası için ikrar ettiği mala sonra sahip olmak 79
Ortaklardan birisinin, ortak malın bir kısmını vasiyet etmesi 80
Paylaşılmayan ortak malda başkası için ikrarda bulunma 80
Aleyhine borç ikrar edilenin ölüp, ikrarda bulunanın mirasçı olması 84
Lehine borç ikrar edilenin ölmesi, ikrarda bulunanın mirasçı olması 85
İki kişinin bir duvarın mülkiyetinde anlaşamamaları 87

BELİRSİZ BİR MALI İKRAR ETMEK 88

Belirsiz mal lehine ikrar edilenin belli bir malı ikrar etmesi 88

Haram bir maddenin bedeli olarak borç ikrarı ... 94
Falanın üzerimde hakkı var demenin hükmü ... 97
Başkası için duvar ikrarına, duvarın arsasının girmesi ... 99
Bahçedeki ağacın, birisi için ikrar edilmesi ... 99
Birisi için ağaçtaki meyve ikrarı ... 100
Üzüm bağı ikrar etmek ... 100

İKRARIN ÇOCUKLUK VE BENZERİ DURUMLARA DAYANDIRILMASI ... 102

Yetişkinin çocukluk dönemine dair borç ikrarı ... 102
Uyurken borç ikrarında bulunmak ... 103
Akıl hastalığı dönemine dayandırılan borç ikrarı ... 103

SORU SORARAK İKRARDA BULUNMAK ... 106

سوف ـ سين kelimeleri ... 107
Aralarına "veya" getirerek, ikrarı ispat ya da reddetmek ... 108
Kendisi ile birlikte, ehil olmayan için borç ikrarı ... 109

BİR İNSANIN MÜLKÜNDEN BİR ŞEYİ TESLİM ALDIĞINI İKRAR ETMEK VE İKRARDA İSTİSNA YAPMAK ... 110

Birisinin evinden alınan malda mülkiyet iddia etmek ... 110
İkrarda istisna ... 112
Arsanın birisine ait olduğunu ikrar etme ... 112
Delille ikrarın farkı ... 113
Evin satımında veya ikrarında ev eşyasının durumu ... 114

BİLİNMEYEN VEYA ŞÜPHELİ BİR ŞEYİ İKRAR ETMEK, ŞÜPHELİ BİR ŞEKİLDE İKRARDA BULUNMAK ... 116

Miktar belirtmeden emanet ikrarı ... 116
Emanet alanın emanet malda kusur meydana geldiğini ikrar etmesi ... 117

ÖLÜM HASTALIĞINDA OLAN BİR KİŞİNİN, BAŞKASINDAKİ ALACAĞINI TAHSİL ETTİĞİNİ İKRAR ETMESİ ... 123

Yabancının, ölenin borcunu mirasçı adına ödemesi ... 123
Ölüm hastasının başkasındaki alacağını aldığını ikrar etmesi ... 124
Ölüm hastasının mirasçısından mal aldığını ikrarı ... 127

İKRARDA İSTİSNA YAPMAK ... 131

İki cins paradan borç ikrar edip, birisinden istisnada bulunmak ... 134
İstisna edilenden istisna hükmü ... 135
İkrarla istisna arasını ayırmak ... 137
Borç ikrarını "inşaallah" diyerek istisnâ etmek ... 139
Bir kimsenin, başkasının dilemesine göre borç ikrarı ... 140
Bir zamana bağlayarak borç ikrar etmek ... 140
İş yapma koşuluna bağlayarak borç ikrarı ... 141
"Bildiğim kadarıyla" diyerek borç ikrarı ... 141

Zan ifade eden sözcüklerle borç ikrarı 142
Kişinin, aleyhine düzenlenmiş senet ikrarı 143
Borç ikrar edip, belirsiz miktarın istisnası 144

MİKTAR BELİRTMEKSİZİN BİR ŞEY İKRAR ETMEK 146

Çoğulun en az miktarı 146
Çok dirhemler sözünün içeriği 147
"Birkaç" sözcüğünün anlamı 149
Lehine ikrarda bulunulan kişinin alacağını tahsili 153

"ŞU KADAR, HAYIR, AKSİNE ŞU KADAR" ŞEKLİNDE İKRARDA BULUNMAK 157

Bir kimsenin farklı miktarlarda borç ikrar etmesi 157
Farklı iki borç ikrarında, daha üstün olanın tercih edilmesi 157
Bir kişiyi söyledikten sonra düzelterek başka birisine borç ikrarı 158

KİŞİNİN BAŞKASI TARAFINDAN KENDİSİNE TESLİM EDİLEN MAL ÜZERİNDE İKRARDA BULUNMASI 160

KİŞİNİN ALACAĞINI TAHSİL ETTİĞİNİ İKRAR ETMESİ 164

Alacağı tahsil ikrarından sonra, diğerinin borçlu olmadığını iddia etmesi 164

EMEK SERMAYE ORTAKLIĞI VE ORTAKLIKTA İKRARDA BULUNMAK 171

Mudârebede işletmecinin şirket adına borç ikrar etmesi 171
Mudârebede iki işletmeciden birisinin borç ikrar etmesi 172
Mudâribin kârı ikrar edip, sonra bu ikrarı değiştirmesi 172
Müslüman ile zimmî arasındaki mufâvada ortaklığını ikrar 174
Bir kimsenin çocukla mufâvada ortağı olduğunu iddia etmesi 175
İş ortaklığı ikrarında bulunmanın malzemedeki ortaklığı gerektirmeyeceği 179
Mudârebede, sermaye sahibi ile işletmecinin sermayenin miktarında anlaşamamaları 181
Bir mudâribin aynı malda iki ayrı kişi için sermaye ikrar etmesi 182

BORÇLUNUN BORCU OLMADIĞI VB. İKRARI 183

"Bildiğim kadarıyla" sözüyle ikrar 183
Danışıklı (Muvâzaalı) borç ikrarı 184
Yalan yere ikrar 184
Lehine ikrarda bulunulan kişinin ikrarı reddetmesi 185

CİNAYET İKRARI 189

Birisini yanlışlıkla öldürdüğünü ikrar 189
İkrarla sabit olan diyetin âkile tarafından ödenmeyeceği 190
İki kişinin bir kişiyi tek başına öldürdüklerini ikrar etmeleri 190

İKRARLA İLGİLİ BİR BÖLÜM 191

Bir kimsenin kendisinin ve başkasının borçlu olduğunu ikrarı 191

VASÎ VE VEKİLİN, MALI TESLİM ALMA KONUSUNDAKİ İKRARLARI 194

Vasînin ölenin alacaklarını tahsil ettiğini ikrar etmesi 194
Vasînin teslim aldığını ikrar ettiği miktara borçlunun itirazı 195

SATIM AKDİ VE SATILAN MALDA KUSUR BULUNDUĞU KONUSUNDA İKRAR 201

Satıcının ayıplı mal sattığını ikrar etmesi 201
Alıcının satın aldığı malda kusur ikrar etmesi 201
Aynı malı satan iki kişiden birisinin kusur ikrarında bulunması 201
Vekilin sattığı malda vekil edenin kusur ikrarı 202
İnan ortaklarından birisinin, sattıkları malda kusur ikrarı 203
Mudâribin sattığı malda kusur ikrar etmesi 203
İkinci alıcının malı birinci alıcıya ayıp nedeniyle geri vermesi 203
Bir ev satan kişinin satıştan sonra evde kusur ikrarı 204
Satılan malın bir parçasında kusur ikrarı 204
Satıcının sattığı malda kusur ikrarı alıcının başka bir kusur iddiası 204
Alıcı veya satıcıdan birisinin akdin bedelsiz olduğunu iddia etmesi 208
Satışı ikrar edilen malın belirtilmemesi 209
Ortaklardan birisinin borç ikrarı konusunda diğer ortağın sorumluluğu 210
İşletmecinin (mudâribin) borç ikrarı durumunda sermaye sahibinin sorumluluğu 210

EVLENME (NİKAH) VE TALAK (BOŞAMA) İKRARI 214

Erkeğin bir kadınla evlendiğini ikrar edip, sonra dönmesi 214
Bir kimsenin, evlenilmesi câiz olmayan bir nikah iddia etmesi 216
Kocanın üç talakla boşadığı kadınla tekrar evlendiğini ikrarı 216
Bir kimsenin evlenme ikrarında bulunduktan sonra inşaallah demesi 216

KISITLININ VE KÖLENİN İKRARI 218

Kısıtlının sözlü kullanımları 218
Küçük çocuk lehine borç ikrarı 219
Ortada olmayan (gâip) bir kimsenin başkasındaki alacağına kefil olmak 219
Bir kimsenin buluntu çocuğun borcu için rehin verdiğini ikrar etmesi 220
Ticarete izinli kölede efendisinin yetkileri 222
Kölenin bekâret bozmasında durum 222
İşçinin elindeki malı birisi için ikrarı 227

KÖLE ÖZGÜR KILMA KONUSUNDA YEMİN VE İKRAR 228

Bir kimsenin yemin etmesi koşuluna bağlayarak köle özgür kılmak 228
Alacak iddiasında hakemin rolü 228
Nesebi sabit olanın başkası lehinde nesep ikrarı 229
Başkasının elindeki bir evi iddia etmek 236
İddia ile tanıklık arasında miktar farkı olması 237

Bir malı kirayla tutmanın, onun sahibi olmadığını ikrar olması ... 239
Bir malı âriyet olarak istemenin, ona sahiplenilmediğini ikrar olması ... 239

NİKAH İKRARI ... 240

Bir kadının bir erkeğe "beni boşa" demesinin nikah ikrarı olması ... 240
Kadının bir erkeğe karşı, ancak evlilikte geçerli bir şey ikrar etmesi ... 240

MÜKÂTEP VE ÖZGÜR KİŞİNİN İKRARI ... 242

BELLİ BİR KİŞİDE HAKKININ OLMADIĞI İKRARI ... 244

Birisinde hakkı olmadığını ikrar etmek ... 244
Birisindeki hakları aklamak (ibrâ) ... 245
Kefillik ve cinayet bedelinin durumu ... 245
Suçlardan (Hadlerden) berâeti ikrar ... 246
Alacağı borçluya bağışlamak ... 247

ÖZGÜR KILMA VE KİTÂBET AKDİ YAPMA İKRARI ... 249

Yalan olarak ikrarda bulunmak ... 249
Köle özgürlüğünü koşula bağlamayı ikrar etmek ... 250

KÂFİRLERİN İKRARI ... 253

İslam ülkesine emanla giren harbînin Müslüman lehine borç ikrarı ... 253
Harbînin Allah hakkı olan hadlere karşı durumu ... 253
İslam ülkesindeki harbinin borç dışındaki kul hakkı ikrarı ... 253
Bir Müslümanın gayri müslim lehine şarap ikrar etmesi ... 254
Bir zimminin, Müslüman lehine şarap ikrar etmesi ... 254
Mürtedin (dinden çıkanın) ikrarı ... 254
İkrarın tekrarlanmasının hükmü ... 255
Aklî melekesi yerinde olmayanların ikrarı ... 256
Sarhoşun ikrarı ... 256
Dilsizin ikrarı ... 256
Babanın çocuğu aleyhine borç ikrarı ... 256

YAZI İLE İKRARDA BULUNMAK ... 257

Yazı ile ikrarın, söz ile ikrar yerinde olması ... 257
Tanık tutulmaya tanık olanın, tanıklık edebilmesi ... 258
Belli olmayan bir yazı ile ikrar ... 260

HAYVANLAR KONUSUNDA BORÇ İKRARI ... 261

Bir hayvan borç olarak ikrar edilip niteliğinin belirtilmemesi ... 261
Hayvan ikrarında bulunmak ... 262
Borç olarak taşınmaz mal ikrarında bulunmak ... 262

"BORÇ ŞU KADAR, DEĞİLSE ŞU KADARDIR" ŞEKLİNDE İKRAR ... 264

İkrarın koşula bağlanması ... 265

KİŞİNİN KENDİ PAYINDA İKRARI 266

Borç ikrarında bulunup ödediğini ikrar etmek 266
Kişinin kendisine miras bırakan aleyhine ikrarda bulunması 268
Çelişkili iki karşı ikrarın hükmü 268

BAŞKASINDAN TESLİM ALDIĞI ŞEYİ İKRAR 269

Ortak taşınmazdan, bir şey aldığını ortağın ikrar etmesi 269
Başka birisinin arazisinde kazılan çukurda para bulmak 270
Herkesin girip çıktığı bir yerden bir şey alma ikrarı 271

KİŞİNİN KENDİSİ VE BAŞKASI ALEYHİNE İKRARDA BULUNMASI 272

Kişinin kendisi ile birlikte belirsiz kişiler aleyhine borç ikrar etmesi 272
Borç ikrarında işaretin durumu 273

ÖLÜM HASTALIĞI DURUMU DIŞINDA İKRARDA BULUNMAK 275

Ölüm hastası olmayanın mirasçısına borç ikrarı 275
Ölüm hastasının ikrarının vasiyet hükmünde olması 275
Ölüm hastasının farklı nedenlere dayalı birden çok borç ikrarında bulunması 277
Ölenin vadeli borçlarının ödenmesi 277
Ölüm hastasının kendi katiline borç ikrar etmesi 278

TESLİM ALMA İKRARI 280

KARMA İNDEKS 285

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

ÂRİYET[1] İKRARINDA BULUNMAK

"Bir kimse bir elbisenin veya evin, başka bir kimsenin mülkü, mirası veya hakkı olarak kendisinin elinde âriyet (iğreti) olduğunu ikrar ederse, bunların tümü ikrar yerine geçer". [18/2]

Kişinin elindeki bir malın, başkasına ait âriyet olduğunu ikrar etmesi

Çünkü (bu sözün Arapça ifadesinde, mülk ve miras kelimelerinin başındaki) ب (bâ) harfi aslında bitiştirme için kullanılır. Bu durumda ikrar edilen mal, başka bir kişinin mülküne, mirasına veya hakkına bitiştirilmiş olmaktadır. Bu bitiştirme ancak kendisinde vekillik olan şeyde olur.

ب (bâ) harfi bazen fazlalık olarak gelmiş olabilir. Nitekim şu âyette bu şekilde kullanılmıştır:

﴿ تنبت بالدهن وصبغ للآكلين ﴾ *"(Bu ağaç) hem yağ hem de yiyenlerin ekmeğine katık edecekleri (zeytin) verir."* (el-Mü'minûn 23/20)

Burada kişinin ifadesindeki (bâ) harfini fazlalık (sıla) olarak anladığımızda, ifade yine ikrar anlamına gelir. Çünkü bu durumda söz şu şekilde anlaşılır: "Bu mal falanın mülküdür, mirasıdır, hakkıdır."

ب harfi bazen bir şeyin bir kısmını belirtmek (teb'iz) için kullanılır. Nitekim şu âyette böyle kullanılmıştır:

﴿ وامسحوا برؤوسكم ﴾

"Başlarınızı (bir kısmını) meshedin." (el-Mâide 5/6) Bu âyetteki bâ harfi başın bir kısmını meshetmeyi gerektirir. Yukarıdaki sözdeki bâ (ب) harfi bu anlamda anlaşıldığında da sözü yine ikrar anlamı taşır. Çünkü bu durumda ikrar edilen mal, lehine ikrarda bulunulan kişinin mülkünün, mirasının veya hakkının bir kısmı olur.

Kişi "Benim elimdeki bu mal, falan kişinin mülkünden, mirasından veya hakkından âriyettir." dediğinde de ikrarda bulunmuş olur. Çünkü (bu cümlede kullanılan) مِنْ (min) aslında bir şeyin bir kısmını belirtmek (teb'iz) için kullanılır. Bu bir ikrardır. İkrar edilen mal, lehine ikrarda bulunulan kişinin mülkünün bir kısmı olur.

من bazen sıla olarak da kullanılır. Nitekim şu âyette böyle kullanılmıştır:

﴿ يَغْفِرْ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ ﴾

Âriyet / العارية: Vazgeçme hakkı saklı kalmak üzere, bir eşyadan elde edilecek yararın karşılıksız olarak ve geciktirmeksizin bir kimsenin mülkiyetine verilmesidir. Ödünç veren kimseye "muîr", ödünç alana "müsteîr", verilen mala "müsteâr" ve ödünç alma işine ise "istiâre" veya "ödünç verme" anlamında "iâre" denir.

"Allah sizin günahlarınızı bağışlasın." (el-Ahkâf 46/31) Başka bir âyette de şöyle buyurmuştur:

﴿ فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ ﴾

"O halde pislikten, putlardan sakının." (el-Hacc 22/30) İfadedeki (min) sözcüğü fazlalık olarak anlaşılırsa, söz yine ikrar anlamına gelir.

من harfi bazen ب harfi anlamında kullanılabilir. Nitekim şu âyette böyle kullanılmıştır:

﴿ يَحْفَظُونَهُ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ ﴾

"Allah'ın emriyle onu korurlar" (er-Ra'd 13/11). Min harfi bu anlamda kullanılırsa, bundan önceki ile aynı hükme sahip olur.

مِنْ kendisinden önceki kelimedeki kapalılığı açıklayıcı (temyiz) anlamında da kullanılır. Nitekim bu anlamda سَيْفٌ مِنْ حَدِيدٍ "demirden bir kılıç", خَاتَمٌ مِنْ فِضَّةٍ "gümüşten bir yüzük" denir. (Min) temyiz anlamında kullanıldığında da, söz ikrar anlamına gelir. Çünkü bu sözü söyleyen kişi, ikrar ettiği malı, yaptığı ikrar ile elindeki diğer mallardan ayırmış ve bunun lehine ikrarda bulunulan kişiye ait olduğunu belirtmiş olur.

Kişi (milk ve miras kelimelerinin başına lâm harfidir, yazarak) elindeki mal için "Bu mal, falan kişinin mülkü, mirasıdır, bende âriyet olarak bulunmaktadır." dese, bu sözle ikrarda bulunmuş olur. Eğer "Elimdeki elbise, hayvan falan kişinin hakkı olarak âriyettir." dese, bu söz ikrar anlamına gelmez. Çünkü ل (lâm) harfi bazen pekiştirme (tekid) için, bazen vakit belirtmek için kullanılır. Nitekim şu âyette böyle kullanılmıştır:

﴿ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ ﴾

"Gündüzün güneş dönüp (gecenin karanlığı bastırıncaya kadar namaz kıl)." (el-İsrâ 17/79). Yine bir başka âyette şöyle buyrulmuştur:

﴿ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ ﴾

"(Kadınları boşayacağınızda onları) iddetlerini gözeterek (boşayın)." (et-Talâk 65/1)

Lâm harfi mülkiyeti belirtmek (temlik) ve gerekçe belirtmek (ta'lil) için de kullanılır. Lâm harfinin bu anlamlarına göre, kişinin "falanın mülkü veya mirası için" sözü pekiştirilmiş bir ikrar anlamına gelir. Ancak "falanın hakkı için" sözüne gelince; lâm harfi karşılık verme (mücâzat) anlamında da kullanılır. Nitekim kişi bir başkasına أَكْرَمْتُكَ لِتُكْرِمَنِي "Sen bana ikram edesin diye ben sana ikram ettim." ve زُرْتُكَ لِتَزُورَنِي "Sen beni ziyaret edesin diye ben seni ziyaret ettim." der.

Yine lâm harfi saygı (hatır) belirtmek için de kullanılır. Nitekim bir kimse kölesine vurmak ister de bir başkası bunu engellerse, efendi ona ما ضربته لك . "Senin hatırın için köleye vurmadım." der. Burada senin hatırın için ve senin aracılığından dolayı vurmadım demiş olur. Bizim meselemizde de sözü söyleyenin "falanın hakkı için" sözü aracılık ve saygı anlamına gelme olasılığı vardır. Bu durumda ifade "onun aracılığı ve hatırı için bu mal elimde âriyet bulunmaktadır" anlamına gelir. [18/3] Burada sözün bu anlamlara gelme olasılığı bulunduğundan, şüphe ile birlikte bu söz ikrar olarak kabul edilmemiştir. Ancak "falanın mülkü veya mirası için" sözü böyle değildir. Çünkü bu söz saygı ve aracılık anlamlarına gelmez.

Yine bir kimse "Bu bin dirhem benim elimde falanın hakkıdır. Mudârebedir (emek sermaye ortaklığındadır)." dediğinde, bu söz ikrar anlamına gelmez. Çünkü bu söz saygı ve aracılık anlamlarına gelebilir. Bu durumda söz: "Bu paraların sahibi, falancanın aracılığı ve hatırı için bu paraları, emek sermaye ortaklığı ile işletmek üzere vermiştir." anlamına gelir.

Kişi elindeki paraların falanın hakkı için karz (ödünç para) olduğunu ikrar ettiğinde ise durum bundan farklı olur. Çünkü bu durumda söz ikrar anlamına gelir. Çünkü genellikle karzda (borç verme) kişilerin aracılığı yeterli olmaz. Karz işleminde kefillikler yeterli olur. Bu durumda karzla ilgili olarak bu ifade söylendiğinde bununla aracılık (şefaat) anlamının kastedilmiş olması olasılığı bulunmamaktadır. Geriye başkasının mülkünü ikrar etme kalmaktadır. Âriyet ve mudârebe işlemi ise karzdan farklıdır. Çünkü genellikle âriyet ve mudârebede aracılık yeterli olmaktadır.

Bir kimse "Elimdeki bu dirhemler falan kişinin hakkıdır, âriyettir." dese bu, dirhemleri ikrar anlamına gelir. Çünkü dirhemlerin âriyet olarak verilmesi karzdır. Dolayısıyla bununla karz ikrarında bulunmak eşittir. Ancak hayvan ve elbisenin bu şekilde ikrar edilmesi ise farklıdır.

Bir kimse, başka birine "Ben bu elbiseyi senden âriyet olarak aldım." dese, lehine ikrarda bulunulan kişi ise "Aksine sen onu benden satın aldın." dese, yemin ettirilerek elbiseyi alanın sözü kabul edilir. Çünkü her iki taraf, elbisenin sahibinin izni ile alındığında görüş birliğindedirler. Bu, tazmin (ödeme/güvence verme) akdi sayılarak diğer kişinin ödemeyle yükümlü tutulması için bir neden oluşturmaz. Alan kişi ödeme yükümlülüğünü inkar etmektedir. Bu nedenle onun sözü kabul edilir. Bu, kişi elbiseyi giymediğinde geçerli bir hükümdür. Elbiseyi giyer de elbise telef olursa onu öder. Çünkü başkasının elbisesini giymek, sahibinin izni olmadıkça giyenin ödemekle yükümlü tutulmasına neden olur. Elbiseyi giyen ve elbise sahibinin her ikisi de bu durumu inkar etmektedir.

Denilirse ki; "Durum böyle değildir. Elbiseyi başkasına satmak onu giymeye izin vermek anlamına gelir. Elbisenin sahibi sattığını ikrar edince, elbiseyi giyme

konusunda izin sabit olmuş olur. Bu durumda elbiseyi giyenin, daha önce, alan (âhiz) konusunda söylediğimiz gibi ödemekle yükümlü olmaması gerekirdi."

Şöyle deriz: Satım işlemi ile satıcının elbiseyi diğerinin mulkiyetine geçirerek giyilmesine izin vermesi, satın alanın kendi mülkünü giymesi içindir. Elbiseyi elinde tutan satın almayı inkar ettiği için, onda mülkiyeti sabit olmayınca, elbise sahibinin ona giyme yetkisi verme olayı da sabit olmamıştır. Dolayısıyla o, elbiseyi kendiliğinden giymiştir. Bu da başkasının malında ödeme yükümlülüğünü gerektiren bir nedendir. Elbiseyi sahibinin izni ile alan ise böyle değildir. Çünkü elbiseyi alan kişi, emanet malı, mal sahibi adına korumak için alan emanetçide olduğu gibi, onu aldığı kişi adına almış olabilir. Bu durumda, mal sahibi aslen izin verdiğini inkar etmediğinde kişinin malı aldığını ikrar etmesiyle ödeme gerekli duruma gelmez.

İkrar edenle edilenin paranı elde bulunma nedeninde anlaşamamaları

Bir kimse "Falan bana bin dirhem gümüş para borç vermiştir." diye ikrar etse, lehine ikrarda bulunulan kişi ise, "Aksine o benden bin dirhemi gaspetmiştir." dese, ikrar eden kişi ödemeyle yükümlü olur. Çünkü her iki taraf da ödemenin nedeninde anlaşmazlığa düşseler de malın, alan tarafından lehine ikrarda bulunulan kişiye ödeneceğinde görüş birliğindedirler Nedenler kendileri için değil, hükümleri (hukuki sonuçları) için istenirler. Her iki tarafın hüküm üzerinde anlaşması durumunda nedenlerin farklı olmasına bakılmaz. Çünkü lehine ikrarda bulunulan kişinin "aksine benden gaspetmiştir" sözü, ödeme yükümlülüğünün aslını reddetmek için söylenmiş değildir. Bu yalnızca nedeni reddetmek anlamına gelir. Bu durumda, lehine ikrarda bulunulan kişinin, ikrar edeni malın gereklı olması konusunda doğrulaması nedeniyle kişinin ikrarı, malın gerekli olması konusunda geçerli olmaya devam eder.

Dirhemler belirli ise lehine ıkrarda bulunulan kişi bunları alabilir Çunkü her iki araf, malın mülkiyetinin lehine ikrarda bulunulan kişiye ait olduğunda görüş birliğindedir. Bundan sonra ikrarda bulunan kişi, karz (ödünç) iddiasında bulunmakla bu dirhemlerin kendisine ait olduğunu ıddia etmekted . Bır delil bulunmadıkça onun sözü kabul edilmez.

8/4] Bir kimse "Elimdeki bu dirhemler falana aittir veya falandan, ya da falan tarafından âriyettir." dese, bunların tümu ikrar anlamına gelir. Çünkü daha önce açıkladığımız gibi dirhemler konusunda âriyet, karz olur. Dirhemlerden yararlanmak ancak onların kendisini tüketmekle olur. Bu durumda dırhemleri âriyet olarak vermek, geri vermeye kefıl olma koşuluyla onları harcamaya izin vermek anlamına gelir. Bu ise karzın hükmüdür.

Bır kimse "Bu dirhemler benim elimde, falanın eliyle âriyettir " dese bu sözle ikrarda bulunmuş olmaz. Muhammed (rh.a.) bundan sonra bunun ikrar anlamına geleceğini söylemiştir.

Bu rivayetin dayandığı delil şudur: Kişinin "falanın eliyle" sözü "Bu dirhemlerin sahibi, paraları bana falanın eliyle âriyet olarak gönderdi." anlamına gelir. Bu durumda "falancanın eliyle" sözü ile onun elçi olduğunu ikrar etmiş olur. Yaptığı ikrar onun adına geçerli olmaz.

Diğer rivayetin dayandığı delil ise şudur: Kişi bu sözüyle, paraların falancanın elinden kendi eline geçtiğini ikrar etmiş olur. Bu durumda kiralanan malı nasıl sahibine vermek gerekli ise, âriyet olduğu belli olan malı da sahibine vermesi gerekli olur. Bu ikrar hükmü gereğince, bu sözü söyleyen kişinin malı "falan kişi" diye belirttiği kişiye geri vermesi gerekli olur. Bu nedenle paraları o kişi adına ikrar etmiş olur.

KİŞİNİN ELİNDEKİ DİRHEMLERİ SAYI OLARAK İKRAR ETMESİ

Bir kimse: "Falancanın bende yüz tane dirhem alacağı vardır." dese, daha sonra da "bunlar (on tanesinin ağırlığı) beş" veya "altı miskal ağırlığındadır" dese, ikrarı da Kûfe'de yapmış olsa, ağırlığı (on tanesinin ağırlığı) yedi (miskal)[2] olan yüz dirhemi ödemesi gerekir. Ağırlığın bundan daha az olması konusunda sözü kabul edilmez. Ancak bunu sözüne bitişik olarak söylemiş olursa kabul edilir.

Çünkü dirhemleri söylemek, ağırlığı söylemek anlamına gelir. Bunların ağırlığını bilmenin tek yolu, dirhemlerin sayısını belirtmektir. Ağırlık mutlak olarak belirtildiğinde, bundan örfe uygun olan şey anlaşılır. Dolayısıyla kişinin ikrarı Kûfe'de olduğunda, orada dirhemler konusunda yerleşik örf, on tanesi yedi miskal ağırlığında olan dirhemlerdir. Mutlak olarak dirhemlerle yapılan satış ve alış, bu çeşit dirhemlerle yapılmış olarak kabul edildiği gibi, mutlak olarak yapılan ikrardan da bu dirhemler anlaşılır. Bu kişinin "on tanesi beş miskal ağırlığındaki dirhemler" şeklindeki sözü, mutlak ikrarın gerektirdiği geçerli bir açıklamadır. Biz bunu daha önce açıklamıştık. Açıklama söze bitişik olarak yapıldığında geçerl olur. Ayrı olduğunda ise geçerl olmaz.

"Yedi ağırlığında" sözü ile kastettiğimiz, her on dirhemin yedi miskal ağırlığında olmasıdır. Bu her bir dirhemin on dört kırat ağırlığında olması demektir. Bir dirhem on dört kırat ağırlığında olunca, zekât hükümler', hırsızlık nisabı ve diğer hükümler bunun üzerine kurulur.

Bu meselenin temeli şudur: Peygamber (s.a.v.) ve Ebû Bekir (r.a.) devirlerinde birbirinden farklı ağırlıklara sahip dirhemler bulunmaktaydı. Bu dirhemlerden bazıları yirmi kırat, bazılar on kırat -ki buna beş ağırlığında den'r- gelmekteydi. Bazı dirhemler ise o ı iki kırat –ki buna altı ağırlığında denır- geliyordu. Ömer

[2] Bir miskal yaklaşık 4 gram 1 dı hem de 2,8 gramdır 10 dirhem 28 gram, 7 miskal de 28 gram eder.

(r.a.)'den insanların tek bir çeşit para da toplanması istendi. Ömer de her üç tür dirhemi bir araya getirdi. Üç dirhemin toplam ağırlığı kırk iki kırat yapıyordu. Bu üç dirhemin ortalaması alınarak her biri on dört kırat ağırlığında birbirine eşit üç dirhem basılmasını emretti. İşte bu, Ömer (r.a.)'in insanları üzerinde birleştirdiği "yedi ağırlığında" (on dirhemi yedi miskal ağırlığında olan) diye isimlendirilen dirhemdir. Bu dirhemler günümüze kadar bu şekilde devam etmiştir.

[18/5]

İkrarda bulunan kişi, bu sözü insanların on tanesi yedi miskalden eksik olan kendi aralarında anlaştığı bir dirhem ile işlemde bulundukları bir bölgede söylemişse onun bu konudaki sözü kabul edilir. Çünkü "on tanesi yedi miskal ağırlığındaki" gümüş paralarla belirlenmesi, o kişinin açık ifadesi ile olmamıştır. Bu yalnızca bu konuda insanların uyguladığı açık örf ile olmuştur. Bu örf ise bölgelere ve zamana göre değişir. Dolayısıyla ikrar dışındaki diğer kullanımlarda olduğu gibi ikrarda da her bölgede oranın örfü dikkate alınır.

Sözü söyleyen kişi, bulunduğu bölgede kullanılan dirhemlerin ağırlığından daha düşük bir ağırlık iddia etse, bunu söze bitişik söylemedikçe sözü kabul edilmez.

Birden çok para biriminin bulunduğu bir yerde mutlak para denildiğinde muteber olan para

Sözün söylendiği bölgede birbirinden farklı paralar varsa, bu paralardan biri diğerlerinden daha çok revaçta ise, mutlak olarak yapılan ikrar, o para üzerinden geçerli sayılır. Paraların revaç yönünden birbirine karşı bir üstünlüğü yoksa ikrar, ağırlığı en düşük olan para birimi üzerinden geçerli olur. Çünkü en düşük miktar kesindir. Çelişki durumunda, kesin olan miktar üzerinden hüküm verilir. İkrarda bulunan kişi kesin olarak ilk para birimini açıklamıştır. Bu, paralar revaç bakımından aynı olunca, yorumlama yolu ile yapılan bir açıklamadır. Yorumlama yolu ile yapılan açıklama, sözden ayrı olsun bitişik olsun geçerlidir. Nitekim boşama için kullanılan kinâye sözcüklerle kocanın yapacağı açıklama kabul edilir.

Bir kimse Kûfe'de "Benim yüz tane beyaz dirhem borcum vardır." dese, daha sonra da "Bu dirhemlerin ağırlığı bir dânik[3] azdır." dese sözü kabul edilmez. Çünkü mutlak olarak kullandığı dirhem sözcüğü, "yedi ağırlığında" (on dirhemi yedi miskal ağırlığında olan) dirhemler üzerinde yapılmış bir ikrar olarak kabul edilir. Daha sonra ağırlığın bundan daha az olduğunu iddia etmesi, ikrar ettiği şeylerin bir kısmını istisna etmesi gibidir. İstisna ise ancak söze bitişik olarak söylendiğinde geçerli olur.

İkrarda bulunan kişi, "Benim yüz tane (isbehdiye) dirhemi borcum var." dese, daha sonra da "Bununla küçük dirhemleri kastettim." dese, bu kişinin yüz tane "on tanesi yedi miskal ağırlığında" isbehdiye dirhemi vermesi gerekir. Çünkü

---

[3] **Dânik / الدانق:** Ağırlık ölçüsü olarak 1 dânik = 0,495 gr., para birimi olarak 1/6 gümüş dirhem, Mısır'da alan ölçüsü olarak 29,172 m²

"isbehdiye" sözcüğü, dirhemin türünü açıklamaya yönelik bir ifadedir. Nitekim "siyah dirhem" denildiğinde "siyah" sözcüğü de dirhemin niteliğini belirtmeye yönelik bir ifadedir. Bununla dirhemin ağırlığı değişmez. "İsbehdiye" Farsçadan Arapçaya geçmiş bir sözcük olup anlamı "isbeh salâdiye" dir. Küçük dirhemler, insanların "mehr" adını verdikleri dirhemlerdir. Bunların altı tanesi bir dirhem ağırlığında gelir. Ancak ikrarda bulunan kişi, açıklamasını sözden ayrı olarak yaptığında, normal ağırlıktan daha düşüğünü söylemesi durumunda doğrulanmaz.

İkrar eden kişi "Benim falan kişiye yüz tane iyi, siyah dirhem borcum var." dese, daha sonra da "Bunlar on tanesi yedi miskal ağırlıkta olanlardandır." dese, alacaklı olan kişi ise "bunlar miskal ağırlığında" dese, bu konuda yeminle birlikte ikrarda bulunan kişinin sözü kabul edilir. Çünkü daha önce açıkladığımız gibi dirhemleri açıklamak, onların ağırlığını belirtme anlamına gelir. İkrar edenin "siyah" sözcüğü dirhemlerin niteliğini açıklamaktır. "İyi" sözcüğü ise genişliği açıklamaktır. Bununla dirhemlerin ağırlığı artmaz. Lehine ikrarda bulunulan kişi, bundan daha fazla bir ağırlık iddia ettiğinde, yeminle birlikte fazlalığı inkar eden kişinin sözü kabul edilir.

Aynı şekilde ikrarda bulunan kişi, "benim küçük dirhem borcum vardır" dese, bu ikrar on tanesi yedi miskal ağırlığındaki dirhemler üzerinde yapılmış olarak kabul edilir. Kişinin dirhemleri "küçük" olarak nitelemesi dirhemlerin ağırlık veya hacmini belirtmek içindir. Hacmin küçük olmasıyla ağırlık küçülmez.

Yine bir kimse "Benim büyük dirhem borcum vardır." dese hüküm aynıdır.

Bir kimse "Benim dirhemler borcum vardır." dese, üç dirhem borcu var olarak kabul edilir. Çünkü bu kişi çoğul bir ifade ile ikrarda bulunmuştur. Üzerinde görüş birliği olan en düşük çoğul miktarı ise üçtür. Çoğulun üst sınırı yoktur. Bu nedenle ikrar en düşük olan üzerinde kabul edilir. Bu miktar kesin olarak bilinmektedir. Daha önce açıkladığımız gibi ikrar, karşılığında cevap verme bulunmayan bir îcaptır (teklif, beyan). Dolayısıyla, yapan kişinin en düşüğüyle sorumlu tutulması bakımından vasiyet gibi kabul edilir.

Yine bir kimse "Benim dirhemcikler borcum vardır." dese, bu, dirhemlerin çoğul ifadesini, küçültme sigasıyla söylemektir. Bu küçültme dirhemlerin ağırlığını azaltmaz. Dolayısıyla bu şekilde ikrarda bulunan kişinin üç dirhem vermesi gerekir.

Yine bir kimse "Benim bir felsçik[4] borcum vardır." veya "benim bir kafizcik [5]borcum vardır" yahut "benim bir rıtılcık borcum vardır." dese, yaptığı ikrara göre

---

[4] **Fels / الفلس:** Çoğuluna "fülûs" denir. İslâm'ın ilk devirlerinden itibaren basılan bakır ve bronz sikkelere verilen isim. En eski İslam bakır sikkesi (fels), 638 yılında Dımeşk'te basılmıştır. Çeşitli yer ve zamanlarda basılan felslerin ağırlıkları, boyutları ve ön ile arka yüzlerindeki yazıları sabit değildir. Kafiz; on iki sâ' miktarı bir ölçek. Rıtl; bir litre kadar olan bir ölçek.

[5] **Kafiz / القفيز:** 12 sa' miktara denk bir ölçek. Bir cerîbin onda birine denk hacim ölçüsü.

bir fels, kafiz veya rıtıl borcu olmuş olur. Bu küçültmelerin tümü ağırlık ve ölçü olarak, söylenen birimin tam dengi olarak anlaşılır.

[18/6]

Bir kimse "Falanın bende yüz dirhem miskaller alacağı vardır." dese, bu kişinin yüz miskal ağırlığında gümüş para borcu olur. Çünkü ikrarda bulunan kişi açık olarak ağırlık belirtmiştir. Bu ağırlık ise, sözün mutlak anlamının gerektirdiğinden daha fazladır. İkrarda bulunan kişi, sözüne bitişik olarak normal dirhem ağırlığından daha düşük ağırlıkta dirhemleri ikrar etseydi, onun sözü kabul edilirdi. Aynı şekilde normal dirhemlerden daha ağır ağırlık ikrar ettiğinde de onun sözü kabul edilir. Ancak bu ikinci durumda ikrarda bulunan kişi üzerinde bir töhmet bulunmaz. Dolayısıyla söze bitişik olsun ayrı olsun bu ikrar geçerli olur.

Bir kimse "benim bir rub'[6] buğday borcum vardır." dese, o bölgedeki rub' ölçüsünün en büyüğü ile bir rub' borcu olmuş olur. İkrarda bulunan kişi "bununla küçük rub'u kastetmiştim" dese sözü kabul edilmez. (Rub') tıpkı kafîz ve sâ' gibi bir ölçüdür. Ticari ilişkilerde örfe uygun olan en büyük rub'un kullanılmasıdır. Dolayısıyla mutlak olarak yapılan ikrar, ağırlık konusunda belirttiğimiz bilgiye kıyasla en büyük rub' olarak kabul edilir.

Soruya verilen "evet" şeklindeki cevabın, sorulanı ikrar anlamına gelmesi

Bir kimse elinde bulunan bir elbise ile ilgili olarak "Bu elbiseyi bana falan kişi bağışlamıştır." Dese, söz konusu kişi de نَعَمْ, أَجَلْ, بَلَى, صَدَقْتَ *"evet", "doğru söylüyorsun"* dese yahut bu ifadelerin Farsçasını söylese, ikrarda bulunmuş olur. Çünkü kişinin soruya cevap olarak söylediği şey, bağımsız bir cümle değildir. Çünkü tek başına bu sözlerin bir anlamı yoktur. Bu ifadeler soruya cevap olmaya elverişli ifadelerdir. Soruda geçen hitap cevapta tekrar edilmiş olarak kabul edilir. Nitekim Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

﴿ فَهَلْ وَجَدتُّم مَّا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا قَالُوا نَعَمْ ﴾

"Siz de Rabbinizin size vadettiğini gerçek buldunuz mu? Onlar da evet derler." (el-A'râf 7/44) Bu âyetteki evet cevabı şu anlama gelir: "Evet biz de Rabbimizin bize vadettiğini gerçek olarak bulduk."

Bir başka âyette de Allahu Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

﴿ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى ﴾

"Allah: Ben sizin Rabbiniz değil miyim? diye sordu. Onlar da "evet" dediler". (el-A'râf 7/172) Bu da "evet sen bizim Rabbimizsin" demektir.

Üzerinde durduğumuz konuda da daha önce geçen bağış akdi de cevapta tekrarlanmış olarak kabul edilir. Mal sahibinin ikrarı ile bağış sözleşmesi sabit olur. Malın teslim alınması da gerçekleşmiş olduğundan, bu teslim alma, bağış sözleşmesinden kaynaklanmış olarak kabul edilir.

---

[6] Rubu' / ربع arşının sekizde biri.

Elbise, kendisine bağışlanan kişinin elinde değil de bağışlayanın elinde bulunursa, bağış yapılan kişi malın bağış ve teslim edildiğini iddia eder. Bağış yapan ise bunu inkar ederse tanıklar teslim almayı gözleriyle gördüklerine tanıklık ederlerse, ittifakla, bağış iddiasında bulunan kişinin sözü kabul edilir. Tanıklar ile sabit olan, gözle görme yolu ile sabit olmuş gibi kabul edilir.

Tanıklar, bağış yapan kişinin bağış ikrarında bulunduğuna tanıklık etseler, burada Ebû Hanîfe (rh.a.) önce şu görüşü benimsemekteydi: Bu tanıklık kabul edilmez. Çünkü bağışın tamamlanması, teslim alma hükmünün gerçekleşmesi ile olur. Teslim alma ise bir fiil olup, bunu yalan söyleyerek ikrar etmekle meydana gelmez. İkrar edenlerin ikrarında ve batıl durumda olanların inkarlarında olduğu gibi, haber verilen şey batıl / asılsız olunca, onu haber vermekle o şey gerçek duruma gelmez. Tanıklar tam bir bağışa tanıklık etmediklerinden tanıklık kabul edilmez.

Ebû Hanîfe (rh.a.) daha sonra buradaki tanıklığın kabul edileceğini söylemiştir. Bu, aynı zamanda Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'in görüşüdür. Çünkü kişinin ikrarının tanıklar ile sabit olması, gözle görme ile sabit olması gibidir. Teslim alma her ne kadar bir fiil olsa da fiil, adam öldürme ve gasp konularında olduğu gibi, ikrar eden kişinin ikrarı ile onun hakkında sabit olur. Bu mesele de bunların benzeridir. Bağışta bulunan kişi hem bağış hem de teslim almayı ikrar eder ve daha sonra da teslimi inkâr ederek, bağış alacaklısının yemin etmesini isterse, Ebû Hanîfe ve Muhammed (rh.a.)'e göre yargıç bağış alacaklısına yemin teklif etmez. Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre ise istihsânen yemin teklif eder.

Kişinin ikrarından dönmesi

Bu meseledeki görüş ayrılığının temeli şuradan kaynaklanmaktadır: Satıcı, önce satış bedelini teslim aldığını ikrar eder, sonra da bunu inkar ederek alıcının yemin etmesini isterse, Ebû Hanîfe ve Muhammed (rh.a.)'e göre yemin ettirme yetkisi yoktur. Çünkü bu durumda satıcı ikrarından dönerek sözünde çelişkiye düşmektedir. Sözünde çelişki bulunan kişinin sözü kabul edilmez. Oysa yemin ettirme, geçerli bir davaya dayanır. Ebû Yusuf (rh.a.) ise bu meselede açık olan âdete dayanarak istihsan deliline göre hüküm vermiş ve şöyle demiştir: Satıcı, gerçekte bedeli teslim almasa bile tanık tutmak için bedeli teslim aldığını ikrar etmektedir. Onun hakkını koruma konusunda tedbirli davranmak için satıcının istemesi durumunda alıcıya yemin teklif edilir.

Allah doğruyu daha iyi bilir.

FARKLI SÖZLERLE İKRARDA BULUNMAK

[18/7] **Bir kimse "Falan kişinin bende on dirhem de on dirhem[7] alacağı vardır." dese bize göre bu kimse on dirhem borçlanır. Züfer (rh.a.)'e göre ise yirmi dirhem borçlanır. Hasan b. Dürc ise bu kişinin yüz dirhem borçlanacağını söylemiştir. Hasan (rh.a.)'ın delili şudur; On dirhem de on dirhem hesap bilginlerine (matematikçilere) göre yüz yapar. Kişinin bu şekilde yaptığı ikrar da hesap bilginlerince bilinen şekle yorulur."**

Bizim bu konudaki delilimiz şudur: Çarpma işlemi, ağırlık ölçüsüne tâbi şeylerde değil, yüz ölçümü hesaplanırken kullanılır. Diğer taraftan çarpma, malı değil parçaları çoğaltmak içindir. On dirhemin parçaları artsa bile, ağırlığı ondan daha fazla olamaz.

Züfer (rh.a.) şöyle demektedir: (İçinde, de anlamlarına gelen) في (Fî) harfi, (birlikte anlamındaki) مَعَ (mea) harfi anlamında kullanılır. Nitekim Allahu Teâlâ;

﴿ فَادْخُلِي فِي عِبَادِي ﴾

"Kullarımla içine gir." (el-Fecr 89/29) âyetinde kastedilen "kullarımla birlikte gir" anlamıdır. Dolayısıyla ikrarda kullanılan في harfi de, ikrar edenin sözünü doğru saymak için bu anlamda anlaşılır.

Biz ise şöyle demekteyiz: في harfi zarf için (kap anlamında) kullanılır. Dirhemler, dirhemler için zarf olamaz. Bu harfi مَعَ anlamında kabul etmek mecazdır. Oysa في harfi mecâzen bazen مَعَ, bazen de عَلَى (üzerine) anlamında kullanılır. Nitekim Allahu Teâlâ;

﴿ وَلَأُصَلِّبَنَّكُمْ فِي جُذُوعِ النَّخْلِ ﴾

"Sizi hurma dalları üzerine asacağım." (Tâ-hâ 20/71) âyetinde "hurma dallarına asacağım" anlamı kastedilmiştir. Bu harf mecâzen her iki anlama da gelebildiği için, bunlardan biri diğerinden daha öncelikli değildir. Dolayısıyla ikrarda bulunan kişinin sözünü almak gerekir. İkrar edenin sözünün ilk bölümü ile on dirhem gerekli olmaktadır. Daha sonradan söylediği söz ise geçersizdir.

İkrarda bulunan kişi "on dinar içinde on dirhem" dediğinde de hüküm böyledir. Ancak ikrarda bulunan kişi "ben hem bunu hem diğerini kastettim" dese, bu durumda onun yaptığı açıklama geçerli olur. Bu açıklamayı yapan kişi, في harfini مَعَ (birlikte) veya أَوْ (veya) anlamında kullandığını belirtmektedir. Bu açıklamada sözü doğrultma vardır. Kişinin açıklaması geçerli olur.

İkrar eden kişi "Benim bir kafiz (ölçek) buğday içinde bir dirhem borcum vardır." dese bir dirhem borçlanır. Yapılan kafiz ikrarı geçersiz olur. Çünkü kafiz

---

عشرة دراهم في عشرة

âdeten dirhem için kap olmaya elverişli değildir. Dolayısıyla bu ikrarda فى harfinin zarf olarak kullanıldığı kabul edilemez. Bu yüzden sözün son kısmı geçersiz olur. Ayrıca borcun kişi üzerine gerekli olması, (عَلَىَّ) "benim üzerimde ben de" sözü ile sabit olmuştur. Kişi bu sözle ikrarda bulunmuştur. Kafizi buna bağlamadığından hükmen ona bitişik olarak kabul edilemez. Bundan dolayı yalnızca dirhemi borçlanır.

İkrar eden kişi "Benim bir dirhem de bir kafiz buğday borcum vardır." dediğinde de yalnızca bir kafiz buğdayı borçlanır. Dirhem ikrarı geçersiz olur. Çünkü dirhem, kafiz için zarf olamaz.

Yine "Benim on mahtûm[8] buğday içinde bir fark[9] zeytin yağ borcum vardır." dese, yalnızca zeytinyağı borçlanır. Buğday üzerindeki ikrar geçersizdir. Çünkü buğday, yağ için zarf olamaz.

Bir kimse bir Yahudi elbisesi içinde beş dirhem borcu bulunduğunu ikrar etse, daha sonra da "Yahudi elbisesi borçtur. Beş dirhemi de bu elbise için selem akdi ile vermiştir." dese, sonradan söylemiş olduğu bu söz bir açıklama olmakla birlikte, bu açıklama ilk sözün anlamını değiştirmektedir. Çünkü ilk söz beş dirhemin borç olmasını gerektirir. Daha sonra söylenen sözle, beş dirhemin değil, elbisenin borç olduğu anlaşılmış olmaktadır. Çünkü selem için verilen para, selem akdi devam ederken malı teslim edecek olanın (müslemün ileyh) üzerinde borç olmaz. Sözün anlamını değiştirici açıklama, sözden ayrı olarak yapıldığında geçerli olmaz. Ancak alacaklı olan kişi bu konuda onu doğrularsa bu durumda şunu söyleriz: Hak, o ikisi dışında başka birine ait olmadığından, bu iki kişinin karşılıklı olarak anlaştıkları şey sabit olur. Alacaklı olan kişi açıklamayı inkar ederse, ikrarda bulunan kişi bu konuda ona yemin teklif edebilir. Çünkü ikrar eden kişi ortada selem akdi bulunduğunu iddia etmektedir. Karşı taraf bunu ikrar etse, selem akdi bağlayıcı olur. İnkâr ettiğinde ise bu konuda yemin etmesi istenir. Yemin ederse, ikrarda bulunan kişiden beş dirhemi ikrarı üzere isteme hakkına sahip olur.

İkrarda bulunan kişi "Benim ona bir dirhemle birlikte bir dirhem borcum vardır." derse, bu tür meselelerde temel prensip şudur; İki şey arasında bir nitelik anıldığında, buna هَا harfi eklenirse söz konusu nitelik daha sonra söylenen şeye ait olur. Buna هَا harfi eklenmezse ilk olarak söylenen kelimenin niteliği olur. Meselâ bir kimse, جَاءَنِى زَيْدٌ قَبْلَ عَمْرٍو "Bana Zeyd, Amr'dan önce geldi." dediğinde "önce" sözcüğü Zeyd'in gelişinin niteliği olur. Bu kimse جَاءَنِى زَيْدٌ قَبْلَهُ عَمْرٌو "Bana Zeyd, ondan önce de Amr geldi." dediğinde "önce" sözcüğü Amr'ın gelişinin niteliği olur. Bu anlaşıldıktan sonra deriz ki: İkrarda bulunan kişi [18/8]

---

[8] **Mahtûm**; Sâ' denilen hacim ölçüsü ve benzeri ölçüler. Üzerinde oynanılmasın diye sultan mühürlediğinden mahtûm denmiştir.

[9] **Fark / الفرق;** yöreye göre değişiklik gösteren bir hacim ölçüsüdür. Medine'de 12,617 lt., Irak'ta ise yaklaşık 19 lt.dir.

. "Benim bin dirhemle birlikte bin dirhem borcum vardır." dese, buradaki مع (birlikte) sözcüğü, ister ilk kelimenin ister sonrakinin niteliği olarak kabul edilsin, eklemek ve bir araya getirmek içindir. Bu ifade ile o kişi, ikrarda birini diğerine eklediğinden her iki şeyi birden ikrar etmiş olur.

İkrar eden kişi "Onun benden bir dirhemden önce bir dirhem alacağı vardır" dese, yalnızca bir dirhem borçlanır. Çünkü "önce" sözcüğü ilk olarak anılan kelimenin niteliğidir. Bu durumda ikrar eden kişi "Başka bir dirhemden önce benim üzerime bir dirhem gereklidir" demiş gibi kabul edilir. Eğer "Bir dirhem ve ondan önce bir dirhem borcum vardır" derse iki dirhem borçlanır. Çünkü buradaki "önce" sözcüğü son olarak söylenen sözcüğün niteliğidir. Söz şu anlama gelir "Bir dirhem borcumdan önce, bana bir dirhem borç gerekli olmuştur."

İkrar eden kişi "Bende bir dirhemden sonra bir dirhem" veya "bir dirhem ondan sonra da bir dirhem borcum vardır." diye ikrar ederse iki dirhem gerekir. Çünkü bu söz şu anlama gelir: "Bir dirhemden sonra üzerime bir dirhem daha gerekli olmuştur." veya "Bundan sonra benim üzerime bir dirhem gerekli olmuştur." Bu sözden bundan başka bir şey anlaşılmaz. Yine ikrar edilen iki şeyden birini dinar veya bir kafiz buğday olarak söylediğinde de hüküm böyledir. Kişinin "bir dirhem, ondan sonra da bir dirhem" sözü konusundaki ikrar, cinsel birleşme olmadan önce "bir talak (boşama), ondan sonra da bir talak" demesi durumundaki ikrarın hükmünden farklıdır. Çünkü bu durumda bir talaktan sonra bir talak gerçekleşmez. Oysa bir dirhemden sonra bir dirhem borç olarak gerekli olur.

Aynı şekilde bir kimse "bir dirhem ve bir dirhem" dediğinde de hüküm böyledir. Çünkü و (vâv) harfi atıf (bağlaç) için kullanılır. Atıf ise atfedilen şey ile onun atfedildiği şeyin arasında haberde (yüklemde) ortaklığını gerektirir. Bu durumda sözü söyleyen kişi her iki dirhemi de ikrar etmiş olur

İkrar yapan kişi فَدِرْهَمٌ .. "dirhem ve de bir dirhem" derse bıze göre iki dirhem borçlanır. Şafiî (rh.a.)'ye göre ise bu sözü söyleyen kişiye yalnızca bir dirhem gerekir. Çünkü ف harfı atıf (bağlaç) için kullanılmaz. Bu nedenle bu harf ile ikrar edilen iki şey arasında ortaklık sabit olmaz. Bu sözün anlamı "Benim bir dirhem borcum vardır, benim borcum işte bu bir dirhemdir." demektir.

Biz Hanefîler bu konuda şöyle demekteyiz: harfi bitiştirme ve peşisıralık için kullanılır. İkrar eden kişi, ikinci olarak söylediği şeyi birinciye bitiştirmektedir. Bu bitiştirme ancak her iki dirhemin kişiye gerekli olması ile gerçekleşir. Bu bitiştirme de bağlama anlamına gelir. Aynı şekilde gerekli olan şeyde peşisıralık gerçekleşmese bile, gerekli olma konusunda peşisıralık gerçekleşir. Bu durumda sözden, ikinci dirhemin birinciden sonra gerekli olduğu anlaşılır. Bu şekilde yapıldığında kişinin sözünün, gerçek anlamı ile uygulama yapılmış olur. Bu, karşı görüşte olan kişinin (Şafiî'nin) belirttiği sözün anlamını gizleme, cümle arkasında

başka bir söz bulunduğunu takdir etme (ızmar) den daha iyidir. Çünkü söylenen sözün altında bir başka sözün daha gizli olduğunu kabul etmek ancak ihtiyaç durumunda söz konusu olabilir. Oysa burada buna ihtiyaç yoktur.

İkrar eden kişi ikisi arasına bağlaç veya başka bir edat koymadan "Benim bir dirhem, bir dirhem borcum vardır." dese yalnızca bir dirhem borçlanır. Çünkü o ilk sözünü tekrarlamıştır. Tekrar, araya bağlaç (atıf) harfi girmedikçe ikinci olarak söylenen şeyin ilkinden farklı olmasını gerektirmez. Ancak araya و harfi girerse bu durumda bağlanan ile üzerine bağlama yapılan şeyler birbirinden farklı olur.

Yine ikrar yapan kişi دِرهَمٌ بِدِرهَمٍ "bir dirhem ile bir dirhem" derse, bir dirhem borcu olur. Çünkü ب harfi (satış bedeli kira bedeli gibi sözleşmelerde mal ve yarar karşılığı olan) bedellere bitişir. Bu durumda söz şu anlama gelir: "Benim senden borç olarak aldığım bir dirheme karşılık bir dirhem borcum vardır." veya "Senden satın aldığım bir dirheme karşılık sana bir dirhem borcum vardır." Bu nedenle yalnız bir dirhem borçlanır.

İkrar yapan kişi, لَهُ عَلَيَّ دِرْهَمٌ عَلَيَّ دِرْهَمٌ "Onun bende bir dirhem, bende bir dirhem alacağı vardır." dese bir dirhem borçlanır. Bazı âlimler bu meseleyi عَلَيَّ دِرْهَمٌ عَلَيَّ دِرْهَمٌ "Bende bir dirhem üzerinde bir dirhem borç vardır." şeklinde anmışlardır. Doğru olan, bu meselenin bizim belirttiğimiz gibi عَلَيَّ دِرْهَمٌ عَلَيَّ دِرْهَمٌ "bende bir dirhem, bende bir dirhem alacağı vardır." şeklinde olmasıdır. Bazı nüshalarda ikinci sözde لَهُ sözcüğü tekrarlanarak لَهُ عَلَيَّ دِرْهَمٌ şeklinde belirtilmiştir. Bununla şüphe ortadan kalkmaktadır. Bu sözü söyleyen kişinin yalnızca bir dirhem ödemesi gerekir. Çünkü bu kişi ilk sözünü tekrarlamıştır. Tekrarlamakla borç çoğalmaz. İkrar haberdir. Haber tekrarlanır. İkinci olarak söylenen şey ilkinin aynısı olur. Nitekim Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: [18/9]

أَوْلَى لَكَ فَأَوْلَى ثُمَّ أَوْلَى لَكَ فَأَوْلَى

"Lâyıktır sana, lâyık! Evet, lâyıktır sana lâyık!" (el-Kıyâme 75/34, 35)

İkrar eden kişi "Benim ona bir dirhem, sonra iki dirhem borcum vardır." derse üç dirhem ödemesi gerekir. Çünkü "sonra" sözcüğü gecikme (terâhî) ile birlikte peşisıralık (takip) için kullanılır. Daha önce belirttiğimiz gibi borç olan şeyde peşisıralık (takip) gerçekleşmese bile, anılan iki şeyin arasındaki borç olma konusunda peşisıralık gerçekleşir. Dolayısıyla bu sözü söyleyen kişi, andığı her iki şeyi de ikrar etmiş olur. Bu durumda iki dirhemin onun üzerine gerekli olması, bir dirhemden sonra olmuştur. Bu yüzden ikrar eden kişiye üç dirhem gerekir.

İkrar eden kişi "Onun benden yüz dirhem, hayır bilakis iki yüz dirhem alacağı vardır." dese kıyasa göre üç yüz dirhem gerekli olur. Züfer (rh.a.) de bu görüştedir. İstihsana göre ise yüz dirhem gerekir.

Kıyasın delili şudur; "Hayır bilakis" sözü, ilk sözden dönmek ve ikinciyi onun yerine koyarak, hatayı telafi etmek için kullanılır. Oysa kişinin ilk olarak ikrar ettiği

yüz dirhemden dönmesi geçersizdir. İkinciyi birinci yerine koymak suretiyle yaptığı iki yüz dirhemlik ikrar ise geçerlidir. Dolayısıyla "Onun benden yüz dirhem, hayır bilakis yüz dinar alacağı vardır." demesi olduğunda gibi her iki borcun da gerekli olması gereklidir. Yine bir kimse karısına "Sen bir kere boşsun. Hayır, bilakis iki kere boşsun." dese üç boşama gerçekleşir.

İstihsanın delili ise şudur: İkrar haber vermedir. Verilen haberde yanlışlık bulunabilir. Bu sözde dış görünüşe göre kişi ikinci borcu söylemekle, onu birinciye eklemeyi değil, ilk borca ek yapmak suretiyle yanlışını gidermek istemektedir. Buna şu örnek verilebilir; Görmez misin Kişi "Benim yaşım ellidir. Hayır, bilakis altmıştır." derse, bu sözle yalnızca altmış yaşında olduğunu ifade etmiş olur. Yine "Ben bir kere haccettim. Hayır, bilakis iki kere haccettim." derse, bununla da yalnızca iki kere haccetmiş olduğunu haber vermiş olur. Ancak ikrar edilen iki malın cinsleri değişirse durum farklıdır. Çünkü bu gibi yerlerde âdeten yanlışlık cinste değil, miktarda söz konusu olur. Cinsin değişmesi durumunda kişinin ilk miktarı söyleyip buna ekleme yaptığı kabul edilemez. İlk olarak ikrar ettiği şey ikinci sözünde bulunmamaktadır. Cinslerin aynı olması durumunda bu söz konusu değildir. Görmez misin bir kimse şöyle bir söz söylemez: "Ben bir kere haccettim. Hayır, bilakis iki kere umre yaptım." Aksine şöyle söyler "Ben bir kere haccettim. Hayır, aksine iki kere haccettim."

Boşama konusu bundan farklıdır. Çünkü boşama, haber kipi ile yapılsa bile gerçekte bu boşamayı gerçekleştirme ve kurmadır (inşâdır). Bu tür kullanımları gerçekleştirme durumlarında yanılma söz konusu olmaz. Dolayısıyla boşama sözlerinde ikinci sözü yanılmayı giderme şeklinde kabul etmek mümkün olmaz. Bu yüzden boşama konusunda kişi haber verme tarzında bir söz söyleyerek "ben karımı dün bir kere boşamıştım. Hayır, iki kere boşamıştım." dese, tıpkı bu meselede olduğu gibi istihsânen iki kere boşadığını ikrar etmiş olur.

Buna göre bir kimse "Falan kişinin bende iki yüz dirhem alacağı vardır. Hayır, aksine yüz dirhem alacağı vardır." dese, iki borçtan daha fazla olan iki yüz dirhemi ödemek zorundadır. Çünkü bu kişi ilk olarak ikrar ettiği şeyin bir kısmından dönerek yanlışını gidermeyi istemiştir. Oysa bu dönüş geçerli olmaz. Kıyasa göre bu kişinin her iki borcu da ödemesi gerekir. Yine buna göre "Benim üzerimde borç olarak iyi (kaliteli, saf) dirhemler, hayır bilakis katkılı dirhemler bulunmaktadır." dese veya "Benim yüz karışık dirhem, hayır bilakis iyi dirhem borcum vardır." dese istihsana göre yalnızca bunlardan daha üstün olanını ödemeyi borçlanır. Kıyasa göre ise her iki malı da borçlanır. Çünkü ikrar edilen malların cinsleri birdir. Cinsteki farklılık sayıdaki farklılık gibidir.

[18/10] Bir kimse bir yerde yüz dirhem borcu olduğunu ikrar etse, buna dair iki tanık tutsa, daha sonra başka bir yerde yüz dirhem ikrar etse ve buna dair de iki tanık tutsa, Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre her iki miktarı da borçlanmış olur. Ebû Yusuf ve

Muhammed (rh.a.)'e göre yalnızca birini borçlanır. Ebû Süleyman'ın bazı nüshalarında belirtildiğine göre Ebû Yusuf (rh.a) daha önce Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin görüşünde idi. Sonra Muhammed'in görüşünü benimsemiştir.

Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'in delilleri şudur; İkrar haberdir. Haber ise tekrar edilen şeylerdir. Dolayısıyla bu sözde ikinci olarak söylenen söz, birincinin aynısı olur. Tekrardan dolayı da başka bir borç kendisine gerekli olmaz. Burada söz konusu kişinin tekrarla kastettiği tanıkları çoğaltmak suretiyle hakkını pekiştirmektir. Görmez misin her iki ikrar da bir mecliste yapılsaydı veya her bir ikrara yalnızca bir kişiyi tanık tutsaydı yahut her iki ikrar için de hiç bir tanık tutmasaydı, bu kişiye yalnızca bir borç gerekli olurdu.

Aynı şekilde ikrarda bulunan kişi, tanıklara ek olarak ikrar ettiği borçla ilgili bir vesika (senet) düzenlese, bunu da her bir grubun yanında ikrar etse veya yüz dirhem ikrar edip buna iki kişiyi tanık tuttuktan sonra senedi yargıca vererek onu ikrar etse, yalnızca bir borç gerekli olur.

Ebû Hanîfe (rh.a.) ise bu konuda şöyle demektedir: İkrarda bulunan kişi "yüz" sözcüğünü belirsiz olarak söylemiştir. Belirsiz olan bir sözcük aynı şekilde tekrarlandığında, ikincisi birinciden farklı olur. Nitekim Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

﴿ فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ﴾

"Elbette zorluğun yanında bir kolaylık vardır. Gerçekten, zorlukla beraber bir kolaylık daha vardır." (el-İnşirâh 94/5, 6) Burada âyette ikinci olarak geçen "zorluk" birinciden farklıdır. İbn Abbas (r.a.) şöyle demiştir: "Bir zorluk iki kolaylığa galip gelemez." Bu, her iki ikrarı için ayrı bir senet düzenlemesi ve her bir senet için de iki tanık tutmasına benzemektedir. Çünkü akıllı bir kimsenin sözü, anlamlı bir şekilde yorumlanabildiği sürece tekrar olarak kabul edilmez. İlk borç iki tanığın tanıklığıyla kuvvetlendikten sonra ikinci ikrarı ilk borç için kabul edersek, anlamsız bir tekrar olmuş olur. İkinci ikrarı farklı bir borç olarak anlarsak anlamlı olur. Her bir ikrar için bir tanık tutması konusu bundan farklıdır. Çünkü tek bir tanık ile borç sağlamlaşmaz. Bu nedenle kişinin onu tekrarlaması, delili tamamlayarak borcu sağlamlaştırmak içindir. Yine ikrarda bulunan kişinin borcu ikinci olarak yargıç huzurunda tekrarlaması da böyledir. Çünkü burada tekrarlamanın yararı, davacının tanık göstermek suretiyle borcu ispat etme külfetini ortadan kaldırmaktır. Ayrıca burada davacı bu yüz dirhemi iddia ederek onu belirsiz değil, belirli olarak tekrarlamıştır. Belirsiz olan bir sözcük belirli olarak tekrarlanırsa ikinci sözcük birincinin aynısı olur. Nitekim Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

﴿ كَمَا أَرْسَلْنَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ رَسُولًا فَعَصَىٰ فِرْعَوْنُ الرَّسُولَ ﴾

Akıllı bir kimsenin sözünün anlamlı bir şekilde yorumlanması durumunda tekrar sayılmayacağı

"Nasıl Firavun'a bir elçi göndermiş idiysek (doğrusu size de, hakkınızda tanıklık edecek bir peygamber gönderdik.) Ama Firavun o peygambere karşı gelmiş..." (el-Müzzemmil 73/15, 16) Tanıklara ek olarak senet düzenleme konusu da bundan farklıdır. Çünkü bu durumda ikrar senette yazılı olan borcu bildirmektedir. Daha önce belirttiğimiz gibi belirsiz olan bir sözcük, belirli olarak tekrarlandığında ikinci sözcük birincinin aynısı olur.

İkrar bir mecliste yapıldığında Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin görüşüne kıyasla ikrarda bulunan kişinin her iki borcu da ödemesi gerekli olur. Ancak o istihsana göre hükmederek şöyle demiştir: Meclis, farklı kelimeleri bir araya getirme, tümünü tek bir söz hükmüne getirme özelliğine sahiptir. Görmez misin zina konusunda tek bir mecliste ikrar böyledir. Meclisin farklı olması durumunda hüküm değişmektedir. Bizim meselemizde de durum böyledir

Bir kimsenin aynı kişi için iki mecliste iki ayrı borç ikrar etmesi

Şu meselede de imamlar arasında aynı görüş ayrılığı bulunmaktadır: Bir kimse bir mecliste yüz dirhem ikrar etse, buna iki kişiyi tanık tutsa, daha sonra bir başka mecliste seksen dirhem ikrar ederek buna iki kişiyi tanık tutsa veya önce iki yüz dirhem ikrar ederek daha sonra yüz dirhem ikrar etse, Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre ikrar eden kişi her iki malı da borçlanır. Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre az olan çoğun içine dahil olur. Buna göre iki mal içinden sadece daha çok olanı öder.

Bir kimse "Falanın benim yanımda, ticaret yapmak üzere ödünç olarak yüz dirhem alacağı bulunmaktadır" dese, yüz dirhemi borçlanmış olur. Çünkü [18 11] "yanımda" ifadesi yakınlık bildirir. Bu, kişinin eline yakın olmasını ikrar etme anlamına gelebilir. Bu durumda sözü söyleyen kişi malın emanet olduğunu ikrar etmiş olur. Yine bu ifade kişinin zimmetine yakın olması anlamına da gelebilir. Bu durumda da borç ikrarında bulunmuş olur. O halde bu ikrarda birisi emânet için kullanılan –ticaret yapmak üzere sözü bunu gösterir- diğeri de yalnızca borç için kullanılan –karz sözü bunu gösterir- iki sözcük bulunmaktadır. Biri emanet diğeri de borcu gerektiren iki sözcük bir araya geldiğinde borç tarafı üstün gelir. Çünkü ikrar edilen malın borç olması onun emanet olmasına aykırıdır. Şöyle ki; Kendisine emanet bırakılan kişi malı tükettiğinde veya emanet akdine aykırı hareket ettiğinde ve ödünç aldığında mal zimmetinde borç olur. Emanet olma niteliği borçtan sonra gelemez. Çünkü kişinin zimmetinde borç durumuna gelen bir şey hiç bir durumda onun yanında emanete dönüşmez. Dolayısıyla iki sözcük bir arada bulunduğunda diğerinin üzerine olur.

İkrarda bulunan kişi "Onun benim üzerimde yüz dirhem alacağı vardır." dese borç ikrarında bulunmuş olur. Çünkü "benim üzerimde" sözcüğü yalnızca, üzerinde başkasının hakkı bulunduğunu haber vermek için kullanılır. Bir mal, ancak ikrarda bulunan kişinin zimmetinde borç olarak bulunduğunda onun üzerinde olmuş olur. Bu durumda kişinin borçtan kurtulmak için onu ödemekten başka çaresi yoktur.

Yine bir kimse لـه مائة درهم "Onun benim tarafımda yüz dirhem alacağı vardır." dediğinde de borç ikrarında bulunmuş olur. Çünkü bu söz bağlayıcılık ifade eder. Görmez misin borcun delili olan senet mal diye isimlendirilir. Borcu kabul eden kefile de kabîl adı verilir. Çünkü malı tazmin (ödeme) borcunu üstlenmiştir.

İkrar eden kişi "Benim yanımda falan kişiye ait yüz dirhem vardır." dese, bu mal vedîa (emanet) olmuş olur. Çünkü bir söz birden çok şeye olasılıklı ise az olan sabit olur. O da vedîadır. Aynı şekilde "benimle birlikte", "elimde", "evimde", "cüzdanımda", "sandığımda" dediğinde de vedîa ikrarında bulunmuş olur. Çünkü söylenilen yerler borç için değil, bir malın konulması için elverişli olan yerlerdir. Borcun yeri zimmettir.

İkrarda bulunan kişi "Onun benim malımda yüz dirhemi vardır." dese bu, söz konusu kişi adına ikrarda bulunmuş olur. Muhammed (rh.a.) "*el-Asl*"da, bu sözü söyleyen kişinin ne tür bir ikrarda bulunduğu konusunu açıklamamıştır.

Ebû Bekr er-Râzî (el-Cessâs) (rh.a.) bu konuda şöyle der: "İkrarda bulunan kişinin malı bir kenara ayrılmış bir biçimde ise bu malda, lehine ikrar yapılan kişi adına ortaklık ikrarında bulunulmuş olur. Eğer mal bir kenara ayrılmış değilse borç ikrarında bulunmuş olur. Çünkü ikrar eden kişi kendi malını, ikrar ettiği şeye zarf (kap) kılmıştır. İkrar ettiği şeyi kendisine ait mallarla karıştırarak telef etmiştir Bu nedenle ikrar ettiği miktar zimmetinde borç olur İkrar ettiği malı kendi malına karıştırmazsa "benim malımda" ifadesi, ikrar ettiği bor u ödeyeceği konunun kendi malı olduğunu belirtmiş olmaktadır Bir kimsenin malı, yalnızca zimmetinde bulunan bır borç için ödeme konusu olabilir "

En doğru olanı, bu şekilde ikrarda bulunan kişinin malı ister ayrılmış olsun ister olmasın her durumda borç ikrar ettiğini kabul etmektir. Çünkü ortak olan bır mal ortaklardan yalnızca bırısine bağlanmaz. Dolayısıyla ikrar edenin "benim malımda" sözu yalnızca borcun ödeneceği konu olarak yorumlanır

İkrarda bulunan kimse "Onun benim malımdan bin dirhemi vardır." veya "Benim bu dirhemlerımden bir dirhemi vardır." derse bu soz bağış anlamına gelir. İkrar eden kişi malı karşı tarafa verip mal onun tarafından teslim alınmadıkça bağış tamamlanmaz. Çünkü "-den" sözcüğü bütünü bır kısmını ifade etmek için kullanılır. İkrarda bulunan kişi söylediği sözle malının bır kısmını, diğer kişiye ait kılmıştır. Bu da ancak bağışlamakla olur. Bağışlama ise malı taksim edip teslim alma olmadan tamamlanmaz.

İkrarda bulunan kişi yukarıdaki sözden sonra "malımdan bin dirhem uzerinde benım hakkım yoktur." dese borç ıkrarında bulunmuş olur. Çünkü ikrarda bulunan kişi sözünün son kısmı ile baş taraftan bağışı kastetmediğini açıklamıştır Kendisinin malının bu kısmı uzerinde hakkının sona erdiğini bildirmiştir. Eğer bu bağış olsaydı ikrar eden kiş'nin bağışlanan malı karşı tarafa teslim etmedikçe mal

üzerindeki hakkı sona ermezdi. Kişinin sözünün son bölümünden anlaşılmaktadır ki sözün baş tarafında borç ikrarını kastetmiştir. Bu cümledeki "den" anlamına gelen من harfi de, başına geldiği sözün içeriğinin bir kısmını ifade (teb'iz) için değil önceki sözdeki kapalılığı gidermek (temyiz) için kullanılmıştır. Böylelikle ikrarda yer alan kısım, o kişinin, "benim bu mal üzerinde hakkım yoktur" şeklindeki sözü ile ikrarda yer alan kişi için ayrılmış olur.

Bir kimse "Falan kişinin benim yanımda vedîa (emanet), karz (ödünç) olarak" veya "mudârebe (emek sermaye ortaklığı), karz olarak yüz dirhemi bulunmaktadır" dese bu mal karz olmuş olur. Çünkü daha önce de açıkladığımız gibi, vedîa ve mudârebe karza dönüşebilir. Karz ise ne vedîaya ne de mudârebeye dönüşür.

İkrarda bulunan kişi "Falan kişinin benim üzerimde" veya "benim tarafımda vedîa olarak bin dirhemi bulunmaktadır" dese, bu mal vedîa olmuş olur. Çünkü sözün son bölümü (vedîa olarak kısmı), ilk kısmı açıklamaktadır. Yapılan açıklama sözün olası anlamlarındandır. Şöyle ki; İkrar edenin "benim üzerimde" sözü, malın kendisi değil, onu koruma görevinin ikrar edenin kendisinde olduğunu gösterir. Çünkü emanet alan kişi vedîayı koruma görevini üstlenmiştir. İkrar eden kişi, sözü ile ne kastettiğini açıkladığında bu açıklama sözün olası anlamlarından ise açıklama kabul edilir. İkrarda bulunan kişi "Onun benim yanımda borç olarak bin dirhemi bulunmaktadır." demiş olsa bile, bunun vedîa olduğunu açıkladığında, açıklaması kabul edilir. Çünkü "yanımda" sözcüğü farklı anlamlara gelebilir. İkrar eden kişi yaptığı açıklamada bu sözcüğün iki olası anlamından birini belirtmiştir. Bu nedenle de açıklaması kabul edilir. [18/12]

İkrar eden kişi "falancanın benim tarafımda yüz dirhemi borç, vedîa olarak" veya "vedîa, borç olarak bulunmaktadır" dese bu miktar borç olarak kabul edilir. Çünkü açıkladığımız gibi, iki sözcükten birisi emanet diğeri borç için olur da bunlar ikrarda bir arada bulunursa, borç tarafı üstün gelir.

Allah doğruyu daha iyi bilir.

KATKILI DİRHEM[10] İKRARINDA BULUNMAK

Bir kimse "Benim falan kişiye, bir malın satış bedeli olarak dirhem borcum var. Yalnız bu dirhemler züyûftur (katkılıdır)" dese onun katkılı olma iddiası, Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre ikrarına bitişik olsun ayrı olsun

[10] Dirhem asıl olarak gümüşten yapılan yaklaşık 2.979 gr. ağırlığındaki paradır. Gümüşün içerisine demir, bakır, tunç gibi başka madenler karıştırılarak yapılan paraya da penç adıyla "Züyûf" denir. Gümüş katılmadan yapılan madeni paraya ise "Fels" denilir. Buradaki "katkılı para" züyûf anlamındadır.

doğrulanmaz. Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre iddiayı ikrara bitişik yapmışsa doğrulanır. Ayrı yapmışsa doğrulanmaz.

Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'in delili şudur; Katkılı olan paralar da dirhem cinsindendir. Bu nedenle sarf ve selem akdinde bu paralar üzerinden ödeme yapılırsa hak tahsil edilmiş olur. Dolayısıyla ikrarda bulunan kişinin sözünün son bölümü bir açıklamadır. Ancak bu açıklama âdet bakımından, sözünün ilk kısmını değiştirir niteliktedir.

Çünkü insanların yaptığı satışlar katkılı dirhemlerle değil, iyi (saf) dirhemlerle olur. Bu tür bir açıklama, "falan kişinin bende beş hariç bin dirhem alacağı vardır" sözünde olduğu gibi söze bitişik olarak yapıldığında geçerli olur. Bunu şöyle açıklayabiliriz: İkrar edenin "Ancak bu dirhemler katkılıdır." sözü niteliğin istisna edilmesidir. Bu, "yüz dirhem hariç" demek gibi miktarın istisna edilmesi gibi kabul edilir. Bu tür bir açıklama söze bitişik olarak yapıldığında geçerli olur. Bizim meselemizde de böyledir.

Ebû Hanîfe (rh.a.) ise şöyle demektedir: Dirhemlerin katkılı olması bir kusurdur. Mutlak olarak yapılan akit, bedelin kusursuz olmasını gerektirir. Bu nedenle ikrarda bulunan kişi, akitle hak edilen paranın önceden kusurlu olduğu konusunda doğrulanmaz. Nitekim satıcı satılan malın önceden kusurlu olduğunu ve alıcının bunu bildiğini iddia etse, alıcının inkâr etmesi durumunda, satıcının sözü kabul edilmez. Çünkü ikrarda bulunanın paranın kusurlu olduğunu iddia etmesi, ikrar ettiği şeyden dönmek anlamına gelir. Akdi mutlak olarak ikrar etmekle mutlak akdin gereği olan, ikrar edilenin kusursuz olması özelliğini kabullenmiştir. "O kusurlu idi." sözü ikrardan dönmek olur. İkrardan dönmek ise, ister ikrara bitişik, ister ayrı yapılmış olsun geçerli olmaz. Bu konu istisna türünden değildir. Çünkü nitelik mutlak olarak söylenen, "dirhemler" sözcüğünün kapsamındadır. Bu yüzden sözden istisna edilir. Ancak dirhemlerin "iyi / kaliteli" olma niteliğinin olması mutlak akdin gereğidir. Belirtilen miktarın bir kısmının istisna edilmesi ise böyle değildir. Çünkü bu durumda kişinin sözünün ilk bölümü bir miktarı içermektedir. Söylenilenin istisna edilmesi, sözün istisna edilenin dışındaki şeylerden ibaret olması için geçerli olur. Ayrıca nitelik asla tâbi olur. Onun sabit olması, aslın sabit olmasıyladır. Miktarın bir kısmı ise diğerine tabi olmaz. Bu nedenle miktarın bir kısmını istisna etmesi câiz olur. İkrar yapan kimsenin ikrardan sonra, "ancak bu dirhemler on tanesi beş dinar ölçüsündedir." demesi, bundan farklıdır. Çünkü bu, maldaki kusuru açıklama değildir. Aksine bu daha önce de belirttiğimiz gibi miktarın bir kısmını istisna etme anlamına gelir.

İkrarda bulunan kişi "Onun benim üzerime karzdan dolayı bin dirhem alacağı vardır. Ancak bu dirhemler katkılıdır." dese, *Zâhirü'r-rivâye*'ye göre bu meselede de aynı görüş ayrılığı söz konusudur. Çünkü borç (karz) olarak alınan bir mal, **[18/13]**

dengi ile ödenir. Bununla, satılan malın bedeli eşittir. Borç alma, insanlar arasında satım akdi gibi uygulanmaktadır. Bu da genellikle saf/katıksız paralarla olur.

Zâhirü'r-rivâye'nin dışındaki rivayetlerde Ebû Hanîfe (rh.a.)'den rivayet edildiğine göre; kişi açıklamayı ikrara bitişik olarak yapmışsa doğrulanır. Çünkü borç alınan şey, borç alan kişi onu teslim aldığında, rizikosu ona aittir. Bu, gaspa benzer. Kişi bin dirhemi gasp ettiğini ikrar edip, bu dirhemlerin de katkılı olduğunu iddia etse, sözü kabul edilir. Burada da böyledir. Ancak burada insanlar arasındaki uygulama yönünden satış akdine benzeme olduğundan, açıklama ikrardan ayrı yapılsa bile gasptakinin aksine kabul edilmez.

İkrarda bulunan kişi "onun bende bin katkılı dirhem alacağı vardır" dese, âlimlerimizden bazıları (rh.a.) bu ikrar hakkında da aynı görüş ayrılığının bulunduğunu belirtmişlerdir. Çünkü mutlak olarak yapılan borç ikrarı, ticaret yolu ile olan borçlanmalara yorumlanır. Bununla, ticaret nedenini açıklayarak yaptığı bir ıkrar eşittir. Diğer bazı âlimler ise burada söze bitişik olarak yapılan açıklamanın kabul edileceği konusunda ittifak bulunduğunu belirtmişlerdir. Çünkü kaliteli olma niteliği, ticaret akdinin gereği olarak hak edilmiştir. İkrar eden kişi, sözünde ticaretin türünü belirtmediğinde, kaliteli olma niteliği kendisi üzerinde bir hak olmaz. Bu kişinin mutlak olarak yaptığı ikrarı ticarî bir nedene yorumlarsak "ancak, bu dirhemler katkılıdır" sözü geçerli olmaz. Başka bir nedene yorumladığımızda ise bu söz geçerli olur. Kişinin sözünü, geçerli olacak bir anlama yorumlamak daha önceliklidir.

Gasp veya vedîa ikrarında bulunanın, malın kalitesi konusundaki beyanı

Bir kimse gasp veya vedîa (emanet) olarak bir mal ikrarında bulunsa, "bu paralar katkılıdır" dese, bu sözü ikrara bitişik söylesin ayrı söylesin kabul edilir. Çünkü gasp ve vedîanın, kaliteliliği gerekli kılma özelliği yoktur. Kişi neyi bulursa onu gaspeder. Kendisine emanet bırakılan kişiye de emanet veren kişi, korunmaya ihtiyacı olan bir malı emanet bırakmaktadır. Dolayısıyla kişinin "bu paralar katkılıdır" ifadesinde, sözünün ilk kısmını değiştiren bir unsur bulunmamaktadır. Bu nedenle de açıklama bitişik olsun ayrı olsun geçerli olur.

Gasp ve vedîa ikrarında bulunan kişi, "ancak bu paralar kalptır" veya "kurşundandır" dese, bunu ikrarına bitişik olarak söylerse sözü kabul edilir. Ayrı olarak söylerse kabul edilmez. Çünkü kalp olan para gerçekte dirhemlerin cinsinden değildir. Bu nedenle sarf ve selemde bu tür paraları vererek meclisi terketmek câiz olmaz. Dolayısıyla kişinin bu açıklaması, sözünün ilk bölümünde belirttiği "dirhem" sözcüğünün gerekli kıldığı şeyi değiştirmektedir. Çünkü ikrarda kullanılan "dirhem" sözcüğü hem görünüş hem de gerçekten dirhemleri kapsamaktadır. Sözün son kısmı ise ikrardaki dirhem sözcüğü ile gerçekten değil, görünüş bakımından dirhemlerin kastedildiğini bildirmektedir. Açıklama da sözden ayrı olarak değil, ancak bitişik olarak yapıldığında geçerli olur. Daha önceki mesele ise böyle değildir. Çünkü katkılı para hem görünüş hem de gerçek bakımından

dirhemlerdendir. Bu durumda kişinin sonradan yaptığı açıklama sözünün ilk bölümünü değiştirmemektedir.

Bir kimse "onun bende satım akdinin bedeli" veya "ödünç olarak bir kür buğday alacağı var" dese, daha sonra da "bu buğday kalitesizdir" dese, bu sözü bitişik söylesin ayrı söylesin, sözü kabul edilir. Çünkü buğdayın kalitesiz olması bir kusur değildir. Kusur, asli durumunda bulunmayan şeydir. Buğday ise yaratılış bakımından kalitesiz olabilir. Bu açıklama, bir şeyin türünü açıklamadır. Mutlak olarak yapılan akit, bir türü gerekli kılmaz. Bu nedenle buğdayın kaliteli mi, orta düzeyde mi yahut kalitesiz mi olduğunu belirtmeden buğday alım-satımı geçerli olur. Kişinin bu açıklamasında, sözün ilk bölümünü değiştiren bir açıklama bulunmamaktadır. Dolayısıyla bitişik yapılsın ayrı yapılsın geçerli olur. Tartılan ve ölçülen diğer şeylerde de durum böyledir. Bu malların hiç birisinde kalitesiz olma bir kusur değildir. Kaliteli olan mal, rağbetin fazlalığı nedeniyle değer bakımından daha üstünse de, mutlak olarak akitte belirtilmekle bu kaliteye hak kazanılamaz. [18/14]

Aynı şekilde bir kimse bir kür buğdayı gaspettiğini veya emanet olarak aldığını ikrar etse, sonra da bunun kalitesiz olduğunu söylese, sözü kabul edilir. Çünkü bu kişi, satılan malın bedeli konusunda doğrulanınca gasp ve vedîa konusunda öncelikle doğrulanır.

Islanarak çürümüş bir tahıl getirerek, "Bu benim gaspettiğim maldır." veya "Bu bana emanet bırakılan maldır." diyen kimsenin, bu konudaki sözü kabul edilir. Çünkü daha önce açıkladığımız gibi gasp ve vedîada malı elinde bulunduranın onu kusursuz olarak elinde bulundurmasını gerektiren bir durum yoktur. Aksine malı gaspeden ile emanet alan kimseler, o malı hangi durumda buldularsa o şekilde alırlar. Dolayısıyla bu durumda kişinin yaptığı açıklama sözüne uygun olmaktadır. Görmez misin ikrarda bulunan kişi "Ben ondan bir Yahudi elbisesi gaspettim." dese daha sonra da yırtık ve eski bir elbise getirerek "gaspettiğim elbise budur" dese, sözü kabul edilir.

İkrarda bulunan kişi "Falan kişi bana bir köleyi emanet olarak bıraktı." dese, kusurlu bir köle getirerek "o köle budur" dese sözü kabul edilir. Çünkü teslim alınanın niteliği konusunda bir anlaşmazlık olduğunda emîn (ödeme yükümlülüğü olmayan) olsun, dâmin (ödeme yükümlüsü) olsun malı teslim alanın sözü kabul edilir. Malın niteliğinde değil de kendisinde bir anlaşmazlık olduğunda da hüküm böyledir. Çünkü teslim alan kişi kendisinin belirttiği dışında bir şeyi teslim aldığını inkar etmektedir. Malı kusurlu olarak teslim almak ve emanet olarak almak, ikrarda bulunan kişinin belirttiği şekilde gerçekleşebilir. Kişi bu şekilde bir mal getirdiğinde yaptığı ikrarın sorumluluğundan kurtulur. İkrarın sorumluluğundan kurtulduğunda da kendi sözünde belirttiği şeyin dışında başka bir şeyi teslim aldığını inkar ettiğinde onun sözü kabul edilir.

Borç ikrar eden kişinin, ikrar ettiği paranın tedavülden kalktığını iddia etmesi

İkrar eden kişi "falancanın borç nedeniyle" veya "satış bedeli olarak benden on fels alacağı vardır" dese, sonra da "Bu felsler tedavülden kalkmış olan felslerdendir." dese, Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre bu sözü ister bitişik ister ayrı söylesin sözü kabul edilmez. Çünkü insanlar arasındaki ekonomik ilişkiler, piyasada geçerli olan felslerle yapılır. İkrar edenin, felslerin iyi olduğunu iddia etmesi, dirhemlerin katışık olduğunu iddia etmesi gibidir. Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre ise ödünç ikrarında bulunan kişi, sonraki açıklamayı ikrarına bitişik olarak yapmışsa, tıpkı dirhemlerin katkılı olmasını iddia etme durumunda olduğu gibi kabul edilir. Çünkü tedavülden kalkmış felsler de fels cinsindendir. Bunların iyi olması insanların rağbetini artırır. Nitekim katışık dirhemlerde de böyledir. Satış konusuna gelince Ebû Yusuf (rh.a.) önceden şöyle demekteydi: İkrarda bulunan kişi sonraki açıklamasını ikrara bitişik yapsa bile sözü kabul edilmez. Çünkü bu, satım akdini bozan bir açıklamadır. Bir kimse felsler ile bir mal satın aldığında, malın bedeli teslim alınmadan önce felslerin tedavülden kalkması durumunda satım akdi geçersiz olur. Kişinin mutlak satım akdi ikrarında bulunması, bu satım akdinin geçerli olduğunu ikrar etme anlamına gelir. Bu nedenle satım akdinin geçersiz olduğu yolundaki iddia, ister ikrara bitişik olsun ister ayrı olsun doğrulanmaz. Nitekim bir kimse saf paralarla yapılan bir satım akdinin bozuk olduğunu iddia ettiğinde veya satım akdinde belirsiz bir vade bulunduğunu iddia ettiğinde bu iddiası kabul edilmez. Dirhemlerin katışık olduğunu iddia etmek böyle değildir. Çünkü bu iddiada satım akdini geçersiz kılan bir unsur yoktur. Bir kimse satım akdinin geçersiz olduğunu iddia ettiğinde "onun benden fels alacağı yoktur" demiş olmaktadır. Oysa bu kişi sözünün baş tarafıyla bu felslerin kendisi üzerinde borç olduğunu ikrar etmiştir. Daha sonraki sözü bu ikrardan dönüş anlamına gelir. İşte satım akdi bu yönü ile ödünç akdinden ayrılmaktadır. Çünkü ödünç akdinde felslerin tedavülden kalktığını iddia etmekle, üzerinde fels borcu kalmadığını iddia etmiş olmamaktadır. Felslerin tedavülden kalkmasıyla ödünç geçersiz olmaz. Ebû
[18/15] Yusuf (rh.a.) daha sonra bu görüşünü terkederek şöyle demiştir: "İkrarda bulunan kişi satım akdinde açıklamayı ikrara bitişik olarak yaparsa doğrulanır. Bu durumda malın değerini ödemesi gerekli olur." Bu, aynı zamanda Muhammed (rh.a.)'in görüşüdür. Çünkü tedavülden kalkmış olan felsler, piyasada bulunanlar ile aynı cinstendir. Burada kesâda uğrama özelliğinin sabit olması için yalnızca para olma niteliği ortadan kalkmaktadır. Bununla, dirhemlerin katkılı olduğunu iddia etmenin hükmü aynıdır. Satım akdinde fels borcunun ortadan kalkması, ikrar eden yüzünden değil, hükmî bir nedenden meydana gelmiştir. Dolayısıyla ikrar eden kişi yaptığı açıklama ile ikrarından dönmüş olmamaktadır. Satım akdinde taraflardan birinin akdi bozan bir koşul iddia etmesi bundan farklıdır. Çünkü bu durumda akdin bozulması iddiada bulunan kişinin belirttiği koşuldan dolayıdır. Bizim meselemizde kişinin sözü doğrulandığından, onun ikrarı ile sabit olan, bizzat gözle görme yolu ile sabit olmuş gibi kabul edilir. Her iki taraf, alıcının malı felsler ile

satın aldığını bizzat görseler, daha sonra satıcı bedeli teslim almadan önce felsler tedavülden kalksa, mal aynen duruyorsa alıcının malı geri vermesi gerekir. Mal onun elinde telef olmuş ise değerini ödemesi gerekir. İşte ikrar durumunda da aynı hüküm geçerlidir.

İkrarda bulunan kişinin "onun bende ödünç" veya "satılan malın bedeli olarak on kalp dirhem alacağı vardır" sözünde de aynı görüş ayrılığı bulunmaktadır. Çünkü kalp dirhemler de felsler gibidir.

her iki yüzü başka madenle kaplanmış olan dirhemdir. Bu, Farsça'dan Arapça'ya geçmiş bir kelimedir. Aslı ـ ـ dır. Bu paranın üst ve alt tarafları gümüşle, ortası da tunçla kaplıdır.

ـ ـ ـ Beytü'l-mâl'in geçersiz saydığı paradır.

ـ ـ ـ Tâcirlerin geçersiz saydığı paradır.

İkrarda bulunan kişi, "Ben falan kişiden on fels gaspettim" veya "bana on fels emanet olarak bırakıldı" dese daha sonra da "bunlar tedavülden kalkmış felslerdir" dese, bu açıklamayı ikrara bitişik veya ayrı yapsın, sözü kabul edilir. Çünkü tedavülden kalkmış felsler, hem görünüş hem de gerçekten fels cinsindendir. Bir malı gaspetmek veya vedîa olarak almak, o malın tedavülde bulunmasını gerektirmez. İkrar eden kişinin sonraki açıklaması, sözünün ilk kısmını değiştirmediğinden, açıklama söze bitişik olsun, sözden ayrı olsun kabul edilir.

Allah doğruyu daha iyi bilir.

İKRAR SAYILAN ŞEYLER

Bir kimse başka birine: "Borcun olan bin dirhemi öde." dese, diğeri de "evet öderim" dese bununla ikrarda bulunmuş olur.

İkrarda evet sözcüğü

Çünkü "evet" sözcüğü tek başına kullanılmaz. Kişi bunu bir soruya cevap olarak kullanmıştır. Bu kelime cevap olmaya uygun olduğundan, bununla daha önceki hitapta geçen şey tekrar edilmiş sayılır. "Evet" cevabını veren kişi bununla "evet, ben sana olan bin dirhem borcumu ödeyeceğim" demiş olur. Bu konu ile ilgili bazı meseleler bu temel prensibe dayanmaktadır. Diğer bir kısım meseleler ise şu prensibe dayanır: Bir kimse cevap verirken, tek başına olarak kullanılabilen bir söz söyler, bu söz anlamdan anlaşılan şeyin zıddı olursa (mefhûmu ma'na), bu durumda cevap veren kişi yeni bir cümleye başlamış sayılır. Ancak bu kişi, ifadesinde diğer kişinin söylediği borcun (malın) yerine geçen bir zamir kullanırsa, bu durumda kurulan bu cümle önceki soruya cevap olarak kabul edilir.

Bu açıklamaları şu örnek üzerinde görebiliriz: Bir kimse "Ben onu sana vereceğim" veya "onu yarın sana vereceğim" yahut "yakında sana vereceğim" derse, bu cümlelerdeki هَا (onu) zamiri daha önceki cümlede geçen bin dirhem

hakkında kullanılan bir zamirdir. Dolayısıyla bunu zamir ile tekrarlamak, "sana bendeki bin dirhem alacağını vereceğim" sözünde olduğu gibi açıkça söyleme yerine geçer.

Aynı şekilde "Onu vâdelendir, ibrâ et, teslim al, al" dediğinde de hüküm böyledir. Bu sözlerdeki "Onu" anlamındaki ها zamiri daha önce geçen malın yerindedir. Bu durumda bunları söyleyen kişinin sözünü cevap olarak kabul etmekten başka yol yoktur. Ancak "Onu" demeden "mersiye oku, teslim al, al" derse durum bundan farklı olur. Bu cümleler ikrar sayılmaz. Çünkü bu söz kendi başına bir anlam ifade etmekte olup, içinde daha önce geçen malın yerini tutan bir zamir de bulunmamaktadır. Bu durumda söz, bağımsız bir cümle olarak kabul edilir. Bu sözü söyleyen kişi gerçek anlamda söze başlamaktadır Kişinin kendi başına bir anlam ifade eden bu sözünü bir sorunun cevabı gibi kabul etmek ancak zorunluluk nedeniyle olabilir. Oysa söz konusu durumda bir zorunluluk bulunmamaktadır. Bu nedenle biz bunu ayrı bir cümle olarak kabul ettik. Yukarıda geçen "mersiye oku," sözünden maksat "otur da insanlara mersiyeler oku, bu yolla para kazan. Asılsız iddialarda bulunarak bana eziyet etme" demektir. "Al" ifadesi ise "bana karşı tedbirini al, benden sakın. Çünkü ben sana asılsız bir iddia nedeniyle bir şey vermem" anlamına gelir. Bu nedenle biz bu sözleri sorudan bağımsız bir başlangıç cümlesi gibi kabul ettik.

[18/16]

Soruya cevap veren kişi لَمْ تحلَّ "henüz süresi gelmedi" derse bununla ikrarda bulunmuş olur. Çünkü bu cümledeki (üçüncü kişi dişi için olan) ت harfi ilk kişinin cümlesinde yer alan "bin dirhem"in zamiridir. Dolayısıyla ikinci kişinin cümlesi birinciye cevap olmaktadır. Bu sözü söyleyen kişi borcun vadesinin dolmadığı iddiasında bulunmaktadır. Vâde, ancak borcun aslının gerekli olmasından sonra söz konusu olur. Bu nedenle borcun aslını ikrar etmiş olmaktadır.

Yine kişi, ilk söze karşılık "yarın" derse, ikrarda bulunmuş olur. Çünkü "yarın" sözcüğünden tek başına bir anlam anlaşılmaz. Bunun için bu sözü cevap şeklinde anlamak gerekir. Bu söz, borcu ödemek için yarına kadar süre istemek anlamına gelir. Bu ise ancak borcun gerekli olmasından sonra olur.

İkinci konuşan kişi "yarın onları tartacak birine gönder" veya "teslim alacak birini gönder" dediğinde de ikrar etmiş olur. Çünkü "onları" ها zamiri bin dirhemin yerine geçmektedir. Bu durumda kişinin sözünü cevap olarak anlamaktan başka yol yoktur. Dirhemleri teslim alacak birini göndermesini istemesi ancak üzerinde borcun gerekli olmasından sonra olur.

Yine kişi "O, bugün yanımda yok" sözü de borcu ikrar anlamına gelir. Buradaki "O" zamiri, diğer kişinin sözündeki bin dirhemin zamiridir. Kişinin parasının olmamasını mazeret olarak ileri sürmesi, ancak borcun gerekli olmasından sonra söz konusu olabilir. Bu sözle borcu ikrar etmiş olmaktadır.

Kişi "bugün hazır değiller", "bugün müyesser (kolayı bulunup yapılan) değiller" dediğinde de dirhemleri ikrar etmiş olur. Bazı nüshalarda yalnızca "bugün müyesser değiller" şeklinde yer almıştır. Bu cümle cevaptır. Çünkü bu cümlede yer alan "O" anlamına gelen zamir bin dirhemden kinayedir.

Kişi "onlar da bana vade ver" dediğinde de ikrarda bulunmuş olur. Vade istemek ancak borcun aslının gerekli olmasından sonra söz konusu olabilir. Buradaki ها zamiri, bin dirhemin yerinedir. Bu yüzden bu kişinin sözü cevap olmaktadır.

Yine kişi "istediğin para ne kadar da çok!" "bu para ile benden çok şey istedin" "bu parayla benim canımı sıktın" "bana bununla eziyet verdin" dediğinde de borcu ikrar etmiş olur. Çünkü bir insanın borcunun çok olmasından dolayı can sıkıntısından şikayet etmesi ancak borcun gerekli olmasından sonra olur. Kişi bu eziyeti taşıyamadığından şikayet etmektedir. Kişi paranın bu şekilde istenmesini ancak borç gerekli olduğunda eleştirir.

Yine kişi cevap olarak "Allah'a andolsun olmaz, onu sana ödemem" veya "onu sana bugün tartmam" yahut "bugün benden onu alamazsın" dediğinde de borcu ikrar etmiş olur. Bu cümlelerdeki zamir cevap olarak söylenmiştir. Çünkü bu sözü söyleyen kişi paranın ödenmesi, tartılması ve diğer kişi tarafından alınmasını belli bir süre için yapmayacağını söylemiştir. Bu ise ancak borcun aslının gerekli olmasından sonra söz konusu olur. Borcun aslı gerekli olmadığında ödeme sürekli olmayacaktı. Ödemeyi kabul etmeme konusunda pekiştirme yapmak için yemin etmeye gerek olmaz. Çünkü ödeme zaten reddedilmiştir.

Kişi "malım bana gelinceye kadar", "kölem bana gelinceye kadar" derse yine ikrar yapmış olur. Çünkü onun bu sözü bağımsız bir söz değildir. حتى (kadar) kelimesi sınır (gaye) belirtmek için kullanılır. Söylenilen şeyin sınır sayılabilmesi için bir başka şeyin daha bulunması gerekir. Bu da ancak iddia edilen borçtur. Bu sözü söyleyen kişi şöyle demiş gibi olmaktadır: "Malım elime geçinceye kadar o parayı sana ödemem."

Kişi "Benim sende olan yüz dirhem alacağımı öde. Benden alacaklı olan kişiler beni rahat bırakmıyorlar." der ve diğer kişi de "Senden alacaklı olanların bir bölümünü bana havale et." veya "Onlardan kötü söz söyleyenleri bana havale et", "onları bana getir. Ben onlara kefil olayım veya borcu üzerime alayım" derse, cevap verilmesi gereken yerde zamir kullandığı için bunların tümü ile borcu ikrar etmiş olur. Ayrıca bu kişi kayıt koyarak havale yapılmasını emretmiştir. Kayıtlı havale ise ancak borcun, havale yapan (muhîl) lehine, havale yapılan kişinin (muhtâl aleyh) zimmetinde gerekli olmasından sonra olur. Yahut havalenin bu paralarla sınırlandırılması ile onun elinde bulunan mülk ona ait olur.

Kişi "onları ödedim" derse, ها (onları) zamirini söylemesi nedeniyle ikrarda bulunmuş olur. Ayrıca bu kişi borcu ödediğini iddia etmektedir. Borcu ödemek, [18/17]

borcun gerekli olmasından önce olmaz. Bu nedenle bu sözü söylemekle borç ikrarında bulunmuş olur. Aynı şekilde kişi "Sen beni onlardan ibra ettin." dediğinde de borcu ikrar etmiş olur. Çünkü ibra düşürmektir. Düşürmek de borçtan önce değil, ancak borcun gerekli olmasından sonra olur. Kişinin borcu düşürme (ibra) iddiasında bulunması borcun daha önceden gerekli olduğu ikrarını içermektedir.

Kişi "O paraları sana saydım." dediğinde de borcu ikrar etmiş olur. Çünkü bu gerçekte borcu ödeme iddiasında bulunmaktır.

Kişi "Sen onları bana helal ettin." dediğinde de borcu ikrar etmiş olur. Çünkü bu, borcun ibra edildiğini iddia etmek anlamına gelir. Yine "onları bana bağışladın", "onları bana sadaka olarak verdin" dediğinde de borcu ikrar etmiş olur. Bu ifadeler malı mülkiyetine geçirme iddiasıdır. Bu ise ancak borcun onun zimmetinde gerekli duruma gelmesinden sonra olur.

Kişi "Ben o borçta seni başkasına havale ettim." dediğinde borç ikrarında bulunmuş olur. Çünkü havale borcu bir zimmetten, havaleyi yüklenenin zimmetine aktarmaktır. Kişinin havale iddiasında bulunması borcun kesin olarak gerekli olduğu iddiasını içerir.

Bir kimse birisine; "Bu köleyi benden gaspettin. Onu bana geri ver." veya "Bu köle senin elinde emanettir veya âriyettir. Onu bana geri ver." der de bu söz kendisine söylenen kişi "yarın" derse cümlede belirtilen şeyi ikrar etmiş olur. Çünkü onun cevap olarak söylediği şey tek başına bir anlam ifade etmez. Bu nedenle bu kelimeyi ilk cümleye bir cevap olarak kabul etmek gerekir. Yine kendisine söylenen bu ifadelere "sana onları vereceğim" derse ikrarda bulunmuş olur. Çünkü "O" zamiri köleyi ifade eden zamirdir. Zamir söylendiği için bu sözü ilk cümleye cevap olarak kabul etmek gereklidir.

Bir kimse diğerine "bu köleni bana sat", "kirala" dese veya "bu evimi sana kiraladım" veya "bu evimi sana âriyet olarak verdim" dese, diğer kişi de "evet" dese bunların tümünde mülkiyet ikrarında bulunmuş olur. Çünkü "evet" sözcüğü kendi başına bir anlam ifade etmez. Bu nedenle cevap olarak kabul edilmesi gerekir. Daha önce geçen cümle bu "evet" sözcüğü ile tekrarlanmış olarak kabul edilir.

Bir kimse diğerine "Bu kölemin hullesini bana ver." veya "Elbisesini bana ver." dediğinde diğer kişi "evet" derse, hem elbisenin hem de kölenin karşı tarafa ait olduğunu ikrar etmiş olur. Çünkü "evet" sözcüğü tek başına bir anlam ifade etmez. Bu kelimeyi söyleyen kişi "Sana kölenin elbisesini veririm." demiş gibi olur. Bu ise kölenin mülkiyetinin karşı tarafa ait olduğunu açık olarak, elbisenin de ona ait olduğunu delalet yoluyla ikrar etme anlamına gelir. Çünkü o, elbiseyi, mülkiyetini kendisine dayandırdığı köleye bağlamıştır. Elbiseyi kölesine

dayandırması kendisine dayandırması gibidir. Dolayısıyla hem köle hem de elbise ona ait olmuş olur.

Bir kimse diğerine "bu evimin kapısını aç" veya "bu evimi kireçle sıva" veya "bu hayvanıma eğer vur", "bu katırıma gem vur", "bu katırımın eğerini ver", "bu katırımın gemini ver" derse ve diğeri de buna karşılık "evet" derse ikrarda bulunmuş olur. Çünkü daha önce açıkladığımız gibi "evet" sözcüğü tek başına bir anlam ifade etmez. Bu yüzden bu kelimeyi cevap olarak kabul etmek gereklidir. Eğer cevap olarak kabul edilmezse boş ve anlamsız olur. Oysa mümkün oldukça akıllı bir kimsenin sözünü doğru bir anlama yormak gereklidir. O söz boş olarak kabul edilmez. Ancak sözü doğru bir şekilde anlamak mümkün olmadığında boş kabul edilir.

Bütün bu söylenilen durumlarda söz kendisine söylenen kişi "hayır" dese, ikrarda bulunmuş olmaz. "İkrar konusunu anlatan bölümün bazı nüshalarında belirtildiğine göre "hayır" sözcüğü ikrar anlamına gelir.

Kişi "Onları sana yarın vermeyeceğim" veya "onları sana asla vermeyeceğim" dediğinde ikrarda bulunmuş olur. İkrar konusunun bazı rivayetlerinde bu açık olarak yer almaktadır. Bu hükmün gerekçesi şudur; kişi belirtilen şeyi vermeyi sürekli olarak veya geçici olarak vermeyeceğini söylemiştir. Bu sözde anılan "onları" şeklindeki zamir, önceki kişinin sözünde yer alan şey ile ilgilidir. Bu durumda ona cevap veren kişi "Senin katırının eğerini veya gemini vermem." demiş gibi olmaktadır. Bir kimse bunu açıkça söylese aynın mülkiyetinin karşı tarafa ait olduğunu ikrar etmiş olur.

Ancak zamirsiz olarak mutlak bir biçimde "hayır" derse bazı nüshalarda bu konuda şöyle demektedir: Bu kişinin kendisinden istenilen şeyi inkar etmesidir. **[18/18]** Ondan malı vermesi istenmiştir. Kişi hayır demekle vermeyi kabul etmemiştir. Dolayısıyla bu, tıpkı "Hayır" sözcüğü ile birlikte zamir kullanılması durumunda olduğu gibi malın mülkiyetinin karşıya ait olduğunu ikrar etmek olarak kabul edilir.

Nüshaların çoğunluğunda belirtilen hükmün delili şudur; "Hayır" sözcüğü olumsuzlama anlamına gelir. Onun gerektirdiği hüküm, olumlama için kullanılan "evet" sözcüğünün gerektirdiği hükmün zıddı olmalıdır. "Evet" sözcüğü ikrar sayıldığından, "hayır" sözcüğünün ikrar olmadığı anlaşılmış olur. Çünkü "hayır" sözcüğü, daha önce geçen bütün şeyleri olumsuzlaştırmak için kullanılır. Bunu söyleyen kişi "sana vermeyeceğim. Katır, eğer ve gem senin değildir" demiş gibi kabul edilir. Çünkü "hayır" sözcüğü tüm bunları olumsuzlaştırmaya uygundur. "Sana onları vermeyeceğim" ifadesi ise böyle değildir.

Bir kimse diğerine "Senin bende yalnızca yüz dirhem alacağın vardır." dese, yüz dirhemi ikrar etmiş olur. Çünkü "yalnızca" sözcüğü belirtilen şeydeki hükmü pekiştirmek, onun dışındaki hükmü kaldırmak için kullanılır. Nitekim Aziz ve Celil olan Allah şöyle buyurmuştur:

إنما الله إله واحد

"Allah ancak bir tek ilahtır" (en-Nisâ 4/171)

Yukarıdaki sözü söyleyen kişi, yüz dirhem derken pekiştirme sözcüğünü kullanmaksızın "Benim sana yüz dirhem borcum vardır." deseydi bu ikrar olurdu. Pekiştirme edatı olan "yalnızca" sözcüğünü kullandığında öncelikle ikrar olur.

Bir kimse diğerine "Senin bende yüz dirhem alacağın yoktur. Ancak bir dirhem vardır." dese hiç bir şey ikrar etmiş olmaz. Çünkü ما "yoktur" sözcüğü olumsuzlama için kullanılır. Dolayısıyla bir şeyin ispatını gerektirmez. "Burada kişinin yüz dirhemi olumsuzlaması, yüz dirhemin altındaki miktarın sabit olduğunu gösterir" denemez. Çünkü biz Hanefîlere göre sözde yalnızca bir şeyi belirtmek, onun dışındaki şeyleri, olumsuzlamak anlamına gelmez. Mefhûm (mefhûmu muhalefet-zıt kavram) delil değildir. Dolayısıyla bu söz ne kullanılan sözler, ne de ondan mefhûmu muhalefet-zıt kavram yoluyla anlaşılan anlam itibarıyla ikrar sayılmaz.

Bir kimse diğerine "Ben, sana yüz dirhem borcum varken şu işi yaptım." dese, yüz dirhemi ikrar etmiş olur. Çünkü اذ (-dığında, -iken) sözcüğü, geçmiş zaman için kullanılır. اذا (-ınca) sözcüğü ise gelecek zaman için kullanılır. Bunun anlamı "Senin bende yüz dirhem alacağın olduğu zaman yaptım." demektir. Kişi borç için bir vakit bildirmiştir. Dolayısıyla diğer kişinin onun üzerindeki alacağı onun borcu olur. Bu, ancak malın ödenmesi gerekli duruma gelmesinden sonra olur. Dolayısıyla sözü söyleyen kişi malın gerekli duruma geldiğini ikrar etmiş olmaktadır.

Bir kimse diğerine "Sen bana yüz dirhem borç verdiğin gün ben falan işi yaptım." dese söz konusu fiilin yapıldığını bildirdiği vakti, karşı tarafın borç olarak yüz dirhem verdiği vakit olarak tanımlamıştır. Bu kesin olarak karşı tarafın kendisine borç verdiğini ikrar etme anlamına gelir. Bu ikrar ise borcun kendisi üzerine gerekli olmasının nedenidir.

Bir kimse diğerine "Ben sana yüz dirhem borç verdim." dese diğeri de; "Onu geri vermem." dese, sözünde zamir (ها = Onu) bulunduğu için ikrar etmiş olur. Paranın geri verilmesi ancak ilk olarak gerçekleşmesine bağlıdır. Dolayısıyla bu, ilk olarak yüz dirhemin borç olarak verildiğini ikrar etme anlamını içerir. Ayrıca bu ifadede kötü işlemi ve alacaklılara karşı hoşgörünün azlığını ortaya koyma anlamı vardır. Bu ise ancak malın gerekli olmasından sonra olur.

Bir kimse diğerine "Sen benden yüz dirhem aldın." dese, diğeri de "Onları geri vermem." dese, geri vermeyi reddettiği anda, harç aldığını açıklamış olmaktadır. Bir şeyi alan kişi onu geri verinceye kadar ödeme yükümlülüğünü üstlenir. Çünkü Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

على اليد ما اخذت حتى تؤدّ

"Malı elinde bulunduran kişi, onu sahibine geri verinceye kadar ödeme yükümlülüğü altındadır."[11]

Kendisine iddia yöneltilen kişi "Ben senden yalnızca bu yüz dirhemi gaspettim." dese, yüz dirhem ikrar etmiş olur. Çünkü olumsuz cümlede yapılan istisna, olumlu bir anlam ifade eder. Nitekim Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

مَا فعَلوه الّا قليلٌ مِنْهُمْ

"İçlerinden az bir kısmı bunu yapardı." (en-Nisâ 4/66) Olumsuz cümleden istisna yapmak, olumlu cümlenin en kuvvetli şeklidir. لا إله إلّا الله "Allah'tan başka ilah yoktur." cümlesi bunu göstermektedir. Dolayısıyla yukarıdaki sözü söyleyen kişi en kuvvetli bir biçimde yüz dirhemi ikrar etmiş olmaktadır. (Başka anlamına gelen) غير ve سوى gibi istisna harfleri de الا gibidir.

Bir kimse diğerine "Bu yüz dirhemden sonra senden bir şey gaspetmem." dediğinde yüz dirhemi ikrar etmiş olur. Çünkü bu sözün anlamı; Senden bu yüz dirhemi gaspettikten sonra başka bir şey gaspetmem demektir. Bu; daha önce yapılan gasp fiilinden dolayı açıkça tevbe etmek ve bir daha böyle bir fiil yapmamaya söz vermektir. [18/19]

Yine bir kimse diğerine, "Senden bu yüz dirhemle birlikte başka bir şey gaspetmedim." dediğinde de yüz dirhemi ikrar etmiş olur. Çünkü "birlikte" sözcüğü eklemek ve bitiştirmek için kullanılır. Kişi yüz dirhemi gasp etme sırasında ona başka bir şeyi eklemediğini söylemektedir. Bu ise yüz dirhemin gaspedilmesinden sonra gerçekleşebilir.

Bir kimse başkasına hitaben "senden sonra" veya "senden önce" yahut "Seninle birlikte hiç kimseden bir şey gaspetmedim." derse, belirttiğimiz nedenle bu cümlelerin tümü ile kendisine hitap edilenden bir şey gaspettiğini ikrar etmiş olur.

Bir kimse diğerine "Ben sana yüz dirhem borç verdim." dese, o kişi de "Ben senden başkasından borç istemedim." "Senden önce başka kimseden borç istemedim.", "Senden sonra kimseden borç istemem.", "Seninle birlikte kimseden borç istemedim." dese, bu ifadelerin hiç biri ile ikrar yapmış olmaz. Çünkü bu sözün anlamı, "Senden borç istemedim." demektir. Kişi bunu açıkça bu şekilde ifade etse kendisine bir şey gerekmez. Ona işaret eden bir şekilde söylediğinde de böyledir. Çünkü istikraz, borç talebinde bulunmaktır. Nahivciler اسْتَفْعَال babındaki س harfini "talep sini" diye adlandırırlar. Bir şeyi isteyen herkesin o şeyi elde ettiği söylenemez. Yine bir şeyi isteyen herkese o şeyin mutlaka verilmesi gerekmez. Bu

[11] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V/8; Ebû Dâvûd, İcâre 88; Tirmizî, Buyû 39; Ibn Mâce, Sadakât 5.

durumda yukarıdaki ifadeler, borcu gerekli kılan nedeni ikrar etme anlamına gelmez. Bu konu, en ilginç meselelerdendir. Çünkü kişinin bu sözle başkasının fiilini ikrar etmesi, o kişi üzerine borcu gerekli kılmaktadır. Mesela bir kimse başkasından bahisle "Falan kişi bana yüz dirhem borç verdi." dese borç gerekli olur. Ancak kendi fiilini ikrar ettiğinde borç gerekli olmaz. Meselâ "ben senden borç istedim" dese bu söz borcu gerektirmez.

Bir kimse birisine "Senin bende yüz dirhemden başka alacağın yok." dese yüz dirhemi ikrar etmiş olur. Çünkü bu ifade olumsuz cümlede yapılan istisnadır. Bu ise olumlu anlam ifade eder.

Yine bir kimse diğerine "Senin bende yüz dirhemden fazla alacağın yoktur." dese, yüz dirhemi ikrar etmiş olur. Çünkü yüzden fazlasının olmadığını söylemek, yüz dirhemin gerekli olduğunu gösterir. İşaret yoluyla sabit olan, açık ifade ile sabit olmuş gibidir.

Bir kimse diğerine "Senin bende yüz dirhemden fazla veya eksik alacağın yoktur." dese bu ikrar olmaz. Aslında bu ifade, yüz dirhem borç ikrarı anlamına gelmeliydi. Çünkü sözü söyleyen kişi kendisine gerekli olan miktarın yüzden fazla veya az olmasını olumsuzlaştırmıştır. Bu ise yüz dirhemi ikrar etme anlamına gelir. Ancak Muhammed (rh.a.) burada açık olan farkı dikkate alarak şöyle demiştir: "Âdete göre az veya çok olanı olumsuzlaştırmak", olumsuzu ifadede abartı yapmak için kullanılır. Nitekim bir kimse bu anlamda "Senin bende az veya çok bir alacağın yoktur." der. Bu, borca temas etme anlamına gelmez. Hem sonra yukarıdaki sözde kişi yüz dirhemden daha az bir bedelin kendi üzerine gerekli olmasını açıkça reddetmiştir. Bu ise zorunlu olarak yüz dirhemin reddedilmesi ile olur. Yüz dirhem borç gerekli olduğunda, onun altındaki miktar da gerekli olur. "Yüz dirhemden daha az bir bedelin kendi üzerine gerekli olmasını açıkça reddetmiştir." dedik. Çünkü "daha azı da yok" sözü atıf (bağlama)'dır. Atıf, atfedilen şey ile aynı hükmü taşır. Üzerine atıf yapılan şeyde borcun gerekliliği kabul edilmediğinde, ona atfedilen şeyde de borç kabul edilmemiştir.

Bir kimse diğerine "Benim sende bin dirhem alacağım vardır." dese, diğeri de "hayır, aksine dokuz yüz dirhem" dese dokuz yüz dirhem borç ikrarında bulunmuş olur. Çünkü bu söz bağımsız bir ifade değildir. Bu nedenle bu sözü cevap olarak kabul etmek gereklidir. Bu sözün anlamı şudur: "Aksine ödemem gereken miktar dokuz yüz dirhemdir." Aksine بل kelimesi yanlışı gidermek için kullanılır. Cevap veren kişi, ilk konuşanın dokuz yüz dirhem üzerindeki yanlışını gidermiştir. Bu ise dokuz yüz dirhemin gerekli olmasından sonra olabilir. Bu nedenle dokuz yüz dirhemi ikrar etmiş olur.

[18/20] Bir kişi birine: "Falan kişiye benim ona bin dirhem borcum olduğunu haber ver." derse ikrarda bulunmuş olur. Çünkü "Benim ona bin dirhem borcum vardır." sözü haber verme emri eklenmeksizin tam bir ikrardır. Haber verme emri

eklendiğinde de ikrar olur. Bu emrin fonksiyonu; borçlunun borcunu inkâr etmediği, aksine bunu haber vermeyi emretmekle insanlar önünde borcunu ortaya koyduğunu göstererek, alacaklının gönlünü rahatlatmaktır. Aynı şekilde bir kimse "Falancaya bildir ki benim ona bin dirhem borcum var." derse bu da önceki gibi ikrardır.

"Müjdele", "ona de ki", "Falanı tanık tut ki benim ona bin dirhem borcum vardır." sözlerinde de aynı durum geçerlidir. Bu sözler, ilk söz gibi hatta ondan daha açıktır. Çünkü haber doğru da yalan da olabilir. Bildirme, müjdeleme, tanık tutma ise ancak doğru olan bir şeyde olur. Bu cümlelerin tümünde ikrar kelimesi "Benim falana bin dirhem borcum vardır." sözüdür.

Bir kimse diğerine hitaben "falan kişiye haber ver", "bildir", "müjdele", "de ki", "tanık tut ki falancanın sende bin dirhem alacağı vardır." dese kendisine hitap edilen de bu sözlere evet şeklinde karşılık verse, bunların tümünde ikrar yapmış olur. Çünkü "evet" sözcüğü tek başına bir anlam ifade etmez. Bu, cevap konumunda söylenmiştir. Bu nedenle daha önce geçen hitap bu sözcükte tekrarlanmış kabul edilir. Bunu söyleyen de ikrar yapmış olur.

Bir kimse "Kitabımda falana bin dirhem borcum olduğunu buldum." dese veya kitabım yerine "Not defterinde", "hesabımda", "kendi yazımla" dese yahut "Ben kendi elimle falan kişiye bin dirhem borcum olduğunu yazdım." dese, bunların tümü geçersiz ifadelerdir. Çünkü bu sözleri söyleyen kişi kitabında bulduğu şeyi haber vermektedir. Kitabında yazılı olarak bulduğu şeyler başkası tarafından onun için yazılmış olabilir. Yine bunları kendisi yazı denemesinde bulunmak, ilim öğrenmek için yazmış olabilir. Bu sözlerin hiç birinde ikrar yönü kesin belirlenmiş olmaz. Önceki sözler ise böyle değildir. Çünkü oradaki "Falancanın bende bin dirhem alacağı vardır." sözü bir kullanımı gerçekleştirmek üzere söylenmiş (inşâî) bir sözdür. Bu sözü herhangi birinden veya bulduğu herhangi bir yerden hikaye etmeksizin söylemiştir. Dolayısıyla bunlar ikrar olur.

Belh âlimlerinden (rh.a.) bir grup şöyle demiştir: "Satıcıların defterlerinde kendi yazıları ile yazılı bulunan şeyler, kendileri hakkında bağlayıcıdır. Çünkü satıcı kendi defterine, unutmamak için ancak alacak ve borçlarını yazar. Satıcının kalemi ile yazılmış olan yazılarda da aynı hüküm geçerlidir. Hükmü, açık olan âdete dayandırmak gereklidir. Buna göre bir satıcı; "defterimde kendi yazımla yazılmış olarak buldum ki" veya "defterime kendi yazımla yazdım ki benim falan kişiye bin dirhem borcum var." derse bu kendisini bağlayan bir ikrar olur. Kişi "Benim elimle yazılmış falancanın, benden bin dirhemlik bir senedi vardır." dediğinde de ikrarda bulunmuş olur. Çünkü senet gerekli olan hakkı güvence altına almada kullanılan şeyin özel adıdır."

Muhammed (rh.a.)'in "Kendi elimle yazdım." sözünü eleştirerek şöyle demişlerdir: "Yazma ancak elle olur. Öyleyse bu sözcüğü ayrıca belirtmenin ne yararı var?"

Biz ise şöyle deriz: Söz bu şekilde pekiştirme için anılabilir. Nitekim Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

﴿ ولا طائر يطير بجناحيه ﴾

"İki kanadıyla uçan kuşlardan ne varsa..." (el-En'âm 6/38) Bir başka âyette de Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

﴿ وما كنت تتلو من قبله من كتاب ولا تخطه بيمينك ﴾

"Sen bundan önce ne bir yazı okur, ne de onu (sağ) elinle yazardın." (el-Ankebût 29/48).

Bu hükmün aklî gerekçesi de şudur; Yazma işi genellikle bizzat yazmasa bile yazmayı emreden kişiye dayandırılır. Dolayısıyla "elimle yazdım" sözü bu olasılığı ortadan kaldıran bir açıklamadır.

Bir kimse bir topluluğun huzurunda, falancanın kendisinde bin dirhem alacağı olduğuna dair bir senet yazar ve daha sonra da topluluğa "Benim aleyhime buna tanık olunuz." dese geçerli bir ikrarda bulunmuş olur. Çünkü yaptığı açıklama ile ortaya koyduğu şeye onları tanık kılmıştır. Bu durumda onları sanki açıklamasına tanık tutmuş gibi olmaktadır. Tanık tutma ise ancak gerekli olan bir hakkı güvence altına alan şey olur.

[18/21] Bir kimse diğerine "Benim falancaya bin dirhem borcum olduğuna tanıklık etme" derse ikrar yapmış olmaz. Çünkü "Benim falan kişiye bin dirhem borcum olduğuna tanıklık et." deseydi ikrar yapmış olurdu. "Tanıklık etme" sözü "tanık ol" sözünün zıddıdır. Dolayısıyla o sözün gerekli kıldığı şeyin zıddını gerektirir. Buradaki aklî gerekçe şudur; Sözü söyleyen kişi hitap edilenin yalancı tanıklık etmesini yasaklamıştır. Bu sözle şunu kastetmiştir: "Falanın bende hiç bir alacağı yoktur. Dolayısıyla yalan yere onun bende bin dirhem alacağı olduğuna tanıklık etme." Bu söz kendi üzerinde borç bulunduğunu ikrar etme anlamına gelmez. Borcun olmadığı anlamına gelir.

Yine bir kimse diğerine "Falancanın bende alacağı yoktur. Dolayısıyla onun bende bin dirhem alacağı olduğunu haber verme", "onun bende bin dirhem alacağı olduğunu ona söyleme" dese bu ikrar olmaz. Çünkü cümlenin başında bu alacağın bulunmadığını açıkça ifade etmiştir. Dolayısıyla bundan sonraki sözle kastettiği "asılsız olan bir şeyi ona haber verme", "yalan olan ve aslı bulunmayan bir şeyi ona söyleme" demektir. Sözün son kısmı baş kısmına dayandırılır. Özellikle de sonraki söz ـف (fe) harfi ile ilk söze bağlanmışsa bu kesinlikle böyledir. Sözün ilk kısmı olumsuzlaştırma olduğundan sözün son kısmının da ikrar olmadığını anlarız.

Sözü söyleyen kişi sözünün başında "falanın bende bin dirhem alacağı olduğunu ona haber verme" veya "falanın bende bin dirhem alacağı olduğunu ona söyleme" deseydi, ikrarda bulunmuş olurdu. Çünkü cümlenin başında olumsuzluk söylenmeyince "haber verme", "söyleme" ifadeleri karşı tarafın gizlemesini isteme anlamına gelir. Bu ise ikrar yerine geçer. Bu sözün anlamı "onun bende alacağı olması, seninle benim aramda sırdır. Bunu kendi isteğinle veya sözünle ortaya çıkarma" demektir.

Muhammed (rh.a.), bu meseleleri belirttikten sonra konunun sonunda, "haber verme" sözünün "haber veriniz" sözünden farklı olduğunu belirtmiştir. Bunun gerekçesini de şu şekilde belirtmektedir: "Haber verme" sözü olumsuzdur, "haber ver" sözü ise ikrardır. Buna göre "haber ver" sözünün hükmü ile ilgili iki rivayet bulunmuş olmaktadır. "falanın bende bin dirhem olduğuna tanıklık etme" ifadesi hakkında ise bir rivayet bulunmaktadır. Bu rivayete göre ifade "tanıklık et" ifadesinin aksine ikrar yerine geçmez.

Âlimlerimizden kimileri (rh.a.) şöyle demişlerdir: Haber verme konusunda doğru olan görüş şöyledir: Kişinin "haber verme" sözü Muhammed (rh.a.)'in, konunun sonunda da belirttiği gibi ikrar yerine geçmez. Burada olan yanlıştır.

Diğer bazı âlimler ise bu rivayeti doğru kabul ederek kişinin sözün başında "haber verme" demesiyle "tanıklık etme" sözünün birbirinden farklı olduğunu söylemişlerdir. Tanıklık hakkın gerekli olmasının nedenidir. "Tanıklık etme" sözünün anlamı "onun bende bir alacağı yoktur. Onun lehine tanıklıkta bulunarak malın gerekli olmasına neden olmaktan sakın" demektir. Haber ise malın gerekli olmasının nedeni değildir. Dolayısıyla "haber verme" sözü, malın gerekli olma nedenini gerçekleştirmekten olumsuzlamak anlamına gelmez. Aksine bu, bilginin saklanmasını istemedir. Malın kendine vacip olduğunu göstermektedir.

Bir kimse "falanın bende hakkı için" veya "hakkı nedeniyle", "hakkından", "hakkından dolayı", "mirası için", "mirası nedeniyle", "mirasından", "mülkü için", "mülkü nedeniyle", "mülkünden", "mülkünden dolayı", "ortaklığı için", "ortaklığı nedeniyle", "ortaklığından", "bidâa[12] ticareti için", "bidaa nedeniyle", "bidaadan dolayı bin dirhem alacağı vardır." dese bu sözlerin tümü ile ikrarda bulunmuş olur. Çünkü "falanın bende bin dirhem alacağı vardır" sözü tam bir borç ikrarıdır. Bu sözlerin tümü kişinin üzerindeki borcu pekiştirme ile ilgilidir. Daha önce açıkladığımız gibi, bu pekiştirme, ikrarın aslını ortadan kaldırmaz. Borçlarda aracılıklar (şefaatlar) geçerli olmadığı için, ifadelerde yer alan لـ (-için) harfi aracılık anlamında yorumlanamaz. Bu nedenle biz bunu mal ikrarı olarak kabul ettik.

---

[12] **Bidâa ticareti:** Bir kimsenin, kârı tümüyle para sahibinin olmak üzere, başkasına ait parayı çalıştırmasıdır. Bıdâa sahibi de başkasının parasını bu şekilde çalıştıran kişidir.

[18/22] Bir kimse "Falanın bende, ondan satın aldığım ve teslim almadığım malın bedelinden bin dirhem alacağı vardır." der ve "o malı teslim almadım" ifadesini, ikrarına bitişik olarak söylerse, Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre bu kişinin sözü kabul edilmez. Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.) ise bitişik söylenmesi durumunda doğrulanacağını ayrı söylenmesi durumunda ise doğrulanmayacağını söylemişlerdir. Ebû Hanîfe (rh.a.) daha sonra görüşünden dönerek şöyle demiştir: "Bu ifade ikrardan ayrı olarak söylenmişse, lehine ikrarda bulunulan kişiye, borcun satılan maldan olup olmadığı sorulur. O, satılan malın bedeli olduğunu söylerse ikrar edenin: "Ben malı teslim almadım, sözü kabul edilir." Borcun satım akdi dışında başka bir nedenden kaynaklandığını söylerse, lehine ikrarda bulunulan kişinin sözü kabul edilir." Gerçekte bu Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin görüşünden döndüğünü göstermez. Aksine bu, başlangıçta kapalı bıraktığı konuyu daha sonradan açıklamasıdır. Bu görüş aynı zamanda Muhammed (rh.a.)'in de görüşüdür.

Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'in görüşlerinin delili şudur; Kişinin "Falanın bende bin dirhem alacağı vardır." sözü, borcun kendi üzerine gerekli olduğunu ikrar etmektir. "Satın aldığım bir malın bedelinden" sözü ise borcun gerekli oluş nedenini açıklamaktır. Lehine ikrarda bulunulan kişi bu nedeni doğrularsa her iki tarafın anlaşmasıyla neden sabit olur. Borç bu nedenle olursa, (satım akdinden) teslimden önce gerekli olur. Teslimle pekişir. Dolayısıyla bu durumda satıcı akit konusunu teslim ettiğini iddia etmekte, ikrarda bulunan kişi ise bunu inkar etmektedir. Teslim almayı inkar etme konusunda, inkar edenin sözünü kabul ederiz. Lehine ikrarda bulunulan kişi, neden konusunda ikrar edeni yalanlasa bu, mutlak sözün gereğini değiştirici bir açıklamadır. Çünkü sözün baş tarafının gereği borcun kendisinden derhal istenilebilmesidir. Ancak burada mal getirilinceye kadar borcun kendisinden istenmeme olasılığı da vardır. Bu durumda onun yaptığı açıklama daha önceki açıklamayı bu tür bir olasılığa doğru değiştirmektedir. Değiştirici açıklama, söze bitişik olarak yapılırsa geçerli olur. Sözden ayrı olduğunda geçerli olmaz.

Bunu şöyle açıklayabiliriz: Söz konusu açıklama, sözün baş tarafı ile gerekli olan şeyi iptal edici bir açıklamayı içermektedir. Çünkü satılan malın belli olmayan bedeli, malın tesliminden önce gerekli olmaz. İptal edici açıklama, tıpkı istisna gibi söze bitişik olarak yapılınca geçerli olur. Sözden ayrı yapıldığında geçerli olmaz.

Ebû Hanîfe (rh.a.) ise bu konuda şöyle demektedir: "Bu, kişinin ikrar ettiği şeyden dönmesidir. İkrardan dönme, ister ikrara bitişik ister ayrı olarak yapılsın geçersizdir." Bu şöyle açıklanabilir: Kişi, belli olmayan bir malın bedelinin kendisine gerekli olduğunu ikrar etmiştir. Belli olmayan bir malın bedeli alıcıya ancak teslimden sonra borç olur. Çünkü belli olmayan şey, telef edilen hükmündedir. Ona ulaşma imkanı yoktur. Getirilen tüm mallar için alıcının "Satın aldığım mal bu

değildir." demesi mümkündür. Bedelin teslimi ancak akit konusu malın getirilmesi ile gerekli olur.

Biz telef edilen şey ile satılan malın bedelinin hükmünü birbirinden ayırarak şöyle diyoruz: Telef edilen malın bedeli ancak teslimden sonra gerekli olur. Bu durumda kişi malı teslim aldığını ikrar etmiş, daha sonra da bundan dönmüş olarak kabul edilir.

Bunu şöyle açıklayabiliriz: Bu meselede kişi bir borç ikrarında bulunmuş, daha sonra da bir süreye kadar, yani malın getirilmesine kadar, kendisi lehine vadenin bulunduğunu iddia etmiştir. Oysa satıcının bunu yapma imkanı yoktur. Kişi bir ay vb. bir vade bulunduğunu iddia etse, bunu ister ikrara bitişik ister ayrı yapsın sözü doğrulanmaz. Sonsuza dek vade iddiasında bulunduğunda öncelikle doğrulanmaz.

Buna göre bir kimse "Benim falan kişiye şarap veya domuz bedeli olarak bin dirhem borcum var." dese, Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre "şarap veya domuz bedeli olarak" sözü ilk cümleye bitişik söylensin ayrı söylensin kabul edilmez. Çünkü bu, ikrardan dönmedir. Şarap ve domuzun bedeli Müslüman üzerine gerekli olmaz. Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre ise bu söz ikrara bitişik olarak söylendiğinde geçerli olur. Çünkü bu, borcun nedenini açıklamadır. Bunda da iptal niteliği de bulunmaktadır. Dolayısıyla tıpkı istisna gibi söze bitişik olarak söylendiğinde geçerli olur. Ayrıca şarap, üzerinde cimrilik ve kıskançlığın söz konusu olduğu insanların mal olarak edindiği şeylerdendir. Günahkârlar (Fasıklar) onu satın alıp bedelini ödemeyi âdet durumuna getirmişlerdir. Kişi ikrarını bu âdete dayanarak dile getirmiş olabilir. Bu durumda onun sözünün son tarafı, sözün olası olduğu anlamlar kapsamında yer alan bir açıklama olmuş olur. Ancak burada sözün baş tarafını değiştirme bulunduğundan Ebû Yusuf ile Muhammed (rh.a.)'in önceki meselede dediği gibi ancak bitişik olduğunda kabul edilir. [18/23]

Bir kimse "Ben falan kişiden bin dirheme bir şey satın aldım." deyip, sonra da "Onu teslim almadım." dese sözü kabul edilir.

Çünkü o, yalnızca akdi ikrar etmiştir. Akdi ikrar etmesi malın teslim alındığını ikrar etme anlamına gelmez. Bu kişi "teslim almadım" sözü ile ikrarından dönmüş olmaz. Satıcının iddiasını inkar etmiş olur

Bir kimse lehine ikrarda bulunduğu kimsenin elinde bulunan köle hakkında "Falanın benim üzerimde bu kölenin bedeli olarak bin dirhem alacağı vardır." dese, alacaklı bunu ikrar eder ve köleyi de ona teslim ederse, bin dirhemi alır. Çünkü tarafların karşılıklı anlaşması ile sabit olan şey, bizzat görme yoluyla sabit olmuş gibidir.

Lehine ikrarda bulunulan kişi, "Bu köle senin kölendir. Ben sana onu satmadım. Başka bir köle sattım." dese, ikrarda bulunan kişi bin dirhem borçlanır. Çünkü o, kölenin kendisine teslim edilmesi anında borcun kendi üzerine gerekli olduğunu ikrar etmiştir. Köleyi elinde tutan kişi, bu kölenin ikrar edene ait

olduğunu söylediğinde, köle ona teslim edilmiş olur. Dolayısıyla bin dirhemi borçlanır. Ayrıca nedenler bizzat kendileri için değil, doğuracakları hükümler için istenir. Her iki taraf borcun aslının gerekli olduğu konusunda görüş birliği edince, bu borcun hangi nedenle gerekli olduğu konusunda birbirini yalanlamalarına itibar edilmez. Bu nedenle ikrar edenin bin dirhemi ödemesi gerekir.

Lehine ikrarda bulunulan kişi, elindeki köle ile ilgili olarak "Bu köle benimdir, ben onu sana satmadım. Ben sana başka bir köle sattım." dese, ikrar eden herhangi bir şey ödemez. Çünkü ikrar eden, kölenin kendisine teslim edilmesi koşulu ile diğer kişi için ikrarda bulunmuştur. Oysa köle kendisine teslim edilmemiştir. Koşula bağlanan bir şey, koşul gerçekleşmeden önce yok (ma'dûm) hükmündedir.

Muhammed (rh.a.) bu konunun sonunda şunu söylemiştir. Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre söz konusu durumda taraflardan her birine diğerinin iddiası ile ilgili olarak yemin teklif edilir. Bu, aynı zamanda Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'in görüşüdür. Her iki taraf yemin edince, ikrar eden kişi malı borçlanmaz. Bu, doğru bir görüştür. Çünkü ikrarda bulunan kişi, diğeri hakkında bu köleyi satma iddiasında bulunmuştur. O ise bunu inkar etmektedir. Dolayısıyla bunun için yemin eder. Lehine ikrarda bulunulan kişi de, teslim ettiği bir malın satılması nedeniyle kendisinin alacağı bulunduğunu iddia etmekte, ikrar eden bunu inkar etmektedir. O da bunun için yemin eder. Ayrıca burada taraflar arasındaki anlaşmazlık satılan mal hakkındadır. Satılan şey konusundaki anlaşmazlık tıpkı bedel konusundaki anlaşmazlık gibi, tarafların karşılıklı olarak yemin etmesini gerektirir. Her iki taraf yemin ettiğinde, tarafların birbiri hakkında ileri sürdüğü iddialar ortadan kalkar. Bu nedenle ikrar edenin herhangi bir borcu bulunduğuna hükmedilmez. Köle de, kimin elinde bulunuyorsa onun elinde bırakılır.

Bir kimse "Falanın bende vedîa (emanet) olarak bin dirhemi vardır." dese, daha sonra da "Ben bu paraları teslim almadım." dese, bu parayı ödemekle yükümlü olur. Çünkü sözün baş tarafı parayı teslim aldığını açıkça ifade etmektedir. O, malı teslim alıp, mal onun yanında bırakılmadıkça emanet alan kişi olamaz. Dolayısıyla "Bu paraları teslim almadım." sözü, ikrardan dönme anlamına gelir.

Yine bir kimse "Falanın bende karz (ödünç) olarak bin dirhemi vardır." dese daha sonra da "Ben bu parayı teslim almadım." dese sözü, doğrulanmaz. Çünkü bu daha önce açıkladığımız gibi ikrardan dönmedir.

Eğer, "sen bana bin dirhem ödünç verdin", "vedîa bıraktın", "selem olarak verdin", bana bin dirhem verdin. Fakat ben bu parayı teslim almadım" dese, bu son kısmı sözüne bitişik olarak soylerse, onun sozü kabul edilir. Çünkü sözün başarafı, akdi ikrar etme anlamına gelmektedir. Bu akıt de karz, selem, selef, bağıştır. Onun, "teslim almadım" sözü ikrardan dönme değil, bir açıklamadır. Bu ifadeyi

sözden ayrı olarak söylese, kıyasa göre onun sözü kabul edilir. Çünkü belirttiğimiz gibi o, akdi ikrar etmiştir. Bu ikrar ile "ben falan kişiden bir mal satın aldım" sözü birbirine eşittir.

Bunu şöyle açıklayabiliriz: Burada sözü söyleyen kişi başkasının yaptığı bir şeyi ikrar etmiştir. O, bu sözler ile eylemi, lehine ikrarda bulunduğu kişiye dayandırmıştır. Dolayısıyla ödemeyi gerektiren teslim almayı inkar etme konusunda onun sözü kabul edilir. Çünkü başkasının yaptığı şey, onun üzerine ödemeyi gerektiren bir neden değildir. Kıyas bunu gerektirmekle birlikte, Muhammed (rh.a.) istihsana göre hüküm vererek şöyle demiştir: Burada onun sözü kabul edilmez. Çünkü ödünç, ancak teslim almakla olur. Selem de vadeli olan bir bedel karşılığında peşin olarak bir şey almaktır. Bağış da ancak teslim ile tamamlanan bir fiildir. Dolayısıyla kişinin bu ifadeleri, mecaz olarak akdi ifade etme olasılığı bulunmakla birlikte teslim almayı ikrar etme anlamına gelir. Bu sözlerden sonra söylediği "teslim almadım" sözü, daha önceki sözün hükmünü değiştirici bir açıklamadır. Bu, sözden ayrı olarak değil, bitişik olarak yapıldığında geçerli olur. [18/24]

Bir kimse diğerine "sen bana bin dirhem ödedin" veya "verdin, ancak ben teslim almadım" dese, Muhammed (rh.a.)'e göre hüküm yine böyledir. Çünkü اعطاء ve ... kelimelerinin her ikisi de verme anlamına gelmektedir. Çünkü bunların her ikisi de başkasının yaptığı bir şeyi haber vermedir. Bu, kişinin kendi üzerine ödemenin gerekli olmasının nedeni olamaz. Kişi sözüne bitişik olarak "ben onu teslim almadım" derse, ikrardan dönmüş olmaz. Teslimi inkar etmiş olur.

Ebû Yusuf (rh.a.) ise şöyle demektedir: Bu durumda kişi "teslim almadım" sözünü, ikrara bitişik olarak da söylese bu doğrulanmaz. Çünkü ödeme ancak teslimle olur. Verme de, verilen bir şeyin bulunmasını gerektirir. Kişinin "teslim almadım" sözü ikrardan dönmedir. Bu nedenle de geçerli olmaz. Ancak أعطيتني (bana verdin) ifadesi böyle değildir. Çünkü bu söz, mecazen akit anlamında kullanılır. Görmez misin bağışa atıyye denilir. Dolayısıyla kişi "teslim almadım" sözünü bu ifadeye bitişik olarak söylediğinde, biz o ifadeyi akit anlamında kabul ederiz. Bu durum ödeme ve verme fiillerinde bulunmamaktadır.

Allah doğruyu daha iyi bilir.

ÖLÜM HASTALIĞI SIRASINDA İKRARDA BULUNMAK

Ölüm hastalığında borç ikrarının hükmü

İbn Ömer (r.a.)'den rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir: Bir kimse ölüm hastalığı sırasında mirasçısı olmayan birisi lehine borç ikrarında bulunduğunda, malının tümünü içerse de bu ikrar câizdir. Mirasçılarından birine ikrarda bulunursa ikrar geçersiz olur.

Ancak diger mirasçılar onu doğrularlarsa bu durumda ikrar geçerli olur. Bizim âlimlerimiz (rh.a.) her iki durumda da İbn Ömer (rh.a.)'in görüşünü kabul ederek şöyle demişlerdir:

Ölüm hastalığında olan birisinin, mirasçısı olmayan bir kişi lehine malının tümünden yaptığı borç ikrarı geçerlidir. Mirasçısına yaptığı ikrar ise geçersizdir.

Bu bölümde ölüm hastalığında olan birisinin, mirasçısı olmayan yabancı biri lehine yaptığı ikrar konusu ele alınacaktır.

Muhammed (rh.a.) bu konuda şunları söylemektedir: İkrar ticarî işlerle aynı cinstendir. Bu nedenle ticaret yapmasına izin verilen kişinin hastalık nedeniyle ikrarda bulunması geçerlidir. Ölüm hastalığında olan bu kişinin yabancılarla ticaret yapması konusunda bir kısıtlama (hacr) bulunmamaktadır. Dolayısıyla onun ölüm hastalığı sırasında yabancı bir kişi için bir borç veya mal ikrarında bulunması sağlıklı iken ikrarda bulunması gibidir. Malının tümünde geçerlidir. Çünkü ikrarda bulunmak, ölmek üzere olan bir kişinin ihtiyaç duyduğu şeylerdendir. Ölmek üzere olan bir kişi yaptığı ikrarla, sorumluluktan kurtulmak için üzerinde bulunan hakları açıklamaya ihtiyaç duyar. Onun ihtiyacı mirasçıların ihtiyaçlarından önce gelir. Bu nedenle ölüm hastalığında olan kişinin istîladı (ümmü veled yapması) malının tümü üzerinden geçerli olur. Techiz ve tekfin masrafları da ölünün tüm malından geçerli olur. Çünkü bu, temel ihtiyaçlarındandır. Burada şu da söylenebilir: Ölüm hastalığında olan kişinin yabancı biri lehine ikrarının geçerli olması, ona vasiyet yapmasına kıyasla verilen bir hükümdür. Temel prensip şudur: "Kişinin amacını, yeni bir kullanımla (inşâ yoluyla) elde etme imkanı bulduğu her türlü kullanımın
[18/25] ikrarında töhmet bulunmaz. Dolayısıyla geçerli olur. Amacını, yeniden kurma (inşâ) yoluyla gerçekleştirme imkanına sahip olmadığı durumlarda, kişi yaptığı ikrarda itham (suçlandırma) altında olur. Bu durumda başkası için yaptığı ikrar geçerli olmaz." Görmez misin bir malı satmaya vekil olan kişi görevden alınmadan önce "Ben o malı satmıştım." dese, ikrarı geçerli olur. Görevden alındıktan sonra ise geçerli olmaz.

Karısını boşayan bir kişi iddet bitmeden önce karısına döndüğünü ikrar etse ikrarı geçerli olur. İddetin bitiminden sonra dönerse geçerli olmaz. Karısına yaklaşmamaya yemin eden bir kimse (mûlî), karısının iddetinin dolmasından önce "ben ona döndüm" dese, bu ikrar geçerli olur. İddetin bitiminden sonra geçerli olmaz.

Bu anlaşıldıktan sonra deriz ki: Ölüm hastalığında olan bir kimse, malının üçte birini bağış ve vasiyet yolu ile yabancı bir kimseye verme hakkına sahiptir. Bu miktarı, onun lehine ikrarda bulunması durumunda da töhmet bulunmaz. İkrarı geçerli olunca, bu miktar malın, onun malları kapsamına girmediğini açıklamış olur. Kişi, istisna yapma yoluyla hakka sahip olması itibarıyla yaptığı ikrar kalan üçte biri hakkında geçerli olur. Bu, bütün malını kapsayıncaya ve anlama mümkün

olmayacak dereceye kadar ki devrede devam eder. Bu nedenle biz ölüm hastalığında olan bir kimsenin, malının tümünü bir yabancıya ikrar etmesini geçerli saydık.

Ölüm hastalığında birkaç kez borç ikrarında bulunmak

Ölüm hastalığında olan bir kimse bir borç ikrarında bulunup daha sonra hastalık içinde bir borç ikrarında daha bulunsa, ardından bu hastalıktan ölse, ikrarlar ister bitişik ister ayrı olarak yapılmış olsun, alacaklılar ölenin malını paylaşırlar. Çünkü her iki ikrar aynı durum içinde yapılmıştır. Bu durum da ölüm hastalığıdır. Sanki her iki ikrar bir arada yapılmış gibi kabul edilir. Çünkü alacaklıların hakkı kişinin ölümü ile onun malına bağlanır. Ölüm hastalığının başlangıcına dayanır. Çünkü ölümün nedeni bu hastalıktır. Hüküm tek olduğunda hüküm onun nedenine dayanır. Burada da her iki borç kişinin malına aynı anda, yani ölüm anında bağlanmış, tek bir nedene, yani ölüm hastalığına dayanmıştır. Bu nedenle her iki borç eşittir. Bunun nedeni şudur; Kişiye ikinci ikrar sırasında birinci borç nedeniyle, malını başkasına bağışlama konusunda kısıtlama getirildiği gibi, birinci ikrar sırasında, ikinci ikrar nedeniyle bağışlama konusunda kısıtlama getirilir. Çünkü bir kimse önce bir borç ikrarında bulunsa, ardından bir şey bağışlasa, borcunu ödemedikçe bağışı geçerli olmaz. Aynı şekilde, ölüm hastalığı sırasında önce bir şey bağışlasa, daha sonra da borç ikrarında bulunsa, borcunu ödeyinceye kadar bağışı geçerli olmaz. Bundan anlaşılmaktadır ki her iki borç kuvvet bakımından birbirine eşittir. Her birinin nedeni diğer ikrar sırasında, bağış yapma konusunda kısıtlamayı doğurmaktadır. Bu nedenle iki alcaklı malı paylaşırlar.

Ölüm hastalığındaki kişinin borç ve emanet ikrarında bulunması

Ölüm hastalığındaki bir kimse önce borç, sonra da emanet ikrarında bulunduğunda da aynı hüküm geçerlidir. Çünkü borç ikrarı daha önce olunca, ikrar yapanın zimmetinde o borç, ölüm sırasında terikeye bağlanmıştır. Dış görünüş açısından o kişinin elindeki terikesidir. Bundan sonra belli bir malın emanet olduğunu ikrar etmesi, daha önce var olduğu farz edilen bir alacağı, yok etme konusunda geçerli olmaz. İlk ikrar, nedeninin bulunması ile gerçekleşen bir borç gibidir. Borcun ölüm sırasında mala bağlı oluşu, zimmetin ortadan kalkması nedeniyledir. Ölümün nedeni ise hastalıktır. Dolayısıyla zimmetin ortadan kalkması ölüm hastalığının başlangıcına dayanır. Bu durumda kişi malın emanet olduğunu ikrar ettiğinde, o mala önceki ikrarın hükmü geçmiş kabul edilir. Bu malda alacağı olan kişinin alacağını iptal etme konusunda emanet ikrarında bulunması kabul edilmez. Emanet ikrarı kabul edilmeyince, ikrarda bulunan kişi, daha önce borç ikrarında bulunmakla, emanet olarak aldığı malı telef etmiş kabul edilir. Telef olmuş bir emanet ikrarında bulunmak, bir borç ikrarında bulunmaktır. Bu durumda ikrar yapan kişi aslında iki borç ikrarında bulunmuş gibi kabul edilir. Lehine borç ve emanet ikrarında bulunulan kişiler ölenin malını paylaşırlar.

Kişi önce emanet, sonra borç ikrar ederse, bu diğerinden daha öncelikli olur. Çünkü emanet ikrarında bulunduğunda o malda başka birinin hakkı yoktu. O

[18/26]

malda daha sonra bir başkasının hakkının bulunması da mümkün değildir. Dolayısıyla kişinin mutlak olarak mal ikrarında bulunması geçerlidir. Bu ikrar ile söz konusu malın ölen kişinin terekesinden olmadığı anlaşılmış olur. Onun bundan sonra borç ikrarında bulunması durumunda borç, mülkü olmayan bir şeyde değil, terekesinde yer kaplar. Şu mesele bundan farklıdır:

Ölüm hastasının önce malını bağışlayıp, sonra borç ikrarında bulunması

Ölüm hastalığında olan bir kimse, bir malı bağışlayıp teslim etse, daha sonra da bir borç ikrarında bulunsa, yaptığı bağış geçerli olur. Çünkü bu kişi bağışı hastalık sırasında uygulamış olsa bile, bu bağış ölüm sonrasına dayandırılmış gibidir. Bu nedenle de malın üçte birinden geçerli olur. Bağış ile bağışlanan malın onun mülkü olmadığı ortaya çıkmış olmaz. Dolayısıyla lehine borç ikrarında bulunulan kişinin bundan sonra bu malda hakkı olur. O kişi, kendisine bağış yapılandan daha fazla o malda hak sahibidir. Emanet ikrarında ise bu ikrar, ölüm sonrasına dayandırılmış sayılmaz. Aksine kişinin ikrarı ile kendiliğinden derhal sabit olmaktadır. Bu ikrar ile söz konusu malın ikrar edenin mülkü olmadığı anlaşılmış olmaktadır. Bu nedenle lehine mal ikrarında bulunulan kişinin bundan sonra o malda hakkı bulunmaz.

Bir kimsenin üzerinde sağlıklı iken borç bulunsa, ölüm hastalığı sırasında da borç veya emanet ikrarında bulunsa, bize göre sağlıklı iken olan borcu, daha sonraki borçtan önce gelir.

İbn Ebû Leylâ (rh.a.) sağlıklı iken ve hastalık durumunda ikrar edilen borçların eşit olduğunu söylemiştir. Bu aynı zamanda Şafiî (rh.a.)'nin de görüşüdür. Onların bu konudaki delili şudur; İkrar, ticârî işler kapsamında bulunan bir fiildir. Ölüm hastalığı sırasında kişinin yalnızca karşılıksız kullanımlarına (tasarruflarına) kısıtlama getirilmiş olup, ticârî kullanımları kısıtlanmış değildir. Görmez misin kişinin alım satım gibi diğer tasarrufları, tıpkı sağlıklı iken olduğu gibi hastalık sırasında da geçerlidir. İkrarı da böyledir. Çünkü ikrar, kişinin üzerinde gerekli olan hakkı açıklamasıdır. Bu ise kişinin temel ihtiyaçlarındandır. Kişinin bağış yapmasının aksine, mal konusundaki ihtiyacının öne alınacağını daha önce açıklamıştık. Bağışlama kişinin ihtiyaçlarından değildir. Bu nedenle de malının üçte birinden geçerli olur. İkrar ise bütün mal hakkında geçerli olur. Bunun delili şudur; İkrar, doğru ve yalan olma olasılığı bulunan bir haberdir. Kişinin aklı ve dini onu doğruya sevkedip, yalanı engellemesi itibarıyla ikrarda doğruluk tarafı ağır basar. İşte ikrar bundan dolayı bir delil olarak kabul edilmiştir. Kişinin kendisine ve malına olan şefkati de onu doğru söylemeye sevkedip yalandan alıkoyar. Bu durum, sağlığa ve hastalığa göre değişiklik göstermez. Hatta hastalık anında doğruluk tarafı daha ağır basar. Ayrıca kişiye sağlıklı iken, kullanımda genişlik gösterilmiştir. Bu nedenle kişi kendi arzusunu, üzerinde olan haktan üstün tutabilir. Yalan yere ikrarda bulunur. Hastalık ile kişinin üzerindeki haklardan kurtulması durumu daha darlaşır. Bu durumda kişi, mal harcama konusundaki arzusunu, üzerinde olan hakka tercih

etmez. Nitekim şu söz bu anlamda söylenmiştir: "Ölüm hastalığı tevbe ve Allah'a yönelme anıdır. Bu durumda yalancı kişi doğru söyler. Günahkâr kişi iyilik eder." Dolayısıyla kişinin ikrarında yalancı olma töhmeti ortadan kalkar. Bu durumda ikrarla sabit olan şey, kanıtla sabit olmuş gibi kabul edilir. Dolayısıyla da bu durumda lehine ikrarda bulunulan kişi diğer alacaklıların arasına katılır.

Biz Hanefilerin bu konudaki delili ise şudur; İki ikrardan birisi serbestlik, diğeri ise kısıtlılık durumunda meydana gelmiştir. Serbest durumda yapılan ikrar, kısıtlı iken yapılan ikrardan daha önce gelir. Çünkü hastalık nedeniyle kişi kısıtlılık ile karşılaşır. Bu sayede hem alacaklıların hem mirasçıların o kişinin malı üzerinde hakkı sabit olur. Bu nedenle kişinin bütün mal varlığını kapsayacak derecede borcu var ise, bağışta bulunması câiz değildir. Eğer borcu yoksa malının üçte birinden fazlasını bağışlaması câiz değildir. Çünkü mirasçıların malda hakkı vardır. Ayrıca biz, kişinin bağış yapma konusunda kısıtlı olduğunu söylüyoruz. Kişi bağışta bulunmakla, alacaklıların malın bir bölümündeki hakkını ortadan kaldırmaktadır. Alacaklıların, bir kısım mal üzerindeki hakları, bağışla yok edildiği gibi, hastalık durumunda lehine ikrarda bulunan kişinin onların arasına katılmasıyla da yok olur. İşte bu nedenle kişi, alacaklıların hakkı nedeniyle ölüm hastalığı sırasında ikrarda bulunamaz. Diğer ticarî kullanımlar bundan farklıdır. Çünkü bu kullanımları yapmakla, alacaklıların hak sahibi olduğu mallardan herhangi birisi üzerindeki hak kaldırılmamaktadır. Onların hakkı malın değeri üzerindedir. Kendisinde değil. Dolayısıyla ticarî kullanımlarda bulunmakla alacaklıların hiçbir hakkı yok edilmemektedir. Bu nedenle yapılan satışta mal değerinden düşük olursa, alacaklıların malın değeri üzerindeki haklarını yok etme durumu nedeniyle bu indirim onlar hakkında geçerli olmaz. Ayrıca daha önce açıkladığımız gibi alacaklıların hakkı ölenin malına ölüm ile bağlansa bile, bu bağlanmanın hükmü hastalığın başlangıcına dayanır. Çünkü bu hastalık ölümün nedenidir. Nitekim muhayyerlik koşuluyla olan bir satım akdinde akde onay verildiğinde mülkiyet hükmü, satım akdinin ilk yapıldığı tarihe dayanır. Alıcı maldan doğan fazlalıklara (zevâide) sahip olur. Bundan anlaşılmaktadır ki kişinin sağlıklı iken borçlandığı kimselerin hakkı, hastalığın başlangıcı ile birlikte mala bağlanmıştır. Mal, onlar açısından rehin verilmiş mal hükmüne dönüşür. Bundan sonra kişinin onların hakkını yok etme sonucunu doğuran, hastalık zamanında yaptığı ikrar geçerli değildir. Çünkü ikrar eden kişinin ikrarı kendisi açısından doğru olarak kabul edilir. Bu nedenle de kendisi aleyhine delil olur. Başkaları açısından ise yapılan bu ikrar yalan olarak kabul edilir. Çünkü ikrarı yapan kişi başkaları açısından suçlandırma (itham) altındadır. Gözle görülen; gasp, malı tüketme gibi bir nedenle borç ikrarında bulunma ise böyle değildir. Bu ikrarda bir töhmet bulunmaz. Borcun nedeni sağlıklıyken ki alacaklılar açısından açık olduğu gibi, hastalık zamanındaki alacaklılar açısından da açık olur. Bu tür borç, hastalık zamanında delil ile sabit olan borç gibi kabul edilir.

[18/27]

"Hastalık, kişinin yaptığı ikrarın geçerli olduğuna delildir." sözüne gelince; bu durum, dinle ilgili işleri (dünya ile ilgili isteklerine / zevkine) üstün gelen kişi hakkında geçerlidir. Hevası, kişisel istek ve arzuları dini işlerden üstün gelen kişiye gelince, ölüm hastalığı durumu, onun istediği ve arzu ettiği şeye bir an önce kavuşmayı beklediği bir durumdur. Şu da söylenebilir; Kişi malını harcama konusunda kendisini herkesten önce tutar. Yaşamaktan ümidini kestiğinde ise, kendi malında alacaklı olan kişiden önce kendi sevdiklerini tercih eder. Hastalık durumunda olan kişinin yaptığı ikrarın doğru olması alışılmış olmadığı için, ikrardaki yalan ve doğru olma olasılığını birbirinden ayırmak mümkün olmaz. Bu nedenle biz delili dini anlam olarak kabul ettik. Bu dînî anlam şudur; kişi, ilk olarak kullanımı gerçekleştirme yoluyla amacını gerçekleştirme imkanına sahipse, onun yaptığı ikrarda töhmet bulunmaz. Ancak kişi borçlu iken ölüm hastalığına yakalandığında, ilk olarak yapma (inşâ) yoluyla amacını gerçekleştirme imkanı bulamaz. Çünkü borç, kişinin yaptığı bağıştan önce gelir. Bu durum ölüm hastalığına yakalanan kişiyi, amacını gerçekleştirmek için bu yolla yalan olarak ikrarda bulunmaya sevkeder. Bunun için biz onun yaptığı ikrarı, sağlıklı durumda iken borçlu olduğu kişiler açısından doğrulamayız.

Bir kimse ölüm hastalığı sırasında bir malı borç olarak alsa veya bir şey satın alsa, tanıklar da hastanın o malı teslim aldığını görseler, bu maldan dolayı alacaklı olan kişi, sağlıklıykenki alacaklılara eşit olur. Çünkü tanıkların görmesi ile sabit olan şeyde töhmet bulunmaz. Bunda alacaklıların herhangi bir şey üzerindeki hakkını iptal etme de bulunmamaktadır. Aksine bu, alacaklıların hakkını bir mahalden bir başka mahalle aktarmaktır. Bu borcun nedeni onlar hakkında açıktır. Dolayısıyla alacaklı olan kişi, sağlıklı durumundaki alacaklılara ölenin malına ortak olma konusunda katılır. Tereke yalnızca kişinin borç olarak veya satın almak suretiyle teslim aldığı maldan oluşuyorsa hüküm yine böyledir. Çünkü kişi malı teslim alınca onun üzerindeki mülkiyeti tamamlanmıştır. Bu mal kişinin ölümüyle tereke kapsamına dahil olur. Ölüm ile bu mal üzerinde tüm alacaklılar hak sahibi olur. Satıcı, malı teslim etmediği sürece o mal üzerinde daha fazla hak sahibi olur. Ancak malı teslim ettiğinde, tıpkı rehni sahibine teslim eden mürtehinin (rehin alanın) durumunda olduğu gibi, o malda tek başına hak sahibi olma hakkını ortadan kaldırmış olur. Bu mal üzerinde diğer alacaklılarla eşit derecede hak sahibi olur.

[18/28]

Ölüm hastalığı sırasında bizzat görme yoluyla gerekli olan bir borç, kişinin sağlıklı iken gerekli olan borçlarına katıldığından, tıpkı sağlık durumundaki borç gibi, hastalık zamanında ikrar edilen borçtan önce gelir. Çünkü gözle görme nedeniyle gerekli olan veya tanıklarla gerekli olan bir borç, ikrar ile sabit olan borçtan daha kuvvetli olur. Hüküm, nedene göre olur. Haklar da nedenin kuvvet ve zayıflığına göre sıralanır. Görmez misin kefen masrafları nedeninin kuvvetli

olmasından dolayı, terekedeki diğer borçlardan önce gelir. Terekedeki borç da vasiyet ve mirastan önce gelir. Burada da durum böyledir.

Kişi ölüm hastalığı sırasında aldığı malın borcunu mal sahibine ödese, bu ödeme câiz olur. Ödenen şey, sağlıklı iken olan alacaklılara değil, yalnızca ona ait olur. Çünkü hasta, alacaklıların borcunu bir yerden ona denk olan başka bir yere aktarmıştır. Bu ödemede, söz olarak diğer alacaklıların herhangi bir hakkını iptal etme bulunmamaktadır. Dolayısıyla kişinin bunu, hastalık ve sağlık durumunda yapması birbirine eşittir. Görmez misin ölüm hastalığında olan bir kimse, borç olarak aldığı bir malı aynen geri verse veya satım akdini bozarak satın aldığı malı kusur nedeniyle geri verse, sağlıklı iken olan alacaklıların hakkı nedeniyle bu malın mal sahibine geri verilmesine engel olunmaz. Kişi malın kendisini değil de bedelini geri verdiğinde de aynı durum söz konusudur. Çünkü satış bedeli, bedel olduğu şey ile aynı hükme sahiptir.

Ölüm hastasının, sağlığında borçlandıklarını ödemesi

Ölüm hastalığında olan kişi, sağlıklı iken borçlandığı kişilerden bir kısmına borçlarını ödeyip daha sonra ölse, biz Hanefilere göre teslim edilen mal, onu alanın elinde bırakılmaz. Bu mal bütün alacaklılar arasında alacakları oranında dağıtılır.

Şafiî (rh.a.)'ye göre ise alacaklıların teslim aldığı şeyler onların elinde bırakılır. Bu görüş Şafiî'nin şu prensibine dayanmaktadır: Ölüm hastalığı, kişinin kendisini borçtan kurtarma konusundaki fiilleri üzerinde kısıtlama meydana getirmez. Kişinin borcunu ödemesi, boynunu borçtan kurtarmak için yaptığı bir çalışmadır. Dolayısıyla kişinin bu fiili hastalık veya sağlık zamanında yapması eşittir. Bu hükmün gerekçesi şudur; kişi yaptığı bu iş ile kendi yararını gözetmektedir. Kişi, alacaklılar arasında ihtiyacı daha çok olan, ölümünden sonra kendisine borçtan kurtarma yoluyla hoşgörü göstermeyeceğinden, ahirette davacı olacağından korktuğu kişilerin borcunu ödemiştir. Kişinin kendi yararını gözeterek yaptığı kullanım geçerlidir. Geri çevrilmez.

Biz Hanefilerin delili ise şudur; Hastalık ile diğer alacaklılar, hastanın malında hak sahibi olmuşlardır. Hasta onlardan bir kısmının borcunu ödemekle, ödediği mal üzerinde diğer alacaklılara ait hakkı iptal etmiştir. Kişi, alacaklıların hak sahibi olduğu herhangi bir şey üzerindeki hakkı iptal etme hakkına sahip değildir. Nitekim aynı nedenle kişi bağışta da bulunamaz. Satın alınan malın bedelinin ve alınan borcun ödenmesi ise böyle değildir. Çünkü açıkladığımız gibi burada alacaklıların, terekenin maliyeti üzerindeki haklarını iptal etme bulunmamaktadır.

Bu konuyu şöyle açıklayabiliriz: Hastanın, alacaklıların bir kısmına olan borcunu ödemesi, tüm alacaklılar onun malı üzerinde hak sahibi olduktan sonra onların bir kısmını diğerlerine tercih etme anlamına gelir. Bu kişinin, mirasçıların malda hak sahibi olmasından sonra malın bir kısmını mirasçıların bir bölümüne bağış ve vasiyet yoluyla vermesi gibidir. Bu, diğer mirasçıların hakkı için geçersiz sayılan bir kullanımdır. Bu mesele de böyledir.

Sağlıklı iken hiçbir borcu bulunmayan bir kimse, elinde bin dirhem varken ölüm hastalığına yakalansa, sonra da bin dirhem borç ikrar etse, daha sonra elinde bulunan bin dirhemin bir kişiye ait emanet olduğunu ikrar etse, ardından bin dirhem daha borç ikrarında bulunsa ve ölse, geriye bıraktığı bin dirhem üç kişi arasında eşit olarak bölüştürülür. Çünkü bu kişinin borç ikrarında bulunduktan sonra emanet ikrar etmesi ikinci bir borç ikrarında bulunması gibidir Daha sonraki ikrarla birlikte bu kişi ölüm hastalığı sırasında üç borç ikrarında bulunmuş gibi kabul edilir. Dolayısıyla elinde olan bin dirhem, alacaklılar arasında eşit olarak dağıtılır.

[18/29]

İlk alacaklı "benim ölen kişide bir hakkım yoktur" veya "ben onu alacağımdan kurtardım" dese bin dirhem, emanet sahibi ile diğer alacaklı arasında yarı yarıya ortak olur. Çünkü üçüncü alacaklının onlara katılması ortadan kalkmıştır. Bu nedenle iki alacaklı o malı paylaşır. İlk alacaklının sözü ile son alacaklının hakkı ortadan kalkmaz. Borçtan kurtardığında hakkın kalkmayacağı zaten ortadadır. Çünkü ılk alacaklının borçtan kurtarmasından, onun alacağının gerekli olmadığı ortaya çıkmaz. Yine "benim ölende hakkım yoktur" dediğinde de üçüncü alacaklının hakkı ortadan kalkmaz. Çünkü onun ikrarı, lehine ikrarda bulunulan kişi reddetmediği surece geçerli ve bağlayıcı idi. Bu ise bin dirhemin, lehine vedîa ikrar edilen kişiye teslim edilmesini engelliyordu. Bu arada üçüncü alacaklının emanet alacaklısı ile malda ortaklığı sabit olmuştur. Lehine ikrarda bulunulan ilk alacaklı bu ikrarı reddettiğinde onun reddı yalnızca kendisi hakkında geçerli olup, diğer alacaklının hakkını iptal etme konusunda geçerli olmaz. Üçüncü alacaklı açısından bırıncı alacaklının ikrarı reddetmesi ile etmemesi eşittir. Bu nedenle bın dirhem, emanet sahibi ile son alacaklı arasında yarı yarıya olur.

Bir kımse "falan kişinin babamda bin dirhem alacağı vardır" dese, aleyhine ıkrarda bulunulan baba bunu ınkar etse, daha sonra ikrar eden kışı ölüm hastalığına yakalansa, borcu inkar eden baba ölse ve ikrar eden ona mirasçı olsa, ıkrarda bulunan kişinin sağlıklı durumunda borcu olsa, daha sonra da ölse ve geriye ikrarı inkar eden babasından miras olarak aldıgı bın dirhemi bıraksa bu bin dirhemde, ikrar edenin sağlıklı iken olan alacaklıları, ikrarı ınkar eden babanın alacaklılarından daha fazla hak sahibi olurlar

Çünkü ikrar eden tarafından yapılan ikrarın aslı, başkası hakkında yapıldığı için geçerli değıldi Onun başkası üzerinde yetkisi yoktu Borcu inkar eden kişi ölup de ikrar eden kışı ona mirasçı olunca, inkar edenin terekesı m'ras yoluyla ikrar edenin mülkü olması itibarıyla ikrar o zaman geçerli duruma gelir. Bu durumda daha önceden ikrarda bulunan kişı krarını ye ılemiş olarak kabul edılir. O kişi bu durumda ölüm hastalığındadır. Kendi aleyhine borç ikrarında bulu ısa, lehine 'krarda bulunulan kişi, sağlıklı durum ndaki borçlular arasına katılamaz. Kendi akkında ikrar etmesı durumunda böyle olunca, kendısine miras bırakan hakkında

ikrarda bulunması durumunda, lehine ikrarda bulunan kişinin sağlıklı iken olan borçlular arasına öncelikle katılamaz. Ayrıca bu kişinin, kendisine miras bırakan hakkındaki ikrarının geçerli olması, eline onun terekesinden geçen mal itibarıyla olduğundan bu ikrar, kişinin mal ikrarında bulunmasına benzemiştir. Ölüm hastalığında olan kişinin ikrarı, sağlıklı durumundaki alacaklılar hakkında geçerli olduğu gibi, kendisine miras bırakan kişi hakkındaki ikrarı da geçerlidir. Ölüm hastalığında olan kişinin eline miras geçtiğinde ikrarını yenilemiş sayılacağını şu durum göstermektedir; kişi, mirasçısı olduğu bir kimsenin kölesini özgür kıldığını ikrar etse, sonra miras bırakan ölse ve köle mirasçıya geçse ikrar geçerli olur. Bu özgür kılma, ölüm hastalığında olan ikrar sahibinin malının üçte birinden geçerli olur. Bu kişi köle kendisine geçtiği anda onu özgür kılma konusunda yeni (inşâî) bir kullanım yapmış sayılır. İşte bu meselede de kişi mal eline geçtiği zaman ikrarda bulunmuş kabul edilir. Lehine ikrarda bulunulan kişi, sağlıklı iken olan alacaklılara katılamaz.

Ölüm hastalığında olan bir kimse, elinde bulunan belli bin dirhemin buluntu mal (lukata) olduğunu ikrar etse, bundan başka da malı olmasa, Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre bu ikrar malın üçte ikisi hakkında doğrulanır. Geriye kalan üçte biri sadaka olarak verilir. Muhammed (rh.a.)'e göre ise mirasçılar, ikrar edeni doğrulamazlarsa malın tümü onlara miras olarak kalır. Maldan herhangi bir şeyin sadaka verilmesi gerekmez.

Muhammed (rh.a.)'in görüşünün delili şudur; Kişi bilinmeyen bir kişi için elindeki mülkiyeti ikrar etmiştir. Bilinmeyen bir kişi lehine yapılan ikrar geçersizdir. Nitekim kişi "insanlardan biri lehine" bir mal veya borç ikrarında bulunsa bu ikrar geçersiz olur. İkrar geçersiz olunca, hiç yapılmamış gibi kabul edilir. Diğer taraftan kişinin malın buluntu olduğunu ikrar etmesi, o malın sadaka olarak verilmesini emretme anlamını içermez. Çünkü buluntu malı sadaka vermek gerekli değildir. Malı bulan kişi, uzun süre devam etse bile onu yoksula vermeksizin elinde tutabilir. Bulan kişinin, malı sadaka olarak vermesine izin verilmesi mal sahibinin malını koruma maksadıyladır Çünkü bulan kişi malın kendisini mal sahibine ulaştıramayınca, malı sadaka vermek suretiyle malın sevabını ona ulaştırır. Ancak bu, dinen kendisi üzerine gerekli bir vazife değildir. Görmez misin bulan kişi malı yoksula verdikten sonra mal sahibi gelirse, bulan kişiye malı ödettirme hakkı vardır. [18/30] Bundan anlaşılmaktadır ki kişinin buluntu mal ikrarında bulunması, mutlaka o malın sadaka olarak verilmesini emretme anlamına gelmez. Bu nedenle mirasçıların o maldan herhangi bir şeyi sadaka olarak vermeleri gerekmez.

Ebû Yusuf (rh.a.)'un delili ise şudur; Kişi elindeki malın buluntu olduğunu ikrar etmekle o mal üzerindeki mülkiyet hakkının gerçekte başkasına ait olduğunu, bu malın dinin hakkı olarak mala bağlanan bir ibadet nedeniyle yakınlarına miras olarak geçmesinin söz konusu olmadığını ikrar etmektedir. İkrar sırasında bu

ibadetin malın üçte biriyle sınırlanması gerekir. Nitekim kişi elindeki malın kendisine farz olan zekat nedeniyle fakirlere ait olduğunu ikrar etse veya öşür, adak olduğunu ikrar etse, bu ikrarın malın üçte biriyle sınırlandırılması gerekir. Bunu söylememizin nedeni şudur; Bulunan malı sahibine ulaştırma imkanı bulunmadığında yapılması gereken şey malın yoksullara dağıtılmasıdır. İbn Mes'ûd (r.a.)'dan bu yönde nakledilen rivayete göre, o; bilinmeyen bir kimseye ait elindeki buluntu malı yoksullara dağıtarak, "Buluntu mal konusunda böyle yapılır." demiştir. Buluntu malı sadaka olarak verme yetkisi onu bulana aittir. Çünkü bu sadaka verme ile kişi üstlenmiş olduğu malı koruma sorumluluğundan kurtulmaktadır. Yüklendiği sorumluluktan kurtulma ile ilgili konularda ölüm hastalığında olan bir kimsenin yaptığı ikrar geçerli olur. Malı yoksullara vermekten başka bir şey yapma yolu da yoktur. Bu durumda ölüm hastalığında olan kişinin buluntu mal ikrarında bulunması, işaret olarak mirasçıların bu malı sadaka olarak vermelerini emretme anlamına gelir. Hadisin (Nassın) işareti ile sabit olan şey hadis ile sabit olmuş gibi kabul edilir. Bu nedenle mirasçılar bu malın üçte birini sadaka olarak vermekle yükümlüdürler.

Şu durum bunu desteklemektedir: Mirasçılar, ölüm hastalığında olan kişiyi doğrulasalar malı yoksullara vermeleri gerekli olur. Ölüm hastalığında olan kişi, malın üçte birinde yaptığı kullanımın gerektirdiği şey konusunda mirasçıların doğrulamasına muhtaç değildir. Mirasçıların doğrulamaları durumunda bu ikrarın hükmüne dayanarak sadaka vermek gerekli olunca, onların doğrulamamaları durumunda da aynı şekilde malın üçte birini sadaka olarak vermek gerekli olur.

Ölüm hastalığında evlenenin mehri

Ölüm hastalığında olan kişi, bir kadınla, kadının emsal mehri olan bin dirhem mehir karşılığında evlendiğinde kadın mehir alacağına, sağlıklı iken alacaklılarla eşit olur.

Çünkü kadının alacağının gerekliliği, töhmetin söz konusu olmadığı bir nedenle, yani nikah ile meydana gelmiştir. Bu neden, ölüm hastalığında olan kişinin ihtiyaçlarındandır. Nikah aslen ihtiyaç nedeniyle meşru kılınmış, kişinin yararı ile ilgili bir sözleşmedir. Kişinin ölüm hastalığı ile daha önce olan şeylere ihtiyacı daha da artar. Kişi; ücretle süt ana tutmak, ilaç satın alma gibi, ihtiyacından olan bir şeyi yaparak borçlanma konusunda kısıtlanmaz. Emsal mehir nikah akdinde söylenmekle gerekli olmaz. Dînen nikahın geçerli olmasıyla gerekir. Görmez misin emsal mehir, nikahta söylenmeksizin gerekli olur. Dolayısıyla, hastalık durumunda olan kişi emsal mehre denk olan miktarı akit sırasında söylemekle, alacaklıların hakkının bulunduğu bir şeyde onların hakkını iptal etmeyi kastetmiş sayılamaz. Bunun için nikah geçerli olur. Kadın, bununla sağlıklı durumundaki alacaklılara eşit olur. Hastalık durumunda lehine borç veya emanet ikrarında bulunulan kişilerden daha önce gelir. Çünkü kadının hakkının nedeni onlardan kuvvetlidir. Kişi, sağlıklı durumunda iken borçlu olduğu bir durumda

hastalık durumunda evlendiği karısına mehrini öderse, kadının teslim aldığı şey elinde bırakılmaz. Çünkü koca, yalnızca kadının borcunu ödemektedir. Oysa daha önce açıkladığımız gibi ölüm hastalığında olan bir kişi, sağlıklı durumunda iken borçlu bulunduğu kimselerden yalnızca bir kısmına ödemede bulunamaz. Mehir, kadının cinselliğinden yararlanmanın karşılığıdır. Kadının cinselliği ise değerli bir mal (mütekavvim) değildir. Bunun üzerinde alacaklıların hakkı da bulunmaz. Kocanın karısına mehir ödemesi, borcu ödeme konusunda karısını tercih ederek diğer alacaklıların hakkını iptal etme anlamına gelir. Ancak borç alınan bir şeyin bedeli böyle değildir. Çünkü o kişinin eline geçen şey, alacaklıların hakkı bulunan bir mal karşılığındadır. Bu kullanımda onların belirli bir hakkını iptal eden bir durum yoktur. Bu nedenle de geçerlidir.

Allah daha iyi bilir.

ÖLÜM HASTALIĞINDAKİ KİMSENİN MİRASÇISI VE BAŞKALARI İÇİN İKRARDA BULUNMASI

"Biz Hanefilere göre ölüm hastalığında olan bir kimsenin mirasçısı lehine borç (deyn) veya mal (ayn) ikrarında bulunması câiz değildir." [18/31]

Ölüm hastalığındaki birisinin, mirasçısı lehine borç ikrar etmesi

Şafiî (rh.a.)'ye göre, "Ölüm hastalığında olan kişinin, mirasçısı dışındaki bir kimseye malının üçte birinden fazlasını ikrar etmesi geçerlidir." prensibinden hareketle bu câizdir. Mirasçı olmayan kişi hakkında malın üçte birinden fazlası hangi hükme tabi ise, mirasçı açısından malın üçte biri aynı hükme tabidir. Şu durum buna delildir: Ölüm hastalığında olan bir kimse, bir kişinin kendisinin mirasçısı olduğunu ikrar etse bu geçerli olur. Mirasçı lehine ikrarda bulunmak da böyledir.

Çünkü her iki tür ikrar da bilinen mirasçılara zarar vermektedir.

Biz Hanefilerin bu konudaki delilimiz Peygamber (s.a.v.)'in şu hadisidir:

أَلَا لَا وَصِيَّةَ لِوَارِثٍ وَلَا إِقْرَارَ بِالدَّيْنِ

"Dikkat edin! Mirasçı için vasiyette bulunmak ve onun lehine borç ikrarında bulunmak yoktur."[13]

Ancak bu hadisteki وَلَا إِقْرَارَ *"onun lehine borç ikrarında bulunmak yoktur"* kısmı şâzdır,[14] meşhur değildir. Meşhur[15] olan daha önce rivayet ettiğimiz

[13] Dârekutnî, *Sünen*, IV/152; Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V/267; Ibn Mâce, Vasâyâ 6; Ebû Dâvûd, Icâre 88; Nesâî, Vasâyâ 5.

[14] **Şâz rivayet:** Güvenilir bir râvînin gerek zabt fazlalığı gerek diğer râvilerde aranan hususlar açısından kendisinden daha üstün bir râviye aykırı olarak tek başına naklettiği hadistir.

[15] **Meşhûr hadis** ; başlangıçta ikiden fazla fakat sınırlı sayıda kimseler tarafından rivayet edilmişken, daha sonra 2. ve 3. asırlarda şöhret bulup kalabalık bir topluluk tarafından nakledilen hadistir.

İbn Ömer (r.a.)'in sözüdür. Bize göre sahabilerin fakihlerinden bir kişinin sözü, kıyastan önce gelir.

Bunun anlamı şudur; Bu kişi mirasçılarından bir kısmını, somut bir sözü ile diğer mirasçılarına tercih etmiştir. Mirasçılarından birine bir şey vasiyet etmesi geçerli olmadığı gibi bu da geçerli değildir. Çünkü vasiyet, malın üçte birinde geçerlidir. Malın üçte biri ölmekte olan kişinin tamamen kendisine ait bir haktır. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

إِنَّ اللهَ تَعَالَى تَصَدَّقَ عَلَيْكُمْ بِثُلُثِ أَمْوَالِكُمْ فِي آخِرِ أَعْمَارِكُمْ زِيَادَةً عَلَى أَعْمَالِكُمْ

"Allah ömrünüzün sonunda amellerinizi çoğaltmanız için mallarınızın üçte birini size tasadduk etmiştir (vermiştir)."[16]

Bu üçte bir tamamen ölüm hastalığında olan kişinin hakkı olduğu halde Peygamber bunun mirasçılara vasiyet edilmesine cevaz vermemiştir. Bu, kişinin mirasçısına yarar sağlama konusunda kısıtlandığını göstermektedir. Kısıtlanmış kişinin (mahcûrun) ikrarı tıpkı çocuk ve akıl hastasının ikrarı gibidir. Yalnız burada kısıtlılık (hacr) mirasçıların hakkı nedeniyledir. Mirasçılar bu ikrarı onayladığında, tıpkı vasiyeti onayladıklarında geçerli olduğu gibi geçerli olur.

Bunu şöyle açıklayabiliriz: Malın üçte biri vasiyet için elverişli olduğu gibi, malın tümü ikrar için elverişlidir. Bununla birlikte ölüm hastalığında olan bir kimsenin vasiyete elverişli olan kısımda mirasçılarına vasiyette bulunması câiz olmadığı gibi, malının tümünde mirasçısı lehine borç ikrarında bulunması da câiz değildir. Çünkü kişinin ölüm hastalığına yakalanmasıyla mirasçıların tümü onun malı üzerinde hak sahibi olmuşlardır. Bu durumda onun bir kısım mirasçılar lehine ikrarda bulunması, bütün mirasçıların mal üzerinde hakkı sabit olduktan sonra lehine ikrarda bulunulan kişiyi diğerlerine tercih etmek olur. Bu da doğru olmaz. Kişinin bu ikrarı onlar açısından yalan bir ikrar olarak kabul edilir.

Ayrıca ikrar gerçekte haber verme olsa bile bir açıdan îcap (yeni bir kullanımda bulunma) gibi kabul edilir. Bu nedenledir ki bir cariyenin bir kişiye ait olduğunu ikrar eden bir kişi, o cariyenin çocukları üzerinde hak sahibi olamaz. İkrar bir açıdan îcap/ (yeni bir hukuki kullanımda bulunma) gibi kabul edildiğinden bizim meselemizdeki ikrar, karşılığında bir mal olmaksızın borç ikrarında bulunmaktır. Ölüm hastalığında olan kişinin mirasçılarından birine karşı bunu yapması yasaklanmıştır. Biz, mirasçı açısından ikrarın bu yönünü, mirasçı olmayan kişi açısından ise ikrarın diğer yönünü tercih ettik. Bu nedenle mirasçı olmayan bakımından ikrarı, malın bütününde geçerli kabul ettik. Önceki bölümde açıkladığımız gibi kişinin yabancı bir kimseye yaptığı ikrarın geçerliliği, ona vasiyet

---

[16] İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, VI/226; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI/440; Tahâvî, Şerhu Meâni'l-âsâr, IV/380; Dârekutnî, IV/150; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IV/198.

etmesinin geçerli olması itibarıyladır. Bu durum mirasçı açısından bulunmamaktadır.

Ölüm hastalığında olan birisinin nesep ikrar etmesi

Kişinin, bir kişinin kendisine mirasçı olduğunu ikrar etmesine gelince, bu ikrar geçerlidir. Çünkü bu ikrar, diğer mirasçıların hakkı bulunan bir şeyle ilgili değildir. Diğer mirasçıların hakkı yalnızca mal üzerindedir. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

إِنَّكَ أَنْ تَدَعَ وَرَثَتَكَ أَغْنِيَاءَ خَيْرٌ لَكَ مِنْ أَنْ تَدَعَهُمْ عَالَةً يَتَكَفَّفُونَ النَّاسَ

"Senin, mirasçılarını zengin olarak bırakman, başkalarına el avuç açar bir durumda fakir olarak bırakmandan daha hayırlıdır."[17]

Ayrıca neseb ikrarında bulunmak ölmek üzere olan kişinin ihtiyaçlarındandır, böylelikle kendi suyunu (menisini) elden çıkarmamış olur. Bu, diğer mirasçılarının hakkından önce gelir. Görmez misin kişinin kısıtlı duruma gelmesi ölüm hastalığı nedeniyledir.

[18/32]

Ölüm hastalığında olan kişinin, mirasçısı için borç ikrarında bulunması geçerli olmadığı gibi, mirasçısından alacağını tahsil ettiğini ikrar etmesi de geçerli olmaz. Ancak Ebû Yusuf (rh.a.)'tan gelen bir rivayete göre geçerli olur. Ebû Yusuf (rh.a.) borç ikrarında bulunmakla alacağı tahsil ettiğini ikrar etmeyi birbirinden ayırarak şöyle demiştir: "Mirasçı, ölüm hastalığında olan kişi ile sağlıklı iken işlemlerde bulunduğundan, hasta olan kişi, alacağı tahsil ettiğini ikrar ettiğinde mirasçı, zimmetinin borçtan boşalmasını hak etmiş olur. Bu hak, kişinin hasta olup olmamasına göre değişmez. Görmez misin kişinin mirasçısı dışında birinde alacağı bulunsaydı ve hastalık durumunda iken alacağını tahsil ettiğini ikrar etseydi, sağlıklı iken olan alacaklılar hakkında borç ikrarında bulunması geçerli olmasa bile, alacağı tahsil ile ilgili bu ikrar, sağlıklı iken olan alacaklılar hakkında da geçerli olurdu.

Ölüm hastasının, mirasçısından alacağını aldığını ikrarı

Biz Hanefilerin bu konudaki delili ise şudur; kişinin alacağını tahsil ettiğini ikrar etmesi, sonuç itibarıyla borç ikrarında bulunmaktır. Çünkü borçlar denkleriyle ödenir. Borçlu olan bir kimse alacaklıya bir şey verip de alacaklı bunu teslim aldığında, teslim aldığı miktarda borçlanır. Daha sonra bu miktar, borçludaki borçla takas edilir. Bizim meselemizdeki durum kişinin mirasçısına borç ikrarında bulunmasına benzemektedir. Bu geçerli olmadığı gibi, alacağı tahsil ettiğini ikrar etmek de geçerli olmaz. Kişinin, mirasçısı olmayan birinden borcunu tahsil ettiğini ikrar etmesi bundan farklıdır. Çünkü burada ikrarın geçersiz olması, sağlıklı iken olan alacaklıların hakkından dolayıdır. Alacaklıların ise hastalık sırasında hastanın alacağı üzerinde hakkı olmaz. Yalnızca alacaklarını tahsil edecekleri mal üzerinde hakları olur. Alacak ise gerçekte mal değildir. Ölüm hastalığında olan kişinin

---

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/173; Buhârî, Vasâyâ 2; Müslim, Vasiyyet 5; Ebû Dâvûd, Vasâyâ 2; Tirmizî, Vasâyâ 1; Nesâî, Vasâyâ 3.

borçlarını onun alacaklarından tahsil etmek de mümkün değildir. Dolayısıyla kişinin, alacağını tahsil ettiğini ikrar etmesi, alacaklıların hakkı olan bir konu üzerinde gerçekleşmemiş olur. Mirasçıların hakkı ise hem alacak hem de mal üzerindedir. Çünkü mirasçılar ölenin yerine geçerler. Mirasçı lehine yapılan ikrarın yasak oluşu diğer mirasçıların hakkı nedeniyledir. Ölüm hastalığında olan kişinin, alacağını tahsil ettiğini ikrar etmesi de tıpkı borç ikrarında bulunması gibidir. Çünkü bu ikrar, mirasçıların hakkı olan bir konuyla ilgilidir.

Lehine borç ikrarında bulunulduktan sonra, mirasçılıktan çıkması

Ölüm hastalığında olan bir kimse, mirasçısı için borç ikrarında bulunsa, daha sonra hasta ölmeden önce bir başka kimse mirasçı olup, ilk mirasçının mirasçı olma durumu ortadan kalksa ikrar geçerli olur. Mesela bir kimse erkek kardeşi lehine borç ikrarında bulunduktan sonra, ölmeden önce bir oğlu olsa veya oğlu daha önce kâfir yahut köle iken Müslüman olsa veya özgür kılınsa da mirasçı olsa, erkek kardeşin mirasçı olma durumu sona erdiği için ölüm hastalığında olan kişinin onun lehine yaptığı ikrar geçerli duruma gelir. Çünkü ikrarın geçerli olmasını engelleyen şey, lehine ikrar yapılan kişinin ikrar edenin mirasçısı olmasıdır. Mirasçılık ise ölüm sırasında sabit olur. Ölüm sırasında kişi ölenin mirasçılarından değilse, mirasçı olmayanlarla eşit durumda olur.

Görmez misin ölüm hastalığında olan kişi ona bağış veya vasiyet yoluyla bağışta bulunsa, bu malının üçte birinden geçerli olur. Ayrıca ikrar, ikrarı yapan açısından geçerlidir. Bu nedenle ikrar edenin, lehine ikrarda bulunduğu kişiden başka mirasçısı olmasa ikrar geçerli olur. Ölmediği sürece yaptığı ikrarla sorumlu olur. Çünkü ikrarın geçersiz olması ölüm hastalığı nedeniyledir. Kişinin bu hastalıktan öleceği yahut iyileşeceği bilinemez. Bundan anlaşılmaktadır ki onun ikrarı şu an için geçerlidir. Ölüm sırasında ikrarın geçersiz olması, lehine ikrarda bulunulan kişideki mirasçılık niteliği itibarıyladır. Ölüm sırasında, lehine ikrarda bulunulan kişide mirasçılık niteliği bulunmazsa ikrar geçerli olmaya devam eder. Lehine ikrarda bulunulan kişinin mirasçı olmaktan çıkması, kişinin ikrarını ölüm hastalığı sırasında yapmaması gibi kabul edilir.

Lehine borç ikrarında bulunulanın, daha sonra mirasçı olması

Bir kimse mirasçısı olmayan bir başkası lehine ikrarda bulunsa, daha sonra bu kişi ikrar edenin mirasçısı durumuna gelse, mesela oğlu olan birisi kardeşi için borç ikrarında bulunsa ve sonra oğlu ölse de kardeşi ikrar edenin mirasçısı olsa bize göre ikrarı geçersiz olur.

Züfer (rh.a.) ikrarının geçerli olduğunu söylemiştir. Çünkü ikrar hakkı bizzat gerekli kılar. Burada yalnızca ikrarın durumuna bakılır. İkrar, mirasçı dışında bir kişi lehine yapılmıştır. Daha sonra bu kişinin mirasçı durumuna gelmesiyle yapılan ikrar geçersiz olmaz. Nitekim kişinin sağlıklı iken yaptığı ikrar hastalıkla geçersiz duruma gelmez. Yine bir kimse yabancı bir kadın lehine ikrarda bulunsa, sonra da o kadınla evlense ikrar geçersiz duruma gelmez. Bu yönüyle ikrar, bağış ve vasiyetten ayrılmaktadır. Çünkü bağış ve vasiyet gerçekten veya hükmen ölüm sonrasına

dayandırılır. Görmez misin bir kimse mirasçısı olmayan bir kadına bağışta bulunsa, daha sonra da o kadınla evlense, ardından ölse bağış geçerli olmaz. Bu durumda bağışın yapıldığı tarihe değil, ölüm tarihine bakılır. İkrar ise böyle değildir. Bizim meselemizde de hüküm, ikrarda olduğu gibidir. [18/33]

Biz Hanefilerin bu konudaki delili ise şudur; Burada kişi, ikrar anında var olan bir nedenle mirasçı olmuştur. Bu, ölüm hastalığında olan kişinin mirasçısına ikrarda bulunduğunu gösterir. Bu ise geçersizdir. Bunun nedeni şudur; Hüküm, nedenine dayandırılır. Neden, ikrar zamanında var olunca, lehine ikrarda bulunulan kişi için mirasçı olma niteliği sabit olur. Yabancı bir kadın lehine ikrarda bulunup daha sonra onunla evlenme meselesi bundan farklıdır. Çünkü kadın, ikrardan sonra meydana gelen bir nedenle mirasçı olmuştur. Hüküm nedenden önce gelemez. Bu durumda kişinin mirasçısına ikrarda bulunduğu söylenemez. Kişinin sağlıklı iken ikrarda bulunup, ikrardan sonra hastalanması da bundan farklıdır. Hastalık nedeniyle kısıtlı duruma gelme, ikrarın yapıldığı ana dayanmaz.

Müvâlât[18] veya evlilik gibi sonradan meydana gelen bir nedenle mirasçı olan kişi lehine yapılan ikrar ile vasiyet veya bağışın farkı şudur; İkrar bizzat bağlayıcıdır. Bununla; İkrar edilen malın onun terekesinden olmadığı anlaşılmış olur. Bundan sonra meydana gelen bir nedenle ortaya çıkan mirasçılık durumu bu ikrara etki etmez. Bağış ve vasiyet ise ölümden sonraya dayandırılan kullanımlardır. Kişi, sonradan meydana gelen bir nedenle mirasçı olduğunda, bağış ve vasiyetin bağlayıcı olması anında bunların geçerliliğini engelleyen neden (mirasçılık) bulunmaktadır. Bu nedenle de bağış ve vasiyet geçerli olmaz. Bu, daha önceki bölümde açıkladığımız ölüm hastalığında olan kişinin bağış ile birlikte emanet ikrarında bulunmasına benzemektedir.

Bir kimse, kendisine ikrar yapıldığında müvâlat veya evlilik gibi bir nedenle ikrarda bulunanın mirasçısı olsa, hastanın öldüğü tarihte de onun mirasçısı olsa, ikrar ile ölüm tarihi arasında da ayrılık (beynûnet) veya müvâlât anlaşmasının bozulması nedeniyle mirasçı konumundan çıksa, Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre geçersiz olur. Muhammed (rh.a.)'e göre ikrar câizdir.

Muhammed (rh.a.)'in delili şudur; Burada kişi ikrardan sonra meydana gelen bir nedenle mirasçı olmuştur. Bu, önceki konuda olduğu gibi ikrarın geçersiz olmasını etkilemez. Çünkü ilk akit ortadan kalkmıştır. Kişi onunla mirasçı olmamıştır. Bu akdin ikrar tarihinde bulunması ile bulunmaması birbirine eşittir. İkinci akit ise yeni bir akit olup birinciden farklıdır. İkinci akdin ikrarı iptal etme konusunda bir etkisi yoktur. Bu, kişinin hasta iken ikrarda bulunması, sonra iyileşmesi ardından hastalanıp ölmesine benzemektedir.

---

[18] **Müvâlât akdi:** Nesebi bilinmeyen bir kimsenin nesebi bilinen bir kimse ile, birincisinin bir cinayet işlemesi durumunda diyetini ikincisinin âkilesinin karşılaması ve ikincinin birincinin tüm malına vâris olması üzerine yapılan bir anlaşmadır.

Ebû Yusuf (rh.a.) ise bu konuda şunları söylemektedir; Bu meselede mirasçı lehine ikrarda bulunulmuştur. Bu mirasçılık niteliği, ikrarda bulunanın ölümüyle sabit olur. Bu durumda, tıpkı ikrar zamanında var olan kardeşlik nedeniyle kişinin mirasçı olması durumunda olduğu gibi ikrar geçersiz olur. Bu hükmün gerekçesi şudur; İkrarın geçerli olmamasının nedeni, kişinin bir mirasçısını diğerlerine tercih etmesi töhmetinin bulunmasıdır. İkrar zamanında mirasçı olma nedeni var olduğundan töhmet de vardır. Yeni yapılan akit, ölüm sırasında mirasçılık niteliğinin varlığı açısından ilk akdin yerini almıştır. Bu durumda ilk akit var gibi kabul edilir. İkrar sırasında mirasçılık niteliğinin bulunmaması ise böyle değildir. Çünkü bu durumda mirasçılık töhmeti bulunmamaktadır. Dolayısıyla ikrar da mutlak olarak geçerli olur.

Lehine ikrarda bulunulan mirasçının önce ölmesi

Bir kimse mirasçısı veya yabancı birisi lehine ikrarda bulunur, lehine ikrarda bulunulan kişi ölür, daha sonra da ölüm hastalığındaki kişi ölürse, lehine ikrarda bulunulan kişinin mirasçıları aynı zamanda ölüm hastalığında bulunan kişinin de mirasçılarından olursa Ebû Yusuf (rh.a.)'un önceki görüşüne göre bu ikrar geçerli olmaz. Sonraki görüşüne göre ise geçerlidir. Bu, aynı zamanda Muhammed (rh.a.)'in görüşüdür.

[18/34]

Ebû Yusuf'un ilk görüşünün delili şudur; İkrar, ikrarda bulunan ile lehine ikrarda bulunulan kişi arasında mirasçı olma nedeni var iken meydana gelmiştir. Bunun hükmü ise ölüm sırasında bulunmaktadır. Mirasçısı olan kişiler için tamamlanır. Mirasçısını diğer mirasçılarına tercih etme töhmeti bulunduğu için ikrar geçerli olmaz. Lehine ikrarda bulunulan kişinin mirasçısı, ikrarın hükmü bakımından onun yerini alır. O, ikrarda bulunan kişinin mirasçısı olduğundan, ikrarda bulunanın ölmesi durumunda onun hayatta olması, tıpkı lehine ikrarda bulunulan kişinin hayatta bulunması gibi kabul edilir.

Ebû Yusuf (rh.a.)'un sonraki görüşünün delili ise şudur; Kişinin mirasçı niteliğini kazanabilmesi için miras bırakanın ölümü sırasında hayatta olması koşuldur. Burada lehine ikrarda bulunulan kişi ikrarda bulunandan daha önce öldüğünden, ikrarın mirasçı olmayan birine yapıldığı ortaya çıkmış olur. Bu nedenle de ikrar geçerli olur. Lehine ikrarda bulunulan kişinin mirasçıları mala, ikrarda bulunulan kişi yönünden değil, ikrar edenle aralarındaki mirasçılık bağı nedeniyle sahip olurlar. Bu, ikrarı geçersiz kılmaz. Görmez misin ölüm hastalığında olan kişi mirasçısı olmayan biri lehine mal ikrarında bulunsa, o kişi de bunu ikrarda bulunanın mirasçısına satsa, bağışlasa veya sadaka olarak verse ikrar geçerli olurdu. Burada da hüküm böyledir.

Yine ölüm hastalığında olan bir kişi, elindeki kölenin, mirasçısı olmayan yabancı birine ait olduğunu ikrar etse, o kişi de "Aksine bu köle benim değil, hastanın mirasçısı olan falanındır. Benim o kölede hakkım yoktur." dese, Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre ikrar geçersiz olur. Çünkü lehine ikrarda bulunulan kişi ikrarı

hastanın mirasçısına havale ettiğinde, hasta doğrudan mirasçısına ikrarda bulunmuş gibi olur. Kişinin yenilik doğuran (inşâî) bir işlem nedeniyle, sahip olduğu şey böyle değildir. Çünkü bu, ölüm hastalığında olan kişinin ikrarıyla sabit olan bir mülk değil, yeni bir nedenle mirasçı için sabit olan bir mülktür. Bizim meselemizde ise mirasçı lehine mülk, hastanın ikrarı ile sabit olmuştur. Çünkü lehine ikrarda bulunulan kişi ikrar edilen malı aynen hastanın mirasçısına havale etmiş, kendisinden uzaklaştırmıştır.

Ebû Yusuf (rh.a.) bu mesele ile ilgili başka bir görüşünde şöyle demiştir; İkrar geçerlidir. Çünkü hastanın mirasçısı bu mala hastanın ikrarı ile değil, yabancı kişinin kendisi lehine mülkiyet ikrarında bulunması ile sahip olmuştur. Yabancı bir kişinin onun lehine mülkiyet ikrarında bulunması geçerlidir.

Burada tedbirliliğe riayet bakımından Ebû Yusuf (rh.a.)'un son görüşü ilk görüşünden daha fazla kıyasa uygundur.[19] Çünkü hastanın önce yabancı lehine ikrarda bulunması, yabancının da hastanın mirasçısına ikrarda bulunması, bu yolla bir mirasçıyı diğerlerine tercih etme konusunda hasta ile yabancı kişi arasında anlaşma töhmeti bulunmaktadır.

Mirasçı olmayan bir kişi, lehine ikrar edilen kölenin aslen özgür olduğunu, hastanın bu köleyi sağlıklı iken özgür kıldığını ikrar etse, Ebû Yusuf (rh.a.)'un her iki görüşüne göre de bu kişi üzerine herhangi bir şey gerekmeksizin köle özgür olur. Son görüş açısından bakıldığında zaten bir problem yoktur. İlk görüş açısından bakıldığında da böyledir. Çünkü burada kölenin hasta tarafından özgür kılınması mümkün değildir. Özgür kılmak, velâyı da beraberinde getirir. Velâ ise lehine ikrarda bulunulan kişiye ait olamaz. Bu durumda lehine ikrarda bulunulan kişinin, hastanın yaptığı ikrarı kabul ettiğini düşünmekten başka yol yoktur. Ayrıca özgür kılma ikrardan farklıdır. Özgür kılmada kişinin kendisi lehine sabit olan mülkü, hastanın mirasçısına havale ederek bu yolla onun önüne geçmesi mümkündür. Bu durumda mülkiyet, ilk defa lehine ikrarda bulunulan kişinin olmadan, doğrudan hastanın ikrarı ile mirasçı için sabit olmuş olur. Mirasçı olmayan kişinin, hastanın ikrarını kabul ettiğini sayma bakımından cariyenin müdebber yapıldığını veya kitâbet akdi yapıldığını ikrar etmesi özgür kılındığını ikrar etmesi gibidir. Kitâbet ve tedbir konusunda yapılan istisna da onun tarafından yapılmış olur.

Ölüm hastasının, katili lehine ikrarda bulunması

Ölüm hastalığında olan bir kişinin, kendisini öldüren kişi lehine ikrarda bulunması, hasta, bu kişinin haksız saldırısı sonucunda ölmüş ise, câiz değildir. Çünkü katil lehine ikrarda bulunmak mirasçı lehine ikrarda bulunmak gibidir.

---

[19] Cümlenin devamına bakıldığında önceki görüşün daha ihtiyatlı olduğu görülmektedir. Çünkü mirasçıya, mal verme töhmeti asıl sonraki görüşe göre söz konusudur. Burada bir yazım hatası vardır. Nitekim yazma nüshada Ebû Yusuf'un son görüşünün kıyasa daha uygun, ilk görüşünün ise ihtiyatlı olduğu yeralmaktadır. Bkz. Süleymaniye Kütüphanesi, Damat İbrahim Paşa Nüshası, 650 nolu kayıt. Varak 160/b.

[18/35]

(Hasta, teberru mahiyetinde yenilik doğuran bir işlem ile katil lehine yarar sağlayamaz.) Dolayısıyla kişi sözünü ikrar tarzında söylemesi konusunda töhmet altında olur.

Şöyle bir itiraz gelebilir: Akıllı bir kimse yalan ikrarda bulunmak suretiyle kendisinin ölümüne neden olan bir kişiyi mirasçılarına tercih etmez. Dolayısıyla onun ikrarında yalan söyleme töhmeti bulunmaz.

Buna şu şekilde cevap veririz: Açıkladığımız gibi kişinin ikrarının gerçekte doğru veya yalan olması bilinemez. İkrar konusunda yalnızca dinî delile itibar edilir. Bu da kişinin bağış kullanımında bulunmakla amacını yerine getirme imkanının bulunup bulunmamasıdır. Bunun nedeni şudur; İnsanların bu konuda durumları birbirinden farklıdır. Bazen bir kimse kalbindeki bir meyil nedeniyle veya kötülüğe iyilikle karşılık vermek için kendisinin ölümüne neden olan kişiyi mirasçılarına tercih edebilir. Bu nedenle kişinin kendisini öldürme girişiminde bulunan biri hakkında yaptığı ikrarda töhmet bulunur. Ancak ikrarın geçersiz olmasının koşulu kişinin, lehine ikrarda bulunduğu kişinin haksız saldırısı (cinayeti) sonucu ölmüş olmasıdır. Çünkü ikrar eden, onun haksız saldırısı dışında bir nedenle ölürse, lehine ikrarda bulunulan kişi katil olmaz. Yaralayıcı olur.

Şafiî (rh.a.) mirasçıya yapılan ikrarı geçerli kabul ettiği için, bu görüşüne kıyasla katile yapılan ikrarı da geçerli kabul etmektedir.

Kişi, kendisini öldürme girişiminde bulunan kişi lehine ikrarda bulunduğu tarihte yatalak olmamışsa, ikrarı geçerli olur. Çünkü hasta, yatalak olması ile sağlıklı kişiden ayrılır. İnsanın herhangi bir hastalıktan uzak olması genellikle pek nadirdir. Bu nedenle saldırıya uğrayan kişi yatalak olmadıkça ölüm hastalığında olan kişinin hükmünde olmaz. Kişi, lehine ikrarda bulunduğu kişinin haksız saldırısı (cinayeti) sonucu yatalak olduğunda, ölüm hastalığında olmuş olur. Yatalak olmazsa sağlıklı olmuş olur. Sağlıklı kişinin kendisini öldürmeye girişen kimse ile mirasçısı lehine bağışı geçerli olduğu gibi, ikrarda bulunması da geçerlidir. Bu açıklamalar "Kişi kendi başına üç adım veya daha fazla atabiliyorsa kullanımları açısından ölüm hastası sayılmaz." diyen âlimlerimizin görüşlerinin doğru olmadığını ortaya koymaktadır. Çünkü ölüm hastalığı konusunda yatalak olup olmama dikkate alınır. Yatalak olan bir kimse bazen yürüyebilir. Yürümek için kendini zorlayabilir. Kişi bu kadarcık yürümekle ölüm hastası olmaktan çıkmaz.

Ölüm hastalığında olan bir kimsenin, mirasçısının kölesine, kendisini öldürme girişiminde bulunan kişinin kölesine veya mükâtebine yaptığı ikrar geçerli olmaz.

Çünkü kölenin kazancı efendisine aittir. Köle mülk sahibi olmaya ehil olmadığından efendi, mülkiyet açısından kölesinin yerini alır. Dolayısıyla köle lehine ikrarda bulunmak, efendisine ikrarda bulunma yerine geçer. Yine efendi, kitâbet anlaşması yaptığı kölesinin kazancı üzerinde mülkiyet hakkına sahiptir. Mükâtep

köle, kitâbet bedelini ödeyemediğinde bu mülkiyet gerçek mülkiyete dönüşür. Bu açıdan mükâteb lehine yapılacak ikrar da efendisine yapılmış sayılır.

Ebû Hanîfe (rh.a.), ikrarla bağışı birbirinden ayırarak şöyle demiştir: "Ölüm hastalığında olan bir kimse erkek kardeşinin kölesine bağışta bulunsa, bağıştan dönme imkanının olmaması açısından, kardeşine bağışta bulunmuş gibi kabul edilmez." Bu konuda ise ikrarın geçersiz olması açısından köleye yapılan ikrarı efendiye yapılan ikrar gibi kabul etmiştir. Aradaki fark şudur; Bu meselede ikrarı geçersiz kılan şey, mirasçının ölüm hastalığında olan kişinin ikrarından yararlanmasıdır. Bu ikrarda bir mirasçıyı diğerlerine tercih etme töhmeti bulunmaktadır. Aynı durum mirasçının kölesi ve mükâtebine yapılan ikrarda da söz konusudur. Bağış meselesinde ise kişinin bağıştan geri dönme hakkını sağlayan şey, bağış sırasında buna karşılık bedel ve karşılık alma isteği ve bu amacın gerçekleşmemiş olmasıdır. Bu durum, bağışlanan mülk sonuç itibarıyla evlenilmesi haram olan yakın akrabanın olsa da, bağışı kabul eden kişi yabancı bir kişi olduğunda da söz konusu olmaktadır. Bu nedenle kişinin bu bağışta geri dönme hakkı bulunmaktadır.

Ölüm hastasının borç ikrar etmesi

[18/36]

Ölüm hastalığında olan bir kimse mirasçısı ve yabancı biri için borç ikrarında bulunsa, bu ikrar geçersizdir.

Çünkü bu ikrarda mirasçının da yararı bulunmaktadır. Bu ikrarla yabancı için sabit olan şeyden mirasçı da yararlanır. Ölüm hastalığında olan bir kimse mirasçısına ve yabancı bir kişiye vasiyette bulunsa durum bundan farklı olur. Bu durumda yabancının payında vasiyet geçerli olur. Çünkü vasiyet, yenilik doğuran bir akittir. Biz bu akdi yabancı kişinin payında geçerli saydığımızda mirasçı bundan yararlanamaz. İkrar ise yabancı ile mirasçı arasında ortak olan bir alacağı haber vermektir. Bu ikrarı yabancının payında geçerli sayarsak, ortaklık nedeniyle bundan mirasçı da yararlanır. Mirasçı, alacak konusunda yabancı ile aralarında ortaklık olduğunu yalanlarsa veya yabancı kişi ortaklığı inkar ederek "Benim hastadan beş yüz dirhem alacağım vardır. Benimle onun mirasçısı arasında ortaklık yoktur." derse, Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre ikrar yine geçerli olmaz. Muhammed (rh.a.)'e göre ise ikrar, yabancının payında geçerli olur.

Muhammed (rh.a.)'in delili şudur: Ölüm hastalığında olan kişi borç ikrarında bulunup yabancı ile mirasçının, ikrar edilen malda ortak olduklarını iddia etmiştir. Yabancı ile mirasçı ikrar edilen şeyde onu doğrulamışlar, iddia ettiği şeyi ise yalanlamışlar veya yabancı olan kişi kendisi aleyhine iddia edilen ortaklığı inkar etmiştir. Bu iki kişi arasında ortaklık, ikrar edenin sözü ile sabit olmaz. Ortaklık sabit olmayınca geriye yabancı lehine yapılan ikrar geçerli olarak kalır. Çünkü ikrarın geçerliliğini engelleyen şey, mirasçının bu ikrardan yararlanıyor olmasıdır. Mirasçı ile yabancı arasında ortaklık bulunmadığında, yabancı lehine yapılan ikrarın geçerli olması konusunda mirasçının bir yararı bulunmamaktadır.

Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf (rh.a.)'un delilleri ise şudur: Söz konusu olayda, ikrarda bulunan kişiden kaynaklanan bir nedenle, yani ikrar edenin mirasçısına yarar sağlama kastı nedeniyle yapılan ikrar geçersiz olmuştur. Bu şekilde geçersiz olan bir ikrar, lehine ikrarda bulunulan kişi nedeniyle geçerli duruma dönüşmez. Çünkü ikrarın geçersiz olması bu ikrarın, ikrar edenin zimmetinde bir borç olarak bulunmasına engel olmaktadır. Lehine ikrarda bulunulan kişi, ikrar edenin zimmetini borçla yükümlü kılma konusunda yetkiye sahip değildir. Bu olayda yabancı kişinin, ikrarda bulunan kişinin zimmetini borçla yükümlü kılması bulunduğundan, yapılan ikrarı geçerli kılma yetkisi yoktur.

Şu durum bundan farklıdır: Ölüm hastalığında olan bir kimse elindeki bir köle için "bu köle şu kişinin yahut şu kişinindir" diye ikrarda bulunsa, lehine ikrarda bulunulan iki kişi de aralarında anlaşsalar, köleyi alma hakkına sahip olurlar. Çünkü burada ikrarın geçersiz olmasının nedeni ikrarda bulunandan kaynaklanmamaktadır. İkrarın geçersiz olma nedeni, bilinmeyen kişinin alacağını istemekten aciz olmasıdır. Yani alacaklının belli olmamasıdır Tarafların anlaşmasıyla bu bilinmezlik ortadan kalkmıştır. İkrarı bozan şey, ikrar alacaklılarındaki bir neden olunca, ikrar alacaklıları kendileri uzerinde söz sahibi olduklarından, anlaşma yaparak ikrarı bozan durumu ortadan kaldırmaları geçerli olur.

Muhammed (rh.a.)'in görüşü kuvvetli değildir. Çünkü ölüm hastalığında olan kişi, borcu ancak iki kişinin ortak olması özelliği ile ikrar etmiştir Mirasçının yararlanması durumu bulunduğundan bu borcu ortak olarak var saymak mümkün değildir. Ortak olmaksızın da bu borcu var saymak mümkün olmaz. Çünkü o zaman bu borç, ölüm hastalığında olan kişinin ikrar ettiği borç olmaz Ölüm hastalığında olan bir kişinin vadeli borç ikrarında bulunması durumu bundan farklıdır. Çünkü vade malın niteliği değildi . Vade, borçlunun hakkıdır. Nasıl malın niteliği olabilir? Görmez mısın sürenin dolmasından sonra da, borç dolmadan öncesinde olduğu gibi kalmaya devam eder. Bu meselede se alacağın yabancı ile mirasçı arasında ortak olması bu alacağın niteliğidir. Bu nitelik olmaksızın alacağı var saymak mümkün değildir. Çünkü alacak ancak bir nedenle gerekli olur. Alacak ikrar nedeniyle iki kişi arasında ortak olarak sabit olunca, bu neden devam ettiği sürece, alacak olmaya devam ettikçe ortaklık niteliği ondan ayrılmaz Ortaklığa son vermek ortak malı paylaşmakla olur. Zimmetteki alacağı paylaşmak ise câiz değildir. Bu alacağın ortaklık niteliği bulunmaksızın ispat edilmesi mümkün olmadığında, yabancı ile mirasçının ortaklık konusunda birbirini inkar ya da doğrulamaları eşittir.

Ölüm hastasının mirasçısından borç alması

Ölüm hastalığında olan kişi, tanıkların gözü önünde mirasçısından borç alsa, mirasçı bu alacağı tahsil konusunda yabancı bir kimse gibi olur. Çünkü gözle görülen nedende bir töhmet yoktur.

Ölüm hastasının mehir borcu ikrar etmesi

Ölüm hastalığında olan kişi karısına mehir borcu olduğunu ikrar etse sözü hem diyâneten (dinen) hem kazaen (hükmen) kabul edilir. Kadın sağlıklı zamanındaki alacaklılar arasına katılır. Çünkü bu durumda kocanın ikrarında töhmet yoktur. Burada kocanın ikrarı ile değil, nikahın geçerli olması nedeniyle emsal mehir miktarı gerekli olur. Görmez misin ölüm hastalığında mehrin miktarında anlaşmazlık olduğunda, miktarın emsal mehirden fazla olduğu konusunda kadının sözü kabul edilir. Bu nedenle kişinin ölüm hastalığı sırasında emsal mehirden fazlasını ikrarda bulunması geçersizdir. Çünkü mehrin gerekli olması kocanın ikrarı iledir. Kadın, mirasçılardan olduğundan koca ikrarında töhmet altındadır. [18/37]

Bir kadın, kendisinin ölüm hastalığı sırasında mehrini kocasından aldığını ikrar etse, sözü kabul edilmez. Çünkü o, mirasçısından alacağını tahsil ettiğini ikrar etmiştir. Ölüm hastalığında olan birinin mirasçısından alacağını aldığını ikrar etmesininin geçersiz olduğunu daha önce açıklamıştık.

Ölüm hastasının, birisine sattığı malın, tekrar onun mirasçısına dönmesi

Ölüm hastalığında olan bir kimse, mirasçısı olmayan yabancı birine bir şey satsa sonra da o kişi aldığı malı hastanın mirasçısına satsa, bağışlasa veya ölüp de bu malı hastanın mirasçısına miras olarak bıraksa, bunların tümü câiz olur. Çünkü malın, ölüm hastalığında olan kişinin elinden çıkması, mirasçının mülkiyeti doğrultusunda değil, malı satın alan kişinin mülkiyeti doğrultusunda olmuştur. Bundan sonra hastanın mirasçısı o malı, alıcı tarafından yeni bir nedenle veya mirasçı olarak onun yerine geçmek suretiyle elde etmiştir. Burada hastanın kullanımının geçerli olmasını engelleyen bir durum yoktur.

Sağlıklı zamanındaki borçlar hastanın bütün malını kapsıyorsa, bu durumda iken o birisine bin dirhem borç verdiğini ikrar edip daha sonra da "ben bu alacağı tahsil ettim" dese, sözü kabul edilmez. Çünkü alacağını tahsil ettiğini ikrar etmesi, hastalık sırasında borç ikrarında bulunması gibidir. Satım akdi sağlıklı iken olursa durum farklı olur. Çünkü bu durumda alacaklıların mal üzerinde hakkı bulunmadığından, zimmette bulunduğu sürece bu malın bedelinde de hakları olmaz. Satım akdi sağlıklı zamanında gerçekleştiğinde malı satın alan kişi, ölüm hastalığında olanın alacağı ikrar etmesi sırasında zimmetinin boşalmasına hak kazanmış olur. Alacaklının daha sonradan hastalanmasıyla bu hakkını yitirmez. Satım akdi hastalık sırasında gerçekleşmişse bu durumda alacaklıların satılan mal üzerinde hakları olur. Malın satımından sonra bu hak, malın bedeline geçer. Burada alıcı alacaklıların hakkının düşmesi açısından malın yerini tutan bedeli teslim etmekle zimmetinin borçtan kurtulma hakkını elde eder. Bu nedenle kişi ikrarında doğrulanmaz.

Yine bir kimsenin sağlıklı iken borcu bulunmaz da, hastalık zamanında borcu bulunursa hüküm aynı olur. Burada kastedilen, hastalık zamanında gözle görülen (bilinen) bir nedenle gerekli olan bir borçsa bu borçla sağlıklı zamanındaki borç

eşittir. Kastedilen, kişinin ikrarı ile sabit olan borç ise bu, şu anlama gelir: Kişinin hastalık zamanında iken alacağını tahsil ettiğini ikrar etmesi, alıcının zimmetinin borçtan kurtulması konusunda geçerli olmaz. Ancak bu ikrar, alıcı ile diğer alacaklılar arasındaki paylaşmayı ispat etme konusunda geçerli olur. Fakat ölüm hastalığında olan kişi bu ikrarla ondan olan alacağı miktarında parayı takas yoluyla onun lehine ikrar etmiş olur. Bununla da borcunu ödeme konusunda onu diğerlerinden ayırmış olur. Ölüm hastalığında olan bir kimsenin borcu ödeme konusunda alacaklılar arasında ayrım yapması geçerli olmaz.

Allah doğruyu daha iyi bilir.

BORÇLU İKEN KASTEN ÖLDÜRÜLEN KİŞİ

Diyetin tereke gibi olması

"Bu konudaki temel prensip şudur: Ölenin borçlarını ödeme ve vasiyetlerini yerine getirme konusunda kişinin can diyeti de terekesi kapsamında sayılır. Bu diyet ister bizzat öldürme ile ister bazı ortakların kısası affetmeleri sonucunda gerekli olsun farketmez."

Çünkü asla (kısas hakkı) sahip olmakla bedele (diyet) de sahip olunur. Hak gerçekte ölen kişinindir. Onun canı yerine ödenmesi gerekli olan bedel konusunda da hüküm böyledir.

Diğer bir temel prensip de şudur: Borç, ödemesi en kolay maldan ödenir. Çünkü alacaklının hakkı mirasçının hakkından önce gelir. Tereke ancak bütün borçlardan temizlendikten sonra mirasçıya teslim edilir.

[18/38]

Üçüncü bir prensip şudur: Borcun ödenmesinden ve vasiyetin yerine getirilmesinden sonra tereke, borç ve vasiyet hiç yokmuş gibi mirasçılar arasında dağıtılır. Çünkü borcun ödenmesinin ve vasiyetin yerine getirilmesinin zararı payları oranında mirasçıların yükümlülüğündedir. Borç ve vasiyet ile başkasının hakkı olan mal terekeden ödenmiş gibi kabul edilir. Ortak mallarda temel kural; telef olan, ortaklık hesabından telef olmuş, kalan da ortaklık hesabında kalmış sayılır. Bunlar anlaşıldıktan sonra şunları deriz:

Bir kimse kasten öldürülse ve geride bin dirhem para ile iki oğlu bulunsa, oğullarından birisi katili affetse, öldürülen kişinin bin dirhem de borcu olsa, oğullardan birinin affetmesi ile katilden kısas cezası düşer. Çünkü alacaklının kısasta hakkı yoktur. Onun hakkı maldadır. Kısas ise mal değildir. Bu nedenle oğullardan birinin affetmesi durumunda öldürülenin borcu bulunsa bile, hiç borcu yokmuş gibi değerlendirilir. Diğer oğlun payı ise mala dönüşür. Bu da beş bin dirhemdir. Çünkü konu bulunmakla birlikte bir engelin bulunması nedeniyle diğer oğlun kısası isteme hakkı ortadan kalkmıştır. Affetmeyen oğul beş bin dirhemi aldığında bu para, öldürülenin bıraktığı bin dirheme eklenir. Toplamı altı bin dirhem olur. Bundan öldürülenin borcu olan bin dirhem ödenir. Geriye kalan para

Kısası affetmeyenin, diyet hakkı

iki oğul arasında on iki paya bölünür. Bir payı kısası affedene, on bir payı da affetmeyene verilir. Çünkü ölünün borcu olmasaydı terekenin pay olarak dağıtılması bu şekilde yapılacaktı. Çünkü beş bin dirhemin tümü kısası affetmeyen oğula aittir. Bırakılan bin dirhem ise iki oğul arasında yarı yarıya ortaktır. Affedenin bundaki payı beş yüz dirhemdir. Her beş yüz dirhem bir pay kabul edilirse, kısası affetmeyen oğlun payı on bir pay, affedeninki ise bir pay olur. İşte borcun ödenmesinden sonra da kalan para buna göre dağıtılır.

Borç bin dirhemden fazla olduğunda da aynı yöntem izlenir. Şöyle ki: Öldürülenin borcu üç bin dirhem olsa, ayrıca bir kişiye de bin dirhem vasiyette bulunsa, alacaklı olan kişi alacağı olan üç bin dirhemi tamamen aldıktan sonra terekenin üçte biri vasiyet için yeterli oluyorsa vasiyet de yerine getirilir. Geriye kalan para iki oğul arasında daha önce açıkladığımız nedenle on iki paya ayrılır. Çünkü alacaklı ve lehine vasiyet yapılan kişinin kısasta hakları yoktur. Kısas mal değildir. Ancak oğullardan birinin katili affetmesiyle kısas diyete dönüştüğünde, bu diyet borcun ödenmesine uygun bir konu olduğundan, alacaklı ve lehine vasiyet yapılan kişi bunda hak sahibi olur.

Kasten öldürülen kişi geriye bin dirhem değerinde bir köle bıraksa, bundan başka malı olmasa, ayrıca da bin dirhem borcu olsa, alacaklı yargıca başvurarak alacağını istese, köle borç nedeniyle satılsa –çünkü köle borcun ödenmesine uygun bir konudur-, bunlardan sonra oğullardan biri kısası affetse, diğeri de diyetin yarısını alsa, kısası affeden kişi diğerinden diyetin on ikide birini alır. Çünkü terekenin altı bin dirhem olduğu ortaya çıkmıştır. Borcu ödemenin zararı her bir mirasçının payları oranındadır. Oysa affeden oğul, köledeki payının tümünü borca sarfetmiştir. Halbuki onun ödemesi gereken miktar, terekedeki payı olan on ikide bir idi. Bunu aşan miktarı diğer ortağın (diğer mirasçı kardeşin) ödemesi gerekirdi. Çünkü affeden kişi borcu ödeme konusunda bağışta bulunmamış, aksine onun isteği söz konusu olmaksızın yargıç, köleyi satmakla yükümlü kılmıştır. Bu nedenle affeden ortak diğerine başvurur. Diğer ortaktan beş bin dirhemin on ikide birini geri alabilir. Bu da dört yüz on altı tam üçte iki dirhem yapmaktadır.

Köle henüz satılmamış ve borç ödenmemişken, kısası affetmeyen ortak beş bin dirhemi teslim alsa, alacaklı alacağının tümünü bu kişiden alabilir. Çünkü alacağını en kolay tahsil edeceği mal budur. Bu para, onun alacağı ile aynı cinstendir. Diyet beş bin dirhem idi. Köle de terekeden bir pay idi. Bu pay miras olarak iki kardeş arasında yarı yarıya ortaktı. Borcun ödenmesinden sonra geri kalan dört bin dirhem kısası affetmeyen ortağa aittir. Bu ortak kısası affedenden seksen üç tam üçte bir dirhem geri alır. Bu da, borcun on ikide biridir. Borcun tamamı kısası affetmeyen ortağın payından ödenmiştir. Dolayısıyla o, diğer ortaktan, terekedeki payı miktarınca geri alır. Onun terekedeki payı da on ikide birdir. Bu nedenle ödediği borcun on ikide birini affedenden geri alır. Affeden

[18/39]

ortak ya bu miktarı ödeyerek kölenin yarısını teslim alır. Ya da köledeki payı bu borç için satılır. Çünkü borç terekeye bağlıdır. Mirasçının zimmetinde hak edilmiş değildir. Bu borç, affedenin köledeki payı üzerinde gerekli olan bir borç gibi kabul edilir. Burada köleyi ortaklar arasında ikiye böldük. Çünkü köle diyet cinsinden değildir. Bilindiği gibi farklı cinsler bir defada taksim edilmeyip her biri ayrı ayrı taksim edilir. Önceki mesele ise böyle değildir. Orada diyetin yarısı ile öldürülenin bıraktığı para aynı cinstendir. Bu nedenle bölüştürme konusunda bunları birbirine ekledik.

Bir oğlu ve karısı bulunan bir kimse kasten öldürülse, geride bin dirhem değerinde bir köle bıraksa, bin dirhem de borcu olsa, öldürülenin karısı kısası affetse onun diyetteki payı düşer. Oğlun payı ise mala dönüşür. Diyetin sekizde yedisi ona ödenir. Bu da sekiz bin yedi yüz elli dirhem yapar. Alacaklı geldiğinde alacağını, öldürülenin oğlunun elinde bulunan bu paradan alır. Çünkü bu para alacağı ile aynı cinstendir. Köle de öldürülenin karısı ve oğlu arasında miras payı olarak ortak olur. Sekiz pay olan kölenin bir payı kadının yedi payı ise oğlundur. Borcu ödemekten doğan zararı yalnız oğul yüklenmez. Bu nedenle oğul, kadının mirastaki payı miktarınca ödediğini ondan geri alma hakkına sahiptir. Bu ise yetmiş sekiz paya ayrılan bin dirhemin bir payını oluşturur. Şöyle ki: Tereke sonuç itibarıyla dokuz bin yedi yüz elli dirhemdir. Kadının hakkı kölenin sekizde biridir. Her bin dirhem sekiz pay olarak kabul edilir. Kısası affetmeyen oğlun aldığı miktar sekiz bin yedi yüz elli dirhemdir. Her yüz dirhem on pay kabul edildiğinde, köle ile birlikte toplam yetmiş sekiz pay olur. Bunun bir payı kadının hakkıdır. Kalanın tümü ise oğlun hakkıdır. Borcu ödemenin yükümlülüğü de bu paylara göre olur. Borcun yetmiş sekiz parçasından biri kadının payındandır. Borç, oğlun payından ödenmiş olduğundan, oğul bu payı kadından geri alır. Kadın ya kölenin sekizde birini alabilmek için bu miktar parayı oğula verir veya kölenin sekizde biri satılır.

Bir kimse öldürüldüğünde geride bin dirhem para ve bin dirhem borç bıraksa, mirasçı olarak da oğlu, kızı ve karısı bulunsa, oğlu kısası affetse, öldürülenin kızı ve karısı diyetten paylarını alırlar. Bu pay diyetin yirmi dörtte onu yapar. Bu meseleyi açıklamak için öncelikle mirastaki payların taksimini doğru bir şekilde belirtmemiz gerekir.

[18/40] Öldürülenin karısı terekeden sekizde bir alır. Geriye kalan yedi pay oğul ile kız arasında üçte iki, üçte bir oranında ortaktır. Bu durumda üç ile sekiz çarpılır. Sonuç yirmi dört eder. Öldürülenin karısı üç pay, kızı yedi pay, oğlu ise on dört pay alır. Bundan anlaşılmaktadır ki kadın ve kızın diyetteki payı yirmi dörtte ondur. Bu pay mala dönüşür. Oğul kendi payını affetmiştir. Bunun para olarak miktarı dört bin yüz altmış altı tam üçte iki dirhemdir. Çünkü diyetin tümü on bin dirhemdir. Bu, yirmi dört paya bölündüğünde her bir pay dört yüz on altı tam üçte iki dirhem yapar. Bunun on katı ise dört bin yüz altmış altı tam üçte iki dirhem eder. Çünkü

dört yüz dirhemin on katı dört bin dirhem, on altı tam üçte iki dirhemin on katı da yüz altmış altı tam üçte iki dirhem eder. Bunlar öldürülenin geride bıraktığı bin dirheme eklenir. Sonuç olarak terekenin tamamı beş bin yüz altmış altı tam üçte iki dirhem olur. Öldürülenin borcunun tümü önce bu paradan ödenir. Kalan para mirasçılar arasında payları oranında dağıtılır. Kız kalan paradan terekedeki ve diyetteki payı oranında para alır. Bu da üç bin iki yüz sekiz tam üçte bir dirhem eder. Kadın ise bin üçyüz yetmiş beş dirhem alır. Oğul kendi payı olan beş yüz seksen üç tam üçte bir dirhem alır. Oğul (kısastaki hakkını affettiği için) yalnızca bu kadar pay alır.

Bu hesap paylara göre doğru bir biçimde şu şekilde yapılabilir: Her yüz dirhem on iki pay olarak kabul edilir. Bu durumda oğlun payı altmış dört, kadının payı yüz altmış beş, kızın payı ise üç yüz seksen beş pay olur. Kadının payı kızın payına eklendiğinde toplam beş yüz elli pay olur. Oğlun payı da bunlara eklendiğinde toplam altı yüz on dört pay olur. Borcun ödenmesinden sonra terekede kalan para mirasçılar arasında bu paylara göre dağıtılır. Böylelikle borcu ödemeden doğan zarar her bir mirasçıya payı oranında dağıtılmış olur.

Ölüm hastalığında olan bir kimsenin elinde bin dirhem bulunsa, bu kişi belli bir malın bir kişiye ait emanet olduğunu ikrar etse, daha sonra da kasten öldürülse, geride iki tane velisi bulunsa, bu velilerden biri kısası affetse, diğer velinin diyetin yarısını almasına hükmedilir. Emanet sahibi emanetini alır. Kısası affeden veli bir şey alamaz. Çünkü ölüm hastalığında olan kişinin yabancı bir kişi lehine emanet ikrarında bulunması geçerlidir. Bu ikrar ile emanetin tereke kapsamında olmadığı, aksine emanet bırakan kişiye ait olduğu anlaşılır. O kişi bu emaneti alır. Geriye yalnızca kan bedeli olan diyet kalır. Oğullardan biri kısası affettiğinde diğer oğlun payı mala dönüşür. Affeden oğul kendi payını düşürdüğünden bir şey alamaz.

Ölüm hastalığındaki kişi emanet ikrarında bulunmayıp bir kimseye bin dirhem borcu olduğunu ikrar etse, daha sonra da öldürülmeden önce bu borcunu ödese, hüküm yine böyle olur. Çünkü ölüm hastalığında olan kişinin, sağlıklı iken borcu yoksa yabancı bir kimse lehine borç ikrarında bulunması ve bu borcunu ödemesi geçerlidir. Ödenen para tereke kapsamından çıkar. Ölüm sırasında kişinin terekesi yalnızca diyet olmuş olur. Bununla önceki mesele birbirine eşittir. Bundan sonra ölünün bir borcu ortaya çıkar da alacaklı olan kişi, kısası affetmeyen oğuldan bunu almak isterse bunu yapabilir. Çünkü affetmeyen oğlun elinde olan yarım diyet, ölünün terekesidir. Alacaklı olan kişi alacağını bu paradan alabilir. Bu kişi alacağını aldıktan sonra teslim alınan para ilk alacaklının elinde bulunmuş olur. Kısası affeden oğlun bu malda hakkı yoktur. Sağlıklı durumunda iken alacaklı olan alacaklı, hastalık durumunda iken alacak ikrarında bulunulan kişinin peşine takılarak onun aldığını ondan geri almak isterse bunu yapabilir. Çünkü o an ortaya [18/41]

çıkan alacak daha önceden ortaya çıkmış olsaydı, alacağı sağlıklı iken sabit olan kişi, alacağı tahsil bakımından hastalık durumunda lehine ikrar yapılan kişiden daha önce gelirdi. Hastalık durumunda iken lehine ikrarda bulunulan kişi, aldığından hiç bir şeyi elinde tutamazdı. İşte bu meselede de sağlıklı durumunda alacaklı olan kişi, hastalık durumunda alacaklı olan kişinin aldığı parayı ondan alabilir. Bunu yaptığında alacağı olan bin dirheme karşılık onun elinde olan bin dirhemin tamamını alır. Bu durumda hastalık durumunda lehine ikrarda bulunulan kişi de, kısası affetmeyen oğuldan alacağı olan bin dirhemi alır. Çünkü bu oğlun elinde bulunan yarım diyet, ölenin terekesidir. Borcu ödeyen oğul daha sonra diyeti affeden oğuldan dört bin dirhemin on ikide birini geri alır. Çünkü para ilk alacaklının elinden alındığında, ölen kişi ona hiç bir şey vermemiş, aksine ölürken geride bin dirhem alacak bin dirhem de borç bırakmış gibi olur. Bu durumda terekenin tamamı altı bin dirhem eder. Bunun bin dirhemi ölenin bıraktığı para, geriye kalan da diyetin yarısıdır. Önce borç terekenin tamamından ödenir. Geriye dört bin dirhem kalır. Bu dört bin dirhem de iki oğul arasında, borcun bulunmadığı durumda taksim edildiği gibi taksim edilir. Bu da on iki pay şeklinde olur. Bunun bir payı kısası affedene, on bir payı da affetmeyene aittir. İkinci alacaklı alacağını birinci alacaklıdan almazsa durum böyle olmaz. Çünkü bu durumda birinci alacaklının elindeki para ona ait olur. Bu para da ölenin terekesinden kabul edilmez. Bu durumda da affeden oğul herhangi bir şey alamaz. Öyleyse ikinci alacaklının, parayı birinci alacaklıdan alması kısası affeden oğlun yararına, teslim aldığı geri alındığı için ilk alacaklının ise zararına olmaktadır. Nitekim "Bir topluluk hakkında musîbet olan şeyler, başka bir topluluk hakkında yararlı olabilir." denmiştir.

Ölüm hastalığında olan bir kimse değeri bin dirhem olan kölesini birine bağışlasa, o kişi de köleyi teslim alsa, ölenin bundan başka malı bulunmasa, daha sonra köle, o hastayı kasten öldürse, hastanın iki oğlu bulunsa bunlardan biri kısası affetse diğeri affetmese, kendisine köle bağışlanan kişi köleyi verme yahut fidye karşılığı kurtarma konusunda seçim hakkına sahip olur. Çünkü bağışlanan köle, teslim almakla bağışlanan kişinin mülkü olmuştur. Teslim alan kişi, bağışlayana karşı bu köleye sahip olmuştur. Kölelerin diyeti gerektiren suç işlemeleri durumunda mal ödemek gerekli olduğunda köle sahibi köleyi verme veya fidye karşılığı kurtarma hakkına sahiptir. Bu meselede de oğullardan birinin kısası affetmesiyle mal ödemek gerekli olmuştur. Köle sahibi diyetin yarısı olan beş bin dirhemi ödeyerek köleyi kurtarmak isterse, kölenin tümü kendisine ait olur. Çünkü kölenin çıplak mülkiyeti ile beş bin dirhem, ölenin terekesindendir. Bu durumda kölenin mülkiyeti terekenin üçte birinden daha aşağı olduğundan, bağış kölenin bütünü üzerinde geçerli olur. Diyetin yarısı iki oğul arasında ortak olur. Affeden ortak bunun on ikide birini alır. Çünkü köle, vasiyet yoluyla kendisine bağış yapılan kişiye ait olmuştur. Vasiyeti yerine getirmeden dolayı meydana gelen zarar, bütün

mirasçıların paylarına göre olur. Terekenin kalanı iki oğul arasında, vasiyetin bulunmadığı durumda olduğu üzere dağıtılır. Daha önce geçen emanet ve borç ikrarında bulunulması konusu bundan farklıdır. Çünkü emanet ile borcun ödendiği mal, ölüm sırasında tereke kapsamında sayılmazlar. Bu nedenle affeden mirasçının bunlar üzerinde hakkı bulunmaz. Burada ise bağışın yerine getirildiği mal tereke kapsamı dışında değildir. Çünkü ölüm hastalığı sırasında yapılan bağış vasiyettir. Vasiyet ise affeden mirasçının hakkı itibarıyla terekenin üçte birinde geçerli olur. [18/42]

Bu nedenle vasiyetin yerine getirilmesinden sonra geriye kalan mal iki oğul arasında on iki paya bölünür. Köle sahibi köleyi öldürülenin velilerine verme yolunu seçerse, bağışın bozulması hükmüne bağlı olarak kölenin beşte üçünü geri verir. Kölenin beşte birini de cinayet nedeniyle, kısası affetmeyen mirasçıya verir. Kendi elinde de kölenin beşte biri kalır. Bu miktar kendisinin olur. Mirasçı olan iki oğlun elinde kölenin beşte dördü bulunmaktadır. Bu beşte dört, on iki paya ayrılır. Beş pay kısası affedene, yedi pay da affetmeyene ait olur. Normalde bağışın kölenin üçte birinde geçerli olması gerekirdi. Çünkü vasiyet üçte birden fazlasında geçerli olmaz. Bizim örneğimizde ise üçte birde değil beşte ikide geçerli oldu. Çünkü burada devr işlemi yapma zorunluluğu bulunmaktadır.

Ölüm hastalığında yapılan bağışın vasiyet hükmünde olması

Bunu şöyle açıklayabiliriz: aslında kölenin değerinin altı paya bölünmesi gereklidir. Çünkü biz kölenin değerinin üçte bir ve üçte iki şeklinde iki bölüme ayrılmasına ihtiyaç duymaktayız. Bunun yarısı cinayet nedeniyle kısası affetmeyen mirasçıya verilecek, bağış ise altı payın ikisinde yani kölenin üçte birinde geçerli olacaktır. Daha sonra cinayet nedeniyle bu paylardan birisi cinayeti affeden mirasçıya verilecektir. Bunun sonucunda mirasçıların elinde beş pay, köle sahibi elinde bir pay kalacaktır. Ancak mirasçıların hakkı beş pay değil dört paydır. Bu durumda mirasçıların hakkında bir pay fazlalık ortaya çıkmaktadır. Bu bir pay devretmektedir. Çünkü bağışı uygulamak için payların oranı arttırıldıkça, cinayet nedeniyle verilmesi gereken pay da buna bağlı olarak artar. Bu sürekli böyle devam eder. İşte bu devri ortadan kaldırmanın yolu payı kesmektir. Bu da fazla pay kimin hesabında gerçekleşiyorsa onun hesabından bu fazlalığı atmakla olur. Çünkü bu fazla pay hesabın bozuk olmasına yol açmaktadır. Bunun için mirasçıların hesabından fazla olan bir pay atılır. Bağış köledeki iki paydan ödenir. Daha sonra bu payların biri cinayet nedeniyle geri verilir. Bunun sonucunda mirasçıların elinde dört pay olmaktadır. Biz bağışı iki pay üzerinden uyguladık. Bu durumda üçte bir ve üçte iki şeklinde yapılması gereken ayrım doğru olarak gerçekleşir. Kölenin değerinin beşte dördünü, mirasçı olan iki oğul arasında on iki paya böldük. Çünkü kölenin değeri beş paya bölündüğünde, ortada vasiyet bulunmasa, her bir oğlun payında iki buçuk pay hakkı olmaktadır. Kısası affetmeyen oğul fazladan bir pay alır, payınla hakkı üç buçuk pay olur. Diğer oğlun payı ise bir buçuk olur. Bağışın uygulanmasından sonra geriye kalan miktarda da paylaşım onların hakları oranında gerçekleştirilir. Bu hesap buçuklarla sonuçlandığı için bunu ortadan

kaldırmak için her bir mirasçının payı ikiyle çarpılır. Üç buçuk pay alması gereken oğul yedi pay alır. İki buçuk pay alması gereken oğul da beş pay alır. Bu nedenle aralarındaki paylaşım on iki pay üzerinden yapılır.

Bu meseleyi dinar ve dirhem gibi para birimleri üzerinden gerçekleştirmek istediğimizde şu şekilde yaparız:

Kölenin değeri bir dinar ve iki dirhem olarak kabul edilir. Sonra bağış iki dirhem üzerinde uygulanır. Kendisine bağış yapılan kişi bu iki dirhemin birini, kısası affetmeyen mirasçıya verir. Mirasçılar elinde toplam bir dirhem ve bir dinar kalır. Hesabın doğru olması için mirasçılar dört dirheme ihtiyaç duymaktadırlar. Bu durumda bir dirhem kendi dengi ile takas yapılır. Geriye ellerinde üç dirheme denk bir dinar kalmaktadır. Bu durumda yapılması gereken, gümüşü ters çevirmek (kalbetmek), dirhemlerin sonuncusunu dinarların sonuncusu gibi kabul etmektir. Sonuç olarak dinar üç pay, dirhem de bir pay gibi kabul edilir. Daha sonra asıl meseleye dönerek şu söylenir: Köleyi üç paya denk bir dinar ve her biri bir pay olan iki dirhem değerinde kabul ederiz. Toplam paylar beş olur. Daha sonra bağış iki dirhem üzerinden ödenir. Bu da kölenin beşte ikisi yapar. Mirasçıların elinde kalan üç paya denk bir dinar ve bir paya denk bir dirhemdir. Bu da toplam dört pay eder. Burada üçte bir ve üçte iki şeklinde paylaştırma doğru bir biçimde gerçekleşmektedir.

[18/43] Bu mesele cebr ve mukabele[20] yoluyla şu şekilde çözümlenir: Bağış kölenin bir bölümünden ödenir. Daha sonra bu bölümün yarısı cinayet nedeniyle, kısası affetmeyen mirasçıya verilir. Bunun sonucunda mirasçılar elinde bir bölümün yarısı hariç bir köle bulunmaktadır. Mirasçıların ihtiyaç duyduğu kısım ise altmış tam bir yarım paydır. Çünkü biz bağışı kölenin bir bölümünde ödedik. Bu bölümün yarısının yerini doldurmak için ona denk olan yarım onun yerine konur. Sonuç olarak kölenin tamamının altmış tam bir yarım pay olduğu ortaya çıkar. Biz bağışı bunun bir bölümünde yerine getirdik. Bu bölüm ise altmış tam bir yarım payın beşte ikisini oluşturmaktadır. Sonuç itibarıyla bağış kölenin beşte ikisinde geçerli sayılmıştır.

Çift yanılma yöntemi (mes'eletü'l-hatâeyn)[21] ile mesele şu şekilde çözülebilir: Köle altı pay olarak kabul edilir. Bağış iki payda geçerli sayılır. Bu iki payın birisi cinayet nedeniyle mirasçılara verilir. Mirasçıların elinde beş pay olur. Halbuki onların hakkı dört paydır. Burada bir pay fazla almaları ile bir artan kısım meydana

---

[20] **Cebr ve mukâbele (denklem)**; bilinmeyen sayısal değerlerin, problemde anılan bilinen sayısal değerlerle denkleştirilerek elde edilmesini ortaya koyan bir ilim dalıdır. Cebr; bütünden istisna etmek suretiyle, denkleştirilen bütünde eksik olan miktarı denklik sağlanıncaya kadar artırmaktır. Mukabele de denkliği sağlamak için iki bütünden birindeki fazlalığı atmaktır.

[21] Birbirine uygun olması mümkün olan dört sayının bulunduğu problemlerde bilinmeyen sayıları elde etme yöntemidir. (Not: Bu iki ilim dalı ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. Taşköprizâde, *Mevzûâtü'l-'ulûm*, I/423 --Osmanlıca tercümesi-)

gelmiş olmaktadır. Bu durumda yeniden asıl meseleye dönülür. Bağış üç pay üzerinde geçerli kılınır. Sonra bu üç payın yarısı olan bir buçuk pay cinayet nedeniyle verilir. Mirasçıların elinde dört buçuk pay bulunmuş olur. Oysa onların hakkı, bağışı geçerli saydığımız üç payın iki katı olan altı paydır. Burada mirasçıların bir buçuk pay almaları ile bir pay noksan olduğu için, ikinci bir artan kısım meydana gelmektedir. İlk artan kısım bir pay fazla almaları ile olmaktaydı. Bağışa bir pay daha eklediğimizde bu artan kısım ortadan kalkmış, ancak bir buçuk paylık bir başka artan kısım meydana gelmiştir. Bundan her bir payın iki buçuk paya etki ettiği anlaşılmaktadır. Bu iki artan kısmı ortadan kaldırmak için şu yol izlenir: Bağışın miktarı ilk artan kısmı ortadan kaldırıp ikinci bir artan kısım meydana getirmeyecek bir payın eklenmesiyle ayarlanır. Bu da beşte iki paydır. Dolayısıyla bağış iki tam beşte iki pay üzerinde geçerli kılınır. Mirasçıların elinde ise üç tam beşte üç pay kalır. Daha sonra kendisine bağış yapılan kişi aldığının yarısını kölenin cinayeti nedeniyle geri verir. Bu da bir tam beşte bir paydır. Bunun sonucunda mirasçılar elinde toplam dört tam beşte dört pay olur. Bu, geçerli saydığımız bağışın iki katı yapmaktadır. Görüldüğü gibi üçte bir ve üçte ikilik dağılım bu şekilde doğru olarak gerçekleşmektedir. İki tam beşte iki, altının beşte ikisi yapmaktadır. Bundan anlaşılmaktadır ki bağış kölenin beşte ikisinde geçerli sayılmıştır.

*"el-Câmius's-sağîr"*de bu meselenin çözüm metodu şöyledir: Yukarıda "iki artan kısım" metodundaki ilk pay olan altı, ikinci artan kısımdaki bir buçuk ile çarpılır. Bu, dokuz pay eder. İkinci artan kısımdaki pay olan altı, ilk artan kısımdaki bir payla çarpılır. Bu da altı pay eder. Daha sonra dokuzla altı toplanır. Toplam on beş pay olur. Kölenin değerinin tümü on beş paydır. Bağışın geçerli olduğu miktarı bilmenin yolu, ilk meselede bağışı geçerli saydığımız miktar olan iki payı alarak bunu ikinci artan kısım ile yani bir buçuk ile çarpmaktır ki sonuç üç eder. Daha sonra ikinci meselede bağışı geçerli saydığımız miktar olan üç payı alarak birinci artan kısım ile yani bir ile çarparız ki bu da üç eder. Daha sonra ikisi toplanır. Toplam altı pay olur. Bundan anlaşılmaktadır ki toplam on beş pay içinden altı payda bağış geçerli sayılmıştır. Bu ise beşte iki eder. Çünkü her üç pay beşte bir eder.

"el-Câmiu'l-kebîr" de bu meselenin çözüm metodu şöyledir: İlk artan kısım ortaya çıktığında bunun miktarı bir pay idi. Bu pay hariç, mal toplamı ikiyle çarpılır. Artan kısım hariç mal toplamı dört paydır. Bunu iki ile çarparsak sekiz eder. Kölenin paylarının tümü ondur. Bağış iki payda geçerli olur. Bağışı alan kişi bunun yarısını cinayet nedeniyle verir. Mirasçılar elinde toplam dokuz pay eder. Halbuki onların hakkı dört paydır. Burada beş paylık bir artan kısım meydana gelmektedir. İlk pay toplamı yani altı, ikinci artan kısım ile yani beş ile çarpılır, toplam otuz olur. İkinci mal, yani on, ilk artan kısım ile yani bir ile çarpılır, toplam on olur. Az olan çoktan çıkarılınca geriye yirmi kalır. İşte kölenin değeri yirmi paydır. Bağışın geçerli [18/44]

olacağı miktarı bilmenin yolu iki payı ikinci artan kısım ile yani beş ile çarpmaktır ki bu on eder. Daha sonra ikinci olarak bağışı geçerli kıldığımız iki pay alınarak ilk artan kısım olan bir ile çarpılır. Toplam iki eder. Az olan çoktan çıkarılır. Geriye sekiz kalır. İşte bu sekiz pay, bağışın geçerli kılındığı miktardır. Sekizin yirmiye karşı oranı beşte ikidir. Çünkü dört pay beşte bir yapar.

Bütün bu açıklamalardan görülmektedir ki çözüm tarzlarının tümünde bağış kölenin değerinin beşte ikisinde geçerli olmaktadır.

Allah doğruyu daha iyi bilir.

MİRASÇININ BORÇ İKRARINDA BULUNMASI

Mirasçının miras bırakan aleyhine borç ikrar etmesi

Bir kimse geride bin dirhem para ve bir oğul bırakarak ölse, oğul tek bir cümlede, aralarını ayırmadan: "Bu kişinin babamda bin dirhem alacağı vardır ve şunun da bin dirhem alacağı vardır." dese, bin dirhem o iki kişi arasında yarı yarıya ortak olur.

Çünkü sözü söyleyen kişi ikinciyi birinciye bağlamıştır. Bağlamak, birbirine bağlanan iki şeyin haber (yüklem) açısından ortak olmasını gerektirir. Ayrıca burada sözün son tarafında, baş tarafın gerektirdiği hükmü değiştiren bir durum vardır.

Çünkü ikrarda bulunan kişi sözün baş tarafını söyleyip sussa, bu söz bin dirhemin tümünü ilk kişiye ait kılar. Sözün son kısmı ile bu bin dirhemin iki kişi arasında yarı yarıya ortak olduğu anlaşılmaktadır. Sözün son kısmında, ilk kısmın gerektirdiği hükmü değiştiren bir unsur bulununca, söze koşul veya istisna eklenmesi durumunda olduğu gibi sözün ilk kısmı son kısmına dayanır.

Mirasçının miras bırakan hakkında borç ikrarında bulunması, yalnızca elinde olan tereke miktarınca geçerli olur. Bu nedenle onun adına borç ikrarında bulunması, "bu mal falan ve falanındır" demesi gibi olur.

Mirasçı ilk kişi lehine ikrarda bulunup sussa, daha sonra da ikinci lehine ikrarda bulunsa, lehine ikrarda bulunulan ilk kişi bin dirhemde daha fazla hak sahibidir. Çünkü ikrar eden ikrarda bulunup sustuğunda, ilk kişi bin dirhemin tümü üzerinde hak sahibi olmuştur. Daha sonra ikinci kişi lehine yapılan ikrar, başkasının hakkı olan bir konu üzerinde olmaktadır. Çünkü mirasçının, miras bırakan aleyhine borç ikrarında bulunması, elindeki mal üzerinden geçerli olur. Bu, tıpkı kişinin elindeki malı Zeyd lehine ikrar edip susması, sonra da Amr lehine ikrar etmesi gibidir. Ölüm hastalığında olan bir kimsenin kendi aleyhine bir borç ikrarında bulunduktan sonra tekrar bir borç ikrarında bulunmasının geçerli olması durumu bundan farklıdır. Çünkü borç onun zimmetine yöneliktir. İlk borcun kendisine gerekli olmasıyla zimmetin niteliği değişikliğe uğramamaktadır. Burada ise ikrarın geçerli olması mirasçının eline tereke olarak geçen mal itibarıyladır. Onun ilk kişi

için yaptığı ikrar, herhangi bir hakkın söz konusu olmadığı bir konu üzerinde gerçekleşmektedir. Bu nedenle de geçerli olur. İkinci kişi lehine yaptığı ikrar ise başkasının hakkının söz konusu olduğu bir konu üzerinde gerçekleşmektedir. Bu nedenle bu ikrar ilk kişi hakkında geçerli olmaz.

Buna göre, ikrarda bulunan mirasçı bin dirhemi, yargıcın hükmü ile ilk ikrar ettiği kişiye verse, ikinci alacaklıya herhangi bir ödeme yapması gerekmez. Yargıcın hükmü olmaksızın verirse, ikinci alacaklıya beş yüz dirhem öder. Çünkü ikrarda bulunan kişi, ikinci sözüyle bin dirhemin yarısının sonraki ikrar ettiği kişiye ait olduğunu ikrar etmiştir. Halbuki kendi isteğiyle bunu ilk alacaklıya vermiştir. İkrarı kendi aleyhinde bir delildir. Bu nedenle bin dirhemin yarısını ikinci ikrar ettiği kişiye öder.

Mirasçı, ikisinin arasını ayırmadan, "Bu bin dirhem şu kişiye ait emanettir. Şu kişinin de babamda bin dirhem alacağı vardır." dese, emanet sahibi bin dirhemi almaya daha çok hak sahibi olur. Çünkü ikrar eden kişi ilk olarak emanet ikrarında bulununca, bu bin dirhem kendisi lehine ikrarda bulunulan kişiye ait olmuştur. Bundan sonra borç ikrarında bulunması yalnızca ölenin terekesi itibarıyla geçerli olur. Oysa terekede emanetten başka bir şey yoktur. Bu meselede ikrarın bitişik veya ayrı sözle yapılması birbirine eşittir. Çünkü sözün son tarafında, ilk kısmın gerekli kıldığı hükmü değiştiren bir durum yoktur. Şöyle ki: Sözün baş kısmı emanetin terekeden olmadığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla o, emanet ikrarda bulunan kişinin mülkü de değildir. Bu hüküm, ikrar edenin daha sonra borç ikrarında bulunmasıyla değişmez. Dolayısıyla sözün ilk kısmı son kısmına bağlı değildir. Aynı durum kocanın zifaftan önce karısına "sen boşsun ve boşsun" demesinde de söz konusudur. Önceki mesele bundan farklıdır. Çünkü orada sözün ilk kısmının gerekli kıldığı hüküm, lehine ilk olarak ikrarda bulunulan kişinin bütün mala sahip olmasıdır. Bu hüküm sözün son kısmı ile değişmektedir. Bu nedenle sözün ilk kısmı son kısmına bağlı olmaktadır. [18/45]

Her iki mesele arasındaki farkı şu şekilde açıklayabiliriz: Emanet ikrarı, borç ikrarı ile aynı cinsten değildir. Çünkü emanet ikrarı, lehine ikrarda bulunulan kişinin mala sahip olmasını gerektirir. Borç ikrarı ise maldan ödenmek üzere kişinin zimmetindeki alacağa sahip olmayı gerektirir. Emanet ve borç ikrarı arasında cins farklılığı bulunduğundan aralarında bağlama gerçekleşmez. Bu nedenle de burada sözün bitişik veya ayrı olması birbirine eşittir. Önceki meselede ise her iki söz aynı cinsten olduğu için durum farklıdır.

Mirasçı, "Falanın babamda bin dirhem alacağı vardır. Bu bin dirhem falanın emanetidir." dese, lehine ikrarda bulunulan iki kişi parayı paylaşır. Çünkü ikrar eden kişi önce borç ikrarında bulununca bin dirhemin tümü borç ikrarında bulunulan kişiye ait olmuştur. Bundan sonra yapılan emanet ikrarında ikrar, başkasının hakkı olan bir konuda gerçekleşmektedir. Bu durum, ilk alacaklının

hakkını iptal etme oldugundan, paranın yalnızca emanet sahibine ait olmasını engeller. Dolayısıyla emanet ıkrarı da borç ikrarına dönüşür. Çünkü mirasçı telef edilen bir emanet veya ölen kişinin ölüm anında bildirmediği bir emanet ikrarında bulunmuştur. Bununla borç ikra ında bulunmak eşittir. Açıkladığımız gibi mirasçı aralarını ayırmaksızın iki borç krarında bulunursa, lehine ikrarda bulunulan kişiler parayı paylaşır.

Mirasçı "Bu kişinin babamda bin dirhem alacağı vardır, hayır aksine şu kişinin bin dirhem alacağı vardır." dese bin dirhem ilk kişinin olur

Çünkü ikrar eden kişi ılk kişi lehine yaptığı ikrardan dönüp, ikıncı kişi lehine ıkrarda bulunmakla yanlışını ortadan kaldırmayı istemiştir. İlk kişi lehine yaptığı 'krardan donmesi ise geçersizdir. Bu nedenle bin dirhem n tümü ilk kişiye ait olur. İkinci kişinin bunda ortaklığı olmaz. Çunkü ortaklık bağlama ve ıkı sözü birleştirme hükümlerindendir. "Hayır, aksine" sözü ise bağlama için değil yanlışı düzeltmek ıçın kullanılır. Bununla iki kişi arasında ortaklık sabit olmaz. Böyle bir durumda ikrarda bulunan kişi yargıcın hükmüne dayanarak parayı ilk kişiye verse, ikinciye herhangi bir şey ödemez. Çünku oğlun babası adına borç ıkrarında bulunması, ıerekenin eline geçen miktarınca geçerli olur. Halbuki oğlun elinde ne gerçekte, ne de hüküm bakımından bır şey kalmamıştır. Yargıcın hükmü ile verilen para, mirasçı tarafından ödenmez. Yargı n hükmü olmaksızın parayı ık kışiye verirse ikinciye bunun dengını oder. Çunkü kışının krarı kendısı ıakkında geçerlıdır. Bu kışı bin dırnemin tumünün ıkinci kişiye aıt olduğunu ikrar etmiştir. Ilk kişi lehine yaptığı ikrarda ise yanılmıştır. Çunku onun babasında alacağı yoktur. Buna rağmen kendi isteğiyle parayı ılk kişiye vermiştir. Kendısının bu zannına uygun olarak ikinci kişiye, ilkine verdiği miktarı öder.

Bir kimse mirasçıya "Babanın bıraktığı bu bin dirhem bana ait emanettir." dese diğer bır kimse de "Benim babanda bin dırhem alacağım var." dese, mirasçı her ikisıne "doğru söylüyorsunuz" dese, Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre bin dirhem bu iki kişi arasında yarı yarıya ortak olur. Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre ise emanet sahıbi bu bin dirhemı almaya daha fazla hak sahibidir.

Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'in delilleri şudur: Emanet ikrarı borç ikrarından daha kuvvetlidir Bu nedenle de borç ikrarından önce yapılsın sonra yapılsın, önceki ikrara bıtışik bir sözle olursa geçerlıdır Borç ikrarı ise, emanetin önce anılması durumunda geçerlı olmaz. Emanet ve borç ikrarının birlikte yapılması durumunda kuvvetlı o ı daha once gelir Nitekım ümmü veledlik ve özgür kılma iddialarında da böyledir.

Bu hükmü iki acıdan açıklamak mümkündür:

Birincisi; Borc ikrarında bulunmanın geçerli olmasının koşulu, emanet ikrarından önce yapılmış olmasıd Ik ikrarın birlikte yapılması durumunda bu olmamıştır. Vedîa ikrarının gecerl olması için ise borç ikrarından önce olması koşul

değildir. Her iki ikrarın bir arada bulunması durumunda da emanet ikrarı geçerli olur.

İkincisi; Emanet ikrarı ile mal üzerinde hak sahibi olma daha önce gerçekleşmektedir. Çünkü emanet ikrarı malın bizzat kendisi üzerinde hak sahibi olmayı gerektirir. Borç ikrarı ise zimmette olan alacağı ortaya koymaktadır. Bununla malda hak sahibi olunmaz. Emanetin, gerekli kıldığı hüküm bakımından borç ikrarından önce gelmesi açık olarak borç ikrarından önce anılması gibidir.

Ebû Hanîfe (rh.a) ise şöyle demektedir: Emanet ikrarı açığa çıktığında, borç ikrarı da onunla birlikte belirmektedir. Bu durum emanetin yalnızca emanet sahibine ait olmasını engeller. Çünkü bir şey diğerinden önce olduğunda onu engelliyorsa, ikisinin birlikte olması durumunda da engeller. Nitekim özgür kadının cariye ile nikah konusu böyledir. Bu meselede borç ikrarının önce yapılmış olması durumunda bu ikrar, paranın emanet sahibine ait olmasını engeller. Borç ikrarı vedîa ikrarı ile birlikte yapıldığında da malın yalnızca vedîa sahibine ait olmasını engeller. Dolayısıyla mirasçı emaneti telef etmiş gibi olur. Bu açıdan borç ikrarı geçerlidir. Mirasçı, borç ikrarında bulunmakla emaneti telef etmiş olduğundan, iki tane borç ikrarında bulunmuş gibi olur. Bu nedenle lehine ikrar yapılan iki kişi bin dirhemi paylaşır.

Ölenin üç oğlunun ikrarda bulunmaları

Ölen bir kimsenin geride üç oğlu ve üç bin dirhem parası olsa, oğullar mirastaki payını aldıktan sonra bir kişi bu mirasçıların babasında üç bin dirhem alacağı olduğunu iddia etse, en büyük oğul bunu doğrulasa, ortanca oğul yalnızca iki bin dirhemlik borcu doğrulasa, en küçük oğul da bin dirhem borcu kabul etse, Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre lehine ikrarda bulunulan kişi en büyük oğuldan elindekinin tümünü alır. Ortanca oğuldan elindekinin altıda beşini alır. En küçük oğuldan da elindekinin üçte birini alır. Muhammed (rh.a.)'e göre ortanca oğuldan da elindekinin tümünü alır. Diğerlerinde hüküm Ebû Yusuf (rh.a.)'unki ile aynıdır.

Muhammed (rh.a.)'in delili şudur: Lehine ikrarda bulunulan kişi, en büyük oğul kendisinin terekede hakkı bulunmadığını ikrar ettiğinden, önce ondan başlar. Onun elindekinin tümü lehine ikrarda bulunulan kişiye aittir. Büyük oğul her bakımdan iddia sahibi ile aynı fikirdedir. Bu nedenle onun elinde olan bin dirhemi alır. Daha sonra ortanca oğula gider. Çünkü ortanca oğul, iddia sahibi ile küçük oğuldan daha uyumludur. Alacaklı ortanca oğula şöyle der: "Sen benim babanda iki bin dirhem alacağım olduğunu ikrar ettin. Benim elime şu anda yalnızca bin dirhem geçti. Sana göre benim geriye bin dirhem alacağım kaldı. Borç mirastan önce gelir. Ödeme bakımından en kolay olan maldan ödenir. Bu nedenle elindeki bin dirhemin tümünü bana ver." Ortanca oğul da bunu kabul etmek zorunda kalır. Alacaklı onun elindeki bin dirhemin de tümünü alır. Daha sonra küçük oğula gelir. Küçük oğul şöyle der: "Ben senin alacağının bin dirhem olduğunu ikrar ettim. Bu bin dirhemin üçte biri benim elimde, üçte ikisi de bana ortak olan diğer

kardeşlerimin elindedir. Zaten sen onlardan alacağını fazlasıyla aldın. Ben yalnızca sana ikrar ettiğim miktarı veririm. Bu da elimdekinin üçte biridir." Bu nedenle alacaklı ondan bin dirhemin üçte birini alır.

Ebû Yusuf (rh.a.)'un delili ise şudur: Bu meselede göz önüne alınacak şey ikrar edenlerin zanları değil, ikrar edilen malın miktarıdır. Çünkü alacaklının alacağı şey maldır. Bin dirhemi tüm mirasçılardan alır. Bu bin dirhem küçük kardeşin ikrar ettiği ve kardeşlerin tümünün de borç olduğu konusunda anlaştığı miktardır. Bu nedenle alacaklı üç kardeşten önce bu bin dirhemi almakla işe başlar. Her bir kardeşten bunun üçte birini alır. Bunun sonunda küçük oğulda bir alacağı kalmaz. Daha sonra ortanca oğula gelir. Ortanca oğul "Ben senin bundan başka bin dirhem daha alacağın olduğunu ikrar ettim. Bu konuda beni büyük kardeşim de doğruladı. Bu nedenle bu borç aramızda yarı yarıyadır. Bunun yarısı benim yarısı da
[18/47] büyük kardeşimin elindedir. Diğer yarımı o sana teslim edecektir." diyerek elindeki bin dirhemin yarısını verir. Alacaklı ondan bir defa bin dirhemin üçte birini bir defa da yarısını almıştır. Bunun toplamı altıda beş yapar. Alacaklı daha sonra büyük oğula gelerek ona, "Sen borcun bütün terekeyi kapladığını geriye sana miras olarak bir şey kalmadığını ikrar ettin." der. Onun ikrarının hükmüne dayanarak elindekinin tümünü alır.

Alacaklı olan kişi kardeşlerle ayrı ayrı karşılaştığında durum şu şekilde olur: Alacaklı önce küçük kardeşle karşılaştığında onu yargıca götürürse, elindekinin tümünü ondan alır. Çünkü borcun ödenmesi mirastan önce gelir. Borç ödenmesi en kolay maldan ödenir. Alacaklı hakkında ödenmesi en kolay mal, küçük oğlun elindeki maldır. Küçük kardeş babasının bu kişiye bin dirhem borcu olduğunu da ikrar etmektedir. Bu nedenle lehine ikrarda bulunulan kişi onun elindekinin tümünü alır. Bundan sonra ortanca kardeşle karşılaşırsa onun elindekinin tümünü de alır. Çünkü ortanca kardeş bu kişinin iki bin dirhem alacağı olduğunu ikrar etmektedir. Onun eline ise bin dirhem geçmiştir. Ortanca kardeşin elinde olan bin dirhemin tümü de ona göre alacaklının hakkıdır. Alacaklı bundan sonra büyük kardeşle karşılaşırsa onun elindekinin tümünü de alır. Çünkü büyük kardeş alacaklının henüz bin dirhem daha alacağı olduğunu ve bu alacağın, terekenin tümünü kapladığını ikrar etmektedir. Böylelikle lehine ikrarda bulunulan kişi alacağının tümünü elde etmiş olur.

Lehine ikrarda bulunulan kişi önce büyük kardeşle karşılaşırsa belirttiğimiz gibi onun elindekinin tümünü alır. Daha sonra ortanca kardeşle karşılaşırsa onun elindekinin tümünü de alır. Çünkü ortanca kardeş alacaklının bin dirhem daha alacağı kaldığını ikrar etmektedir. Büyük ve ortanca kardeşten sonra küçük kardeşle karşılaşırsa iki durum söz konusudur:

a- Küçük kardeş belirttiğimiz miktarları kardeşlerinin ikrar etmiş olduğunu kabul ederse, elindeki bin dirhemin üçte birini vermesine hükmedilir. Çünkü bu

durumda küçük kardeş şöyle demiş olmaktadır: "Senin hakkın bin dirhemdir. Her birimizin elinde bu bin dirhemin üçte biri bulunmaktadır. Büyük ve ortanca kardeşlerimden aldığın para senin hakkından fazladır. Sen bu parayı onların asılsız ikrarlarına dayanarak aldın. Benden ancak ikrar ettiğim miktarı alabilirsin. Bu da bin dirhemin üçte biridir."

b- Küçük kardeş diğerlerinin ikrarlarını doğrulamadan "Kardeşlerim sana yalnızca bin dirhem borç ikrarında bulunmuşlardır." derse, onun herhangi bir şey ödemesine hükmedilmez. Çünkü o şöyle demiş olmaktadır: "Biz sana yalnızca bin dirhem borç ikrarında bulunduk. Sen bu miktarı terekeden fazlasıyla aldın. Dolayısıyla artık benden bir şey alamazsın."

Lehine ikrarda bulunan kişi diğer iki kardeşin belirttiğimiz miktarda borç ikrarında bulunduğuna delil getirmedikçe küçük kardeşin delilini çürütemez. Delil getirirse, delille sabit olan husus küçük kardeş hakkında onun ikrarı ile sabit olmuş gibi kabul edilir.

Lehine ikrarda bulunulan kişi önce ortanca kardeşle karşılaşırsa, açıkladığımız nedenle onun elindeki bin dirhemin tümünü ödemesine hükmedilir. Bundan sonra küçük kardeşle karşılaşırsa hüküm, daha önce belirttiğimiz gibi küçük kardeşin, diğerlerinin ikrarını kabul veya reddetmesine göre değişir. Bununla kastedilen yalnızca küçük kardeşin inkarı durumunda bu meselede hükmün öncekinden farklı olacağıdır. Küçük kardeş alacaklıya "Ben sana bin dirhem ikrarda bulunduğum gibi ortanca kardeşim de bin dirhem ikrarda bulunmuştur." dediğinde onun herhangi bir şey ödemesine hükmedilmez. Çünkü küçük kardeş şöyle diyerek delil getirmiş olmaktadır: "Biz sana bin dirhem ikrarda bulunduk. Sen bu bin dirhemi terekeden almış bulunuyorsun". Küçük kardeş, ortancanın iki bin dirhem ikrarda bulunduğunu ikrar ederse, bu durumda hüküm önceki meseleyle aynı olur. Ancak bu durumda alacaklı küçük kardeşten beş yüz dirhem alır. Çünkü küçük kardeş alacaklıya şöyle demektedir: "Sen ortanca kardeşimden, yarısı doğru yarısı yalan olan ikrarından dolayı bin dirhem aldın. Bu bin dirhemin yarısı olan beş yüz dirhemde sen ondan hakkını almış oldun. Diğer yarımda ise ortanca kardeşime zulmetmiş oldun." Küçük kardeşe göre alacaklının beş yüz dirhem hakkı kalmıştır. Bu nedenle elindekinin beş yüz dirhemini verir. Alacaklı bundan sonra büyük kardeşle karşılaşırsa, elindeki bin dirhemin tamamını verir. Çünkü o borcun bütün terekeyi kuşattığını geriye miras olarak bir şey kalmadığını ikrar etmektedir. [18/48]

Ölenin iki oğlunun borç ikrar etmeleri

Bir kimse ölüp, geride iki oğlu ve iki bin dirhem parası kalsa her bir oğul bin dirhem alsa, daha sonra bir kişi o kardeşlerin babalarında bin dirhem alacağı olduğunu, bir başka kişi de bin dirhem alacağı olduğunu iddia etse, her iki kardeş bu kişilerden biri lehine bin dirhem ikrarda bulunsalar, kardeşlerden biri de diğer kişi lehine bin dirhem borç ikrarında bulunsa, bu ikrarların ikisi de aynı zamanda yapılmış olsa; iki kardeşin birlikte lehine ikrarda bulundukları kişi, her bir kardeşten

beş yüzer dirhem alır. Çünkü iki kardeş, bu kişinin babalarında alacağı bulunduğu konusunda birbirini doğrulamaktadırlar. Hakkının kuvvetli olması nedeniyle bu kişinin alacağının ödenmesiyle işe başlanır. Bu kişi, hakkının tamamını alması için, sanki başka bir alacaklı yokmuş gibi kardeşlerin her birinden alacağının yarısını alır. Daha sonra diğer alacaklı, kendisi lehine ikrarda bulunan kardeşten elinde kalan parayı, yani beş yüz dirhemi alır. Çünkü o kardeş bu kişinin alacaklı olduğunu ikrar etmektedir. Mirasçılardan birinin borç ikrarında bulunması durumunda borç onun payından ödenir. Elinde yalnızca beş yüz dirhem kalmıştır. Bunu da lehine ikrarda bulunduğu kişiye verir. Ayrıca bu ikinci kişi lehine ikrarda bulunan kardeş, kendisine miras olarak bir şeyin kalmadığını ikrar etmiştir. Çünkü borç, terekenin miktarına eşittir. Yaptığı ikrarla elindeki paranın tümünü lehine ikrarda bulunduğu kişiye vermesi emredilir.

İki kardeşin lehine ikrarda bulunduğu kişi bulunmaz (kayıp olur) da kardeşlerden yalnız birinin ikrarda bulunduğu kişi gelerek ikrarda bulunanı yargıcın huzuruna götürür ve "Benim bunun babasından bin dirhem alacağım var. Bu da alacağımı ikrar etmektedir." derse, o kardeş de bunu doğrularsa, yargıç elinde bulunan bin dirhemi alacaklıya ödemesine hükmeder. Çünkü o, yargıca başvuran kişinin bin dirhem alacağı olduğunu ikrar etmektedir. Borç, ödenmesi en kolay olan maldan ödenir. Bu da ikrar edenin elinde bulunan maldır. Dolayısıyla ikrar eden, elindeki malın tümünü alacaklıya ödemek zorundadır. Daha sonra her iki kardeşin birlikte lehine ikrarda bulundukları kişi gelerek diğer kardeşi yargıca götürürse yargıç elindeki bin dirhemin tümünü ödemesine hükmeder. Çünkü o kardeş, bu kişinin bin dirhem alacağı olduğunu ikrar etmektedir. Halbuki alacağından hiç bir şey alamamıştır. Bunu ödemek üzere onun elindekinin tümü alınır. Kardeşlerin hiçbiri birbirinden hak isteyemez. Çünkü hiçbiri diğeri aleyhine bir şey telef etmiş değildir. Her bir kardeşin elinden alınan para kendi ikrarının hükmüne bağlı olarak alınmıştır. Aynı şekilde bir kardeşin ikrarda bulunduğu kişi o kardeşi mahkemeye götürürse yargıç elindeki bin dirhemin tümünü alacaklıya ödemesine hükmeder. Bundan sonra diğer alacaklı gelerek diğer kardeşi hakime götürürse hakim elindeki bin dirhemi ona ödemesine hükmeder. Kardeşlerin hiçbiri diğerinden hak isteminde bulunamaz. Çünkü her bir kardeşten alınan para, kendi ikrarlarının hükmüne dayanarak alınmıştır. Yine miras iki yüz dinar veya ölçülen yahut tartılan bir mal olup, borcun miktarı terekeye eşit olsa, bu durumda uygulanacak hüküm yukarıda açıkladığımız dirhemlerle ilgili hüküm gibidir.

Bir kimse ölerek geride her birinin değeri biner dirhem olan iki köle bıraksa, iki oğlu bulunsa, bu iki oğul köleleri paylaşarak her biri birisini alsa, daha sonra kardeşler birlikte babalarının bu kölelerden belli birini yani küçük kardeşin elindeki köleyi sağlıklı iken özgür kıldığını ikrar etseler, büyük kardeş de elindeki köleyi babasının sağlıklı iken özgür kıldığını ikrar etse, her iki ikrar da aynı zamanda yapılsa, iki köle de özgür olur. Her iki kardeşin üzerinde ittifak ettiği kölenin özgür

[18/49]

olacağı açıktır. Diğerinin özgür olma nedeni ise şudur: Bu köleyi elinde tutan kişi onun sahibidir. Sahibi o kölenin özgür olduğunu ikrar etmiştir. Mal sahibinin malı üzerindeki ikrarı geçerlidir. Bu kişi köleyi özgür kılınca küçük kardeşe elindeki kölenin değerinin yarısını öder. Çünkü büyük kardeş küçüğüne mirastan bir şey vermediğini ikrar etmektedir. Küçük kardeşe verdiği köle her ikisinin de ittifakıyla özgür kılınmıştır. Büyük kardeşin aldığı köle ise görünüşe göre her iki kardeşin mülküdür. Büyük kardeş kölenin özgür olduğunu ikrar etmekle küçük kardeşin o köledeki payını telef etmiştir. Çünkü büyük kardeşin ikrarı küçük kardeş hakkında delil değildir. Bu nedenle büyük kardeş kölenin değerinin yarısını küçük kardeşe öder. Bu, özgür kılma nedeniyle olan bir ödeme değildir. Bu nedenle özgür kılanın zengin ya da fakir olmasına göre değişmez. Bu, telef etme nedeniyle olan ödemedir. Çünkü köle, yapılan paylaşım sonucunda büyük kardeşin payına düşmüştür. Halbuki paylaşımın geçersiz olduğu ortaya çıkmıştır. Ancak büyük kardeş kölenin özgür olduğunu ikrar ettiğinden, küçük kardeşin payını aynen alması imkansız duruma gelmiştir.

Borç ikrarında bulunma meselesi bundan farklıdır. Çünkü orada her iki oğul biner dirhem almıştır. Daha sonra bunların her birinin elindeki bin dirhem üzerinde kendi ikrarlarıyla hak sahibi olan kişiler ortaya çıkmıştır. Bu nedenle kardeşlerden hiçbiri diğerinden bir şey isteyemez. İki kölenin (babalarının elinde) emanet olduğunu ikrar da aynen böyledir. Şöyle ki: Oğullar kölelerden belli birinin, falana ait emanet olduğunu ikrar etseler, oğullardan birisi de elinde olan kölenin emanet olduğunu ikrar etse, bu mesele ile kölelerin özgür kılındığını ikrar, aynı hükümdedir. Bu meseledeki gerekçe daha açıktır. Çünkü yalnızca kendi elinde olan bir şeyin başkasına ait olduğunu ikrar eden kişi, diğer ortağa başkasının hak sahibi olduğu bir bedeli vermiş olduğunu ikrar etmektedir. İkrar nedeniyle elindeki maldan diğer ortağın payını vermek imkansız duruma geldiğinden ona bu payın değerini öder.

Tereke iki bin dirhem olsa da kardeşler bunu paylaşsa ve her bir kardeş bin dirhem alsa, sonra bu kardeşlerden biri, bir kişinin babasında beş yüz dirhem alacağı olduğunu ikrar etse, yargıç da bunun ödenmesine hükmetse, daha sonra her iki kardeş bir başka kişinin babalarında bin dirhem alacağı olduğunu ikrar etseler, kardeşlerin borcu üçte bir üçte iki oranına göre ödemelerine hükmedilir. Çünkü lehine ikrarda bulunulan ilk kişi, ikrarda bulunan oğlun elindeki beş yüz dirhemi almaya kendi alacağı karşılığında hak kazanmıştır. Bu miktar ölenin terekesinden çıkar. Geriye tereke olarak bin beş yüz dirhem kalmıştır. Bunun bin dirhemi inkar edenin, beş yüz dirhemi ise ikrarda bulunan mirasçının elindedir. Her iki mirasçının ittifakıyla sabit olan borcun, bu mirasçıların ellerinde bulunan miras paylarına göre ödenmesi gerekir. Nitekim bir kimse ölerek geride bir oğul ve karısını bıraksa, bu mirasçılar ölenin borcunu ikrar etseler, mirastaki paylarına göre oğul borcun sekizde yedisini, kadın sekizde birini öder. Burada da mirasçıların

ellerinde bulunan terekedeki paylarına göre borcu ödemeleri gerekir. Bu da üçte bir üçte iki oranındadır.

Mirasçı olan iki kardeşten biri babasının bin dirhem borcu bulunduğunu ikrar etse ve yargıcın hükmü ile bunu alacaklıya verse, daha sonra her iki kardeş ikinci bin dirhem daha borç ikrarında bulunsalar, bunun tümünün ilk borcu inkar eden kardeşin elinde bulunan bin dirhemden ödenmesine hükmedilir. Çünkü borç terekeden ödenir. Terekenin geri kalan kısmı ise ilk borcu inkar eden kardeşin elindedir. İlk ikrarda bulunan kardeş herhangi bir şey ödemez. Çünkü o, ikrar ettiği borcu yargıcın hükmü ile ödemiştir. Bu mesele borçla ilgili daha önce geçen meseleleri açıklamaktadır.

Mirasçı olan iki kardeş birlikte bir kişi lehine yüz dirhem borç ikrarında bulunsa, sonra bunlardan biri bir başka kişi için yüz dirhem daha borç ikrarında bulunsa, ilk yüz dirhem borç iki kardeş tarafından yarı yarıya ödenir. Çünkü bu kardeşler borcu ikrar ettiklerinde her iki kardeşin elinde terekeden geçen miktar eşit idi. Bu durumda borcu yarı yarıya ödemeleri gerekiyordu. Bundan sonra
[18/50] kardeşlerden birinin başka bir borç ikrarında bulunması, elinde geriye kalan terekede geçerli olur. Her iki kardeşin lehine ikrarda bulunduğu alacaklı yüz dirhemi, mirasçıların birinden alırsa bu kardeş, ödediğinin yarısını diğerinden alır. Çünkü bu borç her ikisi hakkında sabit olmuştur. Bu kardeşlerden borcu ödeyen kişi bağışta bulunmamakta, babasının borcunu ödemektedir. Dolayısıyla kardeşinden onun ödemesi gereken payı alır.

Mirasçı olan iki kardeşten birisi önce bir kişiye yüz dirhem borç ikrarında bulunur, sonra da bir başkasına yüz dirhem borç ikrarında bulunursa, ilk olarak lehine ikrarda bulunulan kişi ikrar edenin elinde bulunandan yüz dirhem alır. Her iki kardeşin alacaklı olduğunda ittifak ettikleri kişinin alacağı olan yüz dirhem her iki kardeşin malında ondokuz pay üzerinden hesaplanır. Çünkü tek başına ikrarda bulunan kardeşin elinde terekeden dokuz yüz dirhem kalmıştır. Bunu inkar eden kardeşin elinde ise bin dirhem bulunmaktadır. Bu kardeşler terekeden ellerinde bulunan miktar oranında borcu öderler. Her yüz dirhem bir pay olarak kabul edildiğinde toplam on dokuz pay olmaktadır. İttifakla ikrar ettikleri alacaklı, kardeşlerin birinden yüz dirhem alırsa bu kardeş diğerinden ödemesi gereken payı alır.

Kardeşler tarafından yapılan her iki ikrar birlikte olmuşsa, kardeşlerden yalnızca birinin yaptığı ikrar yalnızca kendi malında geçerli olur. Diğer yüz dirhem ise ikisi üzerinde on dokuz paya bölünür. Bu meselenin çözümü şöyledir: Mirasçı bir borç ikrarında bulunup bunu kendi payından ödediğinde, ödediğinden herhangi bir şeyi ödemekle yükümlü olmaz. Çünkü o, ikrarda bulunmakla kendisine miras bırakan kişinin zimmetini borçtan kurtarmak istemiştir. Herhangi bir şey telef etmemiştir. Bundan sonra onun yargıcın hükmü ile ödeme yapması

onu ödeme yükümlüsü kılmaz. Ödemekle yükümlü olmayınca yaptığı ödeme sanki terekede hiç yokmuş gibi kabul edilir. Bundan sonra sabit olacak bir borç, mirasçıların elinde bulunan terekedeki paylarına göre ödenir.

Allah daha iyi bilir.

YEMİNDEN KAÇINMAK SURETİYLE İKRARDA BULUNMAK

Bir kimse başkasının elinde bulunan kölenin kendisine ait olduğunu iddia etse fakat delili olmasa, köleyi elinde bulunduran kişinin yemin etmesini istese, davalı yemin etmekten kaçınırsa, kölenin davacıya ait olduğuna hükmedilir.

Yemin etmekten kaçınmanın davadaki hükmü

Biz bu meseleyi "Dâva" konusunda ele almıştık. Davalının yeminden kaçınması ikrar hükmündedir. Bu, Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'in görüşüne göre böyledir. Onlara göre yeminden kaçınmak ikrara işaret eder. Çünkü davacının aslen iddiaya cevap isteme hakkı vardır. Onun cevap hakkı ise, hakkını elde etmesi için davalının ikrarda bulunmasıdır. Görmez misin yargıç davalıya iddia ile ilgili olarak "ne yaparsın?" diye sormaz "ne dersin?" diye sorar. Davalının iddia ile ilgili olarak verdiği cevap davacının hakkını almasına engel olduğu zaman davacının yemin isteme hakkı vardır. Davalı yeminden kaçındığında davacıya hakkı geri verilir. Bununla ikrar birbirine eşittir.

Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre yeminden kaçınma mâlî hakkından vazgeçmek, bağışlamak (bezl) gibidir. Çünkü bununla davalı inkarında haklı olmaya devam etmekle birlikte davacı hakkını almaktadır. Bir delil ve zorunluluk bulunmadıkça davalının inkar hakkını geçersiz saymak câiz değildir. Biz bu meseleyi "nikah konusunda yemin teklif etme" bahsinde açıklamıştık.

Davalı bundan sonra kölenin bir başkasına ait olduğunu ikrar etse ikrar geçerli olmaz. Çünkü bu ikrar başkasının mülkünde gerçekleşmiştir. Davalının bu ikrar dolayısıyla bir ödemede bulunması gerekmez. O herhangi bir şeyi telef etmemiştir. Yalnızca yeminden kaçınmıştır. Davalının, parayı ilk kişiye vermesi de yargıcın hükmü ile gerçekleşmiştir. Yargıcın hükmü, ikinci alacaklıya herhangi bir ödeme yapmasını gerektirmez. **[18/51]**

Davalıdan yemin istenmeden önce o kölenin, orada bulunmayan falan kişiye ait olduğunu ikrar etse, bir delil getirmedikçe bu sözle dava sona ermez. Bu mesele, "dava" konusunda ele aldığımız beş meseleden biridir. Bu durumda iken davalıdan yemin etmesi istendiğinde o bundan kaçınsa, yargıç parayı davacıya verir. Bundan sonra lehine önce ikrarda bulunan kişi gelse, yargıcın lehine hüküm verdiği kişiden bu parayı alabilir. Çünkü davalı davacı için yemin etmekten kaçınmadan önce, kendisi bu ikrarı doğrulamadan kendisi lehine ikrarda bulunmuştur. Bu nedenle o, lehine hüküm verilen kişiden parayı alma hakkına

sahiptir. Bu şuna benzer; Bir kimse, hazır bulunmayan (uzakta olan) bir kişi lehine mal ikrarında bulunsa, daha sonra bu malın hazır olan bir kişiye ait olduğunu ikrar ederek ona teslim etse, daha sonra da hazır olmayan kişi gelerek kendisi lehine yapılan ikrarı doğrulasa malı almaya daha çok hak sahibi olur. Diğer yandan davacı, davalıya karşı iddiasını devam ettirir. Dava ile ilgili delil getirirse lehine hüküm verilir. Getiremezse davalının iddiasının doğruluğu için yemin etmesini ister.

Bir kimse, köleyi elinde bulunduran bir kişinin bu köleyi gaspettiğini iddia etse, onun yemin etmesini istese, o da bundan kaçınsa, yargıç da kölenin davacıya ait olduğuna hükmetse, daha sonra bir başka davacı gelerek daha önceden köleyi elinde tutan kişinin bunu kendisinden gaspettiğini iddia ederek köleyi istese, köleyi elinde tutan kişının bunun için de yemin etmesı istenir. Çünkü ikinci davacı gasp iddiasında bulunmakla kölenin değerini ödeme borcunun davalının zimmetinde bulunduğunu iddia etmektedir. Davalı bunu ikrar ettiğinde borç gerekli olur. İnkar ettiğinde de bunun için yemin etmesi istenir. Ancak davacı gasp değil de mutlak mülkiyet iddiasında bulunursa hüküm farklı olur. Çünkü mutlak mülkiyet iddiası bir mal davasıdır. Bu dava ancak zılyede karşı açılabilir. Mal ise, aleyhine huküm verilen kişinin elinde değildir. Gasp davası ödemeyi gerektiren fiille ılgılı bir davadır. Bu nedenle köle ister davalının elinde olsun isterse olmasın geçerli olur. Emanet ve âriyet konusunda da hüküm böyledır. Çünkü bu durumda davacı davalıya ödeme borcu yükleyen bir fiili iddia etmektedir. Emanet ve âriyet alan kişi malı teslim almakla, sahibine geri verinceye kadar ödeme yükümlüsü olmaktadır Bu konuda akar (taşınmaz mal) hariç her türlü mülkiyet çeşid eşittir Ebû Hanîfe'ye ve Ebû Yusuf (rh.a.)'un son görüşüne göre taşınmaz mallarda ikinci kişi lehine bir şey ödemez. Davalının yemin etmesi de gerekmez. Ebû Yusuf (rh.a)'un ilk görüşüne ve Muhammed (rh.a.)'e göre davalıya yemin teklif edilir. Yemin etmediğinde ödemekle yükümlü olur. Bu "taşınmaz malın gasp edilmesi" konusuna dayanan meşhur bir meseledir.

Bir kimse ölüp geride bir oğul bıraksa, onun elinde bir köle bulunsa, bir kişi bu köleyi kendisinin köleyi elinde bulunduranın babasına emanet olarak bıraktığını iddia etse (oğul da inkar etse), kendisinden bu konuda "bunu babama emanet ettiğini bilmiyorum" şeklinde yemin etmesi istenir Çünkü o, miras bırakanın yerini almıştır. Mirasçının emaneti inkar etmesi, miras bırakanın inkar etmesi gibidir. Mirasçı emaneti ikrar ederse, bunu teslim etmesi istenir İnkar ettiğinde de yemin etmesi istenir. Ancak istenen bu yemin başkasının fiili ile ilgili olduğundan "bildiğim kadarıyla" şeklinde yapılır. Mirasçı yemin etmekten kaçınırsa köle davacıya verilir. Çünkü mirasçı yeminden kaçınmakla köleyi bağışlamış (bezletmiş) veya ikrar etmiş olur. Bir başka kişi aynı şekilde ikinci bir iddiada bulunursa mirasçıdan bunun için yemin etmesi istenmez. Ölenin oğlu bu ikinci davacı lehine ıkrarda bulunsa bile kendisi üzerine herhangi bir borç söz konusu olmaz. Öyleyse

inkar etmesi durumunda ona nasıl yemin teklif edilebilir? Burada mirasçı, ikinci davacı için bir şey ödemez. Çünkü emaneti alan kişi o olmadığından emanet akdi ile malı koruma görevini de o üstlenmemiştir. Dolayısıyla yeminden kaçınmakla da korumayı terketmiş olmaz. Aksine o, yalnızca yemin etmekten kaçınmıştır. Yeminden kaçınması nedeniyle yargıç ona elindekini davacıya vermesini emretmiştir. Bu nedenle ikinci davacı için bir şey ödemesi gerekmez. Ancak malın bizzat davalıya emanet edildiği iddia edilirse, o zaman davalı ikrarda bulunsa, akitle üstlendiği korumayı terkettiği için bir ödemede bulunmayı yüklenir. Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre yalnızca ilk davacı için yemin eder. Muhammed (rh.a.)'in görüşü de böyledir. Buna göre ikinci davacı için ödemede bulunur. Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre ise ikinci davacı malı ona emanet bıraktığını iddia etse bile, mal ilk davacıya yargıcın hükmü ile verilmişse, davalı onun için bir şey ödemez. Bunun için yemin etmesi de gerekmez. Aynı şekilde bir kimsenin malı elinde bulunduran mirasçının babası aleyhine gasp ve âriyet ıddiası bulunması durumunda da mirasçı belirttiğimiz nedenle ikinci davacıya ödemede bulunmaz. Bu hüküm, mirasçı olan oğlun elinde ilk davacıya ödeme yapıldıktan sonra hiçbir şey kalmaması durumunda geçerlidir. Mirasçının elinde ilk davacıya yapılan ödemeden sonra mal kalırsa ikinci davacı için yemin teklif edilir. Yemin etmekten kaçındığında ikinci kişinin, babası aleyhine iddia ettiği gasptan doğan alacağı ikrar etmiş olur. Emanet ve âriyette de babasının bunları söylemeden ölmesiyle ödemekle yükümlü olduğunu ikrar etmiş olur. Bu durumda mirasçı gasp yoluyla mal sahibi olur. Dolayısıyla borcu terekeden ödemesi emredilir. [18/52]

Küçük çocuğa yemin ettirilmesi

Bütün bu konularda erkek, kadın, köle, ticaret yapmasına izin verilen köle, mükâteb ve ticaret yapmasına izin verilen çocuk eşittir. Bu ifade, ticarete izin verilen küçük çocuğa davada yemin teklif edilebileceğini göstermektedir. Çünkü bu yemin davacının hakkıdır. Kul hakları bakımından, ticaret yapmasına izin verilen çocuk ergen gibi kabul edilir. Bu yemin teklifi, ikrar yerine geçen yeminden kaçınmanın gerçekleşebileceği umuduyla yapılır. İkrarı geçerli olan tüm kişilere iddiayı inkar etmesi durumunda yemin teklif edilir. Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre ise yeminden kaçınma bağışlama veya hakkından vazgeçme (bezl) gibidir. Köle ve çocuğun yaptığı kayıtlanmış bezl ise geçerlidir.

Yeminden kaçınan kişinin sonradan yemin etmesi

Yemin teklif edilen kişi, yeminden kaçınsa, daha sonra yargıç hükmünü vermeden önce "yemin ederim" dese bu kabul edilir. Çünkü yeminden kaçınma mahiyeti itibarıyla olasıdır. Bu, yalan yeminden kaçınmak için olabileceği gibi doğru da olsa yemin etmeye tenezzül etmemek için olabilir. Dolayısıyla yargıç hüküm vermedikçe yeminden kaçınma ile bir şey gerekli olmaz. Tıpkı tanıklıkta olduğu gibi yargıcın hükmü olmadan önce bundan dönmek de geçerli olur. Yargıcın hükmünden sonra ise yeminden kaçınan kişinin "yemin ederim" sözü kabul edilmez. Çünkü yargıcın hükmü ile hak onun aleyhine gerekli olmuştur. Yargıcın

hükmü ile yeminden kaçınmak suretiyle ikrarda bulunarak hak ortaya çıkmıştır. Bundan sonra geri dönemez.

Davalı yargıcın üç gün veya daha az süre tanımasını isterse, yargıcın bu süreyi tanımasında bir sakınca yoktur. Çünkü davalı, hesaplarını incelemek davacı ile yeniden durumu gözden geçirmek ihtiyacı duyabilir. Bu nedenle ona süre verilmesi gerekir. Yargıç süre vermekle birlikte onun aleyhine hüküm verirse, bu hüküm geçerli olur. Çünkü hükmün dayanağı olan yeminden kaçınma gerçekleşmiştir. Hükmü gerektiren nedenin gerçekleşmesinden sonra yargıcın vereceği hüküm geçerli olur.

Allah doğruyu daha iyi bilir.

İKİ KİŞİ ARASINDA ORTAK OLAN BİR MALDA İKRARDA BULUNMAK

Ortaklardan birinin başkası lehine ikrarda bulunması

Ortak olarak bir eve sahip olan iki kişiden biri, bu evin odalarından belli birinin başka bir kişiye ait olduğunu ikrar etse, diğer ortak ise bunu inkar etse, bu ikrar yapıldığı anda derhal geçerli olmaz.

Ancak Ebû Yusuf (rh.a.)'tan bir rivayete göre derhal geçerli olur. Buna göre odanın yarısı, lehine ikrarda bulunulan kişiye ait olur. Çünkü evin her bir parçası iki kişi arasında ortaktır. İkrar eden ortağın ikrarı kendi mülküne rast geldiğinden geçerli olur. Her ne kadar inkar eden ortak, paylaşım sırasında mülkiyetinin parçalanması nedeniyle zarar görse bile, zarara uğraması ikrar nedeniyle değil, ikrar eden kişinin kendi mülkünde yaptığı ikrar üzerine yapılan paylaşımdan dolayıdır. Bu ikrar, oda dışındaki kısımda diğer ortağa zarar verse bile geçerli olur. [18/53] Bu, şuna benzer: Rehin olarak köle veren kişi verdiği kölenin başka bir kimseye ait olduğunu ikrar etse, lehine ikrarda bulunulan da köleyi özgür kılsa, bu ikrar tıpkı rehin verenin diğer kullanımları gibi geçerli olur. Yine ortak olarak bir köleye sahip olan iki kişiden birisi köleyi özgür kılsa, bu özgür kılma diğer ortağa zarar verse bile geçerli olur. Bizim meselemizde de durum böyledir.

Zâhirü'r-rivaye'nin delili şudur: Biz bu ikrarı, yapıldığı anda hemen geçerli sayarsak bundan diğer ortak zarar görür. Çünkü bu durumda o ortak iki defa taksim yapmaya ihtiyaç duyar. Birisi, lehine ikrar yapılan kişi ile odanın taksimi, diğeri de ikrar edenle birlikte evin geri kalan kısmının taksimi. Böylelikle inkar eden ortağın mülkiyeti parçalanmış olmaktadır. Bu zararla karşılaşmasına ise ikrar eden neden olmaktadır. Çünkü taksim isteği, ikrar ile sabit olan mülkiyet nedeniyle olmuştur. Buna bağlı olan zarar da nedenin başlangıcına (yani ikrara) dayandırılır. İkrar edenin yaptığı ikrar başkasına zarar verme durumunda onun hakkında delil olmaz. Ancak ikrar eden, evi ortağı ile taksim eder. Taksim sonucu oda ikrar

edenin payına düşerse odayı lehine ikrarda bulunduğu kişiye vermesi emredilir. Çünkü daha önce yaptığı ikrarın kendi payında geçerli olmamasının nedeni diğer ortağın zararını önlemekti. Oysa bu durum ortadan kalkmıştır. İkrarın diğer yarımda geçerli olmamasının nedeni ise ikrar edenin bu kısma sahip olmamasıydı. Bu durum da taksim nedeniyle ortadan kalkmıştır.

Başkası için ikrar ettiği mala sonra sahip olmak

Bir kimse sahip olmadığı bir şeyi ikrar edip sonra da ona sahip olsa bu malı, lehine ikrarda bulunduğu kişiye vermesi emredilir. İkrar eden kişi mala sahip olduktan sonra ikrarını yenilemiş gibi kabul edilir.

Taksim sonucunda başkası için ikrar edilen oda, ikrarda bulunmayan ortağın payına düşerse, ikrarda bulunan ortağın payı kendisi ile lehine ikrarda bulunduğu kişi arasında paylaştırılır. Bu paylaşımda lehine ikrarda bulunulan kişinin payı, oda toplam kaç zirâ'[22] ise o kadar hesaplanır. İkrarda bulunan kişinin payı oda dışında ev kaç zirâ' ise onun yarısı olarak hesaplanır. Bu, Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf (rh.a.)'un görüşüdür. Muhammed (rh.a.)'e göre ise lehine ikrarda bulunulan kişinin payı odanın yarısı kaç zirâ' ise o kadar, ikrarda bulunanın payı da odanın yarısı hariç evin yarısı kaç zirâ' ise o kadar hesaplanır. Mesela ev yüz zirâ', oda da on zirâ' ise Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre lehine ikrarda bulunulan kişi on zirâ', ikrar eden de kırk beş zirâ' üzerinden paylaşıma katılır. Böylelikle toplam on bir pay olur. İki pay lehine ikrarda bulunulan kişiye, dokuz pay da ikrarda bulunana ait olur. Muhammed (rh.a.)'e göre lehine ikrarda bulunulanın payı beş zirâ', ikrarda bulunanın payı da kırk beş zirâ' üzerinden hesaplanır. Bu durumda lehine ikrarda bulunulan kişi, ikrar edenin payının onda biri kadarını alır.

Muhammed (rh.a.)'in görüşünün delili şudur: İkrar edenin odanın yarısı üzerindeki ikrarı diğer ortağın payına düşmüştür. Dolayısıyla ikrarda bulunan ortak buraya sahip olamamıştır. Bunun yerine, ikrarda bulunanın payına o odanın bedeli düşmüştür. İkrar edilen malın bir bedeli bulunursa, lehine ikrarda bulunulan kişinin bu bedel üzerinde hakkı olur. Bu nedenle lehine ikrarda bulunulan kişinin payı odanın zirâ' miktarının yarısı üzerinden hesaplanır. İkrar edenin payı da bütün hakkı üzerinden, yani oda hariç evin yarısı üzerinden hesaplanır. Ancak paylaşım sonucunda oda ikrarda bulunan ortağın payına düşerse durum farklı olur. Çünkü bu durumda ikrar edenin odanın tümü üzerinde mülkiyeti gerçekleştiğinden, odanın tümü üzerindeki ikrarı geçerli olur. Bu nedenle de lehine ikrarda bulunulan kişi odanın tümünü alır.

Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf (rh.a.)'un görüşlerinin delili ise şudur: Taşınmaz mallardaki paylaşımda, bedelli olma (satış) özelliği bulunmaktadır. Bu nedenledir

---

[22] **Zirâ'/** Omuzdan veya dirsekten parmak ucuna kadar olan kısım. Dilimizde "arşın" olarak bilinen takriben ۷۰ santimetrelik uzunluk ölçüsü.

[23] Ortaklardan birisi aldığı bölümün yarısını, diğer ortağın aldığı bölümdeki yarı hakkına karşılık alır. Yani her bir ortak, diğer ortağa kendi hakkının yarısını bedel olarak verir.

ki iki ortaktan hiçbirisi tek başına paylaştırma yapamaz. İki kişi birlikte bir ev satın alarak bunu aralarında paylaşsalar hiç birisi kendi payını murâbaha yoluyla (maliyet fiyatı üzerine kâr koyarak) satamaz. Paylaşım sonucu oda, ikrarda bulunmayan ortağın payına düşmüş olsa bile, odanın bedeli ikrarda bulunanın eline geçmiştir. Bedel ile asıl aynı hükme sahiptir. Şöyle ki; Paylaşım sonucunda oda, ikrar edenin payına düşmüş olsaydı odanın tamamını lehine ikrarda bulunulan kişiye teslim etmesi emredilirdi. Oda değil de onun bedeli ikrarda bulunanın eline geçtiğinde de lehine ikrarda bulunulan kişinin bu bedelin tümü üzerinde hakkı olur. Bu nedenle taksim odanın tamamının ölçüsü üzerinden hesaplanır. Bunun nedeni şudur: Kişinin mülkünde olmayan bir şeyi ikrar etmesi, o şeye malik olmasından sonra geçerli duruma geldiği gibi, malın yerini alan bedel üzerinde de geçerli olur. Ayrıca ikrarda bulunan kişiye göre diğer ortak, lehine ikrarda bulunulan kişinin oda üzerindeki hakkını inkar etmekle haksızlık etmektedir. Dolayısıyla inkar eden ortak paylaşım sonucunda aldığı kısım ile birlikte hiç yokmuş gibi kabul edilir. Çünkü onun yaptığı haksızlığın zararı, ortaklardan hiçbirisine yüklenemez. Bu durumda ikrar edene göre lehine ikrarda bulunulan kişinin oda üzerindeki hakkı devam eder, ikrar edenin de oda hariç evin yarısı üzerinde hakkı vardır. Her birinin payı bunların tümü üzerinden hesaplanır. [18/54]

Aynı şekilde iki ortaktan birisi ortak olan evde bir başkası lehine bir yol veya duvar ikrarında bulunsa yahut bina ve arazide bir ikrarda bulunsa, oda konusunda belirttiğimiz hükümler burada da geçerli olur.

Ortaklardan birisinin, ortak malın bir kısmını vasiyet etmesi

İki ortaktan birisi ortak evde bulunan bir odayı bir başka kişiye vasiyet etse, daha sonra da ölse, belirttiğimiz hükümler burada da geçerli olur. Bu meseleden sonra yalnızca Muhammed (rh.a.)'in vasiyet konusundaki görüşü açıkça belirtilmiştir.

Muhammed (rh.a.)'in vasiyet ve ikrar konusundaki görüşleri bir nokta dışında aynıdır. O nokta da şudur: iki ortak evi paylaştıktan sonra oda mirasçıların payına düşerse, lehine vasiyet yapılan kişi odanın yarısını alır. İkrarda ise böyle değildir. İkrarda, lehine ikrarda bulunulan kişi odanın tümünü alır. Çünkü vasiyet yapan kişinin oda konusundaki vasiyetinin yarısı kendi payına, diğer yarısı da ortağının payına düşmüştür.

Paylaşılmayan ortak malda başkası için ikrarda bulunma

Bir kimse, sahip olmadığı bir malı vasiyet etse, daha sonra da o mala sahip olsa vasiyeti geçerli olmaz. Bu nedenle mirasçılara, evin yarısını lehine vasiyet yapılan kişiye teslim etmeleri emredilir.

İkrar konusunda ise bir kimse sahip olmadığı bir şeyi ikrar etse, daha sonra da o mala sahip olsa malı, lehine ikrarda bulunduğu kişiye teslim etmesi emredilir. Bunun için lehine ikrarda bulunulan kişi odanın tümünü alır. Bu nokta dışında vasiyet ve ikrar konusu, imamların ittifak ettikleri hususlarda aynı hükümlere tabidir.

Bir hamam iki kişi arasında ortak olsa, ortaklardan birisi hamamın orta odasını bir başka kişi lehine ikrar etse, bu ikrar geçerli olmaz. Çünkü ikrarın yapıldığı anda hamamın paylaştırılması mümkün olmadığından, bu ikrar diğer ortağa zarar verir. Hamam yıkıldığında ise paylaşılması mümkün olur. İkrarda bulunan ortağın ikrarını derhal geçerli sayarsak diğer ortak bundan zarar görür. Çünkü bu durumda onun iki defa paylaşım yapması gerekir. Burada ikrar hemen geçerli olmayınca, lehine ikrarda bulunulan kişi odanın değerinin yarısını ikrarda bulunana ödettirme hakkına sahip olur. Çünkü burada paylaşım yolu ile ikrarı geçerli saymak mümkün değildir. Hamam paylaştırılamaz. Ortakları paylaşıma zorlamak her bir ortağın kendi payından yararlanmasını sağlamak içindir. Halbuki hamamın paylaştırılmasında yararı ortadan kaldırma durumu bulunmaktadır. Hamamın paylaştırılması mümkün olmadığından, her bir ortağın elinde hamamın yarısı bulunmaya devam eder. İkrarda bulunana göre hamamın orta odası, lehine ikrarda bulunduğu kişiye aittir. Bunun yarısını kendi elinde, yarısı da diğer ortağın elinde bulunmaktadır. Bu nedenle ikrarda bulunan kişi kendi elinde tuttuğu payın değerini lehine ikrarda bulunduğu kişiye öder. Çünkü bir kimse başkasının mülkünü elinde tutup sahibine vermesi mümkün olmazsa, bunu karşılıksız olarak elinde bulunduramaz. Aksine değerini ödeyerek elinde bulundurabilir.

Belirtilen durumda ikrarda bulunan kişi hamamın yarısını veya üçte birini ikrar etse ikrarı geçerli olur. Çünkü lehine ikrarda bulunulan kişi için şayi' (ortak) bir bölümün ikrar edilmesinde, diğer ortak için ne şimdi ne de daha sonra bir zarar söz konusu olmamaktadır.

Zut yöresinde dokunmuş olan bir denk (çuval) kumaş iki kişi arasında ortak olsa, ortaklardan birisi bu kumaşlardan belirli bir tanesini bir kişi lehine ikrar etse, onun bu kumaştaki payı, lehine ikrarda bulunduğu kişiye ait olur.

Çünkü her bir kumaş iki kişi arasında ortaktır. Kişinin belirlediği kumaş üzerindeki payda yaptığı ikrar, kendi mülküne rast gelmektedir. Bunda ortağına zarar verme de yoktur. Bu nedenle ikrar geçerlidir. Tek bir ev üzerinde yapılan ikrar ise böyle değildir. Çünkü evde onların ortak kullandıkları alanları birbirine bitişiktir. Bu durumda ikrarı geçerli saymak ikrarda bulunmayan ortağa zarar vermektedir. Burada ise kumaşlar birbirine bitişik değildir. Dolayısıyla ikrarı geçerli sayma durumunda diğer ortak bundan zarar görmez. Onun açısından kumaştaki ortağın ikrar eden veya lehine ikrarda bulunulan kişi olması arasında fark yoktur. Bu konuda köle ve hayvanlar da kumaşa kıyas edilir. [18/55]

Bir ev iki kişi arasında ortak olsa, ortaklardan birisi bu evdeki belirli bir odayı bir kişi lehine ikrar etse, diğer ortak ise bunu inkar etse, daha sonra ilk ortak bir başka odayı başka bir kişi lehine ikrar etse, diğer ortak bunu da inkar etse, ev iki ortak arasında ikiye bölünür. Paylaşım sonucunda oda ikrarda bulunan kişinin payına düşerse, o bu odayı lehine ikrarda bulunduğu kişiye verir. Oda ikrarda

bulunanın payına düşmezse, ikrarda bulunanın payına düşen miktar, lehine ikrarda bulunulan kişiye oda miktarı kadar, ikrar edene de oda dışındaki kısım düşecek şekilde taksim edilir. Biz bunu daha önce; ortaklardan biri ikrarda bulunduğunda, ikrar edenin payının kendisi ile lehine ikrarda bulunduğu kişi arasında, imamların farklı görüşlerine göre nasıl taksim edileceğini belirtirken açıklamıştık.

Üzerinde kapı bulunan bir yol bir topluluğa ait olsa, bu topluluktan birisi bu yolda yabancı bir kişi lehine yol hakkı bulunduğunu ikrar etse, ikrarı diğer ortaklar hakkında geçerli olmaz. Ortaklar yolu paylaşmadıkça, lehine ikrarda bulunulan kişi yoldan geçme hakkına sahip olmaz. Çünkü paylaşım olmadıkça, lehine ikrarda bulunulan kişi ikrarda bulunanın payından geçmiş olamaz. Paylaşım sonucunda ikrar edilen yol, ikrar edenin payına düşerse ikrar geçerli olur. Çünkü bu durumda diğer ortaklar hakkında zarar ortadan kalkmıştır. İkrar edilen yol bir başka ortağın payına düşerse, oda konusunda açıkladığımız üzere, lehine ikrarda bulunulan kişi kendisi için ikrar edilen yol miktarını, ikrar edenin payından paylaşım sonucu alma hakkına sahip olur. Yolla ilgili bu meselenin açıklaması "Dava" konusunda geçmişti. Muhammed (rh.a.) burada yol ile nehir arasında farkı açıklamak için tekrar ele almıştır. Bir nehir bir topluluğa ait olur da bu topluluktan birisi, yabancı birisi lehine nehirde sulama hakkı ikrarında bulunursa belirttiğimiz gibi bu ikrar ortaklar için geçerli olmaz.

Ortaklar üç kişi olsa, bunlardan birisi nehrin onda birini yabancı bir kişi lehine ikrar etse, lehine ikrarda bulunulan kişi ikrar edenin payından nehirde hak sahibi olur. İkrar edenin payı on bire bölünür. Bunun onu ikrar edene bir payı da lehine ikrar edilen kişiye ait olur.

Yolda ortak olan üç kişiden biri "falan kişinin bu yolda onda bir hakkı vardır" dese, lehine ikrarda bulunulan kişi bu yoldan geçme hakkına sahip olamaz. Çünkü yol, ortaklar arasında paylaşılmaz. Nehir ise her bir ortak arasında kendi sulama hakkı miktarınca paylaşılır. Bu, ortaklar arasında sudaki paylaşım olur. Allahu Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَنَبِّئْهُمْ أَنَّ الْمَاءَ قِسْمَةٌ بَيْنَهُمْ ﴾

"Onlara suyun aralarında paylaştırıldığını haber ver". (el-Kamer 54/28) Yine şöyle buyurmaktadır:

﴿ لَهَا شِرْبٌ وَلَكُمْ شِرْبُ يَوْمٍ مَعْلُومٍ ﴾

"Onun bir su içme hakkı vardır, belli bir günün içme hakkı da sizindir." (eş-Şuarâ 26/155) Dolayısıyla nehirle ilgili meselede, diğer ortaklar hakkında herhangi bir zarar söz konusu olmaksızın, lehine ikrarda bulunulan kişinin ikrarda bulunanla birlikte onun payına sokulması mümkündür.

Aynı şekilde bir pınar veya kuyu üç kişi arasında ortak olsa, bunlardan biri ortak malın onda birini yabancı bir kişi lehine ikrar etse, lehine ikrarda bulunulan kişi ikrar edenin payına ortak olur. İkrar eden "onda biri onun üçte biri de benimdir" dese ikrar edenin payı buna göre bölüştürülür. Lehine ikrarda bulunulan kişinin payı bir pay, ikrar edeninki de üç tam onda üç pay olarak hesaplanır. Payların düzeltilmesi şöyle olur: ikrar edenin payı on üç pay olarak bölünür. Bunun onu ikrar edene üçü de lehine ikrar edilene verilir. İkrar eden "onda biri onundur" dese, başka bir şey söylemese ikrar edenin payı, ikrar ettiği kişi ile arasında dörde bölünür. Lehine ikrarda bulunulan bir pay, ikrar eden üç pay alır.

Bir kılıç iki kişi arasında ortak olup, onun süsü de gümüşten olsa, ortaklardan biri kılıcın süsünün bir kimseye ait olduğunu ikrar etse bu ikrar diğer ortak hakkında geçerli olmaz. İkrar eden, lehine ikrarda bulunduğu kişiye kılıcın üzerindeki süsün altın olarak yahut gümüş dışında bir şeyden kalıba dökülmüş durumdaki değerini öder. Çünkü süsü paylaştırarak ikrarı geçerli saymak mümkün değildir. İkrar edene göre süs, lehine ikrarda bulunduğu kişiye ait olup bu süsün her bir yarısı iki ortağın elindedir. Bu nedenle ikrar eden, lehine ikrarda bulunduğu kişiye ait mülkün kendi elinde bulunan kısmını öder. Bu ödemeyi, faizden kaçınmak için altın ile öder. **[18/56]**

Bir eve ortak olan iki kişiden biri, tavandaki kirişlerden birini başka birisi lehine ikrarda bulunsa, kendisine göre ikrarda bulunduğu kişiye ait olan bu kirişin yarısını elinde bulundurduğu için, bunun değerini o kişiye öder.

Yine bir kimse ortak olan evin bir duvarındaki bir tuğlayı, ya da kubbedeki bir tahta parçası yahut ortak olan kapıdaki bir levhayı başkası lehine ikrarda bulunsa hüküm aynı olur. Çünkü bu durumlarda paylaştırma yapmak suretiyle ikrarı geçerli kılmak mümkün değildir. İkrar edilen mal, ikrar edenin payına düşse bile, malı söküp çıkarmada zarar bulunduğu için ikrar edenin teslim etmesi gerekmez.

İki kişi arasında ortak olan bir evin belli bir odasının yarısını, ortaklardan birisi satsa bu satış geçerli olmaz. Ancak Ebû Yusuf (rh.a.)'tan bir rivayete göre satış geçerli olur. O, şöyle der: Kişinin satışı kendi mülkünde gerçekleşmektedir. Bu bölümü boşaltmak suretiyle alıcıya teslim etmek de mümkündür. Dolayısıyla bu satış geçerlidir.

Zâhirü'r-rivâye'nin delili ise şudur: Ortaklardan birinin evdeki odalardan birinin yarısını satması geçerli olsa, bundan diğer ortak zarar görür. Çünkü bu durumda satış yapmayan ortak iki kere paylaştırma yapma durumunda kalır; bir kere odayı satın alan kişi ile diğer defa da evin kalanını diğer ortakla paylaşacaktır. Bunun sonucunda kendi mülkünün parçalara ayrılmasından zarar görür. Bir satım akdi, bizzat satıcının zarara düşmesine yol açacak biçimde gerçekleşirse satım geçerli olmaz. Satıcı değil de diğer ortak satımdan zarar görüyorsa öncelikle geçerli olmaz.

Bir kimse bir başkasına "senin bende veya mükâtebim olan falanda bin dirhem alacağın vardır" dese, bu sözü söyleyen kişinin o anda bir şey ödemesi gerekmez. Çünkü ikrar eden açısından mükâteb,[24] özgür kimse gibidir. Efendisi onun aleyhine borç ikrarında bulunma yetkisine sahip değildir. Bu sözü söyleyen kişi "senin bende veya falan özgür kişide bin dirhem alacağın vardır" demiş gibi olmaktadır. Bu durumda onun bir şey ödemesi gerekmez. Çünkü "veya" sözcüğü bir hak ispat eden cümlede kullanıldığında, cümlede ifade edilen iki şeyden birini ispat eder. Bu sözü söyleyen kişi borcu kendisi ile başkası arasında tereddütlü bir durumda bıraktığından bu sözle borcu yüklenmiş olmaz. Mükâteb özgür kılınınca efendisinden daha çok uzaklaşmış olur. Dolayısıyla ikrar da geçersiz olur. Mükâteb, kitâbet bedelini ödeyemez, bu nedenle kölelik durumuna dönerse, borcu da bulunmazsa ikrar geçerli olur. Efendi bu durumda ikrarı yenilemiş sayılır. Çünkü kölenin maliyetindeki hak, bütünüyle efendiye aittir. Efendi bu durumda iken yeni bir ikrar yaparak "senin bende veya bu kölemde bin dirhem alacağın var" dese, kölenin de borcu olmasa ikrar geçerli olur. Efendi, borcu kendisinin yüklenmesi ile köleye yüklemek arasında muhayyer olur. Çünkü efendinin şu anda söylemiş olduğu sözler kesinlikle borcu yüklenme anlamına gelmektedir. Borç köleye gerekli olmaz ancak kölenin ekonomik değeri üzerinde söz konusu olur. Kölenin ekonomik değeri ise tıpkı efendinin zimmeti gibi tamamen efendinin hakkıdır. Diğer yandan efendi kölesi aleyhine ikrarda bulunsa ikrar geçerli olur. Kendisi aleyhine ikrarda bulunduğunda da geçerli olur. İkrarı kendisi ile kölesi arasında tereddütlü bir durumda yaptığında da geçerli olur. İşte bu açıdan köle aleyhine yapılan borç ikrarı ile kitâbet akdi devam eden köle aleyhine yapılan ikrar birbirinden farklıdır. Efendi, mükâtebi aleyhine ikrarda bulunsa ikrar geçerli olmaz. Ancak mükâteb, mükâtebe bedelini ödeyemez ve üzerinde de borç bulunmazsa bu durumda ikrar geçerli olur. Efendi ikrarı, kendisi ile mükâtebi arasında tereddütlü bir şekilde yaptığında da aynı durum söz konusudur.

Bir kimse, ticaret yapmasına izin verdiği kölesinin aleyhine bir borç ikrarında bulunsa, köle ise bunu inkar etse, kölenin üzerinde değerini aşan bir borç bulunsa efendinin ikrarı geçersiz olur.

[18/57]

Çünkü bu kölenin ekonomik değeri ve kazandıkları, ondan alacaklı olan kimselerin hakkıdır. Efendi onların hakkını iptal etme yetkisine sahip olmadığı gibi, söyleyeceği bir sözle bu alacaklılara yeni bir alacaklı ekleme yetkisine de sahip değildir. Nitekim rehin, rehin alanın hakkı durumuna gelince rehin veren bu hakkı iptal etme ve bir başka hak sahibi ekleme yetkisine sahip olamaz. Efendinin kölesi aleyhine yapacağı ikrarın geçerli olması, kölenin zimmeti itibarıyla değil değeri itibarıyladır. Köle zimmeti açısından aslen özgür olan kişi gibi kabul edilmeye

Aleyhine borç ikrar edilenin ölüp, ikrarda bulunanın mirasçı olması

[24] **Mükâteb** / ـــ Özgür olmak için sahibi ile belli bir meblağ sağlamak ve getirmek üzere sözleşme yapan köle. Yapılan sözleşmeye de "kitâbet akdi" veya "mükâtebe akdi" denir.

devam eder. Köle, alacaklıların alacakları nedeniyle satılırsa, efendinin köle aleyhine yaptığı borç ikrarı onu bağlamaz. Köle özgür kılındıktan sonra da bağlamaz. Çünkü bu nedenlerle köle (satım ve özgür olma) efendisinden daha da uzaklaşır.

Bir kimse birisinin kendisinde veya bir başkasında bin dirhem alacağı bulunduğunu ikrar etse, daha sonra aleyhine borç ikrarında bulunduğu kişi ölse, ikrar eden de ona mirasçı olsa, aleyhine ikrarda bulunulan kişi mal bırakmışsa mirasçılık nedeniyle ikrar, ikrar eden için bağlayıcı olur.

Çünkü ikrarda bulunan kişi ölünün malına mirasçı olmuştur. İkrar eden kişi bu durumda ikrarını yenilese borcu yüklenmiş olur. Borç ikrarında bulunmak, alacaklının, ikrar edenin malından borcu ödemesini isteme talebi ile karşılaşmasını gerektirir. Bu borcu malından ödemesi istenecek olan da, ikrarda bulunan kişi olmuştur. Çünkü ikrarda bulunan kişinin yaptığı ikrar ile kastettiği kendi aleyhine borç ikrarında bulunmak ise, bunu ödemesi gerekir. Eğer kastı kendisine miras bırakan kişi üzerine borç ikrarında bulunmak ise, bu borcu da onun terekesinden ödemesi gerekir. Miras bırakanın terekesi de mirasçının hakkıdır. Bu nedenle söz konusu kişinin yaptığı ikrarın geçerli olduğuna hükmedilir. Bu konuda delil getirme yükümlülüğü ikrarda bulunana yüklenir.

Lehine borç ikrar edilenin ölmesi, ikrarda bulunanın mirasçı olması

Bir kimse başkası lehine bin dirhem borç ikrarında bulunsa, sonra lehine ikrarda bulunulan kişi ölse ve ikrar eden onun mirasçısı olsa, borç tereke kapsamına katılır. Bu ikrar, lehine ikrarda bulunulan kişinin ölümünden sonra yapılmış hükmündedir. Çünkü ikrar, ikrar eden açısından geçersiz kılınamayan bağlayıcı bir haberdir. İkrarın doğruluk yönü, ikrar eden kişi açısından devam etmektedir. İkrarın kaldırılması ise ancak ondaki yalan olma yönünün ortaya çıkmasından sonra olur. Halbuki yapılan ikrardaki doğruluk yönü kesin olarak ortaya çıktıktan sonra bunda yalan olma düşünülemez. Bu nedenle biz bütün bu durumlarda, hak ikrar edenin eline geçtikten sonra, onu ikrarını yenilemiş gibi kabul ettik.

Ölen bir kimsenin sağlık veya hastalık durumundan kalma borcu bulunursa, bu borç terekeden ödenir. Çünkü mirasçının yaptığı ikrarın geçerli olması tereke itibarıyladır. Bu ise tereke, mirasçının hakkı olarak onun eline geçtikten sonra olur. Ölen kimsenin sağlıklı iken veya hastalık durumunda iken ikrar ettiği bir borcu bulunduğu sürece, mirasçının onun terekesinde bir hakkı olamaz. Bu durum, miras bırakanın hayatta olması durumu gibi kabul edilir.

Bir kimse "falan kişinin bende, hayır aksine şu kişide bin dirhem alacağı var" dese, ikrar edilen borç, ikrar eden üzerine gerekli olur. Çünkü o, ikrarı ile bu borcu üstlenmiş daha sonra da bu ikrardan dönerek "hayır, aksine" sözü ile borcu başkasına yüklemeye yeltenmiştir. "Hayır, aksine" sözcükleri ilk sözden dönüp, ikinci sözü ilkinin yerine koymakla sözü telafi etmek için kullanılır. İkrarda bulunan

kişinin ikrarından dönüp ikrar edilen borcu başkasına yükleme yetkisi yoktur. Dolayısıyla kişinin sözünün sonraki kısmı geçersiz olur. Sözün ilk kısmı dikkate alınarak, borç onun üzerine gerekli olur. Bu tür ikrar daha önce geçen meseleden farklıdır. Çünkü (أَوْ) "veya" sözcüğü şüpheyi ortaya koymak için kullanılır. Kişi ikrarında "veya" sözcüğünü kullanmakla borcu üstlenmiş olmaz.

Bir ev iki kişi arasında ortak olsa, ortaklardan birisi evin ikisine ve bir de başka kişiye ait olduğunu ikrar etse, diğer ortak da evin bu üç kişi ile birlikte bir başka birisi arasında dörtte bir oranında ortak olduğunu ikrar etse, bu meselede her birinin ne kadar pay alacağına geçmeden önce kişilere isim verelim: Her iki ortağın ittifakla ikrarda bulundukları kişiye üzerinde anlaşılan kişi (müttefekun aleyh), ortaklardan birinin ikrarda bulunduğu kişiye inkar edilen kişi (mechûd), her iki kişi lehine de ikrarda bulunan ortağa ikrar eden (mukır), diğer ortağa da yalanlayan (mükezzib) diyelim. Bu meselede şunları söyleriz: Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre üzerinde anlaşılan kişi (müttefekun aleyh), ikrarda bulunana gelerek onun elindekinin dörtte birini alır. Bunu yalanlayıcının (mükezzibin) elindekine ekler. Ve bunlar bunu aralarında yarı yarıya paylaşırlar. İkrar edenin (mukırrın) elinde kalan mal onunla, inkar edilen (mechûd) arasında yarı yarıya olur. Bu hesabı tam olarak yapabilmemiz için hem ikiye hem de sekize bölünebilen bir ortak kata ihtiyaç duyarız. İki ve sekizin en küçük ortak katı (EKOK) on altıdır. Bu nedenle ev on altı pay olarak kabul edilir. Başlangıçta iki ortaktan her birinin elinde sekiz pay bulunmaktadır. Sonra müttefekun aleyh, mukırrın elindekinin dörtte birini alır. Bu iki pay yapmaktadır. Daha sonra bunu mükezzibin payı olan sekize ekler. Toplamı on pay olur. Bu on pay ikiye bölünür. Böylece müttefekun aleyhle mükezzibin elinde beşer pay olur. Mukırrın elinde kalan altı pay, mechûd arasında yarı yarıya ortaktır. Bu, Ebû Yusuf (rh.a.)'un Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin görüşüne kıyasla ulaştığı sonuçtur. Muhammed (rh.a.)'in, Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin görüşüne kıyasla ulaştığı sonuç ise şöyledir: Üzerinde anlaşılan kişi (müttefekun aleyh), ikrar edenin (mukırrın) elindeki beşte birini alır. Diğer meseleler Ebû Yusuf (rh.a.)'un belirttiği gibidir.

[18/58]

Bu meselenin aslını Muhammed (rh.a.), "Ferâiz" konusunda şu şekilde anlatmaktadır: Bir kimse öldüğünde geride iki oğul bıraksa, oğullardan biri ölenin iki oğlunun daha bulunduğunu ikrar etse, diğer oğul ise bunların birisinin kardeşi olduğunu doğrulayıp, diğerinin kardeşi olduğunu yalanlasa, Ebû Yusuf'un Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin görüşüne kıyasla, üzerinde anlaşılan kardeş ikrar edenin elindekinin dörtte birini alır. Muhammed (rh.a.)'e göre ise beşte birini alır. Ebû Yusuf (rh.a.)'un görüşünün dayanağı açıktır. Çünkü üzerinde ittifak edilen kardeş ikrar edene şöyle demektedir: "Sen, evin dördümüz arasında dörtte bir oranında ortak olduğunu ikrar ettin. Buna göre evin her bir yarımının yarısı bana aittir. Evin yarısı senin elinde bulunmaktadır. Dolayısıyla elindekinin dörtte birini bana ver." İkrar eden kardeş buna olumlu cevap vermekten başka bir şey yapamaz. Üzerinde ittifak edilen kardeş bu dörtte biri aldıktan sonra bunu, diğer kardeşin elindekine

ekler. Çünkü o, diğer kardeşe şöyle der: "Sen bizim evdeki hakkımızın birbirine eşit olduğunu ikrar etmiş bulunuyorsun." Onun ikrarı, kendisini bağlayıcıdır.

Muhammed (rh.a.)'in görüşünün açıklaması ise şudur: İkrar eden kardeş, üzerinde ittifak edilene şöyle der: "Ben kendimin, inkar edilenin ve senin, birer pay hakkımız olduğunu ikrar ettim. Ancak senin hakkın olan payın yarısı benim elimde yarısı da ortağımın elindedir. Ortağım da bu miktarı ve fazlasını senin lehine ikrar etmektedir. Benim elimde olan paydan senin hesabına düşen ancak senin için ikrar ettiğim miktardır. Bu da yarım paydır. Benim elimdeki maldan sana yarım pay, bana bir pay ve inkar edilene de bir pay düşmektedir." Bu nedenle üzerinde anlaşılan kardeş, onun elindekinin beşte birini alarak bunu diğerini yalanlayan kardeşten alacağı payına ekler. Toplam malı aralarında yarı yarıya paylaşırlar. Çünkü her ikisi, evdeki paylarının birbirine eşit olduğunda müttefiktirler.

İki kişinin bir duvarın mülkiyetinde anlaşamamaları

İki kişi bir duvar hakkında birbiri ile anlaşmazlığa düşseler, duvarın yüzü bu kişilerden birinin evine dönük olsa, Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre duvar bu iki kişi arasında yarı yarıya ortak olur. Bu durumda duvarın yüzünün hangi tarafa dönük olduğu, hakem olarak kabul edilmez. Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre binanın yüzü ve tuğlaların yönü hangi tarafa dönükse duvar ona ait olarak kabul edilir. Biz hem duvar hem de kale konusundaki bu anlaşmazlığı "Dâvâ" konusunda ele almıştık. Bu meseleyi burada tekrar ele almamızın nedeni Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin delilini destekleyen ikinci derecedeki meseleleri göstermek içindir. Ebû Hanîfe (rh.a.) şöyle demektedir: Kişi duvarın yönünü yola dönük olarak da yapabilir. Bu, duvarın sahipsiz olduğunu göstermez. Duvarın bir tarafı kireçle sıvanmış olabilir. Bu da duvarın kireçle sıvanan yüzünün dönük olduğu kişinin, bu duvara sahip olduğuna delil olamaz. Yine duvarın bir tarafında küçük delikler veya kemerler bulunabilir. Bu, anlaşmazlık durumundaki iki kişiden birini diğerine tercih etme konusunda delil olamaz. Duvarın yönü de aynı şekilde anlaşmazlık durumunda delil olamaz.

[18/59]

Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.) ise kale ve duvardaki delikler konusunda Ebû Hanîfe ile aynı görüşe sahiptirler. Kemerlerle inşa edilmiş duvara gelince, kemerler kimin tarafında ise duvar ona aittir. Çünkü kemerler, duvarın yüzü gibidir. Görünüşte duvarı yapan kişi duvarın kemerlerini de kendisine dönük olarak yapar. Çünkü kemerli yüz, düz olarak yapılır. Duvar, kendisinin tarafında itibara alınır. Komşusu tarafından değil. Bu nedenle anlaşmazlık durumunda duvarın yüzü de hakem kabul edilir. Kemerler de böyledir. Muhammed (rh.a.) "duvardaki küçük pencere delikleri kiremitten yapılmışsa bunlar da kemerler gibi kabul edilir." demiştir. Bu söz, Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'in duvar üzerindeki deliklere itibar etmediklerini göstermektedir. Duvar üzerindeki bu delikleri ışık girsin diye duvar sahibi açabileceği gibi, komşusu da açmış olabilir. Ancak duvarın yapılması sırasında yapıldığı bilinen pencere delikleri, tıpkı kemerler gibi Ebû Yusuf ve

Muhammed (rh.a.)'e göre hakem olarak kabul edilir. Bu delikler taraflardan hangisine dönükse, duvarın ona ait olduğuna hükmedilir. Çünkü duvarı yapan kişi duvarın komşusuna bakan yüzünün değil, kendisine bakan yüzünün düz olmasına bakar.

Bir duvarda açılmış olan bir kapı olsa, iki kişiden her biri bu duvarın kendisine ait olduğunu iddia etse, kapı da yalnız bir tarafa kapansa Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre kapı ve duvar iki kişi arasında ortak olur. Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre duvar iki kişi arasında ortak olur. Kapı konusunda ise Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.) örfü esas almışlardır. Duvara kapı yapan kişi âdete göre kapıyı kendi tarafına doğru kapatır. Ebû Hanîfe (rh.a.) ise kıyasa itibar etmiştir. Buna göre kapıda olduğu gibi, kapının kapanma yönünde de anlaşmazlık vardır. Bu konuda âdet ise ortaktır. Kişi, kapının açılma yönünü kendisine doğru yapabileceği gibi komşusu tarafına doğru da yapabilir. Bu nedenle kapı ikisi arasında ortak olur. Kapı her iki tarafa da açılıyorsa bütün imamlara göre kapı iki kişi arasında ortak olur. Çünkü iki tarafın iddiaları ve işaret yolu ile ortaya koydukları tanık birbirine eşittir. Kapının her iki tarafa açılması nedeniyle bir çelişki meydana geldiğinde kapının açılış yönü yok gibi kabul edilerek tıpkı duvar gibi onun da iki kişi arasında yarı yarıya ortak olduğuna hükmedilir.

Allah doğruyu daha iyi bilir.

BELİRSİZ BİR MALI İKRAR ETMEK

Belirsiz mal lehine ikrar edilenin belli bir malı ikrar

Bir kimse koyun sürüsünden herhangi bir koyunu bir başkası lehine ikrar etse, ikrar geçerli olur. Çünkü lehine ikrarda bulunulan kişi bellidir. İkrar edilen malın belirsiz olması, ikrarın geçerli olmasını etkilemez.

Çünkü bu bilinmezlik, ikrarda bulunan kişiyi açıklama yapmaya zorlamak suretiyle ortadan kaldırılabilir.

Lehine ikrarda bulunulan kişi sürüden belli bir koyunun kendisine ait olduğunu iddia ettiğinde ikrar eden kişi bu konuda ona uyarsa, lehine ikrarda bulunulan kişi o koyunu alır. İkrar eden kişi onaylamazsa, lehine ikrarda bulunulan kişi delil getirmedikçe o koyunu alamaz. Çünkü ikrar edilen mal belirsizdir. İddia edilen şey ise belirlidir. Belirsiz olan şey, belirli olandan farklıdır. Bu nedenle davacı delil getirmedikçe veya davalıya yemin teklif edilip de o sessiz kalmadıkça davacı o belli koyunu alamaz. Davacı belli bir koyun üzerinde iddiada bulunmakla bunun dışındaki koyunlarda ikrarı reddetmiş olmaktadır. Davalı bu koyun hakkında yemin edince davacının o ikrar nedeniyle dava hakkı kalmaz.

[18/60] Lehine ikrarda bulunulan kişi belirsiz bir koyunu iddia ederse, ikrarda bulunan kişi sürüden dilediği koyunu verebilir. Çünkü ikrarda bulunan kişi ikrar ettiği malı

belirsiz bırakmıştır. Bu konuda seçim hakkı kendisine aittir. Yapacağı açıklama sözüne uygun olacağından, açıklaması kabul edilir.

İkrarda bulunan kişi ikrar ettiği koyunun sürüdeki koyunların hiç biri olmadığına yemin ederse bu yemin kabul edilmez. Sürüden bir koyunu lehine ikrarda bulunduğu kişiye vermeye zorlanır. Çünkü lehine ikrarda bulunulan kişinin malda hak sahibi olması, ikrar edilen kişinin doğrulamasıyla tamamlanmıştır. Bu, yalan olarak yapılan yemin ile geçersiz duruma gelmez. Bundan önceki mesele ise böyle değildir. Çünkü orada lehine ikrarda bulunulan kişi kendisinin belirlediği koyun dışında, ikrar edenin yaptığı ikrarı reddetmiştir. İkrar edenin belirsiz olarak yaptığı ikrar, lehine ikrarda bulunulan kişinin belli bir koyunda hak sahibi olmasını gerektirmez.

Her iki taraf da ikrar edilen malı belirlemese, lehine ikrarda bulunulan kişi "ben o koyunun hangisi olduğunu bilmiyorum" dese veya ikrar eden ikrarından dönerek inkar etse, lehine ikrarda bulunulan kişi herhangi bir koyunda ikrar edenin ortağı olur. Muhammed (rh.a.) burada iki mesele ele alarak birinin cevabını vermiştir. O da ikrarda bulunanın "ben o koyunun hangisi olduğunu bilmiyorum" sözüdür. Bu durumda tarafların mülkleri, ayrılması mümkün olmayacak derecede birbiri ile karıştığı için taraflar arasında ortaklık meydana gelir. Sürü on koyundan oluşuyorsa lehine ikrarda bulunulan kişi her bir koyunun onda birine sahip olur. Sürüden bir koyun ölürse her ikisinin malından gitmiş olur. Sürüden bir koyun yavrularsa yavru bu hesap oranında ikisi arasında ortak olur. Bu, ortak maldaki hükümdür. Bu hukme göre malda meydana gelen fazlalık ortaklara ait olup, zarar da ortakların hesabından düşülür.

İkrarda bulunan kişi ikrarını tamamen inkar ederek sürüyü, lehine ikrarda bulunduğu kişiden engellerse lehine ikrarda bulunduğu kişinin payını öder. Sürüden bir koyun telef olduğunda ortağın bu koyundaki payını, yani onda biri öder. İkrar eden ölürse mirasçıları bu konuda onun yerini alırlar. Çünkü mirasçılar, mülkünde onun yerini almışlardır. İkrar eden, kendi mülkünü başkasının mülkü ile karıştırdığı için bu durumla karşılaşmıştır. Bu konuda mirasçıları da onun hükmüne tabidir. Ancak bu konuda mirasçılardan "bildiğimiz kadarıyla" şeklinde yemin etmeler istenir. Çünkü onların yeminleri başkasının fiili üzerine olmaktadır

Bu konuda diğer hayvan türleri, köle ve ticaret malları koyun sürüsü ile aynı hükümlere tabidir.

Bir kimse "falanın benim dirhemlerim arasında on dirhemi vardır" dese, ikrar edenin yüz dirhemi bulunsa, lehine ikrarda bulunan kişi on tanesi yedi miskal gelen dirhemlerden on tanesine sahip olur.

Çünkü daha önce belirttiğimiz gibi "dirhem" sözcüğü ağırlık birimidir. Dirhemlerde muteber olan ağırlık da on tanesinin yedi miskal gelmesidir. Mutlak

olarak yapılan ikrar da, bu dirhemler üzerinden geçerli olur. Kişinin bu dirhemleri kendi paraları arasında veya zimmetinde borç olarak ikrar etmesi birbirine eşittir.

Dirhemler içinde küçük ve eksik ağırlıkta olanlarla birlikte büyük olanlar bulunsa, ikrarda bulunan kişi "ikrar ettiğim dirhemler eksik olan dirhemlerden on tanedir" dese bu konuda doğrulanmaz. Çünkü bu sözde ifadenin ilk kısmının gerekli kıldığı hükmü değiştiren bir unsur bulunmaktadır. Bu nedenle sonrak açıklama sözden ayrı olarak yapıldığında kabul edilmez.

Dirhemler içinde, karışık olanlar bulunsa, ikrar eden "ikrar ettiğim dirhemler karışık dirhemlerdir" dese sözü doğrulanır. Çünkü bu sözde, ifadesinin ilk kısmının gerekli kıldığı hükmü değiştiren bir açıklama bulunmamaktadır. Aksine bu açıklama, sözü pekiştirmektedir. Bu, kişinin zimmeti dışında kendisinin belirlediği bir konuda gasp veya emanet ikrarında bulunmamasına benzemektedir. Gasp ve emanet konusunda açıkladığımız gibi ikrarda bulunan kişi "bu paralar karışık paralardır" dese, açıklama ilk sözden ayrı bile olmuş olsa sözü doğrulanır.

İkrar eden kişi "falanın benim buğdayım arasında şu kadar kür[25] buğday bulunmaktadır." dese, elindeki buğday da bir kür'e ulaşmasa bu buğdayın tümü lehine ikrarda bulunulan kişiye ait olur. Çünkü ikrarda bulunan kişi diğeri lehine belli bir konu üzerinde hak ikrarında bulunmuştur. Ancak miktarını açıklama sırasında yanlışlık yapmıştır. İkrarda bulunanın bu miktardan fazlasını ödemesi gerekli olsa, bu borç ikrarda bulunanın zimmetinde gerekli olur. Oysa ikrarda bulunan kişi, zimmetinde bulunan bir şeyi ikrar etmemiştir. Ancak ikrarda bulunan kişiye, bu buğdaydan hiç bir şeyi tüketmediğine dair yemin teklif edilir. Bu, davacı iddiada bulunduğunda olur. Çünkü bu durumda davacı, var olan buğdayı bir kür miktarına tamamlayan fazlalıkta ikrarda bulunan aleyhine ödemeyi gerekli kılan nedeni iddia etmekte, ikrarda bulunan ise bunu inkar etmektedir. Bu nedenle ikrar edene yemin teklif edilir.

İkrarda bulunan kişi, "bu koyun veya bu deve falana aittir" dese sonra da bunu inkar ederek "ikisi de ona ait değildir" diye yemin etse, lehine ikrarda bulunulan kişi ise, her iki hayvanın da kendisine ait olduğunu iddia etse, koyunun davacıya ait olduğuna hükmedilir.

Çünkü davacı iddiasında, ikrar eden kişinin mal üzerindeki ikrarını, yani hayvanlardan birisi üzerindeki ikrarını doğrulamaktadır. Bununla birlikte fazlasını da yani diğer hayvanı da iddia etmektedir. Bu durumda onun, ikrar edilen malda
[18/61] hak sahibi olması tamamlanmıştır. Bu, ikrar edenin yalan yere yemin etmesiyle geçersiz duruma gelmez. İki hayvandan değeri düşük olan koyun kesinlikle bilinen miktar olduğundan, ikrar edenin bunu vermesi gerekir. Lehine ikrarda bulunulan kişi devede ikrar edene ortak olmaz. Çünkü ikrarda bulunan kişi daha sonraki

[25] **Kür / الكر:** Hanefilere göre 2348,280 kg, diğerlerine göre ise 1563,840 kg buğday alan ölçek.

inkarı ile davacının her iki hayvanda da hakkı bulunmadığını söylemiştir. İkrarda bulunan kişi, ikrar ettiği hayvanın koyun olduğunu ileri sürerek davacının devedeki hakkını reddetseydi bu açıklaması kabul edilirdi. Burada da ikrar edenin, lehine ikrarda bulunulan kişinin deve üzerindeki hakkını reddetmesi kabul edilir. Bu nedenle lehine ikrarda bulunulan kişi, ikrar edene devede ortak olamaz.

Tanıklar, ikrarda bulunanın böyle iki seçenekli bir ikrarda bulunduğuna tanıklık etseler ve "ikrarda bulunan kişi, bu iki hayvandan hangisinin ona ait olduğunu bize söyledi. Ancak biz bunu unuttuk" deseler, kendilerinin gafletini ikrar etmiş olduklarından, yaptıkları tanıklık geçerli olmaz. Çünkü onlar yüklendikleri tanıklığı kaybetmişlerdir. Onlar, belli bir mal üzerinde ikrar yapıldığı konusunda tanıklığı yüklenmişler, ancak unutmak suretiyle bunu kaybetmişlerdir.

İkrarda bulunan kişi bir kimse lehine, elindeki evde bir hak ikrar etse, dilediği bir şeyi açıklama konusunda zorlanır.

Çünkü o, evin bir kısmında başkası için belirsiz hak ikrarında bulunmuştur. Belirsiz bıraktığı bu ikrarı açıklaması gereklidir. İkrar eden, evin onda birinin lehine ikrarda bulunduğu kişiye ait olduğunu söylese, lehine ikrarda bulunan kişi ise bundan daha fazlasını iddia etse, fazlalık konusunda ikrar edene yemin ettirir. Çünkü ikrarda bulunan kişi yaptığı açıklama ile ikrar ettiği miktarı açıklama yükümlülüğünden kurtulmuştur. Bu miktardan fazlasını inkar etme konusunda yeminle birlikte onun sözü kabul edilir. İkrar eden kişi, bir miktar açıklamaktan kaçınırsa, yargıç bir miktar belirler. Bunu ikrar edene arzeder. Âdeten ikrar edilebilecek en küçük miktara ulaşıldığında hakim ikrar edene "onun evde bu miktardan başka hakkı yoktur" şeklinde yemin teklif eder. Çünkü ikrar edilebilecek en düşük miktarın lehine ikrarda bulunulan kişiye ait olduğu, kesin olarak bilinmektedir. Bu miktar ise âdete dayanılarak bilinir. Mutlak olarak yapılan ikrarda da âdete başvurulur. Davacı bu miktardan daha fazlasını iddia ettiğinde hakim ikrar edene fazlalık konusunda yemin teklif eder. Daha sonra da bu miktarın, lehine ikrarda bulunulan kişiye ait olduğuna hükmeder. Sahip olunan malların tümünde meydana gelen anlaşmazlıklar konusunda bu yöntem izlenir.

Bir kimse "falanın bu sürüde hakkı vardır" dese, daha sonra da "bu hak, şu koyunun onda biridir" dese, yeminle birlikte sözü kabul edilir. Çünkü açıklaması ikrarına uygundur. İkrar edilen mal bazen kendisine özel konuya dayandırılabileceği gibi, bazen de kendi cinsinden olan daha genel bir konuya dayandırılabilir. Bu nedenle ikrar edenin açıklaması kabul edilir. Lehine ikrarda bulunulan kişi, malın bundan daha fazla olduğunu iddia ederse ikrar edenin yemin etmesi gerekir.

Bir kimse "falanın bu evde hakkı vardır" dese, daha sonra da "bu hak şu kiriştir" veya "şu mürekkep kapıdır" yahut "arazisi hariç şu binadır" dese, bu açıklamalar doğrulanmaz. Çünkü yaptığı açıklama sözün ilk kısmının gerekli kıldığı

hükmü değiştirmektedir. Şöyle ki; bu kişinin yaptığı ikrar, lehine ikrarda bulunulan kişinin evin mülkiyetinde hak sahibi olmasını gerektirir. Sonradan yapılan bu açıklama ise, onun evin mülkiyetindeki hakkını ortadan kaldırmaktadır. Bu nedenle açıklama, ikrara bitişik olarak yapılmadıkça doğrulanmaz.

Ev ile koyun sürüsü konusundaki meseleler arasındaki farkın gerekçesi şudur:

Ev konusunda ikrarda bulunanın sonradan açıkladığı mallar, asla tabi olan mallardır. Bu nedenle de satım akdinde ayrıca anılmaksızın akde girerler. Şuf'a (ön alım) yolu ile bu mallar üzerinde hak sahibi olunur. Binanın ayakta durması evin aslı/ temeli ile mümkündür. İkrar eden kişi ikrarını evin kendisine dayandırmıştır. Bu nedenle bundan sonra evin niteliği veya eve tabi olan bir şey konusundaki açıklaması kabul edilmez.

Koyun sürüsüne gelince, ikrar edenin sonradan açıkladığı mal, ikrar ettiği bütünün bir bölümüdür. Bir şeyin bir kısmı diğer kısmın tâbi olamaz. Bu durumda ikrar edenin koyun sürüsü hakkındaki ikrarı ile sonradan yaptığı açıklama birbirine uymaktadır. Dolayısıyla yaptığı açıklama kabul edilir. Muhammed (rh.a.) şöyle demiştir: "Görmez misin ev konusunda ikrarda bulunan kişi: Ben bununla evdeki kumaşı veya buğdayı kastetmiştim" dese sözü kabul edilmez. Muhammed (rh.a.)'in bu açıklaması, ev konusunda ikrarda bulunanın sonradan yaptığı açıklamanın evin mülkiyeti ile ilgisi bulunmadığına işaret etmektedir. Oysa ikrar evin mülkiyeti ile ilgilidir.

Bir kimse "falanın bu bahçede hakkı vardır" dese, daha sonra da "bu hak şu ağacın meyvesidir" dese, sözü doğrulanmaz. Çünkü onun ikrarı bahçenin kendisi ile ilgilidir. Meyve ise bahçenin kendisinden değildir. Kişi "bu hak, kökü ile birlikte hurma ağacıdır" şeklinde bir açıklama yaparak ikrarda bulunsa, o zaman sözü kabul edilir. Çünkü o, diğer kişi lehine arazinin bir bölümünü ikrar etmiştir. Sonradan yaptığı açıklama da ikrarına uygundur İkrar eden kişi "arazi olmaksızın hurma ağacı ona aittir" dese sözü doğrulanmaz. Çünkü bu durumda yaptığı açıklama ilk ikrarına uygun olmamaktadır. "bu bahçe" derken,"de" anlamındaki [18/62] فی harfi gerçekte zarf anlamında kullanılmaktadır. Bahçe ismi ise arazi parçasının adıdır. Ağaçlar onun niteliğidir. Ona tâbidir. Çünkü ağaçların ayakta durması arazi ile mümkündür. Kişinin asıl ikrarı, araziden bir şeyle ilgilidir. Yahut da ikrar eden kişi ikrar ettiği hak için araziyi konu kılmıştır. Kişi ikrar ettiği bu hakkın arazisi hariç hurma ağacı olduğunu açıkladığında, açıklama ikrarda kullanılan sözcüklere uygun olmamaktadır.

Şöyle bir itiraz söz konusu olabilir: "Zarf (kap), mazruftan (kabın içindekinden) farklıdır. İkrar eden kişi bahçeyi, lehine ikrarda bulunduğu kişinin hakkı için konu kılmıştır. Bu hakkın hurma ağacı olduğunu açıkladığında bahçe onun hakkının konusu olmaktadır."

Bu itiraza şu şekilde cevap veririz: Durum böyle değildir. İkrarda bulunan kişi, ikrar ettiği hakkın hurma ağacı olduğunu açıkladığında, lehine ikrarda bulunulan kişinin hakkının konusu bu ağacın üzerinde bulunduğu toprak parçasıdır. Bahçe ismi burayı kapsamaz. Bahçenin, lehine ikrarda bulunulan kişinin hakkı için zarf olması ancak ikrar edilen malın bahçenin bir bölümü olması durumunda gerçekleşmektedir.

Bir kimse "falanın bu arazide hakkı vardır" dese, daha sonra da "onun hakkı, benim bu araziyi bir yıl dikim için ona kiraya vermiş olmamdır" dese, bu açıklama doğrulanmaz. Çünkü ikrarda bulunan kişi, önce arazinin mülkiyetinde diğer kişi lehine hak ikrarında bulunmuştur. Sonra da bu hakkın araziden yararlanma olduğunu söylemiştir. Bu açıklama, ikrarda kullanılan sözcüğe uygun değildir.

Aynı şekilde bir kimse bir başkasının evde hakkı olduğunu ikrar etse, sonra da "bu hak evde bir ay oturmaktır" şeklinde bir açıklama yapsa, bu açıklama ikrarda kullandığı sözcüğe uygun olmaz.

Yine bir kimse bir başkasının elindeki evde miras hakkı, sabit bir satım sözleşmesi, kapısı veya sabit mülkü bulunduğunu ikrar etse, daha sonra da "bu kapı şu kapalı olan kapıdır" dese, açıklaması kabul edilmez. Çünkü o, evin mülkiyetini, ikrar ettiği mal için zarf kılmıştır. Bu durumda açıklayacağı şeyin evin mülkiyetinden olması gerekir.

Bir kimse başka biri için "onun, babamın bu evinde babamın yaptığı vasiyetten bir hakkı vardır" dese, daha sonra da "bu hak, bu evde bir yıl oturmaktır" dese, evin kendisinde bir ortaklık ikrarında bulunmadıkça açıklaması kabul edilmez. Çünkü ikrarda bulunan kişi evi, vasiyet edilen mal için zarf kılmıştır. Yararlar ise peyderpey meydana gelen bir şeydir. Dolayısıyla kişi evin mülkiyetinden olan bir bölümü açıklamadıkça yaptığı açıklamalar ikrarına uygun olmaz.

Bütün bu belirttiğimiz durumlarda ikrarda bulunan kişi, açıklamasını ikrarına bitişik olarak yaparsa açıklaması kabul edilir. Çünkü ikrar edilen hakkın, evden yararlanma hakkı olması olasılık dairesinde olmakla birlikte, görünüşe göre ikrar evin mülkiyeti ile ilgilidir. Çünkü aynlar (mallar) yararların konularıdır. Kişi bitişik olarak yaptığı açıklamada hakkın yarar olduğunu ileri sürerse bu açıklama, sözün ilk kısmının gerekli kıldığı hükmü değiştirse bile kabul edilir.

Yine bir kimse "falanın bu evde mirastan doğan bir ay oturma hakkı vardır" dediğinde de hüküm böyledir. Bu ifade de bir problem bulunmaktadır. Şöyle ki bize göre yararlar miras yoluyla mirasçılara geçmez. Bu durumda ikrarda bulunan kişinin mirası yarar olarak açıklaması bitişik de yapılsa kabul edilmemelidir. İkrar edenin yaptığı açıklama, sözün olası olduğu anlamlardandır. Çünkü yararların miras yoluyla mirasçılara geçmesi ictihada açık bir konudur. Yargıç bu şekilde hüküm verirse hükmü geçerli olur. İkrarda bulunan kişi de yargıcın bu şekilde hüküm vermesinden sonra ikrarda bulunmuş olabilir. Dolayısıyla ikrarda bulunanın

açıklaması bu açıdan geçerli olur. Bu meselenin imamlar arasında uyuşmazlık olduğu söylenmiştir. Daha önce geçen bilgilere dayanılarak bu hüküm Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre verilmiş olmalıdır.

Haram bir maddenin bedeli olarak borç ikrarı

Bir kimse "falanın şarap bedeli olarak bende bin dirhem alacağı vardır" dese, Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre "şarap bedeli olarak" sözü, ikrara bitişik olarak da söylenmiş olsa kabul edilmez. Çünkü şarap parası dinen Müslüman üzerine gerekli olmaz. Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre bu açıklama doğrulanır. Bu, ikrar edenin kendi zannı üzerine yapılan açıklama olmuş olur.

[18/63]

Bir kimsenin elinde on koyun bulunsa ve "falan bu sürüdeki bir koyuna ortaktır" dese, daha sonra sürünün tümü ölse, lehine ikrarda bulunulan kişi "sen benim koyunumu kendi sürüne kattın" dese, onun sözü kabul edilmez. İkrarda bulunan kişi de yemin etmesi durumunda ödemekle yükümlü olmaz. Çünkü malda ortaklığı ikrar etmiş olması, kendisi aleyhine ödemeyi gerekli kılan nedenin var olduğunu ikrar etme anlamına gelmez. Her bir ortağın payı diğer ortağın elinde emanettir. Ortak malların karışması bazen insanların müdahalesi olmaksızın da olabilir. Dolayısıyla lehine ikrarda bulunulan kişinin, ikrar edenin mülkleri karıştırdığı şeklindeki iddiası, doğrudan ikrarda bulunan kişi üzerine ödemeyi gerektiren, bir nedeni iddia etme anlamına gelir. Bu konuda delili bulunmadıkça doğrulanmaz.

Bir kimse "benim bu zeytin yağımın içinde falan kişiye ait bir rıtl[26] yasemin yağı bulunmaktadır" dese, taraflardan her biri diğerine "bunları birbirine sen karıştırdın" dese, ikisinin iddiası da delil olmadıkça doğrulanmaz. Çünkü bu iddia ile onlardan her biri ortağı aleyhine doğrudan ödemeyi gerektiren bir nedeni iddia etmektedir. Taraflardan her birine diğerinin iddiası konusunda yemin teklif edilir. Her ikisi de yemin edince onlar yağda ortak olurlar. Yağ satılır. Yasemin yağının sahibi, bir rıtıl yasemin yağı değil bir rıtl zeytin yağının değerini alır. Diğeri de kalan zeytin yağı miktarının değerini alır. Çünkü karışımın tümü zeytin yağı durumuna gelmiştir. Yani bu karışımda zeytin yağı daha çok olduğundan, yasemin yağı onun içinde telef olmuş gibi kabul edilir. Karışma nedeniyle yasemin yağının değeri düşer. Bu düşme taraflardan birinin fiili olmaksızın meydana gelmiştir. Dolayısıyla bunun zararı yasemin yağı sahibinin aleyhine olur. Taraflardan her biri satım sonucu elde edilen bedelden, akde girdiği şekliyle kendi mülkünün değerini alır. Akit ise bir bütün durumunda zeytinyağı üzerinden yapılmıştır. Bu nedenle yasemin yağı sahibinin payı bir rıtl zeytin yağı üzerinden hesaplanır.

---

[26] **Rıtl /** رطل : Sâ'ın 1/8 i. Sıvı maddeler için kullanılan 130 dirhemlik bir ölçek. 130 dirhemlik bir ölçek. Bir litre kadar.

[27] Bu bölümde "yasemin yağı" diye tercüme edilen زئبق (zibek) kelimesi bütün sözlüklerde "civa" anlamına gelmektedir. Fakat "civa" burada sözün bağlamına uygun düşmemektedir. Onun için mütercimin kullandığı "yasemin yağı" sözcüğü aynen bırakılmıştır.

Bir kimsenin elli rıtl yasemin yağı olsa, daha sonra bu kişi bir başkasının bunda bir rıtl menekşesi bulunduğunu ikrar etse yağ satılır. Bedeli aralarında bölüştürülür. Menekşe sahibinin payı bir rıtl menekşe üzerinden hesaplanır. Yasemin yağı sahibinin payı da onun yağı üzerinden hesaplanır. Çünkü menekşe, yasemin yağı ile karıştığında değeri artar. Bu fazlalık yasemin yağı sahibinin mülkünden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla menekşe sahibi bu fazlalığı yasemin yağı sahibinden alamaz. O yalnızca kendi mülkünün değeri üzerinden bedelden pay alır. Bu da bir rıtl menekşedir. Yasemin yağının sahibi dilerse diğerine bir rıtl menekşe verir. Bunun sonucu yağın tümü kendisine ait olur. Bu konuda seçim hakkı menekşe sahibine değil, yasemin yağı sahibine aittir. Çünkü menekşe, yasemin yağının içinde telef olmuştur. Karışımda çok olan yasemin yağıdır. Böyle bir karışımda az olan çok olan malın içinde telef olmuş olur. Hüküm de çok olana göre verilir. Dolayısıyla diğer ortağın malının dengini ödemek suretiyle onun malına sahip olma hakkı, malı her açıdan var olan kişinin hakkıdır. Görmez misin bir kimsenin kumaşı bir başkasının boyasının içine düşerek boyansa, kumaş sahibi boya sahibine boyanın değerini vererek ona malik olma hakkını elde eder. Çünkü kumaş her açıdan vardır. Boya ise bir açıdan kumaş içinde telef olmuştur. Bu bakımdan seçim hakkı kumaş sahibine aittir. Bizim meselemizde de durum böyledir.

Bir kimsenin elinde aspur ile boyanmış bir kumaş olsa, daha sonra bu kişi bir başkasına "benim bu kumaşımın boyasında senin bir kafiz[28] aspurun bulunmaktadır" dese bu durumda kumaş sahibi seçim hakkına sahiptir. Dilerse bir kafiz aspurun elbisesine kattığı değeri aspur sahibine öder. Çünkü lehine ikrarda bulunduğu kişinin mülkü, ikrar edenin mülkünün niteliği durumuna gelmiştir. İkrar eden, bedelini ödemek suretiyle onun malına sahip olma yetkisine sahiptir. İkrar eden bunu yapmazsa kumaş satılır. Bunun bedelinden aspur sahibinin payı kendisinin mülkü kadardır. Bu da bir kafiz aspurun kumaşa kattığı değer miktarıdır. Kumaş sahibinin payı da kumaşının değeri kadardır. kumaştaki boya bir kafizden fazla ise kumaş sahibinin alacağı bedel, kumaşın beyaz durumu ile bir kafizden fazla olan boyanın değeridir. Çünkü lehine ikrarda bulunulan kişi yalnızca kumaşta bulunan bir kafiz aspurun değerinde hak sahibi olmuştur. Bunda hak sahibi olması, kumaş sahibinin ikrarı iledir. Kumaş sahibi de yalnızca bir kafiz ikrarda bulunmuştur. Kumaş sahibi ile aspur sahibi anlaşmazlığa düşer de, lehine ikrarda bulunulan aspur sahibi kumaş üzerinde bir kafizden fazla aspur olmadığını, kumaş sahibi de bir kafizden fazla aspur bulunduğunu iddia ederse hakim bu durumu boyacılardan bilir kişilere sorar. Çünkü yargıç burada haklı olan tarafı bilmeye ihtiyaç duyar. Bunu bilmek için de bu konuda bilgi / görüş sahibi olanlara [18/64]

[28] **Kafîz / القفيز:** Bir cerîbin onda birine denk hacim ölçüsü. Kafız; Eskiden tahıl ölçümünde kullanılan bir ölçektir. Miktarı bölgelere göre farklılık gösterir. 12 sâ' miktarıdır. Veya 144 zirâ' miktarı yerdir.

başvurur. Nitekim hakim bir malın değerini bilmek istediğinde bu konuda bilgi / görüş sahibi olanlara sorar. Boyacılardan bilirkişiler bilinen bir miktar üzerinde anlaşırlarsa yargıç onların sözünü esas alır. Bilirkişiler anlaşamazlarsa kumaş sahibinin sözü kabul edilir. Çünkü kumaş sahibi asıl malın sahibidir. Lehine ikrarda bulunulan kişi ise ancak onun tarafından kumaştaki boyada hak sahibi olmuştur. Dolayısıyla lehine ikrarda bulunulan kişinin kumaştaki boyanın ne kadarında hak sahibi olduğunu belirlemede kumaş sahibinin açıklaması kabul edilir.

Bir kimse elinde bulunan köle için "falanın bu kölede bir payı vardır" veya "bir ortaklığı vardır" dese, Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre lehine ikrarda bulunulan kişi kölenin yarısında hak sahibi olur. Muhammed (rh.a.)'e göre ise ikrar edilen malın miktarını belirlemede ikrar edenin açıklaması kabul edilir. İkrarda bulunan kişi "falan, bu kölede benim ortağımdır" veya "bu köle benimle falan arasında ortaktır", "bu köle bana ve ona aittir" dediğinde kölenin yarı yarıya ikrar eden ve lehine ikrarda bulunulan kişi arasında ortak olacağında Ebû Yusuf ve Muhammed ittifak etmişlerdir. Çünkü اَلشَّرِكَة "ortaklık" sözcüğü eşitliği gerekli kılar. Nitekim Allahu Teâlâ;

﴿ فَإِن كَانُوا أَكْثَرَ مِن ذَٰلِكَ فَهُمْ شُرَكَاءُ فِي الثُّلُثِ ﴾

"Bundan fazla iseler üçte birde ortaktırlar." (en-Nisâ 4/12) buyurmuş, erkek ve kadın mirasçıları eşit pay sahibi kılmıştır. "Bu köle benimle falan arasında ortaktır" cümlesindeki "arasında" sözcüğü de anılan kişilerin yarı yarıya pay almasını gerektirir. Mutlak olarak ikisine yapılan dayandırma, aralarında eşitlik bulunmasını gerektirir. شِرْكٌ ve شَرِكَةٌ kelimelerine gelince Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre burada da köle, iki kişi arasında ortak olur. Çünkü ortaklık kelimesi eşitliği gerektirir. Muhammed (rh.a.) ise şöyle demektedir: شِرْكٌ kelimesi belirsiz olarak anıldığında "pay" anlamını ifade eder. Nitekim Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

﴿ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمَٰوَاتِ ﴾

"Yoksa onların göklerde bir payı mı var?" (el-Fâtır 35/40) Bir başka âyette de;

﴿ وَمَا لَهُمْ فِيهِمَا مِن شِرْكٍ ﴾

"Onların ne göklerde ne de yerde hiç bir payları yoktur" (es-Sebe' 34/22).

Bir kimsenin ikrar sırasında bunu söylemesi ile "falanın benim kölemde payı vardır" demesi birbirine eşittir. Eğer "payı vardır" şeklinde bir ikrarda bulunsaydı bu payın miktarını açıklama konusunda onun sözü kabul edilirdi. "Bu köle bana ve ona aittir" sözünde ikrarda bulunan kişi köleyi hem kendisine hem de lehine ikrarda bulunduğu kişiye dayandırmıştır. Bu ise eşitliği gerektirir. "Falanın bu kölede payı vardır" dediğinde ise pay kelimesini ikrar edilen malın, yani kölenin

niteliği kılmıştır. Bununla eşitlik gerçekleşmez. Bu nedenle (ortak/hak) kelimesi ya da pay kelimesini anması hüküm olarak birbirine eşittir.

Yukarıda belirtilen şekilde ikrarda bulunan kişi, iki sözün arasını ayırarak, "o benim kölemin onda birinde ortağımdır" dese veya "o kölenin onda birine benimle birlikte ortaktır" dese bu konudaki açıklaması kabul edilir. Çünkü ortaklık ikrarında bulunmak eşitliği gerektirmekle birlikte, bu payların farklı olması olasılığına açık bir ikrardır. İkrar edenin sonradan yaptığı açıklama, mutlak olarak söylemiş olduğu önceki sözün hükmünü değiştirici niteliktedir. Dolayısıyla bu açıklamayı ikrarla birlikte aynı zamanda yaptığında geçerli, ikrardan ayrı olarak yaptığında geçersiz olur.

İkrar eden kişi "bu köle benimle falanındır. Benim payım üçte iki onun payı üçte birdir" dese, hüküm yine belirttiğimiz gibidir.

Bir kişi "falanın bu kölede benimle birlikte payı vardır" dese, Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre tıpkı "falan ve falan benim bu kölede ortaklarımdır" deme durumunda olduğu gibi, köle aralarında her birine üçte bir pay düşecek şekilde ortak olur. Muhammed (rh.a.)'e göre ise önceki meselede olduğu gibi burada da payların miktarını açıklama yetkisi ikrarda bulunana aittir.

Bir kimse "falanı bu kölenin yarısına ortak kıldım" dese, kıyasa göre kölenin dörtte biri, lehine ikrarda bulunulan kişiye ait olur. Çünkü ikrar eden kişi "falanı bu köleye ortak kıldım" dese idi, lehine ikrarda bulunulan kişi kölenin yarısına sahip olacaktı. "Kölenin yarısına ortak kıldım" dediğinde de, lehine ikrarda bulunulan kişi bu yarımın yarısını yani kölenin dörtte birini elde eder. Çünkü ortak kılmak, bu fiilin dayandırıldığı şeyde teklifte bulunan ve teklifi kabul edenin eşit olmasını gerektirir. Ortak kılma fiili burada kölenin yarısına dayandırılmıştır. Kıyas bunu gerektirmekle birlikte Muhammed (rh.a.) istihsana göre hüküm vererek şöyle demiştir: "Lehine ikrarda bulunulan kişi kölenin yarısına sahip olur. Çünkü "falanı kölenin yarısına ortak kıldım" sözü kölenin yarısında onu ortak kıldım anlamına gelir. Genelde "içinde, de" anlamına olan بِ harfi bazen mecâzen (bitiştirme veya neden ifade eden) ب harfi anlamında kullanılır. Çünkü ب harfi bitiştirme için kullanılır. بِ harfi ise zarf için kullanılır. Zarf ile mazruf arasında bir çeşit bitiştirme bulunduğundan, فی harfinin ب harfi anlamında kullanılması mümkün olmaktadır. Biz, ikrarda bulunan kişinin sözünü gerçek anlamında anlama imkanı bulunmadığından, bu tür bir mecaza başvurduk. Çünkü ikrarda bulunan kişi kölenin dörtte birini, lehine ikrarda bulunduğu kişiye verse bile, o kişi kölenin yarısında değil tümünde ortağı olmuş olur. Çünkü ortak mallarda, payı az olan ortak çok olan ortağa malın tümünde ortak olur. **[18/65]**

Falanın üzerimde hakkı var demenin hükmü

Bir kimse "falanın benim üzerimde hakkı vardır" dese, sonra da bununla İslam hakkını kastettim dese, sözü doğrulanmaz. Söz konusu kişi lehine bir şey ikrar etmesi koşuldur. Çünkü "üzerimde" kelimesi zimmette bir borcu yüklenmek

için kullanılır. Bu söz mutlak olarak kullanıldığında âdete göre bundan zimmetteki borç anlaşılır. Bu durumda ikrarda bulunanın, hakkı "İslam hakkı" şeklinde açıklaması, sözünün mutlak anlamını değiştirici nitelikte bir açıklamadır. Dolayısıyla onun sözün mutlak anlamını değiştirme isteği kabul edilmez. Ayrıca burada ikrarda bulunan kişi, ikrar ettiği hakkı yalnızca kendisi üstlenmiştir. Halbuki din hakkı her iki tarafa da aittir. Hakkı yalnızca kendi üzerine alması, bundan malî bir şey kastettiğini göstermektedir.

Bir kişi "falanın benim bu kölem üzerinde hakkı vardır" dese, daha sonra da "bununla kölemde alacağı vardır demeyi kastettim" dese bu sözü kabul edilir.

Çünkü عَلٰى "üzerinde" kelimesi zimmette bir borcu üstlenmek için kullanılır. Bu kelime "yükseklik" kelimesinden türetilmiştir. Bu "borç onun zimmetinde gerekli olduğundan, ikrar ettiğim mal onun üzerinde bulunmaktadır" anlamına gelir. Bu nedenle borç mutlak duruma gelmiştir. Lehine ikrarda bulunulan kişi kölenin mülkiyetinde ortaklık iddia ederse, bir delil olmadıkça onun sözü kabul edilmez. Çünkü ikrarda bulunanın sözünde bunu gerektirecek bir şey yoktur.

İkrarda bulunan kişi "falanın benim kölemin mülkiyeti üzerinde (rakabesinde) hakkı vardır" veya "kölemde hakkı vardır" dese bu kölenin mülkiyetinde ortaklığı gerektiren açık bir ifadedir. Bunun miktarını belirlemede ikrar edenin sözü kabul edilir.

İkrarda bulunan kişi "falanın benim bu kölemde veya bu cariyemde hakkı vardır" dese, söz konusu kişi de cariyede hak iddia etse, ikrarda bulunan kişi buna dair yemin eder. Çünkü iddia edilen şey, ikrar edilenin aynı değildir. İkrar eden kişi belirsiz bir mal üzerinde hak ikrarında bulunmuş, davacı ise belirli bir mal üzerinde hak iddia etmiştir. Dolayısıyla davacının belirlediği mal dışında bu ikrar geri çevrilmiş olur. Davacı ise kendi belirttiği yerde hak iddia etmektedir. Bu konuda yeminle birlikte inkar edenin sözü kabul edilir. İkrarda bulunan kişi yemin ettiğinde, davacı ne köle ne de cariyeden hiçbirini alamaz. Çünkü davacının ileri sürdüğü iddia, köle üzerinde yapılan ikrarı reddetme anlamı taşımaktadır. Bu iddia ile ikrar eden kişi yaptığı ikrarın gerektirdiği hükmün sorumluluğundan çıkmıştır. Davacı hem köle hem cariyede hak iddia etse, ikrar eden kişi bunlardan biri üzerinde ikrarda bulunmaya zorlanır. Çünkü davacı, ikrar edenin yaptığı ikrarı tasdik etmekte ve fazlasını iddia etmektedir. İkrar edenin ikrarı hükmünce mal üzerinde hak sahibi olmak, lehine ikrarda bulunulan kişinin doğrulamasıyla tamamlanmıştır. İkrar edilen malın miktarı konusunda ikrar edenin sözü kabul edilir. İkrar eden hem köle hem de cariye konusunda yemin ederse yalan yere yapılan bu yeminle, lehine ikrarda bulunulan kişinin, ikrarda yer alan maldaki hakkı ortadan kalkmaz. Bu nedenle ikrar eden kişi, ikrar ettiği malın miktarını açıklamaya zorlanır. Davacı bundan fazlasını iddia ederse onun iddiası konusunda da yemin eder.

Başkası için duvar ikrarına, duvarın arsasının girmesi

Bir kimse başkası lehine duvar ikrarında bulunur sonra da "bununla araziyi / arsayı (toprağı) değil duvarın binasını kastettim" derse sözü doğrulanmaz. Duvarın, arsa ile birlikte lehine ikrarda bulunulan kişiye ait olduğuna hükmedilir. Çünkü "duvar" inşa edilen yapının adıdır. Bunun arsa olmaksızın varlığını düşünmek mümkün değildir. Bina edilmemiş şey ise kiremit, ahşap, tuğla ve direk olur. Buna duvar denmez. Kişinin yaptığı duvar ikrarı, lehine ikrarda bulunulan kişinin arsa üzerinde de hak sahibi olduğunu gösterir. Nassın / sözün işareti ile sabit olan hüküm, bizzat nassla sabit olan (açıkça ifade edilmiş) hüküm gibi kabul edilir. Bu durumda ikrar edenin sonradan yaptığı açıklama, mutlak olarak söylediği ilk sözün gerektirdiği hükmü değiştirici niteliktedir.

[18/66]

Aynı şekilde kişi evindeki bir sütunun (direğin) başkasına ait olduğunu ikrar ettiğinde de hüküm böyledir. Muhammed (rh.a.) "sütun" sözcüğüyle tuğladan yapılan sütunu kastetmiştir. Çünkü tıpkı duvar gibi, tuğladan yapılan sütun da, inşa edilmiş olmadıkça sütun olmaz. Sütun ahşaptan yapılmışsa, lehine ikrarda bulunulan kişi sütunun üzerinde durduğu toprak parçasına değil, yalnızca ahşaba sahip olur. Çünkü ahşap, inşa edilmeden önce de sütun (direk) diye isimlendirilir. İkrarda bulunan kişinin sözünde, direğin bulunduğu arazinin diğer kişinin hakkı olduğunu gösteren bir ifadede bulunmamaktadır. Bu direk, zarar vermeksizin sökülebiliyorsa lehine ikrarda bulunulan kişi direği alır. Zarar vermeden alınması mümkün değilse ikrar eden, alacaklı olana direğin değerini öder. Nitekim bir başkasının abanoz ağacını gaspederek bunun üzerine bina yapan kişinin durumunda da aynı hüküm söz konusudur. Bize Hanefilere göre bina sahibinin zararını ortadan kaldırmak için abanoz ağacının sahibinin, ağaç üzerinde hakkı sona erer. Ağacın bedelini bina sahibine ödettirir. Bu bilinen bir meseledir.

Bahçedeki ağacın, birisi için ikrar edilmesi

Bir kimse bahçesindeki bir hurma ağacı veya başka bir ağacı bir kişi lehine ikrar etse bu ağaç, üzerinde bulunduğu toprak parçası ile birlikte lehine ikrar edilenin olur. Çünkü ikrar edilen mal, hurma veya bir başka ağaçtır. İkrar edilen şey toprağa bağlı olduğunda "ağaç" denilir. Toprağa bitişik olmadığında ise "kalas/odun" diye isimlendirilir. İkrar eden kişi, "ağaç" sözcüğünü kullandığından, bu ifade ağacın bulunduğu toprak parçasının da ikrar edilen şeye dahil olduğunu gösterir. Bu şekilde ikrar yapıldığında toprağın ikrara girdiğinde görüş ayrılığı yoktur. Ancak hurma veya başka bir ağacın satılması durumunda toprağın satım akdine girip girmediği konusunda görüş ayrılığı vardır. Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre kişi ağacı kökü ile birlikte satarsa, alıcı ağacın bulunduğu toprağa da sahip olur. Ağacı, alıcının kesmesi koşuluyla satarsa alıcı toprağa sahip olamaz. Herhangi bir şey söylemeksizin mutlak olarak satarsa, alıcı ağacın üzerinde durduğu arazi parçasına sahip olamaz.

Hişam'ın Muhammed (rh.a.)'den naklettiğine göre kişi ağacı mutlak olarak sattığında, alıcı ağacın üzerinde durduğu ve köklerinin ulaştığı toprak parçasına da

sahip olur. Muhammed (rh.a.) bu konuda satım akdi ile ikrarı eşit kabul ederek şöyle demiştir: "Satıcının teklifi hurma ve ağaç üzerinde olmuştur. Ağaç ancak toprağa bitişik durumda olduğunda ağaç olur."

Ebû Yusuf (rh.a.) ise satım akdi ile ikrarı birbirinden ayırarak şöyle demektedir: "Satım akdi malı, doğrudan başkasının mülkiyetine geçirme anlamına gelir. Bu nedenle ancak açıkça söylenilen şeyler akde girer. Mutlak olarak yapılan bir akitte, yerin kendisi değil yerden biten ağaç akde konu olmuştur. Yerden biten şeyin bulunduğu bölge, yerden biten şeyin sınırı sayılamaz. Bu nedenle alıcı bitkiye sahip olmakla, onun bulunduğu toprak parçasına da sahip olmuş olmaz. Yine ikrarın aksine satım akdinde alıcı, yaptığı akitle almış olduğu ağacı bulunduğu durum üzere toprakta bırakma hakkına da sahip olmaz. İkrar ise lehine ikrarda bulunulan kişinin daha önceki mülkü ile ilgili bir haber vermedir. Bu haber, lehine ikrarda bulunulan kişinin ağacı bulunduğu durum üzere devam ettirme hakkına da sahip olduğunu gösterir. Bu ise ancak ağacın üzerinde bulunduğu yere de sahip olmakla mümkün olur. Dolayısıyla lehine ikrarda bulunulan kişi, ikrar edenin sözünün işareti ile ağacın bulunduğu toprağa da sahip olur. İkrarda işaret ile sabit olan hüküm, açıkça ifade edilmiş gibi kabul edilir.

Birı ağaçtaki meyve ikrarı

Bir kimse hurma ağacının meyvelerini başkası lehine ikrar etse, lehine ikrarda bulunulan kişi ağaca sahip olmaz. Çünkü duvar ve ağaç isimlerinin aksine "meyve" sözcüğü, mutlaka meyvenin bulunduğu yere bitişik olmasını gerektirmez. Meyvenin ağaca bitişik olması asıl değildir. Bu yalnızca olgunlaşma zamanına kadardır. Meyve olgunlaştıktan sonra toplanılır. Toplanmazsa bozulur. Bu nedenle meyve, ağacın satımında,özellikle anılmazsa akde girmez. Aynı şekilde meyve ikrarında bulunulması durumunda da ağaç ikrara girmez. Bina ve ağacın toprakla olan bağları ise, bunların ayakta durabilmeleri içindir. Bu nedenle arazinin satılması durumunda ayrıca anılmasalar da akde girerler. Ağaç ve duvarın ikrar edilmesi durumunda da ıkrar, bunların üzerinde bulunduğu toprak parçasını da içerir

Bir kimse bir başkasının lehine bir arazideki uzum bağını ikrar etse lehine ikrarda bulunan kişi arazinin tumü ile birlikte bağa sahip olur. Çünku üzüm bağı âdeten hem ağacı hem araziyi içine alır. İkrarda mutlak olarak kullanılan bir sözcük, âdete uygun olan anlamda anlaşılır. Âdeten delilin işareti ile sabit olan huküm, bizzat delille sabit olmuş hükmündedir.

ğı ikrar ek

Bir kimse başkası lehine bahçe ikrarında bulunsa, lehine ikrarda bulunulan kişi araziyi, ağaçları ve hurmalıkları alır. Çünkü "bahçe" sözcüğü mutlak olarak kullanıldığında bütün bunları içerir. Aslında bu sözcük arazi içindir. Arazideki ağaçlar ve hurmalıklar ise arazinin niteliğidir. Dolayısıyla "bahçe" sözcüğü böylelikle hepsini içine alır.

Bir kimse bir başkası lehine hurma ağacı ikrarında bulunsa, lehine ikrarda bulunulan kişi de arazinin tümünü almak istese, alamaz. Yalnızca hurma ağacını ve

onun üzerinde bulunduğu toprak parçasını alabilir. Arazideki yola, hurma ağaçları arasında bulunan toprak parçasına sahip olamaz. Çünkü hurma ağacı, ağaca verilen isimdir. Bunun ağaç diye isimlendirilebilmesi için toprağa bitişik olması koşuldur. Topraktan sökülmesi durumunda ise kütük diye isimlendirilir. Dolayısıyla hurma ağacının bulunduğu toprak parçasının ikrara girmesi, ikrarda açıkça "ağaç" sözcüğünün kullanılmış olması zorunluluğundan kaynaklanmaktadır. Bu ise ağacın üzerinde bulunduğu toprak parçasını geçmez. Dolayısıyla lehine ikrarda bulunulan kişi, ağacın üzerinde bulunduğu toprak parçasından başka yerlerde hak sahibi olmaz. Yine ikrar edenin kullandığı sözcükte, lehine ikrarda bulunduğu kişinin yol üzerinde hak sahibi olduğunu gösteren bir ifade de bulunmamaktadır. Yol, ayrıca söylenmedikçe satım akdine bile girmez. İkrarda da böyledir.

Özetle söylemek gerekirse Muhammed (rh.a.) burada anılan bütün meseleleri, insanların kullandığı sözcüklerin anlamlarına ve her bir durumda kullanış biçimlerine dayandırmıştır.

Bir kimse bir üzüm bağından belirli on asmanın bir başkasına ait olduğunu ikrar etse, ikrarda bulunulan kişi, bunlara kökleri ile birlikte sahip olur. Ağaçlar arasındaki toprak parçasına sahip olamaz. Bu ikrardaki asma, hurma ağacı gibidir. Çünkü ikrarda bulunan kişi üzum bağı ikrarında bulunmamış, yalnızca bu bağdan belli asmaları ikrar etmiştir. Sözünün işareti ile bu asmalar kökleri ile birlikte ikrara girer. Bunun dışındaki arazi parçası ikrara girmez.

Bir kimse "bu evin binası falanındır" dese, lehine ikrarda bulunulan kişi yalnızca binaya sahip olur. Onun arsasına sahip olamaz. Çunkü ikrar eden açıkça "bina" sözcüğünü kullanmıştır. Arsa ise bina değildir. Duvar böyle değild r. Çünkü duvar sözcüğü bir arazi parçası üzerine bina edilmiş yapıyı ifade eder.

Muhammed (rh.a.) bina ile ağaç ikrarında bulunmayı birbirinden ayırarak şöyle demişt Hurma ağacı topraktan çıkar bına ise topraktan çıkmaz." Bu söz şu anlama gelir: "Bina" sözcüğü insanların f ile sabit olu Bu ise toprağın içinden çıkan şey değil, toprağın üzerinde yükselen şey demektir İkrarda "bina" sözcuğü kullanıldığında ler ne krarda bulunulan kişi oprakları bı şeye hak kazanamaz. "Hurma ağacı" sözcüğü ise insanların fiili ile değil, topraktan bi me ile oluşan şeye denir. Topraktan bitmiş olmadıkça buna "hurma ağacı" denmez. Bu nedenle ikrarda "hurma ağacı" sözcüğü kullanıldığında ehine ikrarda bulunulan kişi bu ağacın uzeri ıde bulunduğu toprak parçasında da ak sahıbi ol Yine ikrarda bulunan kişi "bu duvarın binası falana aittir" dediğinde be irttiğimız nede le, lehine ikrarda bulunulan kişi toprak parçasına sahip olmaz.

Bir kimse bır başkası lehine evin n bır parçasını ıkrar etse bu ikrar geçerli olur. Bunun miktarını açıklamak ikrarda bulunana aittir. Çünkü ikrarda kullandığı sözcüğe göre bu parça çok veya az olabil Iki parça da bir parça yarım pay eder. On parçada bir parça onda bı ede . Bu nedenle ıkrar edenin sonradan yapacağı

açıklama, ikrarını değiştirici değil, pekiştirici mahiyette bir açıklama olur. Dolayısıyla bu açıklama ikrara bitişik de yapılsa ayrı da yapılsa geçerli olur. Aynı şekilde bir kimse evinde başkası lehine (والنَّصِيب والحَظّ والطائفة) pay, hak, tâife / bölüm ikrarında bulunsa bunların tümünün miktarını açıklama yetkisi ikrarda bulunana aittir. İkrarda bulunanın yapacağı açıklama az olsun çok olsun kabul edilir. Çünkü bu açıklama, ikrarda kullandığı sözcüğe uygun olup, ikrarın anlamını değiştirici mahiyette değildir. Dolayısıyla bu boşama için kullanılan kinaye sözcüklerine benzemektedir. Koca bu sözlerle bir şey kastettiğinde, söz o anlamda anlaşılır.

[18/68] Kişi evinden bir sehm'i (payı, hisseyi) başkası lehine ikrar etse, Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre hüküm yine böyledir. Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre ise bu altıda biri ifade eder. Bu tartışmanın temeli "Vasiyetler" konusundadır. Bir kimse malının bir sehmini başkasına vasiyet etse Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre, İbn Mes'ûd (r.a.)'un görüşü esas alınarak altıda bir anlaşılır. Ebû Hanîfe, İyas b. Muâviye (r.a.) ve dilcilerden bir grubun sehmin altıda bir olduğu yolundaki görüşlerini delil getirmiştir. Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre ise sehm, az da çok da olabilir. İki sehmden bir sehm yarım olurken, on sehmden bir sehm onda bir olur. Sehm ile cüz, pay gibi sözcükler birbirine eşittir.

Bir kimse başkası lehine duvar yıkıntısını ikrar etse, lehine ikrarda bulunulan kişi arazi olmaksızın sadece duvarın malzemesinde hak sahibi olur. Çünkü "yıkıntı" tuğla, kiremit, tahta gibi duvarın yapıldığı malzemeyi ifade eder. İkrar edenin kullandığı ifadede duvarın yeri üzerinde hak sahibi olmayı gerektirecek bir şey yoktur. Aynı şekilde bir kimse hurma ağacının gövdesini ikrar ettiğinde de, lehine ikrarda bulunulan kişi, arazide değil yalnızca ağacın gövdesinde hak sahibi olur.

Allah daha iyi bilir.

İKRARIN ÇOCUKLUK VE BENZERİ DURUMLARA DAYANDIRILMASI

Yetişkinin çocukluk dönemine dair borç ikrarı

Bir kimse çocuk iken bir başkası lehine bin dirhem ikrarda bulunduğunu ikrar etse, lehine ikrarda bulunulan kişi ise "aksine sen bunu ergen olduktan sonra ikrar ettin" dese yeminle birlikte ikrarda bulunanın sözü kabul edilir.

Çünkü ikrarda bulunan kimse ikrarı, kişinin borçla yükümlü tutulmasına aykırı olduğu bilinen bir duruma bağlamıştır. Bilindiği gibi çocuğun ikrar konusundaki sözleri geçersizdir. Çocukluk durumu da herkesin yaşadığı, bilinir bir durumdur. Bundan dolayı bu sözü söyleyen kişi aslında borcu ikrar değil inkar etmiş olmaktadır.

Şöyle bir itiraz söz konusu olabilir: "İkrarda bulunan kişi ikrarını önceki bir tarihte yaptığını iddia etmekte, lehine ikrarda bulunulan kişi ise bunu inkar etmektedir. Bu durumda lehine ikrar yapılan kişinin sözünün kabul edilmesi gerekirdi."

Bu itiraza şu şekilde cevap veririz: "Borcu gerekli kılan nedenin bağlayıcı olarak gerçekleşmesinden sonra bu tercihe gidilir. Oysa çocukluk durumunda yapılan ikrar aslen bağlayıcı olmadığından, ikrarda bulunan kişi kendisi açısından bir tarih iddia etmemekte, aksine tıpkı kölesine "ben yaratılmamışken seni özgür kıldım" veya "sen yaratılmadan önce ben seni özgür kıldım" diyen efendinin durumunda olduğu gibi üzerinde borç bulunduğunu aslen inkar etmektedir.

Uyurken borç ikrarında bulunmak

Yine söz konusu kişi "ben ona uyurken ikrarda bulundum" dediğinde de durum böyledir. Çünkü uyku durumu, ikrar ile borcun sabit olmasına aykırı düştüğü bilinen bir durumdur. Uyku durumunda uyuyan kişinin kastı tamamen ortadan kalkmaktadır. Çocukta ise hukuken geçerli sayılabilen bir kasıt bulunmaz. İkrarı çocukluk durumuna bağlamak ikrar anlamına gelmeyince, uyku durumuna bağlamak öncelikle borcu inkar etmek anlamına gelir.

Bir kimse "ben o borcu yaratılmadan önce ikrar ettim" dediğinde de durum yine böyledir. Çünkü bu imkansızdır. Bu nedenle bu sözü söyleyen kişi gerçekte ikrar değil inkar etmektedir. Bunun gibi sözler genellikle inkarda mübalağa yapmak için söylenir.

Akıl hastalığı dönemine dayandırılan borç ikrarı

Bir kimse "ben zatülcenb hastalığından veya akıl hastalığından dolayı aklım başımda değil iken onun lehine ikrarda bulundum" dediğinde, bu kişinin böyle bir hastalığa yakalandığı biliniyorsa, kendisi üzerine herhangi bir şey gerekli olmaz. Çünkü o ikrarı, ikrarın geçerliliğine aykırı olduğu bilinen bir duruma dayandırmıştır. Bu hastalığa yakalandığı bilinmiyorsa, borcu öder.

Çünkü o, ikrarı kendisi hakkında bilinir olan bir duruma bağlayamamıştır. O ikrarı bilinir olmayan bir duruma bağlamakla borcu ikrar ettikten sonra, bu borcu düşüren bir durum bulunduğunu iddia etmiş olmaktadır. Bu konuda onun sözü kabul edilmez. Bunun nedeni şudur: İkrar aslen bağlayıcıdır. Bir engel bulunmadığı sürece bu temel prensibe göre hareket edilir. Burada engel, ikrarın geçerliliğini engelleyen bilinir bir durumun bulunmasıdır. İkrarı, bilinmeyen bir duruma bağlamaksa ikrarın bağlayıcılığı için bir engel olamaz. Aksine bu, bağlayıcı olan nedenin ortaya çıkmasından sonra borcu düşüren şeyi iddia etmek olur. Bu ise bir delil olmadıkça kabul edilmez. **[18/69]**

Bir kimse "ben senden çocukluğumda bin dirhem aldım" veya "hastalık nedeniyle aklım başımda değilken bin dirhem aldım" dese, bu sözü söyleyen kişinin o hastalığa yakalandığı biliniyorsa borcu öder. Çünkü bir malı almak, alan kişi çocuk olsun, ergin olsun, deli olsun, akıllı olsun kendisine ödemeyi gerekli kılan bir fiildir. Çocukluk ve delilik nedeniyle kişiye getirilen kısıtlama (hacr) fiillerle değil

sözlü kullanımlarla ilgilidir. Çünkü fiilin gerçekleşmesi varlığı ile olur. Çocukluk ve deliliğin, fiilin hükmünde bir etkisi olmaz. Bu meselede fiil de kişinin ikrarı ile ortaya çıkmıştır. Kişinin ikrarı, ikrarı yaptığı anda bağlayıcı olduğundan ve çocukluk durumunda yapılan fiil de kişiyi bağladığından, ödemeyi gerekli kılan neden gerçekleşmektedir. Önceki mesele ise bundan farklıdır. Çünkü kişinin çocukluk ve delilik durumunda söylediği sözler bağlayıcı değildir.

Özgür kimse "ben köle iken falancaya bin dirhem borcum vardı" şeklinde bir ikrarda bulunsa borç gerekli olur. Çünkü kölelik, borcun kişinin zimmetinde gerekli olmasıyla çelişmez. Kölenin de geçerli bir zimmeti vardır. Onun zimmetinin geçerli olması, insan olması nedeniyledir. Kölelik ile kişi insanlık niteliğini yitirmez.

Yine bir kimse "ben falana köle iken bin dirhem borç ikrarında bulunmuştum" dediğinde de hüküm böyledir. Çünkü köle yükümlü olduğu için, yaptığı ikrar kendisi hakkında bağlayıcıdır. Onun ikrarı yalnızca efendisi hakkında kabul edilmez. Bu nedenle köle özgür kılındıktan sonra ikrarı ile sorumlu tutulur.

Harp ülkesine mensup birisi Müslüman olsa sonra da "ben güvence ile İslam ülkesine bir girişimde, falan kişi lehine bin dirhem ikrarda bulunmuştum" veya "falan Müslüman güvence ile bizim ülkemize girdiği bir defa, ben harp ülkesinde o İslam ülkesinde iken, onun lehine bin dirhem ikrarda bulundum" şeklinde veya bir Müslüman "ben harp ülkesine mensup (harbî) iken falan lehine bin dirhem borç ikrarında bulundum" şeklinde bir ikrarda bulunsa, bu ikrarların tümü yapanları bağlar. Çünkü söz konusu durumlarda kişi ikrarını, geçerliliğine engel olmayacak bir duruma dayandırmıştır. Borcun gerekli olması da ikrarın geçerli olmasıyla gerçekleşir. Tüm bu durumlarda biz, kişinin söz konusu vakitte ikrarda bulunduğunu bizzat görseydik, o kişi Müslüman olduktan sonra bu ikrarından sorumlu tutulurdu. Bu durum bizzat görme yoluyla değil de kişinin ikrarı sonucu ortaya çıktığında da durum böyledir.

Bir kimse bir başkası lehine o özgür kılınmadan önce bir ikrarda bulunmuş olsa, söz konusu kişi de "ben özgür kılındıktan sonra sen benim lehime ikrarda bulundun" dese, borç, ikrarda bulunan üzerine gerekli olur. Çünkü ikrarda bulunan, ikrarını lehine ikrarda bulunduğu kişinin kölelik durumuna bağlamıştır. Bu, ikrarın bağlayıcılığını engellemez. Dolayısıyla kişi bu ikrarıyla borcu üstlenmiş olmakta ancak ikrarını, lehine ikrarda bulunduğu kişinin köle olduğu zamana dayandırmakla borcu ondan eski efendisine geçirmeyi istemektedir.

Daha önce harbî olan bir Müslüman, harbî olduğu sırada bir kimseden bin dirhem aldığını yahut onun elini kestiğini ikrar etse, lehine ikrarda bulunulan kişi ise "sen bunları Müslüman olduktan sonra yaptın" dese, mal aynen duruyorsa ikrarda bulunan kişinin bunu geri vermesi gerekir. Fiili, düşman ülkesi vatandaşlığı durumuna bağlama konusunda onun sözü doğrulanmaz. Çünkü ikrarı yapan kişi aslen malın diğerine ait olduğunu ikrar etmekte, daha sonra o malı alma zamanını

[18/70]

harp durumuna bağlayarak mala sahip olduğunu iddia etmektedir. Satın alma veya bağış yoluyla bu mala sahip olduğunu iddia etmesi durumunda delilsiz olarak iddiası kabul olmadığı gibi bu durumda da delilsiz olarak iddiası kabul edilmez. İkrarda bulunan kişi malı telef etmiş ise Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre öder. Muhammed (rh.a) ise bu konuda ikrarda bulunanın sözünün kabul edileceğini, kendisine ödemenin gerekli olmadığını söylemektedir.

Bir kimse özgür kıldığı kölesine "sen benim kölem iken ben senden bin dirhem aldım" veya "sen benim kölem iken ben senin elini kestim", lehine ikrarda bulunulan kişi ise "aksine sen bunları beni özgür kıldıktan sonra yaptın" dese, lehine ikrarda bulunulan kişinin sözü kabul edilir. İkrar eden kişi Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre ödemede bulunur. Muhammed (rh.a.)'e göre ise ikrar edenin sözü kabul edilir.

Muhammed (rh.a.)'in görüşünün delili şudur: İkrar eden kişi ikrarını, malı alma veya eli kesme durumunda kendisine ödemenin gerekli olmayacağı bilinen bir duruma dayandırmıştır. Dolayısıyla bu kişi borcu ikrar değil inkar etmektedir. Şu meseleler bu konuya benzemektedir: Bir kimse özgür kıldığı cariyesine "sen benim cariyem iken ben seninle cinsel ilişkide bulundum" dese veya özgür kıldığı kölesine "sen benim kölem iken ben falan ay elde ettiğin gelirleri senden aldım" dese yahut yargıç görevinden uzaklaştırıldıktan sonra "ben yargıç iken senin aleyhine şu kadar hükmettim. Bu miktarı senden alarak lehine hükmettiğim kişiye verdim" dese bu durumlarda, lehine ikrarda bulunulan kişi ikrarın dayandırıldığı zamanı inkar etse bile ikrar edenin sözü kabul edilir. Aynı şekilde köleyi özgür kılan kişi "sen köle iken ben senin elini kestim" dese, lehine ikrarda bulunulan kişi ise "aksine özgür kılındıktan sonra kestin" dese belirttiğimiz gerekçelerle ikrar edenin sözü kabul edilir.

Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf (rh.a) ise şöyle demektedir: "Burada kişi, kendisi aleyhine ödemeyi gerektirecek bir fiili ikrar etmekte daha sonra da ödemeyi düşürecek bir başka nedeni iddia etmektedir. Dolayısıyla onun sonraki sözü doğrulanmaz. Nitekim kişi "Ben gözüm sağlam iken senin sağ gözünü çıkardım. Daha sonra benim gözüm kör oldu" dese, diğeri de "aksine sen, gözün kör olduktan sonra benim sağ gözümü çıkardın" dese, lehine ikrarda bulunulan kişinin sözü kabul edilir. İkrar eden, gözün diyetini öder. Bizim meselemizde kişi aldığını ikrar etmiştir. Almak kişi üzerine ödemeyi gerekli kılan bir nedendir. Nitekim Peygamber (s.a.v.):

على اليد ما اخذت حتى تؤد

"Malın ödeme sorumluluğu, sahibine geri verinceye kadar malı elinde tutan üzerindedir."[29]

[29] Ahmed b. Hanbel, Müsned, V/8; Ebû Dâvûd, İcare 88; Tirmizî, Buyû 39; İbn Mâce, Sadakât 5.

Kişi burada ikrarı, lehine ikrarda bulunduğu kişinin kölelik durumuna bağlamıştır. Bu ise prensipte, malı alma ve el kesme gibi nedenlerle kendisine ödemenin gerekli olmasına engel değildir. Çünkü köle borçlu olduğunda, efendinin onun kazancını alması, kendisine ödemeyi gerektirir. Aynı şekilde efendinin kölesinin elini kesmesi de kendisine ödemeyi gerektirir. Yine düşman ülkesi vatandaşı birisi, bizim ülkemize güvence ile girmişse, bir kimsenin ondan malını alması da ödemeyi gerektirir. Dolayısıyla bu durumlarda kişi borcun aslını inkar etmemekte aksine ödemeyi düşüren bir durumun bulunduğunu iddia etmektedir. Muhammed (rh.a.)'in tanık olarak ileri sürdüğü meseleler bu meseleden farklıdır. Çünkü efendinin cariyesi ile cinsel birleşmesi, cariye borçlu olsun olmasın efendiye mehri gerekli kılmaz. Yine yargıcın, görevinde iken hüküm vermesi, hiçbir şekilde kendisine ödemeyi gerekli kılmaz. Bu durumlarda ikrarda bulunan kişi ikrarını, ödemekle çeliştiği bilinen bir duruma bağlamıştır. Dolayısıyla bu durumlarda ikrar değil inkar etmektedir. Bu nedenle kendisine bir borç gerekli olmaz.

Allah doğruyu daha iyi bilir.

SORU SORARAK İKRARDA BULUNMAK

Bir kimse bir başkasına "sen dün bana bin dirhem borç vermedin mi?" dese, diğeri de "evet" dese, sonra ikrarda bulunan (soru soran) kişi bunu inkar etse, borç kendisi üzerine gerekli olur.

Çünkü "sen bana borç vermedin mi?" sözcüğü takrir (pekiştirme) anlamında bir soru sözcüğüdür. Nitekim Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

﴿ أليس الله بكاف عبده ﴾

"Allah kuluna kâfi değil midir?" (ez-Zümer 39/36)

[18/71]

Takririn anlamı: "sen bana borç verdin" demektir. Diğer kişinin "evet" demesi ikrar konusunda soruyu soranı doğrulamaktır.

Yine bir kimse soruyu başka kalıplarla, أما لي عليك أمس *"sen bana dün borç vermedin mi?"* veya أليس لي عليك أمس *"sen bana dün borç vermedin mi?"* şeklinde sorduğunda da hüküm böyledir. Bunlar pekiştirme anlamına gelen sorulardır. Nitekim Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

﴿ ألم يأتكم رسل منكم ﴾

"Size içinizden elçiler gelmedi mi?" (el-En'âm 6/130)

Aynı şekilde lehine ikrarda bulunulan kişi, diğerine "benim sende bin dirhem alacağım yok mu?" dese, diğeri de بَلَى *"evet"* dese bu ikrar olur. Çünkü لا *"değil*

mi?" sözcüğü soru, بلى *"evet"* sözcüğü de bunun cevabıdır. Bu cevap "evet senin bende bin dirhem alacağın vardır" anlamına gelir. Nitekim Allahu Teâlâ;

﴿ أَلَسْت بِرَبِّكُمْ قَالوا بَلَى ﴾

"Ben sizin Rabbiniz değil miyim? (Onlar da) evet dediler" (el-A'râf 7/172)

Bunun anlamı "Evet sen bizim Rabbimizsin" demektir.

Bu hükümler dilcilerin belirttiği şu kurala dayanmaktadır: "evet" anlamına gelen بَلَى kelimesi soru kelimesine bitişik olan olumsuz ifadeden sonra gelen kısmı, îcap (kabul etme) için verilen bir cevaptır. Yine "evet" anlamındaki نعم kelimesi ise yalın durumda bulunan soruya verilen cevaptır. Bunun gerekçesi şudur: Soru olumlu ifade ile sorulduğunda "evet" kelimesi buna uygun bir cevap olur. Soru olumsuz ifade ile sorulduğunda, olumsuz ifadeden sonra gelen kısmı ispat için verilen bir cevap بَلَى kelimesi ile olur. Olumsuz soruda, sorulan şeyi değiştirmek için "hayır, aksine şöyledir" ifadesi kullanılır. Bu nedenle بَلَى kelimesi بلـــت şeklinde olumsuz ifade ile sorulan soruya verilen bir cevap olmaktadır.

بلى - نعم kelimeleri

Muhammed (rh.a) daha sonra karşısındakine "sen bana bin dirhem borç verdin", "sen bana bin dirhem verdin" dedikten sonra "ancak ben teslim almadım" diyen bir kimsenin cümleleri ile ilgili daha önce açıklanmış bulunan meseleleri ele almıştır. Muhammed (rh.a) burada fazladan şu konuyu da belirtmiştir: Bir kimse, bir başkasına "ben senden bin dirhem aldım. Ancak sen bunları alıp götürmeme izin vermedin" dese, sonraki ifadeyi ilk kısma bitişik de söylese bu kişinin sözü kabul edilmez. Çünkü bu sözü söyleyen kişi önce kendisi üzerine ödemeyi gerektiren bir fiili, yani söz konusu parayı aldığını ikrar etmekte bunun ardından ödeme nedeninin gerçekleşmesinden sonra kendisi üzerinden ödemeyi kaldıran bir durumun meydana geldiğini iddia etmektedir. Bu durumda, tıpkı gaspettiği malı geri verdiğini söyleyen kişinin durumunda olduğu gibi delil bulunmadıkça bu kişinin sözü kabul edilmez.

Bir kimse diğerine "ben senden bin dirhem gaspettim. Sonra sen bunları benden aldın" dese, bu kişi "sonra sen bunları benden aldın" ifadesini cümlesine bitişik de söylese doğrulanmaz. Çünkü mal sahibinin malı geri aldığını iddia etmek, tıpkı gaspedenin malı geri verdiğini iddia etmesi gibi, ödemeyi gerektiren nedenin gerçekleşmesinden sonra, ödemeyi ortadan kaldıran bir durumun meydana geldiğini iddia etmek anlamına gelir. Bitişik olarak söylenen söz, ilk cümleyi açıklayıcı mahiyette olduğu zaman geçerli olur. Ödemeyi ortadan kaldıran bir fiil iddiasında bulunmak ise, sözün ilk kısmını açıklama anlamına gelmez. Bu konuda ilk sözden ayrı olan veya bitişik olan ifade birbirine eşittir.

Çamaşırcı (kumaş beyazlatıcı), bir kişinin kendisine yıkamak üzere bir elbise teslim ettiğini ikrar edip daha sonra da "ben elbiseyi teslim almadım" dese, sonraki ifadeyi ilk söze bitişik söylerse sözü doğrulanır. Ayrı söylerse doğrulanmaz.

Bazı nüshalarda "esleme ileyhi" şeklinde yer almıştır. Her iki ifade de aynıdır. Çünkü "islâm" ve "teslîm" kelimeleri sözlük açısından, teslim almakla tamamlanan bir fiili ifade eder. Ancak burada teslim almak değil de akit yapmış olma olasılığı da vardır. Beyazlatıcı "ben teslim almadım" dediğinde, sözünün dış görünüşünün gerekli kıldığı anlamı değiştiren bir açıklama yapmış olur. Dolayısıyla bu açıklama söze bitişik olduğunda kabul edilir. Ayrı olduğunda kabul edilmez.

Bir kimse diğerine "sen dün bana bin dirhem verdin mi?" dese bu soru ifadesi ile kendisi üzerine herhangi bir şey gerekli olmaz. Çünkü kişi bu ifadeye soru sormak için kullanılan أ harfini eklememiş olsaydı, bu ikrar olurdu. Çünkü elif (ا) harfi eklenmediğinde söylenen söz fiili haber vermek anlamına gelir. Dolayısıyla bu, haberin gerektirdiği şeyi ikrar etmek olur. Kişi, elif harfini eklediğinde fiili haber vermek için kullanılan ifadeye, soru takısını eklemiş olmaktadır. Böylelikle bu ifade haber verme anlamından çıkmaktadır. Nitekim Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

﴿ ...يَم ...تَ قلتَ للنّا... اتّخِذُوني وَ...اهين ﴾

"(Ey Meryem oğlu Îsa! İnsanlara: Beni ve anamı, Allah'tan başka iki tanrı bilin diye sen mi dedin?" (el-Mâide 5/116)

Bu âyetteki ifade, Îsa (a.s.)'nın bu sözü söylediğini haber vermek için değildir. Çünkü bu, haber vermek için olsaydı سُبْحَانَكَ *"Seni tenzih ederim"* sözünü söyleyerek o ifadeden uzak durması, yalanlama anlamına gelirdi. Bundan anlaşılmaktadır ki, haber vermede kullanılan ifadelere soru takısı bitiştiğinde o ifade haber verme anlamından çıkar. Ancak "sen bana vermedin mi?" ifadesi böyle değildir. Gerçekte ikisi arasında fark yoktur. Çünkü soru takısı olan "elif" harfi, bitiştiği şeyi olumsuzlama anlamına gelir. "Elif" harfi olumsuzluk için kullanılan "değil" sözcüğüne bitiştiğinde bu olumsuzluğu olumsuzlama anlamına geldiğinden sonuç itibarıyla pekiştirme anlamına gelir. Fiile bitiştiğinde bu fiili olumsuzlama anlamına gelir. Dolayısıyla bu ifadeyi söyleyen kişi "verme" yi ikrar etmiş olmamaktadır.

[18/72]

Aralarına "veya" getirerek, ikrarı ispat ya da reddetmek

Bir kimse "falanın bende yüz dirhemi vardır veya hiç bir şeyi yoktur" dese ya da "falanın bende yüz dirhemi vardır veya yoktur" dese, bununla ne kastettiği konusunda yapacağı açıklama kabul edilir. Çünkü "veya" sözcüğü, söylenen iki şeyden birini seçmek için kullanılır. Yukarıdaki ifadede "veya" sözcüğü ikrarı reddetme ile ispat etme arasına girmiştir. Dolayısıyla bu konuda sözü söyleyen kişinin yapacağı açıklama kabul edilir. Çünkü "veya" sözcüğü belirtilen iki şeyden dilediğini tercih etmek için kullanılır. Ayrıca bu sözcük iki şeyin arasına girdiğinde bunlardan herhangi birini ifade eder. "Veya sözcüğü şüphe için kullanılır" sözümüz mecazdır. Çünkü şüphe, dilde bir sözcüğün konması için amaç olamaz. Ancak "veya" sözcüğü söylenilen iki şeyden herhangi birini ifade etmek olduğundan mecazen buna şüphe denmiştir. Bu meselede dönersek "veya"

sözcüğü söylenilen iki şeyden birini yani ya ikrarı ya da inkarı ifade ettiğinden, bu kişinin sözündeki ikrar anlamı kesinlik taşımaz.

Yine bir kimse diğerine "ben senden on dirhem gaspettim veya gaspetmedim", "sen bana on dirhem emanet bıraktın veya bırakmadın" dese, belirttiğimiz nedenle bu sözü söyleyen kişiye bir şey gerekli olmaz.

Bir kimse "benim veya falanın üzerimde on dirhem borç vardır" dese bu söz borcun anılan iki kişiden belirsiz birisi üzerinde bulunmasını gerektirir. Dolayısıyla bu sözü söyleyen kişi borcu bizzat üstlenmiş olmaz. Bu söz borcu üstlenme anlamına gelmediğinden ikrar da sayılmaz. Sözü söyleyen kişinin belirttiği kişi köle, çocuk, düşman ülkesi vatandaşı (harbî) veya mükâtep olsa yine sonuç değişmez. Çünkü bunların borcu üstlenmeye elverişli zimmetleri bulunmaktadır. Kişinin kendisi ile belirttiği kişi arasına "veya" sözcüğünü koyması ikisinden herhangi birisinin borcu üstlenmesini gerektirir.

Bir kimse "ben veya falan senden gaspetti" dese hüküm yine böyledir.

Kendisi ile birlikte, ehil olmayan için borç ikrarı

Kişi "senin bende veya bu duvarda" yahut "bende veya bu eşekte on dirhem alacağın vardır" dese, Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre borç kendisi üzerine gerekli olur. Ebû Yusuf ile Muhammed (rh.a.)'e göre ise bir şey gerekmez. Bu, imamların "Kölenin özgür kılınması" bahsinde geçen şu meseledeki görüş ayrılıklarına benzemektedir: Efendi, kölesi ile birlikte duvarı söyler veya sağ olan ile ölü olan köleyi birlikte söyleyerek doğrudan "ikinizden birisi özgürdür" dese köle özgür olur mu? Bu meselede Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.) şöyle demektedirler: "Veya sözcüğü iki şeyden birisinde etkili olur. Burada kişi sonradan söylediği kişiyi kendisine ekleyerek, borcu bizzat üstlendiğini olumsuz kılmıştır. Burada veya sözcüğünün iki şeyden birinde, yani kişinin borcu kendisinden olumsuz kılmasında etkili olması mümkündür. Dolayısıyla veya sözcüğü tıpkı, "veya senin bende alacağın yoktur" sözünde olduğu gibi burada da etkili olur."

Ebû Hanîfe (rh.a) ise şöyle demektedir: Kişinin 'senin benim üzerimde alacağın vardır' iradesi tam olarak borcu yüklenmeyi ifade eder. Borcu yüklenme anlamı ancak borcun kendisi ile sonradan söylenilen arasında tereddütlü olması nedeniyle ortadan kalkar. Bu tereddüt ise sonradan anılan kişi, borcu yüklenmeye uygun olduğunda söz konusu olur Borcu yüklenmeye uygun olmadığında kişinin borcu yüklenme konusunda onu söylemesi geçersiz olur. Bu durumda sözünün ilk tarafı ile kişi borcu bizzat yüklenmiş olur. Bu şuna benzer: Bir kimse: Ben malımın üçte birini falana ve falana vasiyet ediyorum dese, ancak bunlardan birisi ölmüş olsa malın üçte birinin tamamı hayatta olana ait olur.

Bir kimse "falanın bende on dirhem veya filanın bir dinar alacağı vardır" dese, kendisine herhangi bir şey gerekmez. Çünkü bu kişi ikrarda bulunduğu iki şey veya lehine ikrarda bulunduğu iki kişi arasına "veya" sözcüğünü getirmiştir. Bu, ikrar edilen iki maldan birinin ikrar edilen şey veya iki kişiden birinin lehine ikrarda

bulunulan kişi olarak belirginleşmesini engeller. Dolayısıyla bu sözü söyleyen kişi bununla bir şey yüklenmiş olmaz.

[18/73] Yine bir kimse "senin bende on dirhem veya falanın bir dinar alacağı vardır" dediğinde de böyledir.

Kişi "senin bende veya falan kölemde on dirhem alacağın vardır" dese, kölenin borcu yoksa on dirhem gerekli olur. Borcun yerini belirleme konusunda sözü söyleyen kişi seçim hakkına sahiptir. Dilerse kendi zimmetini dilerse kölesini borcun yeri olarak belirler. Çünkü zimmetinde veya kölesinin –ki bu kazanç da kendisine aittir- kazancında olan borcu yüklenen odur. Kölenin, değerini aşacak miktarda borcu bulunursa kişiye bir şey gerekli olmaz. Çünkü bu durumda kölenin kazancı ve değeri alacaklıların hakkıdır. Böyle bir durumda kölesi veya kendisi üzerine borç ikrarında bulunan kişi sanki ikrarda kendisi ile birlikte köleden alacaklı olan kişiyi anmış, araya da "veya" sözcüğü koymuş gibi olur. Herhangi bir nedenle kölenin borcu ortadan kalkar ve bulunduğu durum üzere köle olmaya devam ederse, efendinin daha önce yaptığı ikrarın hükmü kendisini bağlar. Çünkü köleden borcun düşmesi sırasında efendi ikrarını yenilemiş gibi kabul edilir.

Allah doğruyu daha iyi bilir.

BİR İNSANIN MÜLKÜNDEN BİR ŞEYİ TESLİM ALDIĞINI İKRAR ETMEK VE İKRARDA İSTİSNA YAPMAK

Birisinin evinden alınan malda mülkiyet iddia etmek

Bir kimse, başkasının evinden yüz dirhem aldığını ikrar edip daha sonra "bu para bana aittir" veya "bu para falana aittir" dese, ev sahibine parayı ödemesi gerekir.

Çünkü başkasının evinde olan şey onun sayılır. Evin kendisi onundur. Bir yere sahip olmak onun içindeki şeye de sahip olma anlamına gelir. Görmez misin bir kimse bir başkasının evinde bulunan bir eşya veya evinde bulunan eşi için davalaşsa, eve sahip olması itibarıyla evi elinde bulunduranın sözü kabul edilir. Eş konusunda da delil nedeniyle tercih edilir.

Kişinin bir başkasının evinden bir malı aldığını ikrar etmesi tıpkı onun elinden aldığını ikrar etmesi gibidir. Kendisi için delille bir hak ispat etmediği sürece, aldığı şeyi geri vermesi gerekir. Mal ev sahibinin hakkı olduğundan, o malın başkasına ait olduğunu söylemesi konusunda da ikrarda bulunanın sözü kabul edilmez.

Bir kimse malın başkasına ait olduğunu ve bu malı da ondan teslim aldığını iddia etse, malın dengini söz konusu kişiye öder. Çünkü ikrarı geçerlidir. Başkasının malını alması da, malı geri vermedikçe kendisine ödemeyi gerekli kılar. Bu "gaspettim", "aldım" demesi gibidir.

Şafiî (rh.a) şöyle demiştir: Bir kimsenin bir malı başkasından teslim aldığını ikrar etmesi "alma" ve "gasp" sözcüklerinin aksine kişiye ödemeyi gerekli kılmaz. Çünkü alma sözcüğü haksız yere almakta kullanılır. Teslim almak (Kabzetmek) ise, satın alınan mal vb. haklı olarak bir malı teslim almada kullanılır.

Şafiî (rh.a.)'nin bu görüşü doğru değildir. Çünkü "alma" sözcüğü haklı olarak alınan şeyler için de kullanılır. Nitekim Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

﴿ فَخُذْهَا بِقُوَّةٍ ﴾

"Bunları kuvvetle al" (el-A'râf 7/145) Bir başka âyette de şöyle buyurmuştur:

﴿ فَخُذْ مَا آتَيْتُكَ وَكُنْ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴾

"Sana verdiğimi al ve şükredenlerden ol" (el-A'râf 7/144)

Almak sözcüğü haklı olarak "almak" için kullanılmakla birlikte bu sözcükle yapılan ikrar kişi üzerine ödemeyi gerektirir. Ele geçirmek (kabzetme) sözcüğünde de aynı durum geçerlidir.

Bir kimse "falanın sandığından veya kesesinden bin dirhem kabzettim (aldım)", "çantasından bir kumaş kabzettim", "köyünden bir kür buğday kabzettim", "hurmalıklarından bir kür hurma kabzettim", "tarlasından bir kür buğday kabzettim" dese bu sözlerin tümünde o kişinin elinden söz konusu malları aldığını ikrar etmiş olur. Yahut alınan malı, söz konusu kişinin mülkü kabul etmiş olur. Dolayısıyla da bu malların o kişiye ait olduğunu ikrar etmiş olur.

Yine bir kimse "falanın arazisinden bir denk (çuval) Zut kumaşı aldım" dese bu kumaşı arazi sahibine öder. Çünkü kişinin arazisinde olan şey, elinde sayılır. Bundan sonra ikrarda bulunan kişi yaptığı açıklama ile o kişinin arazisinde kendisinin de zilyetliği bulunduğunu iddia etmektedir. Bunun ise nedeni bilinmemektedir. Zilyetlik sırf onun iddiası ile sabit olmaz. İddia ettiği şey sabit olmayınca geriye kişinin elinden malını gaspettiğini ikrar etmesi kalmıştır. Bu malı söz konusu kişiye vermesi gerekir. [18/74]

Buna göre bir kimse "ben falanın evinden yüz dirhem aldım" dese sonra da "ben orada oturuyordum" veya "ev bende kiradaydı" dese, sözü doğrulanmaz. Çünkü evde hakimiyetinin bulunmasını gerektiren nedeni söyleyerek bir iddiada bulunmaktadır. Bu konuda delil bulunmadıkça doğrulanmaz. Evin kira ile kendisinde olduğuna veya falanın arazisinde konakladığına dair delil getirirse, bu delil kendisini söz konusu malı ödeme borcundan kurtarır. Çünkü yer üzerinde hakimiyetinin meydana gelme nedenini delille ispat etmiştir. Ayrıca delille sabit olan, bizzat görme ile sabit olmuş gibidir. Evin kira akdi ile kendisinin elinde bulunduğu veya belirtilen arazide konaklamış olduğu bilinse ve biz bu kişinin o yerde bir eşya bıraktığını görsek, bu eşyanın kendisinin mülkü olduğu konusunda onun sözü kabul edilir. Delille ispat etmesi durumunda da böyledir.

İkrarda istisna

Bir kimse elinde bulunan ev hakkında, "bu ev bilinen bir (filan) odası hariç falana aittir" diye ikrarda bulunsa, durum belirttiği gibi olur. Çünkü bir söze istisna bitiştiğinde, söz istisnadan sonra geriye kalan kısımdan ibaret olur. Bu durumda kişi "bu odası hariç bu ev falana aittir" demiş gibi olur. Bunun nedeni şudur: "Ev" sözcüğü içinde bulunan odaları da kapsar. İstisna edilen şey, kişinin kullandığı sözün kapsamında bulunan bir şey olursa istisna geçerli olur. Çünkü istisnanın işlevi, istisna yapılmamış olması durumunda sözün kapsamında bulunan bir şeyi sözün kapsamından çıkarmaktır. Kişi "ancak üçte biri" veya "onda dokuzu benimdir" dediğinde de durum dediğimiz gibidir. Çünkü açıkladığımız gibi istisnadan sonra az veya çok geriye bir şey kalıyorsa istisna geçerli olur.

Bir kimse "ev falana aittir. Bu oda ise benimdir" dese evin tümü, lehine ikrarda bulunduğu kişiye ait olur. Çünkü "bu oda benimdir" sözü istisna değil bir iddiadır. Bu cümledeki "ve" harfi, bağlamak içindir. İstisna edilen şey, istisna edildiği bütüne bağlanmaz. Dolayısıyla evin tümü, kişinin ikrarı ile lehine ikrarda bulunduğu kişinin hakkı olmuştur. İkrar eden ise başkasının evinde bir odanın kendisine ait olduğunu iddia etmektedir. Ancak delil getirmesi durumunda sözü doğrulanır

Bir kimse "ev falana aittir. Ancak bu oda benimdir" veya "arsa falana aittir, binası ise benimdir" yahut "arazi falana aittir, hurma ağaçları ise benimdir" veyahut "hurmalar kökleri ile birlikte falana aittir, meyveler ise benimdir" dese tüm bu sözlerde kişinin sonraki ifadeleri bir delil bulunmadıkça doğrulanmaz. Çünkü bina araziye, hurma ağacı da araziye tabidir. Meyvelere ancak aslolan ağaca sahip olmakla sahip olunur. Dolayısıyla bu ifadelerde kişi sonra söylediği sözle kendisi için başkasının mülkünde bir şey iddia etmektedir. Delil bulunmadıkça o şeyde hak sahibi olamaz.

Arsanın birisine ait olduğunu ikrar etme

Bir kimse "bu arsa falana aittir. Ancak binası bana aittir" dese, bina konusundaki sözü doğrulanmaz. Bina arsaya tabidir. Kişinin bu sözü istisna değildir. Bunun anlamı şudur: "Ev" sözcüğü, topraktan ayrı olarak binayı içine almaz. Çünkü "ev" sözcüğü etrafına duvar örülen arazi parçasını ifade eder. Bina tâbi olarak buraya girer. İstisna ise sözün açıkça içerdiği şeylerden olur. İstisna, istisna yapılmaması durumunda sözün kapsamı içinde kalan bir şeyi o sözün kapsamından çıkarmak için kullanılır. İstisna bütün söze yönelik olur. Sözü, istisna edilen şey dışındakilerden ibaret duruma getirir Sözün açıkça içermediği bir şeyde istisna işlemi gerçekleşmez. "Kişinin bu sözü istisna değildir" ifadesinin anlamı budur. Binanın "ev" sözcüğü kapsamına girmesini gerektiren özellik, bu istisna olmasa da, istisna ile ortadan kalkmaz. Binanın asla tabi olmasının anlamı şudur: Bu tâbi olma istisnadan sonra da devam etmektedir.

[18/75]

Şafiî (rh.a.)'ye göre bu istisna, onun şu prensibine dayalı olarak geçerlidir: İstisnanın işlevi, istisna edilen şeyde hükmün sabit olmasını engellemektir.

Muâraza[30] delili, tıpkı genel olanın bir şeye özgü kılınması gibidir. Bu durum sözün doğrudan içerdiği şeyler için gerçekleştiği gibi, hükme tâbi olarak giren şey için de gerçekleşir. Bu konu hakkındaki açıklama inşaallah "İstisna" konusunda gelecektir.

Buna göre bir kimse "bu bahçe falana aittir. Ancak kökü ile birlikte bir hurma ağacı bana aittir", "bu zînet falanındır. Ancak onun konulduğu astar bana aittir", "bu kılıç falana aittir. Ancak onun üzerindeki zinet benimdir", "bu yüzük falana aittir. Ancak taşı bana aittir" dese bunların tümünde kişinin istisna ettiği şey, ilk kullandığı ifadenin kapsamında doğrudan bulunmamakta, ifade kapsamına tâbi olarak girmektedir. Bu nedenle istisna söze bitişik olarak da yapılsa bir etkisi olmaz. Bu istisna ile, doğrudan bir iddiada bulunmak birbirine eşittir. Bir delil olmadıkça belirttiği şeylerde hak sahibi olamaz.

İkrar eden "Bu ev falana aittir" dedikten sonra "hayır, aksine falana aittir" dese ev ilk kişiye ait olur. Diğeri her hangi bir şey elde edemez. Çünkü ikrar eden, ilk kişi için yaptığı ikrardan dönerek ikinciyi ikrar konusunda onun yerine koymuştur. Oysa ikrar edenin ikrarından dönmesi geçersizdir.

İkrar eden kişi "bu ev falanındır" dedikten sonra "onun ve falanındır" veya "benim ve onundur" dese, evin tamamı ilk olarak lehine ikrarda bulunulan kişiye aittir. İkrar edenin ilk kişi lehine yaptığı ikrarın bir kısmından dönmesi, tıpkı ikrarın tümünden dönmesi gibi geçersizdir.

İkrar eden doğrudan "bu ev falan ve falanındır" der ve bunları bitişik olarak söylerse, ev söz konusu iki kişi arasında yarı yarıya olur. Çünkü ikrar eden, ikinci kişiyi birinciye bağlamıştır. Bağlaç (atıf), haber konusunda bağlanan ile bağlanılanın ortak olduğunu belirtmek için kullanılır. İkrar edenin sözünün sonu, başını değiştirmekte, sözün baş tarafı sonuna bağlı olmaktadır. O, "ev ikisine aittir" demiş gibidir. İkrarda bulunan kişi belirtilen sözü bitişik olarak söyledikten sonra "evin üçte ikisi falanın, üçte biri de falanındır" dese, durum onun belirttiği gibi olur. Çünkü sözün baş tarafı, iki kişinin mülkiyet oranlarının farklı olması olasılığı ile birlikte evin yarı yarıya aralarında ortak olmasını gerektirir. Dolayısıyla sözun son kısmı, ilk kısmın hükmünü değiştirici bir beyandır. Bu, sözün baş tarafına bitişik olarak yapıldığında geçerli olur.

Bir cariye bir kimsenin elinde iken doğum yapsa, daha sonra cariyeyi elinde bulunduran kişi "cariye falanın, çocuk ise benimdir" dese, hüküm onun belirttiği gibi olur. Çünkü ikrarda bulunan kişi çocuğu hiç anmasa, lehine ikrarda bulunulan kişi onun üzerinde hak sahibi olmaz. İkrar eden çocuğun kendisine ait olduğunu açıkça belirttiğinde de böyledir. Daha önce geçen bina ile ilgili mesele bundan farklıdır. Şöyle ki: Doğumdan sonra çocuk anasına tabi değildir. Hurma ağacı ve

Delille ikra farkı

[30] **Muâraza delil** karşısındakinin getirdiği delile hücum etmeyip bu delilin zıddını ispat edici başka bir delil getirmek.

bina ise bundan farklı olarak araziye tabidir. Muhammed (rh.a.), ikrar ile beyyine (tanık) arasında şöyle bir ayrım yapmıştır: Bir kimse cariyenin kendisine ait olduğuna dair beyyine (tanık/delil) getirse, bu delil ile çocuk üzerinde de hak sahibi olur. Aradaki fark, delil ile elde edilen hak sahibi olma, hak sahibinin aslen mala sahip olmasını gerektirir. Görmez misin satıcılar yemin ile birbirine başvururlar. Bu durumda çocuğun, delil getiren kişinin mülkünden doğmuş olduğu ortaya çıkar. İkrar ile elde edilen hak sahipliği ise lehine ikrarda bulunulan kişinin aslen mala sahip olmasını gerektirmez. Bu nedenle satıcılar (ikrar durumunda) yemin ile birbirlerine başvuramazlar. Lehine ikrarda bulunulan kişinin mal üzerindeki mülkiyeti ikrarın yapıldığı andan itibaren geçerli olur. Bu nedenle ikrar, bazı hükümler bakımından teklif (îcap) gibi kabul edilmiştir. Dolayısıyla bir kimsenin lehine cariye ikrarında bulunulduğunda, bu cariyenin doğurduğu çocuğun onun mülkünden doğmuş olması kesin değildir. Onun için o çocuğu hak edemez.

Şafiî (rh.a.)'nin her iki konu (ikrar ve delil) ile ilgili iki görüşü bulunmaktadır. Birine göre her iki durumda da lehine ikrarda bulunulan kişi çocuk üzerinde hak sahibi olur. Diğer görüşe göre ise her iki durumda da çocuk üzerinde hak sahibi olamaz. Şafiî iki görüşünde de delille ikrarı birbirinden ayırmamaktadır.

[18/76]

Hayvanların yavruları, ağaçlardan toplanan meyveler konusundaki hüküm, bu meselede olduğu gibidir.

Bir kimsenin elinde, içinde eşya bulunan bir sandık olsa, bu kişi "sandık falanındır. İçindeki eşya ise benimdir" dese veya bir kimse "bu ev falanındır. İçindeki eşya ise benimdir" dese onun sözü kabul edilir.

Evin satımında veya ikrarında ev eşyasının durumu

Çünkü o, yaptığı ikrarda eşyadan hiç söz etmese idi lehine ikrarda bulunulan kişi buna sahip olamazdı. İkrarda açıkça bu eşyanın kendisine ait olduğunu belirttiğinde de böyledir. Bunun gerekçesi şudur: Sandık içinde bulunan eşya sandığa tabi değildir. Sandık, içine konan eşya için bir kaptır. Kabın içine konan şey kaba tâbi olmaz. Aynı şekilde evin içinde bulunan eşya da eve tabi değildir.

Bir kimse "bu evin binası benim, arsası ise falanındır" dese, arsa ve bina birlikte lehine ikrarda bulunulan kişinin olur. Çünkü ikrar edenin ilk sözü, yani "bu ev benimdir" ifadesi geçerli değildir. Ev, bu sözü söylemeden önce zaten onundu. "Arsası falanındır" sözünü söylemekle arsanın aslını ikrar etmiş olmaktadır. Aslı ikrar etmek, lehine ikrarda bulunulan kişinin asla tâbi olan şey üzerinde de hak sahibi olmasını gerektirir. Nitekim kişi "bu evin arsası falanındır" dese, söz konusu kişi hem arsaya hem binaya sahip olur.

İkrarda bulunan kişi "bina falanın, arazi ise filanındır" dese, ikrar ettiği üzere bina önceki kişinin, arazi de ikincinin olur. Çünkü burada sözün ilk kısmı binanın birinci kişiye ait oluşunda geçerli bir ikrardır. Sözün son kısmında hem arazi hem bina ikrarında bulunduğunu farzedelim. Başkasının hakkı olan şeyde yaptığı ikrar geçersizdir. Bu nedenle ikinci kişi yalnızca araziye sahip olur. Önceki mesele

bundan farklıdır. Çünkü o meselede sözün son kısmında kişi kendisinin mülkü olan arazi ve binayı birlikte başkası lehine ikrar etmektedir. Aradaki farkı şöyle açıklayabiliriz: Bina, ilk olarak lehine ikrarda bulunulan kişiye ait olunca, bina arsaya tâbi olma statüsünden çıkar. Bundan sonra kişinin ikinci bir kimse lehine yaptığı arsa ikrarı da binaya geçmez. Önceki meselede ise bina kişinin kendi mülkünde kalmakta, bu nedenle de arsaya tabi olmaktadır. Dolayısıyla kişinin başkası lehine yaptığı arazi ikrarı, lehine ikrarda bulunulan kişinin hem bina hem de arazide hak sahibi olmasını gerektirir.

Bir kimse "ben bu köleyi falandan gaspettim. Hayır aksine falandan gaspettim" dese, köle ilk kişinin olur. Çünkü ikrarda bulunanın ikrarından dönmesi geçersizdir. Bu durumda ikrarda bulunan kişi, ikinciye kölenin değerini öder. O, köle üzerinde ikinci kişi lehine yaptığı gasp ikrarını birinci kişi için yaptığı ikrarın yerine koymuştur. Bu, kendisi hakkında geçerlidir. İkinci kişi için de gasp ikrarında bulunduğu ve kölenin kendisini geri verme imkanı ortadan kalktığı için, köleyi ilk kişiye, yargıcın hükmü ile veya yargıcın hükmü olmaksızın vermiş olsun, ikinciye kölenin değerini öder. Emanet ve âriyet konusunda da hüküm böyledir. Bu Muhammed (rh.a.)'in görüşüdür. Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre emanet ve âriyette malı ilk kişiye yargıcın hükmü ile vermişse, ikinci kişi için bir şey ödemez. Yargıcın hükmü olmaksızın vermişse ikinci kişiye kölenin değerini öder.

Bunu şöyle açıklayabiliriz: Bir kimse "bu bin dirhem benim yanımda falanın bıraktığı emanettir" dese sonra da ilk sözünden ayrı veya ona bitişik olarak, "hayır aksine bu falanın bıraktığı emanettir" dese, bin dirhem ilk kişiye ait olur. İkrarda bulunan kişi, yargıcın hükmü olmaksızın ilk olarak lehine ikrarda bulunduğu kişiye bin dirhemi verirse ikinciye bunun değerini öder. Çünkü ikrarı kendisi aleyhine bir delildir. O, parayı ilk kişi lehine ikrar etmek ve ona vermekle ikincinin malını telef etmiş olduğunu ikrar etmektedir. Bununla gasp birbirine eşittir.

İkrar eden kişi parayı ilk kişiye yargıcın hükmü ile vermişse, Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre ikinci kişi için bir şey ödemesi gerekmez. Çünkü sadece ikrarda bulunmakla ikinci kişinin malını telef etmiş olmaz. Parayı vermesi de yargıcın hükmü ile olduğundan kendisine ödeme gerekmez. Nitekim kişi "bu bin dirhem falanındır, hayır aksine falanındır" dese, daha sonra yargıcın hükmü ile parayı ilk kişiye verse ikincisi için bir şey ödemez. Muhammed (rh.a) ise şöyle demektedir: "Emanet alan (mûda') kişi malın korunmasını üstlenmiştir. İlk kişi lehine bu malı ikrar etmekle, kendisine göre ikinci kişi için üstlendiği koruma görevini terketmiş olmaktadır. Dolayısıyla tıpkı emanet alan kişinin, hırsıza emanet malın yerini göstermesi durumunda olduğu gibi burada da malı ikinciye ödemekle yükümlüdür. Bu, mutlak olarak mal ikrarında bulunmaktan farklıdır. Çünkü mutlak ikrarda kişi ikinci kişi için malı korumayı üstlenmemiş, yalnızca ikincinin birinci kişi üzerinde mülkiyet [18/77]

hakkının bulunduğuna tanıklık etmiş olmaktadır. Bir kimsenin tanıklığı reddedildiğinde o kişi ödemekle yükümlü olmaz.

Bir kimse "elimde olan bu köle falana ait emanettir. Ancak yarısı falanındır" dese hüküm söylediği gibidir. Çünkü bu kişi sözün doğrudan kapsamında bulunan bir şeyi istisna etmiştir. Bu durumda ilk kişi için, istisna edilen şey dışındaki bölümü ikrar etmiş olmaktadır. Bu, istisna ettiği kısmı ikinci kişi için ikrar etmesini engellemez.

Bunu şöyle açıklayabiliriz: İkrar eden kişi "ancak yarısı benimdir" deseydi bu geçerli olurdu. "yarısı falanındır" dediğinde de böyledir.

Yine bir kimse "bu iki köle falanındır, ancak şu falanındır" dediğinde de böyledir. Çünkü istisna edilen şey, sözün doğrudan kapsamında bulunan bir şeydir.

Kişi, "bu köle lehine ikrarda bulunulan falanındır. Ancak ilk köle bana aittir" dese, sözü kabul ve doğrulanmaz. Her iki köle söz konusu kişinin olur. Çünkü burada kişi, birini diğerine "ve" bağlacıyla, bağlayarak iki söz söylemekte, daha sonra sözlerden birinin kapsamında bulunan şeyin tümünü istisna etmektedir. Söylenilen şeyin tümünü istisna etmek geçersizdir. Çünkü daha önce açıkladığımız gibi istisnanın görevi, sözü istisna edilen kısım haricinde kılmaktır. İstisna edilen şey dışında geriye bir şey kalmazsa bu istisna değil, ikrardan dönmek olur. Önceki mesele ise böyle değildir. Çünkü orada her iki köle tek bir sözle ikrar edilmiştir. Bunlardan birini istisna etmek geçerlidir.

Kişi "bu köle falanındır veya falana ait, benim yanımda emanettir" dese köle ilk kişiye ait olur. İkrarda bulunan kişi, ikinci kişiye kölenin değerini öder. Kişinin ilk olarak lehine ikrarda bulunduğu kişiye, hakim kararıyla vermesi durumunda da aynı görüş ayrılığı geçerlidir.

Bir kimse "bu köle falanındır, onun yarısı müstesna, falanındır" dese hüküm onun belirttiği gibi olur. Çünkü söz birbirine bitişik olarak söylenmiştir. Her sözün de bir bölümü istisna edilmiştir. Söz, istisna edilen kısmın dışındaki bölümü ifade ettiğinden bu geçerlidir. Bu hükümler buğday, arpa, altın, gümüş, ev, arazi konusunda da geçerlidir.

Allah doğruyu daha iyi bilir.

BİLİNMEYEN VEYA ŞÜPHELİ BİR ŞEYİ İKRAR ETMEK, ŞÜPHELİ BİR ŞEKİLDE İKRARDA BULUNMAK

Miktar belirtmeden emanet ikrarı

Bir kimse "falanın bende emaneti (vedîası) bulunmaktadır" dese ancak bunun ne olduğunu açıklamasa, her ne ikrarında bulunursa bulunsun yapacağı açıklama kabul edilir. Bunun benzeri gasp konusunda geçmiştir. Emanet konusunda ikrarda

bulunanın sözünün doğrulanması daha önceliklidir. Çünkü kendisine emanet bırakılan kişi emin konumundadır. Dolayısıyla emanet olarak bırakma kastına uygun bir neden açıkladıktan sonra onun sözü kabul edilir. Lehine ikrarda bulunulan kişi başka bir şey iddiasında bulunursa, ikrar eden bu iddiayı inkar ettiği için yemin etmesi gerekir.

Emanet alanın emanet malda kusur meydana geldiğini ikrar etmesi

Yine kişi bir elbisenin kendisine emanet olarak bırakıldığını ikrar ettikten sonra bunu kusurlu olarak sahibine geri getirse, bu kusurun elbise kendisinin elindeyken meydana geldiğini ikrar etse, kendisine ödeme gerekmez.

Çünkü elbise kendisinin elinde iken telef olsaydı ödemesi gerekmezdi. Diğer kişi elbiseyi emanet olarak bıraktığını inkar ettiğinde de hüküm böyledir. Malı elinde bulunduran kişi, kendisine ödemeyi gerektirecek bir gerekçeyi ikrar etmemiş, yalnızca malın kendisi elinde emanet olduğunu ikrar etmiştir. Diğeri ise malı elinde bulunduran kişi aleyhine ödemeyi gerektiren bir nedeni, yani malı kendisinin rızası olmaksızın aldığını iddia etmektedir. Malı elinde tutan ise bunu inkar etmektedir. Bu konuda yeminle birlikte inkar edenin sözü kabul edilir. Görmez misin bir kimse diğerine "sen yüzüğünü benim elime bıraktın. Yüzük de telef oldu" dese onun sözü kabul edilir. Çünkü burada, kendisine ödemeyi gerektirecek bir fiili dayandırmamıştır. Muhammed (rh.a) bu mesele ile kişinin "ben bunu senden emanet olarak aldım" demesi arasındaki farka işaret etmiştir. Emanet alma durumunda mal sahibi malı emanet bıraktığını inkar ederse malı elinde bulunduran kişi, kendisine ödemeyi gerektiren bir nedeni, yani malı almayı ikrar ettiğinden öder. Bu meselede ise kişi "bana emanet bıraktı", "benim elime bıraktı" gibi sözlerle fiili diğer kişiye dayandırmıştır. **[18/78]**

Emanet olarak bırakılan mal elbise olsa, emanet alan da bunu giyse veya mal hayvan olsa, emanet alan kişi hayvana binse, daha sonra "ben indikten sonra hayvan telef oldu" dese, hayvan sahibi ise bunu yalanlasa, emanet alan malı öder. Çünkü ödemeyi gerektiren nedeni, yani başkasının elbisesini giydiğini, hayvanına bindiğini ikrar etmiş, daha sonra da kendisini ödemeden kurtaran bir şeyi iddia etmiştir. İddiası için delil getirmedikçe sözü kabul edilmez.

Emanet alan "ben hayvana emanet bırakanın izni ile bindim" dese, emanet bırakan ise izin verdiğini inkar etse, emanet alan kendisine ödemeyi gerektiren nedeni ikrar ettiğinden, kendisine izin verildiğine dair delil getirmedikçe hayvanın bedelini öder.

Emanet alan, malı sahibinden başkasına verse sonra da sahibinin izni ile verdiğini ikrar etse, buna dair delil getirmedikçe malın değerini ödemekle yükümlü olur. Mal sahibi bütün bu durumlarda kendisinin rıza ve izni bulunmadığı ile ilgili olarak yemin eder. Mal sahibi rızası olduğunu ve izin verdiğini ikrar ederse, bu ikrar emanet alandan ödemeyi düşürür.

Kişi "falanın bende bin dirhem alacağı vardır. Veya falanın bende bin dirhem alacağı vardır. Falanın yüz dinar alacağı vardır veya falanın" dese, bin dirhem, önce anılan kişiye ait olur. Çünkü kişi tercih için kullanılan "veya" sözcüğünü onun hakkında kullanmayarak bin dirhemi bizzat onun lehine ikrar etmiş, daha sonra yüz dinarı ikrar ettiği son iki kişi ile ilgili olarak tercih için kullanılan "veya" sözcüğünü kullanmıştır. Bu iki kişi hakkında geçerli olan hüküm, önceki meselede geçen, kararsız olarak lehine ikrarda bulunulan iki kişinin kendi aralarında anlaşarak malı almaları ve ikrar edenin bu iki kişiden her biri için yemin etmesi konusundaki gibidir.

Bir kimse "Falanın bende yüz dinar alacağı var ve falanın bende bir kür buğdayı vardır veya falanın bir kür arpası vardır" dediğinde, yüz dinar ilk olarak anılan kişiye ait olur. Çünkü kişi yüz dinarı bizzat o kişi hakkında ikrar etmiştir. Sonra anılan iki kişi ise bir şey alamazlar. Çünkü sözü söyleyen, onlar için yaptığı ikrarda "veya" sözcüğünü kullandığından herhangi bir şey belirlememiştir. Daha önce belirttiğimiz gibi "veya" sözcüğü, bir isme bitiştiğinde onun hakkında herhangi bir şeyin belirlenmiş olmasını engeller. Fakat bu iki kişiden her biri, sözü söyleyen kişi hiç ikrarda bulunmamış gibi, iddia ettiği şeyle ilgili olarak ikrarda bulunandan yemin etmesini isteyebilirler.

Bir kimse diğerine "senin ve falanın veya falanın bende yüz dirhem alacağı var" dese, ilk olarak söylenen kişi yüz dirhemin yarısını alır. Diğer yarısında ise sonra anılan iki kişiden her biri hakkında yemin eder. Ancak bu iki kişi kendi aralarında anlaşırlarsa parayı alırlar. Bu para aralarında ortak olur. Çünkü burada ikrar eden kişi, sonradan söylediği iki kişiden birini önceki kişiye "veya" sözcüğünün gerektirdiği anlam konusunda bağlamıştır. O sanki "falanın ve şu ikisinden birinin bende yüz dirhem alacağı vardır" demiş gibidir. Bu durumda yüz dirhemin yarısı önce anılan kişinin olur. Çünkü sonra anılan iki kişiden yalnızca birisi ilk kişiye ortak olmaktadır. Diğer yarım ise sonra anılan iki kişi arasında olup, hak sahibi belli değildir. Bu durumda geçerli olacak hüküm, ya iki kişinin anlaşarak bu miktarı alması veya bu iki kişinin ikrar edene yemin teklif etmeleridir.

[18/79] Bir kimse "falanın veya falan ve falanın benden yüz dirhem alacağı var" dese, paranın yarısı üçüncü olarak söylenen kişinin olur. Diğer yarısı ise, önceki meselede son olarak söylenen iki kişinin durumunda olduğu gibi, burada önce anılan iki kişi arasında olur. Çünkü ikrar eden, ikinci ve üçüncü kişiler arasında "veya" sözcüğünü kullanmayarak ikrarı üçüncü kişi hakkında belirli kılmış ve sonra andığı iki kişi arasında ortaklığı ortaya koymuştur. Bu tartışma yüz dirhem üzerinde olduğundan, bunun yarısı üçüncü olarak anılan kişinindir. Diğer yarısındaki hüküm iki kişinin anlaşarak bu parayı alması veya her birinden yemin istemektir.

Kişinin "benim üzerimde", "benim tarafımda" sözleri borç anlamına gelir. "Benim yanımda" sözü emanet anlamına gelir. "Benim mülkümden" sözü emanet

anlamına gelir. "Mülkümde / Malımda" sözü ortaklık anlamına gelir. Çünkü her bir söz insanlar arasında örf durumuna gelmiş olan anlamda anlaşılır. Biz bunu açıklamıştık.

Bir kimse, "falanın bende yüz dirhem alacağı vardır, değilse bu yüz dirhem falanındır" dese, Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre bu söz "falanın veya falanın" sözü gibidir. Muhammed (rh.a.)'e göre ise para ilk olarak söylenen kişinin olup, ikincisi herhangi bir şey alamaz.

Muhammed (rh.a.)'in delili şudur: Burada ikrarda bulunan kişi, birinci kişi hakkında belli bir malı ikrar etmiş, ikinci kişi hakkında ise ikrarı koşula bağlamıştır. Çünkü "değilse falanın yüz dirhem alacağı vardır" sözü, "falanın bende yüz dirhem alacağı yoksa" anlamına gelir. Bu ise koşula bağlamaktır. Oysa ikrar koşula bağlanamaz. Dolayısıyla ilk kişi hakkında yaptığı ikrar bağlayıcı olarak kalır. İkinci kişi hakkında ise geçersiz olur. Görmez misin kişi "falanın bende yüz dirhem alacağı vardır, değilse kölem özgürdür veya karım boştur veya üzerime hac gerekli olsun" dese, bunlar arasından yalnızca yüz dirhem gerekli olur. Çünkü ikinci olarak söylediği söz, malın (borcun) gerekli olmaması koşuluna bağlamaktır. Muhammed (rh.a.)'in verdiği bu örnek iki açıdan onun görüşüne delil olmaktadır:

1- Örnek olarak verilen durumda kişinin ikrarı ile birinci olarak anılan kişi lehine borç gerekli olmasaydı, sözü söyleyenin kölesinin özgür olması, karısının boş olması ve üzerine haccın vacip olması gerekli olurdu. Çünkü koşul bulunmaktadır.

2- Kişi verilen örnekte sözün son kısmını koşula bağlamıştır. Bu, sözün ilk kısmına bir etkide bulunmamıştır. Bizim meselemizde de durum böyledir.

Ebû Yusuf (rh.a) ise şöyle demektedir: Böyle "değilse" sözcüğünün yer aldığı ifadeler, iki şey arasında kararsızlık bulunup, kişinin zannında birinci ikinciden daha kuvvetli olduğunda kullanılır. Kişi "Bu gelen Zeyd'dir, değilse Amr'dır", "Bu yemeği ye, değilse bunu ye" dediğinde bununla kastedilen söylenilen iki şeyden birisi olup, birincisi diğerinden daha önceliklidir. Bizim meselemizde de kişi böyle bir sözcükle, tıpkı "falan veya falan" ifadesinde olduğu gibi iki kişiden biri lehine ikrar yapmış olmaktadır. Bu, "değilse kölem özgürdür veya üzerime hac vacip olsun" gibi ifadelerden farklıdır. Çünkü bu ifadede ikrar ile, özgür kılma ve haccı üstlenme kullanımlarını gerçekleştirme aynı cinsten değildir ki kişinin sözü bunlar arasında kararsızlık ifade eden bir anlama göre yorumlansın. Dolayısıyla bu ifadede sözün son kısmı yemin anlamında anlaşılır. Ayrıca özgür kılma, boşama ve haccı üstlenme koşula bağlanmıştır. Bu nedenle sözün son kısmını koşula bağlama olarak geçerli saymak mümkündür. Ancak ikrar koşula bağlanamaz. İkrarı koşul olarak kabul etmemiz, onu tamamen yok etmemiz anlamına gelir. Bu nedenle biz söz konusu ifadeyi "veya" anlamında anlayarak kişinin iki kişiden belirsiz biri lehine ikrarda bulunduğunu kabul ettik.

Kişinin "falanın bende yüz dirhem alacağı vardır, aksine falanın vardır" veya "hayır aksine falanın vardır" sözleri birbirine eşit olup, bu kişilerden her biri yüz dirheme hak kazanır. Çünkü sözün son kısmı, ilk kişi lehine yapılan ikrardan dönüp, yüz dirhemi ikrar etme de ikinci kişiyi ilki yerine koyarak yanlışlığı telafi etmek için söylenmiştir. Birinci kişi açısından ikrardan dönmek geçersiz, ikinci kişi lehine yapılan ikrar ise geçerlidir.

[18/80] Bir kimse "falanın bende yüz dirhem alacağı vardır, aksine benim üzerime hac vaciptir" dese bu kişi üzerine hem yüz dirhem hem de hac gerekli olur.[31] Çünkü daha önce açıkladığımız gibi bu kişi haccı yüklenmeyi, ilk kişi lehine yaptığı mal ikrarı yerine koymuştur. Bu durumda ılk mal (borç) kalmakla birlikte, onun yüklenmesi sonucu hac da gerekli olur.

Bir kimse "falanın bende yüz dirhem alacağı vardır veya benim üzerimde hac borcu vardır" yahut "falanın bende yüz dirhem alacağı vardır veya kölem özgürdür" dese bunların hiçbiri gerekli olmaz. Çünkü kişi söylediği iki şeyin arasına "veya" sözcüğünü getirmiştir. Bu durumda söylenen söz iki şeyden hiç biri için kesin olarak söylenmiş olmaz.

Bir kimse "falanın bende ölçüsü yedi olan (on tanesi yedi miskal ağırlığına gelen) bin dirhem alacağı vardır veya bunun yarısı başka birinindir" dese, ikrar geçersiz olur. Ancak lehine ikrarda bulunulan iki kişi bu miktarı teslim almak için bir araya gelerek teslim almak isterlerse ikrar geçerli olur. Çünkü burada kişi, bin dirhemin tümünü bir kişiye ve yarısını başka bir kişiye ikrar etme konusunda kararsız bir ifade kullanmıştır. Kişi paranın tümünü birbirinden farklı iki kişi lehine ikrar etme konusunda kararsız bir ifade kullansaydı, lehine ikrarda bulunanlar, aralarında anlaşmadıkları sürece ikrar edene bir şey gerekli olmadığı gibi burada da durum böyledir.

Bir kimse "falanın, falan veya falanın ve falanın bende bin dirhem alacağı vardır" dese ilk olarak belirtilen ile dördüncü olarak anılan kişilerin her biri, bin dirhemin üçte birini alır. Bin dirhemin kalan üçte biri için ikinci ve üçüncü kişiler için ikrarda bulunan yemin eder veya bu kişiler aralarında anlaşarak bunu alırlar. Çünkü burada kişi, ikinci ve üçüncü kişiler arasına "veya" sözcüğünü getirmiştir. Birinci ve dördüncü kişiler arasına ise getirmemiştir. Böylelikle ilk ve dördüncü kişiler lehine ikrarda bulunmuştur. Bu nedenle bin dirhem üçe bölünür: Üçte biri doğrudan birinci kişinin, üçte biri doğrudan dördüncü kişinin hakkıdır. Diğer üçte bir ise ikinci ve üçüncü kişiler arasında kararsızdır. Bu durumda hüküm söz konusu

---

[31] Eserin tercümesini Arapça metin ile karşılaştırmak isteyenler! Bizim tercümeye esas aldığımız Beyrut, Dâru'l-Marife ve diğerlerinde 17. cildin 80, 81, 84, 85, 88, 89, 92, 93. sayfaları aynen 18. cildde tekrarlanmıştır. Biz yazma nüshalara bakarak, 18. cildde basılışında olmayan adı geçen sayfaları yerine koyarak tercümemize ekledik. Tercümemizde bir fazlalık ya da eksiklik yoktur.

kişilerin aralarında anlaşarak bu miktarı almaları veya ikrar edenin bunlar hakkında yemin etmesidir.

Bir kimse "falan dün bana bin dirhem borç verdi, eğer öyle değilse kölem özgür olsun veya üzerime hac gerekli olsun" dese bu, mal / borç ikrarı anlamına gelir. Kişi burada yemini ile ikrarını pekiştirmiştir. Yeminle pekiştirmeseydi mal gerekli olacaktı. Pekiştirme ile öncelikle gerekli olur.

Kişi "falan dün bana dirhemler borç verdi, yoksa benim falana dinar borcum var" dese, bu kişi dirhemleri borçlanır. Dinar konusundaki ikrar geçersiz olur. Muhammed (rh.a.)'e göre hükmün böyle oluşu açıktır. Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre ise bu meselede hüküm belirtilen şekildedir. Bu, kişinin "falanın bende yüz dinarı vardır" şeklinde ikrarda bulunmasından farklıdır. Çünkü önceki meselede iki söz arasında bir benzeme (konu birliği) yoktur. Sözlerden biri yani "falan dün bana borç verdi" ifadesi fiil ikrarıdır. Diğer söz ise mal ikrarıdır. İki ikrar arasında konu birliği olmadığından ifadeyi iki ikrar arasında kararsızlık olarak kabul etmek mümkün olmaz. "Değilse" sözcüğünü "veya" şeklinde kararsızlık ifadesi olarak kabul etmek mümkün olmayınca bu söz gerçek anlamında kullanılmıştır. Bu sözün gerçek anlamı da ikrarı ikinci kişi hakkında koşula bağlamaktır. Bu durumda ilk mal gerekli olur. İkinci meselede ise iki söz aynı cinstendir / konuları birdir. Dolayısıyla burada "değilse" sözcüğünü "veya" şeklinde anlamak mümkündür. Âdet nedeniyle söz bu anlama yorulur. Bu nedenle ikrarda bulunan kişi aleyhine bu iki kişi lehine herhangi bir şey gerekli olmaz.

Bir kimse "falanın bende dinar veya dirhem alacağı vardır" dese kıyasa göre bu ikrar geçersizdir. Çünkü kişi, "veya" sözcüğünü kullanmakla bu iki bedelden herhangi birini bizzat yüklenmiş olmamaktadır. Dolayısıyla kişinin yüklenmediği bir şeyle onu yükümlü kılmak câiz değildir. Görmez misin malın aslı kişi yüklenmedikçe gerekli olmaz. Aynı şekilde iki maldan birini bizzat yüklenmedikçe de bunlar gerekli olmaz. İstihsana göre dirhemler gerekli olur. Çünkü ikrarda bulunanın iki maldan daha azını yüklendiği kesin olarak bilinmektedir. Ayrıca bazı hükümler bakımından dirhem ve dinarlar tek bir cins olarak kabul edilir. Bu durumda kişinin yukarıdaki sözü ile "falanın bende bir veya iki dirhem alacağı vardır" sözü birbirine eşittir. Kesin olarak bilinmesi nedeniyle az olan miktar gerekli olur. Bu hüküm, lehine ikrarda bulunulan kişi her ikisini de iddia ettiğinde geçerlidir. O yalnızca dinarları iddia ederse, onun iddiası ile ilgili olarak ikrar edene yemin teklif edilir. İkrar eden, dirhem borcundan kurtulur. Çünkü lehine ikrarda bulunulan kişi dirhemler konusundaki ikrarı reddetmiştir. Lehine ikrarda bulunulan her iki malı da iddia ettiğinde bunlardan az olanı konusunda ikrar edeni doğrulamış olmakta bunun yanında diğerini de iddia etmektedir. Bu durumda ikrar eden dirhemleri borçlanır. Diğer kişinin iddiası nedeniyle dinarlar konusunda da yemin eder.

[18/81] Yine bir kimse "falanın bende bir kür buğday veya bir kür arpa alacağı vardır", "bir kür buğday veya bir dirhem", "Yahudi elbisesi veya Herat elbisesi alacağı vardır" demesi durumunda alacaklı bu malların her ikisini iddia ederse ikrar eden bunların daha az olanını borçlanır. Çünkü ekonomik değer (mal oluş) dikkate alındığında, az olan miktarın gerekli olduğu kesin olarak bilinmektedir. Lehine ikrarda bulunulanın iddiası nedeniyle diğer mal konusunda ikrar edene yemin teklif edilir.

Bir kimse "falanın bende bin dirhem ve bir dinar veya bir kür buğday alacağı vardır" dese doğrudan ikrar etmesi nedeniyle bin dirhem gerekli olur. Aralarına "veya" sözcüğünü getirmesi nedeniyle de dinar ve buğday arasından da daha az olan gerekli olur.

Kişi "falanın bende yüz dirhem veya dinar ve bir kür buğday alacağı var" dese bir kür buğdayı doğrudan ikrar etmesi nedeniyle bu gerekli olur. Yüz dirhem ve dinardan da, lehine ikrarda bulunulanın her ikisini iddia etmesi durumunda değeri daha düşük olan gerekli olur. Çünkü ikrar eden bunların arasına "veya" sözcüğünü getirmiştir.

Kişi "falanın bende yüz dirhem veya yarısı kadar alacağı var" dese yarısı gerekli olur. Çünkü ikrar eden bizzat bunu yüklenmiştir. Sözünü yalnızca diğer yarım konusunda kararsız bırakmıştır. Bu durumda yüz dirhemin yarısı doğrudan gerekli olur.

Yine bir kişi "falanın bende yarısı hariç yüz dirhem alacağı vardır" dese yarısı gerekli olur. Çünkü yüz dirhemden istisna yapmıştır. Bu durumda ikrar, istisna edilen şey dışındaki miktardan ibaret olur.

Kişi "falanın bende beyaz veya siyah yüz dirhem alacağı vardır" dese, daha önce açıkladığımız üzere bunlardan değeri düşük olan kesin olarak bilindiği için bu gerekli olur.

Kişi "falanın bende bin dirhem ve yüz dinar veya bir kür buğday ve bir kür arpa alacağı vardır" dese bin dirhem ve bir kür arpa konusunda kesin bir ikrarda bulunduğundan bunların her biri gerekli olur. Yüz dinar ve bir kür buğday arasına "veya" sözcüğü getirdiği için bunlardan değeri düşük olan gerekli olur.

Özetle söyleyecek olursak: Bu kelimelerin birbirine bitişik veya ayrı olması arasında bir fark yoktur. "Veya" sözcüğünün hangi kelimeye bitiştiğine bakılır. Bu kelimeler konusunda hüküm bunlardan değeri düşük olanın gerekli olmasıdır. "Veya" sözcüğünün bitiştirilmediği şeyler konusunda hüküm, bunların doğrudan yüklenilmesidir. "Ve" bağlacın bağlama konusundaki işlevi bağlananı kendisine bağlamada bulunulan gibi yapmaktır. Ve bağlaç ile bağlanan kelimeler hüküm bakımından tek bir söz gibi olmaz (hüküm birbirine bağlananların tümü için ayrı ayrı gerekli olur).

Allah doğruyu daha iyi bilir.

ÖLÜM HASTALIĞINDA OLAN BİR KİŞİNİN, BAŞKASINDAKİ ALACAĞINI TAHSİL ETTİĞİNİ İKRAR ETMESİ

Ölüm hastalığında olan bir kişi, daha sonra bu hastalıktan ölürse, ölüm öncesinde mirasçısında veya onun kefilinden olan alacağını tahsil ettiğini ikrar ederse, bu ikrar geçerli olmaz. Mirasçının asıl borçlu, yabancının kefil olması veya bunun aksi olması bu hükmü değiştirmez. Yine kefilliğin sağlıklı iken veya ölüm hastalığı sırasında olması da eşittir. Bu hükmün gerekçesi şudur: Alacağı tahsil ikrarı, bir başkası lehine zimmet borcu veya ayn ikrarında bulunmak gibidir. Teslim alınanın kendisi ikrar edenin elinde ise, o bu malın daha önceden mirasçısına ait olduğunu, mirasçıdaki alacağına karşılık bunu teslim aldığını ikrar etmiş olur. Malın kendisi ikrar edenin elinde yoksa, ikrar eden, mirasçısındaki alacağı miktarınca ona borçlandığını daha sonra da bu borçların takas edildiğini ikrar etmiş olmaktadır. Ölüm hastalığında olanın, mirasçısı lehine, deyn (zimmet borcu) veya ayn (mal) ikrarında bulunması, bu konuda parasal bir yarar bulunduğundan geçersizdir. Asıl borçludan alacağın tahsil edildiğini ikrar etmek suretiyle onu borçtan kurtarmak (ibrâ etmek) mutlak olarak kefilin de borçtan kurtulmasını gerektirir. Aynı şekilde alacağın kefilden tahsil edilmesi ile onun borçtan kurtulması, asıl borçlunun da borçtan kurtulmasını gerektirir. Dolayısıyla bu ikrardan zimmetini borçtan kurtarmak suretiyle mirasçı yararlanmaktadır. **[18/82]**

Yabancının, ölenin borcunu mirasçı adına ödemesi

Kişi, karşılıksız olarak mirasçı adına borcu ödeyen yabancı birinden parayı tahsil ettiğini veya yabancı bir kişinin mirasçı adına borcu üzerine aldığını ikrar etse bu ikrar, mirasçının zimmetinin borçtan kurtulması sonucunu doğurduğu için geçersizdir. Borcu mirasçıdan veya tanıklar önünde mirasçı adına ödeyen bir kişiden teslim almışsa, tanıklar önünde yapılan almada töhmet bulunmadığından bu geçerli olur.

Ölüm hastalığında olan kişinin kullanımları geçerli olmadığından o bu konuda sağlıklı kişiden ayrılmıştır. Ölüm hastalığında olan kişi, töhmetin söz konusu olmadığı konularda sağlıklı kimse gibidir.

Bir kimse kölesini satmak üzere birini vekil etse, vekil de köleyi, satım vekilliği veren kişinin oğluna satsa, daha sonra vekil eden kişi hastalansa, bu hasta, kölenin bedelini aldığını ikrar etse veya vekil bedeli alarak hastaya verdiğini ikrar etse; bu ikrarlarda mirasçının mal bedelinden zimmetini kurtarma yararı bulunduğundan onların sözleri doğrulanmaz.

Şöyle bir itiraz söz konusu olabilir: "Vekil, sözleşmeyi kendisi için yapıyor gibi kabul edilmiyor mu? Vekil sağlıklı olduğuna göre ikrarın geçerli olması gerekir."

Bu itiraza şu şekilde cevap veririz: Sözleşmenin doğurduğu hak ve sorumluluklar konusunda bu böyledir. Ancak sözleşme gereği ödenmesi gereken bedel konusunda vekilin bir hakkı yoktur. Bu bedel, vekillik verene aittir. Bu ikrar geçerli kabul edildiğinde, kölenin bedeli mirasçıya teslim edilmiş, diğer mirasçıların bu bedel üzerindeki hakları ortadan kaldırılmış olmaktadır. Bu nedenle vekil bu konuda doğrulanmaz.

Ölüm hastasının başkasındaki alacağını aldığını ikrar etmesi

Vekil ölüm hastalığında olan kişi ise, vekillik veren inkar etse bile onun sözü doğrulanır. Çünkü alıcı vekile yabancıdır. Ölüm hastalığında olan bir kimsenin yabancı bir kimsede olan alacağını tahsil ettiğini ikrar etmesi geçerlidir. Başkasına ait olan alacağı tahsil ettiğini ikrar etmesi öncelikle geçerli olur. Bu alacak açısından vekilin ölüm hastalığı durumu, sağlıklı olması durumu gibidir. Çünkü o mirasçısı ile kullanım olmadığı gibi kendisinden alacaklı olanların veya mirasçılarının hakkının bulunduğu bir şey üzerinde de kullanım değildir.

Alıcı hem vekilin hem de satış emrini veren kişinin mirasçısı olup, bunların her ikisi de ölüm hastalığında bulunsa vekilin bu konudaki sözü kabul edilmez. Çünkü yalnızca vekilin ölüm hastalığında olması bu ikrarın geçerliliğini engeller. Hem vekil hem de vekil edenin hastalığı ise öncelikle engeller.

Alıcı satış vekilliğini veren kişinin değil de vekilin mirasçısı olsa, vekil bedeli ondan alarak vekil edene verdiğini veya aldığı bedelin kendi elinde telef olduğunu ikrar etse, bu konuda sözü kabul edilir. Yalnızca teslim aldığını ikrar ederse kabul edilmez. Çünkü alacağı teslim aldığını ikrar edince, bunu ikrar eder durumda öldüğünde aldığı şeyi ödemesi gerekir. Dolayısıyla onun bu ikrarı mirasçısının zimmetini borçtan kurtarıp, borcu kendisi üzerine gerekli kılmaktadır. Bu, mirasçısı için borcun havalesini kabul etmek, borca kefil olmak veya borcu onun adına ödeyerek bağışta bulunmak gibidir. Vekil, "ben bedeli vekil edene verdim" veya "bedel benim elimde kayboldu" dese, bu söz ile kendi zimmetine bir şey yüklemiş olmaz. Çünkü o, aldığı şey konusunda emanetçidir. Bu konuda onun sözü kabul edilir. Bunda mirasçının yararı bulunsa bile, bu yarar mirasçıların hakkının bağlı bulunduğu bir mal üzerinde değildir. Bu konuda ölüm hastalığında olan kişi ile sağlıklı kişi birbirine eşittir.

Ölüm hastalığında olup borcu mal varlığını aşan bir kimse, yabancı bir kişide olan alacağını tahsil ettiğini ikrar etse, bu borç sağlıklı iken gerekli olmuşsa ikrar geçerli olur. Çünkü borçlu, alacaklı olan kişi parayı kendisinden aldığını ikrar ettiğinde zimmetinin borçtan kurtulmasına hak kazanır. Bu hak, alacaklının ölüm hastalığına yakalanmasıyla ortadan kalkmaz. Ayrıca alacaklılar, ölüm hastalığında olan borçlunun diğer kişilerdeki alacakları üzerinde hak sahibi olmazlar. Onlar yalnızca alacaklarını tahsil edebilecekleri şeyde hak sahibi olurlar. Alacağın, hastaya borçlu olan kişiden tahsili ise mümkün değildir. Bu nedenle kişinin, alacaklıların hakkı bulunmayan bir şeyi tahsil ettiğini ikrar etmesi ölüm hastalığında olsun [18/83]

sağlıklı iken olsun geçerlidir. Ancak hasta olan kişi, mirasçısından alacaklı olduğunda durum bundan farklı olur. Çünkü önceki meselede hastanın ikrarının geçersiz olması mirasçının hakkı nedeniyledir. Mirasçıların ise hem alacak hem de mal üzerinde hakları vardır.

Borçlu, ölüm hastalığında olan kişinin kardeşi olsa, ölüm hastalığında olan kişinin bir oğlu bulunsa ve oğul hastadan önce ölse, erkek kardeş hastaya mirasçı olsa, hastanın, alacağını ondan tahsil ettiğini ikrar etmesi geçerli olmaz. Biz, daha önce mirasçı değilken, ikrar anında var olan veya sonradan meydana gelen bir nedenle mirasçı olan yahut ikrar anında mirasçı iken sonradan mirasçı olma niteliğini yitiren kişi lehine borç ikrarında bulunma konusunda bu meseleleri açıklamıştık. Alacağı tahsil etme konusu da lehine borç ikrarında bulunmakla aynı hükümlere tabidir. Çünkü daha önce açıkladığımız gibi alacağı tahsil ikrarı, borç ikrarında bulunma anlamına gelir.

Bir kimse ölüm hastalığı sırasında, bir ücret karşılığında eşi ile muhâlaa yapsa,[32] kadın iddetini tamamladıktan sonra koca bu ücreti aldığını ikrar etse, kendisinin de sağlık veya hastalık zamanında borcu bulunmasa, onun sözü kabul edilir.

Çünkü iddetin tamamlanmasıyla kadın kesin olarak eski kocasının mirasçısı olma niteliğini yitirmiştir. Hastanın bu kadından alacağını aldığını ikrar etmesi ile yabancıdan aldığını ikrar etmesi eşittir. Burada iddetin bitmiş olması koşulu geçerli bir koşuldur. Çünkü iddet bitmeden önce hastanın, ikrarında muvâzaa (danışıklı akit) töhmeti bulunmaktadır. Koca karısından ayrılıncaya kadar kadın hul'[33] konusunda kocasına yardım etmezse mirasçılık niteliğini yitirmez. Kocanın alacağı tahsil ikrarının belirginleşmesi için kadın hul' konusunda kocasına yardım etmiş olabilir. Bu töhmetin ortadan kalkması için iddetin bitmesi koşul konulmuştur.

Kocanın sağlıklı iken borcunun bulunmaması koşulu da geçerlidir. Çünkü sağlıklı iken olan borçlar, kişinin hastalık zamanında ikrar ettiği borçlardan önce gelir.

Hastalık zamanında gözle görülen bir nedenle borcunun olmaması koşuluna gelince bu da geçerlidir. Eğer bu koşulla, ikrar nedeniyle meydana gelen bir borç kastediliyorsa kadının özellikle belirtilmesi ile kastedilen şudur: İkrarda bulunanın hastalık zamanında borcu bulunmadığında kadın onun zimmetindeki şeye yalnız başına sahip olur. (Aksi taktirde olmaz).

---

[32] **Muhâlaa / المخالعة (Hul' /الخلع) :** Nikah mülkiyetini kadının kabulüne bağlı olarak ortadan kaldırmaktır. Hanım tarafından kocaya verilecek bir bedel veya hanımın mehirden vazgeçmesi karşılığında tarafların rızası ile gerçekleştirilen boşanmadır.

[33] Hul' ve muhâlaa aynı anlamdadır.

Aynı şekilde ölüm hastalığında olan kişi bir kısas için mal karşılığı sulh yapsa, sonra da bu malı tahsil ettiğini ikrar etse, borç mirasçıya ait değilse ikrar kabul edilir. Ancak mirasçıya ait ise kabul edilmez. Çünkü sulh ile, gerekli olan şey kısastan mala dönüşmüştür. Bunun mirasçıdan tahsil edildiğini ikrar etmede, mirasçı lehine ekonomik yarar sağlama bulunmaktadır. Ölüm hastalığında olan kişi mirasçısı lehine bunu yapamaz. Kısası affetmek ise böyle değildir. Çünkü bu, mal değildir. Ölüm hastalığında olan kişinin mirasçısı lehine yalnızca malla ilgili ikrarda bulunması yasaktır.

Ticaret yapmasına izin verilen köle, efendisinden olan alacağını tahsil ettiğini ikrar ederse, kölenin borcu bulunmuyorsa ikrar geçerlidir. Çünkü onun kazancı tamamen efendisinin hakkıdır. Ayrıca kölenin borcu bulunmadığında efendisinden alacak sahibi olamaz. Efendinin borçtan kurtulması kölenin ikrarı ile olmamaktadır. Kölenin borcu varsa bu şekildeki ikrarı geçerli olmaz. Çünkü efendi, tıpkı mirasçının miras bırakanın yerini alması gibi ölümünden sonra kölesinin kazancında onun yerini alır. Bu kazancın kendisine ait olması, kölenin borçsuz olması koşuluna bağlıdır. Bu durumda ölüm hastalığında olan ve bu hastalıktan ölen kölenin efendisi lehine ikrarda bulunması, miras bırakanın mirasçısı lehine ikrarda bulunması gibidir. Burada bir mirasçıyı diğerlerine tercih etme töhmeti bulunduğu gibi, bu meselede de efendiyi diğer alacaklılara tercih etme töhmeti bulunmaktadır.

Aynı şekilde kitâbet sözleşmesi yapmış bir köle, ölüm hastalığı sırasında efendisindeki alacağını tahsil ettiğini ikrar etse, sonra da borçlu olarak ölse, efendisi ona mirasçı olsa ikrar geçersiz olur. Borcu bulunmaz da efendisinde buğday alacağı bulunur, efendisine ödeyeceği kitâbet bedeli de dirhemler üzerinden olursa, buğdayı efendisinden aldığını ikrar edip sonra ölür, geriye kitâbet bedelini ödeyecek kadar mal bırakır, efendisinden başka da mirasçısı bulunmazsa, ikrar geçerli olur. Çünkü efendisi dışında onun malında kimsenin hakkı yoktur. Bu mükâtep yalnızca bir mirasçısı bulunup ondaki alacağını aldığını ikrar eden bir kişiye benzemektedir. Mükâtebin efendisinden başka mirasçısı bulunursa yine onun ikrarı kabul edilir. Çünkü efendi ona yabancıdır. Yabancı bir kişideki alacağı tahsil ettiğini ikrar etmek, tıpkı onun lehine borç ikrarında bulunmak gibi geçerlidir. Mükâtebin malından çok borcu bulunursa ikrarı kabul edilmez. O, kitâbet bedelini ödeyemeyecek bir durumda ölmektedir. Bu durumda kitâbet sözleşmesi bozulur. Mükâtep yeniden efendisinin kölesi olur. Daha önce açıkladığımız gibi köle borçlu olduğunda, efendisindeki alacağını tahsil ettiğini ikrar etmesi geçersizdir. Çünkü efendi onun açısından mirasçı gibidir.

[18/84]

Ölüm hastasının mirasçısından mal aldığını ikrarı

Ölüm hastalığında olan borçlu bir kimse, mirasçısından onun elinde bulunan emaneti veya âriyeti yahut mudârebe[34] malını veyahut ticaret yapması için verdiği malı (bidaa) aldığını ikrar etse, onun sözü kabul edilir. Çünkü o güvenilir olduğu için ikrarında bir yarar bulunmamaktadır. Mirasçı, elinde bulunan malı teslim ettiğini söylese, ölüm hastalığında olan kişi bunu inkar etse, ölüm hastalığında olan kişinin ikrarında da mirasçıyı borçtan kurtaran (ibrâ eden) bir durum olmadığında ikrarı doğrulanır.

Aynı şekilde ölüm hastalığında olan kişinin malını mirasçı bir başkasına satsa ve mal bedeli konusunda da "ben mal bedelini tahsil edip hastaya verdim / mal bedeli kayboldu" dese, hasta da bu sözü doğrulasa bu geçerli olur. Çünkü satıma vekil olan kişi teslim aldığı bedel konusunda emin konumundadır. Burada mirasçı hastanın doğrulaması nedeniyle değil, kendi söylediği "bedeli teslim ettim" sözü ile borçtan kurtulmaktadır.

Ölüm hastalığında olan kişi ihtiyacı olan bir malı satın alması için mirasçısına dirhemler (gümüş paralar) verse, mirasçı da "ben onu satın alıp hastaya verdim" dese, hasta kendisini ister doğrulasın ister yalanlasın, mirasçının sözü kabul edilir. Çünkü o, kendisine teslim edilen mal konusunda güvenilir konumundadır. Burada hastanın doğrulamasının yegane fonksiyonu mirasçıdan yemin etme yükümlülüğünü kaldırmasıdır. Bu yemin ise mal değildir.

Ölüm hastalığında olan kişi borcunu ödemesi için mirasçısına dirhemler verir, mirasçı da "bunları alacaklıya verdim" derse, alacaklı onu yalanlarsa, hasta, mirasçıyı ister doğrulasın ister yalanlasın borçtan kurtulma konusunda mirasçının sözü kabul edilir. Çünkü o, kendisine teslim edilen mal konusunda güvenilirdir. Ancak onun sözü, alacaklının hakkını kaldırma konusunda kabul edilmez. O, hakkın alacaklıya ulaştığını iddia etmektedir. Bunu borçlunun bizzat kendisi iddia etse, onun sözü kabul edilmediği gibi, onun vekili iddia ettiğinde de vekilin sözü kabul edilmez.

Ölüm hastalığında olan kişi, yabancı birisinde olan alacağını tahsil için mirasçısını vekil etse, mirasçı da "alacağı tahsil edip hastaya verdim" dese, onun sözü kabul edilir. Borçlu borçtan kurtulur. Borçlunun borçtan kurtulmasının nedeni şudur: Vekilin alacağı tahsil ettiğini ikrar etmesi, tıpkı vekil edenin ikrar etmesi gibidir. Görmez misin vekil yabancı birisi olsaydı, alacağı tahsil ikrarı geçerli olurdu. Vekil mirasçı olduğunda öncelikle geçerli olur. Çünkü bu ikrarda mirasçı hakkında

---

[34] **Mudârabe sözleşmesi:** Emek- sermaye ortaklığı. Bir taraftan sermaye diğer taraftan emek olmak üzere gerçekleştirilen bir tür ortaklıktır. Kâr aralarında belirlenecek orana göre paylaştırılır. Sermaye sahibine "rabbü'l-mâl", parayı çalıştırana da "mudârib" denir. İki çeşit mudârabe sözleşmesi vardır: Mudârabe-i mutlaka; zaman, mekan, yapılacak ticaretin türü ve satıcının belirlenmesi hususlarıyla kayıtlanmamış olan mudârabedir. Mudârabe-i mukayyede; zaman veya mekan yahut bir ticâret türü ya da alıcı ve satıcının belirlenmesi ile kayıtlı olan mudârebe şeklidir.

bir tür zarar söz konusudur. Mirasçının kendisinin borçtan kurtulmasının nedeni ise şudur: O, kendisine teslim edilen şey konusunda emanet alan konumundadır. Alacağın hastaya ulaşması konusunda onun sözü kabul edilir.

Ölüm hastalığında olan kişi mirasçısını malını satmaya vekil etse, kendisinin de borcu bulunmasa, mirasçı malı tanıkların huzurunda değerine satsa, sonra da hasta hayatta iken veya öldükten sonra "mal bedelini teslim alıp hastaya verdim / mal bedelini teslim aldım, sonra da kayboldu" dese onun sözü kabul edilir. Alıcı da mal bedelinden kurtulur. Alıcının kurtulmasının nedeni şudur: Vekil akdi kendisi için yapan kişi hükmündedir. Dolayısıyla mal bedelini alıcıdan tahsil ettiğini ikrar etmesi geçerlidir. Mirasçının borçtan kurtulmasının nedeni ise onun teslim aldığı mal bedeli konusunda emanet alan kişi konumunda bulunmasıdır.

[18/85] Mirasçı "ben malı sattım, bedelini tahsil ettim ve daha sonra bu kayboldu" dese, mal telef olmuşsa ve malı satın alan kişi de bilinmiyorsa, ölüm hastası olan kişi hayatta olsun ölmüş olsun, mirasçının sözü kabul edilir.

Çünkü o, kendisine verilen malda emanet alan (güvenilir kişi) konumundadır. Malı satmasına izin verilmiştir. Mirasçı malın elinde telef olduğunu bildirdiğinde onun sözü kabul edildiği gibi, malı satıp bedelini aldıktan sonra bedelin telef olduğunu bildirdiğinde de sözü kabul edilir.

Mal aynen duruyor ve onu satın alan kişi de biliniyorsa, satın alan kişi mirasçının söylediği şeyi ikrar ediyorsa, ölüm hastalığında olan kişinin de borcu yoksa, miras bırakan hayatta bulunduğunda mirasçının sözü kabul edilir. Çünkü o, doğrudan yapma yetkisine sahip olduğu bir şeyi haber vermiştir. Miras bırakan hayatta olduğu sürece vekillik devam etmektedir. Dolayısıyla mirasçının malı sattığını ve bedeli teslim aldığını ikrar etmesi geçerli olur.

Ölüm hastalığında olan kişinin borcu varsa, hasta doğrulasa bile onun vekili olan mirasçının bu konudaki sözü kabul edilmez. Çünkü hasta bu ikrarı bizzat kendisi yapsa bu ikrar, sağlıklı iken olan alacaklıların maldaki hakkını ortadan kaldırmayı içerdiğinden, geçerli olmaz. Onun vekilinin ikrar etmesi durumunda da böyledir. Mirasçı ikrarda bulunduğunda hasta ölmüşse ikrar geçerli olmaz. Çünkü hastanın ölümüyle mirasçı vekillikten çıkmış olur. Bundan sonra o doğrudan yapma yetkisine sahip olmadığı bir şeyi ikrar etmiştir. Hastanın mal varlığını aşan bir borcu bulunuyorsa, mirasçının ikrarı geçerli olmaz. Borcu yoksa diğer mirasçılar açısından bu ikrar yine geçerli olmaz.

Ölüm hastası olan kişi ölse, onun mirasçısı "bende ona ait bir emanet veya mudârebe malı veya ücretsiz olarak işletilmek üzere ticaret malı (bidaa) vardı. Ben bunu ona teslim ettim" dese, onun sözü kabul edilir. Çünkü o, kendisi hakkında ödemeyi gerekli kılan bir nedeni ikrar etmemiştir. Aksine o emanet alan kişi konumunda olup, kendisine ödemenin gerekliliğini inkar etmektedir. Diğer mirasçılar kendisini suçlarlarsa yeminle birlikte onun sözü kabul edilir. Bu kişi

mudârebe veya bidaa malını çalıştırırsa sözü kabul edilmez. Ödemekle yükümlü olur. Çünkü başkasının malında çalışması, mal sahibinin izni sabit olmadığı sürece ödemeyi gerekli kılan bir nedendir. Yalnızca mirasçının sözü ile bu izin sabit olmaz.

Ölüm hastalığında olan kişi hastalık sırasında, mirasçısına mudârebe veya bidaa yoluyla işletmek üzere malı verdiğini söylese, mirasçı malı hastaya geri verdiğini söylediğinde onun sözü kabul edilir. Çünkü hasta doğrudan yapma yetkisine sahip olduğu bir şeyi ikrar etmiştir. Çünkü ölüm hastalığında olan kişi, mudârebe ve bidaa (karşılıksız işletmek için mal vermek) yoluyla işletmek üzere kendi malında mirasçısına kullanım izni verirse, bu izin geçerli olur. Mirasçı da bu mallar üzerinde güvenilir kişi konumundadır. Malları sahibine geri verme konusunda güvenilir kişinin sözü kabul edilir. Mirasçı "hastanın ölümünden sonra diğer mirasçılara bu maldaki paylarını verdim" dese, kendisinin borçtan kurtulması konusunda sözü kabul edilir. Ancak elde kalan malın tamamen kendisine ait olacağı konusunda bu söz kabul edilmez. Aksine diğer mirasçılar "biz payımızı teslim almadık" şeklinde yemin ettikten sonra eldeki mal onunla diğer mirasçılar arasında ortak olur. Çünkü malı işleten mirasçının, diğer mirasçılara verdiğini iddia ettiği kısım telef olmuş olarak kabul edilir. Bu mirasçının sözü kendisini ödemeden kurtarma konusunda kabul edilmekle birlikte, diğer mirasçıların payının onlara ulaşması konusunda kabul edilmez. Bu nedenle kalan mal onunla diğer mirasçılar arasında ortak olur.

Ölüm hastalığında olan kişi kendisine ait olup gasp veya başka bir nedenle mirasçısının elinde bulunan ödemeye tabi bir malı teslim aldığını ikrar etse, sözü kabul edilmez. Çünkü bu durumda mirasçı malı geri verdiğini iddia etse, ödeme yükümlülüğünden kurtulma konusunda onun sözü kabul edilmez. Mirasçıdan ödeme yükümlülüğünü düşürsek bunu hastanın sözüne dayanarak yapmış oluruz. Halbuki hastanın mirasçısına malla ilgili yarar sağlama konusunda sözü kabul edilmez.

Ticaret yapmasına izin verilen köle ölüm hastalığına yakalansa ve dört kişi lehine ayrı ayrı biner dirhem ikrarda bulunsa, daha sonra yargıç köleyi onlara olan borcu nedeniyle hasta iken satsa, alacaklılardan biri köleyi bin dirheme satın alsa, yargıç veya güvenilir kişisi bedeli teslim aldıktan sonra bedel onun yanında telef olsa, alıcı köleyi özgür kıldıktan sonra ölse, diğer alacaklılardan biri de ölen alacaklıya mirasçı olsa, bundan sonra köle ölüm hastalığı sırasında bir mal kazansa daha sonra da ölse, onun malı geriye kalan üç alacaklı arasında alacak paylarına göre bölüştürülür. Burada mirasçı kendi payını alır. Köleyi özgür kılan ve ölen alıcı için pay ayrılmaz. Çünkü borçların tümü kölenin zimmetindedir. Bu borçlardan hiçbiri kölenin bedelinden ödenmemiştir. Kölenin zimmetinde ödenmesi gerekli olarak bulunan bir deyn (zimmet borcu) kölenin ölümünden sonra onun kazancından ödenir. Bu meselede köleyi satın alan alıcının alacağı düşmüştür. [18/86]

Çünkü o köleye sahip olmuştur. Efendi, kölesinden alacaklı olamaz. Onun hakkı, yargıcın aldığı bedele geçmiştir. Ancak bu bedel telef olunca hakkını alabileceği bir konu tamamen ortadan kalkmıştır. Dolayısıyla alacağı da düşmüştür. Bundan dolayı özgür kılmadan sonra kölenin kazandığı maldan, bu alıcıya herhangi bir pay ayrılmaz. Alıcının mirasçısı ise köleye yabancı olduğundan onun payı tıpkı diğer alacaklıların payı gibi kölenin özgür kılınmasından sonra onun zimmetinde sabittir. Alıcının ölümü ile köle ona miras olarak kalmış olsa bile o, ikrardan sonra meydana gelen bir durum yani velâ[35] nedeniyle mirasçı olmuştur. Bununla kölenin ikrarı geçersiz olmaz. Bu nedenle diğer alacaklılarla birlikte ona da pay ayrılır. Yine alacaklılardan birisi köle lehine ikrarda bulunduktan sonra ona mirasçı olsa hüküm böyledir. Çünkü o ikrarda bulunduğunda köleye mirasçı değildi. Bundan sonra köleye mirasçı olsa bile onun lehine yaptığı ikrar geçersiz olmaz.

Ölüm hastalığında olan bir kimse köle olan oğlu lehine borç ikrarında bulunsa, daha sonra oğlu özgür kılınsa, hasta ölse bu borç ikrarı geçerli olur. Çünkü kölenin kazancı efendisine aittir. Hastanın yaptığı bu ikrar gerçekte efendi lehine yapılmıştır. Efendi de ikrarı yapana yabancıdır. Kölenin daha sonradan ikrarı yapanın mirasçısı olması, önceki ikrarı geçersiz kılmaz. Bu, bundan önceki meseledeki gerekçedir. Şöyle ki önceki meselede kölenin ikrarı ile onun üzerine gerekli olan borç, kölenin hem değeri hem de kazancı üzerindedir. Bu ise efendiye aittir. Her ne kadar kölenin borcunu, özgür kılmadan sonra tamamen ona ait olan kazancından ödemesi gerekli olsa bile, lehine ikrarda bulunulan kişinin sonradan köleye mirasçı olması önceki ikrarı geçersiz kılmaz. Çünkü bu ikrardan sonra meydana gelen bir durum yani özgür kılma nedeniyle sabit olan bir hükümdür. Daha önce açıkladığımız gibi, ikrardan sonra meydana gelen bir durum nedeniyle lehine ikrarda bulunulanın ikrar edene mirasçı olması ikrarı geçersiz kılmaz. Ancak ikrar anında var olan bir nedenle mirasçı olmak bundan farklıdır.

Ticaret yapmasına izin verilen bir kölenin borcu olsa, durum da tıpkı yukarıda belirtildiği gibi olsa, ikrar geçersiz olur. Çünkü ticaret yapmasına izin verilen borçlu kölenin kazancı efendisine ait olmaz. Bu ikrarda, ikrar nedeniyle kölenin borcunu ödemesi durumu söz konusu olduğundan kendisinin yararı bulunmaktadır. Ayrıca burada efendi, ikrar anında var olan bir nedenle köleye mirasçı olmuştur. Bundan dolayı ikrar geçersiz olur. Ancak kölenin borcu bulunmazsa kazancı efendiye ait

---

[35] **Velâ / الوَلاء:** Bir kimsenin diğer bir kişiye varis olmasını mümkün kılan hükmî bir yakınlıktır. Velâ akdi, velâ-i atâka ve velâ-i müvâlât olmak üzere iki kısma ayrılır: Velâ-i atâka; Mevlâ (efendi) ile memlükü (kölesi) arasında azat sonucu meydana gelmiş olan bir velâ ve yardımlaşma anlaşmasıdır. Bu durumda, özgür bırakılan kölenin herhangi bir cinayet işlemesi halinde diyetini mevlâsı verir; vefat edip derecesi daha önce olan bir varisi bulunmadığı zaman ise, onun mirasını mevlâsı alır. Bu velâ akti "velâ-i nimet" adıyla da bilinir. Kölesini özgür bırakan efendiye "mevlâ'l-atâka" veya "mevlâ'l-atîk" denir. Velâ-i müvâlât ise, nesebi bilinmeyen bir kimsenin, belirli bir takım koşullar çerçevesinde başka bir kişiyle gerçekleştirmiş olduğu bir dayanışma anlaşmasıdır. Bu velâ akdinde nesebi meçhul kişiye "mevlâ-i esfel", bu akdi yapmayı kabul eden kimseye ise "mevlâ-i a'lâ" denir.

olur. Bu durumda bu ikrar tıpkı efendi lehine borç ikrarında bulunmak gibi kabul edilir.

Ölüm hastalığında olan bir kişi kitâbet sözleşmesi[36] yapmış olan oğlu lehine ikrarda bulunsa, oğlu mükâtep iken babası ölse ikrar geçerli olur. Çünkü mükâtep mirasçılardan değildir. Burada baba gerçekte yabancı bir kişi lehine ikrarda bulunmuştur. Babanın ölümünden önce mükâtep özgür olursa ikrar geçerli olmaz. Çünkü o, ikrar anında var olan bir nedenle mirasçı olmuştur. Özgür olduktan sonra kazancı kendisine aittir. Bu ikrar, hastanın mirasçısına yarar sağlama sonucunu doğurduğundan geçerli olmaz.

Mükâtep ölüm hastalığı sırasında özgür oğlu lehine borç ikrarında bulunsa ve daha sonra mükâtep olarak ölse, geriye kitâbet bedelini ödeyecek kadar bir mal bırakmasa veya kitâbet bedelini değil de borçlarını ödeyecek kadar bir mal bıraksa ikrar geçerli olur. Çünkü o, bedelini ödeyemediğinden köle olarak ölmüştür. Oğlu onun mirasçılarından değildir. Dolayısıyla bu ikrar yabancı bir kişi lehine yapılan ikrar gibidir. Bu hükmün gerekçesi şudur: Borç, kitâbet bedelinden önce gelir. Çünkü o daha kuvvetlidir. Görmez misin mükâtep, borcunu düşürme yetkisine sahip olmadığı halde kitâbet bedelini düşürme yetkisine sahiptir. Borç daha öncelikli olduğundan, mükâtep kitâbet bedeline yeterli olacak mal bırakmamıştır. Bunların tümüne yeterli olacak mal bırakırsa oğlu lehine yaptığı borç ikrarı geçersiz olur. Çünkü onun kitâbet bedeli ödenir. Hayatta olduğu tarihten itibaren özgür olduğuna hükmedilir. Bu durumda oğlu onun mirasçısı olur. Mükâtebin yaptığı bu ikrar, borcun kazancından ödenmesini gerektirir. Kazancı ise kendisinin hakkıdır. İkrar, ikrar anında var olan bir nedene bağlı olarak mirasçı olan bir kişi lehine yapıldığından geçersiz olur. [18/87]

Allah doğruyu daha iyi bilir.

İKRARDA İSTİSNA YAPMAK

Bir kimse "falanın bende dokuz yüz elli dirhem hariç bin dirhem alacağı vardır" şeklinde ikrarda bulunsa yaptığı istisna geçerlidir. Elli dirhem ödemesi gerekir. Çünkü burada elli dirhemi dokuz yüz dirheme bağlamıştır. Bağlananın hükmü, kendisine bağlanılanın hükmü ile aynıdır. Bağlanılan istisna edilince, bağlanan da istisna edilmiş olur.

Daha önce açıkladığımız üzere istisna edilen miktardan sonra geriye bir şey kalıyorsa istisna geçerli olur. Söz, istisna edilen miktardan geriye kalan kısım az olsun çok olsun bundan ibaret olur. Bu örnekte istisna edilen miktardan geriye elli

---

[36] **Mükâteb /** Özgür olmak için sahibi ile belli bir meblağ sağlamak ve getirmek üzere sözleşme yapan köle. Yapılan sözleşmeye de "kitâbet akdi" veya "mükâtebe akdi" denir.

dirhem kalmaktadır. Dolayısıyla kişi bu miktarı ikrar etmiş kabul edilir. Ancak kişi "bin dirhem hariç bin dirhem alacağı vardır" derse durum farklıdır. Burada istisnadan sonra önceki sözün kapsamında bulunan miktardan geriye hiçbir şey kalmamaktadır ki söz ondan ibaret kabul edilsin. Dolayısıyla bu istisna değil ikrardan dönmektir. Halbuki ikrardan dönmek, ikrara bitişik olsa bile geçersizdir. Çünkü ancak açıklama özelliği bulunan bir söz, ikrara bitişik olarak yapıldığında kabul edilir. İptalin ise açıklama ile ilgisi yoktur. Dolayısıyla ikrara bitişik de olsa geçerli olmaz.

Bir kimse "onun bende bir dinar hariç bin dirhem alacağı vardır" dese istisna geçerli olur. Bin dirhemden bir dinarın değeri çıkarılır. Bu, Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf (rh.a.)'un istihsana dayanarak verdikleri hükümdür. Kıyasa göre ise bu istisna geçerli olmaz. Bu da Muhammed ve Züfer (rh.a.)'in görüşüdür.

Yine bir kimse "onun bende bir fels veya bir kür buğday hariç bin dirhem alacağı vardır" dese veya ölçülen, tartılan, sayılan şeylerden birini istisna etse, hükümde belirttiğimiz gibi anlaşmazlık vardır. Kişi "bir koyun veya elbise veya ticaret mallarından bir mal hariç" dediğinde ise, biz Hanefilere göre istisna geçersiz olur. Şafiî (rh.a.)'ye göre ise "istisna geçerlidir. Belirtilen miktardan, istisna edilenin değeri düşülür." Bizim ile Şafiî arasındaki görüş ayrılığı, istisnanın gereğinin ne olduğu konusundaki görüş ayrılığına dayanmaktadır. Ona göre istisna, tıpkı genel bir ifadede özellik delilinin bulunması durumunda olduğu, gibi aykırı bir delilin bulunması nedeniyle istisna edilende hükmün sabit olmamasını gerektirir. Mesela kişi "falanın bende on dirhem alacağı vardır bir dirhem hariç" dediğinde "bir dirhem hariç, bu bir dirhem benim borcum değildir" demiş olmaktadır. Sözün ilk kısmına aykırı olan delil nedeniyle bir dirhemi ödemesi gerekmez. Çünkü kişi
[18/88] istisna yapmakla sanki istisna edilen kısmı hiç belirtmemiş gibi olmaktadır. Bize göre ise istisna, kişinin yalnızca istisna edilen kısmın gerisindeki miktarı belirtmiş olmasını gerektirir. İstisna edilen miktar hakkında sözün geçerli olmasını engeller.

Bu meselede bizimle Şafiî (rh.a) arasındaki görüş ayrılığı temelde ikrarı koşula bağlama konusuna dayanmaktadır. İstisna ile koşula bağlamanın aynı hükme tabi olduğu konusunda bizimle onun arasında görüş ayrılığı yoktur. Ancak ona göre koşula bağlamak, sözü, kullanımı gerçekleştirme özelliğinden çıkarmaz. Aksine bu sözle kullanımın gerçekleşmemesi, bir engel yani koşul nedeniyle olmaktadır. İstisnada da aynı durum söz konusudur. Bize göre ise kullanımı koşula bağlamak, sözü, kullanımı gerçekleştirme özelliğinden çıkarır. Koşula bağlamak, iki hükümden biri için açıklama mahiyetinde olur. Aynı şekilde istisna ile de istisna edilen, daha baştan, anılan şeyin hükmünden çıkarılmış olur. İstisna, îcâbın (gerekli olanın) aslında yalnızca istisna edilen kısım dışındaki bölümü içerdiğini açıklamış olmaktadır.

Şafiî (rh.a) kendi prensibini şu şekilde delillendirmektedir: Dil bilimciler şöyle demektedirler: Olumsuz bir sözden yapılan istisna olumlu, olumlu bir sözden yapılan istisna ise olumsuz bir anlam anlatır. İstisnanın hükmü, ilk olarak söylenen sözün hükmünün zıddı olmasaydı, dilbilimcilerin bu sözleri geçersiz olurdu. Ayrıca kelime-i şehâdetteki istisnanın (الا nın) olumlamak (ispat) için olduğunda görüş birliği vardır. İstisnanın işlevi Hanefîlerin belirttiği gibi olsaydı kelime-i şehâdetteki istisna tevhidi, ispat değil nefyetmek (olumsuzlamak), olurdu. Bu kural sabit olunca şunu söyleriz: (Mal ikrarlarında yapılan istisnalarda) imkan ölçüsünde muarız (aykırı) delile göre hareket etmek gereklidir. Şöyle ki: İstisna edilen kısım, istisna edildiği bütün ile aynı cinsten ise aykırı delil aynın kendisinde olur. Bu miktarda ikrara göre hareket edilmez. İstisna edilen kısım, bütün ile aynı cinsten değilse aykırı delil değer itibarıyla olur. İkrarın hükmü, istisna edilenin değeri miktarınca sabit olmaz.

Bizim prensibimiz konusundaki delilimiz ise şudur: Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[illegible]

"(Nuh) onların arasında elli yıl hariç bin yıl kaldı." (el-Ankebût 29/14).

Aykırı bir delilin bulunması nedeniyle hükmün sabit olmaması haberlerde değil îcapta (kullanımı gerçekleştirmek üzere söylenen sözlerde) olur. Bizim "İstisna yapılan bütün, istisna edilen miktar çıkarıldıktan sonra geriye kalan kısmı ifade eder" şeklinde ileri sürdüğümüz prensip kabul edilmezse, istisna sözden dönme ve yanlışı giderme anlamına gelir. Oysa bu Allahu Teâlâ hakkında câiz değildir. Ayrıca aykırı delil tıpkı husus / tahsis delili gibi, bir kısımda (parçada) gerçekleştiği gibi bütünde de olabilir. Oysa tümün istisnası geçersizdir. Bundan anlaşılmaktadır ki istisna konusunda geçerli olan yol, onun söylediği değildir. Aykırı olan delil, genel içindeki özellik gibi kendi başına bağımsızdır. Oysa istisnâ kendi başına bağımsız olamaz. Demek ki geçerli yol istisna edilen kısmı, sözün kapsamından çıkarmaktır. Dilbilimciler Şafiî (rh.a.)'nin belirttiği sözü söyledikleri gibi, şunu da söylemişlerdir: İstisnanın doğrudan fonksiyonu, belli bir kısmı sözün kapsamından çıkarmaktır. İstisna işaret yoluyla çıkarılan kısmın hükmünün sözün aslının hükmünden farklı olduğunu da gösterir. Olumsuz ifadeden yapılan istisnanın olumlu anlam belirtmesi de bundandır. Konu ile ilgili bunun dışındaki açıklamalar Fıkıh Usulünde belirtilmiştir.

Bu ortaya çıktıktan sonra şunları söyleriz: İstisna, istisna yapılmadığı taktirde sözün kapsamında bulunacak bir şeyi, sözün kapsamından çıkarmak için yapıldığında geçerli olur. Bizim meselemizde kişinin yaptığı ikrarda sözün aslı elbiseleri kapsamamaktadır. Dolayısıyla sonradan söylenen söz istisna değil, bağımsız bir sözdür. Kişi bununla elbise borcu olmadığını yalnızca bin dirhem

borcu bulunduğunu ifade etmiş olur. Kişi ikrarında bir şey belirttikten sonra bundan farklı bir cinsten ölçülen, tartılan veya sayılan bir şey belirttiğinde de kıyasa göre bu hükmün geçerli olması gerekir. Çünkü istisna yapılmadan önce de ikrarda söylenilen asıl söz, istisna edilen şeyi kapsamamaktadır. Kıyas bunu gerektirmekle birlikte Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf (rh.a.) istihsana göre hüküm vererek şöyle demişlerdir: Şeklen cinsleri değişse bile ölçülen, tartılan şeyler (mukadderât) mânen bir (aynı) cinstendir. Çünkü bunlar zimmette mal bedeli olarak sabit olabilirler, peşin veya vadeli olarak sabit olabilirler. Bunların karz olarak verilmesi câiz değildir. Dolayısıyla bunlar zimmette sabit olma bakımından gerçekte tek bir cins olarak kabul edilirler. Zaten istisna da manen, ilk söylenen sözü istisna edilen kısımdan geriye kalan miktardan ibaret kılmaktır. Bu nedenle ölçülen tartılan şeyleri (mukadderâtı) birbirinden istisna etmek, bunlar görünüşte farklı cinsten olsalar bile geçerli olur. Birimleri arasında fark bulunmayan sayılır şeyler (ma'dûdât) de bu konuda ölçülen, tartılan şeyler ile aynı hükme tabidir. Elbise ve koyun ise böyle değildir. Çünkü bunlar gerçekte ölçülen, tartılan cinsinden değildir. Dolayısıyla ilk sözden sonra bunları istisna etmek ne görünüşte ne de gerçekte istisna yahut sözün kapsamından çıkarma olamaz. Bu nedenle geçersiz olurlar.

İki cins paradan borç ikrar edip, birisinden istisnada bulunmak

Bir kimse "falanın bende bin dirhem ve falanın yüz dinar alacağı var, bir kırat hariç" dese, istisna son kişiden yapılmış olur. Çünkü bu, ikinci kişi lehine yapılan ikrara bitişiktir. Aynı zamanda ikinci kişi lehine ikrar edilen ile aynı cinstendir. İstisna edilen şey, istisna edildiği bütündendir.

Bir kimse "falanın bende bin dirhem ve falanın yüz dinar alacağı vardır, bin dirhemden bir dirhem hariç" dese, durum onun belirttiği gibidir. Çünkü o, geriye şüphe kalmayacak şekilde istisna edilen şeyi açıklamıştır. Sözü de birbirine bitişiktir. İstisna edilen şey, istisna edildiği bütünden olduğu için istisna geçerli olur. Bu kişi "bin dirhemden" diye belirtmese, bu istisna dinardan yapılmış kabul edilir. Çünkü istisna edilen şey, dinar ikrarına bitişiktir. İstisna gerçekte istisna edildiği şeye bitişik olur. Bu hüküm, Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf (rh.a.)'un görüşüne göre açıktır. Çünkü onlara göre istisna ister ilkinden ister ikinciden yapılmış sayılsın geçerli olur. Bunlar eşit olunca, istisna edilen şeyin açıkça dinar ikrarına bitişik olması nedeniyle istisnanın dinarlardan yapılması tercih edilir. Muhammed (rh.a.)'in görüşüne gelince âlimlerimizden bir kısmı şöyle demiştir: Son olarak belirtilen dirhem bin dirhemden istisna edilmiş sayılır. Çünkü dinarlardan istisna edilmiş sayılırsa geçerli olmaz. Bu nedenle istisna geçerli olacak bir biçimde yorumlanır. Bazıları da şöyle demektedir: Kişi mutlak olarak bin dirhem ikrar etmiş, istisnayı da buna bitiştirmemiştir. Dinarlardan sonra söylediği istisna dinarlardan olabilir, ki bu durumda geçerli olmaz. Dirhemlerden de olabilir. Bu durumda da istisna edilen miktar üzerinde ilk kişinin hakkı ortadan kalkar. Oysa şüphe ile onun hakkını ortadan kaldırmak câiz değildir.

Bir kimse bir kişi hakkında "onun bende bin dirhem ve yüz dinar alacağı vardır, bir dirhem hariç" dese, kıyasa göre bu istisna dinardan yapılmış olur. Çünkü dinara bitişiktir. Kıyas bunu gerektirmekle birlikte Muhammed (rh.a) istihsana göre hüküm vererek şöyle demiştir: Lehine ikrar yapılan tek bir kişi ise istisna dirhemlerden yapılmış kabul edilir. Çünkü istisnayı dinarlardan kabul edersek bu, anlam itibarıyla doğru olur. Halbuki dirhemlerden kabul edersek hem görünüşte hem de gerçekte doğru olur. Her iki durumda da noksanın zararı bir kişiye aittir. Dolayısıyla istisnayı dirhemlerden geçerli saymak daha önceliklidir. [18/89]

Buna göre bir kimse "falanın bende bir kür buğday ve yüz dirhem alacağı vardır, bir kafiz buğday hariç" dese, istihsânen istisna buğdaydan sayılır. Muhammed (rh.a) *"el-Asl"* da şöyle demiştir: "İkrar edilen mallar tek bir kişiye ait olduğunda istihsânen istisna edilen şeyi kendi türünden geçerli sayarım." Bazı nüshalarda da şu şekilde yer almıştır: "İkrar edilen şeyler bir kişiye ait olmadığında istihsânen istisna edilen şeyi kendi türünden geçerli sayarım." Ancak bu, yazıcı tarafından yapılmış bir yanlıştır. Doğru olan önceki ifadedir.

Bir kimse "falanın bende bin dirhem alacağı vardır, yüz dirhem veya elli dirhem hariç" dese, Ebû Süleyman (rh.a.) nüshasında bu kişiye dokuz yüz elli dirhemin gerekli olacağı söylenmiştir. Ebû Hafs (rh.a.) nüshasında ise şöyle denmektedir: İkrarda bulunan kişi sanki "onun bende dokuz yüz dirhem alacağı vardır" demiş gibidir. Bu kişinin sözü, istisna ettiği şeyin dışında kalandır. Sanki o, benim dokuz yüz dirhem veya dokuzyüzelli dirhem borcum var demiş gibidir. Bunu açıkça söylemiş olsaydı kendisine dokuz yüz dirhem gerekli olurdu. Burada da öyledir. Ebû Süleyman nüshasında ifade edilen görüşün delili ise şudur: İkrarda bulunan kişi istisna ettiği şeyler arasına "veya" sözcüğünü getirmiştir. İkrar ettiği şeyler arasına "veya" sözcüğünü koysaydı, ikrar edilen şeylerden daha az olanı gerekli olurdu. İstisna edilen şeyler arasına "veya" sözcüğü getirildiğinde de, bunlardan daha az olanı istisna edilmiş kabul edilir. Az olan elli dirhemdir. Bu hükmün gerekçesi şudur: Bin sözcüğü bilinen bir sayının adıdır. Kişi bunu ikrarında söylemiştir. Bunun içinden ancak kesin olarak istisna edildiği bilinen miktar çıkar. Kesin olarak bilinen miktar ise elli dirhemdir. Dolayısıyla bu kişinin dokuz yüz elli dirhem ödemesi gerekir.

İstisna edilenden istisna hükmü

Bir kimse "falanın bende bin dirhemi vardır, yüz dirhem hariç ve on dinar bir kırat hariç" dese yüz dirhem ve bir kırat hariç on dinarın tümü istisna edilen miktar olarak kabul edilir. Bu miktar dirhemlerden düşülür. Çünkü, "yüz dirhem hariç" sözü istisnadır. Bundan sonra söylediği "on dinar" sözü ise istisnaya bağlanmıştır. Bağlanan, bağlanılan ile aynı hükme sahiptir. "Bir kırat hariç" sözü ise istisna edilenden yapılan istisnadır. İstisna edilenden istisna yapmak geçerlidir. Nitekim Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

﴿ ... آل لُوطٍ انا لمُنَجُّوهم جميعين الا امرأتَهُ ﴾

"Ancak Lût ailesi hariç. Onların hepsini kurtaracağız. Fakat Lût'un karısı müstesna" (el-Hicr 15/59, 60).

Bu âyete göre Lût (a.s.)'un ailesi yok olanlardan istisna edilmişler ve kurtulanlardan olmuşlardır. Karısı ise kurtulanlardan istisna edilmiş, yok olanlardan olmuştur. Buradan anlaşılmaktadır ki istisna edilenden istisna yapmak geçerlidir. Bu nedenle bizim meselemizde yüz dirhem ve bir kırat hariç on dinarın tümü istisna edilen olmuştur.

Bir kimse "onun bende bin dirhem ve yüz dinar alacağı var, yüz dirhem ve on dinar hariç" dese (yüz dirhem ve) on dinar istisna edilmiş kabul edilir. Çünkü o istisna edilene bağlanmıştır. Her iki para birimi de bir kişi lehine ikrar edildiğinden her bir istisna istihsânen kendi türünden yapılmış kabul edilir. Buna göre ikrar eden kişi dokuz yüz dirhem ve doksan dinar borçlanır.

Bir kimse "falanın bende bin dirhem ve iki yüz dinar alacağı var, bin hariç" dese, istisna geçersiz olur. Çünkü ikrarda bulunan, ikrar ettiği iki şeyden birini tamamen istisna etmiştir. Bunun anlamı şudur: Lehine ikrarda bulunulan kişi bir kişi olduğunda, istisna kendi türünden olan şeyde yapılmış kabul edilir. Burada istisna edilen şeyin türü, önce söylenen bin dirhemdir. İkrar eden kişi, söylediği iki sözden birinin içerdiği tüm şeyleri istisna etmiştir. Daha önce belirttiğimiz nedenle bir şeyin tümünü istisna etmek geçersizdir. Ayrıca istisna, istisna edilen şey ile, istisna yapılan arasını ayırmak için yapılır. Bir şeyin tümünü istisna edilmesinde ise bu gerçekleşmez.

Bir kimse "falanın bende bir kür buğday ve bir kür arpa alacağı var, ancak bir kür buğday ve bir kafiz arpa hariç" dese bir kür buğdayı istisna etmesi geçersizdir. Çünkü o ikrar edilen iki sözden birinin içerdiği şeylerin tümünü istisna etmiştir. Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre bir kafiz arpayı istisna etmesi de geçersizdir. Ebû Yusuf ve
[18/90] Muhammed (rh.a.)'e göre ise bu istisna geçerlidir. Bu durumda ikrar edene bir kür buğday ve otuz dokuz kafiz arpa gerekli olur.

Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'in görüşünün delili şudur: Burada söz bitişik olarak söylenmiştir. İkrar eden kişi, ikrar ettiği arpanın yalnızca bir kısmını istisna etmiştir. Dolayısıyla tıpkı istisnaya önce arpa ile başlayarak "bir kafiz arpa hariç" demesi durumunda olduğu gibi, arpa konusundaki istisna geçerli olur.

Ebû Hanîfe (rh.a) ise şöyle demektedir: İkrar edenin bir kür arpayı istisna etmesi geçersizdir. Dolayısıyla bu söz boş yere söylenmiş olarak kabul edilir. Arpa konusunda istisna edilen miktar ile onun istisna edildiği bütün arasına bir başka söz girmiştir. İstisna edilen ile istisna edildiği şey arasına boş yere söylenmiş bir söz girdiğinde istisna geçersiz olur. Çünkü istisnanın geçerli olmasının koşulu bitişik olarak yapılmasıdır. Boş yere söylenmiş bir söz ise tıpkı susmak gibi hatta ondan

daha ileri derecede iki sözün arasını ayırır. Boş söz söylemek ciddiyetten uzaklaşmaktır. Susmakta ise bu yoktur. Bu ise geçersizdir. Bu meselede imamlar arasındaki görüş ayrılığı, karısına "sen üç kere ve üç kere boşsun inşaallah" diyen kocanın veya kölesine "sen özgürsün ve özgürsün inşaallah" diyen efendinin sözündeki görüş ayrılığının benzeridir. Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre böyle bir durumda istisna geçersiz olur. Hem boşama hem de özgür kılma gerçekleşir. Çünkü ikinci söylenen söz boşuna söylenmiştir. İlk sözle istisnanın arasını ayırmıştır. Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre ise söz görünüşte bitişik olduğundan istisna geçerlidir.

Bir kimse "falanın bende bin dirhem ve falanın iki yüz dinar alacağı var, bin dirhem hariç" dese, istisna dinarlardan geçerli olur. Çünkü lehine ikrarda bulunulan kişiler farklı olduğunda istisna, ikrar edenin bitiştirdiği şeyde geçerli olur. Burada istisnayı dinarlara bitiştirmiştir. Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre iki yüz dinardan bin dirhemi istisna etmek geçerlidir. Çünkü bu, belli bir bölümü bütünden çıkarma yoluyla, söylenilen şeyden bir kısmını istisna etmektir.

İkrarla istisna arasını ayırmak

Bir kimse "falanın bende bin dirhemi vardır, Allahtan bağışlanma dilerim (Estağfirullah), yüz dirhem hariç" dese istisna geçersiz olur. Çünkü ikrar eden ikrar ile istisnayı kendi cinsinden olmayan başka bir şeyle ayırmıştır. Arada söylenen söz ikrarı pekiştirmek için söylenen bir söz de değildir. Bu tıpkı susarak ara vermeye benzer. Kişi ikrar ile istisna arasında tehlil (lâ ilâhe illallah), tekbir (Allahu Ekber) veya tesbih (Sübhânallah) dediğinde de hüküm böyledir. Çünkü bu sözler ikrarla ilgili değildir. İkrar ile istisnanın arası susmakla ayrıldığı gibi bu, sözlerle de ayrılmaktadır. Oysa istisnanın geçerli olmasının koşulu ikrara bitişik olmasıdır.

Kişi "falanın bende yüz dirhem alacağı vardır, Ey Falan! On dirhem hariç" dese istisna geçerli olur. Çünkü "Ey Falan!" sözcüğü hitap edilenin dikkatini çekmek ve sözünü dinlemesini sağlamak için kullanılır. Dolayısıyla bu söz ikrarı pekiştirme anlamına gelir. Öncekinin aksine bu söz istisna edilenle ile istisnanın yapıldığı şeyin arasını ayırmaz.

Bir kimse "falanın bende yüz dirhemi vardır. Buna tanık olun. Ancak on dirhem hariç" dese istisna iki nedenle geçersiz olur:

Birincisi; Burada kişi yüz dirheme tanık olmalarını istemiştir. İstisna geçerli olursa bu mümkün olmaz.

İkincisi; Kişinin "Buna tanık olun" sözü, izleme (takip) harfi olan "fâ" harfi ile kişinin ikrardan sonra söylediği bir sözdür. Kişi "vâv" harfi ile bu sözü ikrara bağlasaydı bu söz, istisna edilen ile istisnanın yapıldığı şey arasını ayırırdı. "Fâ" harfi ile söylendiğinde de böyledir. Bunun nedeni şudur: Söz konusu cümle kendi başına bir anlamı olan bir ifadedir. Bu cümle ilk cümleye bağlı değildir. Dolayısıyla onu ayırır. Ancak "Ey Falan!" sözü böyle değildir. Çünkü bu kendi başına anlamı olan bir ifade olmayıp ilk sözün tamamlayıcısıdır. Bu nedenle istisna edilen ile istisnanın yapıldığı şeyin arasını ayırmaz.

Bir kimse "falanın bende bin dirhem alacağı vardır, on dirhem hariç. Ben bunları ona ödedim" dese, bin dirhemin tümünü ödemesi gerekir. Çünkü "ödedim" sözü on dirhemin niteliğidir. "On dirhem" hariç ifadesinin dış görünüşü ise aslen bu miktarın gerekli olmakla birlikte istisna edildiğidir. Yine bu ifade ödeme sonucu borcun düşmesiyle bu miktarın şu an gerekli olmadığını gösterme anlamında bir istisna da olabilir. Dolayısıyla "ödedim" ifadesi ile yapılan açıklama sözün olası anlamlarından olabilir. Bu nedenle bu açıklama geçerlidir. Bu doğru olunca on dirhemin ödenmesi konusunda bir iddiada bulunmuş olmaktadır. Borcun tümünü ödeme konusundaki iddia ile bir bölümünün ödendiği konusundaki iddia delil olmadıkça kabul edilmez. Çünkü istisnanın geçerli olması, sözün istisna edilen kısım çıkarıldıktan sonra geriye kalan kısmı ifade etmesi nedeniyledir. Bu ise bizim meselemizde gerçekleşmemektedir. Borçtan ödediğini iddia ettiği kısımda borcun gerekli olması durumu kalmamaktadır. Kişi "on dirhem hariç. Ben bunu ödemiştim" sözü de böyledir. Çünkü قَدْ harfi pekiştirmek için kullanılır. Pekiştirme harfi ile on dirhemi ödediğini iddia etmesi ile bu harf olmadan iddia etmesi eşittir. Kişi "on dirhem hariç ve ben bunu daha önceden ödemiştim" dese, on dirhem hariç bin dirhem ödemesi gerekir. Çünkü "ve ben bunu ödemiştim" sözü istisna edilene bağlanmıştır. Bu durumda istisna edilenden nitelik
[18/91] (niteleyen) olmaz. Çünkü nitelikler ile nitelenenler arasında bağlama harfi olmaz. Dolayısıyla bu malın aslının ödendiğini iddia etmektir. On dirhemi istisna etmesi geçerli olur. Önceki mesele ise böyle değildir. Çünkü orada on dirhem ile ödeme arasında bağlama harfi olan "vâv" anılmamıştır. Nitekim kişi "Âlim Zeyd" dediğinde âlim kelimesi Zeyd'in niteliği olur. Ancak "Zeyd ve âlim" dediğinde "ve âlim" sözcüğü Zeyd'in niteliği olmaz. Çünkü nitelik nitelenene bağlanmaz.

Kişi "onun bende bir dirhem hariç bin dirhemi vardır. Ben onları kendisine ödedim" dese, bin dirhem ödemesi gerekir. Çünkü "onları" sözcüğü istisna edilen şeyin niteliği sayılamaz. "Onları" sözcüğü, dişilik çoğul ifade eden zamir kullanılmıştır. Dolayısıyla bu ifade dişil (müennes) olarak ifade edilen bir kelimenin niteliği olabilir. İstisna edilen dişil (müennes) olarak ifade edilebileceği gibi erkeğil (müzekker) olarak da ifade edilebilir. Bundan anlaşılmaktadır ki "onları ödedim" sözü malın aslını (bin dirhemi) ödeme iddiasında bulunmaktır. Bu nedenle dirhemleri istisna etmesi geçerli olarak kalır.

Kişi "onun bende sebze / bakliyat bedeli olarak bir dânik hariç bir dirhem alacağı vardır. Ben onu kendisine ödedim" dese bir dirhem borcu olur. Ebû Süleyman (rh.a) nüshasında böyle denilmektedir. Çünkü kişinin "ben onu ödedim" sözü istisna ettiği dânikin[37] niteliğidir. Dolayısıyla bu söz gerçekte istisna değil danikin ödendiğini iddia etmektir. Bu nedenle kendisine bir dirhem gerekli olur.

[37] **Dânik /** الدانق; bir dirhemin 1/4 veya 1/6 sı (0.496 gr.)mangır.

Ebû Hafs (rh.a) nüshasına göre bu kişinin bir danik hariç bir dirhem ödemesi gerekir.

Hâkimü'ş-Şehîd (rh.a.) şöyle demiştir: "Bu, söz konusu meselenin (hükmün gerekçesini belirtmede) değil, hükmün gerekçesinin belirtildiği şey konusunda doğruya daha yakındır. Şöyle ki: Muhammed (rh.a.) bu konu ile ilgili gerekçeyi şu şekilde açıklamıştır: "İkrarda bulunan kişi, istisna ile borcu ödediğini belirttiği söz arasını başka bir söz ile ayırmıştır. Bu gerekçenin anlamı şudur: Kişi ödeme iddiasını dânike bitişik olarak söylediğinden o, danikin niteliği olur. Burada ise ikisi arasına başka bir söz yani "sebze bedeli olarak" ifadesi girmiştir. Bu nedenle ödeme iddiası dirheme yönelik olmuştur. Bu gerekçelendirmeden anlaşılmaktadır ki doğru olan, Ebû Hafs (rh.a.)'ın nüshasında geçendir. [18/92]

Denildiğine göre iki rivayet şu şekilde birleştirilebilir: "Ebû Süleyman (rh.a.) nüshasındaki rivayet ile şu kastedilmiştir: İkrarda bulunan kişi, (hariç anlamına gelen) ـر ifadesini ötreli olarak söylemiştir. Bu durumda دَانَقٌ ـر ـهـ ـم - (dirhemdir, dânik değil) ifadesi istisna olmaz. Aksine bununla kişi borcun danik değil dirhem olduğunu açıklamış olur. Bu tıpkı Zeyd âlim değildir / âlimden başkasıdır ifadesine benzemektedir. Ebû Hafs (rh.a.) nüshasındaki rivayet ile ise şu kastedilmiştir: İkrarda bulunan ـرِ ifadesini üstünlü olarak söylemiştir. Bu durumda söz konusu ifade istisna olur." İki rivayet bu şekilde birleştirilse bile bu, doğru değildir. Çünkü Muhammed (rh.a.) bundan sonra نُقْصَانُ دَانَقٍ (bir dânik eksiği) غَيْرُ دَانَقٍ (bir dânikten başka) اِلا دَانَقٌ (bir dânik hariç) ifadeleri birbirine eşittir, demiştir.

Borç ikrarını "inşallah" diyerek istisnâ etmek

Bir kimse "falanın bende bin dirhem alacağı vardır inşaallah (Allah dilerse)" dese ikrar geçersiz olur. Çünkü istisna ikrara bitiştiğinde, sözü kesin maksatla söylenen bir söz olmaktan çıkarmıştır. Ayrıca bu sözle kişi ikrarı, ihata edilemeyen bir şeye bağlamıştır. Çünkü Allah (c.c.) eşyayı oldukları şekilde diler. Bu kişinin, diğer kişi lehine söz konusu borcu ikrar etmesini Allah'ın isteyip istemediği bilinemez. "Yanımda / benimle birlikte" gibi sözler de daha önce belirttiğimiz nedenle "benim üzerimde / bende" sözü ile aynı hükme tabidir.

Bir kimse "falanın falanda şu hakkı vardır. Hakkın vadesi şu tarihe kadardır. Kim bu hakkın belirtildiği bu senedi elinde bulundurursa o bu hakkın sahibidir inşaallah " dese söz konusu ifadedeki mal ikrarı geçersiz olur. Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre kıyas açısından bunu yazan kişi senetteki borcu yüklenmez. Çünkü yazılanlar birbirine bitişiktir. Bu nedenle yazılı ifade sözlü ifadeye kıyas edilir. Sözlü ifadelerde birbirine atfedilen kelimelerden sonra gelen istisna bu kelimelerin tümüne yönelik olur. Aynı şekilde aralıksız yazılan kelimelerden sonra gelen istisna da bu ifadelerin tümüne yönelik olur.

Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.) ise şöyle demişlerdir: Kıyas bunu gerektirmekle birlikte senet konusunda istihsânen kişiye borç gerekli olur. Çünkü bu yazılı ifadedeki istisnanın anlamı hak sahibiyle ilgilidir. İnsanlar arasında örf

budur. Mutlak olarak yazılan yazılı ifadeler tıpkı mutlak sözlü ifadeler gibi örfe göre yorumlanır. Bu tıpkı kişinin genel anlamlı (âm) ifadesini bir şeye özgü kılmada örfün delil olması gibidir. Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin belirttiği durumdan kaçınmak için belgelerin yazılmasında "bu hakkın yazılı olduğu senedi elinde bulunduran kimse" sözünde, istisnanın hükmünü ifade için, bunlarla daha önce geçenler arasını ayırmak için beyaz bir boşluk bırakılması âdet durumuna gelmiştir.

Bir kimsenin, başkasının dilemesine göre borç ikrarı

Bir kimse "falan dilerse falanın bende bin dirhem alacağı vardır" dese, dilemesi söz konusu olan kişi de "diledim" dese, ikrar geçersiz olur. Çünkü burada kişi, ikrarı, meydana gelmesinde şüphe bulunan bir koşula bağlamıştır. Söz konusu kişiye ikrar konusunda yemin ettirilemez. Ayrıca ikrar doğruya ve yalana olasılığı bulunan bir sözdür. İkrarda bulunan doğru konuşuyorsa bu, koşulun bulunmamasıyla yalan olmaz. Eğer yalan konuşuyorsa bu söz de koşulun bulunmasıyla doğruya dönüşmez. Dolayısıyla ikrarı koşula bağlamak hiçbir şekilde uygun olmaz. Koşula bağlamak ancak bir kullanımı gerçekleştirmek üzere söylenen sözde (îcapta) geçerli olur. Bununla koşul gerçekleşmedikçe kullanımın gerçekleşmeyeceği anlaşılmış olur. Koşula veya gerçekleşme olasılığı olan şeylere bağlanan tüm ikrarlarda durum böyledir. Şöyle ki "eve girersen veya yağmur yağarsa veya rüzgar eserse veya Allah hükmederse veya isterse veya razı olursa veya severse veya takdir ederse veya müyesser kılarsa veya şu yolu yürürsen veya herhangi bir mal kazanırsam veya şu iş olursa veya eğer hak ise" gibi ifadelerin tümü ikrara bitişik olarak söylendiğinde, belirttiğimiz gerekçeyle onu geçersiz kılar.

Bir kimse "ölürsem benim ona bin dirhem borcum olduğuna tanık olun" dese o kişi ister yaşasın ister ölsün bin dirhemi borçlanır. Çünkü "ölürsem" ifadesi istisna da sözü olasılıklı şeye bağlama değildir. Kişi mutlaka ölecektir. Bu sözle kişi ikrar ettiği mala / borca tanık tutmaktadır. Ta ki onun ölümünden sonra mirasçılar, borcu inkar ederek ödemekten kaçındıklarında, tanıklar ikrar konusunda tanıklık ederek, alacaklının hakkının ortadan kaldırılmasını önlesinler. Dolayısıyla "ölürsem" sözü ikrarı pekiştirmek için söylenmiş bir söz olmaktadır. Bu nedenle kişi ister ölsün ister yaşasın borç gerekli olur.

Bir zamana bağlayarak borç ikrar etmek

Yine kişi "Aybaşı geldiğinde veya insanlar iftar ettiğinde veya Ramazan Bayramına kadar veya Kurban Bayramına kadar onun bende bin dirhem alacağı vardır" dediğinde de hüküm böyledir. Çünkü bu sözler koşula bağlama değildir. Aksine belirtilen süreye kadar vade iddiasında bulunmaktır. "Başkasına" sözünde ise sorun bulunmaktadır. Yine "öldüğünde" sözü de böyledir. Anıp belirttiğimiz malın vakti mutlaka gelecektir. Bu nedenle ikrar geçerli olur. Ancak vade iddiası, delil bulunmadıkça veya alacaklı ikrar etmedikçe kabul edilmez.

Şafiî (rh.a.)'ye göre bu tür ikrarda kişi belirlenen vakte kadar borçlanır. Çünkü kişi Ramazan Bayramına kadar ertelenmekle nitelendirdiği bir borç ikrarında bulunmuştur. Dolayısıyla bu borç onun ikrar ettiği nitelikte gereklidir.

Şafiî (rh.a.)'nin bu görüşü doğru değildir. Çünkü vade borçlunun hakkıdır. Nasıl borcun niteliği olabilir? Burada kişi borcu ikrar etmekle birlikte borcun istenmesini sürenin sonuna kadar ertelemektedir. Onun vade iddiasında bulunmasıyla borçtan kurtulma (ibrâ) iddiasında bulunması aynıdır.

Bir kimse "falanın bende bin dirhem alacağı vardır. Ancak aklıma bundan başka bir şeyin gelmesi veya bundan başkasını uygun görmem hariç" derse, ikrar ister aklına başka bir şey gelmiş olsun isterse olmasın veya başkasını uygun görmeden ölmüş olsun, ikrar geçersiz olur. Çünkü bu sözcükler koşula bağlamada kullanılır. Görmez misin bunlar kullanımı gerçekleştirmek için söylenen sözde (îcapta) koşul olarak kabul edilmiştir. Bir kimse eşine "sen boşsun, ancak aklıma bir şey gelmesi veya bundan başkasını uygun görmem hariç" dese, boşamayı koşula bağlamış olur. Burada da öyledir. Bu, gerçekleşmesinde tehlike bulunan bir şeydir. İkrarı buna bağlamak onu geçersiz kılar.

İş yapma koşuluna bağlayarak borç ikrarı

Bir kimse "falan benim eşyamı Basra'daki evime taşırsa, ona bin dirhem borcum vardır" dese, söz konusu kişi de bunu yapsa, lehine ikrarda bulunulan kişi daha önceden de bu sözün söylendiğini duymuşsa ikrar geçerli olur. Malı ödemesi gerekir. Çünkü bu eşyayı Basra'ya taşımak için bir kimseyi ücretle tutmaktır. Bu tıpkı kişinin bir kişiye "eğer bu eşyayı Basra'ya taşırsan bende bin dirhemin var" demesi gibidir. Ki bu belli bir iş için belli bir bedel karşılığında hizmet sözleşmesi yapmaktır. Söz konusu kişi sözü duyduktan sonra eşyayı taşırsa, sözleşmeyi kabul etmiş olur. Ücrete de hak kazanır. Yine bir kimse "bu eşyayı evime taşırsan senin bende bin dirhemin var" dese, tıpkı "bu eşyayı evime bir dirheme taşı" ifadesinde olduğu gibi, ücretle adam tutmuş olur.

"Bildiğim kadarıyla" diyerek borç ikrarı

Bir kimse "bildiğim kadarıyla falanın bende bin dirhem alacağı vardır" dese, tıpkı "bildiğim kadarıyla falanın bende bin dirhem alacağı olduğuna tanıklık ederim" demesi durumunda tanıklığın geçersiz olması gibi, burada da ikrar geçersiz olur. Bu Ebû Hanîfe ve Muhammed (rh.a.)'in görüşüdür.

Ebû Yusuf (rh.a) ise şöyle demektedir: "Bu ifade tanıklıkta şüphe, ikrarda ise kesin anlam ifade eder. Bu nedenle ikrarda söz konusu mal gerekli olur. Çünkü ikrarda kişi kendi üzerine gerekli olan bir şeyi haber vermektedir. İnsan kendi üzerine gerekli olan şeyi gerçekte bilir. Bu nedenle burada "bildiğim kadarıyla" ifadesi "kesin olarak bildiğime göre" anlamı taşımaktadır. Kişinin kesin bilgisini bu şekilde haber vermesi ikrarı geçersiz kılmaz, pekiştirir. Tanık ise tanıklıkta bir kişi lehine başkası üzerine gerekli olan bir hakkı haber vermektedir. Oysa tanık olayın gerçekte böyle olup olmadığını bilemez. Bu nedenle "bildiğim kadarıyla" ifadesi tıpkı "hesabıma göre veya zannıma göre" ifadesinde olduğu gibi olayı kesinlikle bildiğini istisna etmek için kullanılır."

Ebû Hanîfe ve Muhammed (rh.a) ise şöyle demektedir: "İkrar ve tanıklığın her ikisi de geçmişte meydana gelen bir şeyi haber vermektir. İnsan, gerek kendisiyle **[18/94]**

ilgili gerekse başkasıyla ilgili olsun, geçmişteki bir şeyi şu an kesin olarak bilmeyebilir. Mesela bir kişi kendisinin başkasına borcu olduğunu kabul ederken, gerçekte alacaklının onu borçtan kurtarması veya alacağını tahsil etmesi, yabancı bir kişinin onun adına borcu ödemesi veya borçluluk nedeninin aslında meydana gelen ve borçluluk durumunu ortadan kaldıran bir başka nedenle borçlu olmayabilir. Bu durumda borç onun üzerine gerekli olmaz. Bu nedenle "bildiğim kadarıyla" ifadesi hem tanıklıkta hem de ikrarda kesin bilgiyi istisna etmek için kullanılır.

Bir kimsenin "bilgime göre falanın bende bin dirhem alacağı vardır" şeklindeki ifadesinde de aynı şekilde anlaşmazlık vardır. Eğer "falanın bende bin dirhemi olduğunu kesin olarak bildim" dese ittifakla bu ikrar olur. Ebû Yusuf (rh.a.) da bunu kendi görüşüne delil olarak getirmektedir. Bu ifade ile önceki arasındaki fark şudur: (Bu cümlenin başında olan) قَدْ harfi pekiştirmede kullanılır. Kişi bununla haber verdiği konuyu bildiğini pekiştirmektedir. Dolayısıyla bu ikrarı sağlamlaştırır. Tanık "kesin olarak bildim ve ben kesin olarak bildiğime göre onun aleyhine tanıklık ediyorum" dese, bu ifade onun tanıklığını olumsuz olarak etkilemez. İkrarında da böyledir.

Zan ifade eden sözcüklerle borç ikrarı

Bir kimse "zannıma göre veya öyle zannediyorum ki veya hesabıma göre veya hesap ettiğime göre veya görüşüme göre veya kanaatime göre falanın bende bin dirhem alacağı vardır" dese, bu şekilde yapılan ikrarların tümü geçersizdir. Çünkü bu ifadeler âdeten şüpheyi belirtmek için kullanılırlar. Muhammed (rh.a) "kanıma göre veya hesap ettiğime göre" ifadeleriyle "kesin olarak bildiğime göre" ifadesini birbirinden ayırmıştır. Çünkü bilmek kelimesi mutlak olarak kullanıldığında kesin olarak bilmeyi ifade eder. Hesap etmek, zannetmek ve görmek ifadeleri ise böyle değildir. Bir şey gerçek olmadığı halde insana gerçekmiş gibi görünebilir. Görmez misin çok susamış bir insan uzaktan serabı su gibi görebilir. Oysa bunun gerçekliği yoktur.

Bir kimse "falanın tanıklığına göre veya falanın bilgisine göre benim bin dirhem borcum vardır" dese, kendisine bir şey gerekmez. Çünkü bu ifadeler âdeten durumun söz konusu kişinin tanıklık ettiği veya bildiğinden farklı olduğunu belirtmek için kullanılır. Dolayısıyla bu ikrar değil inkardır. Ancak kişi "falanın tanıklığıyla veya bilgisiyle" derse durum farklıdır. Çünkü بِ "-ile" ifadesi bitiştirmek için kullanılır. Söz konusu kişinin tanıklığı ve bilgisi, ikrar edenin ikrar ettiği şeyle ancak bu miktarın gerekli olmasından sonra birleşebilir. Dolayısıyla bu ifade ile kişi ikrarında belirttiği kişinin bilgisi ve tanıklığı ile pekiştirerek borcun kendisine gerekli olduğunu ikrar etmiş olur.

Kişi ikrarında "falanın sözünde veya sözü ile veya hesabı ile veya hesabında veya yazdığında veya kitabında benim bin dirhem borcum vardır" dese, kendisine bir şey gerekmez. Çünkü belirttiği kişinin sözünün ve hesabının, borcun gerekli

olması konusunda etkisi yoktur. Kişinin bu ifadelerle kastettiği, durumun falanın söylediği, hesap ettiği ve yazdığından farklı olduğudur. Tanıklık ve bilmek ise böyle değildir. Çünkü tanıklık, ödenmesi gerekli olan şeyi pekiştiren şeylerdendir. Bilmek de kesin olarak bilinen şeylerde kullanılır. Bu nedenle tanıklık ve bilmek kelimeleri yukarıda belirtilen kelimelerden ayrılmaktadır.

Kişi ikrarında "senet ile veya senette veya bir senette" dese, fakat senedi hiç kimseye bağlamasa, borç kendisine gerekli olur. Çünkü senet, ödenmesi gerekli olan hakkı güvence altına almak için kullanılan şeye özgü bir isimdir. Dolayısıyla bu ifade ikrar ettiği borcu pekiştirmek anlamına gelir. Görmez misin kişi "bir sicilde veya falanın sicilinde" dese, mal / borç gerekli olur. Aynı şekilde kişi "bir kitapta / benimle onun arasındaki kitapta veya benimle onun arasındaki hesapta" dediğinde, bunların tümü ikrar yerine geçer. Çünkü bu gibi sözler malın / borcun gerekli olma nedenini ve sabit olduğu yeri açıklamak için kullanılır. Dolayısıyla ikrarı olumsuz olarak etkilemez.

Kişinin, aleyhine düzenlenmiş senet ikrarı

Bir kimse "benim üzerime düzenlenmiş bin dirhemlik bir senet veya kitap veya hesap bulunmaktadır" dediğinde de borç gerekli olur. Çünkü ب harfi bitiştirmek için kullanılır. Bin dirhemin senede, kitaba ve hesaba bitişmesi ancak ödenmesinin gerekli olmasından sonra gerçekleşir.

Bir kimse "benimle falan arasındaki ortaklıktan benim üzerimde bin dirhem borç vardır" veya "benimle onun arasındaki ticaretten", "benimle onun arasında mallarımızın karışmasından" derse, bunların tümünde bin dirhem gerekli olur. Çünkü harfi bir bütünden bir kısmı belirtmek (teb'iz) için kullanılır. Bin dirhemin ortaklıktan, ticaretten ve karışımdan olması ancak bunun ödenmesinin gerekli olmasından sonra gerçekleşir.

Bir kimse "falanın hükmüne göre onun bende bin dirhemi vardır" dese, söylediği "falan" da yargıç olsa veya "falan fakihin hükmünde" yahut "burada" veyahut "onun fıkhında benim bin dirhem borcum vardır" dese kendisine bir şey gerekmez. Çünkü "falanın hükmünde" ifadesi "falanın tanıklığında veya ilminde" ifadesi gibidir. Daha önce açıkladığımız gibi bu söz ile, durumun söz konusu kişinin bilgisindekinden farklı olduğu anlatılmak istenir. "Falanın tanıklığında" ifadesi "falanın sözünde" ifadesi gibidir. Çünkü kişinin tanıklığı onun sözüdür. **[18/95]**

Kişi "falanın hükmü ile" dese, belirttiği kişi de yargıç olsa, tıpkı "falanın tanıklığıyla / bilgisiyle" ifadesinde olduğu gibi ikrar ettiği miktarı borçlanır. Çünkü bu kişi hükmü mala / borca bitiştirmiştir. Hükmedilen mal ancak borç olduğunda hükme bitişmiş olur. Söz konusu kişi yargıç olmasa alacaklı da "sen bizim meselemizde onu hakem belirledin. O da benim lehime senin aleyhine borca hükmetti" dese mal gerekli olur. Çünkü anlaşmazlığa düşen iki taraf hakkında hakemin hükmü tıpkı yargıcın bütün insanlar hakkındaki hükmü gibidir. Bu durumda "onun hükmüyle" ifadesi belirtilen nedenle malı ödemenin kendisine

gerekli olduğunu pekiştirmek içindir. Taraflar, ikrarda bulunanın söz konusu kişiyi hakem belirlemediği konusunda birbirini doğrularsa ikrar edenin bir şey ödemesi gerekmez. Çünkü söz konusu kişi, onlar hakkında hiç bir zaman yargıç belirlenmemiştir. Dolayısıyla onun hükmü ikrarda bulunana hiçbir sorumluluk yüklemez. Bununla "falanın sözüyle" ifadesi birbirine eşittir.

Kişi "falanın hatırında veya hatırlamasıyla benim ona bin dirhem borcum vardır" dese, tıpkı "falanın hesabında veya hesabıyla veya kitabında veya defterinde veya kitabıyla" sözlerinde olduğu gibi kendisine bir şey gerekmez. Çünkü ikrarda bulunanın "falanın kitabında" sözü onu yükümlü kılmıyorsa bunun dışındaki şeyler nasıl yükümlü kılabilir?

Kişi "falanın bende selemden veya selem ile veya seleften veya selef ile bir kür buğday alacağı vardır" dese bunu borçlanır. Çünkü selem ve selef sözcükleri aynı şeyi ifade eder ki bu da peşin para karşılığında veresiye mal almaktır. Dolayısıyla bu söz, kişiye bir kür buğdayın hangi nedenle borç olduğunu açıklamaktadır. Buna göre kişi "falanın satım bedelinden veya satımla veya satım için veya satımdan dolayı veya kiradan dolayı veya kira ile veya kefillik ile veya kefillik için yüz dirhem alacağı vardır" dese bunların tümünde söz konusu miktarı ödemesi gerekli olur. Çünkü bu ifadelerin tümü belirtilen miktarın hangi nedenle kendisi üzerine borç olduğunu açıklamaktadır. Bu açıklama geçerlidir. Dolayısıyla belirtilen miktarı borçlanır.

Borç ikrar edip, belirsi miktarın istisnası

Bir kimse "falanın bende bin dirhem alacağı vardır, ancak bir şey hariç" dese, beş yüz dirhem ile daha sonra açıklayacağı miktarı ödemesi gerekir. Çünkü istisna edilen şeydeki bilinmezlik ikrar edilen şeydeki bilinmezlikten daha önde olamaz. İkrar edilen şeydeki bilinmezlik ikrarın geçerli olmasını engellemediği gibi istisna edilen şeydeki bilinmezlik de istisnanın geçerli olmasını engellemez. Hatta bunun geçerli olması daha önceliklidir. Çünkü ikrar edilen şey sabit olmuştur. İstisna edilen şey ise sabit değildir. Bilinmezliğe rağmen istisna geçerli olunca, ikrarda bulunan kişi, istisna ettiği şeyin miktarını ister ikrar ettiğinin yarısı ister daha fazlası veyahut eksiğiyle açıklasın onun açıklamasının kabul edilmesi gerekirdi. Ancak biz âdet (örf) nedeniyle bu kıyası terkettik. Âdete göre istisna edilen şey, bütünün yarısından daha az olur. İstisna edilen şey, ödenmesi gerekenden daha az olduğunda âdete göre istisna ile birlikte ödenmesi gerekene yorumlanarak ödenmesi gereken miktar ifade edilir. Bu âdet bizim meselemizde açıkça görülür. Şöyle ki: "bir şey hariç" sözü ile âdete göre az bir şey ifade edilir. Bununla "azı hariç" sözü eşittir. Bu nedenle bu şekilde ikrarda bulunan kişinin beş yüz dirhemle birlikte bir miktar fazlalık ödemesi gerekir. Bu fazlalığın miktarını ancak ikrarda bulunanın açıklamalarına başvurarak bilebiliriz.

Daha önce geçen "benim bin dirhem borcum vardır dokuz yüz hariç" sözü ise böyle değildir. Çünku burada istisna edilen şeyin miktarı açıkça belirtilmiştir.

Açık ifadenin bulunduğu durumda bu ifadeye aykırı olan âdete başvurmak anlamsızdır.

Aynı şekilde bir kimse ikrarında "yaklaşık bin dirhem veya bin dirhemin büyük bir kısmı veya bin dirhemin çoğunluğu veya bin dirheme yakın hariç" gibi ifadeler kullanması durumunda geçerli olacak hüküm, bundan önceki ile aynıdır. Çünkü burada kişi ikrar ettiği şeyi "bin dirhemin büyük bir kısmı" olarak nitelemiştir. Bu durum ancak yarıdan fazla olduğunda gerçekleşir. Yarıdan fazla olan kısmın tam miktarını bilmede ikrarda bulunanın açıklamasına başvurmaktan başka yol yoktur. İkrar eden ölürse, beş yüz dirhemin üzerindeki miktar konusunda mirasçılarının sözü esas alınır. Çünkü mirasçılar onun yerini almaktadır. Terekeden borcu ödemek de onların görevidir. İkrar edenin yapacağı açıklama kabul edileceği gibi onun ölümünden sonra da mirasçılarının açıklaması kabul edilir. Gasp, vedîa ve diğer konularda da böyledir. Yine ölçülen, tartılan şeyler, elbise ve selemin geçerli olduğu tüm şeylerde böyledir. [18/96]

Kişi "onun bende iki yüz dirhemden iki yüz dirheme kadar alacağı vardır" dese Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre yüz doksan dokuz dirhem ödemesi gerekir. Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre iki yüz dirhem öder.

Züfer (rh.a.)'e göre ise yüz doksan sekiz dirhem öder. Züfer'in görüşü kıyasa uygun olan görüştür. Çünkü burada kişi ilk ve son dirhemi sınır (gaye) olarak belirlemiştir. Sınır, sınırlandırılan şeye dahil olmaz. Görmez misin bir kimse "şu duvardan şu duvara kadar falanındır veya şu iki duvar arası falanındır" dese ikrara duvarlar girmez. Burada da sınırlar ikrara girmez. Çünkü sınır, sınırlandırılandan farklıdır.

Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a) ise şöyle demektedir: "Züfer'in söylediği, duyu organlarıyla algılanan şeylerde olduğu gibi, sınırın bizzat var olduğu durumlarda söz konusudur. Bizzat var olamayan şeylerde ise bu geçerli değildir. Çünkü onun sınır olması ancak gerekli olmasında söz konusudur. Gerekli olmayan bir şeyin gerekli olana sınır olması düşünülemez."

Ebû Hanîfe (rh.a) ise şöyle demektedir: "Aslolan Züfer'in de belirttiği gibi sınırın sınırlandırılan şeye dahil olmamasıdır. Kendi başına bizzat var olmayan şey, gerekli olmasa bile ilk sınırın, sınırlandırılana girmesi gerekir. Çünkü ikinci ve üçüncü olarak anılan dirhem gereklidir. İkinci dirhem ancak birincinin gerekli olmasıyla gerekli olabilir. Çünkü sözun bir başlangıcının bulunması gerekir. İlk dirhemi gerekli olmaktan çıkarırsak ikinci dirhem başlangıç olur Sonra o da gerekli olmaktan çıkar. Daha sonra aynı durum üçüncu ve dördüncude devam eder. Bu zorunluluk nedeniyle ılk sınırı, sınırlandırılana dahıl etmiş bulunuyoruz. Ikinci sınır n dahil edilmesinde ise bir zorunluluk yoktur. Bu nedenle onda kıyasa göre hareke ederiz.

Bir kimse "benim falana bir kür arpa ile bir kür buğday arası borcum var" dese Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre bu kişinin bir kür buğday ve bir kür arpa ödemesi gerekir. Çünkü Buğdayın son kafizi ikinci sınırdır. Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a) ise bu kişiyi iki kür ödemekle yükümlü tutmaktadırlar. [18/97]

Bir kimse "onun bende on dirhemden on dinara kadar alacağı vardır" dese, Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre bu kişinin dirhemleri ve dokuz dinarı ödemesi gerekir. Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre ise dirhemleri ve on dinarı ödemesi gerekir.

Yine kişi "benim ona on dinardan on dirheme borcum vardır" dese Ebû Hanîfe'nin görüşüne kıyasla, bu kişinin dirhemleri ve dokuz dinarı ödemesi gerekir. Ebû Hafs (rh.a.)'ın bazı nüshalarında şu ayrım bulunmaktadır: Bu kişinin on dinar ve dokuz dirhem ödemesi gerekir. Bu görüş, Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin prensibine uymaktadır. Çünkü burada ikinci sınır dirhemlerden oluşmaktadır. Ancak doğru olan ilk görüştür. Muhammed (rh.a) de daha sonra buna işaret ederek şöyle demiştir: "Ölçülen ve tartılan şeylerde de, ister türleri değişsin ister aynı olsun hüküm aynıdır. İki sınırdan miktarı çok olan hangisi ise onun bir tanesi dışarıda kalır". Bu ifade açıklamaktadır iki Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre sınırlardan sınırlandırılana dahil olmayan kısım, iki sınırdan daha üstün olanı ve sonuncusudur. Çünkü kişinin, yalnızca kesin olarak kendisine gerekli olduğu bilinen miktarı ödemesi gereklidir. İki sınırdan birisi gerekli olmaktan çıkınca tedbirliliği esas almak gerekir. Bu da iki sınırdan daha üstün olanını esas almakla olur. Böylelikle ikrarda bulunan kişi üzerine, yalnızca kesin olarak gerekli olduğu bilinen şey gerekir.

Belirttiğimiz bütün meselelerde ikrarda bulunanın "şundan şuna kadar" sözü de tıpkı "şunun ile şunun arasındaki kadar" sözü ile aynı hükme tabidir.

Allah daha iyi bilir.

MİKTAR BELİRTMEKSİZİN BİR ŞEY İKRAR ETMEK

Çoğulun en az miktarı

Bir kimse bir başkası lehine "onun bende dirhemler[38] alacağı vardır" diye ikrarda bulunsa fakat dirhemlerin miktarını bildirmese üç dirhem borçlanır. Çünkü ikrar çoğul sigasıyla yapılmıştır. Çoğulun en az ve kesin olanı ise üçtür. Şafiî (rh.a.) çoğulun en azı ikidir dediği için "bu kişi iki dirhem borçlanır" demiştir. Ona göre ikide çoğul anlamı bulunmaktadır.

Biz Hanefiler ise şöyle demekteyiz: Arapların kullandığı sözcüklerde (miktar belirtme açısından) üç kalıp vardır: Bunlar müfred (tekil), müsennâ (ikil) ve cem' (çoğul). Bu, "çoğulun" ikilden farklı olduğunu göstermektedir. Aklî açıdan

[38] **Dirhem / .·** . Gümüş para. 2.979 gr. ağırlığında gümüş paçası. Tartı birimi olarak 3.171 gr. ağırlığında gümüş dirhem. Dirhem-i örfî 3.205 gr.dır. Dinar, on şer'î dirhem 32.5 halis gümüş değerinde altındır. Bir dinar; Iraklılara göre 4.25 gr. ağırlığında altındır.

bakıldığında da ikilde ikrar iki taraf (iki veya üç olması) arasında çatışmakta, taraflardan birini diğerine tercih etme imkanı bulunmamaktadır. Üçte ise yalnızca ikinin payı çatışmaktadır. Bu nedenle üçte çoğul olma yönü tekil olma yönüne üstün gelir. *"Kitâbu'l-Asl"* da bu konu yer almamıştır.

İbn Semâa'nın Ebû Yusuf (rh.a.)'tan naklettiğine göre kişi لَهُ عَلَيَّ دَرَاهِمُ مُضَاعَفَةٌ "onun bende katlanmış olarak dirhemler alacağı vardır" dediğinde altı dirhem borçlanır. Çünkü çoğulun en azı üçtür. Katlama da en az bir kere yapılır.

İkrar eden kişi, لَهُ عَلَيَّ دَرَاهِمُ أَضْعَافًا مُضَاعَفَةً "onun bende kat kat dirhemler alacağı vardır" dediğinde on sekiz dirhem borçlanır. Çünkü "katlar" sözcüğü çoğuldur. Bu durumda üç dirhemin üç katı dokuz dirhem eder. Bu dokuz dirhemin bir kere daha katlanmasıyla toplam on sekiz dirhem olur.

İkrarda bulunan kişi مُضَاعَفَةٌ أَضْعَافًا "katları katlanmış olarak" dediğinde de durum böyledir. Çünkü katlanma ile üç dirhem altı olur. Katlar çoğul olduğu için altının üç katı on sekiz yapar.

İkrarda bulunan kişi "onun bende on dirhem ve katları katlanmış olarak alacağı vardır" dediğinde seksen dirhem ödemesi gerekir. Çünkü onun katları otuz dirhem eder. Bu otuz dirhem ilk on dirhemden başkadır. Çünkü bağlama için kullanılan "ve" bağlacı ile ilk on dirheme bağlanmıştır. Bunların toplamı kırk dirhem eder. Kırk dirhemin katlanması ile toplam seksen dirhem olur.

Kişi "onun bende çok dirhemler alacağı vardır" dese Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre on dirhem gerekli olur. Çünkü çoğul sözcüğün birlikte kullanılabileceği en büyük sayı ondur. Nitekim on dirhem derken çoğul, on bir dirhem derken tekil sözcük kullanılır. Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre ise böyle diyen bir kişi iki yüz dirhem borçlanır. Çünkü çok dirhemler, sahibini zengin duruma getiren dirhemlerdir. Bu ise zekâtı vacip duruma getiren nisap miktarıdır. Ebû Hanîfe (rh.a.) bu konudaki hükmü söze, Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.) ise sözle kastedilen gerçek anlama dayandırmışlardır. **[18/98]**

Çok dirhemler sözünün içeriği

Yine bir kimse "benim çok dinar borcum vardır" dese Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre on dinar borcu olur. Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre ise zekât nisabı olan yirmi dinarı borçlanır.

Kişi لَهُ عَلَيَّ كَذَا كَذَا دِرْهَمًا "onun bende şu, şu kadar alacağı vardır" dese, on bir dirhem borçlanır. Çünkü kişi birbirine atfetmeksizin bitişik olarak iki belirsiz sayı (şu, şu) kullanmıştır. Bu niteliği ifade edebilecek belirli en küçük sayı ise on birdir (أَحَدَ عَشَرَ).

Kişi كَذَا وَكَذَا دِرْهَمًا "şu ve şu kadar dirhem alacağı vardır" dese yirmi bir dirhem borçlanır. Çünkü burada birbirine atfedilerek iki belirsiz sayı söylenmiştir. Bunun karşılığı olan belirli en düşük sayı yirmi birdir (أَحَدَ وَ عِشْرُونَ). Belirsiz olan sayı bununla açıklanır.

Dinarlar, ölçülen ve tartılan şeylerde de hüküm buna göredir. Nitekim kişi كذا كذا (şu, şu kadar) mahtûm[39] buğday ikrarında bulunsa on bir mahtûm buğday borçlanır.

Kişi "falanın bende كذا كذا (şu, şu kadar) dirhem ve كذا كذا (şu, şu kadar) dinar alacağı vardır" dese, bunları tek tek söyleme durumuna kıyasla bir arada söyleme durumunda da her birinden on birer adet borçlanır. Ancak kişi "كذا كذا dinar veya dirhem" dese belirsiz ifade yerine açıkça bir sayı belirtmesi durumunda olduğu gibi bu iki para biriminin biri üzerinden on bir adet borçlanır. Nitekim kişi "falanın bende on bir dinar veya dirhem alacağı vardır" dese her birinin yarısını ödemesi gerekir. Sayıyı açıkça belirtmemesi durumunda da böyledir.

Kişi له علَيَّ مَال مِنْ .. "falanın bende dirhemlerden büyük bir alacağı vardır" dese, Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre, "falanın bende çok dirhem alacağı vardır" sözündeki hukme kıyasla zekâtın farz olmasını gerektiren mal (nisap) miktarınca yani iki yüz dirhem borçlanır. Muhammed bu konuda Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin görüşünü belirtmemiştir. Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin bu konuda Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'le aynı görüşte olduğu söylenmiştir. Çünkü bundan önceki meselede Ebû Hanîfe (rh.a.) hükmü "dirhemler" sözcüğüne dayandırmıştı. Burada ise aynı durum söz konusu değildir. En doğrusu şudur: Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre hüküm ikrarda bulunanın fakirlik veya zenginlik durumuna göre değişir. Az bir mal fakire göre çoktur. Bu malın kat kat fazlası ise zengine göre çok değildir. Zekât konusunda iki yüz dirhem büyük bir mal olarak kabul edildiği gibi, hırsızın elinin kesilmesi ve kadının mehrinin belirlenmesi konusunda da on dirhem büyük bir mal olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla burada bir çelişki bulunmaktadır. Bunu ortadan kaldırmak için ikrarda bulunan kişinin durumu esas alınır. Şu durumda Ebû Hanîfe (rh.a.) bu konudaki hükmü, ikrarda bulunanın durumuna dayandırmıştır.

Şafiî (rh.a.)'ye göre bununla neyi kastettiği konusunda ikrarda bulunanın sözü esas alınır. İkrarda bulunan miktar olarak her ne açıklarsa bu kabul edilir. Çünkü miktarı belirsiz bırakan odur. Şafiî'nin bu görüşü gerçeğe uzaktır. Şöyle ki: Kişi "benim üzerimde borç bulunmaktadır" dese daha sonra bunun miktarı ile ilgili bir açıklama yapsa bu kabul edilir. "büyük" sözcüğünün devre dışı bırakılması câiz olmaz. Kişinin az veya çok açıkladığı miktarı kabul edersek açıkça ifade ettiği "büyük" sözcüğünü devre dışı bırakmış oluruz. Bu ise câiz değildir.

Bir kimse "benim üzerimde mal / borç bulunmaktadır" dese bunun miktarını açıklama konusunda onun sözüne başvurulur. Dirhem sözcüğü de mal kapsamındadır. Bu, bir dirhem altında açıklanan miktarın kabul edilmeyeceğine işaret etmektedir. Çünkü bir dirhemin altında bulunan kesirli miktarlara genellikle [18/99]

[39] **Mahtûm**; Sâ' demektir. Üzerinde oynanmaması için mühürlendiğinden sâ'a 1040 dirhemlik buğday ve arpa alan ölçeğe bu isim verilmiştir.

mal denmez. Hasan b. Ziyâd (rh.a) "Allah dânike de ona bakana da lanet etsin" demiştir.[40]

Kişi "falanın bende buğday alacağı vardır" dese bu konuda bir rub' (çeyrek sâ') ve yukarısında bir miktar belirtmek koşuluyla onun belirteceği miktar kabul edilir. Çünkü paralarda en küçük birim dirhem olduğu gibi buğdayda da en küçük birim rub'dur.

Kişi لَهُ عَلَيَّ عَشَرَةُ دَرَاهِمَ وَنِيِّف "Onun bende on küsür dirhem alacağı vardır" dese, on dirhemin yukarısındaki borcun miktarını açıklama konusunda ikrarda bulunanın sözü kabul edilir, açıklayacağı miktar bir dirhem olabileceği gibi daha az veya çok olabilir. Çünkü نيف fazlalığı ifade eder. Diğer dağlardan daha yüksek olan dağa جَبَلٌ مُنِيفٌ denir. Yüzdeki diğer organlardan daha önde bulunduğundan buruna da اَلْأَنْف denmiştir. Yukarıdaki sözle ikrarda bulunan kişi "onun bende on dirhem ve bir fazlalık alacağı vardır" demiş gibi olmaktadır. Bu fazlalık bir dâniki içine aldığı gibi daha fazlasını da kapsar. Kişinin yaptığı açıklama sözüne uygun olunca kabul edilir.

Kişi لَهُ عَلَيَّ بِضْعٌ وَخَمْسُونَ دِرْهَمًا "onun bende elli küsür dirhem alacağı vardır" dese, بِضْعَة (küsür) üç dirhem ve yukarısını ifade eder. Bunu söyleyen kişinin üç dirhemden daha aşağısını açıklama yetkisi yoktur. Çünkü بضع ifadesi üçten yediye kadar olan fazlalığı ifade eder. Rivayet edildiğine göre

"Birkaç" sözcüğünün anlamı

﴿ سَيَغْلِبُونَ فِي بِضْعِ سِنِينَ ﴾

"Birkaç yıl içinde galip gelecekler" (er-Rûm 30/3, 4) âyeti inince Ebû Bekir (r.a.) Kureyşlilerle Rumların, üç yıl içinde İranlıları yeneceği konusunda bahse girişti. Bu durum Peygamber (s.a.v.)'e bildirilince o "bir kaç yıl size göre ne kadardır?" diye sordu. Ebû Bekir (r.a.) "üçten yedi ye kadardır" dedi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) ;

زِدْ فِي الْخَطَرِ وَأَبْعِدْ فِي الْأَجَلِ

"Bahsi artır. Süreyi de uzat" buyurdu. Bu, "birkaç" kelimesinin üç anlamına geldiğine delildir.

Kişi "falanın bende hakkı vardır" veya "falanın benim tarafımda bir şeyi vardır" dese bunun miktar ve cinsini açıklama konusunda onun sözü kabul edilir. Çünkü ikrarında açıkladığı ifade, az veya çok mala uygundur.

Kişi "falanın bende on dirhem ve bir dânik" alacağı vardır dese dânik gümüşten olur. Çünkü dânik bir dirhemin altıda birini ifade eder. Bağlanan sözcük, bağlanılan sözcük cinsinden olur.

---

[40] Bu sözle değersiz ve düşük olan bir şeye değer vermenin kötülenmesi kastedilmiştir. Bkz. *Lisânü'l-Arab*, X/105.

Yine bir kimse "falanın bende on dirhem ve bir kırat[41] alacağı vardır" dese kırat gümüşten olur. Çünkü bağlanan, bağlanılanın cinsindendir. Biz daha önce bir dirhemin on dört kırat olduğunu belirtmiştik.

Kişi له عليّ مائة ، ـ ه "onun bende yüz ve bir dirhem alacağı vardır" dese bize göre yüz bir dirhem ödemesi gerekli olur.

Şafiî (rh.a) ise şöyle demiştir: "Bu kişinin bir dirhem ödemesi gerekir. Yüz diye ifade edilen şeyin ne olduğu konusunda sözü söyleyenin yapacağı açıklama kabul edilir".

"Yüz ve bir dinar", "yüz ve bir kafiz[42] buğday" gibi sözlerle ikrarda bulunulması durumunda da aynı hüküm geçerlidir. Muhammed (rh.a) bunlar yanında ölçülen ve tartılan malları da söylemiştir. Bunların tümü hakkında aynı görüş ayrılığı bulunmaktadır.

Bir kimse "falanın bende yüz ve bir köle alacağı vardır" dediğinde bir köle gerekli olur. Yüz diye belirtilen şeyin ne olduğunu açıklama konusunda ikrarda bulunanın açıklaması kabul edilir.

Zâhirü'r-rivâye'ye göre "yüz ve bir elbise" şeklinde ikrarda bulunulması durumunda da böyledir.

İbn Semâa'nın Ebû Yusuf (rh.a.)'tan rivayet ettiğine göre "yüz ve bir elbise" şeklinde yapılan ikrarda bunların tümü elbise üzerinden geçerli olur. "Yüz ve bir koyun" diye ikrarda bulunulması durumunda da böyledir.

Şafiî (rh.a) şöyle demiştir: Söz konusu durumda kişi "yüz" ifadesini kullanmakla birlikte ikrar ettiği şeyi açıklamamıştır. Bunun ardından söylediği "ve bir dirhem" sözcüğü daha önce kapalı bırakılan sözcüğün açıklaması değildir. Çünkü bu söz "ve" bağlacı ile kapalı bırakılan sözcüğe bağlanmıştır. Bağlama (atf) dilde kapalı bırakılan şeyi açıklamak için konmamıştır. Dolayısıyla belirtilen durumların tümünde kişinin açıkça ifade ettiği şey onun borcu olur. Kapalı olarak belirttiği şeyi açıklama konusunda da onun sözüne başvurulur. "Falanın bende yüz ve iki dirhem alacağı vardır" demesi durumunda da aynı hüküm geçerlidir. "yüz ve üç dirhem" demesi durumunda ise durum farklı olur. Çünkü burada kapalı (müphem) olan sayılardan biri diğerine bağlanmış daha sonra kişi bunların dirhem olduğunu açıklamıştır. Bu açıklama her iki sözcük hakkında yapılmış sayılır. Çünkü her iki sözcüğün açıklanmaya ihtiyacı vardır.

[18/100] Bizim bu konudaki delilimiz ise şudur: Kişinin "ve bir dirhem" sözcüğü hem âdet hem de işaret açısından bir açıklama sayılır. Âdet açısından bakarsak; İnsanlar

---

[41] **Kîrât / القيراط:** Zamana göre değişen bir ağırlık ölçüsüdür. Osmanlı'da dirhemin on altıda biri (0, 2004687 gr.) olarak belirlenmiştir. Kîrât-ı örfi bazılarına göre orta büyüklükte dört arpa ağırlığında iken kîrât-ı şer'i, orta büyüklükte beş arpa ağırlığındadır.

[42] **Kafîz / القفيز:** 12 sa' miktara denk bir ölçek. Bir cerîbin onda birine denk hacim ölçüsü.

her bir sayıyı söyledikten sonra dirhem kelimesini söyleyerek konuşmayı uzatmaktan kaçınırlar. Bunun yerine dirhem kelimesini yalnızca bir defa söylemekle yetinirler. Bu, inkarı mümkün olmayan bir gerçektir. Görmez misin insanlar konuşurken "yirmi bir dirhem" derler. Bu iki sayı arasında dirhem sözcüğünü tekrar etmek yerine bir kere dirhem demekle yetinirler. Bu bir dirhem sözcüğünü de her iki sayı hakkında açıklama olarak kabul ederler. İşaret açısından bakarsak; bağlanan ile bağlanılanın durumu, tamlayan (muzâf) ile tamlanan (muzâfun ileyh) durumuna benzer. Çünkü bunlardan her biri, belirli duruma getirmek (marife yapmak) için kullanılır. Tamlayan uygun olduğu durumda tamlananı belirli yapmak için kullanıldığı gibi, bağlanan da uygun olduğu durumda bağlanılanı belirli yapmak için kullanılır. Ölçülen ve tartılan şeylerde uygunluk bulunmaktadır. Çünkü bu mallar her türlü işlemde peşin ve veresiye olarak zimmette bulunabilir. Bunların borç olarak alınması da câizdir. Ayrıca burada insanların çoğunlukla karşılaştığı bir zorluk bulunduğundan biz yapılan bağlamayı açıklama gibi kabul etmekteyiz.

"Yüz ve bir elbise", "yüz ve bir koyun" ifadeleri ise bunlardan farklıdır. Çünkü elbise zimmette ancak selem (para peşin mal veresiye) akdi yoluyla borç olabilir. Koyun ise zimmette hiç bir şekilde borç olarak bulunmaz. Yani ödenmesi gerekli sabit bir borç olarak bulunmaz. Dolayısıyla yüz sözcüğünden sonra kullanılan elbise ve koyun sözcükleri, yüz sözcüğünü açıklamaya elverişli değildir. Çünkü "üzerimde yüz vardır" ifadesi zimmette mutlak olarak doğru bir biçimde bulunan şeyi ifade etmektedir. Bu nedenle söz konusu durumlarda "yüz" sözcüğü ile ne kastedildiği konusunda sözü söyleyenin açıklamalarına başvurulur.

Ebû Yusuf (rh.a.)'tan nakledilen rivayetin delili ise şudur: Elbise ve koyunlar, kölelerin aksine tek bir paylaştırma işlemi ile paylaştırılırlar. Köleler tek paylaştırma işlemi ile paylaştırılmazlar. Elbise ve koyun gibi malların bölünmesi durumunda bölümler arasında aynı cinsten eşitliği (mücâneseti) gerçekleştirmek mümkün olduğundan, burada açıkça söylenen ifade kapalı ifade için bir açıklama sayılabilir. Kölelerin paylaşımında eşitliği gerçekleştirmek mümkün olmadığından ikrarda kullanılan açık ifade kapalı ifade için bir açıklama sayılamaz.

Bir kimse "falanın bende yüz ve yüz elbise alacağı vardır" dese, âlimlerin ittifakıyla borcun tümü elbise üzerinden geçerli olur. Çünkü belirttiğimiz gibi burada kişi belirsiz bir sayıyı belirsiz bir sayıya bitiştirmiş daha sonra her iki sayı için de açıklama olmaya elverişli bir kelime ile bunları açıklamıştır. Bu nedenle ikrar edilen şeyin tümü elbise olur. Bunun cinsini açıklama konusunda ikrar edenin açıklamasına başvurulur.

Bir kimse "falanın bende iki yüz miskal gümüşü ve altını vardır" dese bu iki malın her birinden iki yüz miskalin yarısını borçlanır. Çünkü söz konusu kişi belirttiği sayıyı iki cins mala bağlamıştır. Bağlama konusundaki eşitlik, sayının eşit

olarak bağlanan şeylere paylaştırılmasını gerektirir. Ancak burada ödenmesi gereken her bir cinsten bir miskal ağırlığıdır [43]

Ancak kişinin "onun bende iki yüz dirhem ve dinar alacağı vardır" demesi durumunda yüz tam dinar ve denildiğine göre on adedi yedi miskal ağırlığında olan yüz dirhem gerekli olur. Çünkü bu ifadede kişi açıkça "miskal" sözcüğünü kullanarak "iki yüz miskal" demiş daha sonra da bunu altın ve gümüş olarak açıklamıştır. Dolayısıyla her birinden yüz miskal gerekli olur. Diğer durumda ise "miskal" sözcüğünü kullanmaksızın mutlak olarak dirhem ve dinar sözcüklerini kullanmıştır Dirhem sözcüğü mutlak olarak kullanıldığında on adedi yedi miskal ağırlığında olan gümüş parayı ifade eder. Bu paraların kaliteli veya kalitesiz olması konusunda ikrarda bulunanın açıklamasına başvurulur. Çünkü kullandığı ifadede kalite açısından herhangi bir niteliği belirtmemiştir. Hangi nedenle olursa olsun bir kimsenin ölçülen ve tartılan mallar konusunda ikrarda bulunması durumunda da bu hükümler geçerli olur.

Bir kimse "falanın bende bir kür buğday, arpa ve susam alacağı vardır" dese bu malların her birinin üçte birini vermesi gerekir. Çünkü kür sözcüğü kırk kafizdir. Kişi bunu üç ayrı cins malla açıklamıştır. Dolayısıyla her bir cinsten üçte bir kür oranında borçlu olur.

Kişi "onun bende bir rub' hariç bır kafiz buğday ve arpa alacağı vardır" dese istisna geçerli olur. Çünkü istisna edilen şey, sözün tümünün kapsamında bulunan bir bölümdür. Bu durumda kişi dörtte üç kafiz buğday ve arpa borçlanır. Bunun yarısı buğday yarısı da arpa borcudur. Bu, kafizin bir kısmını ikrar etmeyi, kafizin tümünü ikrar etmeye kıyasla verilmiş bir hükümdür.

[18/101] Yine bir kimse "onun bende misk, safran gibi mallardan miskaller miktarınca alacağı vardır" dese hüküm böyledir.

Bir kimse; "falan ve falanın bende bir kafiz buğday ve arpa alacağı vardır" dese her ikisine bu malların her birinden yarım kafiz borçlanır. Çünkü ikrarı yapan kişi ikrar konusunda iki kişiyi ve mal konusunda da iki cinsi birbirine eşit kılmıştır.

Kişi "bana üç elbise emanet bıraktı. Zut ve Yahudi elbiseleri" dese, bu konuda onun yapacağı açıklama kabul edilir. Dilerse "bu elbiselerin biri Yahudi, ikisi Zut elbiseleridir" der, yeminle birlikte sözü kabul edilir. Çünkü bir elbise bölünmez. Üç elbiseden birinin Yahudi, diğerinin Zut elbisesi olduğu kesindir. Üçüncüsü ise bu ikisi arasında kararsızdır İkrarı yapan bunun Yahudi elbisesi olduğunu açıklarsa değeri fazla olan malı üstlenmiş olur. Bunun Zut elbisesi olduğunu açıklarsa, tıpkı "onun bende Yahudi veya Zut elbisesi alacağı vardır" demesi durumunda olduğu gibi bu konuda yeminle birlikte onun sözü kabul edilir.

---

[43] 100 dirhemin 100 miskal ağırlığında olmasıdır.

Bir kimse başka birinde olan alacağının falan kişiye ait olduğunu ikrar eder, söz konusu kişideki alacağı ise bir senette yüz dirhem başka bir senette on dirhem olmak üzere iki senetten ibaret olursa, ikrarı yapan "ben bunların birini kastetmiştim" dese, lehine ikrarda bulunulan kişi ise her ikisinin de kendisine ait olduğunu iddia etse her iki para da lehine ikrar yapılan kişiye ait olur. Başkası lehine borç ikrar etmenin geçerli oluş nedeni şudur: Bu ikrar, daha önce ödenmesi gerekli olan bir şeyi haber vermektir. Bu, mallarda gerçekleşebileceği gibi zimmetteki borçlarda da gerçekleşebilir. Doğrudan temlik (bir malı başkasının mülkiyetine geçirmek) kullanımında bulunmak ise böyle değildir. İkrarı geçerli saymak, temlikin geçerli olmasına bağlı değildir. Nitekim şarap ikrarında bulunmak geçerli olduğu halde bir Müslümanın bunu doğrudan temlik etmesi geçerli değildir.

Bizim meselemizde kişi başkasında olan alacağını ifade ederken kullandığı sözcüğün başına ال (belirlilik takısı) getirmiştir. Belirlilik takısı ahd (belirleme) için kullanılmamışsa cins (sözcüğün ifade ettiği cinsin tamamı) için kullanılmıştır. Bu nedenle bu ifade, belirtilen kişideki bütün alacakları açıkça ifade eder. ikrar edenin bundan sonra "ben bununla alacaklardan yalnız birini kastetmiştim" demesi ikrardan dönmek olur.

Lehine ikrarda bulunulan kişinin alacağını tahsili

İkrarda bulunan kişi ortada olmasa, lehine ikrarda bulunulan kişi, borçlu kendisini doğrulasa bile, parayı ondan tahsil edemez. Çünkü borçlu olan kişi bunu ikrar etmektedir. Ancak parayı ona ödemesi konusunda kendisine zorlama yapılamaz. O paranın ona ait olduğunu ikrar etmekle birlikte parayı teslim alma hakkını ikrar etmemiştir. Belirtilen kişideki alacağın, lehine ikrar yapılan kişinin mülkü olması, bu parayı teslim alma hakkının da ona ait olmasını gerektirmez. Nitekim satışa vekil kılınan bir kimsenin, malın bedelini teslim alma hakkı vardır. Oysa malın bedeli vekillik verene aittir. Bu nedenle Muhammed (rh.a) şöyle demiştir: "Borçlu, parayı lehine ikrarda bulunulan kişiye verse, tıpkı alıcının mal bedelini vekil edene vermesi durumunda olduğu gibi borçtan kurtulur."

Muhammed (rh.a) *el-Asl* adlı eserinde bunun gerekçesini şu şekilde belirtmiştir: "Çünkü bu ortada bulunmayan aleyhine hüküm vermektir." Bu gerekçe tartışmaya açıktır. Çünkü İkrar ile ortada olmayan olan aleyhine hüküm vermek câizdir. Muhammed (rh.a.)'in bu ifadeyle şunu kastettiği söylenebilir: Bunda, bir delil bulunmaksızın ortada olmayanın alacağını teslim alma hakkını ortadan kaldırma vardır."

Bir kimse bir başkasında olan alacağının yarısının falan kişiye ait olduğunu ikrar etse, bu ikrar geçerli olur. Alacağı tahsil edecek olan kişi, ikrarda bulunandır. O tahsil ettiğinin yarısını önceki meselede belirttiğimiz nedenle lehine ikrarda bulunduğu kişiye verir.

Lehine ikrarda bulunulan kişi ikrar eden üzerine ödemenin gerekli olduğunu iddia ederek "sen benim emrim olmaksızın alacağı tahsil ederek bana ödedin" dese; bu konuda ikrar edenin sözü kabul edilir. Kendisine ödeme gerekmez. Çünkü malın onun üzerine borç olması, borcu bizzat onun ödemesini gerektirmez. Para onun tüketmesi sonucu veya her ikisinin birlikte ödemesi sonucu borca dönüşmüş olabilir. Lehine ikrarda bulunulan kişi ikrar eden aleyhine ödeme nedenini iddia etmekte, o ise bunu inkar etmektedir.

İkrar eden "ben senin emrinle ödedim" dese, lehine ikrarda bulunan kişi bu konuda izin vermediğine dair yemin ettikten sonra, ikrarda bulunan onun payını öder. Çünkü bu durumda ikrar eden kişi, kendisine ödemeyi gerekli kılan nedeni ikrar etmiş daha sonra da bunu düşüren şeyi yani karşı tarafın izin verdiğini iddia etmiştir.

[18/102] Bir kimsenin başka birinde bir kür arpa, bir kür hurma ve bir kür de buğday alacağı bulunsa, bu kişideki alacağından yiyeceğin yarısının başka birisine ait olduğunu ikrar etse, lehine ikrarda bulunulan kişi yalnızca buğdayın yarısına sahip olur. Çünkü taam (yiyecek) sözcüğü mutlak olarak söylendiğinde buğday ve onun ununu içerir. Bu nedenle bir kimse taam almamaya yemin etse veya bir kimseyi taam satın almaya vekil atasa bu gibi durumlardaki taam sözcüğünden yalnızca buğday ve unu anlaşılır. Çünkü taam sözcüğü kayıtsız olarak söylendiğinde buğday ve ununu kapsar. Buğday satan kişiye taam satıcısı, buğdayın satıldığı yere de taam pazarı denir. İkrar, ticarî işler kapsamındadır. Bu nedenle ikrarda kayıtsız olarak kullanılan taam sözcüğü arpayı değil yalnızca buğdayı ifade eder.

Bir kimse "Falanın bende bin dirhem alacağı ve emaneti vardır" dese yarısını borç yarısını da emanet olarak öder. Çünkü "borç ve vedîa" ifadesi bin dirhemi açıklamaktadır. Bu nedenle bin dirhem bu ikisine bölünür. Borç ve emanet aynı şey üzerinde birlikte bulunmazlar. Yine kişi emek-sermaye ortaklığı (mudârebe) ve borç olarak" dediğinde de böyledir. İkrarda bulunan kişi sözü bitişik söyleyerek "bin dirhemin yüzü borç dokuz yüzü mudârebedir" derse bu konuda onun sözü kabul edilir. Çünkü kullandığı sözün görünürdeki anlamı nedeniyle bu bin dirhem, aralarında farklılık olasılığı bulunmakla birlikte anılan iki şeye bağlanır. Kişinin sonradan yaptığı açıklama sözün görünürdeki anlamını, olasılık dahilinde olan bir başka anlamla değiştirici niteliktedir. Bu tür açıklama sözden ayrı yapıldığında değil söze bitişik olarak yapıldığında geçerli olur.

Aynı şekilde kişi "falanın benim tarafımda bir kür buğday ve arpası vardır. Buğday bir mahtûm (sâ'), arpa otuz dokuz mahtûmdur" dese belirttiğimiz gerekçeyle açıklama söze bitişik olarak yapıldığında kabul edilir.

Kişi "falanın bende bağış veya emanet olarak bin dirhemi bulunmaktadır" dese bu para emanet olarak kabul edilir. Bağış olmaz. Çünkü bağış ancak teslim

almakla tamamlanır. Halbuki kişi bunu teslim almamıştır. Bu nedenle o para emanet olur.

Bir kimse bir başkasına "ben senden çok koyun gaspettim" dese bu kırk koyun olarak kabul edilir. Çünkü daha önce belirttiğimiz gibi, bu ikrarda zenginlik ifade eden bir şeyi açıkça belirtme durumu vardır. Bundan, o mal cinsinden zekat verilebilecek nisap miktarı anlaşılır. Koyunda zekat verilebilecek en düşük miktar kırk koyundur. Kişi "ben senden çok deve gaspettim" dese bundan yirmi beş deve anlaşılır. Çünkü çok, kendisi cinsinden zekat verilmeye elverişli olan maldır. Beş deve her ne kadar zekat nisabı olarak kabul edilse bile deve cinsinden bu miktar az olarak kabul edilir. Bu nedenledir ki beş devede, deve cinsinden zekat verilmez. Deve cinsinden çok mal, deve olarak zekat vermeye elverişli olacak miktarda olan maldır. Bunun en azı da yirmi beş devedir.

Kişi "ben senden çok buğday gaspettim" dediğinde Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre buğdayda öşrü gerektiren nisap beş vesk –bir vesk altmış sâ'dır- olduğundan, ikrardaki ifadeden beş vesk buğday anlaşılır. Muhammed bu konuda Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin görüşünü nakletmemiştir. Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin "ikrar eden, mutlak olarak söylenilen buğday sözcüğünün ifade ettiği en düşük miktardan daha fazla bir miktar açıklaması durumunda ikrar edenin açıklaması kabul edilir" görüşünde olduğu söylenmiştir. Çünkü kişi mutlak olarak buğday ikrarında bulunsa, daha sonra da bunun bir rub' olduğunu açıklasa, bu açıklaması kabul edilir. İkrarda "çok" sözcüğünü açıkça kullanınca, mutlaka kullandığı sözcüğün olasılığı dahilinde olacak şekilde, bir rub'dan daha fazla bir miktarı açıklaması gerekir.

Bir kimse "falana bıraktığım emanet falanındır" şeklinde ikrarda bulunsa bu ikrar geçerli olur. Borç ikrarında bulunma konusunda açıkladığımız hükümlere kıyasla burada da lehine ikrarda bulunulan kişi malı, emanet alandan alamaz. Fakat ikrar eden kişi emanet malı alarak lehine ikrarda bulunulan kişiye verir. Burada bir sorun bulunmaktadır. Şöyle ki, emaneti teslim almak, onun sahibine aittir. Böyle olmakla birlikte Muhammed (rh.a) kişinin ikrarını göz önünde bulundurarak bu hükmü vermiştir. Bir mala sahip olmak onu teslim alma hakkının da bulunmasını gerektirmez. Çünkü ikrar eden kişi malı rehin vermiş veya malı lehine ikrarda bulunduğu kişiye satmış olabilir. Bu durumda mal, emanet alanın elinde bedel karşılığı alıkonmuş olur. Malı teslim alma hakkı da ikrar edene ait olur. Emanet alan kişi malı lehine ikrarda bulunulan kişiye teslim ederse, borç konusunda belirttiğimiz hükme kıyasla burada da borçtan kurtulur. Çünkü onun ödeme yükümlülüğü, olası bir şeyden dolayı değil, ikrarda bulunanın mal üzerindeki sabit hakkı nedeniyle olur. Oysa ikrar edenin mal üzerindeki hakkı zâhir (ortada) ve (sabit) değildir. **[18/103]**

İkrar edenin, emanet bıraktığı kişide birden fazla emaneti bulunsa, ikrar eden "ben bunlardan bir kısmını kastetmiştim" dese, borç konusunda açıkladığımız uzere emaneti ikrar ifadesinde belirlilik takısı (الْ) kullandığı için sözü kabul edilmez. Kendisinde emanet bulunduğu söylenen kişi "ikrar eden bana hiçbir şey emanet olarak bırakmadı" derse, lehine ikrarda bulunulan kişi de ikrar edene "sen benim emrim olmadan emanet bıraktın" dese, lehine ikrarda bulunulan kişi emanet bırakmayı emretmediğine dair yemin ettikten sonra ikrar eden malı öder. Çünkü o malı emanet bıraktığını ikrar etmiştir. Emanet bırakmak ise, mal sahibinin izni olmadıkça ödemeyi gerektirir. Lehine ikrarda bulunulan kişi yemin ettiğinde onun izni sabit olmamış olur. Lehine ikrarda bulunulan kişi emanet bırakma konusunda emir / izin verdiğini ikrar eder. Emanet alan ise "ben malı ikrar edene verdim" veya "lehine ikrarda bulunulan kişiye verdim," ya da "mal telef oldu" derse, bütün bu durumlarda yeminle birlikte onun sözü kabul edilir. Çünkü o eminde (emanet alan konumunda) olup, yetkisi dahilinde olan bir şeyi yaptığını haber vermektedir. Lehine ikrarda bulunulan kişinin izni ile emanet bırakmış ise, emanet alana dava açacak olan ve ondan yemin isteyecek olan kişi ikrar edendir. Çünkü malı geri alma hakkı ona aittir. Dolayısıyla yemin isteme konusunda emanet alana dava açma hakkı da ona ait olur.

Muhammed (rh.a) *"el-Asl"* da bu türden bir başka mesele daha anmıştır. Buna göre bir kimse "falanın bende bin alacağı vardır" dese bu binin ne olduğu konusunda onun açıklamasına başvurulur. Çünkü o, bunun ne olduğunu açıklamamıştır. Bunu açıklama konusunda, ister birimleri birbirinden farklı olan isterse olmayan sayılabilir şeyler ikrar etsin onun sözü kabul edilir.

İbn Rüstem'in Muhammed (rh.a.)'den rivayet ettiğine göre kişi "onun bende binden başka alacağı vardır" dese bu kişi iki bin dirhem borçlanır. Kişi "onun bende bir dirhemden başka alacağı vardır" dese iki dirhem borçlanır. Çünkü "başka" sözcüğü bir şeye karşılık olan şey için kullanılır. Bu ise ilk söylenilenin dışında bir şey olmasını gerektirir. Bu başkalık dirhemlerde ancak bir başka dirhem ile, bin dirhemde de bir başka bin dirhem ile gerçekleşir. Miktar olarak bunun altında olan şeyde ilk söz değişmemiş olur. Çünkü konuşma sırasında "bin, yüz, dokuz yüz" denir. Başkalık ancak bir başka bin dirhem ile gerçekleşir. Dolayısıyla bu sözü söyleyen kişi iki bin dirhem borçlanır.

Allah daha iyi bilir.

"ŞU KADAR, HAYIR, AKSİNE ŞU KADAR" ŞEKLİNDE İKRARDA BULUNMAK

Bir kimsenin farklı miktarlarda borç ikrar etmesi

Bir kimse "falanın bende bin dirhem, hayır aksine beş yüz dirhem alacağı vardır" dese bin dirhem borçlanır. Yine "falanın bende beş yüz dirhem, hayır aksine bin dirhem alacağı vardır" dese bin dirhem borçlanır.

Çünkü "hayır, aksine" ifadesi yanlışı gidermek için kullanılır. Kişinin ikrar ettiği şeyden dönmesi ise geçersizdir. Kendisi üzerine fazladan bir borcun gerekli olmasını seçmesi geçerlidir. Kişi "beş yüz hayır aksine bin dirhem" dediğinde yaptığı yanlışı ilk beş yüz dirhemden başka fazladan bir beş yüz dirhem yüklenerek gidermiştir. Bu nedenle bin dirhem borçlanır. Kişi "bin, hayır, aksine beş yüz dirhem" dediğinde ilk binden beş yüze dönerek yanlışını gidermeyi istemiştir. Bu ise geçerli olmaz. **[18/104]**

Farklı iki borç ikrarında, daha üstün olan tercih edilmesi

Buna göre "falanın bende on beyaz dirhem, hayır, aksine on siyah dirhem alacağı vardır", "on siyah dirhem, hayır, aksine on beyaz dirhem alacağı vardır", "on kaliteli dirhem, hayır, aksine on kalitesiz dirhem alacağı vardır", "on kalitesiz dirhem, hayır, aksine on kaliteli dirhem alacağı vardır" şeklinde yapılan ikrarların tümünde kişi anılan iki şeyden daha üstün olanını borçlanır. Çünkü burada söylenilen iki şey aynı cinstendir. Aynı cinsten olan şeylerde bu tür yanlışlık olabilir. Kişinin nitelik olarak daha üstte olan şeyi yüklenerek yanlışını gidermesi geçerli, daha üstte olan şeyi yüklenmekten dönmesi ise geçersizdir.

Bir kimse "falanın bende bir dirhem, hayır, aksine bir dinar alacağı vardır" dese, bir dirhem ve bir dinar borçlanır. Çünkü burada ikrar edilen malların cinsleri farklıdır. Cinsleri farklı olan mallarda genellikle yanlışlık yapılmaz. Dolayısıyla kişinin ilk malın ikrarından dönmesi geçersiz, ikinci malı yüklenmesi ise geçerlidir. Bundan önceki meselenin aksine burada kişinin ilk olarak söylediği söz ikinci olarak söylediğini temelde içermemektedir. Bundan önceki meselede ise ilk olarak söylenen söz, ikinciyi niteliği açısından değilse de, aslı bakımından içermektedir. Bundan anlaşılmaktadır ki önceki meselede kastedilen şey, niteliği malın aslına eklemektir. Burada ise kastedilen şey anılan aslı yüklenmektir.

Buna göre bir kimse "falanın bende bir kür buğday hayır, aksine arpa alacağı vardır" dese, her iki maldan birer kür olmak üzere iki kür borçlanır. Kişi "bir kafiz kaliteli buğday, hayır, aksine kalitesiz buğday" veya "bir kafiz kalitesiz buğday, hayır aksine kaliteli buğday" dese kaliteli buğdayı borçlanır. Yine kişi "bir mahtûm kalitesiz hurma, hayır aksine Fars hurması" dese kaliteli olanı borçlanır. "Bir mahtûm kalitesiz un, hayır aksine beyaz un" dese beyaz un borçlanır. Çünkü bütün bu durumlarda söylenilen cinsler aynıdır. İkinci sözün söylenmesi, nitelik olarak daha üstte olan bir malı yüklenerek yanlışı gidermek içindir.

Kişi "onun bende bir rıtl[44] menekşe, hayır aksine bir rıtl hibrî (mürekkep) alacağı vardır" dese her ikisini de borçlanır. Çünkü iki malın cinsi farklıdır. Yine kişi "onun bende koyun yağı, hayır aksine inek yağı alacağı vardır" dese cinsler farklı olduğu için her birinden bir rıtıl olmak üzere toplam iki rıtl borçlanır.

Bir kişiyi söyledikten sonra düzelterek başka birisine borç ikrarı

Kişi "falanın hayır, falanın bende bin dirhem alacağı vardır" derse her iki kişiye de bin dirhem borçlanır. Çünkü lehine ikrarda bulunulan kişi değişiktir. Bu, ikrar edilen malların cinslerinin değişik olması gibidir. Bunun gerekçesi şudur: Burada kişi ikinci olarak söylediği söz ile ilk ikrardan dönerek, ikinci olarak anılan kişiyi, lehine ikrarda bulunma konusunda öncekinin yerine koymayı istemektedir. İkinci olarak söylenilen kişi, ilk olarak lehine ikrarda bulunulanın mükâtebi veya ticaret yapmasına izin verdiği borçlu kölesi olsa da bu durum değişmez. Çünkü efendi, mükâtebinin ve ticaret yapmasına izin verdiği borçlu kölesinin kazancında, yabancı bir kimse gibidir. Dolayısıyla bu durumda kişinin ikrarı hem şekil hem de öz açısından iki kişi hakkında yapılmış olmaktadır. Kölenin borcu olmazsa kıyasa göre hüküm yine böyledir. Çünkü kişinin başkasının zimmetinde bulunan alacağı ona şu an alacağı isteme hakkı verir. Kölenin başkasındaki alacağını da efendi değil köle ister. Dolayısıyla burada da kişinin ikrarı iki ayrı kişi için gerçekleşmiş olmaktadır. Dolayısıyla ikrar edenin daha sonra söylediği söz, ilk kişi açısından ikrardan dönme anlamına gelir. İstihsana göre ise ikrar eden yalnızca bin dirhem borçlanır. Çünkü borcu bulunmayan kölenin kazancı efendisine aittir. İkrar edenin "hayır aksine kölesinin alacağı vardır" sözü efendi lehine yapılan ikrardan dönme anlamına gelmez. Kişi bunu söylemekle borca fazladan bir nitelik eklemektedir. Böylelikle köle de o malı isteme hakkına sahip olmaktadır. Bu nedenle ikrarda bulunan kişi yalnızca bir mal borçlanır.

Bir kimse; "falanın bana sattığı cariyenin bedeli olarak bende bin dirhem alacağı vardır, hayır aksine o cariyeyi bana o değil başkası bin dirheme satmıştır" dese, her iki kişiye bin dirhem borçlanır.

Çünkü ikrarda bulunan kişinin haber verdiği "ikinci kişinin kendisine yaptığı satış, ilk kişiye vekil iken gerçekleşmiştir" şeklindeki sözü doğrulanmaz. İkrarda bulunan kişi ikinci sözüyle ilk kişi adına yaptığı ikrardan dönmektedir. Bu ise geçersizdir. Dolayısıyla her ikisi ile arasında delille ikrarı nedeniyle her ikisine biner dirhem borçlanır. Ancak ikinci olarak ikrarda bulunulan kişi bunun birinciye ait olduğunu ikrar ederse, kıyasa göre ikrarda bulunana iki bin dirhem gerekli olur. İstihsana göre ise yalnızca bin dirhem gerekli olur. Çünkü o, birinci kişi adına yaptığı ikrardan dönmemekte, ikincinin parayı isteme hakkını buna eklemektedir. Bununla, borcu bulunmayan köle konusu eşittir.

[18/105]

[44] **Rıtl / الرطل:** Sıvı maddeler için kullanılan 130 dirhemlik bir ölçek. Sâ'ın sekizde biri.

Bir kimsenin başka bir kişide on beyaz, on tane de siyah dirhem alacağı bulunsa, alacaklı olan "ben alacağımdan bir beyaz, hayır, aksine bir siyah dirhem tahsil ettim" diye ikrarda bulunsa, borçlu da iki dirhem ödediğini iddia etse, ikrarda bulunan kişinin beyaz dirhemi tahsil ettiğine hükmedilir. Çünkü alacağı tahsil ettiğini ikrar etmek borç ikrarında bulunmak gibidir. Borçlar denkleriyle ödenir. Biz bu meselenin benzerini borç ikrarında bulunma konusunda açıklamış ve iki maldan daha üstün olanının gerekli olacağını belirtmiştik. İşte bu mesele de öyledir.

Borçlunun bir senette yüz dirhem diğer bir senette de yüz dirhem olmak üzere iki yüz dirhem borcu bulunsa, alacaklı "ben senden bu senetteki yüz dirhemden, hayır, öbür senetteki yüz dirhemden onunu tahsil ettim" dese yalnızca on dirhem tahsil ettiği kabul edilir. Borç ikrarında bulunma konusuna kıyasla burada ikrarda bulunan kişi, bu senetlerden hangisinden tahsil ettiğini belirleme yetkisine sahiptir. Çünkü bunların sahibi odur. Hangisinden tahsilde bulunduğunu belirleme yetkisi de ona aittir. Bu belirlemenin önemi, iki senetten birinde kefil bulunduğu zaman ortaya çıkar.

Bir kimsenin başkasında yüz dirhem ve on dinar alacağı bulunsa, alacaklı borçluya "ben senden bir dinar, hayır aksine bir dirhem aldım" dese, borç ikrarında bulunma konusunda olduğu gibi burada da cinsler farklı olduğundan her ikisini de almış kabul edilir.

Bir kimsenin iki kişide yüzer dirhem alacağı bulunsa, daha sonra "ben şundan, hayır bundan on dirhem teslim aldım" dese, lehine ikrarda bulunulan kişilerin farklı olması nedeniyle her birinden onar dirhem almış kabul edilir. Borçluların birbirine kefil olup olmamaları eşittir. Yine lehine ikrarda bulunulan kişi başkasının borcuna kefil olduğunda da aynı durum geçerlidir. Çünkü alacaklının her bir kefilden alacağını tahsil etmesi, bu kefili asıl borçludan ödediğini geri alma hakkına sahip kılar. Çünkü borca konu olan şey bir olsa bile lehine ikrarda bulunulan kişiler farklıdır.

Bir kimsenin bir kişide bin dirhem alacağı bulunsa, alacaklı borçluya "sen bu borcun yüz dirhemini kendi elinle bana verdin, hayır aksine kölenle bana yolladın" dese sadece yüz dirhem borçlu olur.

Alacaklı borçludan yüz dirhem teslim aldığını ikrar etse, borçlu da "on dirhemi de falan ile sana gönderdim, bir elbiseyi on dirhem karşılığında sattım" dese, alacaklı "doğru söylüyorsun" dese, bunlar da yüz dirhem içine girerler. Bu konuda yeminle birlikte alacaklının sözü kabul edilir. Çünkü alacaklının sonradan yaptığı açıklama önceki ikrarını pekiştirmektedir. Alacaklı, borçlunun elçi ile gönderdiği parayı teslim almış sayıldığı gibi, elbiseyi satın alma yoluyla da alacağını teslim almış sayılır. Nitekim alacaklı "hakkını teslim almadan borçluyu bırakmayacağına" yemin etse, daha sonra belirtilen yollarla teslim alsa, yeminini

tutmuş olur. İlk sözü pekiştiren, açıklama kabul edilir. Bazı rivayetlerde "Borçlu alacaklıya on dirhemi sana gönderdim dese" şeklinde, "ve" bağlacı bulunmaksızın yer almıştır. Bu daha doğrudur. Çünkü bu, alacaklının teslim aldığını ikrar ettiği şeyin yönünü açıklama anlamına gelmektedir.

Borca kefil olan bir kişi bulunsa, alacaklı borçluya "ben senden hayır, aksine kefilinden yüz dirhem teslim aldım" dese, her birinden yüz dirhem teslim almış kabul edilir. Çünkü alacaklının kefilden alacağını tahsil etmesi, kefilin asıl borçluya başvurma hakkını doğurur. Ancak alacaklı alacağını asıl borçludan alırsa, o kefile başvuramaz. Dolayısıyla burada lehine ikrarda bulunulan kişiler farklı olmaktadır. Bu nedenle kişi bu sözle iki mal ikrarında bulunmaktadır. Alacaklı asıl borçlu ve
[18/106] kefilin yemin etmesini isteyemez. Çünkü o her ikisi lehine ikrarda bulunmuştur. İkrarda bulunan kişinin, lehine ikrarda bulunduğu kişiden yemin isteme hakkı yoktur.

Allah daha iyi bilir.

KİŞİNİN BAŞKASI TARAFINDAN KENDİSİNE TESLİM EDİLEN MAL ÜZERİNDE İKRARDA BULUNMASI

Bir kimse "bu bin dirhemi bana falan vermiştir. Bu para ona değil, falana aittir" dese, belirtilen kişilerin her ikisi de paranın kendisine ait olduğunu iddia etse, para onu ikrar edene teslim eden kişiye ait olur.

Çünkü ikrar eden, paranın kendi eline onun tarafından geçtiğini ikrar edince öncelikle paranın ona ait olduğunu ikrar etmiştir. Daha sonra yaptığı ikrar, başkasının elinde bulunması ile, hak sahibi olduğu bir mal üzerinde gerçekleşmiştir. Bu ikrar, ikrarda bulunana herhangi bir borç yüklemez. Mal, onu ikrar edene teslim eden kişiye ait olur. Söz konusu kişi malın sahibi olsun ya da olmasın ikrar eden malı ona geri verdiğinde borçtan kurtulur. Nitekim gaspedenden bir malı emanet alan kişi, tıpkı malın sahibinden malı emanet alan kişi gibi malı ona geri vermekle borçtan kurtulur.

Kişi "bu bin dirhem falanındır. Onu bana falan verdi" derse, para önce lehine ikrarda bulunulan kişiye ait olur. Çünkü kişinin ilk kişi lehine yaptığı mülkiyet ikrarı geçerlidir. Bundan sonra malın zilyetliğinin ikinci kişiye ait olduğunu ikrar etmesi ise ilk kişi hakkında geçerli değildir. Malı teslim eden, onun kendisine ait olduğunu iddia ederse öncelikle "malın ilk kişiye ait olmadığına" yemin etmesi gerekir. Çünkü ikrar eden kişi şöyle demektedir: "Ben malı bana senin teslim ettiğini ikrar etsem bile malın mülkiyeti falana aittir. Ben malı ona geri verdim. Senin bende alacağın yoktur". Bu nedenle ikinci kişinin yemin etmesi gerekir. O "mal ilk kişiye ait değildir" şeklinde yemin ederse, ikrarda bulunan kişi ona da bin dirhem öder.

Emanet ve âriyet ikrarında bulunmak da buna eşittir. İkrar eden, malı ilk kişiye yargıcın hükmü olmaksızın vermişse, ikinci kişiye ödeyeceğini bütün imamlar kabul etmiştir. Çünkü kişinin ikrarı kendisi hakkında kanıttır. O, malın kendi eline ikinci kişi tarafından ulaştığını söylemiştir. Bu durumda kendi isteğiyle malı ondan başkasına teslim ettiğinde o malın dengini ödemekle yükümlü olur Malı yargıcın hükmü ile ilk kişiye teslim etmişse, Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre ikinci kişiye ödemesi gerekmez. Çünkü o, malı ilk kişi lehine ikrar etmekle ikinc nin herhangi bir şeyini telef etmemiştir. Malı ilk kişiye vermesi de kendi isteğiyle değildir. Yargıç onu vermekle yükümlü kılmıştır. Bu nedenle ikinci kişiye bir şey ödemesi gerekmez. Muhammed (rh.a.)'e göre ise ikinci kişiye bin dirhem öder. Çünkü o, malı ilk kişi lehine ikrar etmekle yargıcın bu şekilde hüküm vermesine yol açmıştır. Halbuki daha önce malı ikinci kişinin emanet olarak bıraktığını söylemiştir. Emanet alan kişi, yargıcın bu şekilde hüküm vermesine yol açtıgı için, tıpkı emanet alanın h rsıza emanet malın yerini göstermesinde olduğu gibi ödemekle yükümlü olur.

Kişi "bu bin dirhem falanındır Bunları bana bir başkası borç olarak vermiştir" dese, her iki kişi de o paranın kendisine ait olduğunu iddia etse, para önce lehine ikrarda bulunulan kişiye ait olur. Çünkü onun lehine daha önce ikrarda bulunulmuştur. İkrarda bulunan, parayı borç olarak verene de ayrıca bin dirhem borçlanır. Çünkü o, ikinci kişiden ödünç yoluyla bin dirhem teslim aldığını ikrar etmiştir. Bir şeyi ödünç yoluyla teslim almak, teslim alanın aldığı şeyi ödemesini gerektirir.

Bir kimsenin elinde bir köle bulunsa, o kişi "bu köle falanındır. Bana onu bir başkası bin dirheme satmıştır" dese, belirtilen her iki kişi de kendi lehlerine ikrar edilen şeyleri iddia etseler, köle, ilk olarak lehine ikrarda bulunulan kişiye ait olur. O "ben diğer kişinin bu köleyi satmasına izin vermedim" şeklinde yemin ettikten sonra köle ona teslim edilir. Çünkü mal onun önce lehine ikrar edilmiştir. Kölenin bedeli de, köleyi satan kişi için hükmedilir. İkrarda bulunan kişi, köleyi ikinci kişiden satın aldığını ikrar etmiştir. Bu ödeme nedeni, onun ikrarı ile kendisi hakkında sabit olmuş ve köleyi teslim almakla da tamamlanmıştır. Bu nedenle kölenin bedelini ödemesine hükmedilir. Muhammed (rh.a) "Satım ve ödünç akitleri emanete benzemez" diğer bazı rivayetlerde ise "ödünç, satım ve vedîa akitleri diğer akitlere benzemez" demiştir. Geçen açıklamalar ışığında bu ikinci rivayet daha doğrudur. Çünkü Muhammed (rh.a) her üç akitte de aynı hükmü vermiş, bu üç akit ile konunun başında geçen şu mesele arasındaki farka işaret etmiştir: "Malı kendisine teslim eden kişiye verir. İkincisi için bir şey ödemez." Muhammed (rh.a.)'den yapılan ilk rivayet Ebû Yusuf (rh.a.)'un görüşüne göre doğru bir rivayettir. Çünkü o emanet konusunda şöyle demiştir: "İkrar eden, malı yargıcın hükmü ile ilk kişiye verirse ikinci kişiye bir şey ödemesi gerekmez. Karz ve satım akdinde ise ilk kişiye yargıcın hükmü ile vermiş olsa bile ikinci kişiye ödemede bulunur." Muhammed (rh.a.)'den yapılan ilk rivayette ödünç ve emanet arasındaki şu fark kastedilmiş olabilir: "Kişi [18/107]

emanet malı ilk olarak ikrarda bulunduğu kişiye vermedikçe ikincisi için o malı ödemez. Ödünç ve satım akitlerinde ise ilk kişiye hiç bir şey vermese bile ikinciye malı ödemesi gerekir." Bu, açık bir farktır. Çünkü borç verme ve satım akdi, emanet akdinin aksine ödemeyi gerektiren nedenlerdendir.

Bir kimse "elimde bulunan bu köle falanındır. Lehine ikrarda bulunduğum bu kişi, bu köleyi falandan gaspetmiştir." şeklinde ikrarda bulunsa, kölenin kendisinden gaspedilen kişiye değil de, lehine ikrarda bulunulan kişiye ait olduğuna hükmedilir.

Çünkü burada kişi kölenin mülkiyetinin birinci kişiye ait olduğunu ikrar etmekte daha sonra bu kişinin ikinci kişinin malını gaspettiği konusunda onun aleyhine tanıklık etmektedir. Onun, kişi aleyhindeki gasp konusundaki tanıklığı kabul edilmez. Bazı rivayetlerde kişinin ikrarı; "köle falanındır. Onu falandan gaspetmiştir" şeklinde yer almıştır. Burada "lehine ikrarda bulunduğum" şeklinde bir ifade yoktur. Bundan anlaşılan, kişinin ikinci kişi lehine kendisi aleyhine gasp ikrarında bulunmasıdır. Bu durumda geçerli olacak hüküm şudur: Köle ilk kişiye ait olur. İkrar eden kendisinden gaspedilen kişiye de kölenin değerini öder. Nitekim kişi "bu çocuk falanın oğludur. Ben onu (başka birisi olan) falandan gaspettim" dese, bu iki kişiden biri çocuğun kendisinin oğlu olduğunu, kendisinden gasp edilen de kölesi olduğunu iddia etse, çocuğun babasına ait olduğuna hükmedilir. Nesebi ondan sabit olur. Çünkü onun lehine daha önce ikrarda bulunulmuştur. Yine kişi "bu çocuk falanın oğludur. Falan aracılığıyla onu bana göndermiştir" dese, her iki kişide çocuğun kendisine ait olduğunu iddia etse, çocuk elçiye değil ilk olarak ikrar edilen kişiye ait olur. Çünkü onun lehine daha önce ikrarda bulunulmuştur. Bütün bu durumlarda elçi iddiada bulunursa, ikrar edenden söz konusu malın dengini alır. Çünkü ikrar eden, ikrara konu olan şeyin kendisinin eline onun tarafından ulaştırıldığını ikrar etmiştir. İkrar eden, söz konusu şeyi ilk kişi lehine ikrar edip kendi isteğiyle ona teslim edince malı elçiye vermesi imkansız duruma gelmiştir. Yalnız çocuk için yapılan ikrar bunlardan farklıdır. Çocuk, kendisini ifade edebilecek çağda ise ve ikrarda bulunan kişinin belirttiği kişinin oğlu olduğunu ikrar ederse, ikrar eden kişi çocuğu kendisine teslim eden kişiye bir şey ödemez. Çünkü kendisini ifade edebilen kişinin hakimiyeti kendisine aittir. Bu kişi kendisinin köle olduğunu ikrar etmedikçe, başkasının onun üzerinde hak sahibi olmasını gerektirecek bir hakimiyeti olamaz. Çocuk küçük olduğundan kendisini ifade edebilecek durumda değilse, elçinin çocuğun mülkiyetini iddia etmesi durumunda ikrarda bulunan onun değerini elçiye öder. Çünkü küçüklüğü nedeniyle kendisini ifade edemeyen bir çocuk hakkında, tıpkı bitki vb. eşyalarda olduğu gibi hak sahibi olmayı gerektirecek zilyetlik sabit olur.

Kişi, "bu bin dirhem falanındır. Onu bana falan aracılığıyla emanet olarak göndermiştir" dese, söz konusu iki kişiden her biri malın kendisine ait olduğunu

iddia etse, daha önce lehine ikrarda bulunulmuş olması nedeniyle mal ilk kişiye ait olur. İlk kişi "o mal benim değildir. Ben onu göndermedim" derse, mal elçinin olur. Çünkü ikrar eden, ikinci olarak söylediği sözle malın kendisi eline elçi aracılığıyla ulaştığını ikrar etmiştir. Daha önce, ilk kişinin mal üzerinde hakkı sabit olduğu için malı ona vermesi emredilmekteydi. İlk kişinin bunu yalanlamasıyla bu durum ortadan kalkmıştır. Lehine ikrarda bulunulan kişi ortada yok ise, elçi malı alamaz. Çünkü elçi malın kendisine ait olduğunu iddia ediyorsa, malı elinde bulunduranın yaptığı ikrarla yani söz konusu kişinin malı teslim konusunda bir elçi olduğunu ikrar etmesiyle o kişi yalanlanmıştır. Ortada olmayan kişinin malda hakkı vardır. Çünkü, lehine ikrarda bulunulan kişi yalanlamadıkça ikrar bağlayıcıdır. Elçi, falan kişi tarafından malı teslim konusunda elçi olarak görevlendirildiği konusunda doğrulansa bile malın söz konusu kişiye ulaştırılmasıyla elçilik sona ermiştir. Bundan sonra malı geri alma hakkı yoktur. [18/108]

Terzi, elinde bulunan kumaşın falana ait olduğunu ancak onu kendisine falanın teslim ettiğini ikrar etse, her iki kişi de kumaşın kendisine ait olduğunu iddia etse, lehine daha önce ikrarda bulunulduğu için, kumaş ilk olarak ikrar edilen kişiye ait olur. Terzi ikinci kişi için bir şey ödemez. Çünkü terzi, ikinci kişi lehine kendisi aleyhine ödemeyi gerektirecek bir şey ikrar etmemiştir. İkinci kişinin kumaşı ona teslim etmiş olması tıpkı elçilik meselesinde olduğu gibi, onun malda hak sahibi olmasını gerektirmez. Terzi dışındaki diğer sanatkârlar için de aynı hüküm geçerlidir.

Terzi kumaşı falanın gömlek yaptırmak üzere kendisine teslim ettiğini ancak bunun falana ait olduğunu ikrar etse, söz konusu iki kişi de kumaşın kendilerine ait olduğunu iddia etseler, lehine daha önce ikrarda bulunulduğu için kumaş, terziye teslim eden kişinin olur. İkinci kişi bir şey alamaz. Bu, konunun başındaki "Bunu bana falan vermiştir. Ancak o falana aittir" şeklinde geçen mesele ile aynıdır.

Kişi kumaşı bir kişiden ödünç olarak aldığını, onun bu kumaşı bir başkasıyla kendisine gönderdiğini ikrar etse kumaş ödünç verene ait olur. Çünkü bu durumda kişi, hem mülkiyetin hem de zilyetliğin ödünç verene ait olduğunu, kumaşı elçilik yoluyla kendisine ulaştıran kişiye ait olmadığını ikrar etmiştir.

Kişi "bu kumaşı falan bana falandan ödünç olarak getirmiştir" şeklinde bir ikrarda bulunsa, söz konusu iki kişi de kumaşın kendilerine ait olduğunu ikrar etseler, kumaş elçiye ait olur. Çünkü bu durumda kişi öncelikle kumaşın kendi eline onun aracılığıyla ulaştığını ikrar etmiştir. Bu, kumaşı ona geri vermeyi gerektirir. Kumaşı başkası lehine ikrar etmesi bunu ortadan kaldırmaz.

Allah doğruyu daha iyi bilir.

KİŞİNİN ALACAĞINI TAHSİL ETTİĞİNİ İKRAR ETMESİ

Alacağı tahsil ikrarından sonra, diğerinin borçlu olmadığını iddia etmesi

Bir kimse başkasında olan bin dirhem alacağını ondan isteyerek teslim aldığını ikrar etse, söz konusu kişi ise "sen bu parayı benden aldın. Ancak senin bende hiçbir alacağın yoktu. Aldığını bana geri ver" dese, bu kişi ikrar edene borcu bulunmadığına dair yemin ettikten sonra ikrar edenin parayı geri vermesi emredilir.

Ebû Yusuf'un İbn Ebû Leylâ (rh.a.)'dan rivayet ettiğine göre ikrarda bulunana bir şey gerekmez. Bu görüşün delili şudur: Bu sözü söyleyen, başkası lehine kendisi aleyhine bir borç ikrarında bulunmamış, yalnızca kendi hakkının eline ulaştığını ikrar etmiştir. Bu ise kendisine herhangi bir borç yüklemez.

Biz Hanefîler ise şöyle demekteyiz: Alacağı tahsil, başkasının mülkünden ödemeye tabi bir malı almak demektir. Çünkü alacağını tahsil eden kişi, borçlunun malından kendisinin alacaklı olduğu miktarı alır. Bu miktar kendi alacağı ile takas olur. Başkasının mülkünden bir malı ödemeye tabi olarak almak ödeme yükümlülüğünün nedenidir. Kişi bunu ikrar etmiş, daha sonra da diğer kişide alacağı olduğunu iddia etmiştir. Onun diğerinde alacağı sırf iddia ile sabit olmaz. Ancak karşı tarafa yemin teklif edilir. Yemin ederse, ikrar eden teslim aldığını geri vermekle yükümlüdür.

[18/109]

Yine bir kimse "ben falanda olan bana ait emaneti veya onun bana bağışladığı bin dirhemi ondan teslim aldım" şeklinde bir ikrarda bulunsa, karşı taraf da "aksine o benim malımdır. Sen onu benden aldın" dese, ikrarda bulunan kişinin, aldığını geri vermesi gerekir. Çünkü o, başkasının malı elinden aldığını ikrar etmektedir. Bir malın ödeme yükümlülüğü, aldığını geri verinceye kadar onu elinde bulundurana aittir. İkrarda bulunan kişinin diğer kişi hakkında kendisi lehine iddiada bulunduğu şey sabit olmadığından aldığını geri vermesi gerekir.

Kişi "falanı evimde oturttum. Sonra da evimden çıkardım. O evimi bana teslim etti" dese, evde oturan kişi ise evin kendisine ait olduğunu iddia etse, istihsan deliline göre ev sahibinin sözü kabul edilir. Evde oturan kişinin delil getirmesi gerekir. Bu Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin görüşüdür. Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre ise evde oturan kişinin sözü kabul edilir. Kıyasa uygun olan da budur. Bu görüşün delili şudur: Kişi, evin kendisine evde oturan kişi tarafından teslim edildiğini ikrar etmekte daha sonra o evin mülkiyetinin eskiden kendisine ait olduğunu iddia etmektedir. İddia ettiği bu şeyi ise ispat edememiştir. Bu nedenle önceki meselede olduğu gibi aldığını ikrar ettiği şeyi geri vermesi gerekir.

Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin görüşünü ispat etmek için izlediği iki yol vardır:

Birincisi: Burada kişi, evde oturanın evde aslen mülkiyetinin bulunduğunu ikrar etmemiştir. Onun evdeki hakimiyetinin kendisinin hakimiyetine tabi olduğunu ifade etmiştir. Çünkü evde oturan kişinin ev üzerindeki hakimiyeti onu oturtan kişinin hakimiyetine dayanır. Malın mülkiyeti, tâbi olan zilyetliğe değil, malın asıl

sahibinin lehine hükmedilir. Dolayısıyla ikrar eden, evde oturan kişinin evde hak sahibi olmasını gerektirecek bir ikrarda bulunmamıştır. Daha önce geçen alacağı tahsil konusu bundan farklıdır. Çünkü o aldığı şeyin aslen kendisine ait olduğunu ikrar etmiştir. Emanet meselesi de farklıdır. Çünkü o konuda kişi kendisinin fiilini yani malı bir başkasından teslim aldığını ikrar etmiştir. Bu ise malın asıl hakimiyetinin başkasına ait olduğunu ikrar etmektir. İkrarın ardından "o mal benim ona bıraktığım emanet bir maldı" sözü ile kişi, diğer kişinin mal üzerindeki hakimiyetinin aslî olduğunu ikrar ettikten sonra tâbi/ikincil bir duruma dönüştürmeyi istemektedir. Bu konuda onun sözü kabul edilmez.

Diğer taraftan malların âriyet (ödünç) olarak verilmesi insanlar arasında yaygın olan bir durumdur. Burada kıyas delili esas alınırsa insanların birbirine ödünç mal verme yolu kapatılmış olur. Çünkü malı geri isteme sırasında kendi sözünün geçerli olmayacağını bilen kişi, evini başkasına oturmak üzere âriyet olarak vermez. Bu meselede kıyasa göre hüküm vermeyi terketmek, insanların ödünç verme işleminden tam olarak yararlanmaları içindir. Kişi "ben hayvanımı falana ödünç (âriyet) verdim daha sonra da geri aldım" veya "bu elbise benimdir. Ben onu falana ödünç olarak verdim. Sonra da geri aldım" dediğinde de aynı hükümler geçerlidir.

Bir kimse "falan terzi benim bu gömleğimi yarım dirheme dikti. Ben de gömleğimi ondan aldım" şeklinde ikrarda bulunsa, terzi "o benim sana ödünç verdiğim gömlektir" dese, bu konudaki hüküm ilk meselede belirttiğimiz hüküm gibidir. Boyamak üzere boyacıya teslim edilen kumaş konusunda da hüküm böyledir.

Kumaş sahibi "terzi benim gömleğimi yarım dirhem karşılığında dikti" dese, "ben gömleği ondan teslim aldım" demese, tüm imamlara göre elbiseyi terziye geri vermesi gerekmez. Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre bunun nedeni açıktır. Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre ise burada kişi terzinin kumaşta mülkiyeti (eli) bulunduğunu ikrar etmemiştir. Çünkü terzi, bir kimsenin evinde çalışarak kumaşı sahibinin elinde iken de dikebilir. Bundan önceki mesele ise böyle değildir. Çünkü orada kişi kumaşı terziden aldığını ikrar etmiştir. Bu ise kumaşın elbise üzerindeki zilyetliğini (hakimiyetini) ikrar etmektir.

Kumaş, hayvan ve evin ikrarda bulunana ait olduğu biliniyorsa, ikrar eden kişi "ben bunu falana âriyet verdim sonra ondan aldım" dese, onun sözü kabul edilir. Çünkü burada malın mülkiyetinin ikrarda bulunana ait olduğu bilinmektedir. Yalnızca malın zilyetliğinin başkasına ait olması, onun mal üzerinde hak sahibi olmasını gerektirmez.

Muhammed (rh.a) bundan önceki bölümde şöyle demişti: "Terzi elinde olan kumaşın başkasına ait olduğunu, onu kendisine dikmek üzere bir başkasının teslim ettiğini ikrar ettiğinde, kumaş ilk olarak lehine ikrarda bulunulan kişiye ait olur. **[18/110]**

Terzi ikinci kişiye kumaşın dengini ödemez." Bu, biraz önce geçen anlaşmazlık olan meselelerde Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin görüşüne delil olmaktadır. Çünkü burada terzi, kumaşı kendisine teslim eden kişinin kumaş üzerindeki hakimiyetinin asli değil, tebeî (başkasına tâbi) olduğunu ikrar etmiştir. Ancak bizim âlimlerimiz (rh.a) şöyle demişlerdir: Bu mesele de daha önce geçen evde oturma konusundaki görüş ayrılığına bağlı olarak anlaşmazlık durumundadır. Yine bu konuda imamlar arasındaki görüş ayrılığının diğer bir dayanağı da şudur: Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre ortak işçi (ecîr-i müşterek), emanet alan konumunda olup, sırf malın ilk kişiye ait olduğunu ikrar etmekle ödeme yükümlüsü durumuna gelmez. Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre ise ortak işçi ödemekle yükümlüdür. Bu nedenle terzi kumaşı kendisine teslim eden kişiye geri vermediğinde ödemekle yükümlü olur. İbn Semaa da Ebû Yusuf (rh.a.)'tan böyle nakletmiştir. Yine onun naklettiğine göre kişi "bu mal falanındır. Bana o malı falan aracılığıyla emanet (vedîa) olarak göndermiştir" dediğinde mal ilk kişiye ait olur. Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre ikrarda bulunanın, ikinci kişiye (kumaşı getirene) ödeme borcu yoktur. Çünkü ikrarda bulunan kişi, elçi için mal üzerinde sadece tâbi bir hakimiyet ikrarında bulunmuştur, bu onun mal üzerinde hak sahibi olmasını gerektirmez. Borç ikrarında bulunmak ise böyle değildir. Yani kişi "falanın bende bin dirhem alacağı vardır. Bu bin dirhemi falan aracılığıyla göndermiştir" dese durum emanetten farklı olur. Çünkü borç zimmette bulunur. Zimmet ise birden fazla borcu barındıracak genişliktedir. Dolayısıyla bu sözü söyleyen kişi, paranın eline ikinci kişi aracılığıyla ulaştığını söylemekle ikinci kişi lehine de parayı borçlandığını ikrar etmiş olmaktadır.

Muhammed (rh.a) "İkrar" konusunda meseleyi iki yerde ele almıştır. Bunların birinde "parayı kendisine getiren aracıya karşı bir borcu yoktur" demiştir. Bu, Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin görüşüne daha uygundur. Diğer yerde ise "parayı kendisine getiren ikinci kişiye de paranın dengini öder" demiştir. Bu da Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'in görüşlerine daha uygundur. Biz bunun bir kısmını önceki bölümde açıkladık.

Bir kimse bir başkasının belirli bir evde oturduğunu ikrar etse, söz konusu kişi de evin kendisine ait olduğunu iddia etse, evin, içinde oturan kişiye ait olduğuna hükmedilir.

Çünkü evde oturmak, oturan kişinin ev üzerinde hakimiyet sahibi olmasını doğurur. Kişinin başkası lehine hakimiyet ikrarında bulunması kendisi aleyhine bir delildir. Onun ikrarı ile sabit olan, kendisi açısından bizzat görme ile sabit olan şey gibidir. Bu mesele şu durumdan farklıdır: Bir kimsenin, kendisinin elinde bulunan belirli bir araziyi başka bir kişinin ektiğini, evi inşa ettiğini, üzüm bağını diktiğini veya bahçeyi ektiğini ikrar etse, daha sonra da "bunların tümü benimdir. Ben senden bu konuda yardım istedim. Sen de bana yardım ettin" veya "sen bunları

ücret karşılığında yaptın" dese, diğer kişi "aksine bunlar benim mülkümdür" dese, bu konuda ikrarda bulunanın sözü kabul edilir.

Çünkü onun söz konusu mallar üzerindeki hakimiyeti (eli) kendisini desteklemektedir. O, bu malların daha önceden başkasının elinde bulunduğunu ikrar etmemiştir. Çünkü ekim, inşa, ağaç dikme gibi fiiller, bunları yapan kişinin söz konusu mallar üzerinde mülkiyeti olmasını gerektirmez. Bunları, mallar sahibinin elinde bulunduğu halde yardımcı veya işçi de yapabilir. Bununla kişinin "terzi gömleği benim için dikti" demesi birbirine eşittir.

Bundan sonra Muhammed (rh.a) daha önce açıkladığımız; bir kimsenin özgür kıldığı kölesine "ben seni özgür kılmadan önce senden bir mal almıştım" veya "seni özgür kılmadan önce senin elini kesmiştim" demesi konusundaki anlaşmazlığı belirtmiştir. Muhammed (rh.a.) bunu bir takım fer'î (alt) meseleleri ifade etmek için tekrarlamıştır. O şöyle demektedir: Aynı şekilde kişi kölesini satsa veya bağışlayıp teslim etse, daha sonra satım ve bağıştan önce kölenin elini kestiğini ikrar etse, alıcı veya kendisine bağışlanan kişi "aksine sen bunu satım ve bağıştan sonra yaptın" dese, hüküm yine belirttiğimiz gibi olur. Çünkü özgür kılmak nasıl ki özgür kılınan kişinin kendi canı ve organları konusunda hak sahibi olması sonucunu doğuruyorsa, köleyi satmak ve bağışlayarak teslim etmek de ona sahip olan kişinin hak sahibi olması sonucunu doğurur. Dolayısıyla her iki meseledeki görüş ayrılığı aynıdır. Eğer "Elini kestim. Sonra sattım veya bağışladım." derse, onun sözü kabul edilir. Çünkü o, kendisine ödeme yükümlülüğü getirecek bir fiili ikrar etmiş değildir. O, satışın açığa çıkmasından önce kestiğini ikrar etmiştir. Çünkü satış, onun ikrarı ile açığa çıkmıştır. Oysa o, satış ikrarından önceki el kesmeyi ikrar etmiştir. Onun için onun sözü kabul edilir. Ancak, onu ikrarından önce sattığına veya bağışladığına delil getirirse ayrıdır. Buna göre, bu meselede de önceki meseledeki anlaşmazlık geçerli olur. Çünkü delil ile sabit olan bizzat görme ile sabit olmuş gibidir. [18/111]

Bir kimse cariyesini özgür kıldıktan sonra "bu çocuğu senden özgür kılmadan önce aldım." Cariye de "aksine özgür kıldıktan sonra benden aldın" dese, çocuğu özgür kıldığı cariyeye geri verir. Çocuk özgür olur.

Çünkü çocuk başkasına tâbi olmayan, kendi başına bulunan bir varlıktır. Daha önce açıkladığımız üzere kendi başına bulunan bir malı kişi kölesinden özgür kılmadan önce aldığını ikrar etse, bu konuda sözü kabul edilmez. Geri vermesi gerekir. Çocuğun özgür olması konusunda özgür kılınan cariyenin sözü kabul edilir. Kişi "ben onu senden aldım" demeyip de, "sen bu çocuğu doğurduktan sonra seni özgür kıldım" dese, kadın da "ben onu doğurmadan önce özgür kıldın" dese, çocuk efendinin elinde bulunuyorsa onun sözü kabul edilir. Çünkü kişi, doğumdan önce cariyenin çocuk üzerinde hakimiyeti bulunduğunu ikrar etmiştir. Kadın ise çocuğu doğurmadan önce özgür kılındığını iddia etmekle özgür

olma konusunda daha önceki bir tarihi iddia etmekte, efendi ise bunu inkar etmektedir. Özgür kılma efendi tarafından sonradan gerçekleştirilen bir fiil olduğundan, önceki tarihi inkar etmesi konusunda onun sözü kabul edilir. Ayrıca cariyenin özgür olduğu şu an yani çocuk anasından ayrıldıktan sonraki bir zamanda efendinin ikrarı ile ortaya çıkmıştır. Annenin özgür olması, doğum sonrası kendisinin bedeninden ayrılan çocuğun da özgür olmasını gerektirmez. Çocuk annenin elinde bulunuyorsa kadının sözü kabul edilir. Kadının çocuğu elinde bulundurması, onun şu an hak sahibi olmasını gerektirir. Kadın, çocuğun özgür olduğunu ikrar etmiştir. Bu nedenle çocuğun özgür olduğuna hükmetmek gerekli olmuştur.

Bir kimse kölesini özgür kıldıktan sonra başka bir kişi, özgür olan kişi hakkında "o köle iken ben ondan bin dirhem almıştım" dese, köle "hayır ben özgür olduktan sonra sen benden bin dirhem aldın" dese kölenin sözü kabul edilir. Çünkü parayı alan kişi, paranın daha önceki bir tarihte alındığını iddia etmektedir. Bu tarih sırf iddia ile sabit olmaz. O, kendisinin köleye karşı ödemekle yükümlü olmasını gerektirecek bir nedeni, yani köleden parayı aldığını ikrar etmiş daha sonra da malın başkasına, yani kölenin efendisine ait olduğunu söyleyerek köle aleyhine tanıklık etmiştir. Onun bu tanıklığı kabul edilmez. Bu parayı köleye borçlanmış olur. Köle, efendisi ile kitâbet sözleşmesi yaptığında da aynı durum söz konusudur. Çünkü kitâbet sözleşmesi, sözleşmeyi yapan kölenin kendi kazancı üzerinde hak sahibi olmasını gerektirir. Mükâtebin kendi üzerindeki hakimiyeti tıpkı özgür olmada olduğu gibi kendisinin hakkı nedeniyledir.

Aynı şekilde efendi kölesini satsa, daha sonra başka bir kişi bu köle ilk efendisinin elinde iken kendisinden yüz dirhem gaspettiğini ikrar etse, alıcı (ikinci efendi) "aksine köle benim elimde iken sen ondan bu parayı gaspettin" dese mal sonraki efendinin olur. Çünkü köle, kitâbet akdi sonrasında kendi kazancı üzerinde hak sahibi olduğu gibi, alıcı da köleyi satın aldıktan sonra kölenin kazancı üzerinde hak sahibi olmuştur. İkrar eden önceki meselede doğrulanmadığı gibi burada da önceki tarihi iddia etme konusunda doğrulanmaz.

Bir kimse "ben falanın gözünü kasten çıkardım. Daha sonra benim gözüm kör oldu" dese, gözü çıkarılan kişi "aksine sen gözün kör iken benim gözümü çıkardın" dese, bu konuda gözü çıkarılan kişinin sözü kabul edilir. Çünkü her iki taraf da diyeti gerektiren suç işlemiş olan bu kişinin ödemekle yükümlü olduğu konusunda görüş birliği içindedirler. Gözü çıkarma suçunun işlendiği sırada, suçu işleyenin gözü sağlam ise kısas gerekli olur. Göz çıkarma konusunda kısasın, zarar verilen organlar arasındaki denkliği dikkate alarak uygulanması gerekir. Suçun işlendiği sırada suçu işleyenin gözü yok ise bu durumda erş (diyet) gerekli olur. Bundan anlaşılmaktadır ki her iki taraf ödemenin gerekli olduğunda anlaşmaktadır. Gözü çıkaran, ödeme gerekli olduktan sonra ödemenin yapılacağı

konunun ortadan kalkmasıyla ödemeyi düşüren bir durumun meydana geldiğini iddia etmektedir. Bu konuda onun sözü kabul edilmez. Ayrıca o, gözü çıkarma konusunda daha önceki bir tarihi iddia etmektedir. Olayın meydana geldiği tarih, ancak delille sabit olur.

Bir köle özgür kılındıktan sonra "ben köleyken şu kişinin velisini yanlışlıkla öldürdüm" dese, diğer kişi "sen özgür kılındıktan sonra öldürdün" dese, köle bu durumda herhangi bir şeyle yükümlü olmaz. Çünkü o, kendisine ödemeyi gerekli kılacak bir şey ikrar etmemiştir. Özgür kılınmadan önce yaptığı cinayet ne o anda ne de özgür kılındıktan sonra kendisine ödeme borcu yüklemez. Ödeme borcu suçun işlendiği anda efendiye aittir. Efendiden, köleyi öldürülenin velilerine teslim etmesi veya diyeti ödeyerek kurtarması istenir. Efendi, cinayeti bildiği halde köleyi özgür kılarsa, diyeti ödeyerek onu kurtarma yolunu seçmiş olur. Cinayeti bilmeksizin özgür kılarsa, kölenin değerini ödemesi gerekir. Bundan anlaşılmaktadır ki bu meselede kişi başkası üzerine ödemeyi gerektirecek bir şey ikrar etmiştir. Bundan dolayı bir şeyle yükümlü tutulmaz. **[18/112]**

İki mufâvada ortağından[45] biri diğer ortağın eşinin mehri veya nafakası konusunda, ya da diyeti gerektiren suçu konusunda ona kefil olduğunu ikrar etse, Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre bu borç diğer ortağı da bağlar. Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre ise borç yalnızca kendisini bağlar. Diğer ortağı bağlamaz.

Çünkü burada kişi, diğer ortak üzerine ticaretle ilgisi olmayan bir borç ikrarında bulunmuştur. Mufâvada ortağının, ticaret dışı bir nedenle diğer ortak aleyhine borç ikrarında bulunma yetkisi yoktur. Ticaret dışı gerçekleşen borçlarda ortaklar birbirine yabancıdırlar. Dolayısıyla burada kefillik yolu ile kişinin yaptığı borç ikrarı devam eder. Daha önce açıkladığımız üzere Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre, iki mufâvada ortağından birinin kefil olması veya kefillik ikrarında bulunması diğer ortağı da bağlar. Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre ise bağlamaz. Bu meseledeki hüküm, söz konusu fikir ayrılığına dayanmaktadır.

İki ortaktan biri, diğer ortağın şirket kurulmadan önce belli bir kişiye borcu bulunduğunu ikrar etse, diğer ortak bunu inkar etse, alacaklı olan ise bu alacağın şirketin kurulmasından sonra olduğunu iddia etse, borç her iki ortağı da bağlar.

Çünkü mutlak olarak yapılan borç ikrarı, ticarî yolla gerçekleşmiş olarak kabul edilir. Bu nedenle ortaklardan biri mutlak borç ikrarında bulunsa bu, diğer ortağı da bağlar. Ticaret yoluyla gerçekleşen borçlarda mufâvada ortaklarından birinin kendisi veya ortağı üzerine borç ikrarında bulunması eşittir

---

[45] **Mufâvada:** Ortaklar arasında hem sermayenin miktarı hem de kar hisseleri eşit halde bulunup, hiçbirinin fazla ticarete elverişli malı bulunmamak üzere kurulan ortaklık. Müfâvada şirketlerinde ortaklar, birbirlerinin hem vekili hem de kefilidirler. Bu ortaklığın sermayesi maldır.

Yukarıdaki durumda kişi kendisi hakkında borç ikrarında bulunsa ve bunun şirketin kurulmasından önce olduğunu söylese, alacaklı kendisini yalanladığında, borcun tarihini şirketin kuruluşundan önceye dayandırması konusunda sözü doğrulanmaz. Ortağı aleyhine yaptığı borç ikrarında da böyledir. Borcun tarihini belirleme konusunda sözü doğrulanmadığından borç onun ikrarı ile gerekli olur. Diğer ortağı da kefillik nedeniyle bu borç bağlar. Çünkü ortaklardan her biri borç konusunda diğerine kefildir. Kişi, bu borcun şirket kurulmadan önce gerçekleştiğini ve yalnızca kendisine ait olduğunu ikrar etse, alacaklı ise borcun şirkete ait olduğunu iddia etse, ikrarda bulunan kişinin borcun tarihi konusunda sözü kabul edilmediğinden, borç her iki ortağı da bağlar. Alacaklı ve ikrarda bulunan kişi, borcun şirketin kuruluşundan önce gerçekleştiği konusunda anlaşırlarsa ortaklar birbirinin borcundan sorumlu tutulmaz. Çünkü ortaklar arasında kefillik hükmü şirketin kurulmasıyla gerçekleşir. Şirketin kurulmasından sonra gerekli olan borçlar konusunda geçerli olur. Daha önceki borçlar için gerekli olmaz.

Mufâvada ortaklarından biri "falanın bende bin dirhem alacağı vardır" dese, diğer ortak da (başka bir isim vererek) "hayır falanın alacağı vardır" dese, her iki borç da gerekli olur. Çünkü ikrarda bulunanın kendisi "hayır falanın alacağı vardır" deseydi, her iki borç yine gerekli olurdu. Lehine ikrarda bulunulan kişinin değişmesinin bir etkisi yoktur. Bunu diğer ortağın söylemesi durumunda da aynı şey söz konusu olur. Çünkü ortakların her birinin sözü diğerini bağlar. Ortaklar mufâvada şirketinin kurulmasından sonra, ticaret yoluyla borçlanma konusunda tek bir kişi gibi kabul edilirler.

Ortaklardan biri ölür veya ortaklar ayrılır da daha sonra onlardan biri, her ikisinin şirkete ait borçları bulunduğunu ikrar ederse, bu borç yalnızca kendisini bağlar. Çünkü borcun tarihini, şirketin var olduğu zamana dayandırma konusunda diğer ortak hakkında onun sözü kabul edilmez. Bu nedenle ikrarı yaptığı an borcu kendisi yüklenmiş olur. İkrarın yapıldığı sırada eski ortağın, ikrarda bulunanın borcuna kefil olmasını gerektirecek bir neden yoktur. Bu nedenle de borç yalnızca ikrarda bulunana ait olur. Alacaklı, borcun şirket varken gerçekleştiğini iddia ederse, diğer ortak bu konuda yemin eder.

[18/113] Bir kimse iki mufâvada ortağında alacağı olduğunu iddia eder, fakat delili bulunmazsa, ortaklardan biri yemin edip diğeri yemin etmekten kaçındığında borç her iki ortak üzerine gerekli olur. Çünkü ortağın yeminden kaçınması ikrar etmek gibidir. Ortaklardan birinin yemin etmesiyle diğerinden yemin düşmez. Ancak, bu ortaklar başka bir kişide alacakları bulunduğunu iddia etseler, ortaklardan biri borçlunun yemin etmesini istese, borçlu yemin etse, diğer ortak da yemin isteminde bulunamaz. Çünkü yemin isteme konusunda vekillik yeterli olur. Yemin etme konusunda ise yeterli olmaz. Bu nedenle ortaklardan yemin eden, yemin

konusunda diğerinin yerini almış olarak kabul edilemez. Ayrıca ortaklardan biri yemin ettikten sonra diğer ortaktan yemin istemenin bir anlamı/yararı bulunmaktadır. Çünkü insanlar yalan yere yemin etmekten kaçınma konusunda birbirinden farklıdır. Ancak ortaklardan biri, kendilerine borçlu olan kişiden yemin istedikten sonra diğer ortağın da yemin istemesi yararsız olur. Çünkü biz bu durumda borçlunun mutlaka yemin edeceğini biliriz.

İki mufâvada ortağından biri; oğlu, karısı veya kitâbet akdi yaptığı kölesi lehine borç ikrarında bulunsa Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre bu ikrar diğer ortak hakkında doğrulanmaz. Çünkü o, söz konusu kişilerin lehine başkasını borçla yükümlü kılma konusunda töhmet altındadır. Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre ise bu durumda kişinin mükâtep dışında ikrarı doğrulanır. Bu meseledeki görüş ayrılığı, meşhur "satıma vekil olan kişi söz konusu kimselere satış yapabilir mi?" konusundaki görüş ayrılığına dayanmaktadır.

Allah daha iyi bilir.

EMEK SERMAYE ORTAKLIĞI VE ORTAKLIKTA İKRARDA BULUNMAK

Mudârebede işletmecinin şirket adına borç ikrar etmesi

Emek-Sermaye ortaklığı (Mudârebe) akdinde sermayeyi çalıştıran (mudârib / işletmeci), mudârebe malında bir borç ikrarında bulunsa, sermaye sahibi bunu inkar etse ikrar geçerli olur.

Çünkü ikrar, ticarî işlerdendir. Bu nedenledir ki ticaret yapmasına izin verilen çocuk ve köle, ikrarda bulunma yetkisine sahiptir. Mudârib (işletmeci / sermayeyi işleten), sermaye üzerinde ticaret kapsamında bulunan işleri kendi başına yapmaya yetkilidir. Aynı şekilde işletmeci, sermayede bir işçinin ücret alacağı veya bir hayvan veya dükkanın kira borcu bulunduğunu söylese, bu ikrar kabul edilir. Çünkü o, mudârebe sermayesinde söz konusu borçları doğuran akitleri doğrudan yapma yetkisine sahiptir. Bu nedenle bu borçları ikrar etmesi de geçerlidir. İşletmeci bu yollarla borcu yüklenmek ve mudârebe akdi ile amaçlanan şeyi bu yolla elde etmek zorundadır.

İşletmeci, sermayeyi sahibine vererek "bu senin sermayendir, teslim al" dese, daha sonra da yukarıda belirttiğimiz borçların bir kısmını ikrar etse, bu konuda onun sözü kabul edilmez. Çünkü o, sözünde çelişkiye düşmüştür. Verilen para, içinde borç bulunmadığı zaman sermaye sahibine aittir. İşletmeci ilk söylediği sözle sermayede borç bulunmadığını ikrar etmiştir. Ayrıca sermayenin, sermaye sahibinin eline geçmesi ile mudârebe akdi sona ermiştir. Bundan sonra işletmeci, sermaye ile yenilik doğuran bir kullanımda (tasarrufta) bulunamaz. Aynı şekilde sermaye üzerindeki ikrarı da geçerli olmaz.

Mudârebede iki işletmeciden birisinin borç ikrar etmesi

Sermayeyi işletenler iki kişi olup, sermaye de bin dirhem olsa, işletmeciler bin dirhem kâr elde etse, daha sonra bunlardan biri "bu bin dirhemin beş yüz dirhemi falanındır" dese, diğer işletmeci ise "aksine bin dirhemin tümü kârdır" dese, ikrarda bulunan işletmecinin ikrarı, elinde bulunan miktardan iki yüz elli dirhem konusunda kabul edilir. İşletmecilerden her birinin elinde kârın yarısı bulunmaktadır. Bunlardan biri ortak olarak beş yüz dirhem borç ikrarında bulunmuştur. Bunun yarısı kendi elinde, diğer yarısı ise diğer işletmecinın elindedir. Bu ikrar kendi elindeki miktarda geçerlidir. Diğer işletmecinin elindeki miktarda ise geçersizdir. Bu nedenle ikrarda bulunan, lehine ikrarda bulunduğu kişiye iki yüz elli dirhem verir. Diğer iki yüz elli dirhem ise sermaye sahibi ile diğer işletmeci arasında dağıtılır. Çünkü ikrarda bulunan, kendisinin kârda hakkı bulunmadığını, kârın falan kişiye ait olduğunu ileri sürmektedir. Bu nedenle kendisinin bu miktarda hakkı olmaz. Kârın kalan kısmı, yani iki yüz elli dirhem, açıkladığımız üzere sermaye sahibi ile diğer işletmeci arasında, aralarındaki anlaşmaya uygun olarak bölüştürülür.

[18/114]

İşletmecinin, babası veya oğlu lehine bu beş yüz dirhemi ikrar etmesi ile yukarıda belirttiğimiz mesele birbirine eşittir. Çünkü işletmeci bu kişiler ile, yenilik doğuran kullanımlarda bulunma yetkisine sahip olduğundan bunlar lehine ikrarda bulunması da geçerlidir.

Mudâribin kârı ikrar edip, sonra bu ikrarı değiştirmesi

İşletmeci, bin dirhem kâr ettiğini ikrar ettikten sonra "ben yanıldım. Kâr yalnızca beş yüz dirhemdir" dese bu sözü kabul edilmez. Önce İkrar ettiği kârı ödemesi gerekir. Çünkü o sözünde çelişkiye düşmüş, ikrarda bulunduğu şeyden dönmüştür. Ayrıca o, emanet alan konumunda olduğu halde, elindeki, ikrar ettiği kârı inkar etmiştir. Bu inkârı nedeniyle kârı öder.

İşletmecinin elinde bir miktar para kalır da o "Bu kârdır. Ben sermayeyi sahibine teslim ettim." dese, sermaye sahibi de onu yalanlasa, sermaye sahibinin sözü kabul edilir. Çünkü işletmeci, elinde bulunan şey üzerinde hak sahibi olmayı istemektedir. Emanet alan (Emîn) konumunda olan kişinin sözü, kendisinden ödeme yükümlülüğünü uzaklaştırması konusunda kabul edilir, hak sahibi olma konusunda ise kabul edilmez. Ancak, işletmecinin iddiası konusunda sermaye sahibinden yemin etmesi istenir. Yemin ederse, işletmecinin elindekini sermaye sayılmak üzere alır. Çünkü işletmeci kârda üzerinde hak sahibidir. Sermaye sahibine teslim edilmedikçe kâr ortaya çıkmaz.

Bir kimse bir başkası için "falan benim mufâvada ortağımdır" dese, diğer kişi de "evet", "doğru söylüyor", "onun söylediği gibi", "o doğru söylemektedir" dese –ki bu sözlerin tümü de birbirine eşittir- söz konusu kişiler, birbirlerinin elinde bulunan tüm mal, borç, köle, akar vb. konularda ortak olurlar.

Çünkü karşısındaki kişinin verdiği cevap, bağımsız bir söz değildir. Dolayısıyla soruda geçen ifadeler cevapta tekrarlanmış kabul edilir. Bu cevap ile iki tarafın da

anlaşmış olması nedeniyle aralarında mufâvada şirketi sabit olur. İki tarafın anlaşmasıyla sabit olan şey, bizzat görme yoluyla sabit olmuş gibidir. Biz bu iki kişinin mufâvada şirketi kurduğunu görseydik, her birinin elinde bulunan şey, ortaklar arasında yarı yarıya olacaktı. Çünkü mufâvada, ortakların eşit olmasını gerektirir. "Şirket" sözcüğü de bunu gerektirir. Her birinin yiyeceği, giyeceği, ailesinin giyeceği ise bunun dışındadır. Bunlar istihsânen, elinde bulunan kişiye aittir. Kıyasa göre bunların da diğer mallar gibi aralarında ortak olması gerekirdi. Ancak mufâvada şirketi sırasında ortaklardan her birinin bunlara ihtiyaç duyacağı kesin olarak bilindiği için, söz konusu mallar mufâvada şirketinin gerekli kıldığı hükümler kapsamından çıkarılmıştır. Bu nedenle iki ortak arasında mufâvada şirketinin varlığı açık (herkesçe bilinir) olsa, yiyecek ve giyecek dışında ortakların satın aldığı mallar, aralarında ortak olur. Şirket akdi, ikrar ile sabit olduğunda da böyledir.

Ortaklardan her birinin ümmü veledi[46], müdebberi[47] de ortaklık kapsamı dışındadır. Çünkü ümmü veled mal değildir. Müdebber de ticarete uygun değildir. Mufâvada akdi, ortakların yalnızca ticaret ve kullanıma elverişli mallarda ortak olmasını gerektirir. Görmez misin ortakların eşlerinde ortaklık sabit olmaz. Müdebber ve ümmü veled konusunda da böyledir. Ortaklardan birinin, şirket ikrarında bulunmadan önce kitâbet akdi[48] yaptığı bir kölesi bulunsa, bu kölenin üzerinde bulunan kitâbet borcu her iki ortağa ait olur. Çünkü kitâbet bedelinin borcu, tıpkı diğer borçlar gibi bir kimsenin mülkünden diğerine geçme kullanımına elverişlidir. Görmez misin mükâtebin kendisi miras olmadığı halde onun ödeyeceği kitâbet bedeli mirasçılara miras olarak geçer. Aynı şekilde kişinin ikrarda bulunmasıyla, mükâtebin kendisi için olmasa da kitâbet bedelinde diğer ortağın ortaklığı sabit olur. Görmez misin mükâtep, mükâtebe bedelini ödeyemese, onun mülkiyeti iki ortağa ait olur. Bedeli ödeyememe durumundan önce de kitâbet bedeli ikisi arasında ortaktır. [18/115]

Bir kimse, diğer bir kişi için "o benim mufâvada şirketi ortağımdır" dediğinde aralarında mufâvada şirketi sabit olur. Çünkü bu akit, bazen her iki ortağa bazen de yalnızca birisine dayandırılır. Mufâvada hükmü, ortaklardan yalnız biri hakkında

---

[46] **Ümmü veled /** ام الولد: Sahibinden çocuk dünyaya getiren cariyedir. Efendisi ölünce özgür olur.

[47] **Müdebber Köle:** Özgürlüğüne kavuşması efendisinin ölümüne bağlanmış bulunan erkek köle. Bu durumdaki cariyeye ise "müdebbere" denir.

[48] **Kitâbet/الكتابة (Mükâtebe / المكاتبة):** Efendisi ile kölesi arasında bir bedel üzerinden köleliğin sona erdirilmesi amacıyla yapılan akittir. Bu akit gereği üstlendiği bedeli ödediği anda köle hürriyetine kavuşur. Köle bu akdin gerçekleştiği andan itibaren tasarruf hürriyetine ve mal edinme hakkına sahip olur ve bu sayede kendi adına çalışır, kitâbet bedelini ödeyince de azad olur. Böyle bir akit yapan köleye "mükâteb" bu anlaşmaya "mükâtebe" veya "kitâbet", üzerinde anlaşılan ücrete de "kitâbet bedeli" denir.

sabit olmaz. Bu nedenle ortaklardan birinin, mufâvadayı kendisine dayandırması, her iki ortağa dayandırmasıdır.

İki mufâvada ortağından biri, kendileri ile birlikte bir üçüncü ortak lehine ikrarda bulunsa, diğer (ikinci) ortak bunu inkar etse, ikrar her iki ortak hakkında da geçerli olur.

Çünkü mufâvada akdi yapmak, ticarî işlerden olup, ticaret erbabının yaptığı şeylerdendir. Ortaklardan birinin bunu ikrar etmesi, diğer ticarî konularda her iki ortağın ikrarda bulunması gibidir.

Müslüman ile zimmî arasındaki mufâvada ortaklığını ikrar

Bir zimmî, bir Müslümanla mufâvada ortaklığı kurduğunu ikrar etse veya bir Müslüman bunu ikrar etse, Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre bu ikrar geçerli olur. Ebû Hanîfe ve Muhammed (rh.a.)'e göre ise bu kişiler mufâvada ortağı olamazlar. Ancak ellerinde bulunan mallar aralarında ortak olur.

Bu meseledeki görüş ayrılığının temeli "şirket" konusunda ele alınan şu konudur: Ebû Hanîfe ve Muhammed (rh.a.)'e göre, farklı mal türlerinde kullanımda bulunma konusunda Müslüman ile zimmî arasında farklılık bulunduğundan, Müslüman ile zimmî arasında mufâvada şirketi geçerli olmaz. Onlara göre mufâvada şirketini kurmak câiz olmadığından, Müslüman ve zimmînin bu konuda ikrar ettikleri şey de onların ikrarı ile sabit olmaz. Mufâvada ikrarında bulunmak, ellerinde olan malların aralarında yarı yarıya ortak olmasını gerektirir. Ellerinde bulunan mallar da bunun için uygundur. Bu nedenle mufâvada şirketi aslen sabit olmasa bile onun hükmü sabit olur. Nitekim iki erkek kardeşten biri, bir başka erkek kardeş ikrarında bulunsa, lehine ikrarda bulunulan kişinin nesebi bu ikrarla sabit olmasa da o, ikrarda bulunanın miras payına ortak olur.

Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre Müslüman ile zimmî arasında kurulan mufâvada şirketi geçerli olur. Bu nedenle mufâvada ikrarında bulunmak da geçerlidir.

Aynı şekilde özgür bir kimse, ticaret yapmasına izin verilen bir kölenin veya kitâbet akdi yapmış bir kölenin, kendisinin mufâvada ortağı olduğunu ikrar etse, lehine ikrarda bulunulan kişi de bunu doğrulasa, söz konusu kişiler arasında mufâvada şirketi sabit olmaz. Çünkü bunlar arasında mufâvada şirketi kurulması geçerli olmaz. Bununla birlikte tarafların ittifakı ve ellerinde bulunan malların ortaklık malı olması olasılığı nedeniyle ellerindeki mallar, aralarında yarı yarıya ortak olur.

Bunlardan birinin diğer ortak aleyhine borç veya emanet ikrarında bulunması geçerli olmaz. Çünkü onlardan birinin ikrarının diğeri hakkında da geçerli olması mufâvada ortaklığının geçerli olmasından sonra olur. Oysa bunlar arasında geçerli bir mufâvada ortaklığı yoktur.

Buna göre bir kimse, ticaret yapmasına izin verilen bir çocuğun kendisinin mufâvada ortağı olduğunu ikrar etse veya ticaret yapmasına izin verilen bir çocuk

aynı durumdaki bir başka çocuğun kendisinin mufâvada ortağı olduğunu ikrar etse, tarafların bu konuda ittifak etmesi nedeniyle ellerindeki mallar aralarında yarı yarıya ortak olur. Ancak aralarında mufâvada ortaklığı sabit olmaz. Çünkü bunlar arasında mufâvada akdini yapmak geçerli olmaz. Mufâvada akdi, her bir ortağın diğerine genel olarak kefil olmasını gerektirir. Çocuk ise buna ehil değildir.

Bir kimse, bir başkası lehine mufâvada ortaklığı ikrarında bulunsa, diğeri ise bunu inkar etse, bunlardan hiçbiri diğerinin elinde bulunan maldan herhangi bir şey alamaz. Çünkü lehine ikrarda bulunulan kişinin yalanlaması ikrarı iptal eder.

Diğer kişi "ben mufâvada söz konusu olmaksızın senin elindeki mala ortağım. Sen benim elimdeki mala ortak değilsin" dese, yemin etmesinden sonra onun sözü kabul edilir.

Çünkü ilk olarak ikrarda bulunan kişi kendi elinde bulunan malda kullanımda bulunmakta, diğer kişinin elinde bulunan malda da kendisi için hak iddia etmektedir. Diğer kişi ise, onun elinde bulunan mal konusundaki ikrarı kabul **[18/116]**
etmekte, kendi elindeki mal konusundaki iddiasını ise yalanlamaktadır. Bu nedenle ikrar edilen şey sabit olur. Elindeki mal konusundaki iddiayı yalanlayan ortağın yemin etmesi gerekir. Çünkü, lehine ikrarda bulunulan kişinin, ikrara söz konusu olan şeyin yönünü (türünü) yalanlaması, malın aslı konusunda yalanlamayı gerektirmez. Nitekim bir kimse "senin bende ödünçten dolayı bin dirhem alacağın vardır" dese, diğeri de "aksine o gasptan dolayıdır" dese bin dirhem gerekli olur. Daha önceki meselelerde olduğu gibi bu meselede de, taraflardan birinin mufâvada ortaklığını yalanlaması sonucu mufâvada akdinin sabit olmaması, ikrar edenin elinde bulunan maldaki ortaklığın da ortadan kalkması gerektirmez.

Bir kimsenin çocukla mufâvada ortağı olduğunu iddia etmesi

Bir kimse, konuşamayan (sözlü kullanımda bulunacak çağa erişmemiş bulunan) bir çocuk lehine mufâvada şirketi ikrarında bulunsa, çocuğun babası da bunu doğrulasa, ikrarda bulunan kişinin elindeki mal, çocukla arasında yarı yarıya ortak olur. Çünkü açıkladığımız gibi burada kişi elindeki malın yarısını çocuk lehine ikrar etmiş, babası da bunu doğrulamıştır. Ancak ikrar eden ile çocuk mufâvada ortağı olamazlar. Çünkü mufâvadanın sabit olması iki tarafın kullanım konusunda eşit olmasını gerektirir. Konuşma (sözlü kullanımları gerçekleştirme) çağına gelmemiş bir çocuk kullanıma ehil değildir.

Bir kimse başka bir kişi hakkında "o az çok her şeyde benim ortağımdır" dese, diğeri de "evet" dese, her birinin elinde az çok bulunan bütün mallarda ortak olurlar. Çünkü bunlar mufâvada ortakları konumundadır. Şirket / ortaklık sözcüğü eşitliği gerektirir. Nitekim Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

فهم شركاء في الثلث

'Onlar (bundan fazla iseler) üçte bire ortaktırlar" (en-Nisâ 4/12)

Bu eşitlik, her iki tarafın elinde bulunan malları yarı yarıya bölüştürdüğümüzde gerçekleşir. Ancak taraflardan birinin diğeri aleyhine borç ve emanet ikrarında bulunması geçerli olmaz. Çünkü bu, mufâvada ortaklığının özelliklerindendir. Taraflar "mufâvada" sözcüğünü açıkça söylemediklerinden aralarında mufâvada ortaklığı sabit olmaz.

Görmez misin taraflar "mufâvada" sözcüğünü açıkça söylemedikçe, genel ortaklık anlaşması yapsalar bile bu mufâvada şirketi olmaz. Çünkü halk kitlesi çoğunlukla mufâvada ortaklığının hükümlerini bilmediklerinden, akit sırasında bunları belirtmezler. Bu nedenle din, bu ortaklığın hükümlerini akit sırasında tek tek anmanın yerine, "mufâvada" sözcüğünü kullanmayı koymuştur. Akdin kuruluşu sırasında "mufâvada" sözcüğü açıkça söylenmezse mufâvada ortaklığı kurulamayacağı gibi ikrar için de aynı durum söz konusudur.

Kişi, bir başka kişinin kendisine ticarî işlerde ortak olduğunu ikrar etse, ellerinde bulunan ticaret malları aralarında ortak olur. Ev, giyecek ve yiyecek buna girmez. Çünkü iki tarafın karşılıklı anlaşması ticaret malları konusundadır. Bundan önceki meselede ise taraflar az ve çok bütün mallar üzerinde ortak oldukları konusunda anlaşmışlardır. Bu durumda ortaklık ev, hizmetçi vb. malları da kapsar.

Ortak oldukları konusunda birbirini doğrulayan taraflardan birinin elinde bir ev, köle veya cariye olsa, bu kişi "bu mal, bizim ticarî işlerimizle ilgili değildir" dese, bu konuda onun sözü kabul edilir. Çünkü söz konusu mallar asıl itibarıyla ticaret için değildir. "Bu mal, ticaret malı değildir" diyen kişi asla uygun bir söz söylemektedir. Ayrıca tarafların birbirini doğrulaması, genel bir nitelikte değil, yalnızca ticaret malları konusunda gerçekleşmiştir. Neden (illet) bir nitelikle kayıtlandığında bu kayıt olmadan hükmü gerektirmez. Malın, ticaret malı olduğu sabit olmadıkça ortaklar arasında bu mal üzerinde ortaklık gerçekleşmez. Bu nedenle malı elinde bulunduranın sözü kabul edilir.

Buna göre ortaklardan biri elinde bulunan dirhemler ve dinarlar için "elimde bulunan bu mallar bizim ortaklığımıza ait değildir. Ben miras olarak veya hediye olarak veya bir başkası adına ticaret yapmak üzere bu malları elde ettim" dese, diğer ortak bu malların ortaklık malı olduğuna veya ikrar tarihinde o kişinin elinde bulunduğuna dair delil getirmedikçe paraları elinde bulunduranın sözü kabul edilir. Çünkü delil ile sabit olan, kişinin ikrarı ile sabit olmuş gibidir. Parayı elinde bulunduran kişi ikrar tarihinde paraların elinde bulunduğunu kabul etse, paralar ortaklığın olur. Çünkü dirhemler ve dinarlar asıl itibarıyla ticaret için kullanılırlar. Bunun için yaratılmışlardır. Paralardaki bu özellik nedeniyle, ticaret niyeti olmasa bile onlarda zekat gerekli olur. İkrar tarihinde paraların, ikrarda bulunan kişi elinde olduğu sabit olunca, bu paralarda tarafların ortak olmasını gerektiren durumun da var olduğu kabul edilir. Paraları elinde bulunduran kişi, yaptığı ikrar paraları da

[18/117]

kapsamına aldıktan sonra bunları ortaklık malları kapsamından çıkarmayı istemektedir. Bu konuda onun sözü doğrulanmaz.

Mal ticaret malı olsa ve malı elinde bulunduran kişi "bu mal ticaret malıdır. Ancak seninle ortak olarak yaptığımız ticaretten değildir. Bu mal ortaklıktan önce de benim elimdeydi" dese mal ikisi arasında ortak olur. Çünkü malın ticaret malı olması sabit olunca, ortaklık ikrarı o malı da kapsamına almıştır. İkrar bu malı kapsadıktan sonra, kişinin malı ikrardan çıkarma konusundaki sözü doğrulanmaz.

Bir kimse "falan benim ortağımdır" deyip bir mal söylemese, daha sonra da "bu evi kastettim" dese onun sözü kabul edilir. Çünkü yaptığı açıklama ikrarını değiştirici değil pekiştirici bir açıklamadır. Bu nedenle ikrara bitişik veya ayrı yapılsın kabul edilir. Ayrıca mutlak olarak yapılan ve bir mala dayandırılmayan ortaklık ikrarı, ancak taraflara ortak olma niteliğini kazandıracak miktardaki malla gerçekleşir. Bu nitelik onlar için tek bir şeyde ortak olmayla gerçekleşir. Dolayısıyla kesin olan miktarda sabit olur. Bundan fazlasını inkar etme konusunda ikrarı yapanın sözü kabul edilir.

Bir kimse "falan, Zut kumaşında ticaret yapma konusunda benim ortağımdır" dese bu konuda onun sözü kabul edilir.

Çünkü o ikrarını, daha sonra belirttiği bir malla kayıtlamıştır. İkrarı yapan kişinin, ikrarına bitişik bir sözle ikrarını sınırlandırması geçerlidir.

Kişi "falan her türlü ticarî işte benim ortağımdır" dese, diğeri de "ben senin elinde bulunan mala ortağım, sen ise benim elimdeki mala ortak değilsin" dese onun sözü kabul edilir.

Çünkü ikrarı yapan kişi elinde bulunanın yarısının başkasına ait olduğunu ikrar etmiş, diğer kişinin elinde bulunanın yarısının da kendisine ait olduğunu iddia etmiştir. Diğer kişi yapılan ikrarı doğrulamış, iddiayı ise yalanlamıştır. Bu konuda yeminle birlikte ikrar kendisine söylenen olan kişinin açıklaması kabul edilir.

Elinde bir dükkan bulunan bir kimse "falan bu dükkanın içinde bulunan şeylerde bana ortaktır" dedikten sonra "bu çuvalı ikrardan sonra dükkana koydum, o ortaklık dışındadır" dese onun sözü kabul edilmez. İddiasına delil getirmedikçe bu konuda sözü kabul edilmez.

Muhammed (rh.a.) şöyle demiştir: "Çünkü dükkan da, dükkanın içindeki şeyler de bilinmektedir." Bunun anlamı şudur: İkrarda bulunan kişinin, malın bulunduğu yeri yani dükkanı bildirmesiyle, ikrar ettiği şeyi açıklamasına gerek kalmamıştır. Bundan sonra onun malı açıklama hakkı yoktur. Dükkanın içinde bulunanların tümü iki kişi arasında yarı yarıya ortak olur. Ancak bir şeyi ikrardan sonra dükkana koyduğunu delille ispat ederse bu ortaklığa girmez. Bu şuna benzer: Bir kimse bir kişiyi küçük, büyük tüm borçlarından akladıktan (ibrâ ettikten) sonra onda bir alacağı olduğunu iddia etse ve "bu alacak ibrâdan sonra meydana gelmiştir" dese,

davalı ise "aksine bu borç ibradan önce vardı" dese, davacı alacağın ibrâdan sonra meydana geldiğini delille ispat etmedikçe borçlunun sözü kabul edilir. Şu durum bundan farklıdır: Kişi "elimdekilerin tümü benimle falan arasında ortaktır" dese, daha sonra da bir mal hakkında "bu mal ikrardan sonra elime geçmiştir" dese onun sözü kabul edilir. Çünkü burada onun açıklamasına olan ihtiyaç sona ermemiştir. Kişinin elinde bulunan şey ancak onun açıklaması ile bilinir. Bu nedenle bu konuda onun yapacağı açıklamayı kabul ederiz.

Muhammed (rh.a) dükkanla ilgili meseleyi bundan sonra belirterek şunları söylemiştir: Dükkan konusunda, tıpkı "elimde bulunanların tümü benimle falan
[18/118] arasında ortaktır" diyen kişinin durumunda olduğu gibi ikrarda bulunanın sözü kabul edilir. Görüldüğü gibi burada dükkan konusunda iki rivayet bulunmaktadır. İlk rivayet daha doğrudur.

İkinci rivayetin açıklaması şudur: Kişinin ikrarı, yalnızca özel bir mahal (mal), yani ikrar zamanında dükkanda bulunan malla kayıtlanmıştır. Bu kayıt delille sabit olmadıkça lehine ikrarda bulunan kişi bu mal üzerinde hak sahibi olamaz. Çünkü malın şu an dükkanda bulunması, görünüşe göre ikrar anında da burada bulunduğunu göstermektedir. Dış görünüş mal üzerinde hak sahibi olmak için değil, başkasının hak sahibi olmasını önlemek için geçerli olan bir delildir.

Bir kimse; "falan bütün ticarî işlerde benim ortağımdır" dese, söz konusu kişi de bunu ikrar etse, daha sonra bunların biri elinde mal olduğu halde ölse, mirasçıları "bu malı, ortaklık dışında elde etmiştir" dese, mirasçıların sözü kabul edilir.

Çünkü onlar, miras bırakanın yerine geçerler. Miras bırakan kendi elindeki mal için "bu mal ortaklık dışında benim elime geçmiştir" deseydi, onun sözü kabul edilirdi. Aynı şekilde onun yerini alan mirasçılarının sözü de kabul edilir. Mirasçılar, miras bırakanın ikrarda bulunduğu tarihte malın onun elinde bulunduğunu ve ticaret malı olduğunu ikrar etseler, mal ortaklığa ait olur. Çünkü miras bırakanın ölümünden sonra onların bunu ikrar etmesi, onun hayatta iken ikrar etmesi gibidir.

Ölen kişinin elinde onun adına düzenlenmiş, falan kişide alacağı olduğunu gösteren ve tarihi, ortaklık ikrarından önceye ait bir senet bulunsa hüküm yine böyledir. Çünkü ölen kişi, her türlü ticarî işte ortak olduklarını ikrar etmiştir. Bu ikrar hem malları hem de zimmetteki alacakları kapsar. Senedin tarihi, ortaklığın kurulmasından sonraki döneme ait ise, malın ortaklığa ait olmadığı konusunda mirasçıların sözü kabul edilir. Çünkü senedin üstüne, yalnızca borcun gerekli olduğu tarih atılır. Bu tarih ortaklık ikrarından sonraki bir döneme rastlıyorsa, bu alacak sonradan meydana gelmiş bir alacak ise, bunun üzerinde ortaklık olmaz. Bu konuda dış görünüş mirasçıları desteklemektedir. Onlar, lehine ikrarda bulunulan

kişinin, alacak üzerindeki hakkını def etmeye muhtaçtırlar. Dış görünüş de bunun için yeterlidir.

İş ortaklığı ikrarında bulunmanın malzemedeki ortaklığı gerektirmeyeceği

Bir kimse "falan, öğütme konusunda benim ortağımdır" dese, ikrarda bulunanın elinde de bir değirmen, deve ve değirmencilere ait eşya bulunsa, lehine ikrarda bulunulan kişi bunların tümünde ortaklık iddia etse, bu konuda ikrarda bulunanın sözü kabul edilir.

Çünkü "öğütme" âletlerin değil, yapılan işin adıdır. İşte ortak olmak, âletlerde de ortak olmayı gerektirmez. Bu nedenle ilk konuda ikrar edenin sözü kabul edilir.

Elinde bir dükkân bulunup da dükkânın içinde yaptığı işle ilgili âletler bulunduran bütün işçiler konusunda da hüküm böyledir. Bu işçi bir başkası ile falan iş konusunda ortak olduğunu ikrar etse, taraflar âletlerde değil yalnızca iş konusunda ortak olurlar. Çünkü kişinin ikrarı ile sabit olan ortaklık, yalnızca ikrar sırasında açıkça söylenen veya açıkça söylenen sözcüğün gerektirdiği şeylerde sabit olur.

Kişi "falan bu dükkânda ve şu işte benim ortağımdır" dese, bu dükkânda bulunan o iş ve işle ilgili malzemeler aralarında ortak olur. Çünkü burada kişi, ikrar ettiği şey için bir yer yani dükkanı belirlemiştir. İşin belirtilmesi, ikrarı bu işin âletleri ile sınırlandırmak içindir. Dolayısıyla dükkânda bu işle ilgili olarak bulundurulan âletler ikrar kapsamında yer alır. İki taraf bunda ortak olur.

Dükkân ve içindekiler iki tarafın elinde olsa, ortaklardan biri "falan şu iş konusunda benim ortağımdır. Ancak eşya bana aittir" dese, diğeri "aksine eşya da aramızda ortaktır" dese, eşya aralarında ortak olur. Çünkü tarafların dükkanı ellerinde bulundurmaları, dükkânın içinde bulunan şeyler üzerinde hakimiyetlerinin bulunmasına neden olur. İkrarda bulunan kişi "eşya bana aittir" sözüyle, diğer kişinin elinde bulunan yarımın kendisine ait olduğunu iddia etmektedir. Delil olmadıkça bu konuda onun sözü kabul edilmez. Önceki mesele bundan farklıdır. Çünkü o meselede dükkan, ikrarda bulunanın elindedir. Dolayısıyla dükkanın içindekiler de onun elinde olmuş olur. **[18/119]**

Kişi "satın aldığım tüm Zut kumaşlarında falan benim ortağımdır" dese, elinde de iki çuval Zut kumaşı bulunsa, ikrarda bulunan "bunlardan birini satın aldım, diğeri ise bana miras kaldı" dese, onun sözü kabul edilir. Çünkü o, ikrar ettiği malı "satın alınan Zut kumaşı" şeklinde sınırlandırmıştır. Bir malda bu nitelik sabit olmadıkça, ikrar bu malı kapsamaz.

Yine kişi "falan benim yanımda ticaret için bulunan bütün Zut kumaşlarında benim ortağımdır" dedikten sonra da "bunların birini ben kendi paramla satın aldım. Bu bizim ticaretimizin dışındadır" dese sözü kabul edilir. Çünkü yalnızca Zut kumaşını satın almış olmak, niyet bulunmadıkça satın alınan malı ticaret malı kılmaz. Görmez misin kişi ticarete niyet etmedikçe bu mallarda zekat gerekli

olmaz. Ticarete niyet edip etmediği onun yapacağı açıklama ile bilinebilir. O, ikrarını yalnızca kendisi tarafından bilinebilecek bir şeyle sınırlandırdığında sözünü kabul etmek gerekir. Kişi elindeki iki çuvalın ticaret için olduğunu ikrar ettikten sonra "bu tamamen bana ait bir maldır" dese, sözü doğrulanmaz. Çünkü ortaklık nedeni gerçekleşmiştir. Bu malı ortaklıktan çıkarma konusunda sözü doğrulanmaz.

Kişi "falan, bana dün Ehvaz'dan gelen bütün Zut kumaşlarında ortağımdır" dedikten sonra kendisine dün Ehvaz'dan on deve yükü kumaş geldiğini ikrar etse, "bunların biri yalnızca bana aittir. Diğer biri de falanın ticaret yapmak için bana verdiği maldır" dese, diğer ortak "bunların tümü ortaklığa aittir" dese, ikrarda belirlenen nitelik bütün çuvallarda sabit olduğu için, malların tümü ortaklığa ait olur. Ancak ikrarda bulunanın, başkasına ait ticaret malı olduğunu ikrar ettiği çuvalda kendi payı konusunda sözü kabul edilir. Ortağın payı konusunda kabul edilmez. Çünkü ortaklardan birinin bir başkası lehine yaptığı ikrar kendi payında geçerlidir. Ticaret malının sahibine bu çuvalın değerinin yarısını öder. Daha önceki kişi lehine ortaklık ikrarında bulunmakla, malın sahibinin malını telef etmiştir. Onun ikinci kişi lehine yaptığı ikrar kendisi hakkında geçerlidir. Dolayısıyla bunu öder. İmamların uyuştuğu ve anlaşamadıkları konularda bu meselenin benzerleri daha önceden geçmişti.

Bir köle iki kişi arasında ortak olsa ve ortaklar bu kölenin ortaklığa ait olduğunu ikrar etseler, sonra ortaklardan biri "bu köleyi falan bize emanet olarak bıraktı" dese sözü kendi payında kabul edilir. Diğer ortağın payında kabul edilmez. Lehine ikrarda bulunduğu kişiye ortağının payından bir şey ödemez. Çünkü bu hiç bir zaman kendisinin eline geçmemiştir. Emanet alan, eline geçmeyen malın ödeme yükümlülüğünü yüklenmez. Elinde olan kısmı, yani kölenin yarısını ise lehine ikrarda bulunduğu kişiye teslim eder.

Kişi "falan, benim falan kişideki alacağımda bana ortaktır" dese, lehine ikrarda bulunulan kişi de "sen onu benim iznim olmadan verdin. Aramızda ortaklık yoktur" dese, malı ikrarda bulunan satmışsa, malın değerinin yarısını öder. Çünkü onun malın bedelinin yarısının ortak olduğunu ikrar etmesi, malın aslının ortak olduğunu ikrar etmektir. Satış bedeli, malın aslına sahip olmakla elde edilir. Bu malı satma işlemini, ikrarda bulunan gerçekleştirmiştir. Bu da, diğer ortağın izni sabit değilse onun payında ödemeyi gerektiren bir nedendir. Diğer ortak izni inkar ettiğinden yemin ettirilerek onun sözü kabul edilir.

İkrarda bulunan, alacaktan bahsederken malı kendisinin sattığını söylemez de "malı ben satmadım, birlikte sattık. Senet ise benim adıma düzenlendi" dese sözü kabul edilir. Çünkü lehine ikrarda bulunulan kişi, ikrar edenin izinsiz satış
[18/120] yüzünden ödemeyi gerektiren nedenin gerçekleştiğini iddia etmekte, ikrar eden ise bunu inkar etmektedir. Senedin onun adına düzenlenmiş olması, satımı onun

yapmış olmasını gerektirmez. İnkar ettiği için yemin ettirilerek onun sözü kabul edilir.

Lehine ikrarda bulunulan kişi, senedi ödeyecek olan kişiye malın yarısını ödettirmek ister ve "sen malımı benim iznim olmadan teslim aldın" der, senedi ödeyecek olan da "ben senden bir şey satın almadım. Bana malı, senette adı yazılı olan kişi sattı" dese, bir şey ödemesi gerekmez. Çünkü lehine ikrarda bulunulan kişi kendisi için onun üzerinde hak iddia etmekte, o ise bunu reddetmektedir. Borçlu bunu ödeyecek olsa, ikrar edenin ikrarı nedeniyle öder. Halbuki ikrar edenin ıkrarı, alıcı aleyhinde delil olamaz. Bu nedenle lehine ikrarda bulunulan kişi, alıcıya bir şey ödettiremez. Ancak senette yazılı olan alacak, tıpkı alıcının ikrar etmesi durumunda olduğu gibi ikrar eden ve lehine ikrarda bulunulana aittir. Alacağı isteme hakkı, senette adı yazılı olan kişiye aittir.

Elinde bir köle olan bir kimse "bu, falanın bana kârı yarı yarıya olmak üzere mudârebe[49] yapmak üzere verdiği bir maldır" dese, daha sonra da köleyi iki bin dirheme satsa, "sermayenin bin dirhem" olduğunu söylese, sermaye sahibi de; "ben kölenin kendisini sana mudârebe için verdim" dese sermaye sahibinin sözü kabul edilir.

Çünkü işletmeci, "bu, falanın mudârebe yapmak üzere verdiği bir maldır" dediğinde kölenin mülkiyetinin diğer kişiye ait olduğunu ikrar etmiştir. Bu ifadedeki "aittir" anlamı verilen "lam" harfi mülk olarak verme (temlik) için kullanılır. Bu nedenle kölenin mülkiyeti, bu ikrardan dolayı sermaye sahibine ait olur. Malın satış bedeli de malın aslına sahip olmakla elde edilir. Mudârib (işletmeci) malın bedelinin bir bölümünün kendisine ait olduğunu iddia ederse, bir delil olmadıkça sözü kabul edilmez. Bedelin tümü, sermaye sahibine ait olur. Sermaye sahibi, işletmeciye emsal ücret ödemek zorundadır. Çünkü sermaye sahibi bunu işletmeci lehine kendisi aleyhine ikrar etmiştir. Şöyle ki: Ticaret mallarını sermaye edinerek mudârebe ortaklığı kurmak geçersizdir (mudârebede sermaye para olur). İşletmeci bu akitle yaptığı işin emsal ücretini hak eder.

Mudârebede, sermaye sahibi ile işletmecinin sermayenin miktarında anlaşamamaları

İşletmeci, elinde kârı yarı yarıya olmak üzere mudârebe olarak falana ait bin dirhem bulunduğunu ve bin dirhem kâr ettiğini ikrar etse, sermaye sahibi "aksine sermayem iki bin dirhemdir" dese Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin önceki görüşüne göre –ki bu aynı zamanda Züfer (rh.a.)'in de görüşüdür- sermaye sahibinin sözü kabul edilir. Çünkü işletmeci, onun malının bir bölümünde hak sahibi olduğunu iddia

[49] **Mudârabe sözleşmesi:** Emek- sermaye ortaklığı. Bir taraftan sermaye diğer taraftan emek olmak üzere gerçekleştirilen bir tür ortaklıktır. Kâr aralarında belirlenecek orana göre paylaştırılır. Sermaye sahibine "rabbü'l-mâl", parayı çalıştırana da "mudârib" denir. İki çeşit mudârabe sözleşmesi vardır: Mudârabe-i mutlaka; zaman, mekan, yapılacak ticaretin türü ve satıcının belirlenmesi hususlarıyla kayıtlanmamış olan mudârabedir. Mudârabe-i mukayyede; zaman veya mekan yahut bir ticâret türü ya da alıcı ve satıcının belirlenmesi ile kayıtlı olan mudârebe şeklidir.

etmektedir. Elinde bulunanların tümü sermaye sahibinin malından meydana geldiği için, bir delil olmadıkça işletmecinin sözü kabul edilmez.

Ebû Hanîfe (rh.a) daha sonra ilk görüşünü terkederek şöyle demiştir: Yeminle birlikte işletmecinin sözü kabul edilir. Bu aynı zamanda Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'in görüşüdür. Çünkü taraflar arasındaki anlaşmazlık, teslim alınanın miktarı konusundadır. Teslim alınanın miktarı konusunda, şu andaki sözüne aykırı olarak geçmişte bir ikrarda bulunmadıkça, teslim alanın sözü kabul edilir. İşletmeci, sermaye olduğunu ikrar ettiği bölümü sermaye sahibine vermekle yükümlüdür. Kalan miktar kârdır. Aralarında yarı yarıya paylaşılır.

Bir mudâribin aynı malda iki ayrı kişi için sermaye ikrar etmesi

Kişi "elimdeki bu mal falanın bana mudârebe yoluyla çalıştırmak üzere verdiği maldır" dedikten sonra başka bir isim söyleyerek "bu mal falana aittir" dese, söz konusu iki kişi de malın kârı yarı yarıya olmak üzere kendilerine ait olduğunu iddia etseler, daha sonra işletmeci bunu çalıştırarak kâr etse, sermayeyi ve kârın yarısını ilk olarak lehine ikrarda bulunduğu kişiye verir. Diğer kişiye de sermayesinin dengini borçlanır. Ona kârdan herhangi bir şey ödemez. Bu, Ebû Yusuf (rh.a.)'un görüşüdür. Muhammed (rh.a.) şöyle demiştir: Her iki kişiye, sermayelerini öder. Kârın tümü kendisine aittir. Fakat (haksız kazanç olduğu için) sadaka olarak verir. Bu meselenin aslı "mudârebe" bahsinde ele alınan şu konudur: İşletmeci, mudârebe akdini inkar ettikten sonra ikrar etse ve parayı çalıştırarak kâr elde etse, Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre kâr aralarında ortak olur. Muhammed (rh.a.)'e göre kârın tümü işletmeciye ait olur. Bu meselede de işletmeci ilk olarak bir kişi lehine ikrarda bulunduğunda, o kişinin hakkı sabit olmuştur. Bu hak, bizzat görme ile sabit olmuş gibidir. İşletmeci, sermayeyi daha sonra ikinci kişi lehine ikrar etmekle ilkinin hakkını inkar etmiştir. Sermaye üzerindeki kullanımı ve kâr elde etmesi de bu inkardan sonra gerçekleşmiştir. Bu nedenle Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre kârın yarısı ilk olarak lehine ikrarda bulunulan kişiye ait olur. Muhammed (rh.a.)'e göre ise kârın tümü işletmeciye aittir. Ancak bu kirli bir kazanç olduğu için mudârib bunu sadaka olarak dağıtır. Lehine ikrarda bulunduğu her iki kişiye sermayenin yarısını borçlanır. İlkine borçlanması konusunda anlaşılmayan bir taraf yoktur. İkincisine borçlanmasına gelince, o söz konusu kişi tarafından emanet alan konumunda kabul edildiğini ikrar etmiştir. Oysa emaneti başkasına vermiştir. Bu ikrarı nedeniyle ödemekle yükümlü olur.

[18/121]

Kişi malın iki kişiye ait olup, mudârebe olarak kendi elinde bulunduğunu ikrar etse, o iki kişi de kendisini doğrulasalar, daha sonra ikrarda bulunan "malın üçte ikisi birinin, üçte biri de diğerinindir" dese, sözü kabul edilmez. Mal, lehine ikrarda bulunulan iki kişi arasında yarı yarıya olur. Çünkü malın mutlak olarak onlara dayandırılması, malın yarı yarıya onlar arasında ortak olmasını gerektirir. İkrar edenin bundan sonraki açıklaması, ikrarı değiştirici nitelikte olduğundan, ikrara

bitişik olarak yapılması durumunda kabul edilir. Ayrı olarak yapılması durumunda kabul edilmez.

İki işletmeci ellerinde bulunan malın bir kişiye ait mudârebe malı olduğunu ikrar etseler, söz konusu kişi de bunu doğrulasa, daha sonra mal sahibi kârın üçte birinin bir işletmeciye, dörtte birinin de diğerine ait olduğunu ikrar etse, onun sözü kabul edilir. Çünkü sermaye sahibinin onları doğrulaması, kârdan belirli miktarı onlar lehine ikrar etmesini ve kârın onlar arasında eşit olmasını gerektirmez. Aksine her bir işletmeci koşul koyduğu kâra hak kazanır. Her bir işletmecinin koşul koyduğu kâr konusunda da sermaye sahibinin sözü kabul edilir.

Kişi, bir kişinin kendisinde mudârebe yapmak üzere malı bulunduğunu söylese ancak bunu belirtmese, bu konuda yapacağı açıklama kabul edilir. Çünkü, ikrar ettiği şeyi belirsiz bırakmıştır. Bunu açıklama konusunda onun sözü kabul edilir. İşletmeci ölürse, mirasçılarının sözü kabul edilir. Çünkü mirasçılar ölenin yerini almaktadırlar.

Allah daha iyi bilir.

BORÇLUNUN BORCU OLMADIĞI VB. İKRARI

"Bildiğim kadarıyla" sözüyle ikrar

Bir kimse "bildiğim kadarıyla benim falanda hakkım yoktur" dedikten sonra o kimsede belirli bir hakkı olduğuna dair delil getirse delili kabul edilir. Bu borçtan kurtarma (ibrâ) geçersizdir. Çünkü daha önce açıkladığımız gibi "bildiğim kadarıyla" sözü ikrarda kullanıldığında onun, hükmü gerekli kılmasını engeller. Borçtan kurtarma ve borçtan (ibrâ etme ve ibrâyı ikrar) kurtarmayı ikrar etmede de aynı durum söz konusudur.

Bu meselede Ebû Yusuf (rh.a.)'un görüşü belirtilmemiştir. Bu meseledeki görüşünün de öncekinde olduğu gibi farklı olduğu söylenmiştir. Bir başka görüşe göre Ebû Yusuf iki şeyi (kişinin alacaklı olması ile borçlu olmasını) birbirinden ayırarak şöyle demektedir: Bir kimsenin başkasında hakkı olmadığını bilme imkanı yoktur. Bunun için "bildiğim kadarıyla" sözü burada tıpkı tanıklık konusunda olduğu gibi, kesin olarak bilmediğini ifade etmek içindir. Başkasının kendisinde hakkının olması konusunda ise, bu hakkı doğuran nedeni mutlaka bilmesi gerektiğinden, bu hak mutlaka bilinir. Dolayısıyla burada "bildiğim kadarıyla" sözü şüphe içindir.

Kişi, ikrarında "benim bilgimde veya nefsimde veya zannımda veya görüşümde veya zannettiğim kadarıyla veya hesap ettiğime göre veya hesabımda ya da kitabımda" gibi sözler kullandığında da aynı hüküm söz konusudur. Çünkü bu sözcüklerin tümü, kişinin borçlu olması veya başkasını borçtan kurtarması konusunda söylediği sözlerde kesinliği istisna etmek için kullanılır.

[18/122]

Kişi, "benim falanda hakkım olmadığını kesin olarak bildim" dese, ibrâ, ikrarından daha sonraki bir tarihte olmadıkça daha sonra kendisinin getireceği delil kabul edilmez. "Yakinen bildim" demesi de böyledir. Çünkü bu iki sözcük, haber verilen şey konusunda bilgiye ve kesin bilgiyi pekiştirmek için kullanılır. Kişinin "kesin olarak bildim" sözü geçmişle ilgili bir haberdir. Buradaki "kesin olarak, muhakkak" sözcüğü sözü pekiştirmektedir. Kişi mutlak olarak borçtan kurtarma (ibrâ) ikrarında bulunduktan sonra, ikrardan sonraki bir tarihle ilgili olmadıkça alacaklı olduğuna dair iddiası dinlenmez. İkrarı pekiştiren bir şey eklendiğinde, bundan sonraki alacak iddiası öncelikle dinlenmez.

Bir kimse diğerine "benim sende hakkım yoktur. Bununla birlikte benim sende bin dirhem alacaklı olduğuma dair tanık tut" dese, diğer kişi de "evet senin bende hakkın yoktur" dedikten sonra söz konusu kişinin bin dirhem alacaklı olduğuna tanık tutsa, tanıklar bu konuşmayı başından itibaren duysalar ikrar geçersiz olur. Borç ikrarında bulunan kişinin bir şey ödemesi gerekmez. Tanıklar onun aleyhine tanıklıkta bulunurlarsa bu dinlenmez. Çünkü her iki taraf ortada bir hak bulunmadığında birleştiklerinden, bu tanık tutma ile gerçek dışı ve geçersiz bir işi amaçladıkları anlaşılmış olur. Gerekli olmayan bir şey, tanık tutmakla gerekli duruma gelmez. Tanıklar borcun gerçekte gerekli olmadığını bildiklerinden, tanıklıkları ile diğer kişiyi bir şey ödemekle yükümlü kılmaları câizdir. Görmez misin ilk kişi anılan konuşmayı yargıç huzurunda yapsa yargıç buna dayanarak diğerinin borçlu olduğuna hükmedemez. Aynı şekilde tanıkların de diğer kişi aleyhine borç konusunda tanıklık yapmaları câiz olmaz.

Danışıklı (Muvâzaalı) borç ikrarı

Bir kimse belli bir kişinin kendisinde telcie olarak (gerçekte var olmadığı halde tarafların karşılıklı anlaşmasıyla üçüncü kişilere var gibi gösterdikleri) bin dirhem alacağı bulunduğunu söylese, alacaklı da "aksine benim sende bin dirhem hakkım bulunmaktadır" dese, lehine ikrarda bulunulan kişi bunun telcie/muvâzaa olduğunu ikrar etmezse, ikrarda bulunan üzerine borç gerekli olur. Çünkü ikrarda bulunanın "o telciedir" demesi, ikrardan dönmesi gibidir. Bir hak ikrarı olan sözü, bağlayıcıdır. Muvâzaalı bir şey geçersizdir. Kişinin ikrarından dönmesi, ikrara bitişik olarak da olsa, lehine ikrarda bulunulan kişi ikrar edeni doğrulamadıkça, geçerli değildir. Lehine ikrarda bulunulan kişi, ikrar edeni doğrularsa, mesele bundan önceki konu ile aynı hükme sahiptir. Çünkü bu durumda her iki taraf ikrarın asılsız olduğu konusunda anlaşmıştır. Asılsız ikrarda bulunmak, ikrarda bulunana bir borç yüklemez.

Yalan yere ikrar

Aynı şekilde bir kimse "falanın bende asılsız, geçersiz ve yalan olarak bin dirhem alacağı bulunduğuna tanık olun" dese, söz konusu kişi de "bütün söyledikleri doğrudur" dese, ikrarda bulunan kişiye bir şey gerekmez. Lehine ikrarda bulunulan "o, borç konusunda doğru söylemiş, asılsız ve geçersiz demekle

ise yalan söylemiştir" derse belirttiğimiz nedenle ikrar edenin bin dirhem ödemesi gerekir.

Buna göre bir kimse evini muvâzaalı olarak bir kişiye bin dirheme sattığını ikrar etse, lehine ikrarda bulunulan kişi "asılsız olarak" ifadesini yalanladığında satış bağlayıcı olur. İfadelerin tümünü doğrularsa satış geçersiz olur. "Doğru söyledi" derse satış yine geçersiz olur. Çünkü mutlak olarak doğrulama, kişi bir şeye özgü kılmadıkça ikrarda kullanılan cümlelerin tümü hakkında geçerli olur.

Bir kimse "falanın bende bin dirhem alacağı vardır" dese, söz konusu kişi "benim sende hiçbir alacağım yoktur" dese, ikrarı yapan ikrar ettiği şeyden kurtulur. Çünkü, diğer kişi onun yaptığı ikrarı yalanlamıştır. Ayrıca bu sözüyle onu borçtan kurtarmış olmaktadır. "Benim sende hiçbir alacağım yoktur" ifadesinden "benim şu anda senden hiçbir alacağım yoktur. Çünkü ben seni borçtan kurtardım" anlamını kastetmiş olabileceği gibi "benim daha önce senden hiçbir alacağım yoktu" anlamını da kastetmiş olabilir. Kişinin geçmişte hakkının bulunmadığını ifade etmesi, şu anda da hakkının bulunmamasını gerektirir. İkrarda bulunan ikrarını tekrar ederek, "aksine senin bende bin dirhem alacağın vardır" dese, lehine ikrarda bulunulan bu defa "evet benim sende o kadar alacağım vardır" dese, ikrarda bulunanın bunu ödemesi gerekir. Bunun gerekliliği iki yolla açıklanabilir.

Birincisi; ilk ikrar, diğer kişinin yalanlamasıyla geçersiz olmuştur. O bir anlamda hiç yapılmamış gibidir. Bundan sonra ikinci ikrar devam etmektedir. Kişi ikinci ikrarı doğrulamıştır. İkincisi; borçtan kurtarma (İbra), ancak ibra yapıldığı anda var olan borç konusunda geçerli olur. İbradan sonra kişinin gerçekleştirdiği bir nedenle meydana gelen borçta ibra geçerli olmaz. İkrar borcun hükmen gerekli olmasının nedenidir. Daha önce yapılan ibra ile geçersiz olmaz.

[18/123]

Bir kimse "bu cariye falanındır, ben onu ondan gaspettim" dese, lehine ikrar edilen kişi ise "bu cariye benim değildir" dese, onun ikrarı reddetmesiyle ikrar geçersiz duruma gelir. Lehine ikrarda bulunulan kişi o cariyeyi iddia ederse, cariye onun olur. Çünkü açıkladığımız gibi ilk ikrar yok hükmündedir. Kişi ikinci sözüyle ikrarı yeni yapmış gibi kabul edilir. Lehine ikrarda bulunulan da onu doğruladığından ikrar geçerli olur.

Lehine ikrarda bulunulan kişinin ikrarı reddetmesi

Kişi bir başkasına "bu köle senindir" dese, diğeri "o benim değildir" dedikten sonra "evet benimdir" dese köle onun olmaz. Çünkü ikrar yalanlama ile geçersiz olmuştur. Bundan sonra bir başka ikrar yapılmamıştır. Bundan sonra, lehine ikrarda bulunulan kişi delil de getirse delili kabul edilmez. Çünkü delilin kabul edilme koşulu, geçerli bir iddianın bulunmasıdır. "Köle benim değildir" dedikten sonra, kölenin kendisine ait olduğu konusundaki iddiası, sözünde çelişkiye düşmüş olması nedeniyle geçerli olmaz. Bu nedenle delili kabul edilmez.

Yine lehine ikrarda bulunulan kişi "ben bu köleden kurtulmuşum (berîyim)" şeklinde bir ikrarda bulunduktan sonra kölenin kendisine ait olduğunu iddia ederek buna delil getirse, delili kabul edilmez. Ancak ibradan daha sonra meydana gelen bir hak ile ilgili delil getirirse bu durumda delili kabul edilir. Çünkü kişinin "ben bu köleden berîyim" sözü köle üzerinde mülkiyeti bulunmadığını ikrar etmektir. Bu ikrarı kendisi hakkında geçerlidir. Çünkü o, kendisinin yetkisinde bulunan bir şeyden başkasının yetki sahasına geçemez. Beri olduğunu söyledikten sonra kölenin kendisine ait olduğunu iddia etmekle sözünde çelişkiye düşmektedir. Sözünde çelişkiye düşen kişinin davadaki delili kabul edilmez.

Kişi kendisi lehine ikrar edilen köle hakkında "ben bu köleden kendimi soyutladım" veya "bu köle benim mülkiyetimden veya elimden çıktı" dediğinde de hüküm böyledir. Çünkü onun bu şekildeki ikrarı yalnızca kendisinin yetkisi dahilindeki şeylerde geçerlidir. Kölede başkası lehine mülkiyet meydana getiremez. Bu nedenle ikrarı sadece kendisi hakkında geçerli olur. Bundan sonra köle üzerinde iddiada bulunmakla sözünde çelişkiye düşmüş olur. Denildiğine göre bu hüküm, kişi "köle benim elimden çıktı" ifadesiyle ilgili olarak doğru değildir. Çünkü kişi "o benim mülkümdür. Onu elinde bulunduranın benden gaspetmesiyle veya başkasına ödünç vermem nedeniyle elimden çıkmıştı" diyebilir. Bu durumda sözde çelişki de olmaz.

Bir kimse bir kadına "ben seninle geçersiz ve muvâzaalı olarak bin dirhem karşılığında evlendiğime dair tanık tutmak istiyorum" dese, kadın da "evet aynen bu şekilde yapmayı kabul ediyorum" dese, tanıklar da bu konuşmayı duysalar, daha sonra kişi o kadınla bin dirhem karşılığında evlendiğine tanık tutsa, kadın da bunu ikrar etse, nikah her iki taraf için geçerli ve bağlayıcı olur. Çünkü önceki tanık tutmakla, bu akdi yapmaktan amaçlarının ciddî değil gayri ciddî olduğu anlaşılmıştır. Oysa nikahta, akdin ciddî olması ile olmaması eşittir. Nitekim konu ile ilgili hadisteki ifade şöyledir:

ثَلَاثٌ جِدُّهُنَّ جِدٌّ وَهَزْلُهُنَّ جِدٌّ النِّكَاحُ وَالطَّلَاقُ وَالْعَتَاقُ

"Üç şeyin ciddisi de şakası da ciddidir: Evlilik, boşanma ve köleyi özgür kılma."[50]

Diğer yandan akdin muvâzaalı olmasının etkisi, geçerli olan bir akitteki ödemenin bulunmamasıdır. Bu, muhayyerlik koşulunun bulunması gibidir. Oysa nikahta muhayyerlik de muvâzaa da koşul konulamaz. Ayrıca muvâzaa, tamamlandıktan sonra bozulabilen akitlerde etkili olur. Oysa nikah, tamamlandıktan sonra bozulamayan bir akittir. Bu nedenledir ki nikah akdinde kusur nedeniyle geri verme geçerli olmaz. Dolayısıyla muvâzaa da geçerli olmaz.

---

[50] İbn Mâce, Talâk 13; Ebû Dâvûd, Talâk 9; Tirmizî, Talâk 9; Hâkim, *Müstedrek*, II/216.

Bir mal karşılığında veya karşılıksız olarak boşama, köle özgür kılma ve hul'da (bir bedel karşılığı boşamada) da hüküm böyledir. Malın belirtildiği akitlerde malı ödemek gerekli olur. Çünkü mal, nedene tâbidir. Muvâzaa, tıpkı gayri ciddi akit yapmak gibi nedenin (akdin) kendisine etki etmediği gibi ona tabi olan şeye de etki etmez. Bu şekilde yapılan kitâbet akdi ise tıpkı satım akdi gibi geçersizdir. Çünkü kitâbet akdi de satım akdi gibi kurulduktan sonra bozulabilir.

Bir kimse diğer bir kişiye "ben muvâzaalı olarak bu evimi sana satmak ve evi muvâzaalı olarak sana satıp parasını aldığıma dair tanık tutmak istiyorum" dese, diğer kişi de "evet olur" dese, ilk kişi evi sattığına dair tanık tutsa, tanıklar bu konuşmayı baştan itibaren dinlemiş olsalar; bildiğim kadarıyla Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre bu satış geçerli olur. Bundan önceki konuşmalar geçersiz olur. Ebû Yusuf (rh.a) daha önceki konuşmalar nedeniyle satımın geçersiz olduğunu söylemiştir. [18/124] (muvâzaalı olarak...) sözünün anlamı "mülkümü senin makamın sayesinde korumak için seni kendime yardımcı yapıyorum" demektir. Bu anlamda "falan falana sığındı" veya "sırtını falana dayadı" denir. Bununla belirttiğimiz anlam kastedilir. Bir başka görüşe göre bunun anlamı "ben gerçekte evi satmayı istemediğim halde onu sana satma işlemini yapmak zorundayım" demektir. Daha sonra Ebû Yusuf, Ebû Hanîfe (rh.a.)'den konu ile ilgili yaptığı rivayette "bildiğim kadarıyla" ifadesini ekleyerek bu rivayeti doğru kabul etmiştir. Çünkü başkasından yapılan rivayet tıpkı tanıklık gibidir. "Bildiğim kadarıyla" sözü, Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre tanıklıkta şüphe için kullanılır. Ancak Muallâ'nın, Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf (rh.a.)'tan yaptığı rivayete göre satış mutlak olarak geçerli olur. Muhammed (rh.a) *"el-İmlâ"* adlı eserde Ebû Hanîfe (rh.a.)'den satışın geçersiz olduğunu rivayet etmiştir. Bu, ikisinin görüşüdür.

Özetle söylemek gerekirse taraflar muvâzaa bulunduğu konusunda birbirini doğrularsa, satım akdinde muvâzaa bulunduğunu açıkça ifade etmeleri durumunda olduğu gibi, aralarında satım akdi gerçekleşmez. Taraflar muvâzaadan vazgeçtikleri konusunda birbirini doğrularsa akit, ittifakla geçerli olur. Çünkü bu muvâzaa, akde bitişik değildir. Akitleşmeden daha kuvvetli olamaz. Nitekim taraflar ilk akde aykırı olarak ikinci bir satım akdi yapsalar, ikinci akit ilkini iptal eder. Taraflar önce muvâzaa yapıp sonra akit yaptıklarında muvâzaa öncelikle geçersiz olur.

İki taraf anlaşmazlığa düşseler, bunlardan biri "akdi daha önceki durumuyla muvâzaalı olarak devam ettirdik", diğeri ise "aksine biz muvâzaadan vazgeçtik" deseler, Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre, akdin muvâzaalı olarak devam ettirildiğini söyleyen kişinin sözü kabul edilir. Taraflar arasında satım akdi gerçekleşmemiş olur. Çünkü dış görünüş onu desteklemektedir. Şöyle ki: Söz konusu durumda biz taraflardan birinin muvâzaadan vazgeçtiğini diğerinin ona devam ettiğini kabul ederiz. Muvâzaa, muhayyerliği koşul koymak gibidir. Her iki

taraf muhayyerliği koşul koyduktan sonra bunlardan birisinin muhayyerliğe son vermesiyle satım işlemi tamamlanmaz.

Ebû Hanîfe (rh.a) ise şöyle demektedir: Dinî akitler konusunda temel prensip yapılan akdin geçerli ve bağlayıcı olmasıdır. Anlaşmazlık durumunda, taraflardan "akdi muvâzaa üzerine kurmadık" diyen kişi belirttiğimiz temel prensibe dayanmaktadır. Bu nedenle onun sözü kabul edilir. Bunu şöyle açıklayabiliriz: Söz konusu muvâzaa bağlayıcı değildir. Taraflardan biri tek başına bunu iptal edebilir. Taraflardan birinin muvâzaadan vazgeçmesi, her ikisinin vazgeçmesi gibidir.

Her iki taraf, akit sırasında kendilerinin akit yapma niyetlerinin bulunmadığı konusunda birbirini doğrularsa, Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre ve Muhammed'in Ebû Hanîfe (rh.a.)'den yaptığı bir rivayete göre, satım akdi geçersiz olur. Çünkü taraflar önceki muvâzaa ile akdi bu şekilde devam ettirmeyi amaçlamışlardır. Dolayısıyla akdi bu şekilde devam ettirmiş kabul edilirler. Ebû Yusuf'un Ebû Hanîfe (rh.a.)'den rivayetine göre satım geçerlidir. Çünkü mutlak olarak yapılan akitleşme, akdin geçerli olmasını gerektirir. Daha önceki muvâzaa, akitleşme sırasında belirtilmemiştir. Bu akde etki etmez. Nitekim taraflar muhayyerlik koşulu veya süre konusunda muvâzaa yapmakla birlikte bunu akitte belirtmeselerdi muhayyerlik ve süre sabit olmazdı. İşte bu da onun benzeridir.

Bir kimse bir başkasına "geçersiz olmakla birlikte veya senin borçtan kurtulmuş olman koşuluyla benim sende bin dirhem alacağım olduğuna tanık tut" dese, diğer kişi de bunu yapsa herhangi bir şey borçlanmaz. Çünkü ikrarın yürürlük kazanması rızanın gerçekleşmesine bağlıdır. Bu nedenledir ki zorlama ikrarın geçerliliğini engeller. Nikahın aksine ikrar ve satım akdi bu konuda birbirine eşittir.

Bir kimse bir kadına "ben sana gizli olarak bin dirhem mehir vereceğim ama başkalarına karşı iki bin dirhem verdiğimi gösterip buna dair tanık tutacağım" dese, kadının mehri bin dirhem olur. Çünkü eşler bin dirhemden fazlasının, yalnızca başkalarına duyurmak için söylendiği ve asılsız olduğu konusunda birbirini doğrulamaktadır. Bu, bin dirhemden fazlasını gerekli kılmaz.

[18/125] Eşler aralarında gizli olarak mehrin bin dirhem olacağı ve başkalarına akdi yüz dinar üzerinden yaptıklarını söyleme konusunda anlaşarak akdi bu şekilde yapsalar kadın emsal mehir alır. Çünkü eşler aralarında anlaştıkları şeyi akit sırasında söylememişlerdir. Belirlenen miktarın sabit olması ancak akit sırasında söylenmesiyle olur. Tarafların akit sırasında söylediği bedel ise yalnızca başkalarına duyurmak için söylenmiştir. Bu durumda nikahta bir mehir anılmamış olmaktadır. Bu nedenle kadın emsal mehir almaya hak kazanır.

İki taraf bunu bir satım akdinde söylediklerinde de hüküm aynıdır. Gizli olan bedelin bin dirhem, açıklanan bedelin yüz dinar olması durumunda kıyasa göre satımın geçersiz olması gerekir. İstihsana göre ise satım akdi yüz dinar üzerinden

geçerlidir. Çünkü taraflar burada akdin kendisini, akitte belirtilen bedel itibarıyla geçerli duruma getirmeyi istemişlerdir. Nikahta ise, belirlenen mehir bulunmaksızın da akdin kendisini geçerli saymak mümkündür.

Satım akdinde tarafların aralarında anlaştıkları bedelin bin dirhem, dışa duyurdukları bedelin iki bin dirhem olması durumunda Ebû Yusuf (rh.a) şöyle demiştir: Bildiğim kadarıyla Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre akit iki bin dirhem üzerinden geçerli olur. Bunu aynı şekilde Muallâ, Ebû Yusuf'tan o da Ebû Hanîfe (rh.a.)'den rivayet etmiştir. Muhammed (rh.a.) ise *"el-İmlâ"* adlı eserinde Ebû Hanîfe (rh.a.)'den akdin bin dirhem üzerinde geçerli olacağı görüşünü rivayet etmiştir. Çünkü taraflar fazladan bin dirhemi söylemekle üçüncü kişilere bedeli fazla olarak duyurmayı istedikleri konusunda birbirini doğrulamaktadır. Satım akdini geçerli saymak için akit sırasında bin dirhemin üstündeki diğer bin dirhemi anmış olmalarına itibar etmek gereksizdir. Bununla nikah akdi birbirine eşittir.

Ebû Hanîfe (rh.a.)'den aktarılan diğer rivayetin açıklaması ise şudur: Satım akdi ancak bedelin akit sırasında belirtilmesiyle geçerli olur. Tıpkı satılan malın cinsi konusundaki anlaşmazlıkta olduğu gibi, satım akdinde, nikahın aksine akitte belirtilen bedelin bir kısmını dikkate almak gerekli olunca, tümünü dikkate almak gerekli olur. Denildiğine göre bu hüküm Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin şu prensibine dayanmaktadır: İki bin dirhem bin dirhemden farklıdır. Bu nedenledir ki iki tanıktan birisi bin dirheme, diğeri iki bin dirheme tanıklık etseler, Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre tanıklıkları kabul edilmez. Bununla, malın cinsi konusundaki anlaşmazlık eşittir. Ancak bu durumda nikahta iki miktarın her birinin yarısı alınır. (Mehrin 1500 dirhem olduğu sonucuna varılır.)

Allah daha iyi bilir.

CİNAYET İKRARI

Birisini yanlışlıkla öldürdüğünü ikrar

Bir kimse, yanlışlıkla bir kişiyi öldürdüğünü ikrar etse, aynı zamanda söz konusu kişiyi bir başkasının öldürdüğüne dair delil (tanıklar) bulunsa, öldürülenin velisi (en yakın akrabası) her iki kişinin de öldürme fiilini yaptığını iddia etse, veli ikrarda bulunandan diyetin yarısını alır. Diğerinden bir şey alamaz.

Çünkü ikrarda bulunan, tek başına öldürdüğünü söylemekle, diyetin tümünü ikrar etmiştir. Veli, öldürmede iki kişinin ortak olduğunu iddia etmekle diyetin yarısı konusunda ikrarda bulunanı doğrulamıştır. Velinin, ikrarda bulunanın ikrar ettiği miktarın bir kısmında onu doğrulaması geçerlidir. Tanıklarsa, ikrar etmeyenin tam diyet vermesi gerektiğine tanıklık etmişlerdir. Oysa davacı onların yarım diyet vermesi gerektiğini iddia etmiştir. Davacının iddia ettiğinden daha fazla olan miktar üzerindeki tanıklık ise kabul edilmez. Bunun gerekçesi şudur: Davacı, kendisi lehine tanıklık yapan kimselerin bu tanıklıklarının bir kısmını

yalanlamaktadır. Davacının tanıklarını yalanlaması onların tanıklığını geçersiz kılar. Davacı, ikrarda bulunanın yaptığı ikrarın bir kısmını yalanlamışsa da, lehine ikrarda bulunanın malın bir kısmında ikrarı yalanlaması diğer bölümünde doğrulamasını engellemez. [18/126]

İkrarla sabit olan diyetin âkıle tarafından ödenmeyeceği

Veli, diyetin tümünün ikrarda bulunanın borcu olduğunu iddia etse, ikrar eden diyetin tümünü kendi malından öder. Çünkü veli, onun ikrar ettiği miktarın tümünü doğrulamıştır. İkrarla sabit olan bir diyeti âkıle[51] ödemez. Çünkü bu konuda Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

لا تعقل صُلْحًا ولَا عَمْدًا ولَا عبدا وَلا اعْتِرَافًا

"Âkıle, tarafların anlaşmasıyla belirlenen diyeti, kasten öldürme sonucu gerekli olan diyeti, özgür bir kimsenin köleyi öldürmesi ile gerekli olan diyeti, itiraf ile sabit olan diyeti ödemez."[52]

Bunun nedeni şudur: İkrarda bulunanın sözü âkılesi hakkında değil yalnızca kendisi hakkında bir delildir.

Veli, öldürdüğüne dair hakkında tanık bulunan kişinin diyetin tümünü ödemesi gerektiğini iddia etse, diyeti bu kişinin âkılesi öder. Çünkü veli, ikrarda bulunanı yalanlamış böylece onun ikrarı geçersiz duruma gelmiştir. Geriye, hakkında tanık bulunan kişi üzerindeki cinayet davası kalmıştır. Bu kişinin, yanlışlıkla öldürdüğü tanıklarla sabit olmuştur. Bu nedenle diyetini âkılesi öder.

İki kişinin bir kişiyi tek başına öldürdükleri ni ikrar etmeleri

Bir kimse tek başına bir kişiyi kasten öldürdüğünü ikrar etse, bir başkası da yine aynı kişiyi tek başına kasten öldürdüğünü ikrar etse, veli "siz ikiniz birlikte öldürdünüz" dese, ikrarda bulunan her iki kişinin kısas yoluyla öldürülmesini isteyebilir. Çünkü bunların her biri veli lehine kendi üzerinde kısas cezası bulunduğunu ikrar etmektedir. Veli de bunu doğrulamıştır. Daha önce açıkladığımız gibi nedenler, hükümleri için istenir. Taraflar hüküm konusunda birbirini doğruladıklarında ikrar ile doğrulama arasında, neden konusunda farklılığın bulunması dikkate alınmaz.

Veli, bu kişilerden birine "sen öldürdün" dese, onun öldürülmesini isteyebilir. Çünkü veli, diğer kişinin ikrarını yalanlamış, böylelikle onun ikrarı geçersiz olmuştur. Geriye diğer ikrar kalmıştır. Veli de bu ikrarı doğrulamıştır.

---

[51] **Âkıle** / العاقلة : Sözlük diyet manasına olan "akl"den türemiş bir kelime olup "diyet ödeyen topluluk" anlamına gelir. Dini bir terim olarak; bir kasıt olmaksızın işlenen cinayetin diyetini ödemekle yükümlü olan kişilerdir. Bunlar genelde katilin, kabîle ve aşıret gibi mensubu bulunduğu topluluk fertler veya suçlunun da aralarında bulunduğu bir kütükte yazılı olanlardır. Bir birlik sancağı altında hareket eden, belli bir kütükte yazılı olan belirli maaş veya prim alan, muharip sınıfından olan kimselerin hepsi âkıle olur. Bunların hiçbiri yoksa hazine akıle işlevi görür.

[52] İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, V/405; Dârekutnî, *sünen*, III/177; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII/104; Zeylei, *Nasbu'r-râye*, IV/469.

Veli, ölüyü tek başına öldürdüğünü iddia eden her iki kişiye "ikiniz de doğru söylüyorsunuz" dese, bir kişiyi iki kişinin her biri tek başına öldüremeyeceğinden, velinin bu kişilerden büyük olanın öldürdüğünü doğrulaması, küçüğü yalanlamak anlamına gelir. Yine küçüğü doğrulaması büyüğü yalanlamak anlamına gelir. Bu nedenle her ikisi de kabul edilmez.

İki kişiden biri, bir kişiyi kasten öldürdüğünü ikrar etse, aynı kişiyi diğerinin kasten öldürdüğüne dair tanık bulunsa veli, bunlardan birinin öldürdüğünü iddia etse ikrarda bulunanın kısas yoluyla öldürülmesini isteyebilir. Çünkü veli onun ikrar ettiği kısas cezasını doğrulamıştır. Velinin diğer kişi üzerinde bir hakkı bulunmaz. Çünkü veli onun öldürme fiiline ortak olduğunu iddia etmekte, tanıklar ise onun tek başına öldürdüğüne tanıklık etmektedirler. Bu durumda tanıklık, iddiadan daha fazla olmaktadır. Ayrıca iddia ile tanıklık arasında neden konusunda farklılığın bulunması tanıklığın kabul edilmesini engeller. Nitekim bir kimse bir başkasında gasp nedeniyle bin dirhem alacağı bulunduğunu iddia etse, tanıklar onun borç verme (karz) nedeniyle bin dirhem alacağı bulunduğuna tanıklık etseler ikrarın aksine tanıklık kabul edilmez.

Allah doğruyu daha iyi bilir.

İKRARLA İLGİLİ BİR BÖLÜM

Bir kimse, belli bir kişiden bin dirhem tahsil ettiğini ikrar etse, diğer kişi ise "senin bende hiçbir alacağın yoktu, sen haksız yere benden bu parayı aldın" dese yargıç, ikrar edenin aldığını geri vermesini emreder. Biz daha önce bu konuyu anlatmıştık. Burada diğer bazı fer'î (alt) hükümler için bu meseleyi tekrar ettik. Şöyle ki: Bir kimse diğerine "falanın sende alacağı vardı veya sen ona bağışlamıştın. O bana emretti. Ben de ona vekil olarak bu bin dirhemi senden alarak ona verdim" dese, parayı alan bin dirhemi öder. Elinden parası alınan kişi açısından, parayı alanın bunu kendisi için veya bir başkası için aldığını ikrar etmesi eşittir. Çünkü her iki durumda da parayı alan kişiden ödeme borcunun düşmesi ancak kendisinin veya adına parayı aldığını iddia ettiği kişinin para sahibinde alacağı bulunduğunun sabit olmasıyla olur. Halbuki parayı alanın iddiasıyla bu sabit olmaz. Bu nedenle aldığı parayı öder.

[18/127]

Bir kimsenin kendisinin ve başkasının borçlu olduğunu ikrarı

Bir kimse "falanın bende ve falancada bin dirhem alacağı vardır" diye, borçlu olarak belirttiği diğer kişi bunu inkar etse, alacaklı borcun yalnızca ikrar edene ait olduğunu iddia etse ikrar edenin, borcun yarısını ödemesi gerekir. Çünkü onun bin dirhemi kendisi ve başkasına dayandırması borcun bölüştürülmesini gerektirir. Dolayısıyla ikrarda bulunan borcun yarısını kendisi, diğer yarısını da diğer kişi aleyhine ikrar etmiştir. Görmez misin diğer kişi onun ikrarını doğrulasaydı her iki kişi borcun yarısını üstlenirdi. Yalanladığında, ikrar edenin onun aleyhine yaptığı

ıkrar geçersiz olur. Geriye kendısı aleyhine yaptığı ikrar kalır. İkrar eden bununla sorumlu olur. Bu ıkrar da borcun yarısıdır. Bır kimse gasp, emanet alma, mudârebe, yanlışlıkla öldürme veya yaralama gibı nedenlerle yukarıdaki gibi bir ıkrarda bulunduğunda da hüküm belirttiğimiz gibidir.

Bir kimse kendisi ile bir başkasının birlikte, kasten bir kişinin elini kestiklerini ikrar etse, ikrarda adı geçen kışi bunu inkar etse, elı kesilen kişi de ikrarda bulunanın tek başına elini kestiğin' iddia etse, kıyasa göre ikrarda bulunana herhangı bir şey gereklı olmaz. Çünkü ikrarda bulunan, elı kesilen lehine kendisi aleyhine dıyetin yarısını ıkrar etmiştir. Bize göre bir ele karşılık ıki el kesilmez. İki kişi diyetin yarısını borçlanır. Oysa davacı ikrarda bulunan aleyhine kısas cezasını ıddia etmektedir. Dolayısıyla davacı, ikrarda bulunanın ikrar ettiği şeyi yalanlamış, bunun yerine ona karşı başka bir iddiada bulunmuştur. Kıyas böyle olmakla birlikte Muhammed (rh.a.) istihsana göre hüküm vererek şöyle demiştir. Ikrarda bulunan, lehine ikrarda bulunduğu kişiye elin diyetinin yarısını öder. Bu "Diyetler" kitabında yer alan şu meselenin benzeridir: Bir kimse bir başkasına "sen benim bu velimi veya yakınımı kasten öldürdün" dedikten sonra diğer kişi "aksine, yanlışlıkla öldürdüm" dese istihsana göre diyet ödenmesine hükmedilir. Çünkü veli "benim kısas isteme hakkım vardır. Ancak o benden kısas yerine bedel almamı istemiştir" diyerek davasında ısrar etmekle beraber diğerinin ikrar ettiği şeyi alabilir. Bu câizdir Bu meselede de veli kısas davasında ısrar etmekle birlikte, diğer kişinin ikrar ettiği diyetin yarısını bu yolla alabilir. Bu dava el kesme konusunda değil de öldurme konusunda olsa, veli ancak ikrarda bulunanın öldürülmesini isteyebilir. Çünkü bir kişiye karşılık iki kişi öldürülebilir. Muhammed (rh.a.), "kıyasa göre öldürme konusunda da bir kişiye karşılık iki kişinin öldürülmemesi gerekir. Kısas, kısas yapılacak şeyler arasında eşitlik bulunmasını gerektirir. Bir ise ikiye eşit değildir. Öldürülen bir kişi, kendisini öldüren iki kişiden her birine ayrı ayrı eşit iken aynı anda ikisine birden nasıl eşit olabilir? denilirse, şöyle deriz: Biz Ömer (r.a.)'in hadisi nedeniyle öldürme konusunda kıyası terkettik. Bu hadise göre San'a halkından yedi kişi bir kişiyi öldürdü. Ömer (r.a.) "San'a halkının tümü birleşerek onu öldürmüş olsaydı, ona karşılık hepsini öldürürdüm" demiştir. Muhammed (rh.a.) *"el-Mebsût"* adlı eserinde, bu meseledeki kıyasa ve istihsana dayanılarak verilen hükmü yalnızca burada anmıştır.

Bir kimse "falan, bana ve falancaya bin dirhem borç verdi" dese, daha önce belirttiğimiz gibi burada kendisi aleyhine borcun yarısını ikrar ettiğinden borcun yarısını ödemesi gerekli olur. Görmez misin "falanın bende bin dirhem alacağı vardır ve falanın da" dedikten sonra, "ben diğer kişinin de benimle birlikte borçlu olduğunu kastettim" dese sözü kabul edilmez. Belirtilen iki kişi, ikrarda bulunan kişiden eşit oranda alacaklı olurlar. Bu şekilde yapılan ikrar ile "falan ve falanın bende bin dirhem alacağı vardır" şeklinde yapılan ikrar eşittir. Bu mesele, rivayetlerin çoğunluğunda "ikrarda bulunan: falanın ve falanın bende bin dirhem

alacağı vardır dese" şeklinde yer almıştır. Ancak ılk rivayet daha doğrudur. Çünkü Muhammed (rh.a) bundan sonra, "falan ve falanın bende bın dirhem alacağı vardır ɑese bin dirhem söz konusu iki kişi arasında yarı yarıya ortak olur" demı̧ ir.

İkrarda bulunan, "falan ve falan kişilerin bende bin dirhem alacağı vardır" dedikten sonra, "birinin altı yüz dirhem diğerinin dört yüz dirhem alacağı vardır" dese, bu açıklamayı ikrara bitişik yapmadıkça söz kabul edilmez Çünkü sözün ilk kısmı lehine ikrarda bulunulan kişilerin eşıt olarak alacaklı olmasını gerektırmektedı Bundan sonraki açıklama sözün gerekt rdiği bu hükmü değiştirici [18
nıteliktedir Ancak bu açıklama, ilk sözün olası anlamlarından olduğu için ikrara bitişik olarak yapılması durumunda geçerli olur. İkrardan ayrı olarak geçerli olmaz. İkrarda bulunan, açıklamayı ikrardan ayrı olarak yaptığında, lehine dört yüz dirhem rarda bulunduğu kişiye beş yüz dirhem öder. Çünkü ona yaptığı ikrarın yüz dirheminden dönmüştür. Diğer kişiye ise altı yüz dirhem öder. Çünkü o, yaptığı açıklama ile bu kişi lehine fazladan yüz dirhem ikrar etmiştir. Bu, kendisi hakkında geçerlidir.

Bir kimse "falan bana falanla birlikte bin dirhem borç vermiştir" dese, tıpkı "falanla birlikte falan bana bin dirhem borç vermiştir" sözünde olduğu gibi bin dirhem ikı kişiye ait olur. Çünkü "birlikte" sözcüğü birleştirmek için kullanılır. Bu, tıpkı "ve" sözcüğünde olduğu gibi iki şeyi birleştirmeyi gerektirir.

Kişi "falan, bana falanın yanında bin dirhem borç vermiştir" dese, bin dirhem ilk kişinin olur. Çünkü ikrarda bulunan, borç verme bakımından ikinci kişiyi birıncıye ortak yapmamıştır O yalnızca birincinin borç vermesinin ikinci kişinin yanında gerçekleştiğini haber vermiştir

Kişi "falan, benimle birlikte falana bin dirhem borç verdi" dediğinde beş yüz dirhem borçlanır. Çünkü "falana" sözcüğü tümleç yapmıştır. Bu, falana sözcüğünün, tıpkı ikrar eden gibi nesne olarak kullanıldığını, lehine ikrarda bulunulan kişinin her iki kişiden toplam bin dirhem alacaklı olduğunu göstermektedir. Bu nedenle ikrarda bulunan beş yüz dirhem borçlanır. Bazı nüshalarda معی şeklinde yer almışsa da doğru olan ilk rivayettir.

Kişi "falan bana falanca kişi benım yanımda hazır ve tanık iken bın dirhem borç vermiştir" dese, bın dirhemin tümü kendisinin borcu olur. Çünkü ıkrarda bulunan, ikinci kişi için bir haber belirtmiştir. Bu da o kişinin olaya tanık olmasıdır. Dolayısıyla ikinci kişi, ikrar edenin haber verdiği borç isteme konusunda ikrarda bulunana ortak olmaz. İkrarda bulunan, bin dirhem borcu yalnızca kendisi aleyhine ikrar etmiş olur. "Falan benimle birlikte olduğu halde" sözcüğü de "hal" olduğundan burada da hüküm aynıdır.

Allah daha iyi bilir.

VASÎ VE VEKİLİN, MALI TESLİM ALMA KONUSUNDAKİ İKRARLARI

Vasînin ölenin alacaklarını tahsil ettiğini ikrar etmesi

Vasî (vasiyet görevlisi), ölenin belli bir kişideki alacaklarının tümünü tahsil ettiğini ikrar etmekle birlikte bunların miktarını belirtmese, borçlunun borçtan kurtulması yönünden bu ikrar geçerli olur. Çünkü vasî, alacağı tahsil etme konusunda vasî belirlenenin yerini almıştır. Onun tahsil ikrarında bulunması, vasî belirleyenin bizzat ikrarda bulunması gibi olduğundan onun ikrarı geçerlidir. Burada tahsil edilenin miktarı açıklanmadığı halde ikrar geçerlidir. Çünkü tahsil edilenin açıklanmasına, teslim almaya ihtiyaç bulunduğu zaman gerek duyulur. Tahsili tamamlanan şeyde ise teslim almaya ihtiyaç yoktur. Dolayısıyla onu açıklamamak alacağı tahsilin ikrarının geçerli olmasını engellemez. Vasî bundan sonra "ben ondan yalnızca yüz dirhem tahsil ettim" dese, borçlu da "ölenin bende bin dirhem borcu vardı" dese borçlunun sözü geçerli olur. Bu durum, vasînin borçludan yeni bir şey istemesini engeller. Çünkü vasînin, tahsil ettiği şey konusundaki açıklaması borçlu hakkında kabul edilmez. Vasînin, onun zimmetini borçla yükümlü kılma konusunda bir yetkisi yoktur. Vasînin mutlak olarak yaptığı ikrarla, borçlu borçtan kurtulmuştur. Ancak borçlunun sonradan söylediği sözle vasî ödeme yükümlüsü durumuna gelmez. Çünkü borçlunun borcun miktarı konusundaki açıklaması, vasîyi ödemekle yükümlü kılma konusunda kabul edilmez. Kişinin ikrarı, başkası hakkında değil, yalnızca kendisini bağlayan konularda geçerlidir. Borçlu bu ikrarla kendisine bir borç yüklememekte, vasîyi borçla yükümlü kılmayı istemektedir. Bu konuda onun ikrarı dikkate alınmaz. Fakat teslim alınanın miktarı konusunda vasînin sözü kabul edilir.

[18/129]

Ölenin, borçluda bin dirhem alacağı bulunduğuna veya borçlunun, vasînin malı teslim alırken tanık tutmasından önce bin dirhemi ikrar ettiğine dair bir delil ortaya çıkarsa vasî bunu öder. Çünkü vasî, söz konusu kişide ölenin bütün alacaklarını tahsil ettiğini ikrar etmiştir. Ölenin söz konusu kişide o gün itibarıyla bin dirhem alacağı olduğu delil ile sabit olmuştur. Vasînin yaptığı ikrar bu alacağın tümü hakkında yapılmış kabul edilir. Bundan sonra vasî "ben yüz dirhem aldım" derse, ikrar ettiğinin bir kısmından dönmüş olur. Bu ise geçerli değildir. Dolayısıyla inkarı nedeniyle ödemekle yükümlü olur. Ayrıca vasî gerçekten yüz dirhem teslim almışsa, yaptığı ikrardan dolayı alacağın geri kalan kısmını borçludan alması imkansız duruma gelmiştir. Bu kullanımıyla vasî yetimin alacağını telef etmiştir. Vasî, malı telef ettiğinde ödemekle yükümlü olur. Vasînin ödemekle yükümlü tutulması açısından alacağı tahsile engel olması, tıpkı tahsil ettiği alacağı telef etmesi gibidir. Görmez misin bir kişinin diğer birini ibrâ ettiğine tanıklık edenler, bu tanıklıklarından dönerlerse, ödemekle yükümlü olurlar. Çünkü yaptıkları tanıklıkla alacaklının alacağını tahsil etmesini engellemişler, onun alacağını telef etmişlerdir.

Bu konuda alacağı teslim almaya vekil kılınan kişi vasî ile aynı hükümlere tabidir. Çünkü vekil atanan, teslim alma konusunda vekili kendi yerine koymuştur. Vekilin mutlak olarak yaptığı teslim alma ikrarı, vekil edenin ikrarı gibidir.

Vasînin teslim aldığını ikrar ettiği miktara borçlunun itirazı

Vasî "ben ölenin falandaki alacağının tümünü aldım. Bunun miktarı yüz dirhemdir", söz konusu kişi ise, "benim bin dirhem borcum vardı. Vasî bunu benden almıştır" dese, vasî de "ben yalnızca yüz dirhem aldım" dese, borçludan dokuz yüz dirhem daha alınır. Çünkü bin dirhem borç kendisinin ikrarı ile sabit olmuştur. Vasî yalnızca yüz dirhem aldığını ikrar etmiştir. O, mutlak olarak yaptığı ikrarı, buna bitişik olarak söylediği sözle açıklamıştır. Mutlak olarak söylenen bir söze bitişik olarak açıklama yapıldığında hüküm bu açıklamaya göre verilir. Bu durumda önceki meselenin aksine vasî sanki "ben yüz dirhem aldım" demiş gibi olmaktadır. Önceki meselede ise vasî, kapalı bıraktığı ikrarını herhangi bir sözle açıklamamıştır. Dolayısıyla yalnızca açıkça söylediği sözler dikkate alınmıştır. Bu söz borçlu üzerine gerekli olan bütün miktarı kapsamaktadır.

Muhammed (rh.a.) şöyle demiştir: Borçlunun tüm borcunun yüz dirhem olduğu konusunda vasînin sözü kabul edilmez. Bu konuda vekil için de aynı hüküm söz konusudur. Alacaklı ise bundan farklıdır. Alacaklı bir kimsede olan alacağının tümünü tahsil ettiğini ikrar etse, borçlu bin dirhem borcun tümünden kurtulur. Çünkü alacaklının, bir kimsede olan alacağının tümünü tahsil ettiğini ikrar etmesi ve bu alacağın yüz dirhem olduğunu açıklaması geçerlidir. Dolayısıyla ödenmesi gereken borç bin dirhem ise, alacaklı yaptığı bu ikrar ile borçluyu yüz dirhemin üzerindeki kısımda aklamış olur. Vasî ve vekilin aksine hak sahibinin aklaması geçerlidir. Vasî ve vekilin aklaması ise geçerli değildir. Dolayısıyla yüz dirhemin üzerindeki borcu düşürme konusunda, onlar borçtan kurtarmaya bitişik olarak açıklama yaptıklarında onların sözü dikkate alınmaz.

Vasî ve vekille asıl alacaklı arasındaki farkı şu şekilde açıklayabiliriz: Alacaklı "benim bütün alacağım yüz dirhemdir" demekle yüz dirhemi aşan kısımda ikrarı reddetmektedir. Onun ikrarı reddetmesi geçerlidir. Vasî ve vekilin ikrarı reddetmesi ise geçerli değildir. Borçlunun ikrarı ile bin dirhemin tümü kendisi üzerine gerekli olmuştur. Vasî ve vekil ise yüz dirhem aldıklarını ikrar etmişlerdir. Bu nedenle borçludan dokuz yüz dirhem daha istenir.

Vasî (vasiyet görevlisi), mirasçılara ait bir köleyi satsa ve kölenin bedelinin tümünü tahsil ettiğine ve bu bedelin yüz dirhem olduğuna dair tanık tutsa, alıcı "kölenin bedeli yüz elli dirhemdir" dese, alıcıya herhangi bir borç yüklenemez. Çünkü bu meselede vasînin alacağı tahsil ettiğini ikrar etmesi tıpkı hak sahibinin ikrarı gibidir. Bedel, onun yaptığı akit sonucu gerekli olmuştur. Akitle gerekli olan borç konusunda akdi yapan, malın sahibi gibidir. Bu nedenle Ebû Hanîfe ve Muhammed (rh.a.)'e göre onun yaptığı ibrâ da geçerlidir. Vasî, alacağı tahsil etme konusunda ittifakla alacak sahibi gibi kabul edilmiştir. Mal sahibi malı satmış olsa

[18/130]

ve belirttiğimiz şekilde malın bedelini tahsil ettiğini ikrar etse, alıcı mal bedelinin tümünden kurtulmuş olur. Malı vasî sattığında da hüküm böyledir. Ancak burada, yüz dirhemden fazla olan miktarı vasîye ödettirme konusunda alıcının sözü geçerli olmaz. Aksine malın satış bedelinin miktarı konusunda vasînin sözü kabul edilir. Çünkü alıcı, vasînin zimmetini herhangi bir borçla yükümlü kılma yetkisine sahip değildir. Vasî, teslim aldığı şey konusunda emanet alan konumundadır. Dolayısıyla bunun miktarı konusunda yeminle birlikte onun sözü kabul edilir. Bunun nedeni şudur: Alıcı, zimmeti malın satış bedelinin borcundan kurtulduktan sonra ona ikrar yoluyla açıklamıştır. Satış bedelinin miktarını açıklama yetkisi, alıcının borçtan kurtulmasından sonra değil, borçlu iken geçerlidir. Bu şuna benzer: Satıcı, satış bedelini teslim aldığını ikrar ettiğinde bunun miktarını tek başına açıklama yetkisine sahiptir. Ancak onun sözü şuf'a (ön alım) yoluyla malı alacak olan kişi hakkında geçerli olmaz. Ancak satıcı bedeli teslim aldığını ikrar etmeden önce mal bedelini açıklasa bu bedel şuf'a yoluyla malı alacak olan hakkında da geçerli olur. Belirtilen hükümler açısından mudârib (kâr zarar ortaklığında işletmeci) ve vekil, vasî ile aynı hükümlere tabidir.

Vasî, alıcıdan yüz dirhem tahsil ettiğini ve bunun bedelin tümü olduğunu ikrar etse, alıcı "aksine malın bedeli yüz elli dirhemdir" dese vasî alıcıdan elli dirhem daha isteyebilir. Çünkü vasî yalnızca yüz dirhem tahsil ettiğini ikrar etmiştir. Onun "bu miktar, satış bedelinin tümüdür" ifadesi geçersizdir. Alıcının ikrarı ile satış bedelinin yüz elli dirhem olduğu sabit olunca, vasî, fazlalığı isteme hakkına sahip olur. Önceki mesele ise bundan farklıdır. Çünkü orada vasî önce satış bedelinin tümünü aldığını ikrar etmiştir. Bu geçerli bir sözdür. Bundan sonra alıcıdan bir şey isteyemez.

"Mal sahibi kendi malını sattığında da böyledir." Bu sözde bazı problemler bulunmaktadır. Şöyle ki: "bu bedelin tümüdür" ifadesi yüz dirhemin üstündeki miktarı fiyattan indirme anlamına gelir. Bu nedenle mal sahibinin alıcıdan yüz dirhemin üzerindeki miktarı isteyebilme hakkının olması gerekir. Muhammed rh.a.) bu konuda şunları söylemiştir: "Borcun aslının gerekliliği borç üzerinde bir kullanım olmadığı halde, fiyatı indirme ve borçtan kurtarma, borcun gerekli oluşundan sonra, düşürmek suretiyle borç üzerinde kullanımda bulunmaktır. Nitekim kocanın nikahın aslını / ortada nikah akdi bulunduğunu inkar etmesi boşamak suretiyle nikah üzerinde tasarrufta bulunmak değildir. Alıcının ikrarı ile mal bedelinin yüz elli dirhem olduğu sabit olmuştur. Bu nedenle mal sahibi fazlalığı isteyebilir."

Vasî, ölenin belli bir kimsedeki alacaklarının tümünü tahsil ettiğini ve bunun miktarının yüz dirhem olduğunu ikrar etse, ölenin söz konusu kişiden iki yüz dirhem alacağı bulunduğuna dair delil ortaya çıksa, borçludan ilk yüz dirhemin üzerindeki diğer yüz dirhem alınır. Bunu iptal etme konusunda vasînin sözü tasdik

edilmez. Çünkü burada borç, vasînin yaptığı akitten doğmamıştır. Vasînin sözü yalnızca, tahsil konusunda kabul edilir. O, sözüne bitişik olarak yüz dirhem tahsilatta bulunduğunu ikrar etmiştir. Delil ile alacağın iki yüz dirhem olduğu ortaya çıkmıştır. Bu nedenle önceki meselenin aksine burada borçludan diğer yüz dirhem istenir. Önceki meselede borç, vasînin yaptığı akitten doğmuştur. Bu nedenle alıcının borçtan kurtulması konusunda mutlak olarak vasînin sözü kabul edilir. Vasî ilk olarak alacağın tümünü tahsil ettiğini ikrar edince, alıcının borçtan kurtulması konusunda bu ikrar geçerli olur.

Vasî, ölenin belli bir kimsedeki; emanet, mudârebe, ortaklık, işletilmek üzere verilen mal (bidâa), ariyet (ödünç) olarak bulunan alacağını teslim aldığını ikrar ettikten sonra "ben yalnızca yüz dirhem tahsil ettim" dese, borçlu, "vasî bin dirhem tahsil etmiştir" dese ve buna dair delil bulunsa, vasî bunların tümünü ödemekle yükümlü olur. Çünkü delille sabit olan, bizzat görmek ile sabit olmuş gibidir. Biz vasînin bin dirhemi teslim aldığını görsek ve vasî daha sonra yüz dirhemden fazla aldığını inkar etse ödemekle yükümlü olur. Bunun delille sabit olması durumunda da aynı durum söz konusudur. Buna dair delil bulunmazsa borçlunun sözü vasî hakkında geçerli olmaz. Aksine teslim alınanın miktarı konusunda vasînin sözü kabul edilir. Çünkü o, emanet alan (emîn) konumundadır. Bu nedenle yeminle birlikte sözü kabul edilir. Bu durumda vasî, borçludan bir şey alamaz. Çünkü malı elinde bulunduran kişi emanet alan konumundadır. Malı vasîye verdiğini söylemesi durumunda, daha önce geçen borç konusunun aksine burada kendisini ödeme yükümlülüğünden kurtarma konusunda sözü kabul edilir. Borç meselesinde ise borçlu zimmetinde bulunanı öder. Görmez misin daha önce vasî borcu tahsil ettiğini ikrar etmemiş olsa emanetlerle ilgili meselede, emaneti teslim ve yerine getirdiğine dair emaneti elinde bulunduranın sözü kabul edilir. Vasînin ikrarından sonra da böyledir. Ancak emanet alan kişinin sözü, vasiyi ödemekle yükümlü kılma konusunda değil, kendi yükümlülüğü yani ödemeyi ortadan kaldırma konusunda kabul edilir. Alacağı tahsile vekil kılınan kişi bu konuda vasî ile aynı hükümlere tabidir. [18/131]

Vasî, ölenin insanlarda bulunan alacaklarının tümünü tahsil ettiğini ikrar ettikten sonra ölene borçlu olan bir kişi gelerek "ben sana şu kadar verdim" dese, vasî "ben senden bir şey almadım. Ölenin sende herhangi bir alacağı olduğunu bilmiyorum" dese vasînin sözü kabul edilir.

Çünkü burada onun alacağı tahsili ikrar etmesi geçersizdir. Vasî atayan kişi bu şekilde bir ikrarda bulunsaydı, onun ikrarı geçersiz olurdu. Çünkü teslim alma konusunda lehine ikrarda bulunulan kişi bilinmemektedir. Lehine ikrarda bulunulan kişinin bilinmemesi; bilinmezlik aşırı olursa ikrarın geçerliliğine engel olur. Bu alacağın aslının bulunduğuna dair delil ortaya çıkarsa vasî bununla yükümlü olmaz. Çünkü vasî, belirli bir kimseden bir şey teslim aldığını ikrar

etmemiştir. Bu, daha önce açıkladığımız gibi şu anlama gelir: Alacağı tahsil konusunda ikrarda bulunmak, borçlu lehine ikrarda bulunmak gibidir. Çünkü teslim alınan şey, teslim alanın ödeme yükümlülüğüne girmekte, daha sonra kendisinin alacağına karşılık olarak takas olmaktadır. Bu nedenle kişinin bilinmeyen bir kişi lehine ikrarda bulunması geçersizdir. Aynı şekilde bilinmeyen bir kişiden alacağı tahsil ettiğini ikrar etmesi de geçersiz olur.

Aynı şekilde vasî "falanın Kûfe'deki bütün alacaklarını tahsil ettim" dese, lehine ikrarda bulunulan kişinin bilinmemesi nedeniyle ikrar geçersiz olur. Bu konularda teslim almaya vekil olan kişi vasî ile aynı hükümlere tâbidir.

Vasî, belli bir kimsenin mükâtebindeki alacağı tahsil ettiğini ve bunun miktarının yüz dirhem olduğunu söylese, mükâtep, bilinen biri olsa ve "sen benden bin dirhem tahsil ettin. Bu miktar benim bütün kitâbet bedelimdir" diye iddiada bulunsa, yüz dirhem konusunda vasînin sözü kabul edilir. Mükâtebin dokuz yüz dirhem daha ödemesi gerekir. Çünkü bu borç, vasînin yaptığı akitten doğmamıştır. Vasî yaptığı ikrarı, bitişik bir sözle yüz dirhem olarak açıklamıştır. Bu durumda o yalnızca yüz dirhemi teslim aldığını ikrar etmiş olur. Kendisinden dokuz yüz dirhem daha istenir. Çünkü delil olmadıkça onun borcu ödeme iddiası kabul edilmez.

Vasî mükâtepten kitâbet bedelini tahsil ettiğini ikrar etse, ancak bunun miktarını bildirmese mükâtep özgür olur. Çünkü kitâbet bedelini tahsil etme hakkı vasiye aittir. Onun mutlak olarak kitâbet bedelini tahsil ettiğini ikrar etmesi, tıpkı mükâtebin zimmetinde alacak bulunmadığını açıkça ikrar etmesi durumunda olduğu gibi, mükâtebin zimmetinin borçtan kurtulmasını gerektirir. Kitâbet bedelinin aslen bin dirhem olduğuna dair delil ortaya çıksa veya vasî, kitâbet bedelini aldığına dair tanık tutmadan önce mükâtep bunu ikrar etse, vasî bin dirhemin tümünü ödemekle yükümlü duruma gelir. Çünkü mutlak olarak yapılan alacağı tahsil ikrarı, kitâbet bedelinin tümünü tahsil anlamına gelir. Kitâbet bedelinin tümünün bin dirhem olduğu delille sabit olmuştur. Bu durumda vasî bu miktarı teslim aldığını açıkça ifade etmiş gibi kabul edilir. [18/132]

Vasî, kitâbet bedelinin bin dirhem olduğunu ikrar etse, sonra da "ölen kişi hayatta iken bunun dokuz yüz dirhemini tahsil etti. Ben de onun ölümünden sonra yüz dirhemi tahsil ettim" dese, mükâtep ise "aksine bin dirhemin tümünü ölen kişi benden tahsil etti" dese, vasî, kitâbet bedelinin tümünden mükâtebi borçtan kurtaran bir teslim alma ikrarında bulunduğundan mükâtep özgür olur. Vasînin, mükâtepteki alacağın tümünü aldığını ikrar ettiğine dair mükâtep lehine delil ortaya çıksa, delil ile sabit olan bizzat görme ile sabit olmuş gibi kabul edildiğinden, mirasçıların "biz ölen yakınımızın mükâtepten dokuz yüz dirhem tahsil ettiğini bilmiyoruz" şeklinde yemin etmelerinden sonra vasî bin dirhemin tümünü kendi hesabından borçlanır. Çünkü vasî, ikrar etmeleri durumunda

mirasçıları bağlayacak bir şeyi iddia etmektedir. Bu nedenle inkar etmeleri durumunda kendilerinden yemin etmeleri istenir. Ancak başkasının fiili konusunda yemin etme "bildiğim kadarıyla" şeklinde olur.

Şöyle bir itiraz söz konusu olabilir: "Vasînin, mükâtepte olan alacağın tümünü tahsil ettiğini ikrar ettiğine dair delil bulunduğu halde vasînin bu iddiası nasıl doğru olabilir?"

Buna şu şekilde cevap veririz: "Bunun nedeni şudur: Vasînin bu ikrarı farklı anlamlara gelebilir. Alacağı bizzat o tahsil etmiş olabileceği gibi, alacağın bir kısmını ölen kişi de tahsil etmiş olabilir. Vasî, kitâbet bedelinin tahsil edilmesi ve mükâtebin özgür olmasını gerektiren işlem kendisi tarafından tamamladığı için, tahsili kendisine dayandırmaktadır. Bu vasînin, ölen kişinin alacağın bir kısmını tahsil ettiğini iddia etmesini engellemez. Kitâbet bedelini tahsil etmeye vekil olan kişi bu konuda vasî gibidir.

Buna göre vasî ölenin bir kişideki alacağını tahsil ettiğini ikrar etse, borçlu da "onun bende bin dirhem alacağı vardı, ben bunu sana verdim" dese, vasî "senin ona bin dirhem borcun vardı. Ancak ona beş yüz dirhem verdin. Onun ölümünden sonra da bana beş yüz dirhem verdin" dese, vasî alacağı tahsil ettiğini ikrar ettiği için, bin dirhemin tümünü ödemekle yükümlü olur. Ancak ölen kişinin teslim aldığını iddia ettiği miktarın üzerindeki kısım için yemin eder. Bu meselede de tıpkı daha önce belirttiğimiz meselede olduğu gibi problem vardır. Hocalarımızdan biri (rh.a.) meselenin her iki durumda da vasînin teslim alma fiilini kendisine dayandırması durumuyla ilgili olduğunu zannetmiştir. Ancak vasî, yapanını belirtmediği bir eylemi ikrar etmiştir. Bu görüşü savunan hocamız: "vasî, söz konusu kişideki alacağın tümünü tahsil etmiştir" demiştir. Bu görüş yanlıştır. Çünkü vasînin malın tümünü ödemesi gerekmez. Vasî, öncesinde bir ikrarda bulunmuş olmadıkça alacağın kendi eline ulaştığını haber verdiğinde sözü kabul edilmez. Ancak daha önce ölen kişinin insanlarda olan alacaklarını tahsil ettiğini ikrar ettiğinde, ölenin bir kimsede bin dirhem alacağı bulunduğuna dair bir delil ortaya çıksa vasî, "bu benim tahsil ettiğim para değildir" dese, bu parayı ödemesi gerekli olur. Ölenin alacaklı olduğuna dair aleyhlerinde delil bulunan kişilerin borçlarını vasînin ödemesi gerekli olur. Çünkü vasî belli bir kişiden tahsilat yaptığını ikrar etmiştir. Belli bir kişi lehine belirsiz bir malı ikrar etmek, ikrarında yer aldığı şekliyle geçerlidir. Vasî, ölenin söz konusu kişideki bütün alacaklarını tahsil ettiğini ikrar etmiştir. Borcun, bağışta bulunan kişi tarafından ödenmesinin geçerli olması, tıpkı borçlunun ödemesinin geçerli olması gibidir. Borçlu, ölenin onda olan bütün alacaklarını tahsil ettiğini ikrar etseydi, vasî ölenin o kişide olan delille sabit olmuş bütün alacaklarını ödemekle yükümlü olurdu. Bu meselede de böyledir. Önceki mesele ise bundan farklıdır. Çünkü o meselede vasî alacağı bilinmeyen kişiden tahsil ettiğini ikrar etmiştir. Bu ikrar ise geçersizdir.

[18/133] Mirasçılardan biri diğer mirasçıyı, miras olarak geçen malların tümünden akladığını yazsa diğeri de buna karşılık yazdığı yazıda "ölenin insanlarda olan alacaklarının tümü üzerindeki senin hakkını ben sana peşin olarak verdim" dese, alacakların miktarını belirtmese bile, bu kendisi hakkında geçerli olur. Çünkü o, bilinen bir şeyden yani payını peşin olarak verdiği mirasçıdan bunu tahsil ettiğini ikrar etmiştir. Belli bir kişi lehine bilinmeyen bir şeyi ikrar etmek geçerlidir.

Vasî, belli bir kişinin evinde bulunan ölene ait mal veya mirasın tümünü teslim aldığını ikrar ettikten sonra, "bunlar yüz dirhem ve beş elbisedir" dese, mirasçılar miras bırakanın ölümü sırasında söz konusu kişinin evinde bin dirhem ve yüz elbise bulunduğuna delil getirseler, vasî ikrar ettiğinden fazlasını ödemekle yükümlü olmaz.

Çünkü vasî, teslim aldığı şeyde emanet alan kişi konumundadır. Bunun miktarı konusunda onun sözü kabul edilir. Miras bırakanın öldüğü esnada söz konusu kişinin evinde vasînin ikrar ettiğinden fazla mal bulunması, vasînin bunu teslim almış olmasını gerektirmez. Vasînin bunu teslim aldığına dair tanıklar bulunmadıkça vasî ödemekle yükümlü olmaz. Bu mesele daha önce geçen borç konusundan farklıdır. Çünkü burada vasînin mutlak olarak tahsil ikrarında bulunması, alıcının bedelin tümünden beri olmasını gerektirir. Dolayısıyla vasînin söylediği söz, ikrardan ayrı olarak söylediği miktarı aşan kısmı telef etmektedir. Bizim meselemizde ise evde olanların tümünü teslim aldığını mutlak olarak ikrar etmesi mallardan herhangi bir şeyi telef etmiş sayılmasını gerektirmez. Daha önce açıkladığımız üzere vasînin eline geçen şeyin miktarı konusunda söylediği söz kabul edilir. Dolayısıyla bu miktarı aşan kısmı ödemekle yükümlü olmaz. Çünkü o, bunu telef etmemiştir. Bu miktarın vasînin eline geçtiğine dair tanıklık da yapılmamıştır.

Yine bir vasî, bir kimsenin arazisindeki buğdayı,hurma bahçesindeki meyveleri veya arazisinin ürününü aldığını ikrar ettikten sonra, "bu şu kadardır" dese, mirasçılar söz konusu malın daha fazla olduğuna ve belirtilen arazide bulunduğuna dair tanık getirseler, vasînin ikrar ettiğinden fazlası kendisine borç olmaz. Çünkü daha önce açıkladığımız gibi, mutlak olarak yapılan ikrar bir şeyin telef edilmiş olmasını gerektirmez. Bu maldan teslim alındığı sabit olan miktar, vasî üzerine gerekli olur. Teslim alındığı sabit olan miktar da vasînin ikrar ettiğidir. Dolayısıyla vasînin bundan fazlasını teslim aldığına dair tanık bulunmadıkça vasînin ikrar ettiğinden fazlasını ödemesi gerekmez.

Allah doğruyu daha iyi bilir.

SATIM AKDİ VE SATILAN MALDA KUSUR BULUNDUĞU KONUSUNDA İKRAR

Satıcının ayıplı mal sattığını ikrar etmesi

Satıcı "ben bu köleyi şu kusuruyla birlikte şu kişiye sattım. Alıcı bu kusurdan beni akladı" şeklinde bir ikrarda bulunsa, alıcının aklaması inkar etmesi durumunda satıcının delil getirmesi gerekir. Çünkü mutlak olarak yapılan satım sözleşmesi, akit konusu şeyin kusursuz olmasını gerektirir. Malda kusur bulunması alıcıyı malı geri verme hakkına sahip kılar. Satıcı da onun geri verme hakkı doğduktan sonra bunu düşüren bir durumun gerçekleştiğini iddia etmektedir. Bir delil olmadıkça onun sözü kabul edilmez. Çünkü kusur, akit konusu şeyde bir niteliğin eksik veya yok olmasıdır. Malın kendisine sahip olmak, niteliğine de sahip olmayı gerektirir. Dolayısıyla alıcı malın kendisine sahip olmakla söz konusu parça (nitelik) üzerinde de hak sahibi olmuştur. Satıcı, maldaki nitelik üzerinde alıcının hakkı doğduktan sonra bu hakkın geçersiz duruma geldiğini iddia etmektedir. Satıcının bu konuda delili bulunmazsa, alıcıya "Allah'a andolsun ben seni aklamadım. Bu kusura razı olmadım. Eksik olan nitelik benim mülkiyetimden çıkmadı" şeklinde yemin teklif eder.

[18/134]

Âlimlerimizden bazıları (rh.a.), satıcının tüm bunları iddia etmesi durumunda alıcının bu şekilde yemin edeceğini söylemişlerdir. Ancak satıcı yalnızca aklama konusunda iddiada bulunursa, alıcıdan bu konuda yemin etmesini ister. Çünkü yemin, satıcının hakkıdır. Alıcı onun istediği şekilde yeminle yükümlü olur.

En doğru olan görüşe göre yargıç, verdiği hükmü korumak için bunların tümu hakkında alıcıya yemin teklif eder. Diğer yandan satıcı, alıcının malı geri verme hakkının ortadan kalktığını iddia etmektedir. Belirtilen nedenlerin tümü de alıcının malı geri verme hakkını ortadan kaldırmaktadır. Dolayısıyla satıcı sanki bunların tümünü iddia etmiş gibi olmaktadır. Bu nedenle alıcının açıkça bu niteliklerin tümü konusunda yemin etmesi istenir.

Alıcının satın aldığı malda kusur ikrar etmesi

Alıcı, malda kusur bulunduğu halde onu satın aldığını iddia etse, bu kusur sonradan meydana gelmesi mümkün olan bir kusur olsa, satıcı ise bunu inkar ederek malda adını belirtmediği bir kusur bulunduğu halde onu sattığını ikrar etse, bu ikrarı dolayısıyla herhangi bir şey borçlanmaz. Çünkü alıcı belli bir kusur iddiasında bulunduğunda bu kusur dışındaki diğer kusurlardan satıcıyı aklamış olur. Satıcı ise alıcının belirttiği kusuru ikrar etmemiş, belirsiz bir kusur ikrarında bulunmuştur. Belirsiz bir şey, belli olan ile aynı değildir. Alıcının ikrarı satıcı hakkında bağlayıcı olmayınca geriye sonradan meydana gelmesi mümkün olan bir kusur nedeniyle malı geri verme davası kalmaktadır. Satıcı bu kusuru inkar etmektedir. Bu konuda yeminle birlikte satıcının sözü kabul edilir.

Aynı malı satan iki kişiden birisinin kusur ikrarında bulunması

Bir malı satan iki satıcıdan biri malda kusur bulunduğunu ikrar etse, diğeri inkar etse, alıcı yalnızca ikrarda bulunan satıcıya malı geri verebilir. Çünkü

satıcıların her biri malın yarısını satmaktadır. Kişinin ikrarı ortağı hakkında değil, yalnızca kendisi hakkında delildir.

Satıcı bir kişi olup kendisinin bir mufâvada ortağı bulunsa, satıcı malın kusurlu bulunduğunu inkar ettiği halde ortağı ikrar etse, alıcı malı geri verebilir. Çünkü iki mufâvada ortağından biri ticaretle ilgili konulardaki ikrarı diğer ortağını bağlar. Bu nedenle alıcı malı geri verebilir. Ayrıca hüküm bakımından mufâvada ortaklarından birinin yaptığı ikrar ikisi tarafından yapılmış gibidir. Satıcının ortağı, inan şirketi ortağı olsa, alıcı ortağın ikrarına dayanarak malı geri veremez. Çünkü kusur nedeniyle malı geri vermek akdin hukukundandır. İnan şirketinde, akdin hukuku ortaklardan satım akdini gerçekleştiren kişiye aittir. Diğer ortak akdin hukuku açısından yabancıdır. Görmez misin alıcının bu kusurdan dolayı diğer inan ortağına dava açma hakkı yoktur. Oysa mufâvada ortağına dava açabilir.

Mudârib/işletmeci, mudârebe mallarından hizmetçi bir köleyi satsa, mal sahibi bu kölede bir kusur bulunduğunu ikrar etse, alıcı köleyi bu ikrara dayanarak işletmeciye veremez. Çünkü akdin hukuku işletmeciye aittir. Mal sahibi bu konuda diğer yabancılar gibidir. Görmez misin mal sahibi, işletmecinin malı satmasını yasaklasa bu yasak geçerli olmaz. Yine işletmecinin yaptığı bir akdi bozamaz. Aynı şekilde alıcı lehine akdi bozma hakkını doğuran ikrarda da bulunamaz.

Mudârebe akdinde mal sahibi malı satar da işletmeci malda kusur bulunduğunu ikrar ederse, alıcı malı geri veremez. Çünkü işletmeci, mal sahibinin yaptığı akdin hukuku açısından yabancı biri konumundadır.

Vekilin sattığı malda vekil edenin kusur ikrarı

Satıma vekil olan kişi malı satıp teslim ettikten sonra, işe vekillik veren kişi malda kusur bulunduğunu ikrar etse, vekil ise bunu inkar etse ne vekil ne de vekil eden üzerine herhangi bir yükümlülük doğmaz. Çünkü kusur nedeniyle dava açmak akdin hukukundandır. Bu açıdan vekil kendisi için akit yapan kişi gibidir. Emri veren ise, akdin hukuku açısından yabancı bir kişi konumundadır. Bu nedenle emri verenin ikrarı ile alıcının malı geri verme hakkı doğmaz. Vekil, malın kusurlu olduğunu ikrar etmekle birlikte, emri veren (mal sahibi) bunu inkar ederse, alıcı malı vekile geri verme hakkına sahip olur. Çünkü akdin hukuku açısından vekil, kendisi adına akit yapan kişi gibidir. Onun, alıcının akdi bozma hakkına sahip olduğunu ikrar etmesi geçerlidir. Ancak bu ikrar satım emrini veren hakkında değil kendisi hakkında geçerli olur. Çünkü malın teslimi ile vekillik biter. Bundan sonra vekilin sözü, satım emrini veren hakkında bağlayıcı olmaz.

Maldaki kusur sonradan meydana gelmesi mümkün olan bir kusur olur ve vekil de bu kusurun mal, vekillik emrini veren kişinin elinde iken bulunduğuna dair delil getirirse, kusurun delille sabit olması nedeniyle vekil malı ona geri verebilir. Vekilin delil bulunmazsa, iddiası ile ilgili olarak vekillik emrini veren kişiye yemin teklif edilir. Yeminden kaçınırsa vekil malı olan geri verir. Yemin ederse malın kusuru vekil hakkında bağlayıcı olur.

[18/135]

İnan ortaklarından birisinin, sattıkları malda kusur ikrarı

İki inan ortağından malı satan malın kusurlu olduğunu ikrar eder, ortağı bunu inkar ederse alıcı malı ikrar edene geri verir. Bu maldaki kusur iki ortağı da bağlar. Çünkü aralarındaki vekillik malın teslimi ile sona ermemiştir. Aralarındaki ortaklık akdinin devam etmesi nedeniyle vekillik de devam etmektedir. Dolayısıyla bu ortaklardan malı satanın kullanımı diğer ortak hakkında da geçerli olur. Görmez misin ortaklardan biri alıcı ile ikâle yapsa (daha önceki satım akdini karşılıklı olarak ortadan kaldırsalar) veya alıcıdan malı satın alsa, bu akit ortağı hakkında da bağlayıcı olur. Mal, onun ikrarı nedeniyle geri verildiğinde de böyledir. Ancak daha önce geçen vekilin durumu bundan farklıdır.

Mudâribin sattığı malda kusur ikrar etmesi

Mudârib / İşletmeci malda kusur bulunduğunu ikrar etse, bu hem kendisi hem de mal sahibi hakkında bağlayıcı olur. Çünkü mudârebe akdinin devam etmesiyle kullanım konusunda işletmecinin mal sahibinin yerini alması da devam etmektedir. Alıcı, işletmeciden satın aldığı köleyi ikale yoluyla geri verse veya işletmeci bu köleyi satın alsa, akit mal sahibi hakkında geçerli olur. Mal kusur nedeniyle işletmeciye geri verildiğinde de bu mal sahibi hakkında geçerli olur.

İki kişi yalnızca belli bir malda ortak olsalar, diğer ortağın emriyle malı satan onun payının satımda vekilidir. Malın teslimi ile vekillik sona erdiğinden bundan sonraki ikrarı ortağını değil yalnızca kendisini bağlar. (Ancak daha önce belirttiğimiz gibi maldaki kusur sonradan meydana gelmesi mümkün olmayan bir kusur ise her ikisini de bağlar.)

İkinci alıcının malı birinci alıcıya ayıp nedeniyle geri vermesi

Bir kimse birinden mal satın alarak bunu satsa, ikinci alıcı malda bir kusur bulunduğunu söylese, ikinci satıcı da bunu ikrar etse, yargıcın hükmü olmaksızın kusurlu malı geri kabul ederse, kusur ister sonradan meydana gelebilir nitelikte olsun, ister böyle olmasın bunu ilk satıcıya geri veremez. Rivayetlerin çoğunluğunda yer alan doğru görüş budur. Çünkü yargıcın hükmü olmaksızın malı kabul etmek ikale hükmündedir. İkale ise akdi yapan iki kişi açısından bozma, üçüncü kişiler açısından yeni bir satım akdidir. Dolayısıyla burada ilk satıcı açısından sanki ikinci satıcı malı yeniden satın almış gibidir. Muhammed (rh.a.) "Satışlar (bey')" konusunda sonradan meydana gelmesi mümkün olan ve olmayan kusur arasındaki farka işaret ederek şöyle demiştir: "Malda sonradan meydana gelmesi mümkün olmayan bir kusur olması durumunda, ikinci satıcı malı ister yargıcın hükmü ile ister yargıcın hükmü olmaksızın kabul etmiş olsun, ilk satıcıya geri verebilir. Çünkü bu durumda kusurun mal ilk satıcının elinde iken bulunduğu kesin olarak bilinmektedir. Ayrıca burada olay yargıca götürüldüğünde yargıç ne emredecekse ikinci satıcı yargıca götürmeksizin onu yapmış, dava açmakla uğraşmamıştır. Çünkü bunda bir yarar görmemiştir". İlk rivayet daha doğrudur.

İkinci satıcı kusurlu malı yargıcın hükmü ile geri aldığında, kusur sonradan meydana gelmesi mümkün olmayan bir kusur ise, mal ister kendisinin ikrarı ile, ister yeminden kaçınması ile, isterse tanıkla geri verilmiş olsun o bunu ilk satıcıya

geri verebilir. Çünkü yargıcın hükmü ile malın geri verilmesi akdin bütünüyle bozulmasıdır. Maldaki kusurun ilk satıcı yanında iken bulunduğu kesin olarak bilindiğinden, ikinci satıcı malı ilk satıcıya geri verir. Maldaki kusur sonradan meydana gelebilen türden ise, mal ikinci satıcıya ikrar ile geri verildiğinde, ikinci satıcı malı birinciye geri vermek için ona dava açıp kusurun onun yanında iken malda var olduğunu delille ispat edebilir. Mal ikinci satıcıya yeminden kaçınması nedeniyle geri verildiğinde de böyledir. Çünkü yeminden kaçınma ikrardan daha güçlü olamaz. Bu, maldaki kusuru açıkça inkar etmediği zaman geçerli olan bir hükümdür. Eğer ikinci satıcı "ben malı onda bu kusur yokken sattım" der, kendisinden yemin etmesi istendiği zaman bundan kaçınır ve mal kendisine geri verilirse, ikinci satıcı ilk satıcıya dava açmayı istediğinde, ilk satıcı ikincinin "bu kusur malda yoktu" sözünü delil olarak ileri sürerse, ikinci malı ilk satıcıya geri veremez. Çünkü ikrar sırasında malda kusurun bulunduğunu inkar etmesi, zorunlu olarak kusurun ilk satıcı yanında iken bulunmadığını gösterir. İkinci satıcının ikrarı kendisi aleyhine, ilk satıcı lehine bir delildir. İkinci satıcının kusuru inkar etmesi kendisinin bu konuda yemin etmesini gerektirir. Yeminden kaçındığında alıcının akdi feshetmesi konusunda kendi hakkından feragat etmiş gibi olur. Bu durumda da tıpkı yargıcın hükmü olmaksızın malı geri kabul etmesi durumunda olduğu gibi ilk satıcıya dava açma hakkı olmaz.

Bir ev satan kişinin satıştan sonra evde kusur ikrarı

Bir kimse bir ev sattıktan sonra evin duvarında yıkılmasından korkulan bir yarık veya kirişinde yahut kapısında kırık bulunduğu halde evi sattığını ikrar etse, alıcı bu ikrara dayanarak malı geri verebilir. Çünkü bu kusurlar malın değerinde eksilme meydana getirir. İnsanların mala karşı rağbetini azaltır. Satıcının ikrarı ile kusurun onun yanında iken olduğu sabit olmuştur.

Yine bir kimse hurma ağaçları bulunan bir araziyi sattıktan sonra bir hurma ağacında veya diğer bir ağacın meyvelerinde kusur bulunduğunu ikrar etse hüküm belirttiğimiz gibidir.

Satılan malın bir parçasında kusur ikrarı

Özetle söylemek gerekirse: Satılan malın tümü tek bir şey hükmündedir. Malın bir parçasında kusurun bulunması, tümünde kusur bulunması gibidir.

Satıcının, mal bedelinde noksanlığa neden olacak bir kusur ikrarında bulunduğu elbiseler, ticaret malları ve hayvanlar konusunda da bu hükümler geçerlidir. Çünkü mal bedelini düşüren şeyler, ticaretle uğraşanlar tarafından kusur olarak görülür. İnsanların mala rağbetini azaltır. Bununla alıcının malı geri verme hakkı doğrudur.

Satıcının sattığı malda kusur ikrarı alıcının başka bir kusur iddiası

Satıcı, alıcıya "ben üzerinde bir yırtık olduğu halde bu elbiseyi sana sattım" dese, alıcı da başka bir yırtık göstererek "sen bu yırtık varken bu elbiseyi bana sattın" dese, satıcı "bu, benim ikrar ettiğim yırtık değil. Bu senin elinde iken olmuş" dese, elbise üzerinde bundan başka yırtık olmasa satıcının sözü kabul edilmez. Çünkü görünüş kendisini yalanlamaktadır. Elbisedeki yırtık, izi

kalmayacak şekilde ortadan kalkmaz. Bu ya dikilir ya da yamanır. Bunların izi ise açıkça elbisede görülür. Elbisede alıcının belirttiğinden başka yırtık veya yırtık izi görülmezse satıcının ikrar ettiği yırtığın, alıcının belirttiği yırtık olduğunu anlarız. Dolayısıyla alıcı elbiseyi geri verme hakkına sahip olur. Satıcı "bu yırtık küçüktü, alıcı bunu büyütmüş" dese, satıcının sözü kabul edilir. Çünkü o, aslen yırtığın bulunduğunu ikrar etmekle birlikte miktarını ikrar etmemiştir. Alıcının belirttiği miktar hakkında satıcı bir ikrarda bulunmamıştır. Dolayısıyla bu konuda inkarcı konumunda olduğu için satıcının sözü kabul edilir. Bu meselede elbisede bulunan yanık, yırtığa kıyas edilir.

Elbisede bundan başka bir yırtık daha bulunsa, satıcı "ben bu elbiseyi sana sattığımda bu yırtık vardı, diğeri yoktu" dese, yeminle birlikte onun sözü kabul edilir. Çünkü yaptığı açıklama, kayıtsız olarak söylediği soze uygundur. O, elbisede bir yırtık olduğunu ikrar etmiştir. Onun belirttiği yırtık, alıcının geriye vermek için b kusur olarak gösterdiği yırtık değildir. Satıcı bununla yaptığı ikrarın sorumluluğundan çıkmıştır. Geriye alıcının ikinci yırtıkla ilgili iddiası kalmıştır. Satıcı bunu inkar ettiğinden yeminle birlikte onun sözü kabul edilir.

Satıcı "ben falana bu köleyi bir yarası olduğu durumda sattım" dese ve alıcı onu geri vermek için getirirince satıcı, "kölenin o yarası iyileşmiş. Bu başka bir yaradır" dese, onun sözü kabul edilir Çünkü yara, iyileştikten sonra izi kalmayacak şekilde ortadan kalkar. Satıcının yarayı ikrar etmesi, alıcının belirttiği yaranın satıcı e nde iken var olmasını gerektirmez. Aynı şekilde satıcının belirttiği herhangi bir kusur, iyileşen ve ortadan kalkan bir kusur ise satıcının "kusur ortadan kalkmıştır" sözü kabul edilir.

Satıcı köleyi tek eli kesik olarak sattığını ikrar etse, alıcı da köleyi her iki eli de kesik olarak getirse, bunu satıcıya geri veremez. Tek bir eldeki kusurun kolenin bedelinde meydana getirdiği eksılmeyi satıcıdan alır. Çünkü satıcının ikrarı yalnızca tek bir elin kesik olmasını içermektedir. İkinci elin kesilmesi alıcının yanında iken meydana gelmiş bir kusurdur. Bu, kölenin geri verilmesini engeller. Bu nedenle s "Allah'a andolsun ki köleyi bu şekilde satmadım" diye yemin ettikten sonra alıc kölenin değerindeki noksanı satıcıdan geri alır.

Kölenin fazladan bir parmağı bulunsa, satıcı bunu ikrar etsin etmesin alıcı köleyi geri verebilir. Çünku bu genellikle sonradan meydana gelmeyen bir du umdur Biz bunun satıcı elinde iken var olduğunu kesin olarak b lmekteyiz. Bu nedenle satıcı kölenin geri verilmesine engel başka bir neden ortaya koymadıkça a köleyi ger verebi [18/1

Kölede bulunan kusurlar konusundaki bu davalarda, satıcı o an kölede kusur bu nduğunu ikrar ediyorsa, kölenin hazı ya da gaip olması eşittir. Görmez sin köl nin ölumü konusundaki dava da (kölen n hayatı sona ermiş olsa bile) yargıç tarafından dinlenir.

Bir kimse kölesini belli bir kişiye sattığını ve bedeli ondan teslim aldığını ikrar etse, fakat bedelin miktarını belirtmese ikrar geçerli olur. Çünkü bedel konusunda satış akdinin hükmü bedelin teslim alınması ile sona erer. Bunun anılmaması ikrarın geçerli olmasını engellemez. Bedelin miktarını belirtmek, bedelin istenmesi durumunda ve teslim almaya ihtiyaç bulunduğu zaman gerekli olur. Bedelin teslim alınmış olması durumunda bu ihtiyaç yoktur.

Satıcı bedelin miktarını belirtse ve bunu teslim aldığını ikrar etse, bu durum geçerlilik bakımından bir önceki meseleden daha öncelikli olur. Çünkü bu anlaşmazlığı ve davayı önlemeye daha elverişlidir. Satılan malda hak sahibinin çıkması veya malın kusur nedeniyle geri verilmesi gibi durumlarda malın bedelinin bilinmesine ihtiyaç duyulur. Mal bedeli anılmış olursa anlaşmazlık olmaz.

Satıcı bedeli belirterek "bunu teslim almadım" der ve alıcı da "teslim aldın" derse yeminle birlikte satıcının sözü kabul edilir. Delil getirme yükümlülüğü alıcıya aittir. Çünkü mal bedeli, satıcı lehine alıcının zimmetinde gerekli olan bir borçtur. Alıcı bu borcu ödediğini iddia ettiğinde bunu delille ispatlaması gerekir. Delil bulamazsa, yeminle birlikte satıcının sözü kabul edilir. Çünkü o iddiayı inkar etmektedir. Alıcının malı satın aldığını ikrar etmesi malı teslim aldığını ikrar etme anlamına gelmediği gibi, satıcının satım akdini ikrar etmesi de mal bedelini teslim aldığını ikrar etme anlamına gelmez. Alıcı bedeli ödemedikçe köleyi alamaz. Çünkü peşin para ile kayıtsız (koşulsuz) olarak yapılan bir satım akdi, mal satıcının elinde bulunduğu sürece bedeli teslim alıncaya kadar satıcının malı hapsetme / elinde tutma hakkına sahip olmasını gerektirir. Alıcı malı teslim almışsa bedeli ödemesi gerekir. Satıcı köleyi geri alamaz. Çünkü satıcının hapis hakkı, köleyi teslim etmesiyle ortadan kalkar. Burada da satıcı teslim etmiştir. Bu hükmün gerekçesi şudur: Alıcının yaptığı bir fiil, satıcının izni olmaksızın malı teslim almak gibi dinen helal olmayan bir durum bulunmadıkça dinen helal olan bir biçimde gerçekleştirilmiş olarak kabul edilir. Ayrıca malın satıcının elinden çıkması, bunun kendi rızası dışında gerçekleştiğini ispat etmesi durumu dışında satıcının hapis hakkını ortadan kaldırır.

Satıcı "falan bu malı benden satın almıştır / teslim almıştır" şeklinde bir ikrarda bulunduktan sonra köle üzerinde hak sahibi çıksa veya alıcı kusur nedeniyle malı geri verse, malın bedeli konusunda satıcının sözü kabul edilir. Çünkü bedel, satıcının zimmetinde alıcının alacağıdır. Bunun miktarı konusunda borçlunun sözü kabul edilir. Borçlunun belirttiğinden daha fazlasını iddia etmesi durumunda bir delil olmadıkça alacaklının sözü doğrulanmaz.

Satıcı alıcıya malı bin dirheme sattığını ikrar etse, alıcı "ben beş yüz dirheme satın aldım" dese, kölenin mülkiyetinin yarısı da alıcının elinden çıkmış olsa Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre bedel konusunda alıcının sözü kabul edilir. Çünkü yeminleşme yoluyla bozmanın mümkün olmaması açısından kölenin bir kısmının

alıcının mülkiyetinden çıkması, kölenin tümünün onun mülkünden çıkması gibidir. Bu nedenle bedel konusunda alıcının sözü kabul edilir. Bu, Muhammed (rh.a.)'in "satışlar" konusunda (Kitâbu'l-bey') belirttiği şu meseleden farklıdır: Mal (köle), alıcının elinde kusurlandıktan sonra taraflar malın bedeli konusunda anlaşmazlığa düşseler, satıcı köleyi geri almayı istemedikçe taraflar yeminleşmezler. Satıcı köleyi geri almak isterse kusurdan dolayı bir şey alamaz. Çünkü bu durumda alıcı bir şey almamıştır. Dolayısıyla kusurlu bölümde hakkın düşmesine satıcının razı olması geçerlidir. Taraflar o zaman yeminleşirler. Bu meselede ise alıcının elinden bedelli veya bedelsiz çıkan şey kendisine ait olur. Bunun bedelsiz olarak ona ait olması câiz değildir. Bu nedenle satıcı malın geri kalan kısmını almaya razı olsun olmasın malın bedeli konusunda alıcının sözü kabul edilir. [18/138]

Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre, bedel konusunda yeminle birlikte alıcının sözü kabul edilir. Ancak satıcı geri kalan kısmı almaya ve alıcının sözü doğrultusunda mülkünden çıkan bölüm için de alıcıyı takip altına almaya razı olursa taraflar arasında yeminleşme olur. Çünkü Ebû Yusuf (rh.a.)'un kabul ettiği prensibe göre akit konusu şeyin bir kısmında yeminleşme imkanının ortadan kalkması kalan kısımda yeminleşmenin uygulanmasını engellemez. Nitekim satılan iki köleden biri telef olsa daha sonra taraflar bedel konusunda anlaşmazlığa düşseler, hayatta olan köle hakkında yeminleşirler. Ancak kölelerle ilgili meselede bunların birinin ölmüş olması diğer köle hakkında bir kusur meydana getirmediğinden Ebû Yusuf satıcının rızasını koşul koymamıştır. Bu meselede ise malın bir kısmının satıcının mülkiyetinden çıkması, kalan kısmın kusurlu duruma gelmesine neden olmaktadır. Bu nedenle taraflar arasında yeminleşmenin olabilmesi için, malın kalan kısmında satıcının bozmaya razı olması koşul konulmuştur.

Ebû Hanîfe (rh.a) ise şöyle demektedir: Satıcı telef olanın bedelinden bir şey almamaya razı olduğunda taraflar kalan malda yeminleşirler. Çünkü diğer meselede alıcıya ait bir şey yoktur. Dolayısıyla satıcının rızası, tıpkı arada akit olmaksızın mal sahibinin izni ile malı teslim alma durumunda olduğu gibi, telef olan kısmı alıcıya ödettirme hakkını ortadan kaldırmaktadır.

Muhammed (rh.a.)'e göre taraflar karşılıklı olarak yeminleşirler. Kölenin değeri için birbirinden aldıklarını geri verirler. Ancak satıcı kölenin geri kalan kısmını ve alıcının telef ettiği kısmın değerini almak isterse durum farklıdır. Çünkü Muhammed (rh.a.)'e göre kölenin tümünün onun mülkünden çıkmış olması taraflar arasında yeminleşme olmasını engellemediği gibi, bir kısmının mülkten çıkması da engellemez. Kölenin bir kısmı mülkiyetten çıktığı için kalan kısım kusurlanmış olur. Satıcı bu nedenle seçim hakkına sahip olur. Dilerse maldaki kusura razı olarak, alıcının telef ettiği kısmın değeri ile birlikte malı geri alır. Dilerse razı olmaz. Kölenin değerinin tümünü alır.

Bir kimse "ben bu köleyi falana bin dirheme sattım" diye ikrarda bulunsa, lehine ikrarda bulunulan kişi "ben senden bir şey satın almadım" deyip sonra "evet ben onu senden bin dirheme satın aldım" dese, satıcı da "ben onu sana satmadım" dese, alıcının sözü kabul edilir. Kölenin bedelini ödeyerek onu alabilir. Çünkü sırf alıcının inkarı ile satım akdi geçersiz olmaz. Görmez misin satıcı delil getirse yargıç malın satıldığına hükmeder. Taraflar arasında satım akdi devam ederken alıcı, malı aldığını doğrulamıştır. Bundan sonra satıcının akdi inkar etmesi dikkate alınmaz. Bunun delili şudur: Alıcının inkarından sonra satıcı ona yemin teklif etse alıcı da bundan kaçınsa aralarındaki satım akdi sabit olur. Yargıç da buna hükmeder. Alıcı akdi ikrar ettiğinde ise satım akdi öncelikle sabit olur. Alıcı akdi inkar ettiği sırada satıcı "doğru söyledin. Sen onu satın almadın" deyip sonra alıcı "ben satın almıştım" dese satım akdi gerekli olmaz. Alıcının akdin kurulduğuna dair getireceği delil kabul edilmez. Çünkü satıcı akdi inkar konusunda alıcıyı doğruladığında, tarafların karşılıklı anlaşmasıyla satım akdi bozulmuştur. Taraflar akdi feshetme yetkisine sahiptir. Onların karşılıklı olarak akdi inkar etmeleri bozmadır. Görmez misin satıcı bundan sonra delil getirmekle satım akdini ispat edemez. Alıcıya yemin de ettiremez. Aynı şekilde bundan sonra alıcının akdin gerçekleştiği konusundaki iddiası da geçerli olmaz. Sözündeki çelişki nedeniyle bu konuda getireceği delil de kabul edilmez. Ancak bundan sonra onun iddia ettiği akdi satıcı doğrularsa, tarafların karşılıklı olarak satım akdinde anlaşmaları yeni bir akit hükmünde olur. Nitekim onların karşılıklı olarak akdi inkar etmeleri de bozma hükmündedir. Oysa tarafların akdi inkar etmeleri gerçekte bozma değildir. Bu inkar yalnızca hükmen bozma gibi kabul edilmiştir. Taraflar akdin gerçekten kurulmuş olduğunda anlaşırsa bu anlaşmaya bağlı olarak akit var olur. [18/139]

Alıcı veya satıcıdan birisinin akdin bedelsiz olduğunu iddia etmesi

Bir kimse kölesini bir kişiye sattığını ikrar etse ama bir bedel söylemese, daha sonra söz konusu kişi "ben bunu senden beş yüz dirheme satın aldım" dese, satıcı ise köleyi herhangi bir şey karşılığında sattığını inkar etse, yeminle birlikte satıcının sözü kabul edilir. Çünkü bedelini söylemeksizin kişinin satım ikrarında bulunması, tıpkı bedelini belirtmeksizin satım teklifinde bulunması gibi geçerli değildir. Bunun nedeni şudur: İkrar, uygulanması ve hükmünün yüklenilmesi mümkün olan şeydir. Oysa bu meselede söz konusu ikrara dayanarak kişiyi belli bir bedel karşılığı malını satmakla yükümlü tutamayız. Çünkü o bunu ikrar etmemektedir. Satım ancak belli bir bedel karşılığında olur. Bu nedenle yapılan ikrar geçersizdir. Geriye alıcının beş yüz dirhem karşılığında malı satın aldığı iddiası kalmıştır. Satıcı ise bunu inkar etmektedir. Bu durumda yeminle birlikte onun sözü kabul edilir.

Alıcı bir bedel belirtmeksizin malı satın aldığını ikrar etse, satıcı ise belli bir bedel karşılığı sattığını iddia etse bunun ile önceki mesele aynı hükümdedir. Alıcının ikrarı belirttiğimiz nedenle ona herhangi bir sorumluluk yüklemez. Bu daha önce geçen satım ve teslim konusundaki ikrardan farklıdır. Orada bedel

belirtmeksizin yapılan ikrar geçerli olmaktadır. Çünkü bu ikrarın gereğini uygulamak mümkündür. Bu ikrar, mal bedelinin teslim alınmasıyla akdin bedel konusundaki hükmü sona erdiğinden, satılan malın teslim edilmesini gerektirir. Bu nedenle ikrar geçerli olur.

Bir kimse "ben bu malı falana sattım" diye ikrarda bulunduktan sonra, "hayır, aksine falana sattım" dese, bu ikrarın hükmü ile kişiyi yükümlü kılmak mümkün olmadığından, ikrarların tümü geçersiz olur. Lehine ikrarda bulunulan kişiler o malı belli bir bedel karşılığı satın aldıklarını iddia ederlerse, tıpkı satıcının ikrarda bulunmamış olması durumundaki gibi, satıcı her biri için yemin eder.

Bir kimse "ben bunu falandan satın aldım" şeklinde bir ikrarda bulunsa, söz konusu kişi ise bunu inkar etse, daha sonra davacı kölenin aslen kendisine ait olduğunu iddia ederek buna dair delil getirse, delili kabul edilmez. Çünkü satın aldığını iddia etmesi, kölenin mülkiyetinin aslen diğer kişiye ait olduğunu ikrar anlamına gelir. İki rivayetten birine göre pazarlık etme ikrarında bulunmak, malın aslen satıcıya ait olduğunu ikrar anlamına gelir. Satım ikrarında bulunmak ise öncelikle bu anlama gelir. Her iki rivayete göre de söz konusu meselede kişi kendisinin köle üzerinde hakkı bulunmadığını ikrar etmiştir. Bundan sonra kölenin mülkiyetinin aslen kendisine ait olduğunu ikrar etmekle sözünde çelişkiye düşmektedir. Sözünde çelişkiye düşen kişinin sözü dinlenmez. Delili kabul edilmez.

Satışı ikrar edilen malın belirtilmemesi

Kişi kölesini bir kişiye sattığını ikrar etse, fakat köleyi belirtmese sonra da sözünü inkar etse, ikrarın hükmü ile yükümlü kılmak mümkün olmadığından ikrar geçersiz olur. Belirsiz bir köleyi sattığını ikrar etmek, belirsiz bir kölenin satımı konusunda teklifte bulunmak gibidir.

Kişi, "kölemi falana sattım" şeklinde bir ikrarda bulunmakla birlikte tanıklar köleyi bizzat tanımıyorlarsa aynı hüküm geçerlidir.

Muhammed rh.a) bu ifade ile şunu kastetmiştir: Tanıklar, kişinin bir köle sattığını ikrar ettiği konusunda tanıklık yapmışlar ve "biz bu köleyi bizzat tanımıyoruz" demişlerdir. Tanıklar köleyi bizzat tanımadığı halde kişi bu şekilde ikrarda bulunduğuna onları tanık tutsa, bunların tümünde kişiyi ikrarın hükmü ile yükümlü tutmak imkansız olduğundan ikrar geçersiz olur.

Ev, elbise, hayvan konusunda yapılan ikrarlarda da aynı durum söz konusudur. İkrarda bulunan arazi veya evin sınırlarını belirtir ve bedelini de söylerse ikrar geçerli olur. Çünkü sözlü kullanımın gerçekleştiği yere getirilmesi mümkün olmayan bir şeyin sınırlarını belirtmek, getirilmesi mümkün olan şeye işaret etmek gibidir. Nitekim sınırların belirtilmesi durumunda arazi vb. şeylerde dava ve tanıklığın dinlenmesi bunu gösterir. Dolayısıyla bu bağlayıcı bir ikrar olmaktadır. Satıcı bundan sonra inkarda bulunur, tanıklar da onun ikrarda bulunduğuna tanıklık ederler fakat sınırları bilmezlerse, davacının sınırları bilme konusunda delil ortaya koymasından sonra tanıklık kabul edilir. Çünkü buna dair delilin [18/140]

bulunmasından sonra ikrarı bağlayıcı olur. Bu ikrarla işlem yapmak mümkün olur. Bu nedenle bu konu ile ilgili delili dinlenir.

Aynı şekilde alıcı malı satın aldığını ikrar ettikten sonra inkar etse, satıcı ise malın satıldığını iddia etse, hüküm önceki mesele ile aynıdır.

Ortaklardan birisinin borç ikrarı konusunda diğer ortağın sorumluluğu

İnan[53] ortağının, ortağı ile yürüttüğü ticaretle ilgili bir şey sattığını ve satıcının elinde bulunan bir malı satın aldığını ikrar etmesi geçerlidir. Çünkü ortak, gerçekleştirme (inşâ etme) yetkisine sahip olduğu bir kullanımı ikrar etmiştir. Ortaklardan her biri, ortaklık devam ettiği sürece diğer ortağı hakkında alım ve satım kullanımında bulunma yetkisine sahiptir. Dolayısıyla bu konuda yaptığı ikrarda bir töhmet bulunmaz. Bu nedenle de ikrarı geçerli olur. Tıpkı malı satın alması durumunda olduğu gibi diğer ortaktan mal bedelinin ona düşen payını alır. Ortak, telef olmuş olan bir malı satın aldığını ikrar ederse, diğer ortak ikrarda bulunmadıkça malı ödemek yalnızca ikrarda bulunana aittir. Diğer ortak da ikrarda bulunursa, iki ortağın anlaşmaları ile sabit olan şey, bizzat görme yolu ile sabit olmuş gibi kabul edilir. Diğer ortak inkar ederse ortakların her biri satım konusunda birbirinin vekili olduğundan, malın telef olması durumunda vekil edenin zimmetini borçla yükümlü kılma konusunda vekilin malı satın alma ikrarı kabul edilmez. Aynı şekilde ortaklardan birinin ikrarı, diğer ortağın zimmetini borçla yükümlü kılma konusunda kabul edilmez. Çünkü ortaklık akdi ile tarafların her biri diğerinin ortak malda kullanımda bulunmasına izin vermektedir. Ancak ortaklara birbirinin zimmetini borçla yükümlü kılma konusunda yetki verilmemiştir. Oysa söz konusu ikrar, karşılığında herhangi bir mal bulunmaksızın ikrarda bulunmayan ortağın zimmetini borçla yükümlü kılmaktadır. Bu nedenle ikrarda bulunan ortağın sözü bu konuda kabul edilmez. Mal aynen bulunuyorsa durum farklı olur.

İşletmecinin (Mudâribin) borç ikrarı durumunda sermaye sahibinin sorumluluğu

Mudârib / işletmeci, mudârebe sözleşmesi çerçevesinde bir mal sattığını veya satın aldığını ikrar ederse, bu konuda ve sermaye sahibinin zimmetine borç yükleme konusunda onun sözü kabul edilir. Bu ikrarın geçerli olması, işletmecinin söz konusu kullanımları doğrudan yapabilmesine kıyasla verilmiş bir hükümdür. Eğer işletmeci bir mal satın alsaydı bu geçerli olur ve malın bedeli, sermaye sahibinin borcu olurdu. İşletmeci malın bedelini ödemeden önce mudârebe malı telef olsa, malın bedelini sermaye sahibinden alırdı. İşte bunun gibi, töhmet bulunmaması nedeniyle işletmecinin yaptığı ikrar da mutlak olarak geçerli olur.

Bir kimse kölesini satmak üzere bir başkasını vekil etse, vekil de köleyi falancaya bin dirheme sattığını ikrar etse, sözü kabul edilir. Kölenin sahibi, vekilin

---

[53] **İnân ortaklığı**: Ticaret gibi bir maksatla iki veya daha fazla kimse tarafından sermaye konularak kurulan şirket. Bu tür şirkette ortaklar arasında tam eşitlik şartı aranmaz; birinin payı diğerinkinden fazla ya da az olabilir. İnân ortaklığında ortaklar birbirlerinin sadece vekilidirler. Bununla birlikte şirketin gerçekleştirildiği sırada kefâlet şart koşulursa ortaklar birbirinin kefili de olurlar.

köleyi belli bir kişiye bin dirhem karşılığında sattığını ikrar etse, söz konusu kişi de bunu doğrulamakla birlikte vekil köleyi sattığını inkar etse, köle bin dirhem karşılığında lehine ikrarda bulunulan kişiye ait olur. Çünkü vekillik emrini veren kişinin mal üzerindeki mülkiyeti, vekillikten sonra da devam etmektedir. Mal sahibi malı üzerinde satım akdi yapma yetkisine sahiptir. Dolayısıyla satışı ister kendine isterse vekiline dayandırsın, ikrar geçerli olur. Ancak vekili borçla yükümlü kılma konusunda vekil eden ve alıcının sözleri kabul edilmez. Sorumluluğu ona yüklemek mümkün olmayınca ona en yakın kişiye yani vekil edene yüklenir. Nitekim satıma vekil olan kişi hacr altına alınmış (kısıtlı) bir çocuk olduğunda da böyledir.

Bir kimse başka bir kişiye belli bir köleyi satın almasını emretse, vekil de o köleyi bin dirheme satın aldığını ikrar etse, satıcı onu doğrulasa, vekillik emrini veren ise yalanlasa vekilin sözü kabul edilir. Çünkü vekil gerçekleştirme yetkisi bulunan bir kullanımı ikrar etmiştir.

Kişi, herhangi bir köle satın alması konusunda bir kişiyi vekil ederek kölenin cinsini, niteliklerini, bedelini bildirse, vekil de bu köleyi, vekillik verenin istediği fiyata ona satın aldığını ikrar etse, vekil eden ise inkar etse, kölenin bedeli vekile teslim edilmişse onun sözü kabul edilir. Çünkü vekil, kendisine teslim edilen bedel konusunda emanet alan konumundadır. O, emaneti yerine getirdiğini ve kendisine emredilen şeyi yaptığını haber vermiştir. Dolayısıyla onun sözü kabul edilir. Kölenin bedeli kendisine verilmemişse Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre onun sözü kabul edilmez.

Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a) ise şöyle demişlerdir: "Köle aynen duruyor ve bu kölenin dengi bu fiyata satın alınabiliyorsa vekilin sözü kabul edilir." Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'in bu görüşleri açıklamaya gerek bırakmayacak kadar açıktır. Çünkü vekil, tıpkı belli bir kölenin satın alınması konusunda olduğu gibi burada da gerçekleştirme yetkisine sahip olduğu bir kullanımı ikrar ettiğinden ikrarı kabul edilir. **[18/141]**

Ebû Hanîfe (rh.a) ise şöyle demektedir: "Vekilin bu ikrarında iki açıdan töhmet bulunmaktadır: Birincisi; vekil bu köleyi kendine satın almış daha sonra da aldandığını görünce bunu vekil edene vermeyi istemiş olabilir. Aynı durum belli bir kölenin satın alınması meselesinde söz konusu olamaz. Çünkü vekil, belirtilen fiyatla o köleyi kendisi için satın alamaz. İkincisi; Köle aslen vekile ait olabilir. Vekil bu ikrarı ile köleyi vekil edene vermeyi (kölenin bedeli ile vekil edeni yükümlü kılmayı) istemektedir. Vekil kendisine ait olan köleyi vekil eden için satın almak istese bu geçerli olmaz. Dolayısıyla vekilin bunu ikrar şeklinde ifade etmesinde de töhmet bulunmaktadır. Bu nedenle ikrarı da geçerli olmaz. Vekil, vekil edenin zimmetini borçla yükümlü kılmak istediğinde bu töhmet dikkate alınır. Çünkü vekilin, vekil eden zimmetini borçla yükümlü kılma konusunda mutlak olarak yetkisi yoktur. Ancak kölenin bedeli, satıcıya ödenmek üzere vekile verilmişse bu durumda vekil, vekil edenin zimmetini herhangi bir borçla yükümlü kılmamakta,

yalnızca emanet alan olarak kabul edildiği bir konuda emaneti yerine getirdiğini haber vermektedir.

Emri veren vekil eden öldükten sonra vekil, köleyi satın aldığını ikrar etse, kölenin bedeli kendisinin veya satıcının elinde bulunuyorsa yahut vekil eden mal bedelini ona teslim etmemişse vekilin sözü kabul edilmez. Mal bedeli vekile teslim edilmediğinde ikrarın geçerli olmayacağı açıktır. Mal bedeli kendisine teslim edildiğinde de böyledir. Çünkü emri verenin ölümüyle vekillik geçersiz duruma gelmiştir. Elinde bulunan mal bedeli de mirasçıların olmuştur. Vekil bu ikrar ile onların, mal bedeli üzerindeki mülkiyetlerini ortadan kaldırmayı istemektedir. Bu konuda onun sözü kabul edilmez. Emri verenin hayatta olması durumunda ise vekillik devam ettiğinden vekil satın alma kullanımını doğrudan gerçekleştirerek bedeli kendi mülkiyetinden çıkarma yetkisine sahip olduğu gibi, ikrar etme yetkisine de sahip olur.

Burada vekilin ikrarı kabul edilmeyince, o köleyi kendisi için satın almış olur. Bedelini de ödemekle yükümlü olur. Ancak vekil mirasçılara bu konuyu bilip bilmedikleri konusunda yemin teklif etme hakkına sahiptir. Çünkü vekilin iddia ettiği şeyi mirasçılar ikrar etse, bu ikrar kendileri hakkında bağlayıcı olur. Başkasının fiili için yapılan yemin "bildiğim kadarıyla" şeklinde olur. Satıcı mal bedelini tüketmişse vekilin sözü kabul edilir. Satım akdi ölü hakkında geçerli olur. Çünkü vekil bu ikrarıyla mirasçıların mülkiyetinden hiçbir şeyi çıkarmamakta, yalnızca emanet alan konumunda olduğu bu meselede, ödemekle yükümlü olduğunu inkar etmektedir. Bu konuda onun sözü kabul edilir. Bu *"el-Câmiu's-Sağîr"* kitabının şerhine dair yazdırdığımız eserde açıkladığımız, istihsana göre verilmiş bir hükümdür.

Bir kimse başka birine bir köle vererek bunu satmasını emretse, daha sonra emri veren ölse, vekil köleyi bin dirheme sattığını ve bedelini teslim aldığını ikrar etse, köle aynen duruyorsa vekilin sözü kabul edilmez. Çünkü emri verenin ölmesiyle vekillik geçersiz olmuş, köle mirasçılara geçmiştir. Vekilin, mirasçıların mülkiyetini iptal konusundaki ikrarı geçersizdir. Köle telef olmuşsa onun sözü kabul edilir. Çünkü bu ikrarıyla mirasçıların mülkiyetini ortadan kaldırmamakta, yalnızca emanet alan konumunda olduğu bu meselede ödemekle yükümlü olduğunu inkar etmektedir.

Köle, yabancı bir kişiye ait olur da alıcı köleyi telef ederse, köle sahibi satıcıya "ben sana köleyi satmanı emrettim. Kölenin bedeli bana aittir" der, vekil de "sen bana emretmedin" derse, köle sahibinin sözü kabul edilir. Bedel ona ait olur. Çünkü malın aslına sahip olan, satış bedeline de sahip olur. Malın aslı köle
[18/142] sahibinin idi, satış bedeli de ona ait olur. Vekil, emri verene karşı inkarda bulunmakla bir açıdan çelişkiye düşmektedir. Çünkü onun satışa girişmesi satımın geçerli olduğunu ikrar etmek gibidir. Satımın geçerli olması ise köle sahibinin izni

ile olur. Diğer yandan vekil bu inkar ile kendisi için bir şey iddia etmemektedir. Çünkü vekile izin verilmemiş olsa bile köle sahibi, alıcıya kölenin değeri i ödettirebilir. Alıcı da bedeli satıcıdan geri alır. Köle sahibi de kölenın değeri üzerinden bu bedeli satıcıdan alır. Vekil, kendisi için bir iddıada bulunmadığında onun sözü kabul edilmez. Köle telef olmamış olduğunda da hüküm böyledir. Hatta bu daha açıktır. Çünkü köle sahibi bu durumda satım akdini onaylayabilir. Dolayısıyla izin ikrarında bulunmasında bir töhmet yoktur.

Köle sahibi kölenin satılmasını emretmese, ancak sonradan satım akdini onaylasa, köle hayatta ise akit geçerli olur. Köle telef olmuş ise geçerli olmaz. Çünkü akdin yürürlük kazanması ve hükmünün sabit olması konusunda sonradan verilen onay, akdi ılk olarak gerçekleştirmek gibidir. Onay, akdin doğrudan gerçekleştirilebileceği bir konu üzerinde geçerli olabilir. Kölenin sağ olup olmadığı bilinmiyorsa, ölü olduğu ortaya çıkıncaya kadar satım akdi geçerli olur. Çünkü kölenin daha önceden hayatta olduğu bilinmektedir. Varlığı bilinen bir şeyde aslolan onun varlığını devam ettirmesidir. Aksi bilininceye kadar buna bağlı kalınır.

Efendi, kölenin elini kesse sonrada akdi onaylasa, diyeti alıcı alır. Çünkü diyet, maldan ayrı fazlalık (zevâid-i munfasıla) hükmündedir. Akdin onaylanması ile alıcı, maldan ayrı olan fazlalık üzerinde de hak sahibi olur. Çünkü mevkuf (geçerli olması başkasının onayına bağlı) bir satım akdi, tam bir mülkiyet nedenidir. Köle tam olarak alıcının mülkü olduktan sonra kölenin eli kesilmiştir. Alıcının köle üzerinde mülkiyet nedeni tam olarak tamamlandıktan sonra alıcı diyete sahip olur. Köle sahibi satımı onaylamazsa diyet onun olur. Çünkü köle onun mülkünde sabit iken el kesilmiştir. Elin bedeli de ona ait olur.

Köle sahibi, satım akdinden bir gün sonra akdi onayladığını ikrar eder, alıcı ise "akdi onaylamadın" derse, köle hayatta ise köle sahibinin sözü kabul edilir. Çünkü o şu anda akdi onaylama yetkisine sahiptir. Köle sahibinin yemin etmesi gerekmez. Çünkü o, sözünü ikrar biçiminde söyleme konusunda töhmet altında değildir. Köle ölmüş ise alıcının sözü kabul edilir. Çünkü köle sahibi şu anda akdi onaylayamaz. Dolayısıyla bunu ikrar konusundaki sözü de kabul edilmez. Alıcı "bildiğim kadarıyla" şeklinde yemin eder. Çünkü köle sahibi, alıcının iddiada bulunduğu şeyi ikrar etse bu kendisini bağlar.

Köleyi bir kimse öldürse ve onun bedelini ödemesi gerekli olsa, bahsi geçen akit konusunda köle kendiliğinden ölmüş gibi kabul edilir. Çünkü bu durumda akdi gerçekleştirmek nasıl geçerli olmazsa, akdi onaylamak da geçerli olmaz. Akdi onaylama hükmü bakımından öldürülen köle ile kendiliğinden ölen köle birbirine eşittir.

Allah daha iyi bilendir.

EVLENME (NİKAH) VE TALAK (BOŞAMA) İKRARI

Erkeğin bir kadınla evlendiğini ikrar edip, sonra dönmesi

Bir kimse sağlıklı iken veya ölüm hastalığı sırasında "ben falan kadınla bin dirhem karşılığında evlendim" diye ikrarda bulunduktan sonra bunu inkar etse, kadın ise hayatında veya ölümünden sonra ikrarda bulunanı doğrulasa ikrar geçerli olur.

Çünkü nikah, erkeğin ikrarı ile kendi hakkında sabit olmuştur. Bundan sonra inkarda bulunmasıyla geçersiz duruma gelmez. İnkar ikrardan dönmektir. İkrardan dönmek ise geçersizdir. Lehine ikrarda bulunulan kişinin doğrulaması ikrara bitiştiğinde doğrulama, ikrar edilen zamana dayanır. İkrar yapıldığı anda doğrulanmış gibi kabul edilir. O gün var gibidir. Bununla da nikah sabit olur. Kadın miras ve mehir almaya hak kazanır.

[18/143]

Ancak ölüm hastalığı sırasında yapılan ikrarda kadının mehri, emsal mehirden fazla ise fazlalık geçersiz olur. Çünkü kadın ikrarda bulunanın mirasçısıdır. Ölüm hastalığında olan kişi, mirasçısına ikrarda bulunmada töhmet altındadır. Emsal mehirden fazla olan kısım ancak erkeğin ikrarı ile sabit olur. Emsal mehir miktarının hükmü ise nikahın geçerli olmasıyla sabit olur. Dolayısıyla emsal mehrin ikrar edilmesinde töhmet yoktur.

Kadın, sağlıklı iken veya ölüm hastalığı sırasında "ben falan adamla şu kadar mehir karşılığında evlendim" şeklinde ikrarda bulunduktan sonra bunu inkar etse, söz konusu kişi de bu ikrarı kadının hayatında doğrulasa nikah sabit olur. Çünkü belirttiğimiz gibi kadının ikrardan sonra inkar etmesi geçersizdir. Lehine ikrarda bulunulan kişi, kadının ölümünden sonra onu doğrulasa Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre nikah sabit olmaz. Bu kişi kadına mirasçı da olamaz. Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.) ise şöyle demişlerdir: "Evliliğin ölümle sona ermesi nedenine dayanarak kadın tarafını erkek tarafına kıyasla nikah sabit olur. Evlilik ölümle sona erer. Çünkü bu akit hayat boyu devam etmek üzere yapılmıştır. Sürenin geçmesi nikah akdini sona erdirir. Bu nedenledir ki zifaf bulunmasa bile kocanın ölümüyle kadın mehir ve mirasa hak kazanır. Daha önce sabit olan bir şey sona erer. Bu nedenle, ikrara konu olan şeyin sabit olmasından önce lehine ikrarda bulunulan kişinin doğrulaması geçerli olduğu gibi sabit olma durumunda da geçerlidir.

Ebû Hanîfe (rh.a) ise evlilik ikrarını erkeğin yapması ile kadının yapmasını birbirinden ayırmıştır. Muhammed (rh.a.) *"el-Asl"* da bu farka şu şekilde işaret etmiştir: "Çünkü yatak hakkı kadına değil kocaya aittir. Bu bir kaç açıdan ispat edilebilir."

Birincisi kocanın ölümünden sonra kadının iddet (bekleme süresi) bekleme yükümlülüğü devam eder. İddet, kocanın karısı üzerindeki nikah haklarındandır. İddetin devam etmesi, tasdikin geçerli olması açısından nikahın devam etmesi gibidir. Kadının ölümünden sonra ise kocanın iddet beklemesi söz konusu değildir.

Dolayısıyla kadının ölümüyle, ikrar edilen şey geride bir iz bırakmaksızın ortadan kalkmıştır. Bundan sonra kocanın ikrarı doğrulaması geçerli olmaz.

İkincisi, nikah hükmü bakımından koca mâlik, kadın da mülkiyet konusu durumundadır. Mülkiyet konusunun ortadan kalkmasından sonra, mülkiyetin hükmen devam etmesi düşünülemez. Mülkiyet, buna konu olan şeyin varlığını devam ettirmesi süresince devam eder. Dolayısıyla kadının ikrarı doğrulaması ile uygulama yapılır. Bu nedenledir ki kocanın ölümünden sonra kadın onu yıkayabildiği halde, karısının ölümünden sonra koca onu yıkayamaz.

Üçüncüsü, yatak hakkı kocaya ait olduğundan, kadının ölümünden sonra koca ikrarı doğrulamakla kadın lehine bir şey ikrar etmiş olmamakta, aksine kendisi için bir şey iddia etmiş olmaktadır. Çünkü kadının hakkı, cinsel birleşmenin helal olması konusundadır. Kadının ölümü ile bu tamamen ortadan kalkmıştır. Kocanın ölümünden sonra ise kadının ikrarı doğrulaması, kocanın kendisi üzerinde yatak hakkı bulunduğunu ikrar anlamı taşır. Dolayısıyla bu yolla kadının doğrulaması geçerli olur. Buna bağlı olarak da miras ve mehir hükmü uygulanır."

Kadın ikrarda bulunduktan sonra ölünceye kadar ikrarını inkar etmese, daha sonra kocanın ikrarı doğrulamasının geçerli olup olmayacağı da aynı şekilde anlaşma olmayan konulardandır.

Önce cariye iken sonra özgür kılınan bir kadın "ben cariye iken falan kişi ile evlendim" diye ikrarda bulunsa, kocanın "ben onunla özgür kılındıktan sonra evlendim" veya "özgür kılınmadan önce evlendim" demesi eşittir. Nikah geçerlidir. Çünkü her iki taraf nikahın geçerli olduğunda birleşmiştir. Nikah, özgürlükten sonra olmuşsa geçerli olacağı zaten açıktır. Özgürlükten önce olmuşsa, nikahın geçerli olması, efendinin cariye üzerindeki hakkının düşmesine bağlı duruma gelir. Cariyenin özgür kılınması ile bu hak zaten düşmüştür.

Bundan sonra, anılan meseleler hakkındaki genel kural şudur: Eşlerden biri, nikah ikrarını, ehliyetin bulunmaması nedeniyle nikah akdi yapılması ile çelişen bir duruma dayandırdıklarında, diğer eş iddiasını delille ispatlamadıkça ikrarda bulunanın sözü kabul edilir. Buna örnek olarak eşlerden birinin şu sözlerden birini söylemesini verebiliriz: "ben yaratılmadan önce veya doğmadan önce seninle evlendim yahut Ben çocukken seninle evlendim." Çocukluk velinin izni olmaksızın nikah akdi yapma ehliyetini engeller. "Ben uyurken seninle evlendim" sözü de böyledir. Çünkü uyumak, akit yapmaya aykırı olduğu bilinen bir durumdur. Koca "ben deli iken seninle evlendim" dese, bundan önce kocanın deli olduğu biliniyorsa, onun sözü kabul edilir. Çünkü o akdi, akit yapma ehliyeti ile çelişen ve gerçekleştiği bilinen bir duruma dayandırmıştır. Görünüşte ikrar yapmış olsa da gerçekte nikah akdini inkar etmektedir. Kocanın daha önceden deli olduğu bilinmiyorsa, nikah akdi kendisini bağlar. Çünkü o akdi, gerçekleştiği bilinmeyen [18/144]

bir duruma dayandırmıştır. Söz konusu durum (delilik durumu) onun haberi ile sabit olmaz.

Bir kimsenin, evlenilmesi câiz olmayan bir nikah iddia etmesi

Eşlerden biri nikahı, ehliyetin bulunmaması durumundaki gibi nikah akdinin aslıyla çelişen bir duruma değil de, cinsel birleşmenin helalliğini engelleyen ve koşulun bulunmaması nedeniyle akdin kurulması imkânsız olan bir duruma dayandırırsa sözü kabul edilmez. Bu konuda diğer eşin sözü kabul edilir. Çünkü bir şeyin koşulu o şeye bağlıdır. Akdin aslını ikrar etmek koşullarını da ikrar etmektir. Kişi bu ikrardan sonra akdi böyle bir duruma dayandırmakla ikrarından dönmektedir. Oysa ikrardan dönmek geçersizdir.

Bunu şöyle açıklayabiliriz: Koca nikahın tanıksız olarak veya kadın ateşperest (Mecûsî) iken Müslüman olmadan önce, yahut kadın başka kocadan iddet beklerken yapıldığını, veya koca söz konusu kadının kız kardeşi ile evliyken yapıldığını yahut dört kadınla evliyken yapıldığını iddia etse, bütün bu durumlarda iddiada bulunan kişinin yaptığı suçlama doğrulanmaz. Çünkü bu durumlarda nikahın sabit olmaması akdin konusundaki bir özellikten kaynaklanmaktadır. Akdin konusu da koşul konulan şey hükmündedir. Kocanın akdı ıkrar etmesi, akdin koşulunu da ikrar etme anlamına gelir. Belirtilen engelleri kadın iddia ederse nikah geçerlidir. Kadını bağlar. Koca bu engelleri iddia ederse, yargıcın hukmü ile karı koca ayrılır. Çünkü koca, karısının kendisine haram olduğunu ikrar etmiştir. Bu, karısını boşaması gibidir. Bu ikrar, gerdekten önce olmuşsa kadın akitte belirlenen mehrin yarısını alır. Gerdekten sonra olmuşsa belirlenen mehrin tumünü ve iddet nafakasını alır.

Kocanın üç talakla boşadığı kadınla tekrar evlendiğini ikrarı

Koca karısını üç kere boşadığını, sonra da karısı başka birsiyle evlenmeden onunla yeniden evlendiğini ikrar etse, kadın da "sen beni boşamadın" veya "ben senden boşandıktan sonra başkasıyla evlendim ve onunla cinsel ilişkide bulundum" dese, kocanın ikrarı nedeniyle karı koca ayrılır. Bu durum gerdekten önce meydana geldiyse koca belirlenen mehrin yarısını verir. Gerdekten sonra ise belirttiğimiz nedenle mehr'in tümünü ve iddet nafakasını verir.

Bir kimsenin evlenme ikrarında bulunduktan sonra inşallah demesi

Kişi "ben bu kadınla dün evlendim" diye ikrarda bulunduktan sonra sözüne bitişik olarak, "İnşaallah / Allah dilerse" derse kadın da "o inşaallah demedi" derse, nikah kocayı bagıamaz. Aynı şekilde kadın nikah ikrarında bulunarak, daha sonra "inşaallah" dediğini iddia eder ve koca ise nikahın bulunduğunu iddia ederse nikah kadını bağlamaz. Çünkü "inşaallah" sözcüğü söze bitişik olarak söylendiğinde, sözün gerçekleştirme (îcap) anlamına gelmesini engelleyen bir koşul hükmünde olur. Dolayısıyla o bu sozuyle akdin aslını ikrar etmemekte, inkar etmektedir. Bu konuda onun sözü kabul edilir.

Nikah meselesi ile ilgili "istisna (=inşaallah)" sözcüğu konusundaki açıklamalar, boşama konusunda da geçerlidir. Yine sözlü kullanımları, uyku, çocukluk ve delilik gibi kişinin başına geldiğinde, kullanımı gerçekleştirmeye aykırı

olan bir duruma dayandırma konusunda nikahla ilgili meselede yaptığımız açıklamalar boşama konusunda da geçerlidir.

Bir kimse bir kadına;

وجئتك مس ـ ما ـ اجتك مس

"Ben dün seninle evlenmedim mi?" dese kadın da بَلَى "evet" dese, bundan sonra koca inkar etse, bu her iki eş tarafından yapılmış nikah ikrarı olur. Çünkü daha önce açıkladığımız gibi olumsuz soruya olumlu cevap vermek بَلَى sözcüğüyle olur. Soruda yer alan kısım cevapta aynen tekrarlanmış sayılır. Boşama da böyledir. Buna göre koca, eşine "ben dün seni boşamadım mı?" dese, kadın da "evet" dese talak ikrarında bulunmuş olurlar. İlk sözü kadının söyleyip kocanın "evet" demesi durumunda da açıkladığımız gibi ikrar yapmış olurlar. [18/145]

Bir kimse bir kadına "ben seninle dün evlendim" dese kadın önce "hayır" daha sonra "evet" dese sonra da erkek "hayır" dese nikah bağlayıcı olur. Çünkü erkeğin yaptığı ikrar, kadının yalanlamasıyla geçersiz duruma gelmemiştir. Nikah bağlayıcı bir akit olup eşlerden birinin inkarı ile geçersiz olmaz. Dolayısıyla kadının yalanladıktan sonra erkeği doğrulaması geçerli olur. Aralarında nikah sabit olur. Her iki tarafın da ittifakıyla nikahın sabit olmasından sonra koca nikahı inkar ederse onun inkarı dikkate alınmaz.

Koca, eşini üç ay önce boşadığını ikrar ederse bakılır; eğer bir ay önce evlenmişse boşanma gerçekleşmez. Çünkü koca boşamayı nikahtan önceki bir zamana bağlamıştır. Oysa evlenme olmadan önce boşama olmaz. Evlenme dört ay önce olmuşsa boşama gerçekleşir. Çünkü koca, boşamayı bağladığı zaman içinde karısı ile birlikte olma hakkına sahipti. Kadın kocasını doğrularsa iddet, boşamanın gerçekleştiği tarihten başlar. Kadın, tarih konusunda kocasını yalanlarsa iddet kocanın ikrar ettiği anda başlar. Çünkü iddette kadının hakkı vardır. Kadın iddet içinde nafaka ve barınma hakkına sahip olur. Kadının hakkını ortadan kaldırma söz konusu olduğundan, kadın kocasını doğrulamadıkça boşama tarihi konusunda kocanın sözü kabul edilmez.

Bir kimse "falan kadın boştur" dese, söylediği isim de karısının ismi olsa, kişi "ben başkasını kastettim" dese, hüküm açısından onun sözü kabul edilmez. Çünkü onun sözü hukuken bir kullanımı gerçekleştirme anlamına gelir. Diğer yandan koca yalnızca kendi karısını boşayabilir. Evli olmadığı kadını boşayamaz. Koca "ben başkasını kastettim" dediğinde, görünüş onun sözünü yalanladığı için, sözü hüküm açısından kabul edilmez. Yine kişi "falanın kızı boştur" dese, belirttiği isim karısının babasının ismi olsa "ben kendi karımı kastetmedim" derse sözü kabul edilmez. Koca, karısını annesine veya çocuğuna bağladığında da "ben başkasını kastettim" derse sözü kabul edilmez. Çünkü görünüş onun sözünü yalanlamaktadır. Ayrıca söylediği söz karısını boşamada kullanılmaya elverişlidir.

Koca bundan sonraki iddiası ile sözü boşamayı gerçekleştirme anlamından çıkarmayı istemektedir. Bu konuda hüküm açısından doğrulanmaz.

Koca, gerdekten sonra, "ben gerdek öncesinde karımı boşamıştım" şeklinde bir ikrarda bulunursa, daha önceden bir mehir belirlemişse boşama geçerli olur. Çünkü o boşamayı, boşamanın gerçekleşmesi ile çelişmeyen bir duruma dayandırmıştır. Dolayısıyla da boşamayı gerçekleştirmiş olarak kabul edilir. Kadın bir buçuk mehir hak eder. Çünkü koca yarım mehrin, gerdek öncesi boşama nedeniyle gerekli olduğunu ikrar etmiştir. Bundan sonra şüphe ile karısı ile birleşmiştir. Bu nedenle bir mehir birleşmeden dolayı yarım mehir de gerdekten öncesinde boşamadan dolayı gerekli olur.

Allah doğruyu daha iyi bilir.

KISITLININ VE KÖLENİN İKRARI

Kısıtlının sözlü kullanımları

Yargıç özgür bir kimseyi hacir altına aldıktan (hakkında kısıtlama kararı verdikten) sonra bu kişi borç, gasp, satım, özgürlük, boşama, nesep, zina iftirası veya zina ikrarında bulunsa Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre bunların tümü geçerli olur. Çünkü Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre sefeh (harcamada tedbirsizlik) nedeniyle kişiye kısıtlama getirmek geçersizdir. Dolayısıyla kişinin kısıtlanmasından sonraki ikrarı önceki ikrarı gibidir. Görmez misin adalet sahibi olan kısıtlının tanıklığı kabul edilir. İkrarın geçerli olmasına tanıklığın delil getirilmesinin anlamı şudur: İkrar da tıpkı tanıklık gibi bağlayıcı bir sözdür. Harcamadaki tedbirsizlik (sefeh) nedeniyle kişiye getirilen kısıtlılık, onun sözlü kullanımlarının geçersiz olmasına etki etmediği ve tanıklık yoluyla onun sözünün bağlayıcı olmasını engellemediği gibi ikrarda da aynı durum söz konusudur. Ebû Yusuf (rh.a.)'un sonraki görüşüne göre ise –bu aynı zamanda Muhammed (rh.a.)'in (rh.a.) de görüşüdür- harcamadaki tedbirsizlik nedeniyle getirilen kısıtlılık geçerlidir. Bundan sonra Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre kısıtlının borç doğuran bir kullanım ve satım akdi yapması geçerli olmadığı gibi bunları ikrar etmesi de geçerli olmaz. **[18/146]**

Özetle söyleyecek olursak Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre "hacrin (kısıtlamanın) etkisi tıpkı gayri ciddî (şaka yolla) sözlü kullanımın (hezl) etkisi gibidir. Çünkü sefih (tedbirsizce harcamalarda bulunan kişi) aklın gereklerine aykırı davrandığından onun fiili akıllı kişilerin izlediği yola uymaz. Nitekim gayri ciddi kullanımda bulunan kişi, kullandığı sözün anlamından başka bir şeyi amaçladığı için onun fiili de akıl sahibi kişilerin izlediği yola uymaz. Hezl (sözün gerçek anlamını kastetmeme) hangi sözlü kullanımları etkiliyorsa kısıtlama da etkiler. Hezlin etkilemediğini kısıtlama da etkilemez." Bu görüş tanıklık konusunda geçersizdir. Çünkü gayri ciddi olma tanıklığı etkiler. Bu nedenle yargıç kişinin

tanıklığı ile şaka yaptığını kastettiğini bilirse, o kişinin tanıklığını kabul etmez. Ancak kısıtlamanın tanıklık konusunda etkisi yoktur. Bu "hacr/kısıtlama" konusunu ilgilendiren bir meseledir.

Küçük çocuk lehine borç ikrarı

Bir kimse bulduğu küçük çocuk lehine yüz dirhem borç ikrarında bulunduğunda ikrar kendisini bağlar. Çünkü küçük çocuk başkası üzerinde hak sahibi olmaya ehildir. Burada ikrarı geçerli saymak tamamen çocuğun yararınadır. Çocukluk durumu bu konuda kısıtlılık (hacr) olmasını gerektirmez.

Kişi "bu çocuk bana borç vermiştir" şeklinde bir ikrarda bulunsa, çocuk ise konuşabilecek ve borç verebilecek bir durumda bulunmasa, borç doğuran fiili velinin gerçekleştirmiş olması olasılığı bulunduğundan ikrar geçerli olur. İkrarda bulunanın malı ödemesi gerekir. İkrar eden üzerine borç doğuran nedeni gerçekleştiren kişi, bunu çocuk adına yaptığından ikrar eden nedeni ona dayandırmıştır. Ayrıca burada sonuç itibarıyla çocuğun gerçekleştirememesi nedeniyle borç doğuran nedenin sabit olmaması söz konusudur. Ancak nedenin imkan dışı olması, tıpkı lehine ikrarda bulunulan kişinin borcu doğuran neden konusunda ikrar edeni yalanlaması durumunda olduğu gibi, ikrar ile borcun doğmasını engellemez. Şöyle ki: Bir kimse bir başkasına "bana verdiğin borç nedeniyle sana bin dirhem borcum var" dese, diğer kişi de "ben sana borç vermedim. Sen onu benden gaspettin" dese, lehine ikrarda bulunulanın yalanlaması nedeniyle borç verme sabit olmasa bile borç sabit olur.

Bir kimse "bu çocuk veya bu köle bana yüz dirhem emanet bırakmıştır" dese veya bir deli lehine böyle ikrarda bulunsa, belirttiğimiz nedenle borcun aslı ile ilgili ikrar geçerli olup, borcu doğuran neden geçersizdir.

Ortada olmayan (Gâip) bir kimsenin başkasındaki alacağına kefil olmak

Kişi "bu çocuğun falana olan bin dirhem borcuna kefil olmuştum" şeklinde bir ikrarda bulunsa, çocuk temyiz çağına ulaşmamış ve konuşamayan bir durumda ise Ebû Hanîfe ve Muhammed (rh.a.)'e göre bu ikrar geçersizdir. Ebû Yusuf (rh.a.)'un son görüşüne göre ise ikrar geçerlidir. Bu meseledeki görüş ayrılığının temeli şuna dayanmaktadır: Ortada olmayan bir kimsenin başkasındaki alacağına kefil olmak geçersizdir. Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre ise geçerlidir. Yine bir kimse çocuğun bir kişideki alacağına kefil olursa Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre kefillik akdi geçersizdir. Kişinin akdi ikrar etmesi de geçersizdir. Bundan dolayı kendisine bir şey gerekmez. Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre ise kefillik geçerlidir. Çocuk lehine kendi aleyhine ikrarda bulunması nedeniyle borç kendisi üzerine gerekli olur. Muhammed (rh.a.) şöyle demiştir: Çocuğun babası veya vasisi bu vekillik konusunda ikrarda bulunan ile konuşmuşsa kefillik geçersizdir. Bunun anlamı şudur: kefillik bağlayıcı değildir. Askıdadır. Çocuk ergenlik çağına gelip de akde razı olursa geçerli olur.

Çocuk ergenlik çağına gelmeden ikrarda bulunan kişi ikrarından dönerse, Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre ikrar geçersiz duruma gelir. Çünkü kefillik akdi **[18/147]**
tıpkı havalede olduğu gibi baba ve vasîye yetki vermez. Kefillik akdi asıl borçlunun

borçtan kurtulmasını gerektirmese bile, bir açıdan kefilin borcu alacaklıya devretmesi (temlik etmesi) anlamına gelir. Bu nedenledir ki kefil borcu ödeyince, ödeme hükmüne dayanarak ödediğini asıl borçludan geri alır

Kefillik akdi hükmü ile asıl borçlunun borçtan kurtulup kurtulmadığı konusunda âlimler arasında görüş ayrılığı vardır. İbn Ebû Leylâ (rh.a.) "kefillik de tıpkı havale gibi asıl borçlunun borçtan kurtulmasını gerektirir" görüşündedir. Yargıç ictihatta bulunarak bu görüşe uysa ve buna göre hüküm verse, çocuk hakkında zararlı olsa bile hüküm geçerli olur. Bu nedenle baba ve vasî bunu yapma yetkisine sahip değildir. Baba ve vasî bu konuda çocuk açısından yabancı konumundadır.

Bir kimse ortada olmayan bir kişinin başkasındaki alacağına kefil olsa, yabancı bir kimse de ortada olmayan adına bu akdi yapsa, ortada olmayan kişinin onaylamasına kadar akit askıda olur. Ortada olmayan (gâib) kişinin akdi onaylamasından önce ikrarda bulunan kefillikten dönebilir. Bizim meselemizde de akit çocuğun büyüyerek akdi onaylamasına kadar askıda kalır. Çocuğun ergen olmasından önce kefilin dönmesi geçerlidir. Çünkü akit henüz bağlayıcı duruma gelmemiştir.

Bir kimsenin buluntu çocuğun borcu için rehin verdiğini ikrar etmesi

Bir kimse "ben bulduğum bu çocuğun yüz dirhem borcu karşılığında falana rehin verdim" dese, buluntu çocuk ise konuşamayacak durumda ise bu söz kefil hakkında bağlayıcı olur. Çocuk herhangi bir şey borçlanmaz. Çünkü kişinin ikrarı kendisi hakkında geçerlidir. Buluntu çocuk hakkındaki ikrarı ise geçersizdir. Borcun asıl borçluya gerekli olmasının imkansız olması, kefil üzerine gerekli olmasının da imkansız olmasını gerektirmez. Görmez misin bir kimse ergin bir kişi adına kefillik ikrarında bulunsa, söz konusu kişi ise borçlu olduğunu inkar etse, asıl borçluya herhangi bir şey gerekli olmamakla birlikte kefillik konusu borcu kefil öder. Çünkü çocuk borçlanmaya ehildir. Kendisinin geçerli bir zimmeti bulunmaktadır. Dolayısıyla ikrar edilen borç, çocuk hakkında sabit olmasa bile ikrar eden hakkında geçerli olarak kabul edilir. Bu şuna benzer: Bir kimse başkasına "Senin ortada olmayan falana dün verdiğin yüz dirhem borca ben kefil oluyorum" dese, ortada olmayan kişinin bir yıldır var olmadığı biliniyorsa, belirttiğimiz nedenle borç kefil üzerine gerekli olur.

Bir kimse, bir başka kişinin üçüncü bir kişiye olan yüz dirhemlik borcuna onun emri olmaksızın kefil olsa, kendisine kefil olunan (borçlu) kişi de, "ben senin kefilliğine razı oldum" dedikten sonra alacaklı da "senin borca kefil olmana razı oldum" dese kefillik geçerli olur. Kefil borcu ödediğinde bunu asıl borçludan alır. Çünkü kendisine kefil olunanın kefilliğe razı olması akdin tamamlanmasından önce olmuştur. Akdin tamamlanması alacaklının kabulü ile gerçekleşir. Dolayısıyla bu alacaklının kefile, borçluya kefil olmasını emretmesi hükmündedir. Kefil borcu ödediğinde ödediğini asıl borçludan geri alır. Önce lehine kefil olunan (alacaklı)

"ben razı oldum" der ve daha sonra da kendisine kefil olunan (borçlu) "ben razı oldum" dese onun rızası geçersiz olur. Kefil borcu ödediğinde asıl borçludan bir şey alamaz. Çünkü kefillik akdi alacaklının kabul etmesiyle tamamlanmış, kefil borcu ödediğinde asıl borçludan bunu geri alamayacak bir şekilde borcu yüklenmiştir. Borçlunun rızası ve kefilliği onaylaması geçerli (nâfiz) olan kefillik akdinde değil, mevkuf (askıda) olan akitte etkili olur. Bu Ebû Hanîfe ile Muhammed (rh.a.)'in görüşüdür. Ebû Yusuf (rh.a.)'un son görüşüne göre ise alacaklının kabulünden önce kefillik akdi tamamlanır. Dolayısıyla ister önce alacaklı "razı oldum" desin, ister borçlu "razı oldum" desin her iki durumda da hüküm aynıdır. Her iki durumda da kefilin, ödediğini borçludan alabilmesi için borçlunun rızasına bakılmaz. Kendisine kefil olunan (borçlu) kişinin "senin kefilliğin sabit olmuştur veya kabul ettim veya onayladım" demesi de "razı oldum" demesi gibidir. Çünkü bu sözlerin tümünün anlamı birdir. Kefil, borçlunun razı olmasından sonra alacaklının razı olmasından önce ikrarından dönse Ebû Hanîfe ve Muhammed (rh.a.)'e göre kefil borcu yüklenmiş olmaz. Çünkü daha önce açıkladığımız gibi akdin yürürlük kazanması lehine kefil olunan kişinin (alacaklının) rızası iledir. Akdin yürürlük kazanmasından önce kefilin akitten dönmesi geçerlidir.

Ticaret yapmasına izin verilen kölenin, yabancı bir kişi lehine kendi değerinden veya elindeki maldan daha fazla olsa bile borç, emanet, gasp, satım ve kira sözleşmesi ikrarında bulunması geçerlidir. Çünkü bunların tümü ticarî işlerden, ticaretle uğraşanların yaptığı şeylerdendir. Köleye izin verilmesi, ticaretle ilgili işlerde kendisinden kısıtlamayı kaldırmaktır. Bu kısıtlamanın kaldırılması, kölenin borçlanmasına engel olmaz. Borçlar gerekli olduktan sonra kölenin bunları ikrar etmesi borçların gerekli olmasından sonra ikrar etmesi gibidir.

Ticaret yapmasına izin verilen köle, efendisi lehine kendisi aleyhine borç ikrarında bulunsa veya elinde efendisine ait emanet mal bulunduğunu ikrar etse, eğer kendisinin değerini aşan borcu varsa ikrar geçerli olmaz. Çünkü efendi, tıpkı mirasçının miras bırakanın yerine geçmesi (halef olması) gibi kölesinin kazancına halef olur. Ölüm hastalığında olan bir kimsenin malında alacaklıların hakkının bulunması, hastanın mirasçılar lehine ikrarda bulunmasını engellediği gibi, alacaklıların kölenin kazancında ve ekonomik değerinde hakkının bulunması da kölenin efendisi lehine ikrarda bulunmasını engeller. Ölüm hastalığı meselesinde alacaklıların hakkı ölüm hastalığı sırasında mala bağlanmaktadır. Bu meselede ise kölenin hem sağlığında hem hastalığı sırasında sabittir.

Ticaret yapmasına izin verilen kölenin yabancı bir kişi lehine kısası gerektirmeyen (diyeti gerektiren) bir cinayet ikrarında bulunması geçerli değildir. Çünkü bu, ticarî işlerden değildir. Köleye izin vermek ticaretle ilgili konularda kısıtlılığı kaldırmaktır. Ticaretle ilgili olmayan konularda, kendisine izin verilen köle ile kısıtlı eşittir. Diğer yandan burada köle gerçekte efendisi üzerine borç ikrarında

bulunmaktadır. Çünkü kölenin işlediği suç kendisi üzerine bir şey gerektirmemekte, aksine efendisi üzerine köleyi, kendisine suç işlenen kişinin yakınlarına verme veya fidye vererek kurtarma borcu yüklemektedir. Kölenin efendisi aleyhine ikrarda bulunması geçersizdir.

Ticaret yapmasına izin verilen köle kasten adam öldürdüğünü ikrar ederse ikrarı geçerli olur. Kendisine kısas gerekli olur. Çünkü burada köle kendisi aleyhine bir şey ikrar etmektedir. Kısas ile onun öldürülmesi gerekli olmuştur. Köle, canı konusunda aslen özgür olan kişi konumundadır. Ayrıca efendi, kölesi aleyhine kısas ikrarında bulunma yetkisine sahip değildir. Boşama vb. gibi efendinin kölesi üzerinde yetki sahibi olmadığı konularda köle özgür kimse gibidir. Dolayısıyla bu gibi kullanımları kölenin gerçekleştirmesi nasıl geçerli ise bunları ikrar etmesi de geçerlidir. Aynı şekilde köle zina iftirası, zina, şarap içme gibi cezayı gerektiren bir nedeni, kendisi hakkında ikrar ettiğinde bu ikrar geçerli olur. Köle, el kesilmesini gerektiren, telef edilmiş bir malı çaldığını ikrar ettiğinde de hüküm böyledir. Kısıtlı kölenin, henüz telef edilmemiş elinde bulunan bir malı çaldığını ikrar etmesi konusunda "Hırsızlık" konusunda bilinen görüş ayrılığı bulunmaktadır. Ticaret yapmasına izin verilen kölenin hırsızlık ikrarı ise hem mal hem de el kesme cezası açısından geçerlidir. Çünkü o her iki ikrarı yapma yetkisine sahiptir. Ticaret konusunda kısıtlama kaldırıldığı için mal ikrarında bulunması geçerlidir. Ceza konusunda köle aslen özgür kişi konumunda olduğu için elinin kesilmesi de gerekir.

Ticaret yapmasına izin verilen kölenin, kendi ekonomik değerine yönelik olarak, bir kadına mehir borcu, kişiye karşı tarafı (hasmı) mahkemeye getirme veya mala kefillik borcu, köle özgür kılma, kitâbet akdi veya tedbir[54] yapma ikrarında bulunması geçerli olmaz. Çünkü bunların hiçbiri ticaretle ilgili değildir. Bu konularda ticaret yapmasına izin verilen köle kısıtlı gibidir.

Ticarete izinli kölede efendisinin yetkileri

Ticaret yapmasına izin verilen köle bir kadınla evlendiğini ikrar ettiğinde ikrar geçerli olur. Ancak efendi karı kocayı ayırabilir. Köle bir kadınla evlense efendi onları ayırabilir. Çünkü evlenme, efendinin kölesi üzerinde gerçekleştirebileceği bir kullanımdır. Ticaretle ilgili işlerden de değildir. Kölenin boşama ikrarında bulunması ise böyle değildir. Boşama, efendinin kölesi hakkında gerçekleştirebileceği bir kullanım değildir. Köle bunu gerek doğrudan gerekse ikrar yoluyla tek başına yapar.

Kölenin bekâret bozmasında durum

Ticaret yapmasına izin verilen köle, parmağıyla cariye veya özgür bir kadının bekaretini bozduğunu ikrar etse, Ebû Hanîfe ve Muhammed (rh.a.)'e göre köleye bir şey gerekmez. Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre ise bunun bedelini öder. Ebû Yusuf'un delili şudur: Bekareti bozma ikrarı tıpkı gasp ve telef etme ikrarı gibidir. Görmez

[54] **Tedbîr**; gerçekleşmesi efendinin ölümüne bağlanmış olan köleyi özgür kılma.

misin bekareti bozma tanıklıkla sabit olmuş olsaydı, cinayetin aksine tıpkı gasp ve telef etme durumunda olduğu gibi köle bunun karşılığında satılır veya karşı tarafa teslim edilirdi. Ticaret yapmasına izin verilen kölenin gasp ve telef etme ikrarında bulunması geçerlidir. Köle derhal bunu ödemekle yükümlü olur. Bu hükmün gerekçesi şudur: Bekaretin bozulması ile yitirilen şey mal olmasa da, tıpkı mal gibi ekonomik bir yönü vardır. Nitekim bekaret akitle doğrudan elde edilebildiği gibi, satım akdinde koşul olarak ileri sürme yoluyla da elde edilebilir. Dolayısıyla kölenin malî yönü bulunan bir şeyin ödenmesini ikrar etmesi geçerlidir. Ebû Hanîfe ve Muhammed (rh.a.)'in delili ise şudur: Bu bir cinayet ikrarıdır. Çünkü parmakla yapılan fiil tamamen bir cinayettir (diyeti gerektiren bir suçtur). Bu fiil sonucu insanın bir parçası telef edilmiş olmaktadır. Ticaret yapmasına izin verilen köle ikrar konusunda kısıtlı köle ile aynı hükümlere tabidir. Kısıtlı köle böyle bir ikrarda bulunduğunda efendisi üzerine ikrarda bulunması nedeniyle ikrarı geçerli olmadığı gibi ticaret yapmasına izin verilen kölenin ikrarı da geçerli olmaz. [18/149]

"Köle bunun için satılır" görüşünün yalnızca Ebû Yusuf (rh.a.)'a ait olduğu söylenmiştir. Bu görüşün doğru olduğu kabul edilirse bu konuda şu söylenebilir: Telef edilen bu kısım (bekaret) akitle hak edilmesi nedeniyle malî değeri olan bir şey hükmündedir. İnsanın bir parçası olması nedeniyle de malî olmayan şeylerden sayılır. Bir şey iki asıl arasında bulunduğunda her iki asılla ilgili hükümler uygulanır. Bekaretin mâlî özelliği olması nedeniyle "kölenin bekareti bozduğu delille sabit olduğunda köle bunun karşılığında satılır" dedik. Bekaretin mal olmaması özelliği nedeniyle de kölenin ikrarı ile borç sabit olmaz. Çünkü kölenin borç karşılığı alacaklılara teslim edilmesi yanlışlıkla yapılan bir fiil nedeniyle gerekli olur. Ancak kölenin kasten yaptığı bir fiilde kısas gerekli olur. Halbuki bekareti bozma konusunda hiçbir şekilde kısas uygulanamaz. Bundan dolayı köleyi diğer tarafa teslim etmek de gerekli olmaz. Köleyi vermek imkansız olduğundan geriye kölenin bu suçun bedelini ödemek üzere satılması şıkkı kalmaktadır. Ancak bu, efendi hakkında bir delille sabit olduğunda geçerli olur.

Ticaret yapmasına izin verilen köle, kendi cariyesi ile evlendiğini ve bekaretini bozduğunu ikrar etse Ebû Hanîfe ve Muhammed (rh.a.)'e göre, köle özgür kılınıncaya kadar efendi mehre hak kazanamaz. Çünkü nikah ticarî işlerden değildir. Bu konudaki ikrarda ticaret yapmasına izin verilen köle ile kısıtlı olan köle birbirine eşittir. Ebû Yusuf (rh.a.) ise özgür kadın konusunda hükmün böyle olduğunu belirtmiştir. Ebû Süleyman (rh.a.)'ın rivayetinde ise cevabı mutlak olarak belirtmiştir. Ebû Hafs (rh.a.)'ın rivayetinde "kadın yetişkin ise" kaydı getirilmiştir. Çünkü mehir hakkı nikah akdi ile doğar. Nikah akdi ise ticaretle ilgili işlerden değildir. Kadın köle ile evlenmekle mehir hakkının geciktirilmesine razı olmuş olur. Kadın cariye ise ve onu efendisi evlendirmişse, köle olan koca özgür kılınıncaya kadar efendi mehir alamaz. Çünkü efendi, hakkının ertelenmesine razı olmuştur. Efendi evlendirmemişse, kocadan mehir derhal istenir. Çünkü cariyenin bekaretini

bozmayla ilgili olan şey, malî değeri olan bir şeydir. Bu nedenledir ki satış akdinde bu koşul olarak ileri sürülebilir. Cariyenin bekareti efendinin mülkiyetine dahildir. Ticaret yapmasına izin verilen kölenin efendinin malını telef ettiğini ikrar etmesi, tazmini (ödemeyi) yüklenmesi konusunda geçerli olur. Dolayısıyla bu durumda ticaret yapmasına izin verilen köle, nikah akdi değil de telef nedeniyle mehri öder. Cariye dul ise, onu evlendiren izinli köle özgür kılınıncaya kadar efendisine bir şey ödemez. Çünkü burada köle cinsel ilişki ile herhangi bir malı telef etmiş değildir. Burada mehir nikah akdi nedeniyle gerekli olmuştur. Ticaret yapmasına izin verilen kölenin bu konudaki ikrarı efendisi hakkında geçerli olmaz. Bu ticarî bir iş değildir. Ebû Süleyman (rh.a.)'ın nüshasında bundan sonra şu söylenmektedir: "Köle, bakire olan cariyeyi evine götürmüşse ve bu durum biliniyorsa efendi seçim hakkına sahiptir. Dilerse gasp fiili nedeniyle bekaret bedelini ödettirebilir. Cinsel ilişki nedeniyle ödettirmeyi isterse köle özgür kılınıncaya kadar herhangi bir şey alamaz. Ne Ebû Süleyman (rh.a.)'ın nüshasında, ne de "İkrar" kitabında Ebû Yusuf (rh.a.)'a ait bu ayrım anılmamıştır. Âlimlerimizden bazıları (rh.a.) şöyle demişlerdir: Bu ayrım Ebû Yusuf değil, Ebû Hanîfe ve Muhammed (rh.a.)'in görüşlerine göre yapılan bir ayrımdır. Çünkü köle, cariyeyi efendisinin evinden götürdüğünde onun tümünü gaspetmiş olur. Ticaret yapmasına izin verilen köle, gasp nedeniyle olan ödeme borcundan derhal sorumlu olur. Efendi cariyenin yitirilen bekaretini ödettirmek isterse, Ebû Hanîfe ve Muhammed (rh.a.)'e göre cinsel ilişkiden değil bunun öncesindeki gasp fiiline dayanarak ödettirebilir. Nitekim kölenin bakire bir cariyeyi gaspettiğini ve bekareti alındıktan sonra geri verdiğini bizzat görsek köle gasp nedeniyle ödemede bulunur. Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre ise burada cinsel ilişki ile bekaret yok edildiği için, efendisinin hakkı nedeniyle efendi ona derhal ödettirebilir. Dolayısıyla tıpkı mal telef etme ikrarında bulunmak gibi bu konudaki ikrarı da geçerli olur.

[18/150]

Ticaret yapmasına izin verilen köle bir cariye satın aldığını ve onun bekaretini bozduğunu ikrar etse, daha sonra cariyenin gerçek sahibi çıksa, köle cariyenin mehrini derhal ödemekle yükümlüdür. Çünkü burada bekaretin bozulması ticarî bir işlemin yani satım akdinin peşinden meydana gelmiştir. Bu akit olmasaydı köleye ceza gerekli olurdu. Ticarî bir işlem nedeniyle gerekli olan ödeme borcu, ticarî ödeme cinsinden olduğundan kölenin bu borcu ikrarı derhal geçerli olur. Önceki durum ise bundan farklıdır. Çünkü orada ödeme nikah akdi nedeniyle gerekli olmuştur. Nikah akdi ise ticarî bir işlem olmadığından kölenin borcu ikrarı derhal geçerli olmaz. Bu konularda ödemeyi gerektiren nedenin dikkate alınması gerektiğini şu durum göstermektedir: Satıma vekil olan bir kişi malı geçersiz bir akitle satsa ve alıcı da bunu teslim alsa, alıcı tıpkı gaspta olduğu gibi burada da akitte belirlenen bedeli değil malın değerini öder. Ancak bunu vekil eden değil, vekil tahsil eder. Çünkü malın değeri, vekilin yaptığı akitle gerekli olmuştur. Bu, gerçekte mal ödemesi ise de akit nedeniyle olan ödemeye kıyas edilir. Muhammed

(rh.a.) *"el-Asl"* da şöyle demiştir: "Nitekim köle, kendisinin fiili sonucu olsun olmasın cariyenin gözünün kendisi yanındayken kör olduğunu cariyenin kendisinin telef olduğunu ikrar etse ödemekle yükümlü olmaz. Ancak cariyenin bekaretinin cinsel ilişki olmaksızın kendisinin yanındayken bozulduğunu ikrar etse, sahibi çıkan malı ödediği gibi ödemekle yükümlü olur. Bu, nikah ile bu mesele arasındaki farkı ortaya koymaktadır Nıkah akdinde maı, kişinin fıili olmaksızın ortadan kalktığında kişi ödemekle yükümlü olmaz.

Ticaret yapmasına izin verilen köle, şüphe yoluyla küçük kızla cinsel ilişkide bulunduğunu ve onun bekaretini bozduğunu ikrar etse Ebû Hanîfe ve Muhammed (rh.a.)'e göre kendisine bir şey gerekmez. Ebû Süleyman (rh.a.)'ın nüshasında da böyledir. Ebû Hafs (rh.a.)'ın nüshasında ise: "Ebû Hanîfe, Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre" denilmektedir. Bununla kastedilen, köle özgür kılınıncaya kadar odemekle yükümlü olmamasıdır. Çünkü şüphe yoluyla birleşme nedeniyle mehrin gerekli olduğunu ikrar etmesi nıkah nedeniyle mehrin gerekli olduğunu ikrar etmesi gibidir. Nikah konusunda özgür kadın meselesinde özgür oluncaya kadar köleye bir şey gerekli olmadığını açıklamıştık. Bu da onun benzeridir. Ebû Hafs (rh.a.)'ın nüshasında belirtilen bilgilerden anlaşılmaktadır ki Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre kadının "yetişkin" olmakla nitelendirilmesi geçersizdir. Cinsel birleşme nedeniyle olan ödeme cinayet ödemesidir. İster ticaret yapmasına izin verilsin isterse kısıtlı olsun, kölenin cinayet ikrarında bulunması geçerli değildir. Çünkü onun yaptığı ikrar efendisi aleyhindedir. [18/151]

Yine köle, bir cariye ile şüphe ile cinsel ilişkide bulunarak onun bekaretini aldığını, efendisinden izinsiz olarak onunla birlikte olduğunu ikrar etse Ebû Hanîfe ve Muhammed (rh.a.)'e göre ikrar geçerli olmaz. Çünkü şüphe ile birleştiğini ikrar etmesi nikah ile birleştiğini ikrar etmesi gibidır. Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre ise kadının idrarı toplu olarak (dağılmaksızın çıkıyorsa) köleye ne derhal ne de daha sonra bir şey gerekmez. Çünkü Ebû Yusuf (rh.a.)'un kabul ettiği kurala göre bekaretin bu şekilde bozulmuş olması "Hadler/Cezalar" kitabında belirtildiğine göre mehri değil özgür kadında tam bir diyeti gerektirir. Dolayısıyla söz konusu ikrar aslında cinayet ikrarı olur. Kölenin bu ikrarı ise geçerli değildir. Ebû Süleyman (rh.a.) nüshasında şöyle denmiştir: "Kadının idrarı toplu olarak çıkıyorsa mehir konusunda kölenin sözü kabul edilir. Mehir derhal kölenin borcu olur. Bakireliği bozma konusunda ise sözü kabul edilmez. Çünkü bu şekilde bekâret bozma, özgür kadında diyetin üçte birini ve mehri gerektirir. Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre kölenin ikrarı mehir hakkında geçerlidir. Nitekim nikah meselesinde de köle, efendisinin evlendirmesi olmaksızın cariyenin bekaretini bozduğunu ve onunla birleştiğini ikrar etse sözü kabul edilmez. Çünkü bu cinayetin getirdiği bir ödemedir. Ebû Hafs (rh.a.) nüshasında ise şöyle denmiştir: "Kadının idrarı toplu olarak çıkıyorsa, kölenin mehirle ilgili sözü kabul edilmez. Mehir onun borcu olmaz." Bu rivayetin delili de şudur: Burada cinayet, cinsel birleşme ile gerçekleşmiştir. Bekaretin birleşme ile kalkmış olmasına

itibar edilmez. Mehrin gerekli olması yalnızca birleşme itibarıyladır. Bu, Ebû Yusuf (rh.a.)'un ilk meseledeki "cariye dul ise" sözüne benzemektedir. Ticaret yapmasına izin verilen kölenin cinayet ikrarı ise tıpkı kısıtlı kölenin ikrarı gibi asla geçerli olmaz. Ebû Süleyman (rh.a.) nüshasında söylenen doğruya daha yakındır.

Ticaret yapmasına izin verilen kölenin belirli bir malda veya birden fazla malda başka biriyle ortak olduğunu ikrar etmesi geçerlidir. Çünkü ortaklık, ticaretle ilgili akitlerden olup ticaretle uğraşanların yaptığı bir işlemdir. Kölenin bunu ikrar etmesi geçerli olur.

Mufâvada şirketi ikrarında bulunursa elindeki malların tümü konusunda ikrar geçerli olur. Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi köle, mufâvada ortağı olmaya elverişli olmadığından mufâvada şirketi sabit olmaz. Kölenin bunu ikrarı geçersiz olur. Bu ikrar, lehine ikrarda bulunulanın kölenin elindeki malın yarısında hak sahibi olması konusunda geçerli olur. Çünkü köle elindeki malın tümünü başkası lehine ikrar etme ehliyetine sahiptir. Yarısını ikrar etmesi de böyledir. Daha önce belirttiğimiz gibi mufâvadanın sabit olmaması, malda ortaklığın sabit olmamasını gerektirmez.

Ticaret yapmasına izin verilen kölenin efendisi dinden çıkmış olsa, kölesine ister Müslüman iken izin vermiş olsun ister dinden çıktıktan sonra izin vermiş olsun, bu dinden çıkmadan sonra efendi ister Müslüman olsun ister öldürülsün, Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre efendinin dinden çıkması zamanında kölenin yaptığı ikrarlar, kısıtlı kölenin yaptığı ikrar gibidir. Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre ise kölenin ikrarı geçerlidir. Çünkü onlara göre dinden çıkanın kullanımları askıda kalmaz. Aynı şekilde onun mülkü de, dinden çıkma nedeniyle askıda kalmaz. Dolayısıyla köle ticaret konusunda önceki gibi izinli olmaya devam eder. Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre ise dinden çıkma ile dinden çıkanın canı Müslüman olmasına bağlı duruma geldiği gibi mülkü de böyledir. Bu nedenle dinden çıkanın malındaki kullanımı askıdadır (geçerli olması Müslüman olmasına bağlıdır). Efendinin kölesine izin vermesi, daha önceden köle üzerindeki mutlak mülkiyetine dayanarak gerçekleşmişti. Dinden çıkma sonrasında efendinin mülkiyeti askıda olma durumuna gelince köle izinli olmaya devam etmez. Dinden çıkmadan sonra daha önceki iznin hükmü devam etmeyince, dinden çıkmadan sonra yeni izin verilmesi öncelikle geçerli olmaz. Bu nedenle dinden çıkan efendinin izinli kölesinin ikrarı tıpkı kısıtlı kölenin ikrarı gibidir.

[18/152]

Ticaret yapmasına izin verilen cariye doğum yaptığında, ister borcu olsun ister olmasın, çocuğu ticaret konusunda izinli olmaz. Çünkü cariyenin çocuğu efendinin mülküdür. Çocuk izine ehil duruma gelip efendi ona izin vermedikçe ticaret yapamaz. Kitâbet akdi böyle değildir. Çünkü kitâbet akdi yapmış olan cariyenin çocuğu anası hükmündedir. Çünkü kitâbet, bağlayıcı bir haktır. Çocuğuna da geçer. Annenin ticaret yapmasına izin vermek ise bağlayıcı bir hak olmadığından

bu hak çocuğuna geçmez. Ayrıca kitâbet akdinin amacı özgür kılmaktır. Çocuk, bu amaca ehil olarak anasından doğmaktadır. Oysa ticarete izin vermede amaçlanan şey kullanımdır. Çocuk anasından doğduğunda buna ehil değildir.

İşçinin elindeki malı birisi için ikrarı

İşçi elinde az veya çok ticaretle ilgili, mal, para ne varsa bunların belli bir kişiye ait olduğunu ikrar ederek "ben onun işçisiyim" dese bu ikrar geçerli olur. Çünkü o kendi emeğini söz konusu kişi lehine ikrar etmiştir. İşçinin bütün bunları ikrarı nedeniyle ikrar tarihi itibarıyla elinde bulunanların tümü söz konusu kişiye ait olur. İşçinin bunlarda bir hakkı olmaz. İkrar özel olarak (belirli mallar veya borçlar için) yapıldığında geçerli olduğu gibi, genel olarak yapıldığında da geçerli olur. Muhammed (rh.a.) şöyle demiştir: "Böyle olmakla birlikte yiyecek ve giyecekler konusunda istihsan delili ile bunların işçiye ait olduğuna hükmederim". Kıyasa göre bunlar da lehine ikrarda bulunulan kişiye aittir. Çünkü işçi, elinde az veya çok ne varsa hepsini diğer kişi lehine ikrar etmiştir. Ancak Muhammed (rh.a.) istihsana göre hükmederek şöyle demiştir: "İşçinin bunlara ihtiyacı vardır. Onun bunlara ihtiyaç duyması bunları kendisi için aldığını gösterir. Dolayısıyla mufâvada şirketinde yiyecek ve giyeceğin mufâvada kapsamından istisna edilmesi gibi burada da bunlar ikrar kapsamından istisna edilir". Bu, şu meseledeki istihsana benzer: İşçi ustasının evinde çalıştığında, işçi ile usta iş elbisesinin kime ait olduğunda anlaşmazlığa düşseler, diğer eşyaların aksine elbise konusunda işçinin sözü kabul edilir.

İkrar tarihinde işçinin elinde ne olduğu bilinmiyorsa, işçi daha sonra "ben bu malı ikrardan sonra elde ettim" dediğinde bu söz kabul edilir. Çünkü onun elindeki mal ancak onun açıklaması ile bilinebilir. Daha önce açıkladığımız gibi, ikrarda bulunanın açıklama yapmasının gerekli olduğu tüm ikrarlarda, onun sözü kabul edilir.

İşçi "elimde falan konudaki ticaretle ile ilgili olarak bulunan şeylerin tümü falan kişiye aittir" diye bir ikrarda bulunsa, ikrar tarihinde elinde bulunan o konudaki ticarî mallar söz konusu kişiye ait olur. Çünkü işçi ikrarını bununla sınırlamıştır. Bu ticaret dışındaki şeyler, lehine ikrarda bulunulan kişiye ait olmaz. Bu malın ne olduğunu açıklama konusunda işçinin sözü kabul edilir. Aynı şekilde işçi, söz konusu maldan elinde bulunan bir miktarın ikrardan sonra eline geçtiğini iddia etse yeminle birlikte sözü kabul edilir. Çünkü yaptığı ikrar ile onun açıklama yapmasına olan ihtiyaç ortadan kalkmamıştır. Dolayısıyla onun bu konudaki açıklamasını kabul etmek gereklidir.

İşçi elinde bulunan ticaret malı veya eşyanın belli bir kişiye ait olduğunu iddia etse, elinde de senetler ve mallar bulunsa bunların tümü, lehine ikrarda bulunulan kişiye ait olur. Çünkü bunların tümü ticaretle ilgilidir. Senetlerde yazılı olan alacaklar ticaret nedeniyle gerekli olmuştur. Bu alacaklar bir açıdan mal gibidir. Dolayısıyla genel olarak yapılan ikrar bunları da içine alır.

İşçi elinde bulunan yiyeceğin (taamın) belli bir kişiye ait olduğunu ikrar etse, elinde de buğday, arpa, susam ve hurma bulunsa bunlardan yalnızca buğday söz konusu kişinin olur. Çünkü ikrar edilen şey ticaretle ilgili şeyler cinsindendir. "taam" sözcüğü ticaretle ilgili kullanıldığında bundan yalnızca buğday anlaşılır. Biz bunu daha önce açıklamıştık. İşçinin elinde hiç buğday olmasa, ikrarda belirlenen konuda, yani sözü söyleyenin elinde ikrar edilen mal bulunmadığı için lehine ikrarda bulunulan bir şey alamaz.

Allah daha iyi bilir.

KÖLE ÖZGÜR KILMA KONUSUNDA YEMİN VE İKRAR

[18/153]

Bir kimse "falan yemin ederse veya yemin etmesi koşuluyla veya yemin ettiğinde veya yemin edince veya yemini ile birlikte bin dirhem alacağı vardır" dese, söz konusu kişi de yemin etse, ikrarda bulunan borcu inkar etse, para kendisinden alınamaz. Çünkü bu ifade ikrar değil, bahse girişmektir. Yani burada kişi ikrarı bir koşula yani karşı tarafın yemin etmesi koşuluna bağlamıştır. Sözü koşula bağlamak, tıpkı istisnada olduğu gibi sözü ikrar olmaktan çıkarır. Bu ifade koşul gibi kabul edilmediği taktirde, sözü söyleyen karşı tarafın yeminini borcun gerekli olması için neden kılmış olur. Oysa davacının yemini malda hak sahibi olmak için delil olmaz. Din, yemini karşı tarafın hakkını ortadan kaldırmak için koymuştur. Dolayısıyla yemin hak sahibi olmak için neden olamaz. Kişinin neden olmayan bir şeyi neden kılma yetkisi yoktur.

Bir kimsenin yemin etmesi koşuluna bağlayarak, köle özgür kılmak

Borçtan kurtarmayı da aynı şekilde bahse (gerçekleşip gerçekleşmeyeceği belli olmayan durumlara) bağlamak da aynı şekilde geçersizdir. Alacaklı borçluya "yemin edersen borçtan kurtulmuşsun" derse, borçtan kurtarmayı gerçekleşmesi şüpheli olaya bağlamış olur. Oysa borçtan kurtarma türünden kullanımlar gerçekleşmesi şüpheli durumlara bağlanamaz.

"İddiayı inkar eden kişinin yemini dinen onun borçtan berî olmasını gerektirmez mi?" denilirse;

Şöyle deriz: Borçtan kurtulmayı gerektiren şey bizzat yeminin kendisi değildir. Çünkü davalı, mahkeme dışında yemin etse, bununla borçtan kurtulmaz. Aynı şekilde mahkemede yemin etmesi durumunda da borçtan kurtulmaz. Görmez misin bu yeminden sonra davacının ortaya koyacağı delil dinlenir. Ancak ortada ikrar, yeminden kaçınma veya tanıklar gibi bir delil yoksa davalının yemininden sonra davacı davayı sürdüremez. Bu, yeminin borçtan kurtarmayı gerektirmesinden değildir. Aksine dava delil bulununcaya kadar ertelenmiş olur.

Alacak iddiasında hakemin rolü

Alacaklı alacağı olduğunu iddia etse, taraflar bir kişiyi hakem belirleseler, hakem borçluya yemin ettirse dava sona erer. Çünkü dava açısından hakem, yargıç konumundadır. Yargıcın huzurunda yapılan yeminle, bir delil bulunmadıkça dava

sona erer. Davalı yeminden kaçınır da hakem onun aleyhine borçla hükmederse, tıpkı yargıcın hükmü gibi geçerli olur. Temel prensibe göre; Bir kimse yeminden kaçındığında aleyhine hüküm verilebiliyorsa, o kişi bu durumda yemin ettiğinde dava sona erer. Yeminden kaçındığında aleyhine hüküm verilemiyorsa, onun yemin etmesiyle dava sona ermez. Daha önce açıkladığımız üzere yargıç huzurunda yeminden kaçınmak ikrar hükmündedir. "Dava" konusunda bu meselenin başka ayrıntıları da ele alınmıştır.

Daha önce haklarında özgür kılma hükmü bulunmadığı bilinen bir erkek, kadın, temyiz çağındaki bir çocuk, buluntu çocuk, bir başka kişinin kölesi olduğunu ikrar etseler, bu ikrarlar geçerlidir. Çünkü lehine ikrarda bulunulan kişi ona kölesine uyguladığı şeyi uygulayabilir. Ergin kişinin bu ikrarının geçerli olmasında bir sorun yoktur. Çünkü o kendisi hakkında olası bir şeyi ikrar etmiştir. Ortada dinen onu yalanlayan bir delil de yoktur. Çocuğa gelince; aslında çocuk kölelik ikrarında bulunduğunda ikrarının geçerli olmaması gerekirdi. Çünkü çocuğun ikrarı kendisine zararlı olan şeylerde değil yararlı olan konularda geçerlidir. Kölelik ikrarında bulunmak ise ona yararlı olan şeylerden değildir. Ancak çocuk temyiz çağında olduğundan tıpkı ergin gibi onun kendisi hakkındaki sözünü geçerli saymak gerekli olmuştur. Görmez misin o kendisinin özgür olduğunu, onu elinde bulunduran ise köle olduğunu iddia etse çocuğun sözü kabul edilir. [18/154] Özgürlük konusunda onun sözünü dikkate almak gerekli olduğundan, bunun zıddında da sözünü dikkate almak gereklidir. Nitekim yine çocuk Müslüman olduğunda inanç konusunda onun sözünü geçerli saymak gerekli olduğu gibi dinden çıktığında da sözü geçerli sayılır. Diğer yandan bu ikrar kısa vadede onun yararınadır. Çünkü bununla efendisinden nafaka almaya hak kazanmaktadır. Ayrıca onun kölelik ikrarında bulunması, özgürlük iddiasında bulunmaması ve lehine ikrarda bulunduğu kişiye tabi olması anlamına gelir. Bununla da lehine ikrarda bulunulan kişi onun üzerinde hakim olur. Lehine ikrarda bulunulan kişinin onun üzerinde hakim olmasından sonra elindekinin köle olmasını iddia etmesi durumunda, tıpkı temyiz çağına ulaşmamış çocuğun durumunda olduğu gibi lehine ikrarda bulunulan kişinin sözünü kabul etmek gerekli olur.

İkrarda bulunan kişi aslen özgür olup onun bu durumu biliniyorsa kölelik ikrarında bulunması geçerli olmaz. Çünkü aslen özgür olması itibarıyla dînen onun ikrarı yalanlanmıştır. Bu ikrar, özgürlüğünü iptal edip kendisi üzerinde başkasına köle olma kullanımını meydana getirme anlamına gelir. Bu ise hiç kimsenin yetkisi dahilinde değildir.

Nesebi sabit olanın başkası lehinde nesep ikrarı

Başkasının özgür kıldığı kişi olan bir kimse, bir kişi lehine kölelik ikrarında bulunsa ikrar geçerli olmaz. Çünkü onun velâsı[55] kendisini özgür kılana aittir. Vela

[55] **Velâ /الولاء:** Kişinin kendi mülkünde bulunan bir köleyi özgürlüğüne kavuşturması sebebiyle kölenin veya muvâlât sözleşmesi nedeniyle başka bir kimsenin mirasçısı olma hakkını kazanması.

tıpkı nesep gibidir. Belli bir insandan nesebi bilinen bir kimse başka biri lehine nesep ikrarında bulunduğunda bu geçerli olmadığı gibi burada da vela ikrarı geçerli olmaz. Ancak onu özgür kılan kişi bu ikrarı doğrularsa ikrar geçerli olur. Çünkü onun hakkı ikrarın geçerli olmasını engelliyordu. Onun doğrulamasından sonra bu engel ortadan kalkmıştır. Nesep ise böyle değildir. Bilinen nesep sahibi, ikrarda bulunanı doğrulasa bile onun nesebi lehine ikrarda bulunulan kişi lehine sabit olmaz. Çünkü velânın aksine nesep sabit olduktan sonra hiçbir şekilde geçersiz duruma gelmez.

Özgür kılınan cariye dinden çıkıp düşman ülkesine (dârulharbe) sığınsa sonra esir edilse, ardından özgür kılınsa, onun velâsı ilk özgür kılana değil ikinci özgür kılana ait olur. Burada ilk özgür kılanın doğrulaması, kendi hakkını ortadan kaldırma konusunda geçerlidir. Bu nedenle velâ, lehine ikrarda bulunulan kişiye ait olur.

Bir kimsenin elinde bulunan köle, başka birinin kölesi olduğunu ikrar etse, köleyi elinde bulunduran ise "sen benim kölemsin" dese, zilyedin sözü kabul edilir. Çünkü köle, ikrarda bulunduğu anda kendisi üzerinde geçerli bir hakimiyeti kalmamıştır. Zilyet onun mülkiyetine sahip olduğundan bu konuda onun sözü kabul edilir. Köle hiç kimsenin elinde değilse kölenin sözü kabul edilir. Çünkü onun üzerinde hiç kimse hak sahibi değildir. Bu durumda iki kişiden biri lehine ikrarda bulunmakla ona tabi olmuştur. Dolayısıyla onun üzerinde lehine ikrarda bulunulan kişinin hakimiyeti sabit olur. Köle hükmen, lehine ikrarda bulunulanın elinde gibi kabul edilir. Onun mülkü olur.

Köle bir kumaş beyazlatıcısının veya yazı öğreten kişinin elinde olsa, o kişi "sen benim kölemsin" dese, köle de "aksine ben falanın kölesiyim, beni sana o teslim etti" dese, söz konusu kişi de kölenin kendisine ait olduğunu iddia etse, bu konuda beyazlatıcı ve yazı öğreten kişinin sözü kabul edilir. Çünkü köle, kölelik ikrarında bulununca kendisi üzerindeki hakimiyeti geçersiz olmuştur. Dolayısıyla onun mülkiyeti konusunda onu elinde bulunduranın sözü geçerli olur. Ancak köle "ben özgürüm" dediğinde durum farklıdır. Çünkü burada kendisi üzerine kölelik ikrarında bulunmamıştır. Dolayısıyla kendi üzerindeki hakimiyeti geçerlidir. Kendisi üzerindeki en yakın zilyetlik yine kendisine aittir. Dolayısıyla onun üzerinde başkasının zilyetliği sabit olmaz.

Bir kişinin elinde bulunan cariye, "ben falanın ümmü velediyim[56] veya mükâtebiyim yahut müdebberiyim" dese, söz konusu kişi de onu doğrulasa, zilyet "aksine sen benim cariyemsin" dese Ebû Hanîfe ve Muhammed (rh.a.)'e göre zilyedin sözü kabul edilir. Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre ise cariye ve lehine ikrarda bulunulanın sözü kabul edilir. Çünkü cariyenin özgürlük hakkına sahip olduğu

[56] **Ümmü veled /** ـ ام: Sahibinden çocuk dünyaya getiren cariyedir. Efendisi ölünce özgür olur.

iddiasında bulunması, gerçekten özgür olduğunu iddia etmesi gibidir. Cariye "ben özgürüm" deseydi onun sözünü kabul etmek gerekli olur ve zilyedin bir delil olmadıkça onun üzerinde hakkı bulunmazdı. Burada da öyledir. Bunu şöyle açıklayabiliriz: [18/155]

Kitâbet akdi yapan cariye, tıpkı özgür kadın gibi kendisi üzerinde söz sahibi olur. Tıpkı kadının özgür olduğunu iddia etmesi durumunda olduğu gibi mükâtep olduğunu iddia etmesi durumunda kadın üzerinde zilyet olduğunu iddia eden kişinin hakimiyeti sabit olmaz. Bu, Ebû Yusuf (rh.a.)'un kendisiyle hükmettiği bir çeşit istihsandır. Kıyasa göre kadının sözünün kabul edilmesi gerekir. Çünkü kadın kendisi üzerindeki hakimiyeti ortadan kaldıran kölelik ikrarında bulunmuştur. Bundan sonraki iddiası bir delil olmadıkça dinlenmez. Görmez misin kadın zilyede karşı yukarıda geçen durumlardan her hangi birini iddia etseydi, delil olmadıkça sözü kabul edilmezdi. Zilyetten başkasına karşı iddia ettiğinde de durum böyledir. Lehine ikrarda bulunulan kişinin kadını doğrulaması, zilyet hakkında delil değildir. Doğrulamanın olmasıyla olmaması onun açısından birbirine eşittir.

Lehine ikrarda bulunulan kişi "o benim cariyemdir. Müdebber değildir" dese ittifakla bu konuda zilyedin sözü kabul edilir. Lehine ikrarda bulunulan müdebberlik konusunda cariyeyi doğruladığında da böyledir.

Kadın "ben falanın cariyesiydim. O beni özgür kıldı" dese, söz konusu kişi de kadını doğrulasa, hükmün nasıl olacağı konusunda yukarıdaki uyuşmazlık geçerlidir. Ebû Hanîfe ve Muhammed (rh.a.)'e göre kadın, zilyedin cariyesi olur. Çünkü kadın önce cariye olduğunu ikrar etmiş peşinden, sonradan meydana gelen bir durum nedeniyle cariyeliğin ortadan kalktığını iddia etmiştir. Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre kadın özgürdür. Çünkü o zilyedin kölesi olduğunu ikrar etmemiş, kendisinin şu an özgür olduğunu iddia etmiştir. Zilyet açısından kadının aslen özgür olduğunu iddia etmesiyle bu şekildeki iddiası birbirine eşittir. Ancak Ebû Yusuf (rh.a.)'un bu görüşü doğru değildir. Çünkü kadının aslen özgür olduğunu iddia etmesi bizzat kadının sözü ile tamamlanmaktadır. Bir başkasının özgür kıldığı kişi olduğunu iddia etmesi ise ancak söz konusu kişinin doğrulamasından sonra tamamlanmaktadır. Bir başkasının doğrulaması zilyet hakkında delil değildir.

Bir kimsenin elinde bulunan bir çocuk "ben falanın oğluyum. Benim annem onun ümmü veledidir" dese, zilyet ise "sen benim kölemsin. Annen de benim cariyemdir" dese ve lehine ikrarda bulunulan kişi "o benim oğlumdur" iddiasında bulunsa, Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre hüküm önceki meselenin hükmüyle aynıdır. Hem çocuk hem de annesi zilyede ait olur. Çünkü çocuk kendisinin, zilyedin kölesinin bir parçası olduğunu ikrar etmiştir. Bu konuda cariyenin sözü, zilyet aleyhine geçerli olmadığı gibi, onun bir parçası olan oğlunun sözü de geçerli olmaz. Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre ise önceki meselede olduğu gibi burada da çocuğun sözü kabul edilir. Çünkü bu konuda istihsânen cariyenin sözü geçerli sayılır.

Muhammed (rh.a) ise şöyle demiştir: "Burada istihsânen çocuğu özgür sayarım. Onu, nesep iddiasında bulunan kişinin oğlu kabul ederim. Aynı şekilde çocuk, elinde bulunduğu kişi hakkında "ben senin şu ümmü veledinden doğma oğlunum" der de efendi onu yalanlarsa istihsânen yine çocuğu özgür kabul ederim." "İkrar" konusunun bazı nüshalarında Muhammed (rh.a.)'in bu sözü söylediği açıkça belirtilmiştir. Bu görüşün delili şudur: Burada çocuk, ister zilyedin ister başkasının oğlu olduğunu iddia etsin, sonuçta aslen özgür olduğunu iddia etmektedir. Aslen özgür olduğunu iddia etmesi durumunda tıpkı "ben aslen özgürüm" deyip başka bir şey söylememesi durumunda olduğu gibi onun sözü kabul edilir. Ebû Hanîfe (rh.a) ise şöyle demektedir: Burada çocuğun yaptığı ikrarın hükmü, lehine ikrarda bulunulan kişinin doğrulamasına dayanmaktadır. Dolayısıyla bununla, çocuğun kölelikten özgür kılınarak özgürlüğe kavuştuğunu iddia etmesi birbirine eşittir. Çocuğun "ben aslen özgürüm" demesi bundan farklıdır. Çünkü burada sözün hükmü başkasının doğrulamasına bağlı değildir.

Bir kimsenin elinde bulunan köle "sen beni özgür kıldın" dese, efendi ise onu yalanlasa, ittifakla onun kölesi olmaya devam eder. Çünkü o kendisinin köle olduğunu ikrar etmiş, ardından da, sonra meydana gelen bir nedenle köleliğin ortadan kalktığını iddia etmiştir. Delil olmadıkça onun sözü kabul edilmez. [18/156]

Bir kimse kendi kölesini özgür kıldıktan sonra, hem o hem de köle, kölenin gerçekte başkasına ait olduğunu ikrar etseler, lehine ikrarda bulunulan kişi de kölenin kendisine ait olduğunu iddia etse, kölenin özgür kılması konusunda hüküm uygulanmamış olsa, köle ve onu özgür kılanın sözleri kabul edilir. Çünkü köle kendisi hakkında, aksine bir hükmün uygulanmadığı olası bir şeyi ikrar etmiştir. Bu nedenle ikrarı geçerli olur. Özgür kılındığı söylenen kişi köle olur. Bu mülk onu özgür kılanın doğrulamasıyla, lehine ikrarda bulunulan kişiye ait olur. Bundan, kişinin sahip olmadığı köleyi özgür kıldığı anlaşılmış olur. Kölenin özgür kılınmasından sonra kendisine ceza, kısas veya sadece özgür kişilere uygulanan bir hüküm uygulanır. Yargıç da bu hükmü yürürlüğe koyarsa, bu kişi yeniden köleliğe döndürülemez. Çünkü o, dînen ikrarı konusunda yalanlanmıştır. İkrarda bulunan kişi dînen yalanlandığında ikrarı dikkate alınmaz.

Kölenin efendisi, köleyi başkasından gaspettiğini ikrar ederse, kölenin değerini öder. Çünkü onun kendisi aleyhindeki ikrarı geçerlidir. Köle üzerinde özgür kılma işleminin uygulanmasından sonra köleyi geri vermek imkansız duruma geldiğinden, onun değerini öder.

Efendi, kölenin kendisine bağışlandığını veya onu satın aldığını iddia etse, ancak delili bulunmasa, köleyi bağışladığı veya sattığı söylenen kişi ise bunu yapmadığına yemin etse, köleyi özgür kılan onun değerini öder. Çünkü o, köleyi ona sahip olmak üzere aldığını ikrar etmiştir. Köleyi geri vermesi imkansız duruma geldiği için değerini vermesi gerekir.

Bir kimse çalıştırmak üzere ücretle bir köle tutsa, sonra da onun kendi kölesi olduğunu iddia etse, sözü kabul edilmez. Çünkü başkasından köleyi kiralamakla, tıpkı köleyi satın alma ve başkasından hizmet ettirmek üzere alma durumunda olduğu gibi, kölenin mülkiyetinin o kişiye ait olduğuna tanıklık etmiş olmakta yahut köle üzerinde hakkı olmadığını ikrar etmektedir. Bundan sonra köle üzerinde mülkiyet iddiasında bulunmakla çelişkiye düşmüştür. Onun bu iddiası dinlenmez. Köle, kimin kölesi olduğunu ikrar ederse onun olur. Bu da köleyi kiraya verendir.

Bir kimse "annem falanın cariyesiydi. Ben kesinlikle özgür olarak doğdum" dese bu konuda onun sözü kabul edilir. Çünkü o annesinin köleliğini ikrar etmiştir. Onun bu ikrarı annesi hakkında delil olmaz. Ayrıca annenin köle olması çocuğun da köle olmasını gerektirmez. Nitekim mağrurun (evlendiği kadının özgür olduğu kendisine söylendiği halde sonradan kadının cariye olduğunu anlayan ve böylelikle aldatılan kişi) çocuğu aslen özgür olduğu halde, çocuğun annesi cariyedir. Annenin cariye olmasının çocuğu etkilemediğinin delili şudur: Bir kimse bir cariyenin belirli bir şahsa ait olduğunu ikrar etse, kendi elinde de o cariyenin çocuğu bulunsa çocuk, lehine ikrarda bulunulana değil ikrar edene ait olur. Annenin başkasına ait olduğunu ikrar etmesi çocuğun da başkasına ait olduğunu ikrar etme anlamına gelmediği gibi, çocuk kendi annesinin cariye olduğunu iddia ettiğinde de kendisinin köle olduğunu ikrar etmiş olmaz.

Bunu şöyle açıklayabiliriz: Aslen özgür olduğu bilinen bir kimse "benim ninem cariye idi" derse bununla ne kendisinin ne de ana-babasından birinin köle olduğunu ikrar etmiş olmaz. "Annem falanın cariyesi idi" demesi durumunda da böyledir. Söz konusu kişi, ikrar edenin köle olduğunu iddia ederse delil getirmesi gerekir.

Aslen özgür olup olmadığı bilinmeyen bir kadın bir adamla evlendikten sonra, kendisinin başkasına ait olduğunu (yani başkasının cariyesi olduğunu) ikrar etse, kendisi ile ilgili olarak, olması olası bir söz söylediği için o kişinin cariyesi olur. Ancak onun sözü nikahın geçersizliği konusunda geçerli olmaz. Çünkü kadının başkasına ait olduğunu ikrar etmesi sonucu başkasının cariyesi olması, nikahın geçersizliğini gerektirmez. Cariyenin nikahı efendisinin izniyle geçerli olur. Kocanın babası, kadının nesebinin kendisine ait olduğunu iddia eder ve kadın da bunu doğrularsa, bu durumda nikah bozulur. Çünkü kadının nesebinin, kocanın babasına ait olması nikahın olmamasını gerektirir. Nikaha aykırı bir durumun bulunması nedeniyle meydana gelen şey, kadının ikrarına bağlanmaz. Bu meselede kadının cariye olması nikahın bozulmasını gerektirmediğinden, kadının cariyeliği sadece kadının ikrarı ile sabit olur. Kadının ikrarı ise koca hakkında delil olmaz. Ayrıca temel kurala göre, kadının ikrarı, kocanın hakkını telafi edebildiği ve zararını giderebildiği durumlarda hüküm açısından koca hakkında geçerli olur. Telafi [18/157]

edilmesi ve kocadan zararın giderilmesi mümkün olmayan hiçbir hükümde, kadının cariye olması bir etki etmez. Bu nedenledir ki koca kadının ikrarından önce mehri vermiş olsa, mehir borcundan kurtulmuş olur. Çünkü bu hükümde kadının sözünü kabul edersek koca bundan zarara uğrar. Bu zararı kendisinden gidermesi de mümkün değildir. Kadının cariye olduğunu ikrar etmesinden sonra koca mehri ona verirse mehir borcundan kurtulmuş olmaz. Kadının sözünü koca hakkında geçerli saydığımızda şunu görürüz: Koca kadından önce mehri efendiye vermekle kendi zararını ortadan kaldırma hakkına sahip idi. Buna göre koca, karısını bir kere boşadıktan sonra kadın cariye olduğunu ikrar etse, boşama sayısı iki olmuş olur. Ancak koca, karısını iki kere boşadıktan sonra kadın cariyelik ikrarında bulunsa böyle olmaz. Aynı şekilde kadın bir hayızla iddet bekledikten sonra cariye olduğunu ikrar etse, iddeti iki hayız olur. Ancak iki hayzın geçmesinden sonra cariyelik ikrarında bulunursa böyle olmaz. Buna göre kadının cariyelik ikrarında bulunmasından önce doğurduğu çocuklar özgürdür. Onların özgürlüğünü ortadan kaldırma konusunda kadının sözü kabul edilmez. Aynı şekilde ikrar anında annesinin karnında bulunan yani ikrar üzerinden altı ay geçmeden doğan çocuklar hakkında da ikrar geçerli olmaz. Bundan sonra doğan çocuklara gelince, Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre çocuklar köle olur. Burada sınır altı aydır. Çünkü eşler arasında cinsel ilişkinin helal olması hükmü devam etmektedir. Muhammed (rh.a.)'e göre ise çocuklar özgürdür. Çünkü koca nikah ile çocuklarının özgür olması hakkını elde etmiştir. Sabit bir hakkı ortadan kaldırma konusunda kadının sözü kabul edilmez. Çocukların köle olması konusunda kadının sözünü kabul edersek, koca ancak cinsel ilişkiden uzak durmakla önleyebileceği bir zararla karşılaşır. Bu ise onun sabit hakkını ortadan kaldırmak demektir.

Ebû Yusuf (rh.a) ise şöyle demektedir: Bu, özgür bir kimsenin cariyeden doğan çocuğudur. Tıpkı kadının cariyeliğinin delille sabit olması durumunda olduğu gibi, burada da çocuklar köle olur. Çünkü çocuklar annenin parçasıdır. Özgürlük ve kölelik konusunda anaya bağlıdır. Koca, karısının cariye olduğunu bildiği halde onu gebe bırakmakla doğacak çocuğun köle olmasına razı olmuştur. Kadının ikrarından önce ana karnında çocuğun bulunması durumu ise bundan farklıdır. Ayrıca burada çocuğun köleliği hakkında kadının ikrarını kabul etmek kocaya zarar vermez. Çünkü koca cinsel ilişki sırasında spermini kadının rahminin dışına boşaltabilir. Ayrıca çocuk nikahın bir semeresidir. Nikah akdi ile elde edilmez. Bu nedenle kadın ihtiyar veya kısır olsa, koca evliliğe son verip vermeme konusunda seçim hakkına sahip olmaz. Koca, nikah akdi ile çocuğun kendisine sahip olma hakkına bile sahip olamazken çocuğun, özgür olması niteliğine nasıl sahip olabilir? Bu nedenle çocuğun köle olması hükmü açısından kadının ikrarını kabul ettik.

Aslen özgür olup olmadığı bilinmeyen bir kişinin çocukları ve bu çocukların anneleri bulunsa, daha sonra adam bir başkasının kölesi olduğunu ikrar etse bu ikrar kendisi ve malı hakkında geçerli olur. Çünkü haber verdiği şey, doğru olma

olasılığı bulunan bir konudur. Onun sözü; çocukları, çocukların anneleri, kendisinin müdebberleri, mükâtepleri hakkında geçerli olmaz. Çünkü onlar özgürlüğü veya özgür olma hakkını elde etmişlerdir. Bu durumda ikrarda bulunanın köle olması, söz konusu kişilerin haklarının geçersiz olmasını gerektirmediğinden onun sözü bu kişiler hakkında geçerli olmaz.

Özgür olup olmadığı bilinmeyen bir kadının elinde zinadan doğma küçük bir çocuk bulunsa, kadın kendisinin cariye olduğunu ve çocuğunun da belli bir kişinin kölesi olduğunu ikrar etse, kadının sözü hem kendisi hem de çocuğu hakkında kabul edilir. Çünkü çocuk kendisini ifade etme çağında olmadığından, onu elinde bulunduranın onun hakkındaki sözü kabul edilir. Görmez misin çocuğun aslen özgür olup olmadığı bilinmese, onu elinde bulunduran kadın çocuğun kendi kölesi olduğunu iddia etse, kadının sözü kabul edilir. Çünkü çocuk o kadının elindedir. Kadın elindeki çocuğun başkasına ait bir köle olduğunu ikrar ettiğinde de böyledir. Çocuk konuşabilecek durumda olur ve "ben özgürüm" derse onun sözü kabul edilir. Çünkü kendisini ifade edebilen (mümeyyiz) bir çocuk, baliğ hükmündedir. Başkası onun üzerinde mülk sahibi olamaz. Aksine onun kendi üzerindeki hakimiyeti başka herkesten daha kuvvetlidir. Bu nedenle özgür olması konusunda onun sözü kabul edilir. **[18/158]**

Aslen özgür olup olmadıkları bilinmeyen karı-koca, kendilerinin ve konuşamayan (temyiz çağına ulaşmamış) çocuklarının bir kişinin kölesi olduğunu ikrar etseler, belirttiğimiz nedenle ikrar geçerli olur. Karı-koca "biz falanın, oğlumuz ise falanın kölesidir" deseler, onların efendisi ise çocuk konusunda onları yalanlasa, karı-koca ile birlikte çocuk da o efendiye ait olur. Çünkü karı kocanın kendilerinin köle olduğunu iddia etmesi, kendileri üzerindeki hakimiyetlerini ortadan kaldırır. Onların kendilerindeki hakimiyeti geçersiz duruma gelir. Kölelik ikrarından sonra, zilyedin onlar üzerindeki hakkını ortadan kaldırma konusunda, onların sözleri kabul edilmeyeceği gibi, lehine ikrarda bulunulan kişi lehine onların çocuğu üzerinde sabit olan hakkı ortadan kaldırma konusunda da onların sözü kabul edilmez.

Bir kimse bir kadının kendi cariyesi olduğunu, kadın ise iddia eden kişinin kendi kölesi olduğunu iddia etse, bu iki insanın aslen özgür olup olmadıkları bilinmese ve bunlardan birisi diğeri üzerinde zilyet olmasa, her biri diğerinin iddiasını doğrulasa bu iddialar geçersiz olur. Çünkü her birinin diğerini doğrulaması, kendisinin köleliğini ikrar etmesi demektir. Her biri aynı anda karşı tarafın efendisi ve kölesi olamayacağından iki ikrar arasında bir aykırılık vardır. İkrarlar arasında aykırılık olunca ikisi de geçersiz olur. Bunlardan birini uygulamak diğerinden daha öncelikli değildir. Bu ikisinden biri diğerinden daha önce ikrarda bulunursa, sonra ikrarda bulunan, karşı tarafın tekrar doğrulaması durumunda önce ikrarda bulunanın kölesi olur. Çünkü onun kendi köleliğini ikrar etmesi karşı

tarafın kölelik ikrarını reddetmesi anlamını taşır. Bu da geçerlidir. Bu, kendisi lehine yapılan ikrarı ortadan kaldırır. Geriye ikinci kişinin kendi köleliğini ikrar etmesi kalmıştır. Lehine ikrarda bulunulan bunu doğrularsa, ikinci kişi birincinin kölesi olur. Ne doğrular ne de yalanlarsa hiçbirisi diğerinın kölesi olmaz. Çünkü ilk kişinin ikrarı ikincinin reddi ile geçersiz olmuş, ikinci ikrarla, ikrarda bulunanın doğrulaması geçersiz olmamıştır.

Bir kimse bir kişiye "ben senin kölenim" dese, diğeri de "hayır" dese, daha sonra da "evet sen benim kölemsin" dese, ikrarda bulunan onun kölesi olur. Çünkü ikrarla sabit olan kölelik, karşı tarafın inkarı ile ortadan kalkmaz. Tıpkı nesep ikrarında olduğu gibi, red ile reddolmayan bir şey için ikrar yapıldığında, ikrar edilen şey karşı tarafın ikrarı doğrulamasına bağlı duruma gelir. Görmez misin bir kişinin elinde olan bir kişi "ben senin kölenim" dese, o kişi de "hayır" dedikten sonra "evet" dese, ikrarda bulunan onun kölesi olur. Lehine ikrarda bulunulanın, ikrar eden üzerinde zilyetliği bilinmediğinde de hüküm böyledir.

Zilyet, bir kişiye "elimdeki şu kişi senin kölendir" dese, o kişi "hayır" dedikten sonra "o benim kölemdir" dese, köle zilyede ait olur. Çünkü zilyet bir başkası lehine mülkiyet ikrarında bulunmuştur. Mülkiyet ikrarı, lehine ikrarda bulunulanın reddetmesi ile geçersiz olur. İkrar red ile geçersiz duruma geldikten sonra lehine ikrarda bulunulanın ikrarı doğrulaması herhangi bir şey gerektirmez.

Bundan önceki mesele ise böyle değildir. Çünkü oradaki kölelik ikrarıdır. Kölelik ikrarı ise red ile ortadan kalkmaz. Çünkü red ile ancak bir kişiden diğerine geçmesi mümkün olan şeyler ortadan kalkar. Bu nedenle önceki meselede, lehine ikrarda bulunulanın sonradan ikrarı doğrulaması geçerli olur.

Muhammed (rh.a) *"el-Asl"* da şöyle demiştir: "Bu mesele öncekine benzemez. Çünkü önceki meselede kölelik ikrarında bulunan, hiç kimsenin zilyetliğinde değildi." Muhammed rh.a.)'in bu görüşü güçlü değildir. Önceki meselede açıkladığımız üzere ikrarda bulunanın, lehine ikrarda bulunulanın elinde olmasıyla olmaması arasında bir fark yoktur. Aradaki esas fark bizim orada belirttiğimiz husustur.

Köleyi elinde bulunduran kişi bir diğer kişiye "bu senin kölendir" dese, o kişi de "aksine o senin kölendir" dedikten sonra "evet o benim kölemdir" dese, buna dair delil getirse, delili kabul edilmez. Çünkü "aksine o senin kölendir" sözü ikrarı red ve kölenin mülkiyetini karşı taraf lehine ikrar etmektir. Bundan sonra kölenin kendisine ait olduğunu iddia etmekle çelişkiye düşmekte, önceki ikrarı kaldırmaktadır. Aynı şekilde kişi "bu köle falana aittir" diye ikrarda bulunduktan sonra o kölenin kendisine ait olduğuna delil getirse, çelişki nedeniyle delili kabul edilmez.

Başkası elindeki bir evi iddia etmek

Bir kimse, elinde olmayan bir ev için "şu odası hariç bu ev benimdir" şeklinde bir iddiada bulunsa, zilyet bunu inkar etse, davacı evin tümünün kendisine ait

olduğuna dair delil getirse, davacı "ev benimdi, ben onu sattım" derse delili kabul edilir. Çünkü tanıklar her ne kadar onun iddia ettiğinden daha fazlasına tanıklık etseler de davacı, doğruluk olasılığı bulunan bir şey söylemek suretiyle iddia ile tanıklığın arasını uyuşturmuştur. Böylelikle de tanıklarını yalanlama durumundan kurtulmuştur. Davacı "ev hiç benim olmadı" derse, bu ifadesi ile tanıklarını yalanlamış olmaktadır. Çünkü tanıklar evin tümünün davacıya ait olduğuna tanıklık etmişlerdir. Davacı tanıklarını yalanladığında onların tanıklıkları geçersiz olur. Davacı hiçbir şey söylemezse yargıç kendisine bu konuda soru sorar. Çünkü hüküm, davacının yapacağı açıklamaya bağlı olarak değişmektedir. Bu nedenle hakim kendisine soru sorar. Davacı bir delil getirirse delili kabul edilmez. Çünkü görünüşe göre o tanıklarını yalanlamaktadır. Tanıklar, onun iddia ettiğinden daha fazlasının ona ait olduğuna tanıklık etmektedirler. Ancak davacı dava ile tanıklık arasını bulma imkanına sahipti. O, görünüşte tanıklarını yalanlama durumunu ortadan kaldırarak, tanıklık ve dava arasını bulmaktan kaçındığında tanıklarını yalanlamış olur. Görmez misin yargıç bu delile göre hüküm verdikten sonra davacı "ev hiç benim olmadı" dese bu sözüyle yargıcın hükmünü geçersiz kılma hakkına sahip olmaz. Aynı şekilde başlangıçta da davacı açıklama yapmadığında yargıç hüküm vermez.

İddia ile tanıklık arasında miktar farkı olması

Buna göre bir kimse diğerinde bin dirhem alacağı olduğunu iddia etse, tanıklar ise onun iki bin dirhem alacağı olduğunu söyleseler, davacı "benim onda yalnızca bin dirhem alacağım vardır" derse, tanıklarını yalanlamış olur. Davacı "benim onda iki bin dirhem alacağım vardı. Bin dirheminden onu kurtardım" derse getirdiği delil kabul edilir. Davacı açıklama yapmaktan kaçınırsa tanıklık geçersiz olur. Bu her iki konuda da istihsana göre verilmiş hükümdür. Kıyasa göre ise delil kabul edilir. Çünkü deliller kanıtlardandır. İmkan oranında ve dava ile delilin arasını bulmak mümkün olduğu sürece delile göre hareket etmek gereklidir. Burada delile göre uygulama yapmayı engelleyen durumun ortadan kalkması imkansız değildir. Kıyas bunu gerektirmekle birlikte daha önce açıkladığımız gibi burada dış görünüş açısından kişinin kendi tanıklarını yalanlama durumu bulunduğundan istihsan gereği delil geçersiz sayılmıştır.

Bir cariye, kendisinin bir kişiye ait olduğunu ikrar etse, lehine ikrarda bulunulan kişi de onu satsa, satım geçerli olur. Çünkü kadın üzerinde mülkiyet, kadının ikrarı ile sabit olmaktadır. Bir şey üzerindeki mülkiyet o şeyde kullanımda bulunma yetkisi verir. Satımdan sonra cariye kendisinin özgür kılındığını iddia etse ve satım akdinden önce satıcının kendisini özgür kıldığına veya kendisinin aslen özgür olduğuna dair delil getirse, istihsana göre delili kabul edilir. Kıyasa göre ise delil kabul edilmez Çünkü o satım akdine ve alıcıya teslim edilmeye razı olmuştur. Bu, daha önce satıcının kendisini özgür kılmadığını ikrar etme anlamına gelir. Dolayısıyla bundan önce özgür kılındığını iddia etmekle çelişkiye düşmüş olur. Kadın aslen özgür olduğunu iddıa ettiğinde ise, daha önce kölelik ikrarında

bulunduğu için açık bir çelişkiye düşmüş olur. Davada çelişki olduğunda delil kabul edilmez. Kıyas bunu gerektirmekle birlikte Muhammed (rh.a) istihsana göre hüküm vererek şöyle demiştir: Çelişki davayı ortadan kaldırır. Kadının özgür kılındığına dair delil ortada dava olmaksızın kabul edilir. Çelişki bulunması durumunda da böyledir. Muhammed (rh.a) *"el-Asl"* da bunun gerekçesini şu şekilde belirtmiştir: "Çünkü bu, cinsellikle ilgili bir konudur." Bunun anlamı şudur: Kadınla birleşmenin haram olması Allahu Teâlâ'nın hakkıdır. Dolayısıyla bu konuda getirilen delil, davasız olarak da kabul edilir. Ancak gerekçe kuvvetli değildir. Çünkü davada çelişki, cariyenin delilini kabul etmeyi engellemediği gibi, Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre daha önce davanın bulunmaması, daha sonra kölenin özgür olduğuna dair getirilen delilin kabul edilmesini engellese bile, çelişki kölenin delilini kabul etmeyi de engellemez. Çünkü çelişki, sabit olduktan sonra iptal edilebilen şeylerde etkilidir. Kişinin aslen özgür olması kesin bir şekilde sabit olduktan sonra iptal
[18/160] edilemez. Özgür kılma sabit olduktan sonra da bundaki çelişki delilin kabul edilmesini engellemez. Nitekim nesep davasında da çelişki, davanın geçerliliğini engellemez. Öyle ki lanetleşme yapan erkek kendisini yalanladığında nesep kendisinden sabit olur.

Bir kimse bir köleyi satarak alıcıya teslim etse ve bedelini teslim alsa, alıcı da köleyi teslim alıp evine götürse, köle kendisini ifade edebilecek durumda olduğu halde bütün bu durumlarda sesini çıkarmasa, köleliği ikrar etmiş olur. Çünkü o satım ve teslime rıza göstermiştir. Dinen bu ancak köle hakkında sabit olur. Bu kişinin kendisinin köle olduğunu işaretle ikrar etmesi açıkça ikrar etmesi gibidir. Bundan sonra özgür olduğunu iddia ederse kabul edilmez. Çünkü o kendisinin tamamladığı bir şeyi yıkmaya / ortadan kaldırmaya çalışmaktadır. Ancak özgür olduğuna dair delil getirirse delili kabul edilir. Çelişkiye düşmüş olması bunu engellemez.

Kişi bir kişiyi rehin olarak veya cinayet karşılığında başkasına verdiğinde de aynı durum geçerlidir. Çünkü bunlar, malda yapılan kullanımlardır. Bu ancak teslim edilen kişinin köle olması ile geçerli olur. Teslim edilen kişinin buna uyması kölelik ikrarında bulunması anlamına gelir. Bir kişiyi bir başkasının yanına ücretle çalışmaya verdikten sonra ücretle verilen kişi "ben özgürüm" derse, mesele öncekilerden farklı olur. Çünkü ücretle vermek, kişinin kendisi değil ondan elde edilecek yarar üzerinde yapılan bir kullanımdır. Bir kimseyi ücretle başkasının yanına vermenin geçerli olması, ücretle verilen kişinin köle olmasını gerektirmez. Özgür bir kimsenin yararları da kendisinin veya vekilinin yaptığı teklif ile başkasına devredilebilir. Bu durumda onun yararı diğer kişiye ait olur. Görmez misin bir kişiye hizmet eden biri "ben özgürüm" dese onun sözü kabul edilir. Kişi birisinin yaptığı ücret sözleşmesi ile başkasına hizmet ettiğinde de böyledir.

Bir malı kirayla tutmanın, onun sahibi olmadığını ikrar olması

Ücret sözleşmesi, hizmet eden kişinin kendi köleliğini ikrar etmesi değil, ücretle tutan kişinin hizmetçinin kendisine ait olmadığını ikrar etmesi anlamına gelir. Kişi ücretle bir kişiyi tuttuktan sonra onun kendi kölesi olduğunu iddia etse sözü kabul edilmez. Çünkü bir kişiye sahip olan onun yararlarına da sahip olur. Böyle olduğu halde doğrudan başkasının yararını elde etmek üzere akit yapma girişiminde bulunması, onun mülkiyetine sahip olmadığını ikrar anlamını taşır. Bir şeyin yararını başkası lehine teklifte bulunmak ise malın mülkiyetini başkası lehine ikrar etme anlamına gelmez.

Bir malı âriyet olarak istemenin, ona sahiplenilmediğini ikrar olması

Bir kimse diğerine "bu köleyi bana iğreti olarak ver de bana hizmet etsin" dese iğreti olarak isteyen kişi, kölenin kendisine ait olmadığını ikrar etmiş olur. Nitekim daha önce açıkladığımız üzere köleyi ücretle tutmak isteyen de kölenin kendisine ait olmadığını ikrar etmiş olur.

Başka bir bölgeden gelen birinin yanında kendisine hizmet eden adamlar, kadınlar ve çocuklar bulunsa, kişi onların kendi kölesi olduğunu iddia etse, söz konusu kişiler ise kendilerinin özgür olduğunu iddia etseler, onlar özgür olurlar. Çünkü kendini ifade eden kişiler üzerindeki zilyetlik kuvvetli değildir. Söz konusu kişiler İranlı, Zenci veya Habeşli olduğunda da hüküm böyledir. Çünkü bu nitelikler kişinin aslen özgür olmasına engel değildir. Bu kişilerin davacı elinde olduğu biliniyorsa hüküm yine böyledir. Çünkü onların kendileri üzerindeki hakimiyetleri, davacının hakimiyetinden daha güçlüdür. Onlar, kendilerinin davacının mülkü olduğunu ikrar etmedikleri sürece özgür oldukları konusunda sözleri kabul edilir.

Bir kadın, satışa arzedildiği halde buna ses çıkarmasa, köleliğini ikrar etmiş olmaz. Erkek için de aynı durum geçerlidir. Çünkü bu durumlarda ses çıkarmama, birden fazla anlama gelebilir. Susma, "bu kişi ben özgür olduğum halde beni nasıl satışa arzedebilir?" diye şaşkınlıktan kaynaklanmış olabileceği gibi, hafife alma veya satan kişi gayri ciddi kullanımda bulunduğu için onun sözüne önem vermeme nedeniyle olmuş olabilir. Bu nedenle sessiz kalma, köleliği ikrar etme olarak kabul edilemez.

Bir kişi bir kadını başkası ile evlendirse kadın da bunu ikrar etse, daha sonra kadını evlendiren o kadının kendi cariyesi olduğunu iddia etse, sözü kabul edilmez. Çünkü kadının evlenmeye razı olması, tıpkı ücretle çalıştırılmaya razı olması durumunda olduğu gibi kölelik ikrarında bulunma anlamına gelmez. Özgür kadın da nikah akdinin tarafı olabilir.

Bir kimse bir kadınla kitâbet akdi yapsa veya mal karşılığı kadını özgür kılsa, yahut kadın; "benimle kitâbet akdi yap veya beni kendime sat veya beni falana sat veya beni falana rehin ver veya falan kadınla benim mülkiyetim karşılığında evlen veya eşinden benim mülkiyetim karşılığında hul' yap" dese, bunların tümünde köleliğini ikrar etmiş olur. Çünkü kadının söylediği şeyler ancak onun köle olarak kabul edilmesi durumunda geçerli olur. Kadının bunları ifade etmesi kendisinin

[18/161]

köle olduğunu ikrar etmesi anlamına gelir. Ancak kadın "beni ücretle falana ver" derse, daha önce de belirttiğimiz gibi kölelik ikrarında bulunmuş olmaz.

Bir kimse diğerine "beni özgür kıl" dese, köleliği ikrar etmiş olur. Çünkü özgür kılma ancak kölelikten sonra, köleye sahip olan kişi tarafından yapıldığında geçerli olur.

Kişi başkasına "sen dün beni özgür kılmadın mı? veya sen dün beni özgür kılmadın" dediğinde de köleliğini ikrar etmiş olur.

Allah daha iyi bilir.

NİKAH İKRARI

Bır kadının bir erkeğe "beni boşa" demesinin nikah i olması

Bir kadın bir erkeğe "beni boşa" dediğinde nikah ikrarında bulunmuş olur. Çünkü kadın, dinen ancak geçerli bir nikahtan sonra geçerli olabilecek bir şeyi istemiştir. Bu, kadının açıkça nikah ikrarında bulunması gibidir. Bunun gerekçesi şudur: "Boşama" sözcüğü nikah bağını çözerek serbest bırakmak anlamında kullanılır. "Beni boşa" sözüyle kadın sanki 'benim üzerinde sahip olduğun nikah bağını çözerek beni serbest bırak" demiş olmaktadır. Kadın "bin dirhem karşılığında bana hul' yap" dediğinde de böyledir. Hatta burada sözun nikah ikrarı anlamına geldiği daha açıktır. Çünkü bu sözle kadın bedel ödemeyi üstlenmiştir. Kadının bedel ödemesi ancak hul' yoluyla nikah mülkiyetinin onun üzerinden kalkması ile gerekli olur.

Kadının b erkeğe k ancak evlilikte çerli b r etmesi

Kadın "sen dün beni bin dirhem karşılığında boşadın veya sen bana zıhar[57] yaptın yahut sen bana îlâ[58] yaptın" dediğinde de nikahı ikrar etmiş olur. Çünkü kadının bildirdiği bu durumlar ancak nikahın geçerli olmasından sonra söz konusu olabilir. Kadının bunları 'krar etmesi nikahı ikrar etme anlamına gelir

Erkek "bir mal karşılığı benden hul' yoluyla ayrıl" dediğinde o kadınla evlendiğini ikrar etmiş olur. Çünkü mal karşılığı hul' ancak aralarında geçerli bir nikahtan sonra olabilir.

---

[57] **Zıhâr / الظهار** : Bir kimsenin eşinin vücudunun tamamını veya yarısı, üçte bir gibi bir oranını ya da baş, boyun gibi vücudun tümüne delalet eden bir organını anası, kız kardeşi gibi kendisi ile ebediyyen evlenemeyeceği bir kadının, bakması haram olan bir organına benzetmesidir.

[58] **Îlâ / الايلاء**: Kocanın han mına yaklaşmamak üzere yemin etmesidir Böyle bir yeminde bulunan kocaya "mûlî", kendisine îlâ yapılan kadına "mûlâ minhâ" denir. İlâ üç kısma ayrılır:

a. Îlây-ı Muvakkat; dört ay, sekiz ay... gibi bir vakitle kayıtlı olan îlâdır.

b. Îlây-ı Müebbed; ebediyen yaklaşmamak üzere yapılan îlâdır.

c. Îlây-ı Mechûl; belli bir müddet belirtilmeksızın veya ebediyet kaydı konulmaksızın yapılan îlâdır. Îlâ süresinde koca hanımına hiç yanaşmazsa bir bâin talak meydana gelmiş olur. Bu süre içinde han m na yaklaşırsa kefâret gerekir Sure dolmadan 60 gun peşisıra kefaret orucu tutarsa karısına talaksız dönebilir

Kadın "beni boşa" der ve koca da "boşanıp boşanmamayı tercih et veya boşanma konusunda senin işin senin elindedir" derse, nikah ikrarında bulunmuş olur. Çünkü boşama konusunda kadına yetki vermek (talâkı tefvîz etmek) ancak geçerli nikahtan sonra olur.

Bir erkek bir kadına "Allah'a yemin ederim ki sana yaklaşmayacağım" dese bununla o kadının kendi karısı olduğunu ikrar etmiş olmaz. Çünkü bu söz farklı anlamlara gelebilir. Erkek, kadın üzerinde bir hakka sahip olmadığından kendisini kadından engellemiş olabilir. Yahut o kadına zarar vermeyi kastetmiş olabilir. Birden fazla anlama gelebilen bir sözü delil olamaz. Ayrıca bu söz, eşler arasında nikahın gerekli kıldığı şeyi (eşlerin birbirine yaklaşmasını) ortadan kaldırmaktadır. Akdin gereğini ortadan kaldırmak akdi ikrar etme anlamına gelmez.

Bir erkek bir kadına "sen bana haramsın veya bâinsin yahut kesin olarak benden ayrısın" dediğinde de nikah ikrarında bulunmuş olmaz. Çünkü burada kadını haram olmakla nitelendirmiştir. Nikah akdi ise bunun zıddı olan helalliği gerektirir. Erkeğin kadını haramlıkla nitelendirmesi nikahı ikrar etme anlamına gelmez. Ancak kadın "beni boşa" dedikten sonra erkek yukarıdaki sözlerden birini söylerse, o zaman nikahı ikrar etmiş olur. Çünkü boşama konuşması sırasında yukarıdaki sözlerden birisi söylendiğinde bunların boşama için söylendiği kesinleşmiş olur. Bu nedenle o sözlerin boşama olması için niyete ihtiyaç yoktur. Kişinin boşamayı gerçekleştirmesi nikahı ikrar etme anlamına gelir.

Bir erkek bir kadına "ben sana îlâ yaptım veya zıhar yaptım" derse nikah ikrarında bulunmuş olur. Çünkü îlâ ve zıhar erkeğin yalnızca geçerli bir nikah akdi ile evli olduğu kadına karşı yapabileceği kullanımlardır. Erkek kadına "sen bana anamın sırtı gibisin" derse nikahı ikrar etmiş olmaz. Çünkü bu söz, kadının erkeğe haram olduğunu bildirmektedir. Haramlık ise nikah akdinin gereğinin zıddıdır.

Erkek kadına "ben seni dün boşamadım mı?" derse hem nikahı hem de boşamayı ikrar etmiş olur. Çünkü bu soru, pekiştirme amacıyla kullanılır. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: **[18/162]**

﴿ أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِّنكُمْ ﴾

"Size içinizden elçiler gelmedi mi?" (el-En'âm 6/130) Yani "size içinizden elçiler gelmiştir" demektir. Boşamayı pekiştirmek ise ancak nikahtan sonra mümkün olur. Bu nedenle yukarıdaki sözle kişi hem nikahı hem boşamayı ikrar etmiş olur.

Erkek kadına "ben dün seni boşadım mı?" dese boşamayı değil nikahı ikrar etmiş olur. Çünkü boşama ancak nikahtan sonra olur. Dolayısıyla bu nikahı ikrar etme anlamına gelir.

Kadın erkeğe "bu benim senden olma oğlumdur" dese, erkek de "evet" dese, kadının özgür olduğu biliniyorsa, her ikisi nikah ikrarında bulunmuş olur. Çünkü nesebin sabit olması yatak hakkından dolayıdır. Yatak hakkında da aslolan

geçerli olan yatak hakkıdır. Din geçersiz olanı değil geçerli olan yatak hakkını ister. Özgür kadın üzerinde geçerli yatak hakkı ancak nikahla sabit olur. Şu durumda her iki tarafın nesep konusunda görüş birliği içinde olmaları nesebin nedeni olan nikah konusunda da görüş birliği içinde olmaları anlamına gelir.

Allah daha iyi bilir.

MÜKÂTEP VE ÖZGÜR KİŞİNİN İKRARI

Mükâtep satın aldığı bir malın bedeli veya borç alma yahut gasp nedeniyle özgür bir kişi veya köle lehine borç ikrarında bulunsa, bu kendisini bağlar. Çünkü ikrar, ticarî işlerdendir. Kitâbet sözleşmesi ticarî konularda köle üzerinden kısıtlamanın kaldırılmasını gerektirir. Mükâtep, kitâbet bedelini ödeyemez duruma gelirse ikrar ettiği borç geçersiz duruma gelmez. Çünkü onun ikrarı ile sabit olan, aleyhine getirilen delille sabit olmuş gibidir. Görmez misin ticaret yapmasına izin verilen bir köle borç ikrarında bulunduktan sonra efendisi ona kısıtlama getirse önceki ikrarı geçersiz olmaz. Mükâtebin ikrarı ise öncelikle geçersiz olmaz.

Mükâtep, efendisi lehine borç ikrarında bulunursa bu geçerli olur. Çünkü o, kitâbet akdiyle kendi kazancında hak sahibi olmuştur. Efendisi ona karşı yabancı konumundadır.

Kölenin kendi aleyhine suç (had) ikrarında bulunması geçerli olduğu gibi mükâtebin suç ikrarı da geçerlidir.

Mükâtep bir nikah nedeniyle mehir borcu bulunduğunu ikrar etse, bunu ödemesi gerekmez. Çünkü nikah ticarî işlerden olmadığı gibi koca açısından mal kazanmaya neden de değildir. Ancak Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre mükâtep, karısıyla birleştiğini ikrar ederse, bu durumda mehir ikrarı bağlayıcı olur. Bu, ticarete izin verilen kölenin, cinsel birleşme ikrarında bulunması gibidir. Ebû Yusuf (rh.a.)'un bu konudaki görüşünü daha önce açıklamıştık.

Mükâtep; özgür, cariye veya bir kız çocuğunun bekaretini parmağıyla bozduğunu ikrar etse, Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre bu bağlayıcı olur. Çünkü ticaret yapmasına izin verilen köle bunu ikrar etse, Ebû Yusuf'a göre derhal sorumlu tutulur. Mükâtep de böyledir. Ebû Hanîfe ve Muhammed (rh.a.)'e göre bu, cinayet ikrarı gibidir. Mükâtebin cinayet ikrarında bulunması, kitâbet akdi devam ederken geçerli olur. Çünkü bekaretin bozulması konusundaki cinayette diyet ödemek gereklidir. Mükâtebin kazancı da kendisinin hakkıdır. Mükâtep, diyeti ödemeden önce kitâbet bedelini ödeyemez duruma gelirse, Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre ikrar geçersiz, Muhammed (rh.a.)'e göre ise geçerli olur. Bununla kastedilen yargıcın cinayete hükmetmesinden önce mükâtebin bedeli ödeyemez duruma gelmesidir. Mükâtep, yargıcın hükmünden önce bedeli ödeyemez duruma gelirse, ikrarı geçersiz duruma gelir. Bazı âlimlerimiz (rh.a.) de böyle demişlerdir. Hâkim eş-Şehîd

(rh.a) de bu görüşü tercih etmiş ve bunu mükâtebin yanlışlıkla adam öldürdüğünü ikrar etmesi gibi kabul etmiştir. Ancak en doğru olan görüşe göre bu konuda hüküm tıpkı *"el-Asl"* da belirtildiği gibi mutlaktır. Çünkü yanlışlıkla adam öldürme, mükâtebin kendisine bağlıdır. Ancak yargıcın hükmü ile borç kendi mülkiyetinden kazancına geçer. Öyle ki mükâtep, diyeti ödemeden önce kitâbet bedelini ödeyemez duruma gelse, diyet karşılığında öldürülenin velilerine (yakın akrabalarına) teslim edilir. Parmakla bekaretin bozulması konusundaki cinayet ise, mükâtebin kendisine bağlı değildir. Çünkü mükâtep bu cinayet karşılığında karşı tarafa verilmez. Bu cinayet doğrudan mükâtebin kazancıyla ilgilidir. Yargıcın diyete hükmetmesinden önce veya sonra mükâtep, kitâbet bedelini ödeyemez duruma gelse bile, Muhammed (rh.a.)'e göre diyeti ödemek zorundadır. Muhammed'den bir görüşe göre, bu cezanın nedeni ikrar olduğu için, cinayet ikrarında olduğu gibi kitâbet bedelini ödemeden aciz olursa kendisine bir şey gerekmez. [18/163]

Mükâtep yanlışlıkla cinayet işlediğini ikrar ettikten sonra bu cinayetin diyetini ödemesine hükmedilir. O, diyetin bir bölümünü ödedikten sonra kitâbet bedelini ödeyemez duruma gelirse Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre diyetten kalan borç düşer. Çünkü bu borç kendisinden istenirse ikrarı nedeniyle istenir. Oysa mükâtebin cinayet ikrarı, efendinin hakkı olan şeyde delil olmaz. Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre diyetin kalan kısmını da ödemesi gerekir. Çünkü bu, yargıcın hükmü ile onun borcu olmuş ve diğer borçlara katılmıştır. Ancak yargıcın hükmünden önce mükâtep, kitâbet bedelini ödeyemez duruma gelirse diyetin kalan kısmı düşer. Çünkü kalan kısım henüz onun borcu durumuna gelmemiştir. Bu durumda, kitâbet bedelini ödeyemez duruma geldikten sonra diyet ikrarında bulunmuş gibi kabul edilir. Bütün bunlar Züfer (rh.a.)'in görüşlerinin aksine bizim kabul ettiğimiz hükümlerdir. Bu, "Diyetler" kitabında yer alan bir meseledir.

Özgür bir kimse, ticaret yapmasına izin verilen veya kısıtlı bulunan bir köle lehine borç veya ayn (belli bir mal) ikrar etse, kölenin efendisi köle yokken ikrar edilen şeyi ikrar edenden almak istese bunu yapamaz. Çünkü köle, ister izinli ister kısıtlı olsun, kendi kazancı üzerinde hak sahibidir. Kölenin kazancı ancak borçsuz olduğunda efendiye ait olur. Efendinin kölenin alacağını tahsil etmesi, ortada olmayan kişinin hakkını ortadan kaldırarak onun aleyhine hüküm verme anlamına geldiğinden kölenin ortada olmaması durumunda câiz olmaz.

Özgür bir kimse bir köle lehine emanet ikrarında bulunsa, köle ise bu emanetin başkasına ait olduğunu ikrar etse, köle ticaret konusunda izinli ise ikrar geçerli olur. Kısıtlı ise emaneti başkası lehine ikrar etmesi geçersizdir. Çünkü emanet alanın elinde bulunan emanet tıpkı emanet verenin elindeymiş gibi kabul edilir. Kölenin elinde bir mal olsa ve köle bunu başkası lehine ikrar etse, ticaret konusunda izinli ise ikrar geçerli olur. Kısıtlı ise geçerli olmaz. Bu meselede de böyledir.

Özgür bir kimse, iki kişiye ait bir köle lehine borç ikrarında bulunduğunda, efendilerden biri köleye ticaret konusunda izin vermiş diğeri vermemiş ise ikrar geçerli olur. Çünkü ikrarın geçerli olması hükmü, lehine ikrarda bulunulan kölenin ticarete izinli veya kısıtlı olmasına göre değişmez. Dolayısıyla ikrar geçerli olur. İkrar edilen şey kölenin kazancı olursa bu iki efendi arasında yarı yarıya ortak olur. Kölenin kazancı, kölenin mülkiyetine sahip olmakla elde edilir. Köleye ticaret konusunda izin vermek, kölenin kazancı üzerinde tek başına hak sahibi olmayı gerektirmez. Köleye verilen izin kölenin borcundan izin verenin payına düşen miktar konusunda etkili olur. Çünkü kölenin ekonomik değeri üzerinde borcun meydana gelebilmesi için, köleye ticaret konusunda izin verilmiş olması koşul olmakla birlikte, köleden kazanç elde etmek için ona izin vermiş olmak koşul değildir. Ancak kölenin borcu olduğunda kölenin kazancı, borç ödenmedikçe ticarete izin vermeyen kişiye ait olmaz. Açıkladığımız gibi kölenin kazancının efendiye ait olması, kölenin bu kazanç üzerinde ihtiyacının bulunmamasına bağlıdır. Görmez misin kısıtlı köle bir malı telef ederek borçlansa daha sonra da bir kazanç sağlasa bu kazanç borca harcanır. Efendilerden birinin ticaret izni verdiği köle borç ikrarında bulunsa, ikrar yalnızca izin verenin payında geçerli olur Çünkü kısıtlının ikrarı efendisi hakkında geçerli değildir. Ticarete izin vermeyen efendinin payı konusunda köle kısıtlıdır. Bu durumda efendilerden her birinin payı ikrar hükmü bakımından başlı başına bir köle gibi kabul edilir. Kölenin elinde bulunan kazanç ile borcu ödenir. Kalan da ikı efendi arasında yarı yarıya ortak olur. Ancak kölenin elindeki kazancın ticaret dışı bir yoldan, mesela bağış ve sadaka gibi bir nedenle elde edildiği biliniyorsa bu kazancın yarısı, borç ödenmeden önce ticarete izin vermeyen ortağa ait olur. Çünkü ticarete izin vermeyen ortağın köledeki payında kölenin ikrarı geçerli değildir. Aynı şekilde elde edilmesi için izin gerekli olmayan bağış vb. kazançlarda da durum böyledir. Ticaret yoluyla elde edilen kazanç ise böyle değildir. Çünkü bu kazanç ticaret ile elde edilmiştir. İkrar da ticarî işlerdendir. Ticari bir nedenle gereklı olan borç tıcaret yoluyla elde edilen kazanç üzerinden ödenir. Böyle bir durumda, tıpkı kölenin gözle görülen bir nedenle borçlanması durumunda olduğu gibi, ticarete izin vermeyen efendi ancak kölenin borcu ödendikten sonra pay alabilir.

[18/164]

Allah daha iyi bilir.

BELLİ BİR KİŞİDE HAKKININ OLMADIĞI İKRARI

Bir kimse "benim falanda bir hakkım yoktur" şeklinde bir ikrarda bulunursa, bu ikrar kendisi hakkında geçerli olur.

Birisinde hakkı olmadığını ikrar etmek

Çünkü o genel bir biçimde ikrarda bulunmuştur. İkrarda bulunanın, söz konusu kişide hiçbir hakkının bulunmaması mümkün olduğundan ikrarı genel bir

biçimde geçerli saymak mümkündür. İkrarda bulunanın bir açıklama yapmasına gerek olmaksızın, bu sözün gerektirdiği şeye göre davranmak mümkündür. Ancak kişi "elimde bulunanların tümü falana aittir" dediğinde durum farklı olur Bu sözün gereğine göre davranmak, ikrarda bulunanın bir açıklaması olmadıkça mümkün olmaz. Yine burada sözü genel olarak uygulamak da mümkün değildir. Çünkü kişinin eşi ve çocukları kendisinin elinde olduğu halde, bu şekilde yapılan ikrarla, lehine ikrarda bulunulana ait olmaz. Dolayısıyla ikrarda bulunanın açıklamasına başvurulma ihtiyacı vardır. Yukarıdaki gibi genel olarak yapılan ikrara ayn (metâ), deyn (alacak), kefillik, cinayet, kira ve had girer. Çünkü "falanda" sözcüğü bunların tümünü içerir. Daha önce bunu açıklamıştık. Bu sayılanların tümü mal olsun olmasın haktır.

Birisindeki hakları akl ıak (ıbra)

Kişi bir başkası hakkında "Falan üzerinde bana ait ne varsa o bunlardan kurtulmuştur" dediğinde de hukum böyledir. Ancak bu sözcüğün kapsamına emanet ve ödünç gıbi emanetler girmez. Çunkü "üzerinde" sözcüğü zımmette gerekli olan şeyler hakkında kullan ır. Bu nedenle de emanetler bu sözün kapsamına girmez. Çünkü emanet alan kişinin zimmetinde borç bulunmaz.

Kişi "O, onun yanında bana ait olan şeylerden kurtulmuştur" derse, bu söz yalnızca emanetleri kapsar. Gaspedilen şeyler ile, gereğine aykırı olarak elde bulundurulan emanetler tıpkı alacaklar gibi karşı tarafın zimmetinde ödemeyi gerekli duruma geldiğinden, bu ifadenin kapsamına girmez.

Kişi "onun tarafında bana ait ne varsa onlardan kurtulmuştur" dese emanetler ve gaspedilen şeylerin tümünden beri olur.

Bütün bu durumlarda alacaklı ikrardan sonra karşı tarafta bir hak iddiasında bulunsa, tanıklar bu hakkın borçtan kurtarmadan sonra meydana geldiğine tanıklık etmedikçe veya borçtan kurtarmadan daha sonra bir tarih bildirmedıkçe davacının delili kabul edilmez.

Çünkü önceki söylediği sözle genel olarak tüm haklardan kurtarılmıştır. Bundan sonra ancak genel olarak yapılan aklamanın dışında olduğu bilinen şeylerde dava dinlenir. Genel ifadeli bir sözcükle özel bir anlam kastedildiğine dair delil bulunmadıkça bu genel ifadeye göre hareket etmek gereklidir

[18/165]

Bir kimse "falan benim onun tarafındaki hakkımdan kurtulmuştur" dedikten sonra "yalnızca bazı haklardan kurtulmuştur" dese bu söz kabul edilmez. Çünkü ilk olarak kullandığı ifade hak cinsinden olan şeylerin tümünü kapsar. Bununla, lehine ikrarda bulunulan kişi, ikrar edenin kendisindeki haklarının tümünden kurtulur. Cins isim, tıpkı genel isim gibi cinsin tümünü kapsar.

Kefillik ve cinayet bedelinin durumu

Kişi "o, benim onun tarafındaki alacağımdan veya benim ondaki alacağımdan veya benim onun üzerindeki alacağımdan yahut benim ondaki hakkımdan kurtulmuştur" dediğinde de hüküm böyledir. Ancak haklardan kurtarma

yapıldığında buna kefillik ile kısas veya erşi gerektiren cinayet de girer. Çünkü bunlar da kişinin diğeri üzerindeki haklarındandır.

Suçlardan (Hadlerden) berâeti ikrar

Bir kimse "benim falan tarafında hakkım yoktur" dedikten sonra onun tarafında kazif (zina iftirası) veya hırsızlık suçu bulunduğunu iddia etse, bu konuda getireceği delil kabul edilmez. Ancak tanıklar, lehine ikrarda bulunulan kişinin iftira ve hırsızlığı ikrardan sonra yaptığına tanıklık ederlerse delil kabul edilir. Bununla alacak davası birbirine eşittir.

Kişi "falan bana yaptığı zina iftirasından kurtulmuştur" dedikten sonra iftira cezasının uygulanmasını istese, bunu yaptırabilir. Çünkü bu söz affetme hükmündedir. Bunun anlamı "falan bana yaptığı zina iftirasının gerektirdiği cezadan kurtulmuştur" demektir. Çünkü bizzat iftiranın kendisinden kurtulmak mümkün değildir. Bize göre zina iftirasından dolayı gerekli olan cazâ, ilgili kişinin affı ile düşmez. Önceki mesele ise böyle değildir. Çünkü orada kişi aslen hakkı olmadığını söylemektedir. Dolayısıyla orada kişi suçu düşürmemekte, iftira cezasını gerektiren nedenin gerçekleştiğini inkar etmektedir. Kişi "falan bana zina iftirasında bulunmamıştır" dedikten sonra mutlak olarak o kişi aleyhine zina iftirası iddiasında bulunursa bu dava dinlenmez. Kişi "benim falan tarafında hakkım yoktur" dediğinde de böyledir.

Kişi "falan benim iddia ettiğim hırsızlıktan kurtulmuştur" dese, lehine ikrarda bulunulan kişi ödemekle yükümlü olmadığı gibi eli de kesilmez. Çünkü hırsızlık davası açmak, malı çalınan kişinin hakkıdır. Bu dava, malı çalınanın isteği üzerine düşebilir. Görmez misin malı çalınan kişi malı hırsıza bağışlasa dava düşer. Dava düşünce mal konusunda da el kesme konusunda da hırsızlık suçu gerçekleşmiş olmaz.

Bir kimse "benim falanla bir ilgim yoktur" dedikten sonra, bu sözü söylemeden önce o kişide bir mal alacağı bulunduğuna delil getirse delili kabul edilir. Söylediği ilk söz geçersiz olur. Çünkü söylediği ilk sözde kişi diğer kişide bulunan hakkına değinmemiş, yalnızca kendisinden bahsetmiştir. Kişinin başkasında olan alacağı ile kendisi arasında fark bulunduğundan, kişi kendisini anmakla hakkı da anmış olmaz.

Bir kimse "ben falandan kurtuldum veya falandan kurtulmuşum" dediğinde de bu sözle tarafların birbirinde olan hakları aklanmış olmaz. Çünkü kişi burada aklamayı diğer kişideki hakkına değil kendisine dayandırmıştır. Bununla hak anılmamıştır. Görmez misin kişinin başkasından berî (uzak) olduğunu söylemesi düşmanlığı gösterme sayılırken, başkasındaki hakkından aklanmış olduğunu söylemesi sevgiyi gösterme sayılır.

Bir kimse "falanın elindeki evle benim bir ilgim yoktur" dedikten sonra o evde hakkı bulunduğunu iddia etse iddiası kabul edilmez. Çünkü o kendisini genel anlamda evden çıkarmıştır (ev ile ilişkisini ortadan kaldırmıştır). Kişinin evle ilişkisi,

ona sahip olması veya onda hak sahibi olmasıdır. Kişinin genel anlamda kendisinin evle ilişkisi olmadığını belirtmesi evde hakkı ve mülkiyeti bulunmadığını ikrar anlamına gelir. Kişinin "benim falanla ilişkim yoktur" sözü ise böyle değildir. Çünkü kişinin başkası ile ilişkisi dostluk ve yardımlaşma yönündendir. Bu ifade ile kişi diğeri ile arasında dostluk ve yardımlaşma bulunmadığını ikrar etmiş olur.

Kişi "ben bu evden kurtulmuşum (berîyim)" derse, evde hakkı bulunmadığını ikrar etmiş olur. Çünkü kişinin kendini belli bir maldan kurtulmuş kılması kendisi ile o şey arasındaki ilişkinin olmadığını ikrardır. Bu ise o şeydeki mülkiyet veya hakta söz konusu olur.

Kişi "ben bu evden çıktım" dese herhangi bir şey ikrar etmiş olmaz. Çünkü o evden çıkma fiilini ikrar etmiştir. Biz onun evden çıktığını görseydik bu, kişinin evdeki hakkının ortadan kalkmasını gerektirmezdi. Aynı şekilde "ben evden çıktım" dediğinde de böyledir. [18/166]

Kişi "ben bu evden yüz dirhem koşuluyla veya yüz dirhem karşılığında çıktım. Bu yüz dirhemi de aldım" dese evde hakkı bulunmadığını ikrar etmiş olur. Çünkü bedelli olarak çıkmak fiilin kendisini haber verme değil, satım veya sulh yoluyla, bir bedel karşılığında evdeki mülkiyetini kaldırdığını haber vermedir. Bu da evde hakkı bulunmadığını ikrar anlamına gelir. Hayvanlar, ticaret malları ve zimmetteki borçlar (deyn) konusunda da aynı hükum geçerlidir. Evi elinde bulunduran kişi bunu inkar ederek "ev benimdir. Sen yüz dirhemi benden gasp yoluyla aldın" derse, bu konuda yemin eder. Çünkü ikrar eden, yüz dirhemi aldığını ikrar etmiş ve almasının da sulh nedeniyle olduğunu iddia etmiştir. Diğer kişi bu nedeni inkar ettiğinde yeminle birlikte onun sozü kabul edilir. Yemin edince yüz dirhemi geri alır. İkrar edenin davası devam eder. Çünkü onun ikrar ettiği sulh, diğer kişinin inkarı ve sulh bedelini geri almasıyla ortadan kalkmıştır.

Alacaklı "ben falandaki alacağımdan kendimi temiz kıldım veya falan benim ondaki alacağımdan çözülmüştür" dese bu ifade borçlunun aklandığı anlamına gelir. Çünkü ikrar eden kişi temiz olmayı, borçlunun üzerindeki hakka dayandırmıştır. Bununla hakkı düşürmüş olur.

Alacağı borçluya bağışlamak

Yine kişi "ben falanda olan alacağımı ona bağışladım. O bunlardan kurtulmuştur" dese hüküm yine böyledir. Çünku alacağı borçluya bağışlamak alacağı düşürmektir. Çünku alacak doğrudan, başkasının mülkiyetine geçirmeye elverişli bir ayn (eşya) değildir. Ancak alacak düşürülebilir. Dolayısıyla bu konudaki bağışlama ifadesi mecaz olarak kullanılmış olup alacağı düşürme anlamına gelebilir. Nitekim kadın kendisine bağışlamak boşama, köleyi kendisine bağışlamak özgür kılma, kısas gerekli olan kişiye kısası bağışlamak kısası affetme anlamına gelir. Yukarıdaki ifadede söz konusu olan kişi bu sözü duyar da bağışlamayı kabul etmezse veya ortada bulunmaz da kendisine haber ulaştığında hayır ben kabul etmiyorum" derse, tıpkı borçtan aklandığında aklamayı kabul

etmemesi durumunda olduğu gibi borçlu olmaya devam eder. Çünkü borçluyu aklamak, alacağı düşürme olsa bile bunda onun mülkü kılma özelliği de vardır. Şöyle ki: Borçlunun zimmetindeki şeyin tıpkı borcun ödenmesi veya onun zimmetinde bulunan alacak karşılığında bir şey satın alma durumunda olduğu gibi onun mülkü kılınması ve düşürülmesi mümkündür. Aklamada mülkü kılma anlamı bulunduğundan, kişinin reddetmesiyle borçtan kurtarmanın geri dönmesi mümkündür. Düşürme anlamı bulunduğundan borçlunun kabulüne bağlı değildir. Borçlu reddetmeden önce ölürse borçtan kurtulur. Çünkü borçlunun reddetmesi olasılığı devam etmekle birlikte bizzat aklama ile borç düştüğünden, kişi borçtan kurtulmuş olur. Borçlu aklamayı reddetmeden ölünce, ölümle birlikte borcun düşmesi gerçekleşmiş olur.

Kişi "falan benim ondaki alacağımdan çözulmüştür" dediğinde de aklamış olur. Çünkü bu söz örfte aklama için kullanılır. Bu sözle "falan benim ondaki alacağımdan kurtulmuştur" sözü birbirine eşittir.

Kişi "benim falanla birlikte bir şeyim yoktur" dese bu alacağı aklama (ibrâ) anlamına gelmez. Bu tıpkı "falanın yanında" sözünde olduğu gibi bütün emanetlerden aklama anlamına gelir. Çünkü "birlikte" مع sözcüğü birleştirmek için, "yanında" عند sözcüğü ise yakınlık için kullanılır. Bu da alacaklarda değil aynlarda (mal olan haklarda) söz konusu olur.

Alacaklı "falan benim ondaki alacaklarımdan bana karşı kurtulmuştur" dese, alacağını aldığını ikrar etmiş olur. Çünkü o "-a" ekini kendisine eklemekle (bana demekle) borçlunun alacaklıya bitişık olan fiili ile borçtan kurtulduğunu ikrar etmiştir. Bu ise ancak borcu ödemekle gerçekleşir. Borcu ödeme borçludan başlayıp alacaklının alması ile biter.

Kişi "benim falanda kısas hakkım yoktur" dese o kişiye karşı yanlışlıkla
[18/167] öldürme ve had (kamu suç ve cezası) iddiasında bulunabilir. Çünkü "kısas", tamamen kul hakkı olup kendisine karşı suç işlenen kişinin uğradığı zarara denk olarak uygulanması gerekli olan ceza için kullanılan özel bir isimdir. Yanılma ve had, kısas kapsamına girmez. Çünkü yanlışlıkla yapılan şeylerde mali ceza gereklidir. Hadlerde ise Allahu Teâlâ hakkı daha üstündür.

Kişi "benim falan tarafında yanlışlıkla yaralamadan kaynaklanan bir hakkım yoktur" dese, kısası gerektirsin gerektirmesin, kasten yaralama iddiasında bulunabilir. Çünkü "yanlışlık" fiilin özelliği olup, fiilin gerektirdiği şeyin özelliği değildir. Kasıt, yanlışlığın zıddıdır. Bir fiilin belli bir özellikte olmasını reddetmek, o fiilin o özelliğin zıddına sahip olarak, bulunmasını reddetme anlamına gelmez. Belli olmayan bir şey niteliğine göre değişir.

Kişi "benim falan tarafında yaralamadan kaynaklanan bir hakkım yoktur" şeklinde ikrarda bulunduktan sonra, artık kasten ve yanlışlıkla yaralama iddiasında bulunamaz. Çünkü burada kişi yaralama fiilini mutlak olarak kaldırmıştır. Bundan

sonra fiil kasıt veya yanlışlıkla sınırlandırılamaz. Çünkü mutlak olan ile kayıtlı olan birbirinden farklıdır. Bir fiili kabul etmemek, onun gereğini de kabul etmemek anlamına gelir.

Söz konusu durumda ikrarda bulunan, can konusunda iddiada bulunabilir. Çünkü "yara" can dışındaki yaralamalarda kullanılan özel bir isimdir. Bu isim cana karşı olan cinayetleri içermez. Çünkü can konusundaki fiil, kişinin hayatına son vermekle olur. Bunun dışındaki şeylerde geçerli olan yaralama ise insanın bir parçasını öldürmektir. Fiilin bağlı olduğu yerde fark olmasından daha büyük bir fark yoktur.

Bir kimse "benim falan tarafında had hakkım yoktur" diye ikrarda bulunduktan sonra o kişiye karşı, el kesilmesini gerektiren hırsızlık iddiasında bulunsa davası geçerli olur. Çünkü burada kişi kendi hakkı olan haddi reddetmiştir. Hırsızlık haddi ise tamamen Allah hakkıdır. Tamamen Allah hakkı olduğu içindir ki hırsızlık ikrarında bulunan bir kişi ikrarından dönebilir. Bu durumda malı çalınanın el kesilmesi konusundaki davası (başka bir delil yoksa) geçerli olmaz. O yalnızca mal davasında bulunabilir. Kişi ikrarı ile bunu reddetmiştir.

Bir kimse "falan tarafında can hakkım yoktur" diye ikrarda bulunsa, söz konusu kişiye karşı ne yanlışlıkla, ne de kasten adam öldürme davası açamaz. Çünkü o, ikrarıyla öldürme konusunu mutlak olarak kaldırmıştır. Daha önce açıkladığımız gibi nedeni kaldırmak, nedenin gereğini kaldırmaktır. Kasten öldürmenin gereği kısas olduğu gibi, yanlışlıkla öldürmenin gereği de diyettir. Bu şekilde ikrarda bulunan birisi, öldürme dışında iddiada bulunabilir. Çünkü "kan" iddiasında bulunmak, örfen öldürme davasında kullanılır. Öldürmeyi reddetmek öldürme dışındaki suçları reddetmeyi gerektirmez.

Kişi "falan tarafında erş / diyet alacağım yoktur" şeklinde ikrarda bulunsa; yanlışlıkla işlenen suçun diyeti, kasten işlenen suçun ardından yapılan sulh nedeniyle diyet, can diyetine kefillikten doğan alacak ve yaralamadan kaynaklanan para isteminde bulunamaz. Çünkü "erş" ismi bu sayılanların tümünü kapsar. Bunlar ister bizzat fiille gerekli olsun ister asıl suçlu veya kefil ile yapılan sulh sonucu gerekli olsun, bunların tümünü içerir.

Allah daha iyi bilir.

ÖZGÜR KILMA VE KİTÂBET AKDİ YAPMA İKRARI

Yalan olarak ikrarda bulunmak

Bir kişi yalan olarak "ben bu kölemi dün özgür kıldım" diye ikrarda bulunsa, yargı yönünden o köle özgür olmuş olur. Allah ile kendi arasındaki hüküm bakımından (diyâneten) özgür olmaz.

Çünkü ikrar doğru ve yalan olma olasılığı bulunan bir şeyi haber vermektir. İkrarda bu olasılık olmakla birlikte ikrarda bulunanın dini ve aklı onu doğru

söylemeye teşvik etmektedir. Yargıç görünüşe uygun olarak hüküm vermek zorundadır. Dış görünüş açısından doğruluk tarafı ağır basınca, yargıç kölenin özgür olduğuna hükmeder. Ancak Allahu Teâlâ olayların içyüzünü bilmektedir. İkrarda bulunan gerçekte daha önce köleyi özgür kılmamışsa, verdiği haber yalan olmaktadır. Yalan olan bir şey, haber olarak söylenmekle gerçeğe dönüşmez. [18/168] Nitekim ikrar edenlerin ikrarı da onların haber vermesi ile gerçeğe dönüşmez. Dolayısıyla bu köle Allahu Teâlâ katındaki hüküm açısından özgür olmuş olmaz.

Efendi, "ben seni dün özgür kıldım ve inşaallah dedim" dese, daha önce belirttiğimiz gibi "inşaallah" sözcüğü koşul işlevi gördüğünden köle özgür olmaz.

Köle özgürlüğünü koşula bağlamayı ikrar etmek

Efendi, kölenin özgürlüğünü koşula bağladığını ikrar etse, kölenin özgür olduğunu ikrar etmiş olmaz. Aynı şekilde özgürlüğün ardından bitişik olarak "inşaallah" sözcüğünü söylediğini ikrar etse, köle yine özgür olmaz. Efendi, köleyi bugün satın aldığı halde "ben seni dün özgür kıldım" dese, köle özgür olmaz. Çünkü burada özgür kılmayı, özgür kılma imkanına sahip olmadığı bir zamana dayandırmıştır. Bu "ben seni satın almadan önce özgür kıldım" demesine benzer.

Bir kimse, "şu köleyi özgür kıldım, hayır onu değil şunu" derse, iki köle de özgür olur. Çünkü birincideki ikrardan dönmesi geçersizdir. Özgür kılmada ikinciyi birincinin yerine koyması ise geçerlidir. Onun için ikisi birden özgür olur.

Efendi; "ben seni mal karşılığında özgür kıldım" der, köle ise "karşılığında mal olmaksızın özgür kıldın" derse, kölenin sözü kabul edilir. Çünkü efendi, kölenin özgür olduğunu ikrar etmekte, kendisinin köleden alacağının gerekli olduğunu iddia etmektedir. Çünkü mal karşılığı özgür kılmada özgür olma işi, malın ödenmesinden önce kölenin kabulü ile gerçekleşir. Efendi, kölenin özgür kılmayı kabul ettiğini ikrar etmektedir. Bununla köle özgür olur. Efendi delil getirmedikçe kölenin zimmetinde alacağı bulunduğu konusunda sözü doğrulanmaz. Efendi delil getiremeyince köle yemin eder.

Efendi "ben özgür olman konusunda dün yetkiyi sana bıraktım. Sen ise kendini özgür kılmadın", köle ise "aksine ben kendimi özgür kıldım" dese, kölenin sözü kabul edilmez. Çünkü efendi, kölenin özgür olduğunu ikrar etmemiştir. Özgür kılınma konusunda işi köleye bırakmak, köle kendini özgür kılmadıkça doğrudan kölenin özgür olmasını gerektirmez. Köle özgür olduğunu iddia etmekte, efendi ise inkar etmektedir. Kölenin şu an söz söyleme yetkisi yoktur. Çünkü köle şu an söz söylediğinde, gerçekleştirme yetkisine sahip olmadığı bir şeyi haber vermektedir. Köle dün kendini özgür kılma yetkisine sahip olduğu meclisten, yetkisini kullanmaksızın kalkmakla, hakkını yitirmiştir.

Efendi, "ben dün seni mal karşılığı özgür kıldım. Sen ise bunu kabul etmedin" dese, köle "aksine ben kabul ettim" dese veya "sen beni karşılıksız olarak özgür kıldın" dese, efendinin sözü kabul edilir. Çünkü o kölenin özgür olduğunu ikrar etmemiştir. Köleyi mal karşılığı özgür kılmak, özgürlüğü kölenin

kabul etmesi koşuluna baglamaktır. Bu nedenle efendi, kölenin kabulünden önce sözünden dönemez.

Efendi, köleyi özgür kılmayı başka bir koşula bağladığını ikrar etse, koşulu yerine getirdiği konusunda ve özgürlüğün koşula bağlanmadığı konusunda kölenin sözü kabul edilmez. Aynı durum kocanın karısını boşamasında ve karısına "Sen boşama konusunda yetkilisin veya emrin elindedir. Artık tercihte bulun" sözünde de geçerlidir. Köle mal karşılığı özgürlüğü kabul ettiğine veya efendinin kendisini karşılıksız olarak özgür kıldığına dair delil getirirse, delille sabit olan bu durum efendinin ikrarı ile sabit olmuş gibi geçerli olur.

Efendi, kölesine "seninle kitâbet sözleşmesi yaptım" dese, fakat bir mal belirtmese, köle de "sen benimle beş yüz dirhem karşılığında kitâbet sözleşmesi yaptın" dese, Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre kölenin sözünün kabul edilmesi gerekir. Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre ise kölenin sözü kabul edilmez. Bu meseledeki görüş ayrılığı, efendi ile köle arasında kitâbet bedeli konusunda anlaşmazlık bulunması konusuna dayanmaktadır. Söz konusu durumda Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin ilk görüşüne göre efendinin sözü kabul edilir. Köle ile efendi yemin ederler. Bu aynı zamanda Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'in görüşüdür. Kitâbet sözleşmesi de satım sözleşmesi gibi, bedel belirtilmeksizin geçerli olmaz. Yine satım sözleşmesi gibi bozulabilir. Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin son görüşüne göre kitâbet bedelinde köle ile efendi anlaşamazsa kölenin sözü kabul edilir. Çünkü kitâbet, özgür kılma ile tamamlanmış olup artık bozulamaz. Dolayısıyla mal karşılığı özgür kılma ve mal karşılığı boşamaya benzer. Tüm bu durumlarda bedelin miktarında anlaşmazlık olursa, fazlalığı inkar edenin sözü kabul edilir. Taraflar arasında yeminleşme olmaz.

Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.) kitâbet sözleşmesini satım sözleşmesine kıyas ettiklerinden, daha önce belirttiğimiz gibi bedel belirtmeksizin malın satıldığı ikrarında bulunmak geçersiz olduğu gibi, kitâbet sözleşmesinde de aynı hüküm geçerli olur. Geriye kölenin beş yüz dirhem karşılığında kitâbet yaptığı iddiası kalmaktadır. Delil olmadıkça kölenin bu konudaki sözü kabul edilmez. Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre ise kitâbet sözleşmesi mal karşılığı özgür kılma ve boşamaya benzer. Bu durumlarda bedel belirtilmese bile kişinin bunları ikrar etmesi geçerlidir. Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin son görüşüne göre efendi, kitâbet akdini ikrar ettikten sonra akdin kendisini inkar edemez. Nitekim efendi, kölenin ikrar ettiğinden farklı bir bedel üzerinde kitâbet akdi yapıldığını iddia etse kölenin sözü kabul edilir. Bundan, kölenin sözünün kabul edilmesi gerektiği anlaşılır. Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre ise efendi, kölenin ikrar ettiğinden farklı bir bedel iddia etse kölenin sözü kabul edilmez. Taraflar karşılıklı yemin eder. Bu meselede de böyledir. [18/169]

Efendi, "ben dün seninle bin dirhem karşılığında kitâbet sözleşmesi yaptım. Sen ise bunu kabul etmedin" dese, köle de "hayır kabul ettim" dese kölenin sözü

kabul edilir. Çünkü kitâbet sözleşmesi, koşula bağlanamaması ve kabulden önce teklifin (îcabın) bağlayıcı olmaması yönlerinden satım akdine benzer. Dolayısıyla efendinin kitâbet sözleşmesini ikrar etmesi îcap ve kabulü birlikte ikrar etmesi anlamına gelir. Bundan sonra köleye "sen kabul etmedin" demesi ise ikrardan dönmektir. İkrardan dönmesi geçerli değildir. Bu şuna benzer: Efendi kölesini belli bir kişiye bin dirheme sattığını, fakat o kişinin bunu kabul etmediğini ikrar etse, söz konusu kişi ise "ben kabul ettim" dese, satım sözleşmesi geçerli olur. Daha önce geçen özgür kılma ve boşama meseleleri bundan farklıdır. Çünkü söz konusu kullanımlar koşula bağlanabilir. Bunlarda îcap kabulden önce bağlayıcıdır. Dolayısıyla kişinin bunları ikrar etmesi, kölenin özgür kılınması veya kadının boşamayı kabul ettiğini ikrar etme anlamına gelmez.

Efendi, "ben bu kölemle bin dirhem karşılığında kitâbet sözleşmesi yaptım. Hayır aksine şu kölemle yaptım" şeklinde bir ikrarda bulunsa, her iki köle de kitâbet sözleşmesi yaptıklarını iddia etseler, ikrar her ikisi hakkında da geçerli olur. Çünkü daha önce açıkladığımız gibi, efendinin ilk köle lehine yaptığı ikrardan dönmesi geçersizdir. Ancak efendi, "ben bu iki köle ile bin dirhem karşılığında kitâbet sözleşmesi yaptım. Ancak şu hariç" şeklinde bir ikrarda bulunursa, durum farklı olur. Çünkü burada efendi istisna şeklinde ifade kullanmıştır. Söze bitişik olarak yapılan istisna geçerlidir. Bu ifade ile efendi, istisna ettiği kısım dışındaki bölümü ikrar etmiş olmaktadır. Yukarıda ise efendi, ikrarından dönme şeklinde bir ifade kullanmıştır. İkrardan dönme, ikrara bitişik olsun ayrı olsun geçerli değildir.

Efendi, çocukluk zamanında kölesi ile kitâbet sözleşmesi yaptığını ikrar etse, köle ise "aksine sen benle ergin iken kitâbet sözleşmesi yaptın" dese efendinin sözü kabul edilir. Çünkü o ikrarı, kitâbet sözleşmesi yapma kullanımı ile çelişen, kendisinin içinde bulunduğu kesin olarak bilinen bir zamana bağlamıştır.

Efendi, "ben bu kölemle ona sahip olmadan önce kitâbet sözleşmesi yaptım" veya "ben bu kölemle dün kitâbet sözleşmesi yaptım ve inşaallah dedim" şeklinde ikrarda bulunsa, yeminle birlikte efendinin sözü kabul edilir. Çünkü o, söylediği söze, kitâbet sözleşmesini ortadan kaldıracak bir şey eklemiştir. Efendi, "ben kitâbet sözleşmesi yapman konusunda sana seçim hakkı tanıdım" derse durum bundan farklıdır. Çünkü seçim hakkını koşul koymak, kitâbet sözleşmesini ortadan kaldırmaz. Seçim hakkı sözleşmenin niteliğini değiştirme ve hükmünü koşula bağlama konusunda etkili olup, bizzat akdin kendisini koşula bağlama konusunda etkili değildir. Şu durumda efendi seçim hakkı iddiasında bulunmakla, istisna iddiasının aksine, sözleşmenin aslını inkar etmiş olmaz. Bu konularda satım sözleşmesi kitâbete benzer.

Allah daha iyi bilir.

KÂFİRLERİN İKRARI

İslam ülkesine izinle giren bir harbî[59] (gayri müslim ülke vatandaşı), İslam ülkesinde bir Müslüman lehine borç ikrarında bulunsa ikrar bağlayıcı olur. [18/170]

Çünkü o, çeşitli ilişkiler yolu ile Müslümana borçlanmaya ehil olduğundan Müslüman lehine ikrarda bulunması da geçerli olur. Borç sonradan meydana gelen bir durum olduğundan en yakın vakte bağlanır. Bu da harbînin bizim ülkemize güvenceyle (emanla) girmesinden sonradır.

İslam ülkesine emanla giren harbînin Müslüman lehine borç ikrarı

Müste'men harbî (İslam ülkesine izinle giren düşman ülkesi vatandaşı) "bana harp ülkesinde (dârülharpte) borç verdi" dese, Müslüman ise "hayır, İslam ülkesinde borç verdim" dese, harbî bu ifadeyi ikrara bitişik olarak söylemiş olsun ayrı söylesin borçla yükümlü olur. Çünkü o, ikrar ettiği borç için daha önceki bir tarihi iddia etmektedir. Onun borcun tarihi konusundaki sözü, ikrara bitişik de söylese kabul edilmez. Ayrıca, borcu o tarihe dayandırmakla borcun aslının gerekli olduğunu inkar etmemektedir. Harp ülkesindeki borçlanma, Müslümanın harbîden alacağının gerekli olmasının nedeni olabilir. Bununla birlikte oradaki bir dava, harbî kişi, Müslüman olmadıkça veya zimmîliğe[60] geçmedikçe İslam Ülkesindeki mahkemelerde dinlenmez. Dolayısıyla harbînin yukarıdaki iddiası, ikrara bitişik olarak yapılmış olsa bile aslında borçta vade iddiasında bulunmaktır.

Harbînin Allah hakkı olan hadlere karşı durumu

Harbî kendisi gibi İslam ülkesine izinle giren bir harbî (müste'men) veya zimmî lehine ikrarda bulunduğunda da yukarıdaki hükümler geçerlidir.

Harbî, elindeki belli bir şeyin söz konusu kişilere ait olduğunu ikrar ettiğinde de böyledir.

İslam ülkesine izinle giren harbînin nikah, talak (boşama), köleyi özgür kılma, çocuk, yaralama, zina iftirası, kira, kefillik vb. konulardaki ikrarı geçerlidir. Çünkü bunların tümünde kul hakkı söz konusudur. Harbî İslam ülkesinde kaldığı sürece bu hakları yüklenmektedir. Bu nedenle söz konusu hakkı doğuran bir kullanımda bulunduğunda bunlardan sorumlu olduğu gibi, ikrarda bulunduğunda da sorumlu tutulur.

İslam ülkesindeki harbinin borç dışındaki kul hakkı ikrarı

Ebû Hanîfe ve Muhammed (rh.a.)'e göre Allah hakkı olan cezalar (hadler), bunu gerektiren durumlar delille veya bizzat görme ile sabit olsa bile, İslam ülkesinde izinle bulunan harbîlere uygulanmaz. İşte bu nedenle harbî, zina veya hırsızlık suçu ikrarında bulunduğunda da cezalar kendisine uygulanmaz. Ebû Yusuf (rh.a.)'un son görüşüne göre ise cezalar zimmîlere uygulandığı gibi, izinle İslam

---

[59] **Harbî / الحربي:** Müslümanlar ile aralarında anlaşma bulunmayan gayrimüslimlere ait ülke halkından her biri. Bu kimselerin vatandaşı olduğu ülkeye ise "dâr-ı harb" denir.

Zimmî / الذمّي: İslam ülkesi vatandaşı olan gayrimüslim erkek. Gayrimüslim kadına ise "zimmiyye" denir. Kendilerine bu hakkın tanındığı kimselere "ehl-i zimmet" diye isimlendirilir. Çünkü bunlar Müslümanların güvencesi altına girmiş ve bir takım haklara sahip olmuşlardır.

ülkesinde bulunan harbîlere de uygulanır. Dolayısıyla zimmînin kamu suçu (had) ikrarında bulunması geçerli olduğu gibi, müste'menin ikrarı da geçerlidir. Bu mesele, "Hadler" konusuna aittir. Allah hakkı olan suçlarla, zina iftirası suçu arasındaki fark bellidir. Zina iftirası suçunda kul hakkı vardır.

Harbî, hırsızlık suçu ikrarında bulunduğunda malı öder. Çünkü ödeme kul haklarındandır.

Bir Müslümanın gayri müslim lehine şarap ikrar etmesi

Bir Müslüman bir gayri Müslim vatandaş (zimmî) lehine, elinde bulunan şarap veya domuzu ikrar etse ikrar geçerli olur. Çünkü şarap, zimmî hakkında bir maldır. Bu nedenle ikrarın hükmüyle Müslümanın bunları zimmîye geri vermesi emredilir. Aynı şekilde bir zimmî, elinde bulunan şarabın bir Müslümana ait olduğunu ikrar etse, bunu Müslümana vermesi emredilir. Çünkü şarap Müslüman açısından değerli mal (mütekavvim) olmasa bile onun mülküdür. Bu nedenle ikrarından dolayı zimmînin şarabı Müslümana vermesi emredilir. Müslümanın da bu şarabı sirke yapması emredilir.

Bir zimminin, Müslüman lehine şarap ikrar etmesi

Zimmî, Müslüman lehine, telef edilmiş şarap veya domuz ikrarında bulunsa, nasıl ki bir zimmînin bunları telef ettiğini bizzat gördüğümüzde Müslümana bir şey vermesi gerekmiyorsa, ikrar durumunda da gereklı olmaz. Bu şuna benzer: Bir kimse ölmüş bir koyunun derisini bir başkası lehine ikrar ettiğinde, yararlanması için onu sahibine vermesi emredilir. Eğer deri telef edilmişse vermesi gerekmez.

Bir Müslüman bir zimmî lehine telef edilmiş şarap veya domuz ikrarında bulunursa, bunların değerini ödemesi gerekir. Çünkü bu mallar onlar hakkında değerli olduğundan bize göre bunları telef eden değerini öder.

Zimmî, Müslüman olsa ve bir başka zimmî, onun Müslüman olmasından sonra ona ait bir domuzu telef ettiğini ikrar etse, Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre değerini öder. Muhammed (rh.a.)'e göre ödemez. Bu meseledeki görüş ayrılığı daha önce hükmünü açıkladığımız; bir kimsenin Müslüman olan bir harbîye "sen harbî iken ben senin malını telef ettim veya elini kestim" demesi konusuna dayanmaktadır. İşte bu mesele de ona benzemektedir.

Buna göre bir zimmî şarap ikrarında bulunsa ve "ben harbî iken şarabı telef ettim" dese, kendisinin daha önce harbî olduğu biliniyorsa, bu konuda da yukarıda açıkladığımız görüş ayrılığı bulunmaktadır.

18/17

rtedın (nden çıkan ikrarı

Dinen çıkanın (Mürtedin) kul haklar na ai ikrarı, tekrar Müslüman olursa geçerli olur. Mürted olarak öldürülürse veya harp ülkesine sığınırsa Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre ikrar, Müslüman olduğu dönemde elde ettiği kazançlarda geçerli olmaz. Mürted olduktan sonra elde ttiği kazançlar üzerinde geçerli olur. Mürted kadının bu ikrarlarının tümü geçerlidir Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre murted erkek ve kadının haklar konusundaki ıkrarları geçerlidir. Ancak Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre mürtedin ikrarı, sağlıklı kişinin ikrarı gibi kabul edilirken Muhammed (rh.a.)'e göre, ölüm hastalığında olan kişinin ikrarı gibi kabul edilir. Bu konudaki

görüş ayrılığı, mürtedin kullanımları konusundaki görüş ayrılıklarına benzemektedir. İkrar da diğer kullanımlar gibi mürted tarafından gerçekleştirilen bir kullanımdır. Bu "Siyer" konusunda (Kitâbu's-siyer) ele alınan bir meseledir.

Mürted, Müslüman olduğu dönemde kölesi ile kitâbet akdi yaptığını veya onu özgür kıldığını ikrar etse, mürted olarak öldürülmesi veya harp ülkesine katılması durumunda Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre ikrarı geçerli olmaz. Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre geçerli olur. Ancak Muhammed (rh.a.)'e göre bu, ölüm hastalığında olan kişinin ikrarı gibidir.

Dinden çıkan (Mürted) kadın veya erkek zina iftirası (kazf), hırsızlık, zina suçu veya kısası gerektiren kasten yaralama gibi bir konuda ikrarda bulunsa mezhebimiz imamlarının hepsine göre bu ikrar geçerli olur. Çünkü mürtedlik nedeniyle kişiye getirilen kısıtlama, kölelik nedeniyle getirilenden daha güçlü olamaz. Ayrıca Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre mürtedin mal üzerindeki kullanımlarının askıda olması, onun mülkiyetinin askıda olması nedeniyledir. Oysa cezalarda bu söz konusu değildir. Mal ödemeyi gerektiren yaralamalarda ise daha önce açıkladığımız gibi, Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre mürtedin ikrarı askıda olur. Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e ise hemen yürürlüğe girer.

Muhammed (rh.a.), Kâsım b. Abdurrahman'ın babasından naklettiği şu hadisi anmıştır: "Ali (rh.a.)'ye bir köle getirildi. Bu köle iki kez hırsızlık ikrarında bulundu. Bunun üzerine Ali (r.a.) onun elinin kesilmesini emretti". Abdurrahman şöyle demiştir: "Ben o köleyi, eli boynunda asılı iken görüyor gibiyim".

Bu olay, kölenin cezayı gerektiren nedenleri ikrar etmesinin geçerli olduğunu göstermektedir.

İkrarın tekrarlanmasının hükmü

Ebû Yusuf (rh.a) ikrarda tekrarın koşul olduğuna bu hadisi delil getirmektedir. Ebû Hanîfe ve Muhammed (rh.a) ise şöyle demektedirler: Hadiste kölenin iki kez ikrarda bulunduğu, bunun üzerine de elinin kesildiği belirtilmektedir. Burada ikrarını tekrarlamasa eli kesilmezdi, denilmemektedir. Bir şeyin hükmünü belirtmeme delil sayılmaz.

Ebû Mâlik el-Eşcaî (rh.a.)'den nakledildiğine göre o şöyle demiştir: Gözümün önünde bir köle Ali (r.a.)'ye getirildi. Bu köle zina ikrarında bulundu. Ali (r.a.) de Kanber'e "Buna vur. 'Beni bırak' dediğinde bırak" diye emretti. Kanber elli sopa vurunca köle "beni bırak dedi". Kanber de onu bıraktı. Bu olay, kölenin kendi aleyhine suç ikrarında bulunmasının geçerli olduğunu göstermektedir. Ali (r.a.)'nin "Beni bırak dediğinde onu bırak" sözü iki şekilde yorumlanmıştır: Birincisi: İkrarından döndüğünde bunu kabul et. İkincisi: Ali (r.a.) o kölenin fıkıh bilgisine sahip olduğunu ve ancak kölelere vurulan ceza miktarı kendisine vurulduktan sonra "beni bırak" diyeceğini bildiğinden böyle demiştir. Elli sopa vurulduktan sonra kölenin "beni bırak" demesi de bunu göstermektedir.

Kısıtlı (kendisine ticaret yapma izni verilmemiş) köle kasten adam öldürdüğünü ikrar etse, öldürülenin iki velisi olsa, bunlardan biri kısası affetse, diğeri köle özgür kılındıktan sonra ondan mal alamaz. Çünkü kölenin ikrarının geçerli olması onun cezalandırılmasını ve canının tamamen öldürülenin velisine ait olmasını gerektirir. Cezanın gereği mala dönüşünce kölenin ikrarı geçersiz duruma gelir. Çünkü kölenin malî değeri efendisinin hakkıdır. Bu durumda köle sanki yanlışlıkla öldürme ikrarında bulunmuş gibi olmaktadır.

Köle, el kesmeyi gerektirmeyen bir hırsızlık ikrarında bulunsa, ikrarı geçersiz olur. Çünkü kölenin kazancı ve değeri efendisine aittir. Bu nedenle ikrarı kabul edilmez. Kölenin bu nedenle mal ikrarında bulunması ise, tıpkı gasp ikrarı gibi geçerli olur.

[18/172] Kısıtlı (ticarete izinli olmayan) olan çocuğun, bunağın, baygının, uyuyan kişinin ikrarı tıpkı diğer kullanımları gibi geçersizdir.

Aklî melekesi yerinde olmayanların ikrarı

Sarhoşun ikrarı, tıpkı ayık kişinin ikrarı gibi geçerlidir. Ayık bir kişinin kullanımları geçerli olduğu gibi sarhoşun diğer kullanımları da geçerlidir. Bu konuda mal, suç, geri dönülmesi geçerli olan ve geçerli olmayan şey ikrarında bulunması eşittir. Çünkü sarhoşluk, neşenin aşırı olmasını ifade eder. Bu, kişinin aklını etkilemez. Dolayısıyla ayık olan kişinin ikrarı geçerli olduğu gibi sarhoşun ikrarı da geçerli olur.

Sarhoşun ikrarı

Sağır, kör, yatalak ve felçlinin ikrarı da geçerlidir. Çünkü bu âfetler kişinin ne aklına ne de diline etki etmezler. Bunlar ikrar açısından sağlıklı kişi hükmündedir.

Dilsizin ikrarı

Yazma bilen ve aklı yerinde olan dilsizin kısas ve başka kişilere ait haklar konusundaki ikrarı geçerlidir. Çünkü onun belirli bir işareti vardır. Bu işareti ile kullanımlarını yürütür. İnsanlarla ilişkide bulunmaya ihtiyacı olduğundan, kamu suçları (hadler) dışındaki kul haklarını ikrar etmesi de geçerli olur. Hadlerde ise zina, hırsızlık gibi sözcükleri açıkça söylemek gereklidir. Bunlar, işaretle yerine gelmez. Çünkü o, işaretle her istediğini anlatamaz. Ayrıca hadler şüphe ile düşer. İçinde, işaretle anlatamayacağı bir şüphe bulunabilir. Bu nedenle delille sabit olması durumunda bile dilsize hadler uygulanmaz. Çünkü bu durumda hadleri uygularsak şüphe bulunduğu halde uygulamış oluruz.

Babanın çocuğu aleyhine borç ikrarı

Babanın küçük çocuğuna veya akıl zayıflığı olan büyük çocuğu aleyhine mal veya cinayet ikrarında bulunması geçerli değildir. Çünkü bu, başkası aleyhine yapılan tanıklıktır. Başkası aleyhine bir kişinin yaptığı tanıklık bağlayıcı olmaz. Ayrıca babanın çocuk üzerindeki velayeti onun yakın çıkarlarını gözetmekle sınırlıdır. Bu, çocuk aleyhine ikrarda bulunmakla gerçekleşmez. Bu yüzden baba, çocuğu aleyhine ikrarda bulunma konusunda yabancı gibidir.

Allah daha iyi bilir.

YAZI İLE İKRARDA BULUNMAK

Yazı ile ikrarın, söz ile ikrar yerinde olması

Bir kimse başkalarının huzurunda kendi üzerinde bulunan bir hakkı veya vasiyetini yazdıktan sonra "falanın burada yazılı olanı benden alacaklı olduğuna tanıklık edin" dese, ancak senedin içinde olanları onlara okumasa ve sözlü ikrarda da bulunmasa, bunu onların huzurunda yazmışsa veya başkasına yazdırmışsa ikrar geçerli olur. Çünkü yazılı olanlar, onlar tarafından bilinmektedir. O, şudur: Bu kişi, "falanın burada yazılı olanı benden alacaklı olduğuna tanıklık edin" sözüyle yazılı olan miktarın tümünü ikrar etmiş ve onları da tanık tutmuştur. Konuyu bundan daha açık olarak ortaya koymak mümkün değildir. Şöyle ki: İkrar dil ile açıklama yapmaktır. Bu, yazdırmakla da yerine gelir. Dil ile yapılan ikrarda sözün unutulup unutulmayacağından emin olunamaz. Yazı ile yapılan ikrarda ise ikrarın unutulmayacağından emin olunur. Tanıklık edenler kişinin yazıyı yazdığını veya yazdırdığını görmemişlerse tanıklıkları geçerli olmaz. Çünkü kişi yazdığını onlara okumadığından onlar ne yazıldığını bilmemektedirler. Allahu Teâlâ;

﴿ لا مَنْ شَهِدَ بِالْحَقِّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴾

"Ancak bilerek hakka tanıklık edenler bunun dışındadır." (ez-Zuhruf 43/86) buyurmuştur.

Tanıklık konusu olan şeyi bilmeyen bir kimsenin tanıklığı geçerli olmaz.

Bir kimse diğerine "(yazıyı yazanı ve kendisine yazı yazılanı belirterek) falandan falana: Senin bende falan tarafından şu kadar dirhem alacağın vardır" şeklinde bir yazı yazsa, insanların yazı yazma şekline uygun olarak yazarsa belirttiği miktarı borçlanır. Kıyasa göre ise bu geçerli olmaz. Çünkü yazı yazmak birden fazla amaçla olabilir. Kişi yazısını geliştirmek veya yazı yazmayı öğrenmek için yazmış olabilir. Birden fazla olasılığa açık olan bir şey delil olamaz. Kıyas bunu gerektirmekle birlikte Muhammed (rh.a), insanların hakkı ortaya koymak, üzerine gerekli olan şeyi bildirmek üzere bu şekilde yazılar yazması âdetine dayanarak istihsana göre hüküm vermiştir. Örf delili ile bu olasılık üstün olunca, yazının bunun için yazıldığı kabul edilir. Birden fazla anlama gelebilen bir sözcüğün anlamlarından biri örf nedeniyle diğerlerine üstün tutulabilir. [18/173]

Yazıyı yazan kişi bunu inkar etse, tanıklar ise, onun yazıyı yazdığına veya yazdırdığına tanıklık etseler, bu kendisi hakkında geçerli olur. Çünkü delille (tanıkla) sabit olan şey bizzat görme ile sabit olmuş gibidir. Kısas ve hadler (kamu suçları) dışında boşama, köle özgür kılma ve diğer haklarda da hüküm böyledir. Kısas ve kamu suçlarında (hadlerde) ise kıyasa göre hüküm verilir. Çünkü bunlar şüphe ile düşen cezalardır. Örf ile üstün gelenin dışındaki yön burada bir şüphe oluşturmaktadır. Bu, şu konudaki istihsanın benzeridir: Vekil mahkemede vekil edenin aleyhine ikrarda bulunduğunda, bu ikrarda gerçekte davalaşmanın bulunmaması şüphesi devam ettiği için, kıyasa göre bu ikrar kısas ve hadler

konusunda delil olmaz. Yazı, hadler ve kısas konusunda geçerli olmamakla birlikte kişi bu yazıda çaldığını belirttiği malı öder. Çünkü ödeme şüphe ile de sabit olur.

Kişi yere, bir şeyin dış yüzeyine veya bez parçasına "falanın bende bin dirhem alacağı vardır" yazsa kendisine bir şey gerekmez. Çünkü birisinin üzerindeki hakkı bu şekilde ortaya koyma konusunda bir örf yoktur. Bu nedenle yaptığı hareket birden fazla anlama gelebilir. Birden fazla anlama gelebilen şey ise delil olmaz. Mektup şeklinde yazılan yazı ise, bu konuda insanlar arasında yaygın bir örf bulunması nedeniyle geçerli olur.

Ebû Hanîfe (rh.a) şöyle demiştir: "Tanıklar, içinde yazılı olan şeyi görmedikçe bir yargıcın diğer yargıca yazdığı yazıyı geçerli saymam." Muhammed de (rh.a) bu görüştedir. Çünkü tanıklık edilen şey, yazıda yazılı olan şeydir. Bunun da mutlaka tanıklar tarafından bilinmesi gerekir. Tanıklar yargıcın ne yazdığını görseler, daha sonra yargıç "buna tanıklık edin" dese yazı geçerli olur. Çünkü yazının içindeki onlar tarafından bilinmektedir. Tanıklar yazının yazılması sırasında hazır bulunmazlarsa yargıç yazıyı onlara okumadıkça tanıklıkları geçerli olmaz. Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre ise yargıç yazıya ve mühre onları tanık tutar da onlar buna tanıklık ederlerse, yazının içindekini bilmeseler de istihsânen bu geçerli olur. Çünkü bir yargıcın diğer yargıca yazdığı yazı, yargıcın başkaları tarafından bilinmesini istemediği şeyler içerebilir. Yazının içindekini bildirmekle yükümlü tutmak, bir tür zorluğa yol açar. Yargıç mührünü vurduğunda yazının içindekilerinin değiştirilmesinden veya bu yazının yerine başkasının konmasından emin olunur. Bu nedenle Ebû Yusuf (rh.a) istihsânen bu yazının kabul edileceğini söylemiştir. Ebû Hanîfe ve Muhammed (rh.a) ise şöyle demişlerdir: "Dava için yazılan bir yazı başka bir yazıyla değiştirilemez. Bu nedenle tanıklara yazının içeriğini bildirmek koşuldur."

Tanık tutulmaya tanık olanın, tanıklık edebilmesi

Bir kişi bir başkasına senedi okuyarak "burada yazılı olana seni tanık tutuyorum" dese diğeri de "evet" dese, bir başkası da bunu işitse o kişi de tanıklık edebilir. Çünkü "tanık tutuyorum" ifadesi "okunanların tümüne tanık tutuyorum" demektir. Bu ise hem yazıyı okuyan hem de dinleyen tarafından bilinir. Bu, îcapta bulunan tarafından yapılan tam bir ikrardır. Bunu işiten kişi, okuyan tarafından tanık tutulmuş olsun ya da olmasın tanıklık edebilir.

[18/174]

Şa'bî (rh.a) şöyle demiştir: Bir kimse bir topluluğu tanık tuttuğunda başkaları da bunu işitirse onların yapacağı tanıklık de geçerli olur.

Bir kişi yanında başkaları varken "falanın bende şu kadar hakkı vardır" şeklinde bir yazı yazsa, sonra da "buna mühür vurun" dese bu tanıklık olmaz. Çünkü "mühür vurun" sözü farklı anlamlara gelebilir. Bunun anlamı "bunu göstermeyin. Benim böyle bir borcum yok" olabilir. Farklı anlama gelebilen bir şey delil olmaz. Çünkü bir şey bazen korunması için bazen de saklanması için mühürlenir. Aynı şekilde yanında bulunanlar "bu borcun sana ait olduğuna

tanıklık edelim mi?" diye sorduklarında yazıyı yazan "bunu mühürleyin" derse hüküm yine böyledir. Yanındakiler "bu senedi mühürleyelim mi?" diye sorarlar da, yazıyı yazan "tanık olun" derse, onların tanıklıkları geçerli olur. Çünkü tanıklık yalnızca hakkı güvence altına almak, hakkın inkar edilmesi konusunda güvende olmak için olur. Dolayısıyla kişi bu sözüyle hakkın kendisine gerekli olduğunu ikrar etmiş olur. Özetle söylemek gerekirse "tanıklık" sözcüğü dinen yalnızca hakları ortaya çıkarmada kullanılır. Görmez misin yargıç huzurunda tanıklık eden kişi "tanıklık ediyorum" sözcüğü yerine başka bir sözcük kullansa, yargıç onun tanıklığını kabul etmez. Aynı şekilde bir yazıya başkalarını tanık tutan kişi, "tanık olun" sözcüğü yerine başka anlamlara gelebilen farklı bir sözcük kullanırsa, kendi üzerine gerekli olan hakkı açıklamış olmaz.

Bir kimse yazdığı yazıda: "falandan falana: Sen yazında falan kişide olan bin dirhemlik alacağa benim kefil olduğumu yazmışsın. Halbuki ben senin lehine bin dirheme değil yalnızca beş yüz dirheme kefil oldum" dese, iki kişi onun bu yazıyı yazdığını görseler, yazıyı yazan kişi tanıklara "tanıklık edin" veya "mühürleyin" demediği halde yazı mahkemeye getirildiğinde bu konuda tanıklık yapsalar, yazıda belirttiği miktarı borçlanır. Bunun nedeni daha önce açıkladığımız örf nedeniyle olan istihsandır. Örfe göre bir yazı ancak bir hakkı ortaya koymak için bu şekilde yazılır. Kişinin daha sonra yazısını silmesi ikrarından dönmesi gibidir.

Muhammed (rh.a) bununla senet konusunu birbirinden ayırmıştır. Senet yazılırken kişi "buna tanıklık edin" demedikçe yazdığı şey kendisini bağlamaz. Bu da örfe bağlı olarak yapılan bir ayrımdır. Çünkü âdete göre senetler tanık tutmak suretiyle hakkı güvence altına almak için yazılır. Senedin yazılması ancak tanık tutma ile tamamlanır. Yazının yazılması da âdeten tanık tutmaksızın yapılır. Bu nedenle bir kişinin başkaları önünde yazı yazması "tanıklık edin" demese bile kendisini bağlar. Boşama, köleyi özgür kılma ve şüphe ile sabit olan bütün konularda hüküm böyledir.

Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre bir kimse yazısını okuma yazma bilmeyen iki kişi önünde yazdıktan sonra onları tanık tutsa, tıpkı yargıç önünde yazının içinde yazılı olanı bildirmeden önce yazıyı kendisinin yazdığını ikrar etmesi durumunda olduğu gibi geçerli olur. Bunların tümü Ebû Yusuf (rh.a.)'un şu ilkesine dayanmaktadır: Tanıkların yazının içeriğini bilmesi koşul değildir. Ebû Hanîfe ve Muhammed (rh.a.)'e göre ise tanıklar yazının içindekini bilmedikçe veya yargıç huzurunda açıkça okumadıkça tanıklıkları geçerli olmaz. Bu meseledeki görüş ayrılığının temeli "Edebu'l-kâdî" konusunda geçen şu konuya dayanmaktadır:

Yargıç, dosyaları arasında kendi hükmü ve mührü bulunan bir kayıt bulsa, fakat olayı hatırlamasa, Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre buna göre hüküm veremez. Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre hüküm verebilir. Muhammed (rh.a) bu mesele ile diğerini birbirinden ayırarak şöyle demektedir: Yargıcın dosyası meselesinde olayın [18/175]

aslı bilinmekte iken sonradan unutulmuştur. Burada mühür bulunduğundan yazıda bir değiştirmenin olmadığı konusunda güvence vardır. Bu meselede ise olayın kendisi tanık tarafından bilinmemektedir. Tanık, okuma yazma bilmeyen bir kişi olduğu gibi, üstelik yazıyı yazan kişinin yazının içeriğini haber verdiğini de duymamıştır. Tanıklık asla buna dayandırılamaz.

Bir kimse okuma yazma bilmeyen iki kişi önünde kendi aleyhine borç senedi yazsa, sonra da onlara "buna tanık olun" dese, o iki kişi ne yazılı olduğunu bilmese ittifakla bu tanıklık geçerli olmaz. Çünkü tanıkların bilmediği bir şeye onları tanık tutmak geçersizdir. Senedi yazanın "tanıklık edin" ifadesini anması ile anmaması birdir.

Ebû Yusuf (rh.a) bununla bir önceki meseleyi birbirinden ayırarak şöyle demektedir: "Yazı yazarken başkalarını tanık tutmak koşul değildir. Dolayısıyla tanığın yazının içindekini bilmesi de koşul değildir. Senet konusunda tanıklığın geçerli olması için ise tanık tutmak koşuldur. Dolayısıyla tanığın, senedin içindekini bilmesi de koşuldur."

Kişi toprağa yazı yazsa, daha önce açıkladığımız gibi, yazdığının borç yüklenme anlamına geldiğini diğer anlamlara tercih ettirecek bir durum olmadığından, bu geçerli olmaz. Ancak yazıyı yazan "buna tanık olun" derse geçerli olur. Çünkü toprağa yazılan yazı onlar tarafından bilinmektedir. Kişi onları bilinen bir şeye tanık tuttuğunda onların önünde dili ile ikrarda bulunmuş gibi olur.

Belli olmayan bir yazı ile ikrar

Kişi, bir bez parçasına, boş bir düzeye veya levhaya mürekkeple veya mürekkepsiz olarak yazı belirgin olmayacak bir biçimde yazıp "buna tanık olun" dese veya yazı yazdığını hakim önünde ikrar etse kendisine bir şey gerekmez. Çünkü çizgisi belli olmayacak şekilde yazı yazmak, harfler belli olmayacak şekilde çıkarılan sese benzer. Bu ikrar olmadığı gibi bizim meselemizde de ikrar yapılmış olmaz. Bunun gerekçesi şudur: Tanık tutmak, ancak tanıklarca bilinen bir şey üzerine yapıldığında geçerli olur. Çizgisi belli olmayan yazı, tanıklara herhangi bir şey bildirmez. Ayrıca yazı yazmanın amacı, bilgiyi unutulmaktan korumaktır. Çizgisi belli olmayacak şekilde yazılan yazıda bu amaçlar gerçekleşmez. Bu yazının yazılması ile yazılmaması eşittir.

Kişi hesap defterine "falanın bende bin dirhem alacağı vardır" şeklinde hesabını yazsa, iki kişi buna tanıklık etse yahut, yazıyı yazan bunu hakim önünde ikrar etse kendisine bir şey gerekmez. Ancak o "bunun benim üzerime gerekli olduğuna tanıklık edin" derse bu durumda gerekli olur. Çünkü kişinin hesap defterine yazdığı hesap birden fazla olasılığa açıktır. Daha önce Belh âlimlerinin bu meselede tercih ettikleri hükmü açıklamıştık.

Kişi, iki tanık ve borçlu önünde bir yılda "benim falanda bin dirhem alacağım vardır" yazsa, borçlu onun ne yazdığını bilse, daha sonra alacaklı, tanıklara "tanıklık edin" dese, borçlu da "evet" dese bu geçerli olur. İki tanık "borçlu

borcunu ikrar etti ve bizi de tanık tuttu" şeklinde tanıklık yapabilirler. Çünkü alacaklının yazısı tıpkı borçlunun yazısı gibi bilinmektedir. Senedin tamamlanması da tanık tutma ile gerçekleşmiştir. Bu, borçlunun "evet" sözüyle gerçekleşmiştir. Bunun anlamı "evet benim üzerime bu borç konusunda tanıklık edin" demektir. Görmez misin dille yapılan ikrarda hak sahibinin "benim sende şu kadar alacağım yok mu?" demesi üzerine üzerinde hak bulunanın "evet" demesi ile borçlunun bunu doğrudan söylemesi eşittir. Yazı ile yapılan ikrarda da böyledir.

Allah doğruyu daha iyi bilir.

HAYVANLAR KONUSUNDA BORÇ İKRARI

[18/176]

Bir hayvan borç olarak ikrar edilip niteliğinin belirtilmemesi

Bir erkek ya da kadın, "falanın bende bir köle alacağı vardır" şeklinde ikrarda bulunduktan sonra bunu inkar etse, Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre mehir konusunda olduğu gibi, orta kalitede bir kölenin değerini ödemesine hükmedilir. Muhammed (rh.a.)'e göre ise kölenin değeri konusunda yemin ettirerek ikrarda bulunanın sözü kabul edilir. O şöyle demektedir: Kişinin zimmette borç olarak köle ikrar etmesi, elinde bulunan bir köleyi gaspettiğini ikrar etmesi gibidir. Bunun ise belli bir niteliği yoktur. Bu konuda ikrar edenin yaptığı her açıklama kabul edilir. Bu meselede de öyledir. Ayrıca burada ikrar edilen şey bilinmemektedir. Bunu açıklamak da ikrar edene aittir. İkrar edenin mutlak ikrarı ile, belli nitelikte bir şey gerekli olmaz. Çünkü o ikrarda nedeni belirtmemiştir. Nedenler birbirine zıttır. Dolayısıyla bu nedenlerden herhangi birisi belirgin olmaz. Oysa orta kalitede bir kölenin değerini belirlemek nedenlerin birini belirlemektir.

Ebû Yusuf (rh.a) ise şöyle demektedir: Burada kişi kendisi aleyhine mutlak olarak bir köle ikrarında bulunmuştur. Mutlak olarak yapılan bir ikrar, kişinin zimmetinde mutlak bir kölenin borç olarak bulunmasını gerektiren nedene yorulur. Bu da nikah gibidir. Nikahta koca, mehir olarak mutlak köle ikrarında bulunduğunda, "orta kalitede" sözünü açıkça söylemiş gibi kabul edilir. Bu sözü açıkça söylemesi durumunda orta kalitede köle gerekli olunca, onu söylemediğinde de gerekli olur. Bu meselede de, kişi başkası lehine mutlak köle ikrarında bulunduğunda da hüküm böyledir.

Baba, kızını bir köle karşılığında evlendirmiş ve kızının ölmesiyle köle babaya miras kalmış olabilir. İkrarda bulunan kadın olduğunda da böyledir. Kadın kocasının diğer karısının mehir alacağına kefil olmuş, sonra kocanın diğer karısının ölmesiyle, mehir o kadının babasına kocanın diğer karısının borcu olarak miras kalmış olabilir.

Mutlak köle mehir olarak sabit olduğu gibi, hul'[61] ve kasten öldürme nedeniyle yapılan sulhte de sabit olur. Burada ya kölenin kendisi ya da değeri ödenecek bir biçimde orta kalitede bir köle gerekli olur. Borçlu olan kişi, köle ve değerinden hangisini getirirse alacaklı kabule zorlanır. İkrarla da bu nitelikler sabit olur. Bu mesele konunun başında belirttiğimiz şu konuya dayanmaktadır: Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre mutlak olarak yapılan mal ikrarı, meşru olarak yapılan bir akitle borç durumuna gelmiş olarak kabul edilir. Muhammed (rh.a.)'e göre ise bu kesin olarak söylenemez. Biz bu meseleyi "cenin lehine ikrarda bulunmak" konusunda açıkladık.

Bir kimse "benim ödünç olarak falana bir köle borcum vardır" dediğinde, bir köle değerini ödemesi gerekir. Kölenin değeri konusunda yeminle birlikte ikrar edenin sözü kabul edilir. Muhammed (rh.a.)'e göre bunun böyle olduğu açıktır. Bu meselede Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre de hükmün böyle olması açıktır. Çünkü burada kişi "karz/ödünç" sözcüğünü açıkça kullanmıştır. Bu, yapılan ikrarın, kişinin zimmetinde hayvanın borç olarak sabit olduğu akitlere yorumlanmasını engeller. İkrar edilen şeyin orta kalite olarak belirlenmesi ancak ikrarın bu akitlere yorumlanması durumunda söz konusu olur. İkrarı bu akitlere yormanın geçerli olmadığı durumlarda kişinin ödünç yoluyla köleyi aldığını ikrar etmesi durumu kalır. Hayvanı ödünç olarak almak geçersiz olsa bile, teslim alınan şey tıpkı gaspedilen mal gibi değeri üzerinden ödemeye tabi olur. Kişi gasp ikrarında bulunsa, gaspettiği malı belirtme konusunda onun sözü kabul edilir. Mal telef edilmişse onun değeri konusunda gaspedenin sözü kabul edilir. Bizim meselemizde de böyledir.

Hayvan ikrarında bulunmak

[18/177]

Bir kimse "onun bende bir hayvan alacağı vardır" dese, herhangi bir hayvanın değerini borçlanır. Çünkü hayvan (dâbbe) sözcüğü farklı cinsleri içermektedir. Bu ifade ile herhangi bir akitte hayvan borçlanmak geçerli değildir. Bu nedenle burada ikrar eden kişinin orta kalitede bir hayvanı borçlanması kesin değildir. Aksine hayvanın ne olduğunu açıklamak ikrarda bulunana aittir. İkrar eden bir hayvan getirerek "işte bu, o hayvandır" dese at, aygır, katır veya eşek getirmişse sözü kabul edilir. Bunlardan başka hayvan kabul edilmez. Çünkü dâbbe (hayvan) kelimesi bu üç cinsi (at, katır, eşek) cinsini içermektedir. Kişi "hayvana binmeyeceğim" şeklinde yemin etse, yemine yalnızca bu üç cins girer. Bu, "yeminler" konusunda bilinen bir meseledir. İkrar edenin açıklaması ancak ikrara uygun olduğunda geçerli olur.

Borç olarak taşınmaz mal ikrarında bulunmak

Bir kimse "falanın bende bir ev veya arazi veya hurmalık yahut bostan alacağı vardır" şeklinde ikrarda bulunsa, bu sözle gerçek anlamın kastedilmesi imkansızdır.

---

[61] **Hul'** /الخلع **(Muhâlaa** / المخالعة**)** : Nikah mülkiyetini kadının kabulüne bağlı olarak ortadan kaldırmaktır. Hanım tarafından kocaya verilecek bir bedel veya hanımın mehirden vazgeçmesi karşılığında tarafların rızası ile gerçekleştirilen boşanmadır.

Çünkü bu sözün gerçek anlamı zimmette borç ikrarında bulunmaktır. Oysa sayılan şeyler zimmette borç olmaz. Durum böyle olmakla birlikte sözün gerçek anlamını uygulamak imkansız olduğunda, sözün olası mecaz bir anlamı varsa, bu anlama yorulur. Burada kişi "ben bu eşyaları ona geri vermekle yükümlüyüm" demiş gibi olur. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

عَلَى الْيَدِ مَا أَخَذَتْ حَتَّى تُؤَدِّ

"Aldığını geri verinceye kadar malı elinde bulunduran (zilyet) ödemekle yükümlüdür."[62]

Dolayısıyla böyle yapılan bir ikrar, bir ev veya bahçe gaspını ikrar etmek gibidir. Kişi belirtilen malların en düşük miktarını geri vermekle yükümlü tutulur. Çünkü kesin olarak bilinen, en düşük miktardır.

Bir kimse "falanın bende bir Herat kumaşı alacağı vardır" şeklinde ikrarda bulunsa, Muhammed (rh.a.)'e göre, yemin ettirilmek suretiyle getireceği her türlü Herat kumaşı kabul edilir. Ebû Yusuf (rh.a.)'un görüşü, köleye kıyasla kumaş ikrarının da orta kaliteye yorulması şeklinde olmalıdır. Ancak doğru olan ilk görüşün her iki imama ait olmasıdır. Ebû Yusuf (rh.a.) köle ikrarı ile kumaş ikrarı konusunu birbirinden ayırarak şöyle demiştir: Köle ikrarında köle, ancak mal ile mal olmayan bir şeyin değişiminde zimmette borç olarak bulunabilir. Bu durumda orta kalitede bir köle zimmette gerekli olur. Burada ise Herat kumaşı, tıpkı selem akdinde olduğu gibi, malın malla değişiminde zimmette borç olarak bulunabildiğinden, orta kalite kumaş gerekli olmaz. Aksine bunun kalitesi mutlaka açıklanmalıdır. Burada kişinin ikrarı ile herhangi bir neden belirginleşmemektedir. Bu nedenle, lehine ikrarda bulunulanın başka bir şey iddia etmesi durumunda ikrar edenin yemin etmesinden sonra yapacağı açıklama kabul edilir. Aynı şekilde kişi "benim bir elbise borcum vardır" deyip cinsini belirtmese, getireceği her kumaş kabul edilir. Elbisenin giyilmiş veya yeni olması farketmez. Kişi mutlak olarak elbise ikrarında bulunduktan sonra elbiseyi vermedikçe serbest bırakılmaz. Çünkü ikrarda mutlak elbise söylenmiştir. Oysa mutlak elbise hiçbir akitte zimmette borç olarak sabit olmaz. Bu nedenle kişinin sözü gasp ikrarı ifade eder. Malın cins, nitelik ve ödenme süresi açıklandığında mal zimmette sabit olur. Bu nedenle bu konuda, ikrarda bulunanın yapacağı açıklama kabul edilir.

Bir kimse "benim falanda bağış alacağım yoktur" şeklinde ikrarda bulunduktan sonra, onda sadaka veya satın alma iddiasında bulunsa iddia geçerli olur. Çünkü burada kişi, olmadığını söylediği bir şeyden farklı bir şey iddia etmektedir.

---

[62] Ahmed b. Hanbel, Müsned, V/8; Ebû Dâvûd, İcare 88; Tirmizî, Buyû 39; İbn Mâce, Sadakât 5.

Kişi "benim falan tarafında satım akdim yoktur" dedikten sonra sulh nedeniyle ondan bir köle alacağı bulunduğunu iddia etse veya "benim falan ile aramda sulh yoktur" dedikten sonra ondan bir köle satın aldığını iddia etse, davası geçerli olur. Çünkü burada da kişi, olmadığını söylediği şeyden farklı bir şey iddia etmektedir.

Kişi "benim bu kölede hiçbir şeyim yoktur" diye ikrarda bulunduktan sonra o köleyi ikrardan önce başka bir kişi için satın aldığını iddia etse iddia kabul edilmez. Çünkü o sözünde çelişkiye düşmüştür. Kişi başkası adına satın aldığı bir şeyde, teslim alma, akit konusunda dava açma gibi akdin hukuki konularında, kendi adına satın almış gibi kabul edilir. Kişi ikrardan sonra malı kendisi için satın aldığını iddia ettiğinde bu kabul edilmediği gibi, başkası adına satın aldığını iddia ettiğinde de kabul edilmez. Kişi selem akdinde rehin iddiasında bulunsa, Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin önceki görüşüne göre tanıklar malın teslimini görmedikçe bu iddia geçerli olmaz. Sonraki görüşüne göre ise geçerli olur. Bu aynı zamanda Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'in görüşüdür. Biz daha önce bunu açıklamıştık.

[18/178]

Mal rehin verenin elinde ise bunu rehin alana vermesi emredilir. Çünkü kişinin ikrarının tanıklarla sabit olması bizzat görme ile sabit olması gibidir.

Her iki taraf, malın teslimi olmaksızın, rehin akdi yaptıkları veya şâyi (ortak) bir malın rehnedildiği konusunda birbirini doğrulasalar bu geçersiz olur. Çünkü rehin ancak teslim almakla tamamlanır. Yine bize göre maldaki şâyilik (ortaklık), rehin alanın rehin hükmü ile mal üzerinde zilyetliğinin sabit olmasını engeller. Burada taraflar bağlayıcı olmayan bir neden üzerinde birbirini doğrulamışlardır. Biz, tarafların birbirini doğruladıkları şeyi bizzat görseydik bile rehin veren teslime zorlanamazdı.

Bir kimse "ben bu köleyi falana yüz dirhem borç karşılığında rehin verdim. O da benden teslim aldı" şeklinde ikrarda bulunsa, diğeri de "iki yüz dirhem karşılığında" dese, rehin akdi yüz dirhem üzerinden geçerli olur. Çünkü rehin alan, alacağının daha fazla olduğunu iddia etmektedir. Fazlalık onun iddiası ile sabit olmaz. Alacak rehnin bedeli değildir. Tarafların borcun miktarında anlaşmazlığa düşmeleri rehnin aslını yalanlama anlamına gelmez. Bu nedenle tarafların borçlu üzerinde anlaştıkları miktar üzerinden rehin akdi geçerli olur.

Allah daha iyi bilir.

"BORÇ ŞU KADAR, DEĞİLSE ŞU KADARDIR" ŞEKLİNDE İKRAR

Daha önce "falanın bende bin dirhem alacağı vardır, değilse falanın vardır" diyen kimsenin hükmünde, Ebû Yusuf ile Muhammed (rh.a) arasında görüş ayrılığı bulunduğunu belirtmiştik. Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre bu "veya falana" ifadesi gibidir. Muhammed (rh.a.)'e göre alacak ikinci kişiye değil ilk kişiye ait olur.

Muhammed (rh.a) orada belirttiği hükmü detaylandırarak şöyle demiştir: Bir kimse "falanın bana dün verdiği borç nedeniyle bende bin dirhem alacağı vardır. Değilse kölem özgürdür" dese bu, ikrarı yeminle pekiştirme anlamına gelir. Çünkü köle özgürlüğü koşula bağlanabilir. Bu sözü söyleyen kişinin belirttiği şeyi ödemesi gerekir, kölesi özgür olmaz. Nitekim kişi "şöyle değilse karım boş olsun, üzerime hac gereksin" diye yemin ettiğinde de böyledir.

İkrarın koşula bağlanması

Bir kimse "ben falandan bin dirhem borç istedim ve bunu ondan teslim aldım. Değilse falanın bende bin dirhem borcu vardır" şeklinde ikrarda bulunsa, ilk kişi lehine yapılan ikrar geçerlidir. İkinci ise ikrarı, şüpheli şeye (gerçekleşmesi kesin olmayıp olasılığa bağlı olan bir şeye) bağlamaktır. Bu nedenle bağlayıcı değildir. Muhammed (rh.a.)'in görüşüne göre bunun böyle olduğu açıktır. Ebû Yusuf (rh.a.)'un görüşüne göre de böyledir. Çünkü iki söz aynı cinsten değildir. Borç alma yoluyla parayı teslim almak bir fiil olduğu halde, kişinin ifadesinin son kısmı sözdür. Kişinin "değilse" sözcüğü "veya" gibi tereddüt anlamında kabul edilemez. Şu durumda kişi ilk kişi lehine ikrarda bulunma, ikinci kişi lehine ikrarı da ilkinden borç istememe ve teslim almamış olma koşuluna bağlamıştır. İkrarı koşula bağlamak ise geçerli değildir.

Kişi "bu köleyi falandan bin dirheme satın aldım, değilse benim falana beş yüz dirhem borcum vardır" dediğinde de hüküm böyledir. Ancak burada köle sahibi kölenin satılmasını ikrar ederse, ikrar edenin bin dirhem ödemesi gerekir. Köle sahibi inkar ederse, ikrarda bulunana bir şey gerekmez. Çünkü o, kölenin satılmasını inkar ettiğinde ikrarı reddetmiştir. Beş yüz dirhem ikrarı koşula bağlı idi. Bu ise temelden geçersizdir.

Kişi "ben bu kölemi özgür kıldım. Değilse şu kölem özgürdür" dese, ikincisi değil ilk köle özgür olur. Çünkü o ilk kölenin özgür kılınmasını ikincinin özgür kılınması ile yemin etmekle pekiştirmektedir. Burada iki söz arasında, "değilse" sözcüğünü "veya" anlamında kabul etmeyi gerektirecek bir benzerlik yoktur.

Kişi "bu özgürdür. Değilse bu özgürdür" dese veya "bunu özgür kıldım. Değilse bunu özgür kıldım" dese, Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre ikisi arasında seçim hakkına sahip olur. Çünkü iki söz aynı cinsten olduğu için "değilse" sözcüğünü "veya" anlamında anlamak mümkündür. Bu, kişinin "falanın bende bin dirhem alacağı vardır, değilse falanın yüz dinar alacağı vardır" demesine benzer. Muhammed (rh.a.)'e göre ise bu sözlerin tümünde ilk söylenen söz geçerli bir tekliftir (îcaptır), ikinci söz ise geçersizdir. Çünkü ikinci söz ikrarı koşula bağlamaktır. **[18/179]**

Allah daha iyi bilir.

KİŞİNİN KENDİ PAYINDA İKRARI

Bir ev iki kişi arasında ortak olur ve ortaklardan biri kendi payının başkasına ait olduğunu, bunda hakkının bulunmadığını ikrar ederse, bu geçerlidir. Çünkü o kendi payında kullanım yetkisine sahiptir. Yine ortaklardan biri "yarım, onda bir" vb. kendi payının bir kısmını ikrar ettiğinde de hüküm böyledir. Kendi payını anmadan evin yarısını mutlak olarak ikrar ettiğinde bu ikrar da yalnızca kendi payına ait olur. Çünkü onun amacı, söylediği sözü geçerli kılmaktır. Sözün geçerli olması ise ikrarın ancak kendi payı üzerinde yapılmış sayılmasına bağlıdır.

Kişi; "Bu evin tümünün dörtte biri falanın, dörtte bir ve bunun yarısı benim, dörtte bir ve bunun yarısı da diğer ortağımındır." dese, ortağı ise bunu inkar etse, ikrar edenin payı kendisi ile ikrar edilen arasında beşe bölünür. İki pay ikrar eden, üç pay da lehine ikrar edilen alır. Çünkü ikrarda bulunanla, ortağının payında, ikrar ettiği şey gerçekmiş muamelesinde bulunulur. Oysa onun sözü başkası hakkında kabul edilmez. İkrar eden burada lehine ikrarda bulunulanın hakkının sekiz paydan iki, kendisinin üç, diğer ortağın payının da üç olduğunu iddia etmektedir. Ancak diğer ortak hakkından fazla almakla hem ikrar edene hem lehine ikrarda bulunulana haksızlık etmiştir. Bu haksızlık ikisinden birine yüklenmez. Aksine bu telef olmuş gibi kabul edilir. İkrar edenin elindekinin iki payı lehine ikrarda bulunulana üç pay da ikrarda bulunana ait olarak hesaplanır. Dolayısıyla ikrar edenin elindeki payı beşe bölünür.

Borç ikrarında bulunup ödediğini ikrar etmek

Bir kimse iki sözün arasını ayırmadan "falanın bende bin dirhem alacağı vardı. Ben bunu ödedim" dese, sonra da ödediğine dair delil getirse istihsânen bu delil kabul edilir. Kıyasa göre ise kabul edilmez. Kıyasın hükmü Züfer (rh.a.)'in ictihadıdır. Bu söz imkansızdır. Bu, o borcun kendisine şu an gerekli olduğunu ikrar etmiştir. Bundan önce ödenen borç ise şu an gerekli olamaz. Dolayısıyla borcu ödeme iddiasında çelişkiye düşmüştür. İmkansız bir söz ve çelişki delille ispatlanamaz. Ancak örf nedeniyle istihsana göre hüküm verilmiştir. Çünkü insanlar bu sözü söyleyerek, daha önce borçlu olduklarını anlatmak isterler. Görmez misin insanlar "bu elbise valiye aittir. Onu bana giydirdi veya bu hayvan valiye aittir. Beni ona bindirdi" diyerek bununla söz konusu şeyin şimdi değil daha önceden valiye ait olduğunu kastederler. Bizim meselemizde de böyledir.

Kişi "falanın bende bin dirhem alacağı var" dese, bir süre sustuktan sonra "ben ikrarda bulunmadan önce bunu ona ödedim" dese, buna dair delil de getirse, delili kabul edilmez. Çünkü "ona ödedim" sözü, ilk söylenen sözün görünür anlamına aykırıdır. Sözün görünür anlamına göre, borcun daha önce gerekli olduğunu ifade etme olasılığı devam etmekle birlikte, şu an gerekli olmasıdır. Bu şekilde, görünür anlamı değiştiren bir açıklama, ancak söze bitişik olarak yapıldığında kabul edilir. Ayrı olduğunda kabul edilmez. Kişi susunca borç

şu an üzerine gerekli olur. Bundan sonra "ikrarda bulunmadan önce ona ödedim" demekle sözünde çelişkiye düşmüş olur.

Kişi "onun bende bin dirhem alacağı vardı" dedikten sonra, "ben ikrarda bulunmadan önce bu borcu ona ödemiştim" dese ve buna dair delil getirse delili kabul edilir. Çünkü "şu kadar vardı" sözü borcun şu an devam ettiğini açıkça ifade etmez. Borç, ıstıshâb-ı hâl (eskiden olanı olduğu durum üzere bırakma) kuralı gereğince devam ediyor kabul edilir. Çünkü daha önce varlığı bilinen bir şeyin varlığını devam ettirmesi asıldır. Istıshab-ı hal kuralı, aksine bir delil bulunmadığı sürece uygulanır. Halbuki burada kişi, daha önceki meselenin aksine, borcu ödeme iddiasıyla ilgili tanık getirdiğinden aksine bir delil bulunmaktadır. Önceki meselede ise kişinin söylediği ilk söz borcun şu an kendisine gerekli olduğunu açıkça ifade etmektedir. Bundan sonra "borcu daha önce ödedim" demekle açıkça ifade ettiği şeyle, çelişkiye düşmüş olmaktadır. [18/180]

Kişi "bu köle falana aittir, ben köleyi ondan satın aldım" dese, ikinci cümleyi birinciye bitişik söyler ve köleyi satın aldığına delil getirirse, istihsânen delili kabul edilir. İlk cümlesinden sonra bir süre sustuktan sonra "ben köleyi ikrardan önce ondan satın aldım veya köleyi bana bağışladı yahut sadaka verdi" dese istihsânen delili kabul edilmez. Bu ve önceki mesele birbirine eşittir.

Bir kimse "elimde bulunan bu köle falanın kölesidir. Ben bu köleyi ondan bin dirheme satın alıp bedelini peşin ödedim" dedikten sonra, "ben köleyi başka birinden beş yüz dirheme satın alıp parayı peşin olarak ödedim" dese her ikisi için delil getirse, her iki ikrar câiz olur. İlk kişi hakkında yemin eder. Kölenin bedelini de ikinci kişiye öder. Muhammed (rh.a.)'in belirttiği bu hüküm ile kastedilen, bedelin ödenmesi değil, yalnızca iki satış akdinin yapıldığı konusunda delil getirilmesidir. Kişi bedelin ödendiğine dair delil getirirse, lehine ikrarda bulunulan kişiler hiçbir şey elde edemez. İkrarda bulunan yalnızca iki satışın gerçekleştiğine delil getirirse, satın alınan mal onun tarafından teslim alınmıştır. Satış bedeli alıcının borcu olarak pekişir. Zimmet, birden fazla kişinin hakkını kapsamaya (birden fazla kişiye borçlu olacak kadar) uygun olduğundan, her iki satıcıya birden bedeli borçlanır.

İkrar edenin sözü ile ilgili delil bulunmasa, lehine önce ikrarda bulunulan kişi satışı inkar ettiğinde, köle kendisine ait olur. Çünkü malın ondan satın alındığı şeklindeki ikrar kölenin asıl mülkiyetinin ona ait olduğunu ikrar etmektir. Asıl mal sahibinin satışı inkar ettiği ve satışın da delille sabit olmadığı durumda, ikrar eden köleyi geri vermek zorundadır. İkrar eden, ikinci kişi lehine satım yoluyla kölesini teslim aldığını ikrar etmiştir. İkinci kişi bunu doğrularsa, ikrar eden ona beş yüz dirhem öder. Çünkü ikinci kişinin mal bedelinin ödenmesini inkar etmesi durumunda, ikrar edenin ödeme konusundaki sözü kabul edilmez. İkinci kişi satım akdini inkar ettiğinde ikrar eden ona kölenin değerini öder. Çünkü satın alma yoluyla teslim alınan mal, bizzat satın alma ile elde edilen ve bedelin ödenmesinin

gerekli olmadığı mal gibi, değeri üzerinden ödemeye tabidir. Ev, arazi ve ticaret malları konusunda da bu hükümler geçerlidir.

Bir kimse "elimde olan bu köle benimle falan arasında ortaktır" dedikten sonra, birisinin adını söyleyerek "köle benimle filan arasında ortaktır" dese, sonra tekrar "köle benimle üçüncü bir kişi arasında ortaktır" dese, daha sonra lehlerine ikrar edilen bu kişiler olayı yargıca götürseler, yargıç kölenin yarısının lehine ilk olarak ikrarda bulunulan kişiye ait olduğuna hükmeder. Çünkü ikrar eden, onu kendisi ile birlikte köleye ortak etmiştir. İkrar eden bu sözü söylediği sırada görünüşte kölenin tümüne sahipti. Dolayısıyla bu söz kölenin yarısını ikrar etme anlamına gelir. Daha sonra ikrar eden kendisi ile ikinci kişiyi kölede eşit kılmıştır. İkinci kişi lehine ikrarda bulunduğunda ikrar ettiği şeyin yalnızca yarısına sahip bulunuyordu. Dolayısıyla onun lehine kölenin dörtte birini ikrar etmiş olur. Üçüncü kişiyi de köle konusunda kendisi ile eşit tutmuştur. Üçüncü kişi lehine ikrarda bulunduğunda kölenin sadece dörtte birine sahipti. Dolayısıyla onun lehine bu dörtte birin yarısını, yani kölenin sekizde birini ikrar etmiş olur. İkrar edenin elinde kölenin sekizde biri kalır.

Kişinin kendisine miras bırakan aleyhine ikrarda bulunma

Kişi mirasçısı olduğu bir ölü aleyhine ikrarda bulunsa, ölünün bıraktığı malda yaptığı ikrar doğrudan kendisi üzerine yaptığı ikrar hükmündedir.

[18/181]

Bir kimse kölenin tümünün bir kişiye ait olduğunu ikrar ettikten sonra "köle bir başkasınındır" dese, köle ikrar edilen ilk kişiye ait olur. Diğerine bir şey ödemesi gerekmez. Ancak köleyi yargıcın hükmü olmaksızın ilk kişiye teslim etmişse diğerine kölenin değerini öder. Biz kişinin gasp, emanet, ödünç ikrarında bulunması konusunda tüm bu meselelerde imamların uyuştukları ve ayrıldıkları noktaları açıkladık.

Bir kimse elinde bulunan bir hayvan hakkında "falan bu hayvanın yarısını bana emanet bıraktı" dese, sonra da "falan da bunun yarısını emanet bıraktı" dese, bundan sonra "üçüncü bir kişi bunun yarısını emanet bıraktı" dese hayvanın ilk iki kişiye ait olduğuna hükmedilir. Çünkü ikinci kişi lehine ikrarda bulunduğunda kölenin yarısına sahipti. Mutlak olarak yaptığı ikrar da bu kısma yönelik olur. Sonra yargıcın hükmü olmaksızın hayvanı ilk iki kişiye teslim ederse Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre üçüncü kişiye kölenin değerinin yarısını öder. Muhammed (rh.a.)'e göre ise, daha önce açıkladığımız gibi, yargıcın hükmü olsun ya da olmasın üçüncü kişiye öder.

Çelişen ikrarın hükmü

Bir kimsenin elinde bulunan ev hakkında başka bir kişi evin zilyet tarafından kendisi lehine ikrar edildiğine delil getirse, zilyet ise davacının evi kendisi lehine ikrar ettiğine delil getirse delil ile sabit olan, iki ikrar bizzat görme ile sabit olmuş gibi kabul edilir. Aralarında çelişki bulunduğundan bunlar dikkate alınmaz. Ev, önceki gibi zilyedin elinde kalmaya devam eder.

İki tanıktan biri bin dirheme diğeri bin beş yüz dirheme tanıklık etseler, davacı bunlardan çok olanı iddia etse bile tanıklık bin dirhem üzerinden geçerli olur. Çünkü tanıklar bin dirhem üzerinde hem söz hem de anlam olarak birleşmişlerdir. Aynı şekilde Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre tanıklardan biri bin, diğeri iki bin dirheme tanıklık ettiklerinde de hüküm böyledir. Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre burada tanıklık, tanıkların söyledikleri sözdeki ayrılığı nedeniyle kabul edilmez. Bu, kitaplarda çok sık geçen, bilinen bir meseledir. Biz bu konuyu "talak/boşama" konusunda ele aldık.

İki tanık bir kişinin birisinin lehine bin dirhem ikrarda bulunduğuna tanıklık etseler, bunlardan birisi "ikrar sırasında birlikteydik" dese, diğeri ise "ben tektim" dese tanıklık geçerli olur Çünkü ıkrar tekrarlanan bir sözdür. İkinci söz birincinin aynı kabul edilir. Tanıklıktaki bu ifade farklılığı ile tanıklık edilen şey değişmez

Bir kimse başkasında bin dirhem alacağı olduğunu iddia etse, diğer kişi ise "sen bundan bir şey aldın" dese, bu bin dirhemi ikrar etmiş olur. Çünkü "ondan" anlamına gelen "منها" daki elif ve ha harfleri (ها) bin dirhemi fade eden bir zamirdir Kişi bununla "senin bende olan bin dirhem alacağından bir şey aldın" demiş olmaktadır. Aynı şekılde söz konusu kişi "bunların ağırlığı ne kadar? veya vadesi ne zaman ? yahut baskısı ne? Ben bunlardan sana karşı kurtuldum. Ben bunları sana ödedim" dediğinde de belirttiğimiz nedenle tüm bu ifadelerle bin dirhemi ikrar etmiş olur. Eğer "ben küçük büyük senin bende olan alacaklarının tümünden sana kurtuldum" dese bin dirhemi ikrar etmiş olmaz. Ancak bu bir şey ikrarıdır. Çünkü onun sözünden ödeme anlamı anlaşılmaz. Bu durumda onun söylediği söz, cinsı ve miktarı bilinmeyen bir şey ikrarı anlamına gelir. Bunu açıklamaya zorlanır. Bir şey açıkladığında alacaklı "ben ondan bunu almadım" şeklinde, borçlu da "benim üzerimde bundan başka borç yok" şeklinde yemin eder. Çünkü alacaklı bunun fazlasını iddia etmekte, borçlu ise inkar etmektedir. Yeminle birlikte ınkarcının sözü kabul edilir.

Allah daha iyi bilir.

BAŞKASINDAN TESLİM ALDIĞI ŞEYİ İKRAR

Ortak taşınmazdan, bir şey aldığını tağın ikrar e mesi

Bir kimse, birısıyle ortak olduğu evden bir elbise aldığını ikrar etse, ortağı da elbisenin yarısının kendisine ait olduğunu iddia etse, ikrar eden ortağın sözünü inkar etse, onun sözü kabul edilir Çünkü elbise onun elinde bulunmaktadır Ortağın evden elbiseyi aldığını ikrar etmesi, elbisenin ortağa ait olduğunu ikrar etme anlamına gelmez. Çünkü elbise evden kaynaklanan bir fazlalık olmayıp, eve konan bir eşyadır. Ortaklardan her biri evde oturup, eşyasını eve bırakır Daha sonra da alır. Dolayısıyla yukarıdaki ikrarla, elbisenin ortağa ait olduğunu ikrar etmiş olmaz.

[ر/182]

Kişi başkasının evinden bin dirhem aldığını ikrar ettikten sonra, "bu benimdir" dese, bu para ev sahibinin olur. Çünkü kişi bunu onun evinden aldığını ikrar etmiştir. Bu, bizzat onun elinden aldığını ikrar etmek gibidir. Çünkü insanın elinde olan bir şey hükmen onun mülkündedir. Başka birisi bu konuda kendisine dava açsa, ev sahibinin sözü kabul edilir. İkrar eden kişi malın kendisine ait olduğu iddiasını delille ispat etmedikçe, malı ev sahibine geri vermesi emredilir. İkrarda bulunan, elbisenin bir başkasına ait olduğunu ikrar ettiğinde de böyledir. Ancak bu durumda ikinci kişiye elbisenin dengini öder. Çünkü onun ikrarı kendisi hakkında kanıttır. O, söz konusu kişinin mülkünden elbiseyi teslim aldığını ikrar etmiştir. Bunu kendisine geri vermesi de imkansız duruma gelmiştir. Dolayısıyla ona dengini verir.

Bir kimse "ben falanın sandığından veya cüzdanından yüz dirhem aldım" veya "çantasından bir elbise aldım", "köyünden bir kür buğday aldım", "hurmalığından bir kür hurma aldım", "tarlasından bir kür buğday aldım" dese, bunların tümünde söz konusu kişinin elinden bunları aldığını ikrar etmiş olur. Bunu geri vermesi gerekir.

Kişi "falanın arazisinden bir çuval (denk) Zut kumaşı aldım" dedikten sonra "ben oraya uğradım. Orada konakladım" dese orada konakladığı bilinmiyorsa sözü kabul edilmez. Zut kumaşının, arazi sahibine ait olduğuna hükmedilir. Biz bunu daha önce açıklamıştık. Ancak arazi insanların geçtiği bilinen bir yol üzerindeyse veya ikrar edenin kullanımda bulunduğu bir yerse, bu durumda ikrar edenin sözü kabul edilir. Köyden aldığını ikrarda da aynı şekilde, yol o köyden geçiyorsa ikrar edenin sözü kabul edilir. Çünkü bu durumda kişi inerek orada konaklama yetkisine sahip olur. Bu durumda köy, her bir ortağın konaklayabildiği ortak eve benzer. Dolayısıyla söz konusu durumda kişinin sözü, Zut kumaşı yükünü arazi sahibinden aldığını ikrar etme anlamına gelmez.

Kişi "falanın evinden yüz dirhem aldım" dedikten sonra, "ben orada kira ile oturuyordum" dese, bu durum biliniyorsa veya delille bunu ispat ederse borçlu olmaz. Aksi taktirde sözü kabul edilmez. Parayı geri vermesi emredilir. Çünkü belli bir vakitte onun eve zilyet olma nedeni sabit olmayınca, yukarıdaki ifade yüz dirhemi ev sahibinden aldığını ikrar etme anlamına gelir.

Başka birisinin arazisinde kazılan çukurda para bulmak

İki kişi, "falan kişi, falanın şu tarlasına gelerek orada kuyu veya çukur kazdı. Bu kuyudan, on tanesi yedi miskal ağırlığında olan bin dirhem çıkardı" dese, arazi sahibi de bunu iddia etse, kuyuyu kazan inkar etse veya ikrar etmekle birlikte paranın kendisine ait olduğunu iddia etse paranın arazi sahibine ait olduğuna hükmedilir. Çünkü tanıkların, bir kişinin parayı başka bir kişinin mülkünden aldığına tanıklık etmeleri onun elinden aldığına tanıklık etmeleri gibidir. Görmez misin tanıklar söz konusu kişinin arazi sahibine vurarak onu düşürdüğüne veya onunla dövüş ederek onu yendiğine ve araziyi kazarak parayı çıkardığına tanıklık

etseler, onun parayı geri vermesi emredilir. Bu durumda geri vermesinin emredilmesi konusu, herkesçe anlaşılabilecek bir konudur.

Tanıklar bir kimsenin başkasının evinden veya dükkanından belli bir şeyi aldığına veya şişesinden sıvı yağ aldığına, tulumundan katı yağ aldığına tanıklık etseler, bu tanıklıkları ile, söz konusu kişinin elinden aldığına tanıklık etmeleri eşit olur.

Bir kimse bir kişinin hayvanının üzerindeki eğeri veya gemi yahut buğday yükünü aldığını ikrar etse veya başkasının çuvalında olan buğdayı aldığını ikrar etse, bu malların lehine ikrarda bulunulan kişiye ait olduğuna hükmedilir. Çünkü ikrar eden kişi malı onun elinden aldığını ikrar etmektedir. Bir kimsenin hayvanı ve hayvan üzerinde bulunan malları, o kişinin elinde sayılır. [18/183]

Kişi bir başkasının cübbesinin astarını, kapısının örtüsünü aldığını ikrar etse, yine onun elinden aldığını ikrar etmiş olur. Çünkü aldığı şeyin mülkiyetinin karşı tarafa ait olduğunu ikrar bakımından, aldığı şeyi onun mülküne dayandırması, bizzat ona dayandırması gibidir.

Aynı şekilde bir kimse başkasının hayvanına bindiğini veya elbisesini giydiğini, kölesine hizmet ettirdiğini, daha sonra da söz konusu malları bir başkasının ondan aldığını ikrar etse, bunların tümünde kendisi aleyhine ilk kişinin mülkünden bir şey gaspettiğini ikrar etmiş olur. Bunları geri vermesi emredilir. Geri veremezse öder.

Kişi "falan beni hayvanında taşıdı" veya "gemisinde taşıdı" derse bir şey ödemez. Çünkü burada kendisi başkasının mülkünde bir şey yapmamıştır. Burada yalnızca hayvan veya gemi sahibinin fiilini ikrar etmiştir. Bu, kendisine ödeme borcu yüklemez. Aynı şekilde "falanın hayvanında şu taşındı" şeklinde ikrarda bulunsa bu, yapanı belirtilmeyen bir fiildir. Dolayısıyla kişi bununla taşımayı kendisine dayandırmış olmaz. Aynı şekilde kendisi hakkında ödemeyi gerektiren bir nedeni de ikrar etmiş olmaz.

Herkesin girip çıktığı bir yerden bir şey alma ikrarı

Yine bir kişi, belli bir kişinin hamamından bir elbise aldığını ikrar etse herhangi bir şey ödemez. Çünkü insanlar hamamlara girerek orada elbiselerini çıkarırlar, sonra da alırlar. Yukarıdaki söz hamam sahibinin elbise üzerinde aslen zilyet olduğunu ikrar etme anlamına gelmez. Herkesin geldiği cami, Kâbe, Han ve insanların uğradığı ve eşyalarını bıraktığı arazide de aynı hüküm geçerlidir.

Kişi elbisesini belli bir kişinin evinde çıkardığını ikrar etse, ev sahibi bu elbisenin kendisine ait olduğunu iddia ettiğinde, Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre ikrarda bulunan ödemekle yükümlü olmaz. Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre ise ödemekle yükümlüdür. Bu daha önce geçen, kişinin "ben onu evimde oturttum sonra evimi ondan aldım" demesi konusuna benzer.

Bir kimse belli bir kişinin yolundan, evinin önündeki boş alandan bir elbise aldığını ikrar etse ödemekle yükümlü olmaz. Çünkü avlu; odun kırmak, çöpleri

atmak vb. işleri yapmakta, kişinin yararlandığı, mülkünün dışında kalan boşluktur. Bu alan yalnızca söz konusu kişinin zilyetliğinde değildir. Aksine insanların tümü buradan yararlanabilir. Yol da böyledir.

Kişi "ben falanın işçisinden bir elbise aldım" dese, elbise ustaya değil işçiye ait olur. Çünkü kişi elbiseyi ondan aldığını ikrar etmiştir. İşçinin elbisesi üzerindeki zilyetliği kendisine aittir. Hatta bu konuda kendisi ile bir başkası arasında dava olsa işçinin sözü kabul edilir.

Kişi belli bir kişinin mescidinden bir elbise aldığını ikrar etse ödeme gerekmez. Ancak mescidin söz konusu kişinin evinde ve yalnızca ona ait olduğu sabitse ödemekle yükümlü olur. Bu durumda mescit o kişinin mülküne dahildir. Onun içindeki de onun elindedir. Dolayısıyla buradan bir şey aldığını ikrar eden ödemekle yükümlü olur.

Bir kimse "ben elbiseyi hiç kimsenin zilyet olmadığı ve kamuya açık olan bu havradan veya kiliseden veya ateşgededen yahut köprüden yahut da yoldan aldım" dese ödemekle yükümlü olmaz. Çünkü kişinin buralara eşyasını koyma hakkı vardır. Onun sözü, eşyayı başkasının elinden aldığını ikrar etme anlamına gelmez.

Allah daha iyi bilir.

KİŞİNİN KENDİSİ VE BAŞKASI ALEYHİNE İKRARDA BULUNMASI

Bir kimse "falanın bende ve falanda bin dirhem alacağı vardır" dese, ikrarda borçlu olduğu belirtilen diğer kişi bunu inkar etse, ikrar eden borcun yarısını yüklenir. Çünkü o, diğer kişiyi kendisine ve bağlacı ile bağlamıştır. Bağlama, [18/184] haberde ortak olmayı gerektirir. Kişinin kendisi aleyhine ikrarı geçerli bir delildir. Başkası aleyhine ikrarı ise delil değildir. Aynı şekilde kendisi ile birlikte iki kişinin adını söylerse borcun üçte birini yüklenir. Kendisi ile birlikte kısıtlı (hacr altına alınan) bir köle, kısıtlı çocuk, harbî (düşman ülkesi vatandaşı), zimmî (Müslüman ülkenin gayri Müslim vatandaşı) veya bilinmeyen bir kişiyi söylerse, ikrarda bulunan ikrarda yer alan kişilerin sayısına göre kendi payını öder. Çünkü belirtilenlerin tümü, borcu yüklenmeye uygun bir zimmete sahiptir. Dolayısıyla haber verilen şeyde ortaklık gerçekleşmektedir. Kişi bununla yalnızca kendi payını ikrar etmiş olur.

Kişinin kendisi ile birlikte belirsiz kişiler aleyhine borç ikrar etmesi

Kişi "falanın bizde bin dirhem alacağı vardır" dese, fakat kendisi ile birlikte başka kişinin adını anmasa, daha sonra "bununla falan ve falanı kastettim" dese alacaklı da bunu iddia etse, bize göre borcun tümü kendisine gerekli olur. Züfer (rh.a.)'e göre ise borçtan yalnızca ikrar edenin payına düşen gerekli olur. Çünkü kişi çoğul kipiyle ikrarda bulunmuştur. Çoğul kipi tekili içermez. İkrarda yer alanların sayısı konusunda ikrar edenin açıklaması kabul edilir. Çünkü aleyhine borç ikrar edilenlerin sayısını belirsiz bırakmak, ikrar edilen şeydeki kapalılık gibidir. Bu

konuda ikrar edenin yapacağı açıklama kabul edilir. Biz, insanlar arasındaki örf nedeniyle bu hükmü terkettik. Çünkü kişi bazen kendisinden çoğul kipiyle bazen de tekil kipiyle bahsedebilir. Görmez misin büyük insanlar kendilerinden bahsederken "biz şöyle yaptık, biz şunu emrettik, biz böyle düşünüyoruz" derler. Bununla yalnızca kendilerini kastederler. Bu görüşü, Allahu Teâlâ'nın şu âyetleri de desteklemektedir:

﴿ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ ﴾

"Şüphesiz O'nu açıklamak bize aittir." (el-Kıyâme 75/19),

﴿ إِنَّا نحنُ نزلْنَا الذِّكْرَ ﴾

"Şüphesiz zikri biz indirdik." (el-Hicr 15/9)

﴿ إِنَّا نحنُ نُحيِي وَنُمِيتُ ﴾

"Şüphesiz biz diriltir ve öldürürüz." (Kâf 50/43), yine

﴿ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴾

"Şüphesiz onu koruyacak olan biziz." (el-Hicr 15/9)

Yaygın bir örf bulunduğunda, bu ifade ile yalnızca kendisini haber vermiş kabul ederiz. Dolayısıyla borcun tümü de onun üzerine gerekli olur.

Borç ikrarında işaretin durumu

Kişi "bizim üzerimizde" deyip eliyle kendisine ve başkalarına işaret ettiğinde de böyledir. Çünkü ikrar kişinin işareti ile değil yalnızca sözü ile meydana gelir. Bu işaretin bulunması ile bulunmaması birdir. Ancak kendisi ile birlikte oturan bir topluluk bulunur da kişi "falanın bizim hepimizde veya tümümüzde alacağı vardır" diyerek kendine ve oturanlara işaret ederse, kendisi ile birlikte oturanlar içinde, onun payına ne kadar borç düşüyorsa onu borçlanır. Çünkü burada kişi, sözüne bu sözün yalnızca kendisi hakkında düşünülmesini engelleyen bir başka söz eklemiştir. Bu da "bizim tümümüzde" ifadesidir. Bu ifade ile biz onun ikrarı kendisine ve onunla birlikte oturanlara dayandırdığını anlarız. Bunu onlara işaret etmekle göstermiştir. Bu yüzden önceki meselenin aksine burada yalnızca kendi payı kadar borç yüklenir.

Bir kimse "falanın bizden bir adamdan" veya "iki adamdan bir kür alacağı vardır" dese kendisine bir şey gerekmez. Çünkü o, bilinmeyen bir kişi aleyhine ikrarda bulunmuştur. Çünkü aleyhine ikrarda bulunduğu kişiyi açıklamamıştır. Kendisi ise belirlidir. Belirsiz olarak söylenen sözcükle kendisini kastetmiş sayılması mümkün değildir.

Kişi "ey falan sizin bende bin dirhem alacağınız var" dese, borcun tamamı kendisine gerekli olur. Çünkü o, bu sözle lehine ikrarda bulunduğu kişiye hitap etmiştir. Tek kişiye, saygı amacıyla çoğul kipiyle hitap edilebilir. Bu, dilbilimciler

tarafından bilinen açık bir şeydir. Yine "siz ey falan! Sizin bende bin dirhem alacağınız vardır" veya "ey falan senin bizde bin dirhem alacağın vardır" demesi durumunda da belirttiğimiz nedenle borcu kendisi aleyhine ikrar etmiş olur.

Kişi "ey falan siz ikinizin bende bin dirhemi vardır" dese adını andığı kişi alacağın yarısını alır. Çünkü tek kişiye ikil kipiyle hitap edilmez. Çünkü böyle yapmanın bir amacı yoktur. Tek kişiye çoğul kipiyle hitap edilmesi saygı anlamı taşır. Bu durum ikil kipiyle hitap etmede bulunmaz. Dolayısıyla bu şekilde bir söz söyleyen kişi, söz konusu kişiye ve bilinmeyen bir başkasına bin dirhem ikrar etmiş olur. Bu yüzden bin dirhemin yarısını o kişiye borçlanır. Bazı dilciler ise ikrar edenin, hitap edilene bin dirhem borçlandığını söylemişlerdir. Çünkü bir kişiye ikil kipiyle hitap edilmesi Kur'ân-ı Azîz'de bulunmaktadır. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[18/185] ﴿ أَلْقِيَا فِي جَهَنَّمَ كُلَّ كَفَّارٍ عَنِيدٍ ﴾

"İkiniz her inatçı kâfiri cehenneme atın!" (Kâf 50/24)

﴿ فَأَلْقِيَاهُ فِي الْعَذَابِ الشَّدِيدِ ﴾

"İkiniz onu şiddetli azabın içine atın" (Kâf 50/26).

Ancak Muhammed (rh.a) bu konudaki hükmü, sıradan insanların geneli arasında bilinen şekle uygun olarak devam ettirmiştir.

Kişi "falan bize bin dirhem ödünç verdi veya bize emanet bıraktı yahut ödünç verdi veyahut biz ondan gaspettik" dese paranın tümünü ödemesi gerekir. Belirttiğimiz nedenle, bu ifade ile başkalarını da kastettiğini söylese sözü kabul edilmez.

Bir kimse "ben, yanımda falan olduğu halde falancanın yüz dirhemini gaspettim" dese, "falan benimle oturduğu halde" demesinin aksine burada paranın yarısını ödemesi gerekir. Çünkü ikinci kişi için bir haber (yüklem) andığında onunla kendisi o haberde ortak olmuş olmaz. Haber anmadığında bağlama nedeniyle ortaklık gerçekleşmiş olur. Bu şuna benzer: Bir kimse "Zeynep üç kere boştur ve Amre de" dediğinde o da üç kere boşanır. Ancak "ve Amre boştur" derse Amre üç kere boş olmaz.

Bir kimse "falanın bende on miskal gümüşü vardır" dedikten sonra "bunlar siyahtır" dese sözü kabul edilir. Çünkü açıklama ilk sözü pekiştirmektedir. "Gümüş" sözcüğü siyah ve beyaz gümüşü eşit şekilde içermektedir. Dolayısıyla kişinin açıklaması kabul edilir.

Kişi "falanın bende karz (ödünç) olarak bin dirhem alacağı vardır. Ben bunları teslim almadım" dese, açıklamayı söze bitişik söylese bile bu kabul edilmez. Çünkü

ödünç yoluyla bir malın veya paranın kişi üzerinde borç olması ancak onun teslim alınmasıyla olur. Kişinin bu sözü ikrardan dönmedir.

Aynı şekilde kişi "falanın benim yanımda bin dirhem emaneti veya gaspettiğim malı vardır. Ancak ben bunu teslim almadım" dese sözü kabul edilmez. Çünkü mal teslim alınmadan önce ne emanet ne de gasp olur.

Kişi "falanın bende bana sattığı malın bedeli olan bin dirhem alacağı vardır. O bu alacağı devletin yardım vereceği zamana kadar ertelemiştir" dese, vade konusunda söylediği söz, alacaklının inkarı durumunda kabul edilmez. Çünkü o, geçerli bir vade iddia etseydi bile onun sözü kabul edilmezdi. Geçersiz bir vade iddia ettiğinde hiç kabul edilmez.

Aynı şekilde kişi satım akdinde geçersiz bir koşul bulunduğunu veya satılan malla birlikte şarap ve domuzun da akde dahil olduğunu iddia etse, belirttiğimiz nedenle sözü kabul edilmez.

Züfer ile Ebû Yusuf (rh.a.)'un görüş ayrılığına düştüğü meseleler arasında şu mesele de yer alır: Kişi, "falanın bende karışık bin dirhem alacağı vardır" dese, lehine ikrarda bulunulan kişi de "aksine bunlar iyi dirhemlerdir" dese, ikrar eden kişi ikrar ettiği şekilde ödeme yapmakla yükümlüdür. Züfer (rh.a.)'e göre ise ikrarı geçersizdir. Çünkü lehine ikrarda bulunulan karşı tarafın ikrarını reddederek başka bir şey iddia etmektedir. Diğer mesele, Züfer'in bu konudaki görüşüne kıyas edildiğinde bu, ikrarın geçersiz olmasını gerektirir. Muhammed (rh.a) şu konuyu da anmıştır: Kişi "falanın bende bu kölenin bedeli olarak, hayır aksine şu cariyenin bedeli olarak bin dirhem alacağı vardır" dese, lehine ikrarda bulunulan her iki bedeli de iddia etse, Ebû Yusuf (rh.a.)'un görüşüne göre ikrarda bulunanın yalnızca bin dirhem ödemesi gerekir. Züfer'e göre ise iki bin dirhem öder. Bu meselede kişi "hayır aksine bu bin dirhem cariyenin bedelidir" dese, ittifakla kendisine bin dirhem gerekli olur. Bu hüküm kişinin "hayır aksine" sözcüğünü kullanarak yanlışını gidermesi konusunda geçen kıyas ve istihsan hükümlerine dayanmaktadır.

Bir kimse "falanın bende bin dirhem alacağı var" dese, lehine ikrarda bulunulan kişi de "aksine bu bin dirhem falanın bendeki alacağıdır" dese, Züfer (rh.a.)'e göre önceki kişinin ikrarı geçersiz olur. Bize göre para istihsânen lehine ikrarda bulunulan ikinci kişiye ait olur. Bu konunun benzerlerini *"el-Câmi'"*de andık.

Allah daha iyi bilir.

ÖLÜM HASTALIĞI DURUMU DIŞINDA İKRARDA BULUNMAK

Ölüm hastası olmayanın mirasçısına borç ikrarı

Sağlıklı bir kişinin mirasçısı veya mirasçısı dışındaki kişiler yahut mükâtebi lehine, mükâtebin de efendisi lehine zimmet borcu, ödünç, gasp ve emanet ikrarında bulunması durumunda tüm bu ikrarlar geçerli olur. Çünkü hiç kimsenin

[18/186]

sağlıklı bir kişinin malında hakkı yoktur. Bu kişinin ikrarında bir töhmet (başkalarını kayırma şüphesi) de bulunmamaktadır. Sağlıklı kişi, bu kullanımları (borç ödeme, mal verme vb.) doğrudan yaparak amacına ulaşabilir.

Ölüm hastasının ikrarının vasiyet hükmünde olması

Ölüm hastalığında olan kişi ikrarda bulunarak "falanın bende hakkı vardır" dese, onlar da kendisini doğrulasalar, sonra da hasta ölse, kıyasa göre, lehine ikrarda bulunulan kişinin ölen elinde bulunan herhangi bir malı delilsiz olarak iddia etmesi kabul edilmez. Çünkü bu dinin hükmüne aykırı olarak yapılan bir vasiyettir. Bu durumda, ikrarda bulunan kişi dine göre doğrulanmaz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

لَوْ يُعْطَى النَّاسُ بِدَعْوَاهُمْ لَذَهَبَ دِمَاءُ قَوْمٍ وَأَمْوَالُهُمْ

"İnsanların sırf iddiaları nedeniyle (delil getirmeksizin) dava ettikleri şeyler onlara verilecek olsaydı insanların kanları ve malları yok olup giderdi..."[63]

Kişinin dinin hükmüne aykırı olarak yaptığı vasiyet geçersizdir.

Kıyas bunu gerektirmekle birlikte Muhammed (rh.a) istihsana göre hüküm vererek şöyle demiştir: Alacaklı kendisinin açıkladığı miktar ile mirasın üçte birisi arasında kalan kısım konusunda doğrulanır. Çünkü miras bırakan, kendi malında ona izin / yetki vermiştir. Onun îcap yoluyla verdiği izni nedeniyle söz konusu kişi, ölenin malının üçte birine sahip olur. Îcap yoluyla bu geçerli olduğu gibi haber verme yoluyla da malının üçte birinde ona izin vermesi geçerli olur. Çünkü din, ölüm hastalığında olan kişi kendini korusun ve ihtiyaçlarına harcasın diye malın üçte birini ona ait kılmıştır. Zimmetini borçtan kurtarmak da onun ihtiyaçlarındandır. Kişi bazen başkasının kendisinde hakkı olduğunu bildiği halde bunun miktarını şaşırmış olabilir. Bu durumda o kişi lehine ikrarda bulunarak, kendisine güvendiği için hakkın miktarını açıklamayı hak sahibine bırakır. Bu nedenle ölüm hastalığında olan kişinin malının üçte birindeki vasiyetini geçerli saydık. Alacaklı bundan fazlasını iddia ederse sözü kabul edilmez. Ancak bu durumda mirasçılar itiraz ederlerse, "bildiğimiz kadarıyla" diye yemin ederler. Çünkü biz alacaklının sözünü, vasiyet edenin vasiyeti nedeniyle kabul ediyorduk. Onun üçte birin üzerindeki vasiyeti ise bağlayıcı olmaz.

Ölüm hastalığında kişi bundan sonra miktarı belli bir zimmet borcu ikrarında bulunsa, miktarı belli edilen bu borç terekenin tümünde daha öncelikli olur. Çünkü belli zimmet borcuna sahip olan kişinin hakkı, delille yani ikrar ile sabittir. Diğerinin hakkı ise bilinmemektedir. Bunun nedeni davacının iddiasıdır. Zayıf neden ile sabit olan kuvvetli olana denk olamaz. Bu nedenle belli zimmet borcunun sahibi daha önceliklidir.

---

[63] Buhârî, Tefsir (Sûratü Âl-i İmrân) 61; Müslim, Akdıye 1, İbn Mâce, Ahkâm 7; Nesâî, Âdâbu'l-kudât 36.

Ölüm hastalığında olan kişi, miktarı belli bir zimmet borcu ikrar etmemekle birlikte, belli bir vasiyette bulunsa terekenin üçte birinde yapılan bu vasiyet de belli edilmeyen borç ikrarından daha öncelikli olur. Çünkü lehine vasiyet yapılan kişinin hakkı bilinmekte ve bellidir. Bilinmeyen bir şey bilinen bir şeye ortak olamaz.

Muhammed (rh.a.) *"el-Asl"* da bundan daha fazla bilgi vermemiştir. *"ez-Ziyâdât"* ta ise şöyle demiştir: Lehine üçte bir vasiyet yapılan kişi üçte biri aldıktan sonra, şöyle denilir: Ölüm hastası, lehine vasiyette bulunulan diğer kişi lehine mutlaka bir şey ikrar etmeli ki elinde bulunanın üçte birini ona verelim. Çünkü lehine vasiyet yapılan kişi mirasçılara ortaktır. Ölüm hastalığında olan kişi diğer kişi lehine bilinmeyen bir borç ikrarında bulunmuştur. Borç vasiyetten önce gelir. Bu nedenle lehine vasiyet yapılan kişinin mutlaka açıklama yapması gerekir. Nitekim mirasçıların da açıklama yapması gerekir. Ancak Muhammed (rh.a) orada meseleyi kişinin "falanın bende deyni (zimmet alacağı) vardır" sözünü diğerlerinin doğrulaması şeklinde ortaya koymuştur. Burada ise kişi "falanın bende bir hakkı vardır" sözünü diğerlerinin doğrulaması şeklinde ortaya koymuş ve bundan başka açıklama yapmamıştır. Biz *"ez-Ziyâdât"* adlı kitabın şerhine dair yazdırdığımız eserde bunu açıkladık.

Ölüm hastasının farklı nedenlere dayalı birden çok borç ikrarında bulunması

Kişi ölüm hastalığı sırasında bir borç, sonra belli bir emanet, sonra belli bir mudârebe malı, sonra da bir başka borç ikrarında bulunsa, alacaklıların tümü dava açabilir. Çünkü borç ikrarı önce yapıldığında kişinin malı, iptali söz konusu olmayacak şekilde başkasının hakkı ile dolu duruma gelmiştir. Bundan sonra emanet ikrarında bulunması durumunda bu telef edilmiş bir emanet ikrarı olur. Bu ise tıpkı deyn (zimmet borcu) ikrar etmek gibidir.

Kişi "falanın bende bin alacağı vardır ancak bir dirhem hariç veya bir dirhem dışında yahut bir dirhem eksik" dese onun sözü kabul edilir. Çünkü istisna edilen şey, gerçekten istisna yapılan bütün ile aynı cinstendir. İstisna edilen şeyi belirtirken açıklanan dirhem sözcüğü istisna yapılan bütünün de dirhemler olduğunu açıklamaktadır. **[18/187]**

Bir kimse "onun bende bin dirhem alacağı var, dokuz yüz hariç" dese, daha önce belirttiğimiz gibi, "istisna yapılan şeyden sonra az veya çok geriye bir şey kalıyorsa istisna geçerli olur" kuralı gereği burada kişi yüz dirhem borçlanmış olur.

Kişi "falanın bende on ve yarım dirhem alacağı vardır" dese, "on" sözcüğü dirhemleri ifade eder. Çünkü o "on" sözcüğünü önceki kelimeye bağlaçla bağlamış, sonra da bunu "dirhem" sözcüğü ile açıklamıştır. Bu, "on dirhem ve yarım" demesi durumunda olduğu gibi her iki sayının açıklaması olur. Biz "yüz ve bir dirhem" demesi durumundaki hükmün açıklamasında bunun benzerlerini açıkladık.

Ölenin vadeli borçlarının ödenmesi

Bir kimse öldüğünde vadeli borcu varsa, vade gecersiz duruma gelir. Zeyd b. Sâbit (r.a.)'ten bu şekilde rivayet edilmiştir. Bunun gerekçesi şudur: Borçlunun

ölümüyle alacaklının terekedeki hakkı eşya (ayn) gibi olmuştur. Eşya alacakları ise vadeyi kabul etmez. Dolayısıyla borçlunun ölümünden sonra vadeyi devam ettirmenin ne borçlu, ne de mirasçıları açısından bir yararı yoktur. Çünkü tereke borç karşılığı rehin olarak kalır. Borç yüzünden mirasçılar terekeye el koyamaz.

Ölüm hastasının kendi katiline borç ikrar etmesi

Ölüm hastalığında olan kişinin, kendisini öldüren (kendisini ölüme götüren öldürücü fiili işleyen) kişi, onun kölesi veya mükâtebi lehine ikrarda bulunması geçersizdir. Daha önce açıkladığımız gibi kişinin kendisini ölüme götüren öldürücü fiili işleyen kişi lehine borç ikrarında bulunması vasiyete kıyasla kendi mirasçısı lehine ikrarda bulunması gibidir. Onun kölesi ve mükâtebi lehine ikrarda bulunması da böyledir.

Ölüm hastalığında olan kişi kendi mükâtebi lehine borç ikrarında bulunursa, onunla sağlıklı iken kitâbet sözleşmesi yapmışsa ikrar geçerli olur. Çünkü mükâtep kendisi ve kazançları üzerinde efendisinden daha fazla hak sahibi olmuştur. Efendiden alacaklı olması açısından mükâtep yabancı bir kişi gibidir. Dolayısıyla efendinin onun lehine ikrarda bulunması bir yabancı lehine ikrarda bulunması gibi geçerli olur.

Hasta, kölesiyle ölüm hastalığı sırasında kitâbet sözleşmesi yapmışsa ikrar ancak terekenin üçte birinde geçerli olur. Çünkü bu ikrar, özgür kılma hükmündedir. Efendinin bu köle lehine ikrarda bulunması kitâbet bedelini tahsil ettiğini ikrar etmesi gibidir. Bu da terekenin üçte birinde geçerli olur. Sağlıklı zamanında iken kitâbet sözleşmesi yapmış olması durumu bundan farklıdır. Çünkü sözleşme ölüm hastalığı sırasında yapıldığında tarafların (gösterişte) anlaşmış olmaları (muvâzaa yapmaları) töhmeti bulunmaktadır. Bu nedenle bu ikrarı köleyi özgür kılma hükmünde kabul ettik. Efendi, mükâtepten kitâbet bedelinin üçte birini özgür kıldığını ikrar ederse o özgür olur. Belirttiğimiz nedenle mükâtep bedelin üçte ikisini ödemek için çalışır.

Ölüm hastalığında olan kişi, "falanın babamda bin dirhem alacağı vardır" dese, elinde babasına ait bir ev bulunsa, kendisinin de sağlıklı zamanından bilinen bir borcu olsa, o evle önce sağlıklı zamanındaki borcu ödenir. Çünkü ölüm hastalığı sırasında babası aleyhine borç ikrarında bulunması kendisi aleyhine yaptığı ikrar gibi veya kuvvet bakımından onun altındadır. Bu nedenle sağlıklı iken olan borç daha önce gelir.

Kişi, babasının ölümünden sonra kendisi ölüm hastalığına yakalanmamışken babası aleyhine borç ikrarında bulunmuş olsaydı, babanın terekesinden daha önce babanın borcunu ödemek gerekirdi. Çünkü bu, ayn (belli bir mal) ikrarında bulunmak gibidir. Babadan alacaklı olanların hakları terekeye ölünün bıraktığı mala) bağlıdır. Oğlun baba aleyhine borç ikrarının geçerli olması, elinde bulunan ona ait tereke itibarıyladır. Oğul sağlıklı iken ikrarda bulunduğunda bu mal

babadan alacaklı olanların hakkı olur. Bu malda oğuldan alacaklı olanların hakkı bulunmaz.

Kişi borcu olmadığı halde ölüm hastalığına yakalansa, elinde de babasının terekesinden bin dirhem bulunsa, bu kişi "falanın babamda bin dirhem alacağı vardır ve falanın bin dirhem alacağı vardır" diye bitişik olarak iki cümle söylese, bin dirhem iki kişi arasında yarı yarıya ortak olur. Çünkü ikrarda bulunanın sözünün son kısmında, sözün baş tarafına benzemeyen bir açıklama vardır. Dolayısıyla sözün baş tarafı sona bağlıdır. Bununla kişi "o ikisinin babamda bin dirhem alacağı vardır" demiş gibi olmaktadır.

Kişi "falanın babamda bin dirhem alacağı vardır ve bu bin dirhem falanın (başka birisinin) babamın yanına bıraktığı emanettir" dediğinde de bin dirhem söz konusu kişiler arasında yarı yarıya ortak olur. Daha önce de açıkladığımız üzere kişi önce borç ikrarında bulunduğunda daha sonra yapılan emanet ikrarı, telef edilmiş bir emanet ikrarı olur. Bu nedenle lehine ikrarda bulunulan iki kişi, emanet ikrarının söz konusu olmadığı durumun aksine burada bin dirhemi paylaşırlar. [18/188]

Bir kimsenin babası miras olarak bir köle bıraksa, bir kişi mirasçıya "benim babanda bin dirhem alacağım var" dese, köle de "baban beni özgür kıldı" dese, mirasçı "ikisini de doğrulasa" Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre borcun ödenmesi daha önce gelir. Köle ise özgür olması için çalışmak zorundadır. Çünkü mirasçının ikrarı sırasında özgür kılmanın geçerli olması tıpkı babanın ölüm hastalığı sırasında özgür kılmasının geçerli oluşu gibidir. Bu nedenle özgür kılma, borcun ödenmesinden sonra gelir.

Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre köle özgür olur. Çalışması da gerekmez. Çünkü mirasçı, babasının mirasından kendisine bir şey kalmadığını ikrar etmektedir. Dolayısıyla babası aleyhine borç ikrarında bulunması geçerli olmaz. Bu mesele gerçekte daha önce açıklanan şu konuya dayanmaktadır: Bir kimse mirasçının elinde olan mallardan belli birinin, mirasçının babasına kendisi tarafından emanet bırakıldığını iddia etse, diğer bir kişi de mirasçının babasında alacağı olduğunu iddia etse, mirasçı da her ikisini doğrulasa bu durumda Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre mal iddiasında bulunanın iddiası daha önceliklidir. Bu meselede de köle mal iddiasında bulunan kişi konumundadır. Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre ise miras üzerinde mal ve borç iddialarının bulunması durumunda alacaklılar mirası paylaşır. Mirasçı her ikisi lehine de ikrarda bulunduğundan mal davası da deyn (zimmet borcu) davası gibi olur. Bu meselede de mirasçı borç ve bağış ikrarında bulunmaktadır. Borç ikrarı ona göre bağıştan önce gelir.

Bir kimse "falanın benim babamda zimmet borcu olarak bin dirhem alacağı vardır" dese ve yargıcın hükmü ile parayı ona verse, daha sonra bir başkası için bin dirhem borç ikrarında bulunsa, mirasçı ona bir şey ödemez. Çünkü mirasçı yalnızca

ikrarda bulunmakla babasının terekesinden bir şeyi telef etmiş olmaz. Paranın ilk kişiye verilmesi yargıcın hükmü ile gerçekleştiğinden kendisine ödeme de gerekmez. İlk kişiye yargıcın hükmü olmaksızın verirse, her iki kişinin terekedeki haklarının beş yüzer dirhem olduğunu ikrar ettiği için ikinci kişiye beş yüz dirhem öder. Çünkü yargıcın hükmü olmaksızın ilk kişiye paranın tümünü vermekle ıkincinin hakkını telef etmiştir. Dolayısıyla onun payını öder.

Kişi "falanın babamda bin dirhem alacağı vardır, hayır aksine falanın bin dirhem alacağı vardır" dese, bin dirhem ilk kişiye ait olur. İkrarda bulunan, ikinci kişiye bir şey ödemez. İlk kişinin hakkını iptal etme konusunda kişinin ikrarından dönmesi geçersizdir. Ancak bu kendisi açısından geçerlidir. Parayı yargıcın hükmü olmaksızın verdiğinde kendi iddiasına göre ikinci kişinin bin dirheminin tümünü telef etmiştir. Bu nedenle bunun dengini ona öder.

Mirasçı, "ölen kişi malının üçte birini falana vasiyet etmiştir, hayır aksine falana vasiyet etmiştir" şeklinde ikrarda bulunsa, malın üçte biri ilk kişiye ait olur. İkinci kişi bir şey alamaz. Ancak mirasçı malın üçte birini ilk kişiye yargıcın hükmü olmaksızın vermişse, ikinciye bunun dengini borçlanır. Züfer (rh.a.)'e göre ilk kişiye üçte bir ikinci kişiye de üçte bir verir.

Kişi "babam malının üçte birini falana vasiyet etmiştir, hayır aksine falana vasiyet etmiştir" dese Züfer (rh.a.)'e göre bu kişilerin her birine malın üçte birlik miktarını verir. Bunu malların orta kalitede olanlarından öder. Biz Hanefîlere göre ise üçte bir ilk kişiye aittir. Mirasçı bunu yargıcın hükmü ile ilk kişiye verdiğinde diğer alacaklı bir şey alamaz. Bu daha önce geçen meselenin benzeridir.

Ölüm hastalığında olan kişi, mırasçısı lehine borç ikrarında bulunsa, mirasçı bu konuda ona dava açsa, hakim onun hakkını tam olarak ödemesini emreder. Çünkü söz konusu kişinin üzerine borcu gerekli kılan neden yani ikrar açıktır. Bunu geçersiz kılacak olan şey yani borçlunun bu hastalıktan ölmesi ise kuşkuludur. Kuşkulu olan bir şey kesin olarak bilinen şeye karşı duramaz. Bu nedenle hakim hastaya borcu ödemesini emreder. Hasta iyileşirse bu ödeme geçerli olur. Bu hastalıktan ölürse ikrar geçersiz olur. Mırasçıya, teslım aldığı malı geri vermesi emredilir.

Allah daha iyi bilir.

TESLİM ALMA İKRARI

[18/189] Alacaklı, "falanda olan yüz dirhem alacağımı ondan aldım" dese, borçlu ise "sen benden yüz dirhem aldın Bundan önce de elli dirhem aldın" dese alacaklı da "evet ancak bu elli dirhem yüz dirheme dahildi" dese, yeminle birlikte alacaklının sözü kabul edilir. Çünkü alacaklı alacağını tahsil ikrarında bulunduktan sonra borçlunun ona karşı iddia ettiği şey, alacaklının tahsil ikrarında bulunduğu şeyin bir

kısmıdır. Bu durumda görünüş alacaklıyı desteklemektedir. Bu nedenle onun sözünün kabul edileceğini söyledik. Ayrıca borçlu fazla ödeme yaptığı iddiasında bulunmakla, alacaklı ise bunu inkar etmektedir. Bu durumda yeminle birlikte inkar edenin sözü kabul edilir.

Borçlu "ben sana olan borcumdan on dirheme karşılık sana bir elbise sattım" dese, alacaklı da "evet ancak bu on dirhem, yüz dirhemlik alacağıma dahildir" dese, alacaklının sözü kabul edilir. Çünkü borçlunun iddia ettiği satım, borcun mal bedeli olarak ödenme nedenidir. Alacaklının alacağı tahsil ikrarının da bir nedeni olması gerekir. Borçlunun sattığı mal, borcun bir kısmının ödenme nedenidir. Bu malın karşılığı olan borçtan daha fazlası ödenmiş olmaz.

Borçlunun elinde bir koyun olsa, alacaklı "ben senden alacağım olan yüz dirhemden on dirheme karşılık bu koyunu senden satın aldım" dese, borçlu "ben onu sana satmadım. Sen yüz dirhemi benden almıştın" dese, yemin ettirilerek borçlunun sözü kabul edilir. Çünkü her iki taraf da koyunun borçlunun mülkü olduğunu kabul etmektedir. Alacaklı bu koyunu ondan kendi mülküne aldığını iddia etmekte, borçlu ise bunu inkar etmektedir. Yeminle birlikte borçlunun sözü kabul edilir. Geriye alacaklının yüz dirhemi teslim aldığı ikrarı kalmaktadır. Bu da kendisi hakkında bağlayıcıdır.

Ölüm hastalığında olan kişi bir kimsedeki alacağını aldığını ikrar ederek bunun miktarını da bildirirse ikrar geçerli olur. Çünkü onun, alacağını tahsil ettiğini ikrar etmesi diğer kişi lehine borç ikrarında bulunması gibidir. Lehine ikrarda bulunulan yabancı olduğunda ikrar geçerli olur.

Borçlu, ikrar edenin mirasçısı veya mirasçısının kefili ise, ya da mirasçı ona kefil ise, ikrarda mirasçıya yarar sağlama bulunduğundan geçersiz olur.

Mirasçı, tanıkların gözü önünde bir mal getirerek bunu ölüm hastalığında olan kişinin malları arasına koysa, bu maldan kurtulur. Çünkü gözle görülen bir nedende töhmet bulunmaz. Bu konuda yabancı ile mirasçı eşittir.

Alacaklı, borçludan beş yüz dirhem sonra yine beş yüz dirhem aldığını ikrar etse, sonra da "bu dirhemlerin karışık (züyûf) olduğunu gördüm" dese, sonraki açıklama ikrara bitişik olsun ayrı olsun kabul edilir. Çünkü o mutlak olarak dirhemleri aldığını ikrar etmiştir. Karışık olanlar da dirhem cinsinden olup, mutlak olarak dirhem sözcüğü söylendiğinde onu da içermektedir. Bu nedenle sonraki açıklama önceki sözünü pekiştirmektedir.

Kişi "ondan hakkımı aldım veya onun üzerinde bana ait olanı aldım yahut ondan benim ondaki malımı aldım veyahut ondaki bin dirhemimi aldım" dedikten sonra "bunun karışık olduğunu gördüm" dese, açıklamayı ilk söze bitişik yapmadıkça sözü kabul edilmez. Çünkü bu söz, kişinin diğerindeki hakkı şeklinde yorumlanır. Bu ise, teslim alınanın karışık olma olasılığı söz konusu olmakla birlikte görünüş açısından paraların saf olmasını gerektirir. Kişi sonraki açıklamayı,

bilgisizliği nedeniyle yapmıştır. Dolayısıyla bu, ilk sözün görünür anlamını değiştirici bir açıklama olduğundan, söze bitişik olduğunda geçerli olur. Ayrı olduğunda geçerli olmaz.

Kişi "ondan beş yüz dirhem aldım" dedikten sonra "bunların kalp (sahte) veya kurşun olduğunu gördüm" dese sözü kabul edilmez. Çünkü o, "dirhemleri" aldığını ikrar etmiştir. Kalp para ise dirhem cinsinden olmadığından bu açıklama
[18/190] ikrara aykırı olmakta ve ikrardan dönüş anlamı taşımaktadır. Dolayısıyla bu açıklama ikrardan ayrı yapıldığında geçerli olmaz.

Bir kimse, borçluda olan alacağından beş yüz dirhemi tahsil ettiğini ikrar ettikten sonra "bunları karışık olarak buldum" dese sözü kabul edilmez. Çünkü açıkladığımız gibi alacağının tümünü tahsil ettiğini ikrar edip sonra da bunları karışık bulduğunu söylese, açıklama ikrardan ayrı yapıldığında kabul edilmez. Alacağının bir kısmını aldığını ikrar ettiğinde de böyledir. Ebû Hanîfe ve Muhammed (rh.a.)'e göre borçlu, "dirhemler saf idi" şeklinde yemin etmek zorunda değildir. Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre ise borçlu töhmet altında olursa, kendisine yemin teklif edilir. Bu meseledeki görüş ayrılığı daha önce geçen şu konuya dayanmaktadır: Satıcı bedeli tahsil ettiğini ikrar ettikten sonra "teslim almadım" dese, Ebû Hanîfe ve Muhammed (rh.a.)'e göre kendisine yemin teklif edilmez. Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre ise alacağı tahsil etmeden önce, insanları tanık tutmak için tahsil ettiğini ikrar etme konusunda açık bir örf bulunduğundan satıcıya yemin ettirilir. Burada da Ebû Hanîfe ve Muhammed (rh.a) kişinin sözündeki çelişkiyi, Ebû Yusuf (rh.a) ise örfü dikkate almıştır. Âdeten kişi tahsil ettiği paranın saf olduğu zannıyla alacağını tahsil ettiğini ikrar eder, sonra da paranın katışık olduğunu görebilir. Bu nedenle Ebû Yusuf "töhmet görürsem satıcıya yemin ettiririm" demiştir.

Kişi beş yüz dirhem tahsil ettiğini ikrar etse, kendisinin de alacakta ortağı bulunsa, ikrardan sonra "bu dirhemler karışıktır" dese onun sözü kabul edilir. Çünkü açıkladığımız gibi o dirhemleri teslim aldığını ikrar etmiştir. Bu ise gerçek anlamda karışık olanları da içerir. Ortağı seçim hakkına sahiptir; dilerse karışık olarak teslim alınan parada ikrar edene ortak olur. Dilerse borçludan saf para ister.

İkrar eden bir süre sustuktan sonra "bu paralar kurşundandır" dese, sözü kabul edilmez. Ortak teslim alınanın yarısını saf olarak alır. Çünkü ikrar eden ikrarından dönmektedir. Şöyle ki: Dirhemler sözcüğü, gerçekte kurşundan yapılan paraları içermez. İkrar eden, "bu dirhemler kurşundur" açıklamasını sözüne bitişik olarak söylerse sözü kabul edilir. Çünkü kurşun gerçekte dirhem olmasa da görünüşte dirhemdir. Onun bu açıklaması sözün görünür anlamını olası bir anlama değiştirmektedir. Dolayısıyla ikrara bitişik olarak yapıldığında geçerli olur. Geçerli olunca ortak teslim alınandan bir şey alamaz. Çünkü ikrar eden, kurşun almakla

hakkından bir şey almış değildir. Ortak alacaklarda alacaklılardan biri hakları olan bir şeyi teslim aldığında diğer ortak ona katılabilir.

Bir başkasında saf para alacağı olan bir kişi "benim falanda olan alacağımdan beşyüzünü tahsil ettim" şeklinde ikrarda bulunduktan sonra, "bunlar karışıktır" dese sözü kabul edilmez. Çünkü o, aldığının, diğer kişideki alacağı olduğunu ikrar etmiştir. Diğer kişideki alacağı ise saf paradır. Bu nedenle onun ikrardan ayrı olarak söylediği bu söz borçlu hakkında kabul edilmediği gibi, ortağı hakkında da kabul edilmez. Bundan dolayı ortak kendisinden aldığının yarısı miktarında saf para alır.

Alacaklı borçludan bir kür buğday, arpa veya ölçülen yahut tartılan bir şey teslim aldığını ikrar ettikten sonra "bunlar kalitesizdir" dese sözü kabul edilir. Çünkü kalitesizlik buğdayda kusur değil tür ifade eder. Kusur, yaratılışı itibarıyla buğdayda vardır. Teslim alınanın türü hakkında teslim alanın sözü kabul edilir. Bu meselelerin açıklaması daha önce geçmiştir.

Allah daha iyi bilir.

KARMA İNDEKS

A

le, 208
alaca 62
âriyet, 1
atıyye, 4

B

bahçe, 110
beynûnet, 56
bıdâa, 216
bidâa tıcaret 36
bina, 111

C

cebr 70

D

dâmın, 23
dânık, 7
deyn, 51
dirhem, 20, 161

E

ecîr ı müşterek, 182
emîn, 23
erş, 185, 274

F

fark, 12

fels, 8, 20, 23

H

hacr, 41, 53, 114
harbî, 114, 277, 299
Hezl, 240
hul', 138, 205, 287

I

ıstıshâb-ı hal, 293

İ

ibrâ, 28
îcap, 53
ikâle, 223
İkrar, 16, 44
îlâ, 264
İnân ortaklığı, 230
isbehdiye dirhemi, 7
istıkraz, 32
istîlad, 42
istisna, 146, 147

K

kabîl, 18
kafiz, 8, 105
karz, 40
kısas, 272
kitâbet akdi, 92, 144, 190, 217, 244, 305
kitâbet bedeli, 92, 144, 190, 217, 244, 305
kitâbet sözleşmesi, 144
kür, 99

M

ma'dûdât, 147
mağrur, 256
mahcûr, 53
mahtûm, 12
mal, 18
mechûd, 94
mefhûmu ma'na, 25
mefhûmu muhalefet, 30
mehr, 7
mes'eletü'l-hatâeyn, 71
meşhur hadis, 52
mevkuf, 234
miskal, 5
muâraza, 124
mûda', 127
mudârebe, 139, 170, 188, 199
mudârib, 188, 199, 215
mufâvada, 186, 189
muhâlaa, 138
muhîl, 28
muhtâl aleyh, 28
mukâbele, 70
mukadderât, 147
mukır, 94
mûlî, 42
murâbaha, 87
muvâzaa, 138
müdebber, 190
mükâteb, 92, 217, 265, 305
mükezzib, 94
mümeyyiz, 258
müslemün ileyh, 12
müste'men, 278
müste'men harbî, 278
mütekavvim, 51
müttefekun aleyh, 94
müvâlât, 56

Ö

ödünç, 40

R

rıtl, 104, 173
rub', 8

S

sefeh, 239, 240
sehm, 112
selef, 40
selem, 40

Ş

şaz hadis, 52

T

taam, 169, 250
tedbir, 244
telcie, 202

Ü

ümmü veled, 190, 253

V

vade, 62
vasî, 213
vedîa, 18
velâ, 58, 143, 252
vesk, 170

Y

yara, 273
yasemin yağı, 104

Z

zevâid, 45
zevâid-i munfasıla, 234
zıhar, 264
zimmî, 278, 279, 299
zirâ', 87
züyûf, 20